RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI

OPVSCVLA QVÆDAM, PARTIM ANTEHAC nunquam in lucem edita, partim nuper ope doctiſſimorum virorum emendata & caſtigata.

Cum Indicibus, tum locorum Sacræ Scripturæ explicatorum, tum rerum & verborum, ampliſſimis.

Omnium Catalogum ſiue ordinem, pagina poſt epiſtolam proxima docebit.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Pertinet ad Bibliothecam S. Francisci Transtiberim Almae Urbis

Ex Testamento Ill.mi et Rev.mi D.ni Romini Ascanij Rinaldi

PARISIIS,
Apud Michaëlem SONNIVM, via Iacobæa, ſub Scuto Baſilienſi.
M. D. LXXX.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

424

ORNATISSIMO LECTISSIMOQVE VIRO D. IOANNI A SANCTO ANDREA, PARISIENSIS ECCLESIÆ Canonico,

Renatus Laurentius De la Barre, S.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVANTVM iis debeatur D. à Sancto Andrea, qui vetuſtatis nouitaté, nouis authoritatem, obſoletis nitoré, obſcuris lucem (& vt totam Plinianá periodum vſurpem) faſtiditis dare gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturá & naturæ ſuæ omnia indefeſſo ſtudio nituntur, verbis conſequi difficillimum ſemper nó modò iudicabam: imo cogitatione complecti vix arbitrabar eſſe eius qui veretur reprehenſionem doctorum atque prudentium Marcus Tullius, quo tanquam parente gloriatur Latina eloquentia, quinto Tuſculanarum quæſtionum, inter præcipua felicitatis deputauit, præque cæteris illum diem obſeruandum cenſet auguſtiùs, in quo dudum ignoratum à Syracuſanis, cùm eſſe omnino negarent, ſeptum vndique & veſtitum vepribus & dumetis Archimedis ſepulchrum detexit: tenebat enim quoſdam ſenariolos, quos in eius monumẽto inſcriptos acceperat: qui declarabant in ſummo ſepulchro ſpheram eſſe poſitam cum cylindro. Ita nobiliſſima Græciæ ciuitas, quondam verò etiam doctiſſima, ſui ciuis vnius acutiſſimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet. Ignoraſſet etiam optimi Vatis, & cui aliàs græcæ linguę emendandæ authoritas fuerat concredita, carmen diuinæ Odiſſeas & Iliados: niſi Lycurgus Lacedemonis ex Ioma in Græciam importaſſet, & niſi poſtmodú diſcerptum Piſiſtratus collegiſſet, atque ita diſtinxiſſet, quemadmodum hoc tempore legitur adhibito metatore Ariſtarcho. His inquam quid debeatur affirmauit adhuc nemo, nec fortaſſis vſquam poſtea affirmabit: quandiu fuerint qui inde aliqui proficient: vel ob hoc rurſus quod tantis pro vigiliis, laboribus, ſudoribus quibus illis caſtigationes conſtiterint digna ſatis commendatio haberi vlla non poſſit, tantùm abeſt vt meritis par poſſit referri. Habent ſiquidem reliquorum ſtudia ſuas amœnitates, varios ſeceſſus, quibus lectionis tædium noua delectatione ſubleuant. At illi qui Herculano labore verſantur in veterum monumẽtis perueſtigandis & reſtituẽdis: quid quæſo habere poſſunt quod ſtudium recreet? quid quod faſtidium excutiat, niſi alterum faſtidium? itant ſi qua voluptas eos aliquando perfundat ex inuentis alicuius authoris ſcriptis, ſubinde in iiſdem recognoſcendis, ſarciendíſque, propter lacunas, corruptos locos, dimidiatas paginas, exeſos characteres, plus enaſcitur mœroris quàm fuerat antè perceptum ex inuentione delectationis: vt nouerim ego aliquos qui theſauros eiuſmodi à ſe repertos maluerunt de emendatione deſperantes omnino ſupprimere, quàm qualeſcunque ædere in lucem: mendacio-

rum nimirum quàm ſyllabarum ditiores. Itaque ſi ex hoc loco pauliſper licet euagari, præſtitiſſet interdum eorum quædam quæ circumferuntur nunquam excuſſa, quàm ita excudi vt ſint errorum mendarúmque verius quàm doctrinæ ſeminarię. Et certè quis modus eſſe poteſt, dum omnia propè ex cõiectura perſequimur: quæ certitudo, cum quid in mentẽ alteri venire potuit, diuinatur? Quis demum euadẽdi locus per ſyrtes & ſcopulos Aporię, cùm videamus in vadis, ſtatiuis & naualibus principes viros hærere, impingere, altercari, in ſimpulo magnos ciere fluctus, committere de nugis magnas interdum tragœdias: & quod irritam omnium operam facit, proficere nouis caſtigationibus quotidiè nouas editiones: videamus inſuper id genus occurrere reliqua, quæ etſi fidem eleuant, nihilo tamen minus rei non minuunt difficultatem, quominus multa ſint doctis perferenda qui auctorum caſtigationi & editioni inuigilant, quoties de maximis & leuibus dubitandum, cogitandum, euoluendum ſi qui alij hanc eandem materiã tractauerint: quoties paſſim ex coniectãdis aliquando leuiſſimis multa mutanda, nonnulla reponenda. Quod quantũ habeat operę norunt hac ætate non pauci, ſed tu imprimis (vir ornatiſs.) qui harum rerum exercitatiſſimus, non deſinis maximo ſtudiorum prouentu, reſque literariæ acceſſione proferre de tua diuite bibliotheca bonos quotidiè authores, próque tuo in Rempub. grato animo perquirere magnis ſumptibus vndique, ſi qui codices M. S. habeantur caſtigatiſſimi, quibus impreſſi poſſent conferri: ſi qui rurſus reſtarent cũ aliquo fructu imprimendi. Et ita quidem, vt de te teſtatum iampridem doctorum ſermonibus audiuerim, nullum eorum qui tunc viuunt (abſit verbo inuidia) exiſtere qui fœlicius & ſalubrius Chiromam manum admouerit rei librariæ: & qui liberalius optimę notę ſcriptorum (quorum modo lectione ſtudioſi fruuntur) impreſſiones iuuerit, auxerit, promouerit, atque tu ipſe quem à D. Opt. Max. in hæc calamitoſa tempora ob id reſeruatum dicere ſoleo, ne literæ obſoleſcerent: néue deeſſet, qui honeſtiſſimas honeſtis de rebus Typographorum concertationes illuſtraret. Teſtantur illud iampridem tot tantáque quot exierunt volumina cum aliqua tui præfatione nominis: teſtabitur etiam illud inpræſentiarum Ruffini nunquã antea typis commiſſum opus, cuius cum exemplar Domino de la Bigne Præceptori meo Theologo, huius ætatis tam ob morum candorem quàm ob ſingularem eius eruditionem meritiſſimo, petendum indicaſſes, ex reliquiis venerabilis Monaſterij Montis-Dei, factum eſt vt inter ruinas eius deuotæ domus diuina prouidentia ſi nõ integer ab annis vetuſtus codex, ſaltem quodammodo totus ab iniuria inueniretur effugiſſe Gnoſticorum noſtrorum iniurias: aduerſus quas atque eiuſmodi graſſatorum excurſiones, vindiciarum ſi quis ſit modus, is eſt accerſendus à Calcographia, quæ ſola inclinantibus ſeculis maximo Dei beneficio ad ſtudia iam nauſcantes hominum animos recreauit iucunda facilitate, ſcriptis contulit gratiam ſua pulchritudine, & ſimul immortalitatem. Quod vtinã Dei inuentum ſuperiora tempora nouiſſent, non vtique tantam librorum & codicum

codicum quot deſiderantut perditi, iacturam bellicis Gotthorum incurſionibus feciſſemus. Non illa bibliotheca Piſiſtrati, Attali & Eumenis: non illa Philadelphi, Ptolomei quę Auguſto regnante incendio aſſumpta eſt. Non illa Gordiani, quæ plures habuit librorum quàm quiſquam alius auri vel argenti theſauros, diues LXII. millibus antiquiſſimorum voluminum. Non illa Pamphili martyris, vnde Euſebius hauſit ſuam hiſtoriam: non illa cẽtum & viginti millium librorum quæ Bizãtij ſub Zenone Imp. grauiſſimo incendio periit: non illa rurſus Mathiæ regis Vngariæ, quæ Patrum noſtrorum memoria crudeli Turcharũ impreſſione diſſipata eſt. Nec illa denique Vaticana Romanorum Põtificum Hebraicis, Græcis, Latinis antiquiſſimis, necnon optimis quibuſque authoribus pariter ac recentiotibus tum manuſcriptis, tum publicatis inſtructiſſima ſub Clemente VII. à militibus Germanis & Hiſpanis incenſa, tot libros ſecum abſtuliſſet. Extarent namque alibi paſſim excuſſi codices maxima cum copia, non autem ſicuti accidit, pauci iíque ab imperitis notariis deſcripti mendoſiſſimè. Habuiſſet quæuis natio proprios ſcriptores, habuiſſet inquilinos: nec erat quod conquererentur viri antiquitatis amantiſſimi: aut cur peroptaremus omnes plagas orbis, ſcrutaturi, ſi quid blattæ tegetẽt quod luci ac mundo foret exhibendum. Non erat quod Reuerend. in Chriſto pater D. d'Albone, Lugdunenſis Eccleſiæ Princeps luſtraret rumas peruetuſti Monaſterij Barbatæ inſulæ, vt commentarios Ruffini Aquileienſis in ſeptuaginta quinque Dauidis pſalmos requireret. Non erat quod nos ſimiliter Montis Dei reliquias ad perpetuam memoriam typis tum demũ committeremus: quoniam habituri etamus omnia omnium authorum ſcripta, & præſertim noſtri Ruffini quæcunque ſcripſit: videlicet, in Oſeæ prophetã lib. 1. in Amos alterum: in Ioel vnum: de ſua fide ad Laurentium Epiſcopũ lib. 1. de Sacramentis 1. Exhortationis ad Probam lib. 1. Epiſtolarum ad diuerſos lib. 2. Iuxta triplicem diuinæ ſcripturæ ſenſum lib. 1. quem rogante Paulino, Epiſcopo Nolano, ſcripſit ad eum latino ſermone de benedictione Iudæ Patriarchæ. Deinde eodem Paulino efflagitante librum alterum ad eundem: in quo cæteras vndecim Patriarcharum benedictiones triplici explanatione proſequutus eſt. Denique eodẽ authore haberemus, præter ea quæ reſtant maximam partem Græcorum bibliothecæ Baſilij Cæſarienſis, Cappadociæ Epiſcopi, & Gregorij Nazianzeni, Clementis Romani recognitionum libros: Euſebij Cæſarienſis Paleſtinæ Eccleſiaſticam hiſtoriam, cui addidit decimum & vndecimũ librum: Xiſti quoque, ſi non põtificis Romani, ſaltem Pythagorici cuiuſdam, vt contendit Hieronymus, ſententias: Euagrij ſententias: Pãphilij martyris aduerſum Mathematicos. Ioſephi etiam latinam fecit hiſtoriam, cuius exemplar aſſeruatur Mediolani, in æde S. Ambroſij, Longobardicis ſcriptum litteris: Origenis item non omnia, quia & Hieronymus tranſtulit quædã quæ ſuo prologo diſcernuntur. Expoſuit idem Ruffinus Symbolum, quod inter opera Hieronymi tom. 4. Baſilienſis æditionis continetur: de quo Eraſmus Præfat. in Cyprianum. Sed & obtrectatori opuſcu-

lorum ſuorum reſpondit duobus voluminibus, arguens & conuincens,
ſicuti refert Gennadius, ſe Dei intuitu & eccleſiæ vtilitate, auxiliante Do-
mino ingeniũ agitauiſſe: illũ verò æmulationis ſtimulo incitatũ ad oblo-
quium ſtilum vertiſſe. Eiuſdem Ruffini opuſculum de deprauatione li-
brorũ, pręcipuè Origenis, legitur ad calcem primæ partis operũ Origenis:
iterum tomo 2. operũ D. Hieronymi. Vertit quoque pro eodem Origene
Apologeticũ Pamphili martyris, quod præfixim operibus Origenis inue-
nitur. Ædidit inſuper ſuam Apologiã, vbi contrarias ſententias in libris
Origenis ob eorum deprauationem natas oſtẽdit. Præfatio eius in libros
Origenis de Principiis, habebatur vulgò in 3. tomo operũ D. Hieron. ad-
iecta per Deſ. Eraſmũ, vt facilius intelligerẽtur Apologiæ D. Hieronymi.
Plurima denique ſcripſit, ſed multò plura tranſtulit. Fuit autẽ is Ruffinus
Tharmus ſeu Thoranus profeſſione monachus, dignitate Aquileienſis
presbyter, Theodoſio Imper. valdè charus, pro quo apud B Ambroſiũ
interceſſit, vt ingrediũdi Mediolanẽſis templi fieret illi poteſtas, à quo an-
tea excluſus fuerat ob patratã cædẽ ſeptẽ miliũ hominũ Theſſalonicæ, vti
refert Niceph. li. 12. hiſt. Eccl. cap. 40. & 41. Fuit præterea ſocius aliquando
ſtudiorũ & planè amãtiſſimus D. Hieronymi: donec de ſcriptis Origenis
exorta inter eos contentione, viſus eſt Hieronymo nimius admirator, &
propè aſſertor Origenis: & proinde exiſtimatus eiuſdem opinionis, quòd
paulò acrius ſuam de libris περὶ ἀρχῶν, qui videbantur contra fidem con-
uerſi aduerſus D. Hieronymũ defenderet. At ſi nemo in hodiernum vſque
diem inuentus eſt, qui libros eiuſmodi Origenis propterea tollendos di-
xerit, nemo etiã, vt opinor, reperietur qui ob id reiiciendũ iudicet Ruffinũ,
quòd cenſuerit eoſdẽ retinẽdos: niſi ſe B. Auguſtino temerarius præferat,
qui tanti fecit noſtrũ Ruffinũ, vt ex eo in ſuos ille pſalmorũ cõmentarios
quãplurima deriuarit. Fuit enim Auguſtino antiquior anno redemptio-
nis humanæ cccc. Sed tantæ apud D. Auguſtinũ authoritatis, vt ad D. Hie-
ronymũ de illo ſcribat non ſine pietatis ac eruditionis elogio, cúmque cũ
ſuo, tùm aduerſario, olim verò ſodali amiciſſimo mella ſcripturarũ ſtudio-
ſè lambuiſſe, vtrũque quidẽ conatus in mutuã beneuolentiã reuocare, ſed
ita cauſam inimicitiarũ diſſimulãs, vt neutri culpã earũ affingat. Hæc porrò
luculẽti adeò ſcriptoris opera latuiſſe tãdiu non mirũ debet iis eſſe, qui no
runt ex Trithemio plures libros ab ipſo conſcriptos (quorum tamẽ ma-
xima pars nunc primum prodiit in lucẽ) ſepultos adhuc pulueribus obli-
uionis deſiderari. Sed ne quiſquã hoc noſtrũ ſtudiũ exiſtimet ideò minus,
quòd quædam ipſius opuſcula auctoritati apoſtolicæ ſuſpecta à nonnul-
lis reiiciantur: illud vnum ſolummodo dixerim, nihil illo canone omnino
aduerſus Ruffinũ ſtatui, quòd eius auctoritatem minuat, horúmque libro-
Diſtinct. 15 can. Sancta Rom. rum lectionem impediat. Nam & Gelaſius religioſum eum virum appel-
lat, & nõnullas ab eo ſcripturas explicatas fuiſſe tradit (quod dictũ Primas
Lugdunẽſis ad cõmentarios pſalmorum retulit) & hoc ſe nomine ſuſpecta
quædam habere, quod à D. Hieronymo ſcribatur de libero hominis arbi-
trio minus verè diſputaſſe: ſed vt omittã eam quam in dicẽdo, atque veri-
tatem

tatem aſſerendo præ ſe tulit libertatem vir ſanctiſſimus idémque doctiſſimus Hieronymus, ad cuius calculum nos remittit Gelaſius, nihil planè in his cõmentariis tã apertum eſt, quàm quod pro libero hominis arbitrio, pro bonis operibus, pro myſterio ſanctiſs. Trinitatis, & ſacroſanctæ Eccleſię Euchariſtię, pro purgatorio, pro vera hominis iuſtitia, atque aliis huiuſmodi permultis nõ ſemel, neque vno in loco docet. Neque verò cuiquam noua debet eſſe (tametſi grauis ac moleſta bonis omnibus ſemper fiat) repẽtina illa voluntatis inter D. Hieronymum & Ruffinum, alienatio: tùm quòd ille zelo ardens ác eruditione fretus nihil in alienis libris non depuratum & ad amuſſim elaboratum ferre poterat: hic verò ſanctimonia, ac multorum præcipuorum Eccleſiæ luminum exemplo communitus, in Origenianis libris ſiue legendis, ſiue in alienam linguam transferendis audacter verſabatur. Tùm verò maximè quòd ex quadam opinionum varietate, veluti ex D. Auguſtino comperimus, in hanc contentionem inciderint, in quam fortè imprudens Ruffinus. Siquidem Auguſtinus epiſtola, quæ eſt xv. inter illas D. Hieronymi, multis verbis deplorans inter Ruffinum & Hieronymum tam graues amicos, doctos, celebres, ſenes & monachos tam amarulentã diſcordiam incidiſſe, non ſine graui totius Eccleſiæ ſcandalo, ait, quod aliàs non niſi pio homini contigiſſe poterat, vt ex litteris Hieronymi perſpexit, quantum ſibi moderaretur, quantúmque teneret aculeos indignationis, timore obriguiſſe ſe, doloréque contabuiſſe, quia vereretur ne idem pro ſe Ruffinus faceret. Verum patrocinatur vtriſque, quod non in diſſimili genere inter ſe contenderint Paulus & Barnabas, D. etiã Petrus & Paulus Apoſtoli (quorũ ſententiã nec ſine diſſidio excepẽrũt inter ſe Auguſtinus & Hieronymus) qui pariter antea ob voculã τῆς κολοκύνθιδος ex prophetia Ionę parũ cõuenerãt. Nota eſt illa ex veteri hiſtoria inter Epiphanium ac D. Chryſoſtomum cõtrouerſia: illa etiã eò modeſtior quo antiquior Victoris & Irenæi, Origenis & Theophili: quæ tamen omnia non ideò ſummis viris eam notam inuſſerant, vt ſi quid minus rectè in nonnullis quæ non ita ab vniuerſali Eccleſia in conciliis ſacroſanctis tractata fuerant, & decreta ſenſiſſent, in cæteris quoque erraſſe videantur. Sua ſit ergo D. Gelaſio auctoritas, & ſua D. Hieronymo conſtet innocentia, quæ tamen rectè dicta Ruffini non eleuent, imò quæ ad veritatem vt hîc omnia exacta ſi fuerint integra, non minus ad benè credendum nos inſtruant, & ad benè agendum inflamment, quàm quæ ab iis perfecta ſunt qui ſpecioſius illo fortaſsè, & ambitioſius legi teríque ſoleant. Tu verò interim Domine à Sancto Andrea memineris has tibi ſacratas bellorum ciuilium manubias tueri, & eò vſque cuſtodire, vt ſicut es Catholicus, viuis & vixiſti ſemper catholiciſſimus: ita catholicæ, hoc eſt Romanæ Eccleſiæ quicquid in iis fuerit probandum vel improbandum relinquatur arbitrio. Vale. Ex tuo Muſæolo apud Geruaſianos Idibus Iuniis. M. D. LXXX.

RVFFINI AQVILEIENSIS

ECCLESIÆ PRESBYTERI OPERVM

Catalogus & ordo,

In quo ea quæ nunc primùm in lucem prodeunt ſtellula ad marginem adſcripta indicat.

De benedictionibus Iudæ ad Paulinum Epiſcopum Nolanum, lib. I.

* *Paulini ad Ruffinum epiſtola.*

* *Ruffini ad Paulinum fratrem epiſtola.*

Eiuſdem in Benedictiones reliquorum undecim Patriarcharum, ſiue commentariorum in Geneſeos cap. 49. lib. II.

* *Commentariorum in Oſeam prophetam lib. III.*

* *Eiuſdem Comment.* { *In Iohel prophetam.* / *In Amos.* }

Commentariorum in Symbolum.

Eiuſdem Ruffini hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. II.

RVFFINO.

RVffinus Aquileienſis Eccleſiæ pre. byter: non minima pars Eccleſiæ doctorũ: & in tranſferendo de Græco in Latinum elegans ingenium habuit. Denique maximam partem Græcorum bibliothecæ Latinis exhibuit. Baſilij ſcilicet Cæſarieñſis Cappadociæ epiſcopi, Gregorij Nazianzeni eloquentiſſimi hominis, Clementis Romani recognitionum libros, Euſebij Cæſarienſis Paleſtinæ Eccleſiaſticam hiſtoriam, Xyſti ſententias, Euagrij ſententias, Pamphili martyris aduerſum Mathematicos. Horũ omnium quæcunque præmiſſis prologis à Latinis leguntur, à Ruffino interpretata ſunt: quæ autem ſine prologo, ab alio translata ſunt, qui prologum facere noluit. Origenis autem non omnia, quia & Hieronymus tranſtulit aliquanta, quæ ſuo prologo diſcernuntur. Proprio autem labore, imò gratiæ Dei dono, expoſuit idem Ruffinus Symbolum: vt in eius comparatione alij non expoſuiſſe credantur. Diſſeruit & benedictionem Iacob ſuper patriarchas, triplici, id eſt, hiſtorico, morali & myſtico ſenſu. Scripſit epiſtolas, ad timorem Dei hortatorias, multas: inter quas præeminent illæ quas ad Probam dedit. Hiſtoriæ etiam Eccleſiaſticæ, quam ab Euſebio conſcriptã, & ab iſto diximus interpretatam, addidit decimum & vndecimum librum. Sed & obtrectatori opuſculorum ſuorum reſpondit duobus voluminibus, arguens & conuincens ſe Dei intuitu & Eccleſiæ vtilitate, auxiliante Domino, ingenium agitauiſſe: illum vero æmulationis ſtimulo incitatum, ad obloquium ſtylum vertiſſe.

Rvffinus Toranus, monachus, Aquileienſis Eccleſiæ presbyter, rogante Paulino Epiſcopo Nolano ſcripſit ad eum Latino ſermone De benedictione Iudæ patriarchæ librum vnum, iuxta triplicem diuinæ ſcripturæ ſenſum: cuius initium eſt, Quãto magis ego me tibi excuſo. Deinde, eodem Paulino efflagitante, librum alterum edidit ad eundem, in quo cæteras vndecim Patriarcharum benedictiones triplici explanatione proſecutus eſt. Liber incipit, Sciendum primò eſt. Scripſit quoque in Oſeam librum vnum, in Amos librum vnum, & in Ioelem librum vnum. Claruit anno Domini CCCC.

PAVLINVS NOLANVS EPISCOPVS, RVFFINO FRATRI SALVTEM.

VEL breues, nobis, ab vnanimitate tua, literæ, magno refrigerio ſunt, ſicuti in penuria fluuiorum ager ſitiens rore recreatur. Vnde refectos nos quamuis breui epiſtola tua, attamen tua, per puerum communium filiorum, fatemur: ſed tamen rurſus adfectos, quia etiamnum nunc vos in ęſtu ſollicitudinis & incerto morarum, Romam peti iudicaſtis. Det nobis Dominus à Domino lætificari quàm primum de actu noſtro: vt ſicut anxiis compatimur, ita congaudeamus hilaritati. Et incipiamus tamen ſperare fructum præſentiæ veſtræ, ſi vos certi eſſe de veſtra ſententia, vel Domini circa vos placito cœperitis. Sanè quod admonere dignaris affectu illo, quo nos ſicut te diligis, vt ſtudium in Græcas literas attentius ſumam, libenter accipio, ſed implere non valeo, niſi fortè deſideria mea adiuuat Dominus, vt diutius cõſortio tuo perfruat. Ná quomodo profectum capere poteto ſermonis ignoti, ſi deſit à quo ignorata condiſcam? Credo enim in translatione ſancti Clemẽtis, præter alias ingenij mei defectiones, hanc te potiſſimum impetitiæ meæ penuriam conſideraſſe, quod aliqua in quibus intelligere vel exprimere verba non potui, ſenſu potius apprehenſo, vel vt verius dicam, opinata tranſtulerim. quò magis egeo miſericordia Dei, vt pleniorem mihi copiam tui tribuat, quia pro diuitiis erit pauperi, vel micas à diuitis menſa cadentes auido famelici cordis ore colligere. In tempore ſanè, quo ſcripta hæc ſcribebantur, cecidit ſub oculis, incidens propoſita lectione, capitulum illud ex Geneſi quò Iudas à Iacob benedicitur. Et quia Dominus oportuniſſimã hanc occaſionem dederat, pulſare poſt tempus fores cordis tui placuit. Ergo ſi me amas, imò quia multum amas, rogo vt ſcribas mihi, vt intelligis ipſam Patriarcharũ benedictionem. Et ſi qua ipſe ſcis in eis ardua ſenſu & digna cognitione, ſcire me velis: ſpecialiter tamen de Capitulo illo in quo ait: Alligans ad vitem pullum ſuum, & ad cilicium pullum aſinæ ſuæ: Quis ſuus ſit pullus: vel, quis aſinæ pullus, & cur ſuus ad vitem, aſinæ verò pullus ad cilicium alligetur?

SVMMA PRIVILEGII.

CAROLVS nonus Francorum Rex., ſuo diplomate ſanxit, ne quis *Opera Ruffini Aquileienſis Presbyteri*, ex collatione compluriū exemplarium ſcriptorum, in celeberrimis bibliothecis conquiſitorum recognita, & quibuſdam libris aucta, ante ſexennium à die primæ editionis numerandū, præter Michaëlem Sonnium bibliopolam, ad eius caſtigationis exemplum imprimat, néue alibi impreſſa diuendat in Galliis. Secus qui faxit mulcta fiſco applicanda, aliiſque pœnis indictis damnabitur, vt latius patet in litteris Priuilegij, indultis Lutetiæ, quinto Nouembris, 1570.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN LIBRVM DE BENEDICTIONIBVS IVDÆ Ad Paulinum Preſbyterum,

PRÆFATIO.

QVANTO magis ego me tibi excuſo, & minus idoneum ad reſponſionem eorum quæ ſciſcitaris adſirmo, tantò tu inſtātius percontaris, & difficiliora perquiris, ac velut lenti bouis vitio deprehenſo, cunctantis armos, & retrorſum terga cedentia, ſtimulis pertinacioribus perfodis. Vnde conſequenter tibi & illud continuò cognoſcendum eſt, quòd etiam ſi depreſſa ſaltem ceruice, iugi quod ſuperponis onus mouere poſſumus, nuſquā tamen adeſt nobis copia in apertos patentéſque campos, affluentioris facultate orationis, effundenti in latum diſtenta ſpacia, rapidioribus curſibus ſuperare. Ideò ergo patere nos, ſi fortè vel tardius voluerimus, eo quo nos vocas, paſſibus peruenire. Requiris à nobis quomodo intelligatur, illud quod ſcriptum eſt in Geneſi de Patriarcha Iuda, quod Iſrael pater eius, dum ſingulis filiorum, quæ præuidebat euentura prædicit, de iſto ait inter cætera: Alligans ad vitem pullum ſuum, & ad palmitem vitis pullum aſinæ ſuæ, quod tu ſcripſiſti: Et ad cilicium pullum aſinæ ſuæ, quod in Græco ita eſt: καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ ἕλικα, vitem dicunt Græci, non tā palmitem (quomodo habent noſtra exemplaria) quàm illos quaſi rucinnulos, vel cincinnulos palmitis, quibus ſuccreſcens palmes ipſe, innectere & ſuſpendere ſolet, vel ramis arboris, vel palis, vel quibuſcunque illis innititur adminiculis, quos capreolos, vt arbitror, appellant agricolæ: quibus nexibus, tutus, & ſine lapſus periculo, vel grauatur fructibus palmes, vel vaga proceritate diſtenditur. Arbitror ergo, quod hic ipſe Græcus ſermo, in Latinis exemplaribus antiquitus poſitus eſt, vt & alia nonnulla, & per tempus abſcriptoribus non intelligentibus, pro ἕλικι, cilicium dici putatum eſt. Et in hoc quidem facilè error interpretis emendatur, ſed non tàm facilè eſt etiam ſenſum intelligentiæ ipſius inuenire, niſi totius capituli mentio fiat. Totius autem huius capituli tractatus, amplius aliquid & lucidius inueniret, ſi ab initio ipſarū benedictionum ſumpſiſſet exordium. Quod vtique & otij & temporis non parum quærit, & vt fidelius dicam, quod mentem ſpiritu ſancto illuminatam depoſcit. Quantùm ergo vel mediocritas intelligentiæ noſtræ valet, vel tempus indulget, vel hi ſinunt qui reſcripta ad Origenem perurgent, quanta res tanta pati potuit, breuitate, pro eo amore quo cōfidere nos tibi de omnibus iubes, ſine præiudicio eorum qui melius aliquid ſentire poſſunt, quid nobis de hoc interim capitulo videatur, exprimimus. Scio quāplurimos caput iſtud ita de domino interpretari, vt nihil ad Patriarcham Iudam pertinere ex his quæ dicuntur, adſirment, quia neque vt leo dormiſſe vſquam, neque vt catulus leonis oſtenditur ſuſcitatus, neque gentes in eo ſperaſſe vllatenus probabuntur. † mis cæteris etiam in hoc capitulo ſentiendum eſt, vt alterno intellectu expoſitio dirigatur, & interruptio hiſtorialis intelligentiæ, myſtici ſenſus prodat arcanum.

Pro ἕλικι vitis ſe ſcriptum à Latinis cilicium

Hic deſunt nonnulla.

BENEDICTIO IVDÆ.

AIT ergo: *Iuda te collaudent fratres tui. Manus tua ſuper dorſum inimicorum tuorum.* Poreſt hoc vel ad ipſum iudam, vel ad eos qui ipſo videntur eſſe progeniti Reges, referri, qui regnũ gentis illius miniſtrantes, inimicorum terga domuerunt. Sed & in Chriſto competenter accipitur, qui à fratri-
Mat. 28. bus ſuis, id eſt, ab Apoſtolis quos ipſe fratres in Euãgeliis nominauit, meritò collaudatur. Inimici verò eius ſuper quorum dorſa manus eius eſt, illi intelliguntur quos Pater promittit ſe ſub pedes eius poſiturum, dicens,
Pſalm. 109 Donec ponã inimicos tuos ſub pedibus tuis. Sunt ergo inimici, donec increduli ſunt & infideles, & ideò cædũtur in tergo, qui poſteaquam cõuerſi fuerint, efficiuntur fratres, & collaudant eũ qui eos in adoptionẽ patris vocatos, ſibi & cohæredes fecit & fratres. Benè autẽ terga inimicorũ cædi dixit à Chriſto: Omnes enim qui adorabãt idola, terga dabant Deo, ſicut &
Hier. 2. per prophetã dominus exprobrat, dicẽs: Quia cõuerterunt ad me dorſa ſua & nõ faciẽ. Hæc ergo dorſa cędit, vt cõuerſi aliquãdo terga dẽt idolis, & faciem erigant ad Deum, & faciant hoc quod in conſequentibus ſcriptum eſt: *Et adorent te filij patris tui.* Tunc enim cùm adorant eum, filij patris fue-
Gal. 4. runt effecti, & ſpiritum adoptionis acceperũt, in quo clamant, Abba pater.
1. Cor. 12. Nemo enim dicit Dominum Ieſum Chriſtũ, niſi in ſpiritu ſancto. Iſte ſermo paulò durius refertur ad Iudam, niſi abuſiue id dicamus, adoratos eſſe quaſi reges, à fratribus, id eſt, ſuis cæteris contribulibus filios Iuda. *Catulus*
M. S. eius aſcendet. *leonis Iuda, de germine † filius meus aſcendiſti: Recubans dormiſti ſicut leo, & ſicut catulus leonis, Quis ſuſcitabit eum?* In his verſiculis, non iam concludimur, ſed penè excludimur, nam carulum leonis, ſi exponamus Iudam dici poſſe pro virtute bellãdi, quomodo exponetur quod de germine filius dicitur aſcendiſſe. Germen autẽ hic in græco, βλάστοι dicitur, quod magis virgultũ, vel ramus rectè interpretatur, qui de radice repullulare, vel de ipſo robore arboris ſolet. Ex quo ergo virgulto, vel ex quo ramo Iudas aſcẽdiſſe dicetur vel quomodo recũbens dormiſſe vt leo, & vt catulus leonis: ita vt quęratur quis eum ſuſcitet, niſi forte aliquis vim faciẽs, velit ita adſeuerare, Ex germine proceſſiſſe Iudã, id eſt, vt ſuperius diximus, ex virgulto vel ex ramo, quod de ipſa patris fortitudine & virtute ſignificet: quiq; virtutis cõfidentia recubet & quieſcat, vt leo & vt catulus leonis, nec eum auſus ſit aliquis ſuſcitare, dum pro magnitudine viriũ, & potẽtia beatorũ ſuſcitare eum nullus audeat ad prælia. Sed multò conuenientius aprabitur huic loco myſtica expoſitio, in qua catulus leonis Chriſtus, nõ ſolũ φυσικῶς verumetiã τροπικῶς
Leunculorũ ſomnus triduanus. deſignatur. Nam Phyſiologus de catulo leonis hæc ſcribit, Quod cùm natus fuerit, tribus diebus ac tribus noctibus dormiat, Tũ deinde patris fremitu vel mugitu tanquàm tremefactus cubilis locus, ſuſcitet catulũ dormientẽ. Iſte ergo catulus aſcendit ex germine: ex Virgine enim natus eſt, nõ ex ſemine, ſed ex virgine abſque cõcubitu virili & abſq; ſemine naturali Chriſtus. Velut virgultũ ſiue ramus, in quo manifeſtiſſimè & veritas carnis adſũptæ ex virgine declaratur, in ſacroſãcto germine & à cõtagio carnalis & hu-

& humani ſeminis excuſatur. *Recumbens dormiſti vt leo, & ſicut catulus leonis.*
Manifeſte recubuiſſe & dormiſſe, dictum de paſſione mortis oſtenditur.
Sed videamus quare vt leo, & vt catulus leonis, dormit. De catuli quidem
ſomno iam ſuperius dictum eſt, quod valde conuenienter adaptatur Chri-
ſto, qui tribus diebus & tribus noctibus, in corde terræ ſepultus, ſomnum
mortis impleuit. Vt leo autem, hoc modo debere intelligi arbitror: Mors
Chriſti, oppreſſio & triumphus dæmonum fuit, omnem namque prædã
quam leo ille cõtrarius inuaſerat proſtrato homine & deiecto, hic leo no-
ſter eripuit: denique rediens ab inferis & aſcendens in altum captiuam du-
xit captiuitatẽ. Hoc ergo modo, & in ſomno ſuo leo fuit vincẽs omnia &
debellans, & deſtruxit eum qui habebat mortis imperium. Et velut catulus
leonis, die tertia ſuſcitatur. *Quis ſuſcitabit eum?* Rectè quaſi inquirẽtis pro- *Act. 3.*
phetæ perſonam quæ ſuſcitet Chriſtum, ſermo ſignificat, quia Apoſtolus *Rom. 8.*
quidẽ dicit: Quia Deus illum ſuſcitauit à mortuis. Et, Qui ſuſcitauit Chri-
ſtũ à mortuis, ſuſcitabit & mortalia corpora veſtra propter inhabitantẽ ſpi- *Ioan 2.*
ritum eius in vobis. Et iterum ipſe Chriſtus dicit in Euangeliis: Soluite tẽ-
plum hoc, & ego in tribus diebus ſuſcitabo illud: hoc autem dicebat de tẽ-
plo corporis ſui. Quia vero ipſe dicit, Suſcitaſſe templum ſuum, & Deus il-
lum dicitur ſuſcitaſſe: Rectè Propheta ſtupore tantæ patris & filij vnitatis,
atq; indiſcretionis attonitus dicit: Quis ſuſcitabit eũ? *Nõ deficiet Princeps ex*
Iuda, neque dux de fæmore eius, vſque quò veniant ea quæ repoſita ſunt. Et velut in
alijs exemplaribus habetur. *Veniat is cui repoſitum eſt, & ipſe erit exſpectatio gẽ-*
tium. Hic locus manifeſtè refertur ad Iudam, conſtat enim vſque ad natiui-
tatem Chriſti non defeciſſe principes ex genere Iudæ, nec duces de fœmo-
ribus eius, vſque ad Herodem regem qui ſecundum fidẽ hiſtoriæ, quam Io-
ſephus ſcribit, alienigena fuiſſe, & per ambitionẽ in regnum Iudæorum di-
citur irrepſiſſe. Statim ergo vt hoc factum eſt, & vt defecit dux de fœmori-
bus Iudæ, aduenit ille cui regnum repoſitum, in quo, quomodo gentes ſpe-
rent, Euangelij fides & Eccleſiarum docet propagatio. Repoſita autem di-
cuntur ea quæ opportuno tẽpore proferenda ſunt, ſicut & Chriſtus in fine
ſæculorũ aduenisse dicitur. Cùm dicit Apoſtolus, Ecce nunc tempus accep-
tum, ſcilicet ad ſalutem gentibus cõferẽdam. Si verò quis in omnibus cu-
piat curſum vtriuſque expoſitionis aptare, poteſt extorquere fortaſſis, vt
etiam de Chriſto hæc hoc modo videantur intelligi: *Quia non deficiet*
Princeps ex Iuda, Id eſt, hij qui poſt reſurrectionem eius, Eccleſiarum
principes ordinantur: *Et dux de fæmoribus eius*, Duces quoque populi Chri-
ſtianorum, de fœmoribus Chriſti. Hoc modo exponet, membra Chri-
ſti eſſe, ſine dubio ſpiritaliter intelligenda, quæ Apoſtolus dicit populum *1. Cor. 6.*
fidelium. Poſſunt ergo & fœmora eius ſpiritaliter intellecta indicare *Chriſti fœ-*
eos qui pro firmitate & conſtantia fortitudinis, omne corpus Eccleſiæ *mora quæ*
ſuſtentare videntur & ferre: vel quià humani ſeminis iudicium ſolet in *ſint myſticè*
fœmorum appellatione figuraliter dici, apud nos autem qui ſeminat,
verbum ſeminat, poterunt ergo hj qui miniſterium verbi Eccleſiæ exhibẽt *Luc. 8.*
de Chriſti fœmoribus intelligi duces. *Vſquequo veniant quæ repoſita ſunt ei:*

A ij

Videbitur ita poſſe intelligi quod vſque ad conſummationem ſeculi, non
deerunt iſti duces, donec veniant ea quæ repoſita ſunt, quæ apparauit Deus
his qui diligũt eum. *Et ipſe erit expectatio gentium.* In die ſcilicet iudicij, cùm
omnes gentes & populi Chriſtum iudicem, in pauore cordis, & tremore
conſcientiæ expectabunt. *Alligans ad vitem pullum ſuum, & ad palmitẽ pul-*
lum aſinæ ſuæ. Hoc de Chriſto, & propriè & ſingulariter dicitur: ipſe enim
Ioan. 15. alligauit ad vitem pullum ſuum, qui dixit: Ego ſum vitis vera. ad hanc ergo
vitem, & pullum ſuum alligat, & aſinæ ſuę pullum. Pullus ſuus eſt, ex gẽ-
Mar. 11. ribus populus, cui vtique nunquam adhuc legis onus fuerat impoſitum: &
Luc. 19. ſupra quem, niſi ipſe primus, nemo inſederat. Pullus verò aſinæ ſuæ eſt,
qui ex priore populo, qui nunc in figura aſinę nominatur, electi erant ad
ſalutem, de quibus Propheta dicit: Si fuerint filij Iſraël ſicut arena maris,
Oſe. 1. reliquię ſaluę fient. Abiecta ergo aſina, quæ onus Legis in infidelitate por-
tare maluit, pullus ex ipſa natus eligitur, id eſt nouellus ex veteri, per fidẽ
populus adſciſcitur, ac populo ex Gentibus ſociatur. Vitis ergo Chriſtus
ex ea parte dicitur, qua naturam ſuſcepit humanam, ad quam Dei verbum
pullum ſuum alligat, id eſt, populum ſuum coniungit & ſociat ei conuer-
ſationi quam ipſe exegit in carne: vt imitatione ipſius, pullus qui ad ipſum
alligatus eſt, efficiatur cum illo & filius Dei, cohæres Chriſti. Palmitem
autem de quo initio, quid ſignificaret expoſuimus, intelligere poſſumus
Ro. 8. M.S. habet tenet. hoc modo. Fides quę in Chriſto eſt, & præſentis vitæ regulam †miniſtrat,
& futuræ ſpei fiduciam præſtat. Vitis ergo videtur illud oſtendere, quod
Chriſti in carne poſiti geſta, in ipſo credentes & ipſi inhærentes imitantur:
palmes verò, id eſt, ἕλιξ qui non tàm palmes, quàm illud intelligitur, quo
palmes arbori connectitur, & confirmatur à lapſu, quo adminiculo tutus,
ventos ac turbines contemnit & reſpuit, futurorum donorum †indicat
M.S. bonorum. ſpem, quia fideles, quique non ſolum in iis quæ egerunt, ſed & in his quæ
ſperant & credunt futura, cõſummationem ſalutis exſpectant, in quo qua-
ſi ad quandam patientiæ arborem, ſpe vincti ac confirmari tentationum
procellas ac turbines ferunt. Quod de Hiſtoriali Iuda interpretari, nulla
mihi ratio videtur poſſe permittere, niſi ſi Iudaicis fabulis attendentes, pu-
temus ita poſſe intelligi, pro eo quòd dicunt partem tribus Iudæ, quam in
terræ hæreditatẽ ſuſcepit, ita eſſe refertam vineis, vt tanquã nullo alterius
generis exiſtẽte virgulto tanta eſſe vitis copia videatur, vt ne animal quidẽ
alligandi ad aliud genus arboris detur facultas: ſed hæc vt diximus, Iudai-
ca magis commenta videbuntur, nobis autem myſtica plus, etiam ſi ſola
ſit, placeat expoſitio. *Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ amictum*
ſuum. Videbuntur & hæc tantùm ad Hiſtoricam expoſitionem pertinere,
Agrum fertilẽ vitis, & hyperbolicos vini abundantiã ſignificare, ſed nobi-
liorem ſenſum myſtica producit expoſitio. Nam ſtola Chriſti, quæ laua-
tur in vino, meritò eius intelligitur Eccleſia, quam ipſe ſibi mundauit ſan-
Eph. 5. guine ſuo, non habentem maculam & rugam. Non enim, inquit Apo-
ſtolus, argento vel auro redempti eſtis, ſed precioſo ſanguine Vnigeniti
1. Pet. 1. à Deo. In huius ergo ſanguinis vino, id eſt, lauacro regenerationis, à Chri-
ſto

ſto lauatur Eccleſia. Conſepelimur enim illi per Baptiſmum in morte & ſanguine ipſius, id eſt, in morte ipſius baptizamur. In ſanguine autem vuæ quomodo amictum ſuum lauet, videndum eſt. Amictus, propinquior quędam vel ſecretior corpori veſtis videtur eſſe quàm ſtola. Hi ergo qui prius per lauacrum loti, ſtola eius fuerant effecti, poſteaquàm ad ſacramentum ſanguinis vuæ peruenerunt, veluti interioris myſterij, ſecretioríſq; amictus eius participes eſſe dicũtur. Lauatur enim etiam in vuæ ſanguine anima, cum ſacramenti huius cœperit capere rationem. Agnita namque & intellecta virtute ſanguinis virtute verbi Dei, quãtò capacior effecta fuerit anima, tantò purior fit, & lauatur quotidie ad ſcientiæ profectum: & iungens ſe Domino, non ſolum amictus eius, verumetiam vnus iam cum ipſo ſpiritus fiet. Huic contrarius erat amictus ille populi Iſrael, in quo, vt gentis impudicitiam deſignaret, non tam amictum quàm præcinctorium id nominauit, quod Hieremias circũdare lumbis ſuis & auferre rurſus, atque in Euphratem iubetur abſcondere. *Gratifici oculi eius à vino, & dentes eius candidiores lacte.* Vides quomodo hiſtorialem intellectum, erga finem præcipue, amputat & abſcindit? Si enim adhuc cõtentioſius agentes dicere velimus, quia gratifici ſunt oculi Iudę ex vino prę abundantia vini, vt ſupra diximus, & abundantia poculorum, quid de candidis dentibus reſpõdebimus, & qualitate lactis, prolatis? In quo aduerſum veritatem nõ eſt agendum impudenter: Sed interruptione intelligentiæ hiſtorialis excluſi, ad ſpiritualis expoſitionis ordinem redeamus. *Gratifici*, inquit, *oculi eius à vino.* Superius oſtendimus Apoſtolica authoritate, membra Chriſti dici dignos quoſque fidelium, & diuerſa ſingulariter membra nominari, pro eo quod vnuſquiſque omni Eccleſiæ corpori dependit officium. Erunt enim pedes Chriſti, qui currunt ad faciendam pacem, qui perguntad ſubueniendum his qui in neceſſitate ſunt poſiti. Erunt manus Chriſti, quæ ad miſericordiam extenduntur, quæ auxilium indigentibus ferunt, quæ inualidis ad adminiculum porriguntur. Sic erunt oculi Chriſti qui ſcientiæ lumen corpori vniuerſo præſtant, ſicut in Euangelio ſcriptum eſt, Lucerna corporis tui, eſt oculus tuus. Gratifici ergo ſunt oculi iſti: Sermo enim ſapientiæ ſale conditus eſt, vt det gratiam audientibus. Non ergo pro hoc Sol gratificus dicitur quia ſcientiæ ſermonem miniſtrat, ſed quod habet in ſe gratiam facit. His enim auditis inquit, ſapiens ſapientior erit. Gratifici ergo ſunt oculi eius à vino, quia nihil eſt aquaticum in verbo ſapientiæ: nihil fluidum, nihil frigidum: ſed vinũ quod lętificat cor hominis, & quod infunditur vulneribus illius qui incidit in latrones. Quo ſcilicet audientiũ vulnera peccatorũ non ſolum olei lenitate mitigentur, verùm etiam vini auſteritate purgẽtur. Et quis eſt, inquit Apoſtolus, qui me lætificat, niſi qui contriſtatur ex me? candidi dentes eius ſuper lac. Sæpius iam de membrorum Chriſti ordine & ratione diximus, & eadem frequentius in his locis reperire abſurdum videtur. Dentes ergo eius ſuper lac candidi erunt hi qui fortem & ſolidum verbi Dei cibum mandere & cõminuere ad ſummam ſubtilitatem dentibus poſſunt, de quibus dicit Apoſtolus in Epiſtola

Hier. 13.

adHebręos.Perfectorum autem eſt ſolidus cibus, qui pro poſſibilitate ſumendi exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni & mali.De imperfectis autem Chorinthiis dicit,Lac vobis potum dedi non eſcam:nondum enim poteratis. Hęc ſuper eos qui lacte aluntur:Dentes eorum ſunt cādidi, id eſt hi qui perfectum cibum capere non poſſunt,& comedere ſuper illos, qui tanquam paruuli adhuc lacte indigent. Denique & in lege ea animalia quæ ruminant, & ſumptum cibum ad dentes denuò reuocant,quod ſubtiliter minutatum,ſuſtētationi corporis tradunt, munda eſſe animalia deſignantur. Aptiſſimè ſanè etiam candidos dētes eius dicit.Omnes enim qui perfecti ſunt,& ſcripturarum cibos,dignis & competentibus interpreta-
Leuit.11. a tionibus explanantes,ſubtilem & minutum intellectum qui ſpiritalis dicitur, Eccleſiæ corpori ſubminiſtrant,candidi debent eſſe & puri,atque ab omni macula liberi,ne fortè dicatur eis, Qui alios doces,te ipſum non do-
Rom. 2. c. ces. Verùm quoniam ſcriptura diuina, non ſolum ſacramentorum debet ſcientiam continere, verùm etiam mores,geſtáque informare diſcentium: ſic enim & Sapientia per Salomonem dicit,Deſcribe tibi hæc dupliciter &
Prou.22.c. tripliciter in corde tuo: Et arca quæ conſtruebatur à Noë, bicamerata &
Gen.6.c. tricamerata fieri iubetur: conemur & nos, poſteàquàm dupliciter iſta,pro vt potuimus ſentire, deſcripſimus,id eſt,ſecũdum hiſtoriam, & ſecundum myſticum intellectum,nunc in quantum recipere locus poteſt, iam moralem, in eo diſcutere ſermonem, vt ſcripturarum ſtudioſi, nõ ſolum quid in aliis,vel ab aliis geſtum ſit, ſed etiam ipſi intra ſe, quid gerere debeant, doceantur. Iudas,confeſſio interpretatur:qui ergo, vel peccata ſua confeſſus pœnitentiam egerit,vel Chriſtum in perſecutione coram hominibus confitetur,collaudabitur à fratribus ſuis: lætitia eſt enim & gaudium An-
Luc. 15. b. gelis in cælis,ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Ab ipſis ergo tan-
Angeli quam à fratribus(vnius enim illi Creatoris & patris filij ſunt,& homines &
fratres no- Angeli)collaudatur. Verùm is qui confitetur dominum Ieſum,quia in ſpi-
ſtri ſunt. ritu ſancto confitetur, manus eius ſupra dorſum inimicorum efficiũtur:qui enim ante exhibuerat membra ſua ſeruire iniquitati ad iniquitatem,nunc
Rom. 6. d. exhibens ſeruire iuſtitiæ in ſanctificatione, iam fugientium ſe inimicorũ
1.Cor.9.d. ſuorum,id eſt,dæmonum terga vexat & cædit. Sic enim pugnat, non quaſi aërem cædens,ſed dæmones fugās, quíque ob nimios profectus velut Dei iam in ſe participiũ habens,etiam adorari dicitur à filijs patris ſui.Filios patris ſui,quaſi in morali loco,poſſumus filios lucis accipere,qui meritò adorant& venerantur eos qui ſcientia & operum merito in Dei ſimilitudinem
Ioh. 8. b. *Mat.5.b.* profecerunt. Sicut enim Chriſtus lux mundi eſt, ita & diſcipuli eius lux
Exod. 7. a mundi ſunt:ſed ille per naturam, iſti per gratiam. Et Moſes Deus eſſe dicitur Pharaonis. *Catulus leonis Iudæ, ex germine fili mi aſcendiſti.* Meritò catu-
Rom. 6.a. lus leonis appellatur,qui Chriſto concrucifixus eſt & conreſurrexit, ſicut
1. Cor.15.a & Paulus dicebat, qui & ipſe meritò in Iudam accipitur, confitebatur enim peccatum ſuum dicens, Non ſum dignus vocari Apoſtolus, quia per-
Gal. 2. d. ſecutus ſum Eccleſiam Dei. Et iterum quod Chriſtus eſt, eſſe dicit ſeipſum, cùm ait: Chriſto concrucifixus ſum, viuo verò iã non ego, viuit verò Chri-
ſtus

ſtus in me. Eſt ergo catulus leonis qui dormit cum Chriſto dum mortuus
eſt peccato, & reſurrexit cum Chriſto dum viuit Deo. Ex germine autem *Rom. 11. c.*
filius qui aſcendit, ſine dubio is eſt, qui cùm eſſet oleaſter inſertus eſt in ar-
borem oliuam, & agreſtes ac fetos mores naturæ carnalis abiecit, per ſpiri-
rum adoptionis hæres, radix vera vitę permanens, & fructum plurimum
ex eius inſitionibus adferens. *Recubans dormiſti vt leo.* Dormit vt leo, ſapiens *Phili. 4. c.*
namq; confidit vt leo, maxime cùm potuerit confidenter dicere, Omnia *Prou. 28. a.*
poſſum in eo qui me confortat nõ terroribus, non minis, nõ vllis illecebris
excitatur, ſed manebit immobile propoſitũ & mens fixa. Nec deeſſe vnquã
Princeps poterit ex Iuda, & dux de fœmoribus eius: Verè enim ille poterit
principatum ſui agere & dux eſſe probabilis, qui prius per cõfeſſionem &
pœnitentiam omnibus carnalibus vitiis, quibus prius agebatur, abſciſſis ſi-
bíque ſubiectis, principatum ſui gerit, nec permittit in ſe vel iram, vel am-
bitionem, vel auaritiam, vel libidinem gerere principatum. Sed dux erit ei
de fœmoribus Iuda, id eſt, eius qui cõfeſſione emendatus eſt & correctus,
ne ſi cœcus cœco ducatum præbeat, id eſt, animus adhuc vitiis obcœcatus *Mat. 15. b.*
cœcum natura corpus tegat, ambo in foueam cadant. *Donec veniant ea quæ* *Luc. 6. f.*
repoſita ſunt ei, ſicuti & ille dixit: Quia non ſunt condignæ paſſiones huius
temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Aut certè ita tam *Rom. 8. d.*
diu principatum ſui gerit vnuſquiſque ſanctorum, & dux erit ſuę vitæ, do-
neç veniet illud, vt ſit Deus omnia in omnibus, hoc enim in fine repoſitum
eſt. *Et ipſe erit expectatio gentium*: quoniam ſemel moralem locum perſequi
propoſuimus, etiam gentes iſtas intra nos requirere debemus, quæ expe-
ctationẽ habent. Huius tam emendati eo confeſſione perfectíq; poſſumus *videtur legendum, Iuſta emendati ergo confeſſione &c.*
gẽtes intra nos intelligere, omnes animæ noſtræ motus qui ferocius in no-
bis mouentur ſecundùm primam ætatem, & quaſi gẽtiliter agunt: his, om-
nis emẽdationis ſpes eſt & expectatio, ſi ſenſus, qui eſt princeps & dux ho-
minis, Chriſtum confeſſus & ab eo illuminatus, actuum ſuorum guberna-
cula moderatur. *Alligans ad vitem pullum ſuum*. Pullum hic, ipſum ſenſum *Mat. 19. a.*
pro innouatione vitę intelligamus, qui alibi à Domino infans appellatur, *Pſal. 72. d.*
cùm dicit: Niſi conuerſi facti fueritis ſicut infans, non intrabitis regnum
cęlorum. Cùm ergo quis coniungit ſe Domino, & efficitur vnus ſpiritus
cum ipſo, alligat ad vitem pullum ſuum dicens: Mihi autem adhęrere Deo
bonum eſt. *Et ad palmitem pullum aſinæ ſuæ.* Palmitem iſtum, id eſt, quem ſu-
pra expoſuimus, ἐλαίας, poſſumus ſubtilem & flexuoſam ſcientiæ ſentire
intelligentiam, cuius pullus aſinæ, id eſt, animæ ſenſus adfectus, ipſam ani-
mã ſeruat à lapſu. *Lauabit in vino ſtolam.* Sicut caro verbi Dei, perfectorum
cibus eſt, ita & ſanguis eius, perfectorum eſt poculum. Qui ergo per Ver-
bum Dei expurgantur & renouantur de die in diem, hi dicuntur lauare in
vino ſtolam ſuam, id eſt, actus ſuos viſibiles, *& in ſanguinem vuæ amictum* *2. Cor. 10. b*
ſuum, interiores cogitationes, ſicut & Apoſtolus dixit: Cogitationes pur-
gantes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſum ſcientiam Chri-
ſti. Poteſt tamen & ſola intelligi Martyrij gloria & paſſio, quam pati ſperat
quotidie iuſtus in carne, & amictus ſolus in ſanguine. Nihilominus Mar-

tyrium conſcientriæ accipir quod intra ſe rolerat indeſinenrer. Denique & in conſequentibus, grarificos oculos eius eſſe dicir, à vino, & dentes eius candidos ſuper lac. Non eſt aurem dubium oculorum laudem, ex proſpiciendi & porrò videndi virrure proferri, quod vtique per ſcienriæ vel gratiam, vel ſtudium venit. Idcirco enim & dentes candidi, qui puros & immaculatos & ſolidos edanr verbi Dei cibos, nec paruulorum lacteali animam patiãrur, ſed ſolidis eam nutrianr, & validis cibis, id eſt, à moralibus ad myſtica & dogmatica eam rransferenres, quibus illuminara poſſit reuelata facie gloriam Domini ſpeculari.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI, DE BENEDICTIONIBVS PATRIARCHARVM, SIVE COMMENTARIORVM in Gen. cap. 41. ad Paulinum Epiſcopum Nolanum, Liber II.

PAVLINVS FRATRI RVFFINO, S.

ETSI incertum mihi fecit filius Cerealis, quod ad te perrecturus foret, in tempore quo ad ſanctum Petrũ reuertitur: tamen per eum qui æquè tuus ac noſter eſt, non ſcribere tibi, tàm culpabile nobis, quàm tibi triſte futurum iudicauimus. Itaque chartulæ damnum ſi te fortè non vidiſſet, quàm officiȷ ſicut credimus, ſi te viſeret, præoptantes capeſſere, cõmiſimus epiſtolam iſtã, non caſui ſed fidei. Credimus enim in Domino dirigendã ad te viam ſermonis ac filȷ noſtri, quia deſiderantibus bonũ, omnia procedent in bonum, deſiderat enim te quantũ debes deſiderari ab intelligente cõmodum ſuum de cõſortio tui. Et ideò præſumo, quia ſecundum fidem ac pietatem ſuam ſaluabitur in bonis deſiderium eius, & perueniet ad te, & tecum manebit, & geminabitur nobis apud Dominum, in vobis ſalutare præſidium, cùm & tibi tàm bonus filius, comes, diſcipulus, adiutor acceſſerit, & tu illi pater ac magiſter omnis boni donatus à Domino, ad efficacem orationum potentiam, vires gratiæ ſpiritalis addideris. Nobis autem, etſi pro tua charitate præſumptio ſit, quia remeaturus ad Orientem, nõ feres inuiſitatus nobis abire, tamen de peccatis noſtris metus eſt ne etiam ſi tam nobis vicina filiæ Babylonis auertat: quare Domino deſideria noſtra ac vota mandamus, ne ſecundum meritũ nobis, ſed ſecundum deſiderium faciat, & dirigat ad nos viam tuam in via pacis ſuæ, quia non ambulantes in ea, in reprobum ſenſum damnati ſunt, nec te deſiderare merentur. Sanè importunitate qua oſtium tuum vel media nocte pulſare conſueui, repulſæ metu, ad verecundiam & modum poſtulandi coactus, nunc hoc circa me negociȷ tibi trado, vt Benedictiones duodecim Patriarcharum, cuius iam principium mihi expoſita circa perſonam Iudæ Prophetia, triplici vt iuſſum eſt interpretatione, conſcriptis paginis edidiſti: per reliquos filios diſtributam digneris exponere, vt & ipſe per te fiam conſcius veritatis, & magnæ gratiæ ac laudis auctorem habeam, ſi hĩs qui de me ſupra me, propter operis † conſulendum me putàuerunt, diuina potius, & tuo ſpiritu, quàm de meo ſenſu inepta reſpondeam.

RVFFI-

RVFFINVS FRATRI PAVLINO HOMINI DEI S.

*C*OMMVNEM *quidem filium Cerealem, nondum videram, ſed is conſcius, quid mihi doloris inſligeret, ſi reddere moraretur literas tuas, præmiſit eas ad me: quas cum legens erga tui (vt ſoleo) deſideriũ, magis ac magis creſcerem, inueni ad vltimum illud te imperare vnde excuſaui frequenter apud te, ne de ſcripturarum ſcilicet interpretationibus aliquid à me poſceres per literas reſpondere: & quò magis à poſcendo deſiſteres, ſignum tibi imperitiæ meæ & inerudıti ſermonis ſemel atque iterum dedi. Sed quia tu nec ſic quidem tædias imperare, vt potui etiam nunc, de reliquis vndecim Patriarchis addidi ad hæc quæ de Iudæ benedictione prius tibi reſponderam: arbitrans quod patris illius, cui iubenti vt irem in vineam, dixi: Nõ eo, & abii poſtmodũ: fecerim voluntatem. Si quid ſanè temeritatis in facto eſt, quodcùm minus idonei ſimus, tàm magna contingimus, cum tui venia dixerim, tibi iuſtiſſimè reputabitur, qui præ nimio amore, menſuras in nobis ſcientiæ, vt & reliquarum virtutum ſatis breues eſſe, non aſpicis. Quia autem Quadrageſimæ diebus, in monaſterio Pineti poſitus, hæc reſcripſi ad te, etiam fratribus qui aderant, ineptias meas celare non potui, ſed & ipſi magnum putantes aliquid eſſe quod tibi placere poteſt, extorſerunt tamen vt hæc deſcriberent ſibi. Sic me, & cùm neſcis tuas poſcis, etiam alius propinas. Vale in pace frater amantiſſimè, veriſſimè Dei cultor, & Iſraëlita in quo dolus non eſt, meíque memor eſto gratia plene homo Dei.* Dies Quadrageſima. aliquanto melius legeretur eſcas.

RVFFINI AQVILEIENSIS

PRESBYTERI IN BENEDICTIONES RELIQVORVM VNDECIM PATRIARCHARVM ſiue Commentariorum in Gen. Cap. 49. Liber II.

SCIENDVM eſt primò, quod in ſingulis quibusque locis
vbi Scriptura de duodecim Parriarchis commemorat, mul-
ta eſt in ipſa ordinis conſcriptione diuerſitas. Alius otdo
eſt, in ipſa eorum natiuitate conſcriptus: alius cùm tettam *Gen. 35. Gen. 46.*
Aegypti vnà cum patre ſuo Iſraële & ſobole poſteritatis re- *Gen. 49.*
feruntur intrare: alius nunc, cùm benedictiones obituri pa- *Num. 1. Num. 2.*
rentis excipiunt: alius cùm egreſſæ de Aegypto tribus, vel in deſerto com- *Num. 7.*
memorantur aliquid agere, vel terram repromiſſionis ingreſſæ, in monte *Num. 10. Num. 13*
Garizin, & in monte Gębal pro benedictionibus & maledictionibus ſta- *Num. 26*
tuuntur. Alius etiam cùm diuiſionem terrę, hæreditatis ſorte ſuſcipiunt, & *Num. 34 Deut. 27*
in tantum ordo iſte variatur, vt interdum quidam ex ipſis nec adſcripti in- *Io. 15.*
ueniantur in numero. quod vtique certum eſt non abſque aliqua ratione
variari & exiſtere cauſas probabiles, quibus in illo loco ille pręferatur, in aliovero alius pręponatur. Sed de his nobis nunc à te propoſitum non eſt, niſi ea tantummodo prout Deus dederit explicare, quæ in benedictioni-

bus quas mortis tẽpore à patre ſuſcipiunt, continentur:quæ quidem bene-
Geneſ. 46. dictiones, ex eo fortaſſe ſolummodo appellari poterunt, quod in nouiſſi-
mis dicitur:Et hæc locutus eſt illis pater eorũ, & benedixit illos, vnunquẽ-
que ſecundùm benedictionem ſuam benedixit illos. Cæterũ in initiis, vbi
conuocat eos pater, non quaſi ad benedictionem vocat, ſed ita ſcriptum
Geneſ. 49. eſt: Vocauit autem Iacob filios ſuos, & dixit:Cõgregamini vt annunciem
vobis quæ occurſura ſunt vobis in nouiſſimis:quod vtiq; magis Prophetiã
ſignificat, per quam quæ eis euentura ſint præſignificantur. In ipſo au-
tem corporali ſerie verborum, neque benedictones tãtum, neque futurorũ
ſola prænunciatio, qua vel mors, vel propoſitum eorum, vel etiam quædã
ab eis geſta notabiliter arguuntur. quę res nobis & tripartitã, vt & in aliis
fecimus, explanationis materiam ſubiicit, ita vt benedictones Hiſtorię lo-
cum ſeruent. Prophetia verò myſticum, atque dogmaticum morum corre-
ptio, & obiurgatio moralem dirigat ſtylum.

Benedictio Rvben.

RVBEN (inquit) *primogenitus meus, virtus mea, & initium filio-
rum meorum, durus in conuerſatione, & durus, temerarius con-
tumelias irrogaſti, tanquam aqua non efferueſcas. Aſcendiſti enim*
Geneſ. 34. *ſuper cubile patris tui, tunc polluiſti thorum vbi aſcendiſti.*
Inceſti hiſtoria neminem latet, quomodo Ruben in con-
cubinam patris ſui efferbuerit flamma libidinis, & paternum maculauerit
thorum; ſed quod in initiis, laudis ei aliquid videtur adſcribere dicens:*Tu
virtus mea.* Idcircò vt grauius notetur in crimine, qui cùm virtus patris ha-
beretur, & initium filiorum, neſcit ſeruare reuerentiam patri, quale eſt &
Hierem. 2. illud quod dicitur per Prophetam: Ego re plantaui vineam frugiferam, to-
tam feracem, quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis alienæ? Secun-
dum myſticam verò intelligentiam, videtur mihi Ruben prioris populi
Iudæorum ferre poſſe perſonam, qui & primogenitus eſt, & initium filio-
Exod. 4. rum ſicut & Propheta dicit:Iſrael primogenitus meus, Primis namque illis
data ſunt eloquia Dei:quod autem durus fuerit ille populus & temerarius
Iſaia 8. ſcripturę denunciant:dicit enim de eis Propheta, Omne quod loquitur po-
Act. 7. pulus hic durum eſt. Et item alibi de ipſis dicit: Vos ſemper dura ceruice, &
Hier. 2. non circuncifi corde. Patri verò Deo irrogauit iniurias, cùm conuertit ad
Aly legũt & non fa-ciens ſuam. eum dorſum ſuum, †non faciens bonum. Thorum autem concubinæ pol-
luit quem aſcendit, id eſt legem veteris Teſtamenti, quam ſępe præuaricã-
do maculauit. Quod autem in concubinæ perſona lex veteris Teſtamenti
Gal. 4. ponatur, Paulus edocuit dicens:Abraham duos filios habuit, vnum de an-
cilla, & vnum de libera, hæc autem ſunt Teſtamenta, in quo Agar quæ cõ-
cubina fuit in veteris Teſtamenti ponitur typo. Vna etenim erat perfecta
columba genitrixue, quę virgo caſta, regina ſponſo regi Eccleſia, per Euã-
gelium iungitur Chriſto. Sed & moralis nobis in hoc ita tractabitur locus.
Ruben interpretatus eſt maiorib. filius qui videtur, hoc eſt, viſibilis & car-
nalis

nalis: ipſe credo, de quo dicit Apoſtolus, Primus homo de terra terrenus. 1. Cor. 15.
Sed & alibi: Si enim qui videtur noſter homo corrũpitur, ſed qui intus eſt: 1. Cor. 4.
renouatur. Hunc eundem qui videtur, exteriorem hominem appellat.
Et iterum dicit: Quia non primum quod ſpiritale eſt, ſed quod animale eſt 1. Cor. 15.
primum. Ergo omnis homo cùm in hoc mundo carnaliter viuit, & ſecundùm carnem mouetur, & primus eſt carnalis motus in concupiſcentia libidinis, cui iam primæ iuuentutis tempus obedierit, durum & temerarium ſimul, & laſciuum hominem reddit, aſcendentem etiam ſuper cubile patris & polluentem thorum paternum, id eſt, etiã præcepta & monita naturalis legis, quę in nobis eſt (quod nunc paternus thorus dicitur) præuaricantem. Eſt enim intra nos lex quædam naturalis, quæ arguit vnumquemque peccantem, & malum ei eſſe ſuggerit quod delinquit: cubile ergo Legis huius temerat, ac ſedẽ ſecreti eius maculat, qui præceps & infrenis fertur ad vitia.

BENEDICTIO SYMEON ET LEVI.

SYMEON *& Leui fratres, perfecerunt iniquitatem voluntatis*
ſuæ, in conſilium eorum non introeat anima mea, & in conſilio eorũ Gen. 34.
inuitentur viſcera mea. Quantùm quidem ad hiſtoriam pertinet, videtur illud eorum culpare cõmiſſum, quod Emmor filium Sychem, qui poſt ſororis eorum concubitum, familiæ Iſraël voluerat ſociari, fraude & circumuentione iugularunt, atque omnem eius populum interemerunt, quando & dicebat eis pater eorum Iſraël: Quia odibilem me feciſtis in hoc mundo. Maledictũ ergo eorum furorẽ temeritate imprecatur, & diuidendos eos per populos Iſrael proteſtatur, vtpote ex ipſis Leuitas & Sacerdotes futuros, qui ſortẽ terræ promiſſionis non habuerunt. Spiritalis autem de his explanatio talis mihi quædam poſſe videtur aptari, quod Symeõ & Leui Scribarum & Pha-
riſęorum Iudaici populi poſſint ferre perſonas, de quibus ſcriptũ eſt: Quia Mat. 26.
conſilium fecerunt Scribę & Phariſæi vt Ieſum dolo tenerent, de quo con-
ſilio nunc dicit ſanctus, qui mente Deum videbat: *In conſilium eorum non in-* Mat. 27.
troeat anima mea, & in conſilio eorum, in quo falſis teſtibus adhibitis condemnabãt Ieſum, *non*, inquit, *inuitentur viſcera mea.* Non tibi hoc videtur dicere: Mundus ego à ſanguine iuſti huius, mundus ego à ſententia quam decernitis aduerſùm innocẽtem. *Quia in ira ſua* inquit *occiderunt homines*, Requiro quos homines occiderunt, cùm certum ſit ante paſſionem domini, neminem credentium eſſe punitum, niſi forte quis ipſis adſcribat etiã ſan-
guinem Prophetarum. Quia & dominus dicit quod à ſanguine Abel iuſti Mat. 23.
vſq; ad ſanguinẽ Zachariæ, omnis qui effuſus eſt ſanguis iuſtorum, ab ipſa
generatione requiratur. Sed videamus, an forte & illos homines occide- Mat. 27.
rint quos perſuaſerunt clamare: Sanguis illius ſuper nos & ſuper filios noſtros. *Et in cupiditate ſua ſubneruauerunt taurũ.* Taurũ appellari filium Dei legi-
mus in ſcripturarũ figuris, in Euãg. nimirũ, vbi ſcriptum eſt bis ſub perſona Luc. 15.
filij ſenioris dicentis ad patrem, Ego ſemper tecum fui, & mandatũ tuum

nunquam præterij, & nunquam dediſti mihi hœdum, vt cum amicis meis epularer: cùm autem venit filius tuus hic iunior qui dilapidauit omnẽ ſubſtantiam, occidiſti illi vitulum ſaginatum iſtum. Ergo tautum ſiue vitulũ conſilio ſuo Scribæ & Phariſæi ſubneruaſſe dicuntur, quorum maledictus furor, quia temerarius eſt, & ira illorum, quia indurata eſt. *Diuidam illos in Iacob & diſpergam eos in Iſrael.* Videndum eſt ne fortè diuiſio iſta quæ hic commemoratur, talis ſit, qualis & illa de qua in Euangelio dicitur: Quia

Luc. 12. cùm venerit dominus ſerui illius, diuidet eum, & partem eius cum infidelibus ponet. Vel certè, vt audiui quendam ex ſanctis patribus diſſerentem, quia diuiſio ſimul & diſperſio nominatur pro eo quòd nõnulli ex ipſis domino crediderunt, & alij in infidelitate permanſerunt. Diuiſi dicuntur hi qui ab eis ſeparantur & veniũt ad fidem, & diſperſi hi quorum patria, templóque ſubuerſo, per orbem terræ, incredulum diſpergitur genus. Moralis verò tropus ita fortaſſe ſeruari poteſt. Tripartitam eſſe animę virtutem, multis ſapientibus viſum eſt, id eſt, tres eſſe ſpecies motus eius, per iram, per cupiditatẽ, per rationẽ, nec alius, vt puto, animæ motus, exceptis his poterit inueniri. Omne enim quo innititur vel mouetur, aut iræ, aut deſiderij, aut rationis eſt, & ideò totius vitæ humanę ſtatus in iſtis tribus filiis Iacob adumbrari mihi videtur, & per ipſos tripartitus iſte motus animę deſignari, in quibus ſeruat primam concupiſcentiæ ſpeciem Ruben, in quam cum macula notatur effuſus. Secundam, iræ vel furoris ſpeciem tenet Symeon, quæ & ipſa ex furoris eius demonſtratur opprobrio. Tertiam formam motus rationabilis tenet Leui, quippe cui etiam legem ſeruare commiſſum eſt. Has ergo tres ſpecies videtur mihi omnis prope anima, quę in hunc mundum venit, primis motibus culpabiliter agere, vſquequo peccatorum vitiis prægrauata, & malorum ſatietate defeſſa, ad locum poſſit pœnitentię peruenire. Iudas enim poſt hoc ſequitur, qui purget confeſſione peccata, quia Iudas lingua Hebræa, confeſſio interpretatur, quæ à morte dicitur liberare. De Iuda autem credo ſufficere illa quę à nobis vt potuimus ante iam dicta ſunt, quæ etiam ſi placuerit, his vel iungi poterunt, vel præferri.

BENEDICTIO ZABVLON.

ZABVLON *iuxta mare habitabit, & ipſe eſt acceſſus nauium, & extenditur vſque ad Sidonam.* Hiſtoria, potionem futuræ hæreditatis deſignat & ſortem: ad myſterium autem quod ſpectat, legimus in Euangelio, ex his regionibus adſumptos eſſe aliquos Apoſtolorum: & in ipſis locis, dominũ ſæpe docuiſſe, ſicut ſcriptum eſt: Terra Zabulon & terra Nephthalim, viã

Iſaia 9. Mat. 4. maris trans Iordanem Galileæ gentium: populus qui ſedebat in tenebris vidit lucem magnam. Sed quod dixit, *Et ipſe extenditur vſque ad Sidonam.* Sidon interpretatur venator, vel venatrix, venatores autem, quos alios putabimus in hoc loco laudabiliter accipiendos, niſi Apoſtolos domini, de quibus prędixit propheta, Quia mittam venatores multos, & venabuntur

eos

eos in omni monte. Si verò etiam in hoc, moralis requiritur locus,
Zabulon fluxus nocturnus interpretatur: conſequens ergo videri poteſt, *Hier. 16.*
quia poſteaquam vidit anima quæ ſedebat in tenebris lucem Domini, &
ad pœnitentiam ex confeſſione conuerſa eſt, auferantur ab ea, & defluãt
illa omnia, quæ in morte ignorantiæ geſſetat, & poſteaquàm præceſſit, in
Iuda, confeſſio, etiam in hoc conuetſio ſubſequetur, cùm iam defluit omne
quicquid noctis fuerat & tenebrarum, in quibus velut exuere ſe tentat
veterem hominẽ & deponere quæ noctis ſunt, vt in die honeſtè ambulet.
Sed hoc, quod ſe vſque Sidonẽ excutit, hoc eſt, vſque ad venatores, fortaſſe
declaret illud quod & ipſe iam conetur eſſe ex illis quibus dicitur: Prẽdite
mihi vulpes puſillas, exterminantes vineas meas. Ideò ergo extendit *Cant. 2.*
ſe vſque ad venatores, vt ipſe diſcat venari, ſi quando feræ aliquæ aut vulpes
doloſæ, id eſt, vel dęmones truces, vel cogitationes noxiæ cor eius irrepunt,
& volunt exterminare vineam Domini ſabbaoth: vt apprehẽdat
eas malarum cogitationum laudabilis venator effectus.

Benedictio Isachar

ISACHAR *bonum concupiuit, requieſcet in medio ſortium, & videns requiem quia bona eſt, & terram quia pinguis eſt.* Etiam hic
competenter hiſtorię ordo ſeruatur quòd in medio ſortiũ, *Ioſua 19.*
id eſt in diuiſionibus terræ, quæ eis per Ieſum filium Naue
diſtributa eſt, habitauit. Quarta etenim ſors ex poſteriori-
bus ſeptẽ tribubus in libro Ieſu Naue ipſius, refertur exiſſe:
quia duę ſemi tribus, id eſt, Iudæ & Efraẽ, & media tribus Manaſſe priores
acceperãt. Ruben verò & Gad & dimidiæ tribui Manaſſe vltra Iordanẽ poſ
ſeſſio fuit. Eſt ergo medius Iſachar, quia eſt quartus è ſeptẽ: glebæ vberis &
feracis agricola, erga ſolũ pingue, laborẽ libenter impendens. Et hæc qui-
dem dicta ſint quantum ad Hiſtoriam. Iſachar verò quia merces interpre- *1. Cor. 9.*
tatur, poteſt illorum figurã ſeruare, qui dicũt: Si enim volens prædicauero, *Pſal. 126.*
mercedem habeo. Et de quibus dictũ eſt: Ecce Domini filii, merces fructus
ventris. Merces etenim filij Dei, quòd Virginis vterum intrare dignatus eſt,
Apoſtoli recte putãdi ſunt: ipſi ſunt enim qui concupierunt bonũ, de quo- *Cant. 1.*
rũ animabus in Canticis Canticorũ dicitur, Adoleſcentulę dilexerunt te: &
quæ dicunt ad Ieſum: Poſt te in odorem vnguentorũ tuorum curremus,
requieſcentes in medio ſortium, id eſt, in medio terræ bonę, terræ fluen-
tis lac & mel: in medio ipſius requieſcunt, quæ terra erat Ieſus fluens lac &
mel, ſuper cuius pectus, nõ ſolũ Ioannes, ſed in Ioanne omnes diſcipuli re- *Ioan. 13.*
cũbebant, & facti ſunt agricolę. Iſtos fuiſſe agricolas & excoluiſſe terrã no-
ſtrã, quã pinguẽ videtãt & bonã, quãq; Filius hominis venerat ſeminare, & *Mat. 13.*
ſemẽ eius cecidit ſuper terrã bonã, quę adferret fructũ aliud triceſimũ, aliud *Luc. 8.*
ſexageſimum, aliud centeſimum. Omnis de hoc Scriptura teſtatur, & prę-

1. Cor. 3 2. Tim. 2 cipue Paulus Apoſtolus, qui dicit: Dei enim adminiſtratio eſt, Dei cultu-
1. Cor. 9. ra eſt. Et iterum idem dicit, Laborantem agricolam oportet primùm de
fructibus percipere. Et iterum de ſemetipſo dicit: Quis plantat vineam, &
2. Cor. 11 de fructu eius non edit? Sed fortaſſe dicis: Et quomodo verum eſt, quia
requiem viderunt Apoſtoli, ſicut hic dicitur. *Et videns requiẽ, quia bona eſt?*
Quum conſtet Apoſtolos nũquam requiem habuiſſe, ſed in laboribus, in
perſecutionibus, ſicut Paulus Apoſtolus indicat, omne vitę ſuæ tempus
habuiſſe. Videamus ergo ne illud ſit quod ſermo iſte ſignificat, dicens:
Et videns requiem, quia bona eſt. Quia conſiderantes futuram requiem, &
regni cælorum beatitudinem, & omnium, quæ repromiſſa ſunt, gloriam
conuenientes, libenter humeros ſuos ſubiecerint ad laborem: ad illa enim
reſpiciẽteſquę futura ſunt bona, patientes præſentia tolerabant mala, ſicut
Heb. 11. & Apoſtolus Paulus de Moſe dicit, quia ſpretis AEgyptiorum theſauris,
elegit potius ferre improperium chriſti. Reſpiciebat enim, inquit, ad retri-
butionem. Sed quoniam inſtituimus arcam ſcripturæ diuinæ, nõ bicame-
Gen. 6. ratam ſolùm, ſed tricameratam (ſicut ad Noë à domino dictum eſt) con-
ſtruere, videamus nunc qualiter nobis Iſachar etiam tertium ædificet ni-
dum: In ſuperioribus adſumpſimus eum hominem, qui tripertito animæ
motu (vt eſt totius animæ languor) ira & furore errantem, quod per concu
piſcentiam, Ruben, & per iram, Symeon, & Leui prudentiam non recte
directam ſignificari poſſe diſtinximus: ſed hunc iam in Iuda oſtendimus
Merces boni operis. pœnitentem, & in Zabulon ex multa parte cõuerſum, in Iſſachar verò qui
merces interpretatur, iam videmus eum etiam mercedem boni operis ex-
pectantem, quia non ſolum abiecit malum ſed & concupiuit bonum, etiã
in medio ſortium requieſcit. In medio autem eſt qui ſecũdùm commoni-
tionem ſapientię, non declinat neque ad dextram neque ad ſiniſtram, hoc
eſt enim, recte lineam tenere, & viam virtutis incedere, in quo etiam ſor-
tes ſic poſſunt intelligi. Sors dicitur, per quam hæreditatis portio vnicui-
que tribuitur, non quæ euentu aliquo conſtare videatur, ſicut gentes pu-
tant, ſed quę Dei iudicio & diſpenſatione decernitur. Sortes ergo nobis in
hac morali expoſitione, mandata Dei, per quæ hęreditas cæleſtis capietur
intelligendæ ſunt. Iſte ergo, qui iam conuerſus, etiam mercedem operum
ſuorum ſperat, ſemper in medio ſortium, id eſt, in medio mandatorum
Dei requieſcit, videns requiem quia bona eſt, & terram quia pinguis eſt.
Poſteaquam pugnam quę erat intra ſe cogitationum, dum in eo cõcupiſ-
ceret caro aduerſum ſpiritum, & ſpiritus aduerſum carnem, depulit & ex-
cluſit, requieuit ſpiritus eius in Deo, & tunc vidit bonam eſſe requiem,
quãdo iã dicere ei poterat Ieſus: Venite paululũ & requieſcite, ſed & terrã
vidit quia bona eſt: quando vidit terram bonam? quando carnem ſuam à
vitiis, & concupiſcentiis expurgauit, tunc eam vidit terram eſſe bonam
& pinguem ſine dubio, quæ adfert fructus iuſtitiæ in operibus bonis Hoc
enim vidẽs *ſuppoſuit humerũ ſuum ad laborandũ, & factus eſt vir agricola.* Agri-
cola terræ ſuæ, putãdus eſt ille, qui cãpos animæ ſuæ, cordiſque ſui noualia
indeſinenter verbi Dei aratro & ſcripturarũ vomere ſcindit & ſulcat, qui
planta-

plãtaria fidei & charitatis ac ſpei & iuſtitiæ de Iſraël fontibus rigat, & omnem agriculturæ diſciplinam in animæ ſuæ rure deprehendit.

BENEDICTIO DAN.

DAN *iudicabit populum ſuum tanquàm ſi vna tribus in Iſraël, & fiat Dan ſerpens in via, adſidens ſuper ſemitam, mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorſum, ſalutem exſpectans à Domino.* Huius loci hiſtoria, quoniã in ſcripturis ſanctis quãtùm ad mei ſenſus paruitatẽ ſpectat, nõ facilè inuenitur euidenter expreſſa. vel quomodo iudicauerit Dan, populũ quaſi vnã tribuũ, vel quomodo in via adſederit, ne fortè aliquid quod probamenta de ſcripruris minus videatur habere, proferamus, magis quæ ſcripta ſunt ad ſpiritalem intelligentiam mihi videntur aptanda: niſi fortè in his bellis quæ ſiue ab Ieſu Naue, ſiue in Iudicum libro ſcripta referuntur, aliquibus inibi geſtis, hæc quę ſcripta ſunt conferantur, curioſius perquirentes, nos tamen licet nondum quod intentioni noſtrę ſatisfaceret, deprehẽdimus, tamen quę in nonnullorum opinione habentur, exponimus. Dicunt qui- *Antichriſtus naſciturus de tribu Dan.*
dam Antichriſtum per hęc verba prędici, de iſta tribu futurum: alij de Iuda proditore hæc ſcripta eſſe ſuſpicantur, & equitem atque equum, Dominum cum carne ſuſcepta, deſignari volunt. Sed vix mihi videtur explicari poſſe talis intelligentia: quia & ſi in equo Deitatem ponere voluerint, morderi vtique à ſerpente non potuit, ſi in equite, cadere retrorſum & ſalutem exſpectare à Domino, Deitas verbi non competenter dicetur. Inde puto, quod Dan fortaſſe ad illum rectius transferatur qui iudex exſpectatur viuorum & mortuorum, quia Dan, iudicium vel iudex interpretatur. *Ioan. 9.*
Dominus ergo Ieſus Chriſtus qui dicit, Ego in iudicium veni in hunc mũ- *Ioan. 5.*
dum: & iterum, Pater neminem iudicat, ſed omne iudicium Filio dedit. Ipſe populum ſuum tanquam vnam iudicabit Tribum, non enim vltra erit diuiſio tribuum, non vlla diuerſitas, ſed ſicut ipſe ait: Erit vnus grex, & vnus paſtor. Quod autem aliquos videtur deterrere in hoc loco, iſte ſermo qui ſequitur, dicens: *Fiat Dan ſerpens in via.* Et quia ſerpens frequenter in *Ioan. 10.*
ſcripturis in diaboli perſona ponitur, putant hoc non poſſe domino conuenire, ſed ſi redeamus ad ſcripturas, ſicut inuenimus leonem dici diabolum, qui circumiens, quærit quem tranſuoret: Et tauros dici contrarias virtutes, ſicut ibi, Tauri pingues circundederunt me. & iterum leonem dici etiam DOMINUM, paulò antè nobis expoſitus Iudas edocuit. Taurum *Pſal. 21.*
etiam dici ipſum DOMINUM, inuenimus, illum qui occiſus eſt pro ſalute & reditu filij pœnitentis. Sed & alia multa in ſcripturis ſimilia ſunt, quæ *Luc. 15.*
nunc ad bonam, nunc ad malam partem trahuntur: ita & ſerpens inuenitur aliquotiens etiam in perſona DOMINI ſcriptus, vt ipſe de ſe dicit in Euãgeliis. Sicut enim Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita exaltari opor- *Num. 21.*
tet filium hominis. Sed & Apoſtolus, quum præcipit prudentes fieri ſi- *Ioan. 3.*
cut ſerpentes, nunquid non ad bonam partem, appellationem ſerpen-

tis aptauit? Poteſt ergo & in hoc loco de ipſo domino dici: Fiat Dan, ſerpens in via: aſſidens ſuper ſemitam, id eſt, ipſe qui iudicat corda & ſcit quę intrinſecus conteguntur, videns in via, hoc eſt, in huius vitæ curſu, equites itinere equitare nõ recto. Equites autem animæ in corporibus poſitę, poſ-
Pſal.75 ſunt intelligi, ſicut ibi dicit: Dormitauerunt omnes qui aſcẽderunt equos id eſt, omnes qui ſunt in corporibus peccauerunt, ſicut pronunciauit etiã Apoſtolus. Horum ergo equorum vel equitum calcaneum ſerpens iſte vię adſidens mordet, mordet autẽ calcaneum, cùm corpus vel languoribus, vel aliis quibuslibet cruciatibus macerat, quò velocem curſum peccantiũ reprimat. Cùm enim corpus adfligitur, & cõſumitur caro, tunc cadet eques retrorſum, id eſt, anima quæ malè currebat & feſtinabat ad perditionem, cadet retrorſum, & ad patientiam reuocatur, vt à malo curſu inpedita re-
Mat.4. uocetur retrorſum, & fiat poſt illum qui dicit: Venite poſt me. Puto tale
Mar.1 aliquid etiam erga Petrum Apoſtolum geſtum, cùm dicẽte domino, Quia crucifigi oportet filium hominis, & mori, ipſe diceret, Propirius eſto do-
Mat.16. mine, non tibi erit hoc: in quo, cùm præ amore nimio per ignorantiam nõ
Mar.8. rectè equitaret in fide, velut à ſerpente mordetur à domino, in eo quod dicitur ei: Vade retro me Satana, ſcandalum mihi es quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum. Et ſic retrorſum Petrus reuocatus, ſalutẽ exſpectat à domino per crucem & reſurrectionẽ, quam tunc feruidius equitans & currens, ignorantiam futuram neſciebat. Hæc me mouerunt in loco, non tamen excludo etiam eorum opinionem, qui quod ſentiunt, approbare ſcripturarum auctoritate potuerint. Vt autem ne ille quidem nos tertius prætereat locus, poteſt videri ille quem iamdudum in Iſſachar diximus profeciſſe: & in mandatis requieſcere, atque animæ ſuę agricolam factum, nunc etiam in hoc proficere in Dan, vt diſcernendi & diiudicãdi populum ſuum, id eſt, cogitationes cordis ſui, intelligentiam ſumpſerit: tanquam vnam tribum in Iſraël, id eſt, omnia in vnitatem atque concordiam deuocare, ita vt non ſit in eo cogitationum vel conſiliorum vlla diſſenſio. ſit autem idem & Serpens ſecundum præceptum domini, quod paulo ante
Mat. 10. diximus, Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, in via tamen aſſidet, nec vnquã
Luc. 12. è ſemita diſcedit, ſemita etenim anguſtior via intelligitur, quæ oſtendit eum nõ per illam latam & ſpacioſam incedere, quę ducit ad mortẽ, ſed per
Mat.7. anguſtam & arctam, quæ ducit ad vitam. Mordet autem equi calcaneum
Luc.13. faciens illud, quod Paulus Apoſtolus dicit: Quia macero corpus meum, &
1.Cor.9 ſeruituti ſubiicio, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Hęc autem facit vt cadat equus retrorſum. Iſte enim talis ſemper elationes & altitudines timet, & vult cadere animam ſuam à mala altitudine ad bonam humilitatem, vt diſcat ab Ieſu, quia humilis eſt & mitis corde.
Mat. 11 Etenim proprium eſt proficientibus elationem metuere, denique etiam
1.Cor. 12 tantus & talis Apoſtolus Paulus dicebat, Ne extollar, datus eſt carni meæ ſtimulus, angelus Satanę, qui me colaphizet. Sic ergo reuocat animam de altitudine, & retrorſum poſt humilitatẽ Chriſti redacta, ſalutem exſpectat à Domino.

BE-

BENEDICTIO GAD.

PIRATERIVM *tentabit illum, ipſe autem tentabit eos poſt pedes.* Per hiſtòriam quidem non facile in ſcripturis referre tale aliquid inuenimus, niſi fortè quis velut extorquere velit & dicere, quoniã Tribus iſta, vltra Iordanem hæreditatem in Arabiæ partibus conſecuta eſt, & quia ibi frequenter prædonum bella conſurgunt, & aſſiduis inter ſe congreſſibus coëunt, hæc eorum inter ſe velut piratarum more certamina in his ſermonibus deſignari. Sed verior eſt ſpiritalis intelligẽtia quæ poteſt indicare illud domini noſtri & ſaluatoris, quod aduerſum diabolum habuit, poſitus in carne, certamẽ. Eſt ergo tribus iſtius habitaculum eremo vicinum, Gad verò nunc tentamenta interpretatur. Poteſt ergo illud intelligi, quod dominus Ieſus Chriſtus ductus eſt in eremum à ſpiritu, vt tentaretur à diabolo. Sed vide quanta in verbis Patriarchæ myſteria continentur. *Gad*, inquit, *Mat. 4.*
piraterium tentabit illum. Ponamus vt diximus, perſonam domini eſſe in Gad hanc piraterium tentabit. Piraterium verò dicitur cohors quædam & conſpiratio piratarum. Certum namque eſt, quod veniens diabolus ad tentandum dominum, non abſque miniſtris ſuis & ſatellitibus venerat, quia ſicut aderant domino Angeli ſpectantes eius certamen (illi de quibus Euangelium dicit poſt tentationem, Et accedentes Angeli miniſtrauerũt ei) ita etiã *Mat. 4.*
diabolo aderant Angeli ſui cum quibus ei gehenna præparata eſt, ſicut dominus dicit: Ite in ignem æternum qui paratus eſt diabolo & angelis eius. *Mat. 25.*
Sed & ſancti quum in agone decertant, ſpectaculum facti dicuntur huic *1. Cor. 4.*
mundo & Angelis & hominibus. Tentabat ergo dominum conſpiratio tentatorum, quum dicebat ei: Si filius Dei es, dic vt lapides iſti fiant panes. Per hæc ergo tentabat dominum diabolus. Sed videamus, quid eſt hoc quod dicit: *Ipſe autem tentabit eos poſt pedes.* Quomodo dominus tẽtabat tentantes ſe? Si in prima tentatione Saluator declaraſſet diabolo ſe eſſe filium Dei, certũ eſt quia ſecundò ad tentandũ non fuiſſet auſus accedere, nunc autẽ vide quomodo tentatur ipſe qui tẽtat. Dominus enim in eremo eſt quadraginta dieb. & quadraginta noctibus, poſtmodũ eſuriit. Si enim nõ eſuriiſſet, agnouiſſet tentator filium Dei, nunc autẽ eſurit, vt per hoc quod dominus fragilitatem in ſe carnis oſtendit, tẽtator ipſe qui tentat, & tãquam ad hominem tentãdum denuo adeat. *Dæmõ Chriſti tentator ab eo tentatur.*
Sic ergo veniunt ad dominum tẽtatores, ipſe autem tentabit illos poſt pedes, hoc eſt, eiſdem veſtigiis quibus acceſſerat diabolus tentare eum, tentatur. Moralis itaque locus ſimili editione diſſeritur: ille enim homo noſter † confeſſo errore pœnitens, ſe reddit cõuerſum per intelligentiã, & aliquantulum profecit, vt poſt profectum veniat ad hoc vt tentetur ab inimico, & virtus animi eius & propoſiti conſtantia comprobetur, ita enim ſcriptura dicit: Quia † non eſt tẽtatus, non eſt probabilis, nec vllo tempore omnino quis perueniet ad perfectionem, niſi prius in tentationibus ſuis documenta præſtiterit. M. S. quem poſt errorẽ pœnituiſſe, & conuerſum per pœnitentiã & aliquantulũ iam profeciſſe deſcripſimus neceſſe eſt vt poſt profectum. *Vir intentatus, non eſt &c.*

BENEDICTIO ASER.

ASER *pinguis eius panis, & ipſe dabit eſcam principibus.* Credo aſſertores literæ, hoc in his verbis intelligere, quod regio eius & hæreditas terræ, vber & pinguis extiterit, ita vt etiã regiis vſibus miniſtraret. Aliqui autem noſtrorum etiam propter Annam dictum putant Prophetiſſam, filiam Fa-
Luc.2. nuel, ex tribu Aſer, quæ prima cum Symeone, refertur de domino in Euangeliis prophetaſſe, & prophetiæ ſuæ fide velut eſcam dediſſe principibus, id eſt, Apoſtolis cæteríſque credẽtibus. quæ de ipſo fuerant prophetata. Verùm, quoniã Aſer, beatus interpretatur, illius viri quẽ ab errore per pœnitentiam reuocatũ paulatim per ſingulos gradus, vſque ad beatitudinis nunc incrementa perducimus, poſt conuerſionem, poſt intelligentiam ſpiritalem, poſt tentationum victoriam, pinguis eius eſſe
Ioan. 6. dicitur panis. Edit enim illum panem qui de cælo deſcendit, & vitam dat huic Mundo, & pinguis eſt ille panis. Quod ait, pinguis panis, ſic intelligere poſſumus. Illi qui nihil amplius in Chriſto intelligunt, niſi Chriſtum Ieſum hunc crucifixum, edunt quidem & ipſi panem de cęlo, ſed aridum & exilem: qui verò digni ſunt, vt eis theſauri ſapientię & ſcientię reuelẽ-
Philip.4 tur chriſti, ſunt quibus pinguis eſt panis, ſicut erat Paulo, qui dicebat: Scio & abundare & eſurire, ad omnia & in omnibus imbutus ſum. Etenim ſi dominus & ſaluator noſter, quum figuram tauri dignatur aſſumere, taurus pinguis & ſaginatus pœnitenti filio dicitur iugulari, cur non eodẽ modo qui ad beatitudinem perueniunt, panis pinguis eſſe dicãtur? Iſte autem talis cui iam pinguis eſt panis, etiam eſcam principibus dabit. qualem eſcã? ſine dubio verbi Dei, & dabit eſcam non quibuſcunque pauperibus aut
1.Cor.2 accipientibus, ſed principibus dabit: loquetur enim etiam ipſe ſapientiã inter perfectos.

BENEDICTIO NEPHTALIM.

al. emiſſa. ARBOR † *remiſſa* (vel vt noſtra exemplaria habent) *vitis diffuſa, proferens in fructibus decorem.* Hiſtoria deſignat priorem Gad hæreditatis ſortem cæpiſſe in vbertate camporum: & poſt hunc Nephtalim rura poſſediſſe, fœcunda virgultis & arboribus nemoroſa. In expoſitione verò myſtica, iam & ſuperioribus quum de Zabulon diſcuteremus, etiam de nomine Nephtalim, velut cũ illo in Euangeliis ſociato, quæ nobis viſa ſunt, diximus: Id eſt, quod velut radix & origo beatorum Apoſt. ex iſtorum locis & regione proceſſerit, & quod populi eorum qui ſedebãt in tenebris, lucem viderint magnam. Sed & principes Zabulon & principes Nephtalim, qui per Dauid prędicantur, ad perſonam vtique referuntur Apoſtolorum. Quantùm verò ad explanationem tertiam ſpectat, Nephtalim nominis interpretatio hæc ipſa eſt, quã nunc benedicens eum pater eius exprimit: id eſt, vel arbor diffuſa vel vitis. Ille igitur noſter homo

qui

qui paulò antè pane pingui veſcebatur, & ex ipſo cibum principibus dabat
qui panis confortat cor hominis, nunc conſequenter ei etiam vera vitis
Chriſtus decorum protulit fructum, quo ſcilicet cor, quod pane confor-
tauerat, nunc lętificet vino, in quo vtroque, in tãtum mihi iam videtur ve-
niſſe profectum, vt etiam ſacerdotij ſacramenta ſuſcipiat. Si verò arborem
magis quàm vitem diffuſam intelligi malumus, quæ proferat in fructibus
decorem, quæ alia erit arbor quę decorem in fructibus proferat, quàm ſa-
pientia Dei, de qua dicit Salomon, Arbor vitæ eſt his qui amplectuntur eã?

BENEDICTIO IOSEPH.

F*ilius ampliatus Ioſeph. filius ampliatus*, In benedictione Io-
ſeph etiam ipſa prima literæ facies floret meritò, nãque am
pliatus filius appellatur, quem Dominus familię ſuę con- *Pietas om-*
ſeruandæ gratia, vſque ad ſecundum regni exaltauerat gra- *nium vir-*
dum. Ampliatum ergo intellige, ſapientia, cõſilio, cõſtan- *tutum fa-*
tia, caſtitate, honore, regno, virtute, & quod eſt virtutum *ſtigium.*
omnium faſtigium, pietate, in quibus omnibus auctus & ampliatus meri-
to dicitur Ioſeph. Quod autem dixit: *Zelatus filius meus.* Videtur expreſſiſſe
non tanquam eum qui inuideat, ſed tanquam eum qui inuidiam paſſus ſit:
id eſt, cuius tanta ſit gloria quę mereatur inuidiam. Hoc eſt ergo quod di-
cit, *Zelatus filius meus adoleſcentior ad me reuertere:* filius meus non tam nati-
uitate quã meritis. Illud ſane videtur mihi non ocioſe poſitum, quod ter-
tiò repetens Patriarcha, Ioſeph filium nominat, dicens: *Filius ampliatus
Ioſeph, & filius ampliatus, Zelatus & filius meus adoleſcentior.* Quid ſibi vult,
quod ſolus Ioſeph inter omnes fratres tertiò filius nominatur? Ego quidẽ
pro paruitate ſenſus mei intelligo, quod ſemel ei Ioſeph filius natus eſt, tũc *Gen. 30.*
quum ex Rachel poſt deſperationem ſuſcipiendæ ſobolis renatus eſt: ſe- *Gen. 45.*
cundò verò ei quaſi iterum naſcitur filius, quum ei poſt perſuaſionem mor
tis viuere nunciatur. Tertiò verò ei filius efficitur, quum doctrina & erudi-
tione & his omnibus virtutibus quibus ipſe Deum videbat, erudiens eum
& inſtruens, etiam in ſpiritu eum filium procreauerat. Alioqui nec cõue-
niet ei quod adoleſcentior filius dicitur, quum habeat poſteriorem ſe Ben-
iamin, niſi in patris eruditionibus adoleſcentior ſentiatur. *Ad me*, inquit,
reuertere. Hoc eſt, conuertere ad me animos tuos, vt diligenter notes, & in
corde quę dicuntur, inſcribas tu filj Ioſeph, *in quem conſiliantes maledicebant
& intendebant tibi inſidias domini arcuum:* refertur enim & hoc à ſcriptura *Gen. 42.*
ſancta, quod habebant conſilium fratres ſui illo in tempore, vt occiderent *Gen. 42.*
eum, ſed interueniens Iudas repreſſit parricidiale conſilium. Quod autem
dixit, *Maledicebant*, illud eſt quod dixerunt: Ecce ſomniator venit. Domi-
nos verò arcuum, bellatores deſignat viros: quod autem diſſoluta ſunt bra-
chia, & arcus contriti, fruſtrà tum deſignat incœptum per manum poten-
tis Iacob, hoc eſt, Dei Iacob. *Inde qui confortauit Iſrael à Deo patris tui, & ad-
iuuit te Deus meus.* Inde tibi auxilium venit, vnde & Iſraël pater tuus cõfor-

Gen. 32. Gen. 35. ratus eſt, tunc ſine dubio, cùm colluctatus eſt in via, & iuuit eum Deus, & Iſraël ei nomen impoſuit. Ipſe ergo Deus meus etiam te benedixit, *Benedictione cæli, & à ſummo, & benedictione terræ.* Benedictio cæli, ſapientiam: terræ autē, regnum potentiámque deſignat. *Propter benedictionem vberū & vuluæ, benedictionem patris tui & matris tuæ.* Ipſe expoſuit quæ ſit vberum & vuluæ benedictio, cognominans matrem, quod non ſolum paternas, ſed etiā maternas conſecutus ſit benedictiones, quę benedictio patris, & matris præualuit. Inquit: *In benedictionibus montium permanentium, & in benedictionibus collium æternorum.* Poteſt fortaſſe pro immobilitate permanſuræ in eo gratiæ videri dictum, *permanentium montium & collium æternorum*, rebus vtique immobilibus & manentibus comparata, quæ benedictiones æternæ erunt, inquit. *Supra caput Ioſeph, & ſuper verticem eorum quibus præfuit fratrū.* In fine verbi, videtur benedictiones ad omnem fratrum numerum contuliſſe, vt principaliter quidem ſint benedictiones ſuper caput Ioſeph, per ipſum verò Ioſeph etiam ſuper illos venient quotum ipſe dux fuerit & magiſter. Hæc ſecundùm literam ſenſimus: quòd ſi volumus etiam altius in hoc aliquid perſcrutari, poterit fortaſſe Ioſeph ad perſonam domini reuocari, vt quemadmodum Ioſeph poſteaquam putatus eſt mortuus, non ſolùm viuēs, ſed etiam in regno poſitus inuenitur, & per hoc dicitur ampliatus.
Pſal. 75. Ita etiam dominus ac ſaluator noſter qui apud Iudæos mortuus putabatur, in cordibus fidelium & viuens inuenitur & regnans. Ampliatus eſt ergo etiam & ſaluator noſter poſt mortem: Antequam enim moreretur,
1. Cor. 13. ſola erat Iudęa in qua notus erat Deus, & in ſolo Iſraël magnum erat nomē
Mat. 27. Mar. 15. eius, poſtea verò quàm mortuus eſt ex infirmitate, & reſurrexit à mortuis ex virtute, in omni terra offertur hoſtia nomini eius. Sed & zelatus dicitur filius Dei, & quis ita pertulit zelum? de quo etiam ſcriptum eſt, Sciebat enim Pilatus quòd per inuidiam tradidiſſent eum Iudęi. Filius adoleſcentior ſecundùm carnem, ipſe eſt nouiſſimus Adam. Illud verò quod in expoſitione Hiſtorica, tertio filij appellationem ſignauimus, repetitam multò clarius in hac expoſitione deprehenditur. Eſt enim filius ante ſæcula, de quo dictum eſt à patre, Quia de ventre ante Luciferum genui te. Et iterum
Pſal. 109. filius, cùm è Maria natus eſt, & per Angelum dicitur: Quod naſcetur ex te
Luc. 1. ſanctum, vocabitur filius Dei. Fit autem tertiò filius, cùm primogenitus ſurgit ex mortuis, cui vtique pulchrè paterna vox conuenit, dicens, *Filius meus adoleſcentior, ad me reuertere*, poſteaquàm reſurrexit à mortuis, etiam
Mat. 26. ad me à quo profectus es, in cælum victor aſcende. *In quem conſiliantes*, in-
Ioan. 8. quit, *maledicebant*: conſilium námque cœperant Scribę & Phariſæi vt Ieſum dolo tenerent: & maledicebant tunc ſine dubio, cùm dicebant, Samaritanus es, Dæmonium habes. Inſidias ei, domini arcuum, intendebant, & contriti ſunt cum potentia arcus eorum, & diſſoluti ſunt nerui brachiorū manuum eorum. Inſidiantes domini arcuum illi intelliguntur qui acceſſerunt ad eum fictis propoſitionibus vt eum caperent in verbo, & dixerunt
Mat. 22. ad eum: Dic nobis, licet cenſum dare Cæſari, aut non? Hæc ergo illi verba velut ſagittas quaſdam de arcu oris ſui promentes, tendebant in Ieſum, vt ſi di-

ſi dixiſſet, quia nõ licet dare cenſum Cæſari, reus Cæſari fieret: ſi verò dandum dixiſſet, legem ſoluere videretur. Cùm verò ille tanquam ipſa Dei ſapientia, inſpecta ſuperſcriptione denarii, reſpondiſſet: Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo, *diſſoluti ſunt nerui brachiorum eorum per manum potentis Iacob.* Poteſt & illud certamen eius intelligi quod habuit in deſerto, cùm tentaretur à diabolo intendente ei ſagittas malarum ſuggeſtionum quas ille reſponſis ſuis depellens, brachia eorum qui eas intentabant, reſoluit, & neruos. *Inde qui confortauit Iſraël à Deo patris tui, & adiuuit te.* Adiutus namque à Deo ſecundùm hominem dicitur etiam ſaluator: denique & ſcriptum eſt in Euangelio, Cùm in oratione deſudaret, accedẽs inquit, Angelus confortabat eum. Durior hoc in loco fortaſſe videatur expoſitio, quòd velut ex perſona Patris dici deſignabamus ad filium, quæ ſuperius dicta ſunt. Hîc autem ſcriptum eſt, *Et adiuuit te Deus meus, & benedixit te:* quomodo hoc conueniat perſonæ Patris? Sed videamus ne fortè ſicut nihil obturbat ſi dicat de filio pater, pro eo quod ſapientia eſt filius, quia ſapientia mea eſt: & pro eo quòd virtus eſt filius, non ſit abſurdum ſi dicat de eo pater, quia virtus mea eſt, & pro eo quod veritas eſt filius, non ſit inconſonans ſi dicat pater, Veritas mea eſt, ita & per hoc quod Deus eſt filius, nõ videatur abſurdum ſi dicat Deus meus eſt: ſicut nec illud abſurdũ dicitur, quod filius dicat de patre, Quia vado ad Deum meum & ad Deum veſtrum. *Et benedixit te,* inquit, *benedictione cæli à ſummo, & benedictione terræ habentis omnia.* Benedictionem cæli eſſe in Chriſto nõ videbitur inconueniens, ſecundùm hoc quod dicitur, Quia ſecundus homo de cælo cæleſtis. Terra verò, quod dixit benedictionẽ terræ habentis omnia propter benedictionem vberum & vuluæ, ſatis mihi mirũ videtur & magnum, quomodo terra illa quę in filio Dei benedicta eſt habeat omnia, quod hoc modo intelligendum puto: Vnuſquiſque ſecundum menſuram fidei ſuæ recipit gratiam ſpiritus. Alij namque ſecundum menſuram fidei, datur ſermo intelligentiæ, alij ſermo ſapientiæ, alij Prophetia, alij diſcretio ſpirituum, alij genera linguarũ. Hęc per ſingulos ſingula, aut ſimul tum bina vel terna inuenies, in illa autem terra, hoc eſt, in illa carne quæ in Ieſu benedicta eſt, non ſolum erant omnia hęc, verùm & plenè & ſubſtantialiter habitabant, ſicut & Apoſtolus dicit: In quo inhabitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter. *Propter benedictionem vberum & vuluæ.* Hoc & quędam refertur in Euangelio proclamaſſe, ſine dubio horum memor, & dixiſſe, Beatus venter qui te portauit, & vbera quę ſuxiſti. Illud, *Propter benedictionem,* inquit, *patris tui & matris tuæ.* Patris cęleſtis qui dedit benedictionẽ & matris virginis, quæ ſuſcepit. *Præualuit in benedictionibus montiũ permanentium.* Hæc, inquit, benedictio quę tibi data eſt à ſummo cælo & terra, præualuit benedictionibus montiũ permanentium, & benedictionibus collium æternorũ. Montes permanẽtes qui erũt, niſi illi ad quos dicit Ieſus, Vos eſtis qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis: Rectè ergo montes permanentes dicuntur Apoſtoli, quia permanſerunt vſque in finem, & ipſi ſalui erunt. Sed & colles æternos, quos alios intelligimus, niſi eos qui ſecundo gradu

Chriſtus à Dæmone per ſuggeſtionem tẽtatus.

Luc. 22.

Ioh. 14.

1. Cor. 15.

1. Cor. 12.

Col. 2

Luc. 11.

Luc. 22.

Colles æter ni mystice, qui sunt. Apoſtolorum meritis conferuntur, & qui vitam conſequuntur æternam? Multo nanque verius iſti, quam montes & colles qui cum mundo pariter intereunt, eſſe credentur æterni. Hę autem omnes benedictiones erunt ſuper caput Ioſeph, & ſuper verticem eorum quibus prę fuit fratrum. Competenter omnes iſtę benedictiones ſupra caput Chriſti poſitæ dicuntur, à cuius capite veniant etiam ad verticem eorum quibus ipſe prę eſt. Nec alia cauſa eſt quod omnes iſtas benedictiones in carne natus accepit, niſi vt eas in ſemetipſum, velut per traducē quandā à patre diffuſas, ipſe rurſum transfunderet ad credētes, & mediator Dei atq; hominū effectus, benedictiones quas pro infirmitate ſui ſuſcipere iam humana natura poterat, ipſo mediante & prælibante eas ac transfundente ſuſciperet, ſicut & ipſe dixit, Quia ego ſanctifico me pro his. Iā verò ille qui nobis tertio loco per gradus ſpirituales reparatus homo vſque ad Ioſeph augumenta, amplificatus aſcendit, qui per fidei profectum & per ſancti ſpiritus dona in tantum emicuit, vt vſque ad inuidiam creſceret: quibus à nobis dictorum floribus coronabitur, cui tam bono certamine decertato, curſu conſummato, fide ſeruata, repoſitam iuſticię coronam Deus iuſtus pręparat iudex. De hoc ergo dicit pater, *Filius ampliatus Ioſeph, filius ampliatus*. Et quis ita ampliatus eſt vt hic qui poſt errores & lapſus per ſingulos virtutum gradus reparatus eſt ac reſtitutus, vt vſque ad ſummam peruenerit palmam? ſed quia paulatim conſcēdit ideo in ſingulis dicitur ampliatus. Ampliatus namque primò omniū per confeſſionem eſſe cœpit in Iuda, & iterum cū nocturna opera abiiceret tenebrarum, ampliatus eſt in Zabulon: & rurſum in Iſſachar ampliatus eſt cùm merces eius operis augeretur. Ampliatus eſt in Dan, cùm rectum iudicium propriis ac prauis cogitationibus præferret. Ampliatus eſt & in Gad, cùm tētatus obtinuit. Ampliatus eſt in Aſer, quum ad beatitudinem venit.

Zelus duplex. Dignè ergo & nunc ampliatus filius dicitur Ioſeph, qui iā futuri ſæculi con ſequitur bona. Sed & filius Zelatus quod dicitur, illud eſt, qui bonis quidē imitandus ſit, malis autem inuidia ac calumniis perſequendus. De hoc bono autem & malo zelo deſignat etiam Apoſtolus, dum dicit de malo zelo Iudeorum: Zelantur vos non bene. Et de bono zelo dicit de ſemetipſo,

Gal 4. 1. Cor. 11. Zelo autem vos Dei zelo. Sed adoleſcentior filius dicitur, & quidni adoleſcentior dicatur qui depoſuit veterem hominem cum actibus ſuis, qui cum Chriſto reſurrexit, & in nouitate vitæ ambulat? Sed & ipſe tertiò fuiſſe filius nominādus eſt: prima enim ei natiuitas ſecundum carnem fuit: ſecunda ex conuerſione, ſiue per baptiſmum: tertia eſt & hæc quę & ipſa regeneratio dicitur, quæ eſt ex mortuis reſurrectio: iam enim mihi videtur is filius eſſe poſitus, quales beati futuri ſunt. Ideo deinde ei dicitur à patre

Eccl. 11. *Ad me reuertere*. Redeunt enim poſt reſurrectionem, omnes qui profecti ſunt à Deo: ſed & ſanctæ ſcripturę ſententia eſt, Ne laudaueris quenquam ante obitum. & ideo magis mihi videtur tanta iſta beatitudo non eſſe niſi eius qui iam poſt obitum ſurrexit à morte. Quod autem dicit, *In quem con-*

Pſal. 10. *ſiliantes maledicebant*. non maledicunt, ſed maledicebant tunc quum in ſęculo hoc in carne poſitus tentateris. *Et intendebant inſidias domini arcuū*. Illi

nimirum

nimirũ qui ſedent in inſidiis vt ſagittent in obſcuro rectos corde. Sed, *contriti ſunt cum potentia arcus eorum, cum potentia Iacob.* Conterit arcus inimicorum, ille qui non ſolum vllam in ſe recipit diaboli ſagittam, verùm & alios ab eius iaculis vulneribúſque defendit. Et diſſoluuntur nerui brachiorũ manuum eorum, per manum potentis Iacob, quum ille qui potens fuit in Iacob, & adiuuit eum in certamine, qui confortauit Iſraël, vt faceret eum mente Deum videre, adiuuit etiam hunc & benedixit benedictione cæli à ſummo, & benedictione terræ habentis omnia: percepit nanque non ſolum quaſi manſuetus hæreditatem terræ, ſed quaſi & pauper ſpiritu conſequitur regna cælorum. Terra verò illa quæ omnia habet, Chriſtus eſt, quã in hęreditate ſuſcipit iuſtus, & dicit ad dominum: Portio mea in terra viuentium. Quæ eſt autem cauſa propter quam hæc meruit conſequi? *Propter benedictionem*, inquit, *vberum & vuluæ.* Cuius vuluæ benedictioné, vel quorum vberum? illius fortaſſe vuluæ quam Paulus† indicat, dicẽs: Filioli mei, quos iterum parturio. Inde conſtat eſſe Apoſtolicam vuluam quæ non ſolum pariat filios, ſed & ſi forte declinauerint à veritate, ruſum eos aſſumat, & ſecundò parturiat. Ex iſta igitur omnis iuſtus vel naſcitur vulua vel ipſe ſi iam perfectus eſt, filios parit, & ſugit nihilominus vbera Apoſtolica vel etiam ſugentibus præbet, de quibus Apoſtolus dicebat: Lac vobis potum dedi, non eſcam. & alibi, vt deſignatius exprimeret Apoſtolica vbera, adiicit: Sed fui inter vos tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Venit ergo vnicuique iuſto benedictionis perfectio, propter vuluam & vbera Apoſtolica. *Et propter benedictionem*, inquit, *patris tui & matris tuæ.* Perfectorum pater eſt Chriſtus, ſicut & ipſe dicebat: Filioli: adhuc modicum vobiſcũ ſum: & mater Eccleſia. Quæ benedictio præualuit in benedictionibus montium permanentium & collium æternorum, id eſt eorum qui ſcientiam & opera ſublimia & excelſa ſectantur: *Quæ benedictiones erunt*, inquit, *in caput Ioſeph, & ſuper verticem eorum quibus præfuit fratrum.* Non ſolum inquit, caput iuſti, quod eſt Chriſtus, benedicitur, ſed & vertix eorum quibus præfuit: quia qui ſe rectè excolunt & florenter inſtituunt, etiam fidelibus proſunt ſicuti dixit Apoſtolus, Hæc autem faciens, teipſum ſaluum facies & eos qui te audiunt.

[Margin: *Pſal.* 10. — *Pſal.* 141. — †M.S. gerebat. — *Gal.* 4. — 1. *Cor.* 3. — 1 *Theſ.* 2 — *Ioan.* 13 — 1. *Tim.* 4.]

BENEDICTIO BENIAMIN.

BENIAMIN, *lupus rapax in matutino edet & ad veſperam diuidet cibum* Hiſtoriam huius narrationis adducere velim mihi quid in ſe Beniamin lupi rapacis habuerit, aut quomodo in matutino edens, ad veſperam diuidat cibum. Sed in iis etiã ipſi craſſi corde Iudęi refugiunt iniuriam literæ, & alij ad altaris edacitatem quæ ſcripta ſunt referunt, tanquam in Beniamin portione conſtructi, quod ea quæ manè efferuntur, in veſpera à Sacerdotibus diuidantur. Alij aliis & diuerſis, licet fabuloſis narrationibus tamen fatentur per hæc conſequẽtium litterę ſtare non poſſe. In Eccleſia,

[Margin: M.S. Hiſtoricæ huius narrationis Aduocari velim mihi dicerent, quid in ſe Beniamin.]

autem apud quamplurimos iſta habẽtur opinio quod ad Apoſtolum Pau-
Eccl. 21. lum referri poſſe quæ ſcripta ſunt videantur. Quod quidem nec nos refu-
gimus aut improbamus, ſed conamur facere ſicut ſcriptum eſt: Sapiens au-
diens verbum, collaudat & adiiciet ad illud. Et nos ergo ad ea quæ recte
de Paulo dicta à præcedentibus non negamus, adiicimus etiam hæc. Ben-
iamin, inquir, filius doloris interpretatur: ſorte hęreditatis accepit eum lo-
cum in quo terrena Hieruſalem typum habens & formam cæleſtis illius
Hieruſalem collocata eſt. Cùm ergo manifeſtanda, Hieruſalẽ cæleſtis &
Eccleſiæ primitiuorum aſcriptæ in cælis tempus aduenerit, hæc nunc quæ
propter incredulitatem abiecta eſt & repulſa Hieruſalẽ cum filiis ſuis, ine-
diá verbi dei & ſitim ſpiritualem multi temporis paſſa cùm plenitudo gen-
tium ſubintroierit ſecundum Apoſtoli repromiſſionem. Tunc omnis ſal-
uus fiet iſrael, qui nunc ſub perſona Beniamin deſignatur. Vltimus igitur fi-
lius Beniamin vltimam cõſequitur benedictionẽ, quia & vltimus ſaluãdus
eſt. Et dicitur de eo *Lupus rapax*, lupus propter auiditatẽ dicitur. Hoc mul-
ta enim fame verbi Dei & inedia venit. *Rapax* quia & ipſe violenter diripit
regnum Dei. *mane edet*: adhuc mane illud tempus memorari puto quo le-
gem accepit, tunc enim mundo prius quedam illuminatio ſciẽtiæ data eſt,
ex quo velut initium dies ſcientiæ credendus eſt accepiſſe: edit ergo adhuc
mane cibum quem mane acceperat, edit adhuc & meditatur, ſequens le-
gem iuſtitię in legem non peruenerit. *ad veſperam diuidit cibum*: veſpera &
eſt illud tempus nouiſſimum in quo conuertitur ſicut & nobis veſpera di-
citur iſtud noſtrę cõuerſionis tempus, in quo nũc ſumus. Tũc ergo diuidit
eſcam: tunc enim intelligit diuidendum eſſe in lege literam à ſpiritu, &
tunc cognoſcit quia litera occidit, ſpiritus autem viuificat: quia ergo iam
per gratiá domini illuminatus incipit in lege à corporalibus diuidere & ſe-
parare ſpiritualia, ideo dicitur ad veſperá eſcam diuidere quod tota die in
lege meditans ante non fecit. Tertius verò nobis pene vacat in hoc loco
ſenſus, quia ille noſter homo qui ſecundum Deum creatus eſt, qui primo in
Ruben, & Simeone & Leui, tripartitis animę errauerat motibus qui in Iu-
da, errore agnito confitetur & pœnitet, qui in Zabulon exuit ſe hominem
veterem cum actibus ſuis: qui in iſacar etiam mercedem bonorum operũ
expectat, in Dan iudicandi ac ſeparandi bonum à malo, & cogitationes ac
ſpiritus diſcernendi gratiam accepit: qui in Gad etiam in tẽtationibus pro-
babilis inuenitur, in Aſer etiam & cibum diuidit principibus, id eſt pręfe-
ctis quibuſque ſapiẽtiæ exhibuit dapes in Neptalim, vel vitis vel arboris ſa-
cramenta iam ſuſcepit in ioſeph ad perfectum & ſummum perueniens, fu-
turi iam ſeculi & reſurrectionis gloriam tenet: quid etiam reliquum eſt in
Beniamin in ſe vt poſteaquam veluti lupus eſuriens, & rapax diripuit re-
gnum cęlorum, & inuaſit ea quę in lege & Prophetia atque Euãgelhis lege-
rat, quorum ſcientiam ex parte hic habuit (ex parte enim & Apoſtolus Pau-
lus habere ſe dicit) & in mundo velut in matutino poſitus edebat, cùm
non in pane ſolo viueret, ſed & in omni verbo Dei: hęc illa ibi poſitus in re-
gno iam non per ſpeculum in ænigmate, ſed facie ad faciem proſpicit vni-
uerſa

uerſa & diuidit ac diſcernit,& ibi demum intelligit quę in ſcripturis ſancti propter præſentē vitæ ſtatum ſcripta ſunt,quæ gloriã futuri regni deſignauerint:quapropter interiorem,quæ propter exteriorem hominē dicta ſint ibi arte cognoſcent plenius,quæ in his ipſis quæ nunc nos pedetentim pulſamus ſeruent hyſtoriæ fidem:quæ ſola contineant ſacramenta, quæ vero ſecundum Ethicam & moralem interrogationem ſcripturæ debeant exponi,quas ſi nos pauperes in ſcientię gratia & in carne adhuc poſiti minus digne potuimus explanare, veniam dabis: quia hoc ipſum vt in peritiam noſtram prodire audeamus in publiquum nimia charitas tua facit: cui ſi non obtemperem maximum mihi dona delictum.

EXPLICIT RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI DE BENEDICTIONIBVS
Patriarcharum liber II.

RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI COMMENTARIORVM
IN OSEAM PROPHETAM LIB. I.

PRÆFATIO.

FIDICEN *ille ſacerrimus támque regnandi arte nobilis quàm canendi,beatus videlicet Dauid enumerandis legis miraculis,frequenter interſerit,Cōfitemini domino quoniã bonus,quoniam in ſeculum miſericordia eius. Siue enim ſpiritualia, ſiue corporalia dona cōſideres,conſequenter vt agamus ſaltem auctori noſtro gratias,cui referre neutiquam poſſumus cōmonemur. Qua tamen ſedulitate nihil iocũdius, qua oblatione nihil eſt precioſius. Ipſa ſiquidem eſt eius clementia nec donis laſſata nec ſeculis: qua deuotos facit, atque obtinendi quod poſcimus plerumque dignos videri. Et nos perinde hanc illi hoſtiam grati pectoris offerentes, confidamus nos adepturos quæ precamur, cùm ea quæ poſtulauimus iam videamur aſſequuti. Salomonis quippe voluminibus diſſerendis, diſpoſitionum eius gloriam ſumus, inquantum poſſe contulit, executi, ita vt nuſquam nos conſequentia, penes quam explanationis debet eſſe auctoritas deſereret: Hic autem præcedentis fructus induſtriæ, ſtudioſum commendat laborem. Neque enim eſt quod acrius incitet ad inquiſitionem nouorum quàm præcedentium votiua perceptio ſub tam pio præcipue domino qui eſt ad largiendum paratus ea quibus nos mandauit inhiare. Nec operis ipſius debemus profunditate terreri ne poſt fiduciæ pignora recepta trepidatio; non ſolùm ignauos ſed etiam ingratos pergat arguere. Explanationes itaque duodecim prophetarum qui minores non pro meritis ſed pro numero verſuum nominantur, aggrèdiens, vos primo qui mihi hoc opus indixiſtis, admoneo vt ad promerendam intelligentiam veritatis,piis & intentis precibus me adiuuetis. Dehinc*

Ruffini commentaria in libres Salomonis.

Regum de Iuda, quorum videlicet tempora vaticinij eius cõtingebat ætas, & vnius qui de Iſraelis parte regnauerat, intulit mentionem. Sed cùm prophetiam fuiſſet exorſus, hi quos dixit partibus illis pręſidebant. Poſt non longum verò tempus apud Samariam finita dominatio eſt. Siquidem Zacharias filius Ieroboam qui ſexto iam menſe per ſucceſſionem obtinebat imperium, ciuili ſeditione, id eſt Sellum rebellante, conſumptus eſt. Sellum verò cùm vno apud Samariam menſe regnaſſet, aſcendit Manaen filius Gad, & dictum pręcedẽtem tyrannum inſtaurata rebellione conſumpſit. Atque ipſe per decem annos tumultuario potius imperio, Aſſyriorum regi qui ſul appellabatur, ſub tanto triburorum onere, vt egeſtas aperta eſſet, famulatus eſt. Iam ergo in illam decem tribuum portionem, calamitatũ excitatarum turbines irruebãt. Sicque adhuc regno apud Hieroſolimitas manente, decem tribus abſtulit denũciata captiuitas. Poſtquàm ergo ad fines Aſſyrios populi Samariæ migrauerunt, ſanctæ Oſeæ in Iuda regione conſiſtens, Ezechiæ regis, famoſum miraculis tempus aſpexit, & ſub ipſo, etiam vaticinandi munus exercuit. Ergo quæ Iſraeli iam pernicies imminebat, vnius tantum partis eius principem nominauit ſub quo prophetare cœpiſſet. Quod autem poſuit, *principium loquendi dominum in Oſeæ*, id nimirum videtur oſtendere quia ipſe primus ſit ad hoc genus ſermonis aſcitus, non quod prophetæ ante nõ fuerint, cùm & beatorum Helyę & Helizei & aliorum plurium, eadem regum hyſtoria, geſta dictáque commemoret: ſed quod eorum quiſque quod prænunciabant, etiam literis mandare ad ſempiternam memoriam, iuberentur. Operam Oſeæ primus aſſumpſerit, nec ſane diffitemur: beatum Dauid & ſapiẽtiſſimum Salomonem, euangelio & Apoſtolis teſtibus, legitimos prophetas dicta ſua literis tradidiſſe, ſed tamen inter illos atque iſtorum ſcripta quos nec explanare tentamus, non paruam eſſe differentiam peritus lector aduertet. Illi enim licet aliqua de populi captiuitate dixerint, tamen quaſi quietis mentibus, id eſt, nulla mali vicinitate trepidantibus, ea quæ olim fore conſpexerant, pręcinebant. Hi autem inter ipſos poſiti vltionum fragores, attonitis omnino pectoribus, quippe qui calamitatum etiam participes redderentur, quaſi lachrymoſis quęſtibus totum exequuntur, & affectum domini noſtri, qui ad vindicandum nimis egre cogatur, effingunt: implorantes quidem interdum diuinæ miſerationis auxilium. Cæterùm quaſi ſtilo tragico, calamitatum ordinem perſequentes. Principium ergo iſtorum vatum qui hac pręcipue appellatione ſignati fuerunt vt prophetę nominarentur, à beato Oſeæ ſuſceptum eſſe noſcamus, qui morum & generis ſanctitate cõſpicuus, talem operam concionatoris aſſumpſit vt ſuſtineret perſonam & redemptoris & iudicis, quod per totum opus clarius apparebit.

Et dixit dominus ad Oſeæ, vade, ſume tibi vxorem fornicationum, & filios fornicationum, quia fornicans fornicabitur terra à domino. Et abiit & accepit Gommor filiam Debelaim, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad eum: Voca nomen eius Ieſrahel, quoniam adhuc modicum & viſitabo ſanguinem Ieſrahel ſuper domum Iehu, & quieſcere faciam regnum domus Iſrael, &

illa die conteram arcum Iſrael in valle Ieſrahel. Notanda conſuetudo, immo dignitas ſanctorum virorum, quod poſtquàm ad id decoris aſcenderint vt lingua eorum quaſi calamo ſcribę dominus noſter vtatur, non ſolum dicta eorum, ſed etiam geſta, honore prophetico veſtiantur: enunciandiſque myſteriis, vel docendo, ponant operam vel gerendo. In ipſo ergo compellationis exordio, hoc, inquit, beato Oſeę ſacer conditor imperauit, vt & propoſiti ſui & ſanguinis ſplendore neglecto, viliſſimæ fœminæ ac vulgariter proſtitutæ per maritale conſortium iungeretur. Neque vſque ad nomen coniugis tantum tollerans, contumeliæ quoque paris in ſe iurę turbaret: vt incertę ſobolis genitor crederetur, quaſi qui filios alienæ obſcœniratis aluiſſet. Non me autem fugit quanta doctorum hominum fuerit in loci iſtius opinione contentio, ita vt regiones integræ ſuper eius aſſertione diſſentiant. Nam Paleſtina & Ægyptus aliíque omnes qui Origenis aurhoritate plurimum commouenrur, coniugium iſtud ab Oſeæ propheta negant corporaliter inſtitutum. Sed quomodo pleraque à ptophetis in ſpiritu geſta narrantur, ita has aiunt eum meretricę nuptias, in verbo rantum fuiſſe completas. Neque enim temporis illius expetiſſe rationem vt contra inſtituta ſacræ legis quæ denunciauerat nefarium eſſe cum meretrice conſortium, Oſeæ ad concionandum progrediens laſciuiret, & exerturus in peccata cenſuram, primus ipſe committeret quod totus populus conſequenter arguiſſet. Quàm autem eſſet incõpetens ſi ad defenſionem flagitij obiiceret perſonam iubentis, aſſerens nimirum ſe quidem, quantum ad mores ſuos reſpicit, fœditatem illam conſortij fœditer horruiſſe, ſed ceſſiſſe authoritati eius domini qui ad arguendos populos eum deſtinaſſet. Videretur prorſus materiam irriſionis potius quàm formidinis attuliſſe, ei qui ex eius perſona obſcœnitates aliorum arguendas putaret, quem ipſe commiſſi à ſe flagitij prædicaret authorem. Quæritur & quo hoc, per totam legem vel pręcepti vel facti, ſimili fulciatur exemplo. Sicubi videlicet dominus noſter faciendum quippiam aduerſum præcepta mandauerit, quorum vtique tranſgreſſores, denunciatis per prophetas cladibus vltum ibat: ad quod docendum, ſi imperatum beato Abrahæ parricidium profetatur, ipſo fine operis, quanquam ante tempora legis editi, commouebimur non truculentiam cœdis, ſed pietatem ac fidem patriæ mentis electã. Vnicum enim offerebat qui habebat reptomiſſiones, cui dictum erat, quia in Iſaac ſuſcitabitur tibi ſemen: oſtendens quod poſſit Deus etiam à mortuis excitare. Veruntamen vt aduerſum timorem fruſtrandæ ptomiſſionis credulitas fixa eum tuebatur, ita non ſinit Deus in exitium vſque pueri deuotionem parentis excutrere, ſed compreſſit immolaturi manum, exploratæ virtutis interiecta laudatio. Claruit, inquit, quod ſolum volui publicare, nihil apud te vel amore vel honore meo eſſe vehementius. Nunc iam parce ſanguini, quem nec ab alio licebat nec à te decebat effundi. Ne tamen ſacerdotis videaris munere deſtitutus, ecce aries propter te aſſiſtit cornua vepribus illigatus, cuius vita, vt abſoluendo filio pręſens valuit defferre ſub-

An corporale fuerit coniugium Oſea.

ſidium,

ſidium, ita & futurum merebitur ſignare myſterium. In negocio verò Beati Oſeæ non ſolum imperata, ſed etiam impleta multíſque temporibus frequẽtata permixtio, nec operis honeſtate nec præcepti authoritate videtur poſſe defendi. Huc adiicitur quoniã in ipſis quoq; figuris, prophetalis non fieri ordo ſeruatus. Nam ad ſignificationẽ Tribuum quæ quaſi ſub Dei contubernio & ſocietate degentes, in adulteria, id eſt, ſacrilegia proruperant, aſſumitur mulier proſtituta quæ tamẽ nobilis, caſtificata cõſortio filios non de flagitioſo ſed de reuerendo coniuge, id eſt, vate ſuſcipiat, & in honorem nuptiarum, præteritorum oblita vitiorum, fœcũditate magis quàm libidine perfruatur. Quomodo ergo iſta mulier quę matronalibus illuſtratur inſignibus, gẽtis illius probabitur figurare perſonam, quæ ante nuptias obſcœnitatis vitia nõ exhorruit? Sed cũ in ſacro prius domini ſui cõſortio cõſtitiſſet, turpitudinẽ ſectata deſcribitur. His & aliis pluribus argumentis docere contendunt, meretrici prophetã corporaliter non fuiſſe commixtum. Ad quod è regione, Syri & qui connubium illud carnaliter opinantur impletum, nominum præcipue atteſtatione nituntur. Quibus euidenter & mulier & eius tam parentes quàm regio publicatur, atque coniunctionis negotium ſecutis fœtibus comprobatur. Ad deuotionem autem magis prophetæ, quàm ad ſuſceptam ab eo temerationem legis debere reuocari quicquid cõtra conſuetudinem morum ſuorum per obedientiam curarit adiungere. Quanquam illud opus honeſtatis quoque potuerit ratione defendi, id eſt, ad pudicę in reliquum coniugi & munus à profeſſione meretricia fœminam tranſtuliſſet. Eiuſmodi ergo inter ſe diſputatione certantes, vtramque opinionẽ reddidere ſuſpectam, cùm reuera & cõpendioſius videatur & tutius, & ad ſignificationem rerum accõmodatius ſi res ſpiritu geſta credatur, vt quemadmodum beatus Hieremias de Iudeæ finibus non recedens, infodiſſe tamen in regione Parthorum, veſtimentum lumbare deſcribitur: Sicut ſanctus Ezechiel medio captiuitatis Babylonicæ conſtitutus in templo Hieroſolymitano ſpectator inducitur, imagines vtique ſolas locorum & actuum, longe alibi poſitus, contuendo: Ita etiam beatus Oſes multorum geſta temporum ſignaturus, per imagines congruas tam culparum ſeriem viderit quàm pœnarum. Cuius ſane muneris teſtimonio ſub quauis opinione propenſo, reuerentia prophetantis apparet, quem nimirum perſona ſua rerum conditor videtur induere, vt de factis viri, iudiciorum quoque diuinorum ratio colligatur, tantáque inter æternum dominum & fidelem ſeruum neceſſitudo cõſiſtat, vt vtriuſque quaſi exiſtimatio miſceatur: & ſi prophetæ actio diluenda eſt, diuinæ quoque pietati excuſatio videatur commodatura: Si autem opprimit & depellit noſtrę atteſtationis obſequium, quicquid rerum eſt ſupergreſſa maieſtas; idem quoque ſibi complacitis mentibus auctoritatis attribuat, vt humani examinis nequicquam egere doceantur. Quod quidem & Apoſtoli Pauli cenſura denunciat cùm dicit: Mihi autem pro minimo eſt vt à vobis diiudicer aut humano die, ſed neque meipſum diiudico, nihil enim mihi conſcius ſum: Qui autem iudicat me dominus

beatus Moyſes exploratores terræ repromiſſionis de ſingulis duodecim tribubus deſtinaſſet: reuerſique præter duos, omnes reliqui ignauum populum terruiſſent: ipſum quoque beatum Moyſen ſeditio exorta cóquaſſauit. Sed cùm ad tabernaculum confugiſſet, apparuit, inquit, gloria domini: & oſtendens quanti eum faceret, quámque omnibus illis populis anteferret, Dimitte me inquit, vt deleam populum iſtum, & faciam te ſuper gentem multò maiorem quàm hæc eſt. Ex quibus ſermonibus, quid apud eum vir ſanctus poſſet intelligens, indignationem iudicis protinus mitigauit. Sic & cùm Templo Hieroſolymitarum Babylonicæ captiuitatis immineret euerſio, Ezechielem prophetam, contemplatione duntaxat ſpiritus per adyta quæ olim fuerant veneranda circumagit, vt qualiter populus peccaret aſpiciens, deſineret admirari ſi fieret in contrarium tanta mutatio, vt gens ſingulari nuper veneratione ſublimis viliſſime diſperiret. Ita ergo & beato Oſee per quem imminens populo nunciabatur exitium, pro quo videlicet nihil erant parentum valitura merita, nihil prophetarum valitura ſuffragia, negotij ſimilis indicitur apparatus, quatenus in ſuo ſentiat & perpendat exemplo vtrùm illum contumeliarum aggerem vel poſſit Deus ſuſtinere vel debeat. Perſonam ergo, inquit, aſſumito viri beneuoli, ſed iamdiu meretricios mores in coniuge ſuſtinentis, & ſuſcipe filios qui vel habeantur incerti, vel alienæ obſcœnitati conſequentius applicentur, atque experire vtrùm queas continuatam habere patientiam, & an credas veteris ſingularem medicinam doloris, ſi vel deſidio libereris ab ea muliere quam nunquam per beneficia, quamuis multa, correxeris. Siue igitur in ſolis mentis affectibus, ſiue etiam in negotiis fœdi corporis imperata cóiunctio prophetæ honorem videtur aſpicere, qui vt ſeueritaté iudicis fideliter indicaret, guſtum eius qua Deus afficiebatur ſentit iniuriæ, atque rurſum quaſi obligatio fieret vltionis in impios proferédæ, hoc ipſum ꝙ propter ſignificationem rei indignam ſe propheta contumeliam pertuliſſe. Igitur cùm idonea quam diximus parabolæ cauſa fuiſſe videatur, nos iam ordiné eius perſequamur. *Sume,* inquit, *tibi vxorem fornicationum, & filios fornicationum quia fornicans fornicabitur terra à domino.* Ad idioma ſermonis Hebræi ſpectat iſta geminatio, *faciens faciet, loquens loquetur*, & cætera in hunc modum. Sic ergo, & *fornicans fornicabitur.* Poſſet autem elocutioni huic ſubdere diſcrimen adhiberi, ſed non eſt negligendum veniens de ſcripturarum more compendium. Nota ſane quod nomine fornicationis nó tam ineundę præuaricationis tempus quàm ſubeundæ iam captiuitatis appellet. Nec inconſequenter: Quia enim materiam damnationi prophanarum mentium fecit obſcœnitas, ideo cauſæ ſuæ nomine pœnæ ſignatur, vt dicamus fornicari populum, cùm pro fornicatione damnatur, quod quidem in pręſenti loco occaſionem quoque magnam docet habuiſſe. Ná cùm liqueat nó idé eſſe pœná quod culpá: quippe cùm iſta honeſto aduerſetur, illa petulantię: ſatiſque comparatum ſit, definitionem rerum, communione nominum neutiquam poſſe confundi, atque ideo pœnam eſſe quod culpam: Haud vtique de nihilo pronunciauit fornicatorem populum quo tempo-

Fornicatio, in ſcripturis, captiuitatem ſignificat, & cur.

re mala captiuitatis eſſet aditurus. Sed quia nouerat ipſam caſtigationē pro diuerſitate mentium promoturam, & alios fieri afflictione meliores, alios impudentia nequiores, meritò dicit, Et pro impietate quam in ſuis finibus perpetrabant illos eſſe ſupplicia laturos, & in ipſo captiuitatis tempore, quoſdam emendationis inſignia, quoſdam verò criminis argumēta capturos ſecundum illud quod alibi comminatur: Seruiſtis in terra veſtra diis quos neſcierunt patres veſtri, ſeruietis diis alienis in terra non veſtra. Quia ergo eam prophanitatem quam perpetrauerat gens libera, celebrauit ancilla, in mediis quoque ſuppliciis fornicatura prædicitur. Primus autem filius quem quaſi peperit meretrix, nomine ipſo, cui imminet captiuitas, regionis inducitur. Ait enim, *Voca nomē eius Ieſrahel:* Quo vocabulo, vallis Samariç adiacens ſignabatur. Per huius itaque loci appellationem, quid regio ſit paſſura denunciat. Denique ſequitur. *Quoniam adhuc modicum & viſitabo ſanguinē Jeſrahel ſuper domum Iehu & quieſcere faciam regnum domus Iſrael: & in illa die cōteram arcum Jeſrahel in valle Iſrael.* Exercēdæ, inquit, vltionis tēpus inſiſtit, atque ob hoc, in regnum Samariæ quæ nomine Ieſrahelis, vicinæ vt dixi, vallis oſtenditur, ira conſurgit. Naſcatur igitur animo tuo ſoboles deſtinata ſupplicio, vt ſcias id in meos filios eſſe peragendū quod quaſi in tuos videris ordinatum. *Viſitabo enim ſanguinem Ieſrahel ſuper domum Iehu.* Ad quod explicandum, geminus ſenſus per conſuetudinem legis occurreret, niſi vnum, conſequentia ſubiecta firmaret. Vſque ad familiam quippe Achab qui fuit Ieſabelis maritus, ſoboles Ieroboam imperauit: Sed cùm Achab tam ſuis quàm vxoris, cuius ſeruiebat auſui, criminibus ſorduiſſet, Iehu filium Namſi Heliſeus propheta, ex præcepto Dei, in aſſumendum imperium ſuſcitauit. Qui pluribus de cauſis ſeueritate commotus, omnem Achab & Ieſabelis familiam, cunctóſque Baal Idoli ſacerdotes pariter & miniſtros internecione deleuit. Pro quo vltionis officio promiſſum eſt ei, quod poſteri eius vſque ad quartam generationē Iſraelitico imperio præſiderent. Verùm quoniam & ipſe Iehu, & eius filij vel nepotes non relinquendo ſacrilegia Hieroboam, perdiderunt inſignia ſuæ deuotionis qua perſequuti fuerāt cultores Baal, colendis videlicet Samariç vitulis inhęrētes diuerſiſque morum criminibus, vt cultus prophanitatis exigit, ſeruientes: in hos quoque, Iehu videlicet poſteros qui Achab familiam deleuerant, ideo dicitur ira cōſurgere vt illorū qui ab his extincti fuerāt ſanguinē vindicaret: nō ꝙ cędes fuiſſet iniuſta, ſed quoniā qui illa feciſſent, per imitationē criminum decus iudicum perdidiſſent. Et ſimilia illis quos deleuerāt exſequendo, tranſiſſent in numerum & ſocietatem reorum. Sícque viderentur vltione digni, quos ſceleratorum gladius peremiſſet: quem colorem in ſcripturis etiam frequentatum facile monſtraremus. Ergo poſſet, inquā, duobus modis verſus propheticus explanari: hoc videlicet quem præmiſimus, & altero qui ſequetur ſi non illum magis proceſſus operis communiret. Nomine enim Ieſrahelis, gētem ipſam, nomine verò Iehu, regnum gētis voluit indicare: id eſt, ecce iam tempus aduenit vt populus Iſraelis qui vel in Ieſrahelis valle vincendus eſt, vel vrbem regiam habet in eadem valle

poſitam

poſitam, vt qui regem habet de Iehu ſtirpe venientem, vim debitę vltionis incipiat experiri. Denique ad confirmationem iſtius intelligentiæ ſubiecit, *Et quieſcere faciam regnum domus Iſrael, & in illa die conteram arcum Iſrael in valle Ieſrahel.* Viſitationis proinde animaduerſionem, quietem verò, finem appellauit imperij: quod vt vtrumque planius indicaret, *Conteram*, inquit, *arcum Iſrael in valle Ieſrahel. Et concepit adhuc & peperit filiam, & dixit: Voca nomen eius, ſine miſericordia, quia non addam vltra miſereri domus Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum.* Quia ſtatuerat vt exitus rerum, imaginibus quæ forent eorundem iudices, præueniret, filia quaſi nata deſcribitur quæ ſuſceperit vocabulum calamitatis alienæ, id eſt, abſque miſericordia: *Non enim*, inquit, *addam vltra miſereri domus Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum*: His, geminæ pōdus ſententiæ continetur: Neque enim ſolū ait, tempore miſeriarum miſericordiam denegabo, ſed eos nec in memoriam meam redire permittam. Eſſet enim, licet in extremo anguore, ſolatiū, ſi vel quocumque tempore memoriam eorum quos abieciſſet, aſſumeret. Nunc verò vt cōminatio prælata crudeſcat, vtrumque ſibi affore pollicetur, & memoriam videlicet damnandorum, & obliuionem pleniſſimam damnatorum. Quòd ſane, quoniam apud aures ſapiētis miniſtri, ad inuidiam poſſet crudelitatis accedere, vt aliquid eiuſmodi ſi non ſermone vel cogitatione verſaretur: vnde in iſtam benignitatem, quæ cauſa rerum eſt, tantùm acerbitatis influxit vt non obliuiſcaris reatuum, ſi obliuiſceris reorum, & ſis curioſus delinquentis: Si nunquam recordaris afflicti, metuo ne pœnitentium quoque deſperanda ſalus ſit, ſi tanto præſuli lapſorum ſubrepat obliuio. Ideo ſubiecit ſtatim, non ſe miſerendi abieciſſe curam, ſed libram debiti examinis admouiſſe, id eſt, eorum tantum quaſi obliuiſci qui etiam poſt plagas de emendatione non cogitarent. *Quia non addam vltra miſereri domus Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum: Et domus Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in domino Deo ſuo, & non ſaluabo eos in arcu & gladio & in bello & in equis & in equitibus.* Cùm populum, inquit, Samarię prçuaricatione fœdatum calamitatibus exitiiſque ſubiecero, & ita eos pro culpa viles eſſe permiſero, vt videar eorum prorſus oblitus, tunc in Iudæ parte ſiſtentes, & in cultibus religionis ſpem ſalutis ſuæ ac fiduciam collocantes, non ſolùm protegam, verumetiam nouitate mirabili vindicabo: vt etiam palam clareat eos nequaquam armis munitos fuiſſe ſed meritis, nec acie conſecutos ſed pietate victoriam. Illud autem tempus annunciat, quo, Ezechia apud Hieroſolimitas imperanre, Sennacherib rex Aſſyriorum magno ad obſidionem eius vrbis acceſſit exercitu, atque illic multa in contumeliam Dei & ſacræ religionis locutus, diuinam in ſe ſententiam concitauit, ac ſub vna nocte omnes eius copię angelo feriente ceciderūt. Nam centum & octoginta quinque millibus bellatorum amiſſis, ipſe in regionem ſuam cum paucis fugiſſe: atque illic periiſſe deſcribitur: Sed videamus & reliqua. *Ablactauit*, inquit *eam quæ erat abſque miſericordia, & concepit & peperit filium & dixit: Voca nomen eius, non populus meus tu, quia vos non populus meus, & ego non ero veſter Deus.* Vſque ad Ezechię tempora, manſiſſe & prophetaſſe beatum Oſeæ, titulus

indicauit. Quicquid ergo geſtum per omnem vaticinij ipſius legitur ætatem, hoc in ipſo breuiter conſignat exordio, vt per totum volumen, geſtorum ſeriem ordinémque, iam detexat. Cùm ergo ingratæ gentis prophanitas impuliſſet vt Deus noſter operam vltionis aſſumeret, denunciauit ſe puniturum teos, & ita eos in miſeriis relicturum, vt penitus eorundem videretur oblitus. Sed ne recepta in ſacrum pectus obliuio, piis quoque formidinem commoueret: ſtatim ſe, non vitio ſed iudicio obliuionem vſurpare ſignauit, quandoquidem meritum inter affines diſcrimen agitaret, & Iſraelitis exitio permiſſis Iudæ populos cultui nimirum ſuæ religionis adhærentes, per miracula magis quàm per tela protegeret Quod licet opportuno tempore panderetur, tamen quia & ipſa portio gentis Iudeæ nequaquam iugi deuotione complacuit, ſed ſicut exprobrant alij prophetæ, in cultum exarſit idolorum, ſimilem quoque eſt perpeſſa ſententiam, & de finibus ſuis, Babylonio vincente, tranſlata. De qua tamen captiuitate, promiſſa eſt omnium pene vaticinio prophetarum, & ſub Cyro Perſarum rege impleta reuocatio. Vtrumque nunc ergo tempus, beati Oſeæ ſermo proloquitur: Sed in ſignificationem Iſraeliticæ captiuitatis, filia inducta eſt quæ, *abſque miſericordia*, vocaretur. In figuram verò Iudæ, puer inducitur cui nomen ſit, *Non populus meus*. Inter filiorum autem imagines, de ſola tantum puella, quod ſit ablactata, memoratur: nimirum vt oſtendat, in decē tribus, illatæ captiuitatis quaſi conualuiſſe ſententiam Reuera enim multo longior decem tribuum legitur fuiſſe captiuitas, & ideo prolario ætatis, eſt puella ablactatione ſignata. Tertius autem qui captiuitatem Iudæ vltimus pollicetur, nomen accepit, *non populus meus*. Quandiu enim vel Iuda in ſuis finibus manſit, erat turba quæ Dei populus diceretur: poſtquam verò etiam ipſum captiuitatis procella conuellit, viſus eſt à confuſione gentilium ille diſcretus ante populus diſperiiſſe: Et ideo ait: *Vos non populus meus, & ego non ero veſter*: id eſt, hoc à vobis auferetur inſigne quo eratis ante conſpicui, ne populus Dei in toto orbe dicamini, nec ego princeps nec Deus veſter appeller, iuſtum eſt enim vt qui inſtituta ſacrę legis quæ vos à cęteris gentibus dirimebat, peccandi ſtudiis corrupiſtis, illo quoque quo inſignes eratis decore, priuemini. Verùm hęc breuiter à ſeueritatis parte denuncians, tranſit ad proſpera, quæ diſpenſatio reuerenda ita impleuit rebus, ſicut prophetica oratione contexuit. *Erit enim*, ait, *numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris quæ ſine menſura eſt, & non numerabitur. Erit in loco vbi dicetur eis, non populus meus vos. Dicetur eis, filij Dei viuentis. Et congregabuntur filij Iuda & filij Iſrael pariter, & ponent ſibimet caput vnum, & aſcendent de terra quia magnus dies Ieſrahel*. His autem ſacris vocibus, reuerſionem populi de captiuitate Babylonica pollicetur, cuius etiam apud alios prophetas, ſed pręcipue apud beatum Eſayam ingens pompa deſcribitur, quę ſane valet ad commendandam Dei clementiam, & ad conſolationem confirmationémque fidelium, quibus ſocietatem illius calamitatis contra meritorum decus, pro gentis ſuæ communione tolerantibus, ſpei ſolatia præbebantur, de proſperorum videlicet expectatione pendentia. Ea ſiquidem

dem tam forè ampla dicũtur, vt vocabulorum etiam nouitatem requirant: Nam cùm de lætis ad triſtia laberentur, ceſſauerunt Dei populus nuncupari, quaſi in reliquarum gentium vilitatem refuſi. Cùm vero tempus liberationis aduenerit, tanta ſucceſſione reducitur a triſtibus in læta, mutatio, vt non ſufficiat prioris reſtitutio dignitatis, ſed vocabulorum augeantur inſignia. Arenarum enim inſtar excedet numerus fidelium, in quibus tantum & reuerentię ſplendebit & gratiæ, vt Dei omnia continentis non iam populus ſed filij nuncupentur. Emendati ſiquidem præmiſſæ ſeruitutis angustibus, vt ſanguine, ita etiam charitate ſibi iungentur, illámque præcipue ſeparationem, quę fuit illis magna & criminum & diſcriminum cauſa, vitabunt; atque vno rectore gaudentes, ad Templum Dei cum alacritate conſcẽdent, tantúmque in illo ſtatu fœlicitatis locabuntur vt magnũ diem Ieſtahelis fuiſſe fateantur: id eſt, vel illud tempus quo aduerſa cœperunt, & de quo ſupra dixit propheta, *conteram arcum Iſrael in valle Ieſrahel*, & hoc aſſumet in memoriam populus liberatus vt gaudia eius ex comparatione grandeſcant: vel certè Ieſrahelis ipſius interpretationem ſibi conuenire clamabit. Exprimit ſiquidem in noſtrum ſermonem, ſemen Dei, fitque ſenſus eiuſmodi: Soluto captiuitatis tempore, erit tanta exultationis ambitio vt magnus dies dei filiis illuxiſſe dicatur. Hanc autem feſtiuitatem, vt reliqui prophetę ita pręcipuè in illo carmine beatus Dauid, exſequitur. *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum domini ibimus: Stantes erant pedes noſtri in atriis Hieruſalem ad confitendum nomini tuo domine, Quia illic ſederunt ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid, Rogate quæ ad pacem ſunt Hieruſalem.* Igitur ſecundum tenorem hiſtoriæ quam denunciatio prophetica continebat, totum quod eſt acturus, breuiter indicauit: decem videlicet tribus, Ieroboam authore corruptas, Aſſyrio capiente tranſlatas: Iudam verò qui in Deo ſuo confideret, ſub Ezechia rege miſerabiliter liberatum, poſtea autem, etiam ipſam Tribum fraternæ impietatis veſtigia ſubſequutam, dominationi Babylonicæ fuiſſe permiſſam: Cuius tamẽ denuo vincla ſolueret promiſſa libertas, & iam nõ ſeparati ab inuicem fratres, ſed ſub vno rectore ſiſtentes, honorem Dei in Templi eius Adytis celebrarent: Huius verò temporis tanta eſſet fœlicitas vt iuuaret etiam aduerſa meminiſſe, & magnum diem Ieſrahelis vocare, id eſt, illud tempus captiuitatis illatæ: cuius videlicet occaſio tam multam exultationem creaſſet. *Ponent igitur ſibimet caput vnum, & aſcendent de terra.* Super quo tempore, & beatus Dauid ait, *Afinibus terræ ad te clamaui dum augeretur cor meũ, in Petra exaltaſti me, Deduxiſti me quia factus es ſpes mea.* Notandum quoque eſt quia promiſſionem loci iſtius ſuper multitudine fidelium, ad prædicationem Euãgelij confluentium, beatus Paulus acceperit, aſſerens videlicet quod vnius gentis anguſtias annunciatio euangelicæ pietatis excesserit. Et non ſolùm de Iudæis, qui olim populus Dei vocabantur, ſed etiam de gentibus, quæ in multiplici errore deguerant, ad capeſcendam diuini ſtigmatis dignitatem agmina conuenirent, ſicut in Oſeę, inquit, dicit: *vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam. Et erit in loco vbi vocabi-*

tur, non plebs mea vos, ibi vocabũtur filij Dei viui. Gentiũ ergo magiſter oſtẽdit quod euãgelij tẽpore fœlicitatis huius promiſſio cõpleretur: nõ vtiq; vt negaret illud quod totius prophetię textus inculcat: reſolutionẽ videlicet captiuitatis quoq; Babylonicę fuiſſe promiſſam: Sed vt oſtẽderet quã intelligentię regulã cuſtodire in propheticis libris debeamus: i. vt cùm ſub narratione iudaicarum rerũ ingentius, quàm vnius gentis mediocritas caperet,

forte meli' promereretur. aliquid † promeretur, & ex parte in illo populo noſceremus fuiſſe completum, etiam per theoriam, aliis quoque, id eſt cunctis gentibus, cõuenire.

Theoria quid ſit. Theoria eſt autem (vt eruditis placuit) in breuibus plerunque aut formis aut cauſis, earum rerum quæ potiores ſunt conſiderata perceptio. Haud igitur illa iudæorum de Babylone reuocatio, ſecundum hiſtoriam, iſta verò quę per fidem Chriſti eſt collata libertas, ſecundum allegoriam ſignificata, propriè dicererut, cùm ſermo propheticus ſolidè vtrumque promiſerit vt præcedens mediocritas ſequentes cumulos intimaret. Nam quod primò per exaggerationem dictum erat, id deinceps rerum magnitudine vix exæquauit. Atque ita quæ tunc populum Iudæorum terruit denunciata captiuitas, & quę poſtea erexit reſtituta libertas, aliarum quoque (quæ multo grauiores ſunt) & captiuitatis & libertatis indicia præferebant: illius nimirum de qua ait Apoſtolus, Eramus natura filij irę ſicut & cæteri. Deus autem cùm ſit diues in miſericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cùm eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Chriſto. Illum ſiquidem hoſtem generis humani qui longa dominatione reos depreſſerat, fortior veniens alligauit, vaſa eius cuncta diripuit: & captiuitatem gentium reddita libertate diſſoluit, doníſque gratiæ nobilitauit redẽptos, vt qui aliquando eramus alieni & hoſpites, ſubitò plebs eius & populus miſericordiam conſecutus, immò genus electum & ſacerdotale ac regium diceremur. Sic ergo quod Oſeę de temporibus Babylonis edixerat, Paulus ad negocia tranſtulit ſaluatoris, non vtique propheta quaſi abnuente, aut ægre quò ducitur ſubſequente; ſed Apoſtolico intellectui nimis fauente per tenorem vaticinij, quo docuit aucta eſſe hic prope vſque ad conſummationem vel dona vel gaudia quæ illo iam ſeculo fuerant inchoata. Sed huc vſque ſermo prophetæ eo tenore proceſſit, vt de quibuſcumque erat negotiis temporibúſque locutus, breuiter indicaret. Nunc autem ad ordinem inſtitutæ reuertitur vel cenſurę vel querelæ, quod couſulte prouidéq; curauit, ne quod ad põpã pręditionis valebat, inciperet ſalutari incommodare doctrinę. Nam quoniam vaticinãtis impetu ea attigerat quæ poſt erant longis ſecutura temporibus, & tam aduerſis quàm proſperis fidem denunciandi confidentia ſubrogabat, ne per hoc ipſum, inquam, & meritum & votum pariter videretur extinguere, quandoquidem ne correctionis ſtudium prodeſſet aſſumi inſiſtente ſemel † prænunciãti neceſſitate ſup-

forte pręnũciati. plicij: nec proſperorum denuo neceſſaria videretur optatio, cùm omnimodis eſſet pro denunciantis veritate reddenda: ideo ad populos ſermo dirigitur, & in communionem iudicij conuocantur, vt ipſi matrem ſuam (multitudinem videlicet parentum, cuius criminibus Deus fuerat aſperatus)

tus)intẽtis pergant exanimate luminibus, atque eam diuinæ admonitione clementiæ quæ ſolet vel denunciata remouere tormenta, ſi reos ad correctionem videat cõfugiſſe. Non ergo illos ſalutem deſperare debere ſi reddãtur timore meliores, cùm magiſter meritorum prę̨ſideat expunctorum, quem multomagis indulgentia renidẽs quàm ſeueritas amara delectet. *Iudicate matrem veſtram, iudicate, quoniam ipſe non vxor mea, et ego non vir eius.* Oſea Cap. 2.
Ingens (inquit) benignitatis meæ monimentum extat liberatio veſtra: & ideo fœdæ parentis veſtræ merita deteguntur quibus a meo depulſa eſt conſortio, ſed adeo fœde vt nec vobis iudicantibus poſſit abſolui. Verùm quia non vnam perſonam ſed totam gentẽ præſenti æſtimatione taxamus, ſperamus aliquos fote quos ad meliora ſtudia, ſeueritas denunciata, commoueat, & ideo expectate quid præſtoler. *Auferat fornicationes ſuas à facie ſua et adulteria ſua de medio vberum ſuorum ne forte expoliem eam nudam, et ſtatuam eam ſecundum diem natiuitatis ſuæ:* Id eſt, a vultu ſuo verecundiam quæ ſolet obſcœnitati impedimentum eſſe depulerar, & faciẽ turpitudinis profeſſione durauerat: nunc ergo his cõtratios capeſſat affectus, frõtemque impudẽtia exutã pudore cõueſtiat, ſciat neque hoc ſolùm labiis quaſi in ſuperficie feciſſe cõtenta, de vberũ medio hauſtum virus eiectet vt toto protinus corde purgetur: Quod ſi facere neglexerit ad operã ſeueritatis accingar, & qualia tẽpore illo quo hæc mihi in populũ naſcebatur, exercui. Indicat autẽ egreſſionẽ ſynagogę de terra AEgypti quo videlicet tẽpore nulla inſtitutionũ legaliũ vel ornamẽta vel indumẽta ſuſceperat, nec quibuſdã veſtimẽtorũ pollebat inſignibus, ſed quãtùm ad precia morũ, in eadẽ qua AEgyptij vilitate cõſiſtens, magnis tamẽ propter ſolũ honorẽ parentũ miraculis ſeruabatur. Denique quoniã pręceptis Dei tũ proteruia, tum ignauia reſtiterũt, omnes etiã in hæremi ſolitudine leguntur abſumpti, nec preter duos viros Ieſu & Caleb, de ſexcẽtis millibus virorum militari ætate gradiẽtium quiſquam in terram repromiſſionis intrauit. Hoc eſt ergo quod nunc per prophetam rerum dominus comminatur, quoniam gens illa niſi pectoris ſui arcana mundauerit, & facta in melius mutatione profecerit, nullum ei poſſit, quod per tot ſecula ab aliis egit diſcreta nationibus & inſtitutis legis atque ſpiritalibus donis floruit, comparare ſubſidium. Quo videlicet inſiſtens criminibus ſententia moliatur, ſicut neque illa, inquit, ætate qua egreſſa eſt de AEgypto & recenti quaſi adoptione gaudebat, quicquam miſeris profuit, quominus ac ſi eſſent omnibus nudi priuilegiis diſperirent. Quem ſenſum & Apoſtolus Paulus ſcribens ad Corinthios diligẽter excoluit. *Omnes*, inquit, *vnis miraculis liberati, eiſdem cibis ſpiritalibus vſi ſunt, eoſdem fontes de petra erumpentes biberunt: nec tamen ex his*, inquit, *deo vel vniuerſi placuere vel multi, ſed in illa exilij ætate, diuerſis horruere peccatis, diuerſis periere tormentis: quorũ cur recordaretur, oſtendens, Scripta ſunt*, inquit, *ad inſtitutionem noſtram ne eorum ſtudia quorum ruinas legimus, æmulemur*. Per hunc ergo prophetam dominus noſter cõſulentię ſuę pãdit affectũ, monétq; vt illa plebs feſtinata emendatione ſibi ſuccurat, & *de medio vberum*, videlicet pectore, impietatem quæ fornicatio nominatur, expellat, ne illius ſeueritatis experimenta

percipiat cuius diſpoſitionem difficultas remoratur: Siue enim pergat impios vltione conſumere, obſiſtere non valebit pereuntium multitudo, ſiue filios punitorum, pro innocentiæ honore aut emendationis meritis: ſaluti reſtitui mandarit, etiam nihil impedimenti creare præmiſſæ calamitatis adgeſtio poterit. Vt ergo hoc totum propheta breuiter indicaret, eũdem ordinem in exemplo quem in vaticinio, cuſtodiuit: & ſicut in ipſo titulo totã qua propheraſſet ætatem, regum commemoratione ſignauit, ita etiam, quid negociorum prędicatio ipſius cõtineret, oſtendit: captiuitatẽ videlicet, primò Iſraëlis, deinde Iudæ: deinceps eorundem populorum ſoluta captiuitate concordiam, & ad cultum ac templum veri Dei reddita libertate concurſum. Cuius tamen regreſſionis ea deſcriberetur ambitio quæ ad maioris negocii ſignificationem valeret, ideſt, euangelii libertates pariter ac liberalitatem ſonaret: quæ tranſcendens vota muneribus, non ſolùm populum ſed etiam filios Dei appellaret quos à ſeruitute funerea liberaſſet. Igitur breuiter iſta percurrens rediit ad concionem illis temporibus congruentem, & quaſi filiis, obiurgandæ & docendæ matris munus indicit, vt quæ nihil de cuſtodienda ſanctitate curauerat, de arripienda ſaltem pœnitentia curaret, nec ſe putaret, contra precia morum, ſanguinis rãtum nobilitate defendi, quoniam quando nihil prodeſſet adoptio his, quos non etiam deuotio communiret. Nam vt de pręteritis futura colligeret, exitum illorum agminum quæ de Ægypto mirabiliter educta fuerant cogitaret: quorum vtique iniquitas, neque parẽtum, vt diximus, dignitate defenſa eſt, & quorum interfectio, filiis ad gaudia promiſſa ducendis, obſtacula non creauit Is itaque, ait, iudiciorum ordo etiam in veſtra nunc expunctione ſeruabitur, vt ſqualentes ſacrilegiis obruantur exitiis, & eorum poſteri qui propoſito genitorũ ſtudiis melioribus diſcrepauerint, vel deſperati libertate potiantur vel cumulatius proſperorum ſucceſſibus augeãtur: quę viciſſitudines temporum, ait, quoniam tam triſtium videlicet quã lętorum, rationẽ diuinę prouidentię & iuſtę diſpenſationis aſſignant, nunc iam id quod cauſa præſens flagitat exſequamur. Denunciat ergo vt impendentis ſibi damnationis molem anticipent tam ſtudio corrigẽdi quàm gemitu pœnitendi, ne cùm ſæuire vltro cœperit, omnis hæc natio ſicut nullis vnquam inſignita priuilegiis, ſic internecione diſpereat: *ne forte ſpoliem eam nudam, & ſtatuam eam ſecundum diem natiuitatis ſuæ, & ponam eam quaſi ſolitudinem, & ſtatuam eam velut terram inuiam, & interficiam eam in ſiti, & filiorum eius non miſerebor, quoniã filij fornicationũ ſunt, quia fornicata eſt mater eorum, confuſa eſt quæ cõcepit eos.* Quia ſemel commemorationem & ſimilitudinem egreſſionis Ægyptiæ induxerat, per eorundem locorum deſcriptionem cucurrit, ſolitudinem videlicet nominans, & terrã inuiam ac fontium ſolatio deſtitutã: ac rurſum de occaſionibus verba ſuſcipiẽs, cõmemorata hæremi vaſtitate, ſitis quoque diſcrimen adiecit. *Interficiam*, inquit, eos in ſiti, non quo eductus de Aegypto populus atque penuria legatus abſumptus ſed quoniam (vt Apoſtolus dicit) bibebant de ſpiritali ſequenti petra, id eſt, potentia ductoris, non conditio regionis, caſtris pocula miniſtrabat.

ſtrabat. Quę ſi vtique defuiſſet, primo ſitis periculo populus fuiſſet extinctus. Idē denuncians quod in neceſſitates ſimiles improbi deducantur, nec ſuā occurſum ire clementiā, quandoquidē etiā ſoboles taliū, obſcœnos ſibi parētes eſſe vitiorū imitatione fateatur: & tā filij de parētibus, quā parētes de filiis erubeſcant: promittit eos ſitieſſe perituros. *Quia dixit, Vadam poſt amatores meos qui dant panes meos & aquas, lanam meam & linum meum, oleum meum & potum meum: & propter hoc, ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet, et ſequetur amatores ſuos et nō apprehendet eos, et quæret eos et nō inueniet.* Quis ab initio librum profanatæ genti perſonā meretricis aptauit, etiam reliqua, ſublimi deſcriptione proſequitur, & ad locutionem ſcortatticis inducit quam illa nimirùm etſi non in labiis tamē in operibus, geſtaſſe conuincitur: Sicque ſecundùm ſcripturarum morem ea quę per conſequentiam ſiniſterioris vitæ dicere impii quique poſſunt, quia ſibi & voce dixerint, arguuntur. Ergo & iſta (inquit) impudens mulier, conſectatui flagiciorum, faciem vtilitatis obtendit, vt ſequi ſe amatores ſuos ob liberalitatem potius quàm ob turpitudinem, mentiatur: illos enim ſibi, lanam & linum & oleum & potum: id eſt, victum & veſtitum vſque ad delicias redundantem, præbuiſſe commendat. Quibus ſane dictis, quanquam ad peccata ſacrilegii, ingratæ quoque mentis crimen adiungat, tamē illud quoque videtur inducere quod in prophanorum, etiam nunc, ore verſatur: inter varias, videlicet opiniones, nullum eſſe validius certæ religionis teſtimonium quàm quod vox afferat proſperorum. Ideo & iſta, in conſectatum amatorum ſe ire pronuncians, & flagitium ſilentio premit, & quaſi honeſtiores cauſas, quibus illiciat, effingit. Amatores autem vocat vel Gentium proceres quorum conſectatione profanata eſt, vel ipſos nationum Deos riſu potius quàm veneratu digniores: quibus hæc, videlicet ſynagoga, paternæ legis, & veri atque vnici Dei oblita ſuccubuit. Spebus eius, ait, aduerſa ſuccedant, & improuiſis angoribus implicentur. Primò, vt ineundi fœderis cum his quas maxime cupit gentibus facultas ei nulla ſuppetat, & nec in aduerſis ſuis illorum vtatur auxilio, quorum in proſperis deliquit exemplo. Sicque ſepiam viam eius ſpinis, & non ſolùm vepribus, ſed etiam maceriis: vt quos ante triuerat calles, deinceps inire non poſſit. Quæ vtique conſequenter vniuerſa ſubtexuit, aſpiciens ad perſonam mulieris, quam induxit, clandeſtinis quaſi ſemitis, flagitii ſui frequentantis authorem. Haud vtique quod Iſraelis populus clanculo, prophanis gētibus miſceretur, ſed quod à muliere (vt ſępe diximus) ſimilitudo trāſlata, hunc deſcriptionis ordinem poſtularit. Cùm ergo ceperit vlciſcens ſeueritas ei obuiare, nullāque opē angoribus eius, poterunt cuncti quos diligebat afferre, non iam ratione, ſed angore commota, reuiuiſci incipiet fœlicitatis antiquæ, & dicet. *Vadam et reuertar ad virum meum priorem quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc: & hæc neſciuit quia ego dedi ei frumentum vinum & oleum, multiplicaui ei & aurum, quæ fecerant Baal.* Si erecta ſaltem rerum periculis, ad priorem virum redire deliberat, quomodo conſequenter adiectum eſt: *Et hæc neſciuit quia dedi ei frumentum et vinum et oleum?* Eſt ergo

Impietas, vtilitatis faciē, flagitius obtendit.

ſenſus eiuſmodi per quem propheticis ſententiis conginenti a vendicetur. Quia ad primam caſtigationis faciem patiatur hæc mulier, quod omneis quivana ſectantur, votorum videlicet fruſtratione perterrita, non per emẽdationem ſententiæ, ſed per iudicii leuitatem eam tentet quæ repudiaret appetere: & ad hoc tantùm ſe Deo ſubditam repromittit vt impendentia quaſi damna proſperitatis effugiat, ſecundum illud quod beatus Dauid exprobrat: cùm occideret eos, quærebant eum: & conuertebantur ante lucẽ & veniebant ad eum, cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti ſunt in teſtamentum eius. Igitur permanente gentis eius reatu quæ inſtar pecorum, nequaquam magiſterio verbi, ſed ſub actu verberis excitaratur: neque ira mea tentabitur per hoc quia dixit. *Vadam & reuertar ad virum meum priorem*. Cæterum in longa plagarum experimenta eam deducam, qua ſcire & indicare neglexerit hæc omnia dari poſſe a nullo niſi a me a quo vtique fuerint & creata. Ergo quod ait. *Et hæc neſciuit quia ego ei dedi frumentum & vinum & oleum*. Voluntariç tarditatis ſpectat inuidiam, ſecundum illud Dauidicum, Noluit intelligere vt bene ageret: incipiet itaque inter pericula erumnarũ fateri quod prius ſcire neglexerat, me videlicet vnũ eſſe a quo alimonia præbeatur, qui & ipſum hominũ ſubſtantiã procreaui. *Quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum et aurum quæ fecerant Baalim*. Nõ ſolùm ergo inſtructa, ſed etiam copioſa, donis meis abutebatur in crimina & ad contumeliam meã, idola, de his quæ à me acceperat opibus fabricabat. Iccirco & ego, cuius diſpenſationem propheta collaudans intelligenter canebat: Cũ ſancto ſanctus eris, & cũ viro innocẽte innocẽs eris, & cũ peruerſo peruerteris. Cenſuræ tandem munus arripiam, vt ingratis, quæ fuerant collata ſubducam, ipſæque opes, liberationis quoddam beneficium conſequantur cum prophanorũ vſibus ſubtrahuntur. Ideo autem diſtincte ait *Sumam frumentum in tempore ſuo et vinum in tempore ſuo*, quia non eſt frugum vna collectio, cæterum diuerſis anni temporibus ſingula quęque rediguntur, atque ideo meſſem negabit æſtas, autumnus vindemiã, mobilitatẽ Bruma ſubducet, & cõtinget (inquit) creaturis quædã liberatio ſi eis nõ vtãtur: immeriti: *et liberabo lanam meam et linum meum quæ operiebant ignominiam eius*. Ad mundum quippe muliebrem eleganter alluſit, quod ita omne corpus, in quo ſunt aliqua verecunda, contexerit, vt illud etiã venuſtaret. Acute tamen videtur oſtendere quia plerumque ſub proſperitate vitæ reorum fœditas deliteſcat: quos ſi digna rurſus inopia cõſequatur, merita quoque quę latuerãt detegãtur. *Et nunc reuelabo ſtultitiã eius in oculis amatorũ eius*: Id eſt, illos ipſos qui authores vel participes ſceleris extiterũt cõſequẽtia rerũ ſubiget cõfiteri nihil hac natione ſtolidius eſſe, quã nec conſilia direxerint, nec pericula correxerint, ſed eũ dominũ, ingratę mẽtis criminibus aſperauerint, cuius potentiã, omnium cõtinentẽ, tam aduerſis ſuis ſit experta quàm proſperis. *Reuelabo, ergo, ſtultitiam eius in oculis amatorum eius, & vir non eruet eam de manu mea*: Id eſt, nullus erit principũ quorum eſt ſecuta prophanitatem, qui poſſit eam a mea indignatione defendere: non quòd aliquis id eſſet auſurus, ſed quia per ſimilitudinem mulieris & virorum oratio ſuſcepta cõ-

Criminum fœditas, vita proſperitate aliquãdo latet.

texitur

texitur: ideo ait quia cum eam indignatio diuina perculerit, amatores eius nequibunt ei ſuccurrere: nec miſeriis quibus obruenda ſit quicquam afferre ſolatii. *Auferam omne gaudium eius, ſolennitatem eius, neomeniam eius, Sabbatū eius, & omnia feſta tempora eius.* Poſuit nomina feriarum in quibus plurimùm lętabatur, cùm tota regio, choreis, canticis epuliſque laſciuiret: Quę vtique luxuries nō vigebat niſi cùm populus alta pace frueretur. Vniuerſa, inquit, hęc contrariis mutabuntur, & ceſſante, luctus adhibebitur, feriarum tempora, captiuitas occupabit, Sabbati ocia, labor erumnoſæ ſeruitutis implebit: nec ſolùm tanta captiuitate, libertas, ſed etiam terrarum fœcunditas, lugubri ſterilitate mutabitur. *Corrumpam enim vineam eius & ficum eius, de quibus dixit, Mercedes hæ meæ ſunt quæ dederunt mihi amatores mei: & ponam eā in ſaltum, & comedet illam beſtia agri.* Exſecutus eſt quid partium damna conficerent, id eſt, cùm cultutæ ſedulitatem, iugis fuerit conſecuta fruſtratio, amœnitatem priſtinam ſuccedente ſqualore rura exponent, fiétque luſtris potius quàm agris regio tota conſimilis, id eſt, quæ feris dignior quàm ho-
minibus cenſeatur: † Quod quoniam hanc faciem, colentium raritas erat al. Et.
illatura, eleganter expreſſit, beſtias agri eius fructibus eſſe † veſcēdas. Spōte veſcituras,
ſua, inquit, lumē rationis abiecit, & poſt ſatietatem atque impinguationem calcitrauit dilectus, ac tantùm proprio impudentiſſima gens fauit errori, vt gaudia pacis & rerum copiam quorum continuationem, ſi fuiſſet caſta ac deuota ei promiſeram, ſuis corruptoribus auderet adſcribere: ideo hæc, ſicut dixi, pars erit prima vindictæ vt his quibus non eſt bene vſa, & gaudiis exuatur & copiis, ſciátque quoniam hæc ille propicius ante contulerit qui potuit deinceps iratus auferre. *Ponam eam*, inquit, *in ſaltum & comedet illam beſtia agri* Permittam, ait, vt hoſtili conſumatur incurſu, ſicque nullo meę diſpoſitionis muniatur obiectu, ſicut nec ſaltus nec luſtra laboratis ſepibus claudit agricola. Et quia videbatur verā ſentētiam protuliſſe, cauſam denuo ipſius cōmonitionis adnectit, vt doceat ſe iuſtitiæ magis quàm irę, quicquid infremuit, pręſtitiſſe. *Et viſitabo,* ait, *ſuper eā dies Baalim quibus incedebat incenſum, & ornabatur inaure ſua & monili ſuo,* & ibat poſt amatores ſuos, videtur de-
& mei obliuiſcebatur, dicit Dominus. Nō nūc, inquit, inter peccandi ver- eſſe, pudore
ſatur exordia, vt proceſſu temporis † ſuffundenda credatur: olim cùm eius vel tale quidpiam.
improbitate patientia noſtra contendit, nec tamen aliquid ad emendationem promouimus, quando hęc in ſua profanitate conſenuit: Ne ergo etiā iudicis famam impunitas longa commaculet, & videat fouere quod tam diu vigere permitto, quanquam ſerò tamen vel demùm ad opus vltionis accingar vt expungam etiam illos dies quibus Baalim, idolo videlicet turpitudinis, compta inſuper monilibus, ſeruiebat. Quod autem non ſolùm monilium, ſed etiam inaurium fecit mentionem, poſſemus quidem dicere quia quibus comantur fœminæ, nominauerit pauca de multis: Patitur tamen locus vt aliquid ſubtilius afferamus, id eſt, inaurium nomine obedientia videatur oſtenſa: Et quoniam tunc populus Iudæorum ſolus, præcepta legis, quibus obediret, acceperat, meritò quaſi inaurium ornamenta geſtabat. Sed poſtquàm funeſto deceptus eſt errore vt Idolorum ritibus ſub-

deretur, idipſum precipuè nunc exprobratum putemus. Ac ſi diceret, aurũ
& argentum quod me creante, terra protulerat, me largiente, ſynagoga
ſuſceperat, reliquarúmque rerum copiam, ad cultũ & ornatum Idolorum
impiata conuixit, & illud inſigne obedientię quo inter reliquos populos
Melius, erubeſcendus. ſola pollebat, † erubeſcentibus ritibus mancipauit. Aeſtimánſque quod in
ea qua olim fuerat pulchritudine permaneret, ſequebatur amatores ſuos
cum tanta fiducia, eam plena vt noſtri numinis ſubiret obliuio. *Propter
hoc, ecce ego lactabo eam, & ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius, & da-
bo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam ſpem, & canet ibi
iuxta dies iuuentutis ſua & iuxta dies aſcenſionis ſuæ de terra Ægypti: Et erit in die
illo ait Dominus, vocabit me vir meus, & non me vocabit vltra Baalim, Et auferam
nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum.* Notandus eſt
diligenter prophetici ſermonis ordo: Qui vbicumque fuerit neceſſitas
vt tormenta denunciet & merirum diuinæ ſeueritatis oſtendat, ſtatim cau-
ſas quæ hoc meruere, ſubnectit: neque mortalium culpas dinumeraſſe con-
tẽtus, gaudia ſecuturæ proſperitatis exſequitur, oſtendens quod breuem
illam diſſimulationem veniæ Deus noſter in apparatũ conciliationis quo-
dammodo aſſumat. Quo tamen argumento, vt laudatur diuina clementia,
ita iniquitas humana deprimitur, cuius videlicet efficit magnitudo vt tã-
tæ bonitatis dominus interdum ad iracundiam concitetur. Poſtquam er-
go pronunciauerat quòd vniuerſis gaudiis triſtis eſſet inferenda ceſſatio,
nec aliquis miſeris, vel auxilium vel ſolatiũ laturus occurreret, ſtatim cri-
mina populi, id eſt cauſas ſuæ indignationis expoſuit, atque eorum ma-
gnitudinem ætatémque commemorans, oſtendit: quia cenſura eius nul-
li eſſe deberet, de nimietate, ſuſpectior, cùm ſi ſcelerum vel quantitatibus
vel ætatibus conferatur, excuſandam parcitatem, excuſandam habeat tar-
ditatem. Verùm non vno hoc colore inquam dulcem & familiarem ſi-
bi clementiam commendans, etiam de proſperorum illatione plagis adhę-
rente, idem iſtud conſignat, & tantò ea ambitu maiore deſcribit quaſi qui
vellet non ſolum compẽſare ſed etiam excuſare quod perculit. Ergo cùm
dixiſſet quia poneret eam in ſaltum vt comederent illam beſtiæ agri, id eſt
cunctis regni & vrbium munitionibus amputatis, poteſtati hoſtium tra-
deretur: cenſura, vt quondam in Ægypto, contumeliam vel erumnam lu-
teæ ſeruitutis, quippe quæ coſectatu idolorum, Dei ſui fuiſſet oblita: ta-
men quia ipſe miſerator & miſericors ageret, poſt captiuitatis terminum
gaudia regreſſionis adnunciat: Et quia ſupra AEgyptiæ liberationis intu-
lit mentionẽ ad illius inſtar, hanc quoque Iſraeliticis populis aſſerens con-
ferendam, nunc quoque latius quidem, ſed idem percurrit exemplum. Ec-
ce ego, inquit, lactabo eam, & loquar ad cor eius: & dabo vinitores ex eo-
dem loco, & vallem Achor ad *aperiendam ſpem* quia natiuitatem Synagogæ
tempus AEgyptiæ liberationis appellat, lactatio quoque cibum Mannæ
videtur oſtendere: Locutio autem ad cor directa, promulgationem indi-
cat legis quæ auditorum corda formauit. *Dabo autem vinitores eius ex eodem
loco & vallem Achor ad aperiendam ſpem*. quid ſignificet acceptio: Ante-
quam

quam populus Terram reptomiſſionis intraret, miſſi exploratores, fructũ viris egregium portauerunt, id eſt, vuam eius magnitudinis quam vector vnum ſubire non poſſit. Poſtquam verò vrbem opulẽtiſſimam Hierico videlicet mirabili occupauere victoria, vir de tribu Iuda, Achar nomine, filius Charim, quiddam de præda quæ exuſtioni fuerat dicata ſubripuit. Cúmque eſſet vincentium, aduerſis ſubitis, impedita fœlicitas, admotis ſortibus, ſuo anathematis veſtigatur: Et cùm omnia quæ occuluerat protuliſſet, lapidante populo, in valle Achor interemptus legitur & ſepultus. Quæ ſane expiatio ita valuit ad melius † placendum Deo, vt incruentis deinceps potiretur triumphis. Sícque illa vallis, noua arua capientibus, ſpem fœlicitatis † apparauit, quam præcedentibus, culpa concluſerat. His ergo commemoratis quæ illo tempore geſta conſtabat, etiam de Babylonia captiuitate tam lætum fore iudæorum reditum pollicetur. Denique ſequitur, *Et canet ibi iuxta dies iuuentutis ſuæ, & iuxta dies aſcenſionis ſuæ de terra Ægypti.* Sicut enim tunc inciſis fluctibus, ſicco per pelagus itinere tranſierunt, ac Maria ſoror Moyſi, muſica inſtrumenta corripiens, laudes Dei, choris ſequentibus præcinebat. In hunc modum exeuntes de Aſſyria captiuitate cantabant, non vtique ierico aliquam deleturi, aut botrum denuò reperturi. Sed quibus ita tempora lætanda ſuccedant, vt illam videantur quã ſub Moyſe & Ioſue habuerant, gloriam conſequuti. Cuius tamen hiſtoriæ quemadmodum ſit memoria læta perpende, videlicet tam ad exemplum triſtium, quàm lætorum: Dixerat quippe ſupra, *ne forte ſpoliem eam nudam, & ſtatuam eam ſecundum diem natiuitatis ſuæ, & ponam eam quaſi ſolitudinem & ſtatuam illam velut terram inuiam, & interficiam eam in ſiti.* Ad illorum vtique ſimilitudinem quorum cadauera, vt ait Paulus Apoſtolus, proſtrata ſunt in deſerto: nunc verò cùm ſoluẽdam promitteret ſeruitutem, & gaudia de libertate ventura: ipſorum † totidem temporum recordatus eſt, quibus videlicet glorioſa liberatio ſacris fuerat laudata carminibus. Cuius ſane fœlicitatis, id eſt, poſt captiuitatem Babyloniam ſentiendæ: vt dulcedo conſolabatur iudæos, ita magnitudo ſignabat populos ad prędicationem Euangelij congregandos. Qui verò nouum carmen Deo canunt (notum enim fecit Orbi ſalutare ſuum, & ante conſpectum Gẽtium reuelauit Iuſticiam ſuam) eámque ſeruitutem qua peccatis & immũdis ſpiritibus ſubdebamut gratuita indulgentia & ſanctificatione diſſoluit, vt liberati ab iniquitatibus Iuſticiæ ſeruiremus, atque populus adquiſitionis effecti, diuini ſtegmatis inſignibus fulgeremus, habentes de noſtro corpore: de noſtro, inquam, populo vinitores, vel ingentis botri gratiam nobis in myſteriis cõtradentes, vel ipſam artem atque induſtriam qua vinea Dei colitur, indicantes. In illo proinde tempore, cùm hæc quę enumerauimus optata contigerint, quanta fuerit pręmiſſæ caſtigationis vtilitas, etiam morum emẽdatio publicauit. Toto ſiquidem, inquit, corde, mihi ſociabitur, ita vt non me vlterius ex interpolatione veneretur, ſed continuum mihi cultum, mihi continuum impendet affectum: neque tantùm, ſuum virum appellabit & Dominum. nec vltra, Baalim, id eſt, Idolis, meum nomen aſcribet. De

melius, placandum Deum.

fortè, aperuit.

al. itidem.

quo ſane Baalim vocabulo, Iudæorum traditio ſenſum aliquem voluit cõminiſci. Sed apparet hoc eſſe ſolidius per quod conſequentia tota decurrit, vt de ore videlicet correctæ gentis auferenda Idolorũ nomina repromittat, & Deum ac Dominum ſe tantum vocandum. Dicendo autem, *non recordabitur vltra nominis eorum*, vel correctionem quæ eſſet plena ſignauit, vel ad illud aſpexit quod ſupra poſuerat, *Ibat poſt amatores ſuos, & mei obliuiſcebatur, ait Dominus.* Hoc ergo vicium caſtigatione diſcludens, in contrarium migrabit affectũ, vt ſtudium profanitatis plena obliuione deponat. *Percutiam ei fœdus in die illa cum beſtia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ, Arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire faciam eos fiducialiter, & ſponſabo te mihi in Iudicio & Iuſticia, & in miſericordia & miſerationibus. Et ſponſabo te mihi in fide, & ſcies quia ego Dominus* Eſt, inquit, conſequẽs vt quæ plagis fœdata ſubiacuit, bonis omnibus correcta potiatur: Et ideo ſicut ei omnes creaturas non ſolum aduerſas ſed etiam infenſas indignatio noſtra reddiderat, ita rurſus beneuolas & commodas eaſdem faciat noſtra placatio. *Percutiam* itaque *fœdus ei cum beſtia agri*, vt nec a tuo tum fruges ſæuicies ferina populetur, nec vindemias eorum aut oliueta volucrum præcipiat multitudo, nec per membra laſſorũ angues venena diffundant. Quæ omnia cum liberationis tempore ceſſatura dicuntur, diebus vtique plagarum docentur illata. Cum his cladibus etiam bella ceſſabunt, ita vt in patriis finibus dormire poſſint, id eſt, requieſcere confidenter, quippe nec irruptiones nec inſidias formidantes. *Sponſabo te mihi in ſempiternum*, id eſt, rebus ipſis erudita cognoſces nõ meo ſed tuo vicio illud quo afflicta es cõtigiſſe diſſidium. Cęterùm, me paratum eſſe vt in ſempiternum mihi ſponſa permaneas, id eſt, ſi talis fueris qualem nunc caſtigantia iudicia reddiderunt, in ſempiternũ tibi fęderatio priſca ſeruabitur. Sic enim paciſcor te in noſtro permanere conſortio vt explorent iuſtitiã tuam admota iudicia. Vel ſi te ſubripiens negligẽtia vulnerauerit, & à me tamen remedium, toto flendi ambitu poſtulaueris, nihilominus deſponſabo te mihi in miſericordia & in miſerationibus: quas cùm ſane fideles conſtantéſque perſenſeret. Hoc eſt enim quod ait, *Sponſabo te in fide*, alacritate debita prędicabis, quia ego ſum dominus. Quod totum ſic inſtituimus ſi ad vocationem Euangelij transferamus, manifeſtius conſtabit impletum: Specioſus enim forma prę filiis hominum, de cuius labiis fuſa gratia mundo dedit ſalutẽ. Reginam quã ſibi in cõſortium talami pro virginitatis honore deſpondit, adſciuit in iuſticia quam iuſtificando dedit, adſciuit in iudicio cùm eam quę legitime eſſet laboratura, delegit, adſciuit in miſericordia & in miſerationibus, cùm præterita debita relaxauit, & deſpondit in fide qua vel corde creditur ad iuſticiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem, vel quod non eſt dubium quia diligentibus dominum omnia procedãt in bonum. *Et erit in illa die, exaudiam, dicit dominus, cælos, & illi exaudient terram & terra exaudiet triticum, vinum, & oleum: & hæc exaudient Iezrabel. Et ſeminabo eam mihi in terram, & miſerebor eius quæ fuit abſque miſericordia, & dicam nõ populo meo, populus meus es tu: & ipſe dicit, Dominus meus es tu.* Se tiem votiuæ promiſſionis

Libertas infelicitati proxima.

miſſionis extendit, ac per diuerſas ſpecies, ſcema voluminibus ſactis familiate, componit, vt elemenra inuicem fungi opere ſuo cupiant ad ſuſtentationem fragilitatis humanæ, nec tamen quêant niſi creator annuerit Qui ſane illo tēpore quo placidus aduerſa depulerit, affatim prębiturum ſe omnia pollicerur: incipiet ſiquidē claudicare fœlicitas ſi deſideret copiā tot ſeculis expetita libertas, hæc autē, vt diximus, ſuauitas gaudiorū, & in illa ętate pręluſit cū eſt Babylonis ſoluta captiuitas, & reddita eſt Apoſtolorū tēpore cumulatior, cū ita omnis credentiū multitudo ſobriis rerū copiis vteretur vt eſſet eis anima & cor vnū, atque tūc primū exęquatio à cunctis ſapientibus prædicata cōluxit: vt in tanto diſcipulorum cœtu nemo eſſet diuitiis erectior, nemo paupertate depreſſior: Cæterùm ſicut vna cunctorum, in virtute, conſenſio: ita communi iure eſſet poſſeſſio. Neque enim aliquis eorum quæ poſſidebant, ſuum quicquam eſſe dicebat, ſed cùm eſſent illis vniuerſa communia, agrorum etiam precia pedibus Apoſtolorum offerebantur vt pro ſingulorum neceſſitatibus diſtributio proueniret. Et quia ſpiritalis populi ſtatus, intra hiſtoriam iudaici populi tenebatur: reuertitur ad illa nomina à quibus vaticinium fuerat exorſus, & ait: *Terra exaudiet triticum, vinum & oleum, et hæc exaudient Iezrahel*, id eſt, populum, vocabulo vallis, in qua eſt ſuperatus. Oſtenſum, cuius peccata, quæ erat puniturus, ſupra expreſſit, ipſam, inquam gētem non in eiſdem perſonis, ſed in eiſdem Tribubus permanentem, & plagarum verberibus expiatam, in conſortium ſuum propitiatus adſciſcat, & quaſi terræ etiam bonę, pręceptorum ſemina diuerſa concredat, vt per amplitudinem ſuccedentium proſperorum etiam ille dies Ieſrahelis quo eſt inducta calamitas, precioſus fuiſſe atque optabilis cenſeatur. Miſerebor quippe nunc eius cuius paulò ante nomen horrueram, & populum meum vocabo qui mei deſertor extiterat, & aduerſantium mihi iure defecerat. Ipſique viciſſim, fiducia, vt me appellet verum & vnicum dominum conferetur. Verùm huc vſque proſperorum denunciatione prolata, rurſus ad præſentis temporis ſtatum, ſermonem reducit: Sequitur enim. *Et dicit dominus ad me: Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amico, & adulteram, ſicut diligit dominus filios Iſrael, et ipſi reſpectant ad D os alienos, et diligunt vinacia vuarum. Et fodi eam mihi quindecim argenteis, et choro ordei, et dimidio choro ordei, et dixi ad eam: Dies multos expectabis me, non fornicaberis et non eris viro, ſed et ego expectabo te, quia dies multos ſedebunt filij Iſrael ſine Rege, et ſine Principe, et ſine ſacrificio, et ſine Altari, Et ſine Ephod, et ſine Teraphin: Et poſt hæc reuertentur filij iſraël, et quærent Dominum Deum ſuum, et Dauid regem ſuum, et pauebunt ad Dominum et ad bonum eius in nouiſſimo dierum.* Quia exordium vaticinij, captiuitatem populi illius † reuerſis vocibus pollicentis, hic ſicut in principio docuit propheta, ſuſceperat ex perſona Dei triſtia, ſed iam impendentia nūciabat, & eodem ſacri ſpiritus gubernatu, quaſi ex contrariis texit oraculum. Nā cùm infremuerit truculentis, ſtatim quibus cōfoueat ſauciatos, læta ſubiecit, vt vel audiendis triſtibus, populus aſſueſcat, vel ipſum Dominum cunctantem, & ſicut ſupradiximus, ſtudio differentem, cùm ſit vindicatu-

Æqualitas a ſapientibus omnibus prædicata

Oſea Cap. 3.

al. diuerſis.

rus oſtendat. Per quod ſimul docet ne vnquam ſub tali iudice deſperét ſalutem, nimirùm ita ad indulgendum parato vt placidis inter aduerſa narrádis videatur id ſedulò, quod iratus fuerit excuſare. Pręcipit itaque propheta ne charitaté quam obſcenæ mulieri impenderat, præuia offenſione deponat, ſed cum impudentia illius, profeſſa benignitate contendat, & ſine ipſa re, ſiue, id quod conſequens videtur, ſpiritu tantùm reuelante cognoſcat quia illa meretrix leui mercede poſſet conduci, non ſolùm vt prophetica ſocietate eſſet contenta, ſed vt illius & aliorum conuentu pariter abſtineret, quaſi quæ valeret oſtendere magis neceſſitate parandi victus, quàm conſectatu libidinis ſe proſtituiſſe: Denique ſi vel tenuis alimonia præberetur, eam facile flagitij voluptate carituram. Quo vtique exemplo redditur ſynagogæ cauſa deterior, quæ eam videlicet pactionem nec copiis inuitata ſeruauerit, quàm proſtibula quæpiam, vel ſub nimia parcitate veretur. Indulgemus ergo, ait, tempus errátibus, vt vel ad correctionem fletibus erumpant, vel graui demum vltioni ſuccumbant. Qui nunc precioſa vilibus poſtferentes obliuiſcuntur proprij Dei, & ſequuntur alienos non aliter quàm ſi ſpretis vuis vinacia ſuibus magis quàm hominibus apta colligerent. Itaque primò menſura chori nominata eſt triginta modios continentis, Secundò ait: *dimidium chori hordei*, inde pactione conſtituens cótinentiæ officium à muliere comparari, ad imaginem illius conditionis quam Synagoga paſſura eſt in Babylonia captiuitate, vbi tolerás quidem, ſed ſub ſpe reuerſionis, exilium, nec Deo legitime, nec idolis cohærebit, ſed quaſi omni deget nudata ſolatio. Propter hoc enim aut non fornicaberis & non eris viro, ſed & ego expectabo te. Húc locum Iudæi vel eos ſecuti, ad præſentis temporis iudicium pertinere contendunt: Quod expulſi videlicet de Ieroſolimis, nulla quidem habeant officij ſacerdotalis inſignia quæ propheta enumerat, ſine rege eos, ſine principe, ſine ſacrificio, ſine altari, ſine Ephod & ſine Teraphin fore pollicés: reuerſionis tamen ſe pignora continere, id eſt, vocem Dei qui ſe quoque eos expectaturum eſſe promiſerat: Sed falli eos in hac opinione vel fallere, adſcitarum in fidē Chriſti nationum omnium documenta conuincunt. Poſtquam enim Euangelio Chriſti credere noluerunt, ſublata eſt ab eis vinea & aliis commiſſa cultoribus, qui redderēt eius fructum in tempore ſuo. Ergo illo ſeculo in quo Babyloniis ſeruiebant, meritò ſe inuicem gens & Deus expectaſſe dicuntur, non quod totus populus gentiliú profanitatú eſſet immunis, quæ eis etiam à ſanctis aliis doctoribus imputantur, ſed quoniá erat illic permixtio iuſtorum virorum, & quia melior ſoboles quàm parentes gaudia liberationis erat habitura. Propter horum partem, deus ſe vtique expectaturú promittit, id eſt, nullam aliam gentem, in locum depulſæ, protinus adſciturū donec redeat, ſicut & ſupra diximus, caſtigatione melior, & recipiens antiqui pontificatus quę admiſerat ornamenta, in confrequentatione fidelium, cornua circundet altaris reddens deo vota quæ diſtinxerunt labia ipſius, & pauebunt ad bonum eius in nouiſſimo die. Cauſam proinde ipſius depulſionis expoſuit, vt per eam videlicet abſtinentiæ profanorum

Hordeum ſignificat continentiā in ſcriptura

rū, gens afflicta conſueſceret donec legitimis caſtigata verberibus, in conſortium denuò mereretur adſciſci, ex quo examen pium lætandúmque prodiret. *Audite verbum domini, filij Iſraël, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ, non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia & non eſt ſcientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit.* Quæ eſſet ratio vt in ipſo comminationis impetu, de illis quoque proſperis, quæ poſt multam ætatem erant ventura, loqueretur, ſemel iterúmque cōmonui, id eſt, vt vel gens haberet exulatura ſolacium, vel clementia pateret authoris qui ad vindicandum quaſi inuitus accederet. Hoc ergo conſilio etiam de futuris locutus, ad præſentium, vt ſupra fecerat, reuertitur ętatem, & merita puniendæ plebis examinat, vt ſoluat eam quam diuinæ pietatis allegatio fecerat quæſtionem. Oportune enim eiuſmodi cogitatio naſceretur ſi maneret fixa ſententia vt captiuitas illata ſoluatur & regreſſio glorioſa contingat. Cur non eſt continuata libertas, aut quum potuit eſſe culparum quod in tam magnam ſeueritatem animum noſtri gubernatoris accenderet? neceſſariò igitur ſubtexitur criminum enumeratio, vt grauitas vindicantis appareat. *Audite ergo*, ait, *verbum domini, filij Iſraël*, quia non recuſat vobiſcum inire conflictum & rationem ponere iudiciorum ſuorum, meritorúmque veſtrorum cui dicit beatus Dauid, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis & vincas cùm iudicatis. Audite, inquam, verbum domini, filij Iſrael, vos omnino ipſi, de quibus agitur, iudicate: & de quibus populi ſtudiis conqueramur, videntes ſi ſupereſt vobis aliquid ſenſus, ad confeſſionem & pœnitentiam conuolate. *Non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia, & nō eſt ſcientia Dei in terra.* Haud quaſi ex interuallo aliquo, inquit, delinquunt, vt quidam videretur vltionum & virtutum facta commixtio, ſed ita peſſimis laudanda ceſſerunt, vt nec veſtigium probitatis vſpiam appareat, non fides, inquam, in teſtimoniis, non iuſtitia in iudiciis, non pietas remanſit in ritibus. Quid † dico vacare pectora timore diuino, cùm omnes, etiam nominis eius, occuparit obliuio, atque inuicem ſecum crudelitas & libido contendat, quando irruentibus quoque flagiciis, inundātibus facinoribus, nec à pudoris nec à ſanguinis diſcrimine temperatur, ſed † iungentes maledicta mendaciis homicidia furtis, adulteria ſacrilegiis? Omnia, ſanctæ quondam regionis, loca cedibus impleuerunt, vt per multitudinē interfectorum ſanguis ſanguini miſceretur: Quod non per exaggerationem, ſed per fidem dictum eſſe prodit hiſtoria. Ipſa ſunt ſiquidem tempora in quibus & beatus Helias interrogatus à Deo quid in ſolitudine ageret, cum dolore reſpondit: Domine, Prophetas tuos occiderunt, Altaria tua deſtruxerunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animā meam. Tanta ergo profanitate populus erat corruptus vt internetione vltima pios quoſq;, id eſt, cultores Dei delere contēderet. Quæ nefanda religionis corruptio quoniā nullū quidem habebat, propter quod expeteretur precium voluptatis, impunitatem tamen factis, & turpibus pollicebatur & trucibus: Ideo Baalim vaccarúmque cultores, Iezabelis furori, fundēdo piorum ſanguinem, ſeruiebāt.

Oſeæ Cap. 4.

Pſal. 50.

al. dicam.

al. iungunt.

Propter hoc lugebit terra, & infirmabũtur omnes qui habitant in ea in beſtia agri & volucre cæli, ſed & piſces maris congregabuntur. Propoſitis indignationis ſuæ cauſis, conſequenter exclamat ipſam terram operiendam luctibus, ſicuti eſt operta criminibus. Quibus tam multis támque ingentibus, ſi contigiſſet impunitas, etiam prouidentia negaretur. *Infirmabitur* ergo *omnis cultor regionis in beſtia agri, & in volucre cæli*: Beſtias agri appellare, armenta, & greges etiam ſolet diuinus ſermo. Ergo cùm frugum (air) & fructuum incubuerit egeſtas, pecorum quoque defectus & inopia conſequetur, nec ſic ſane finis angoris: Sed etiam piſces congregabuntur, id eſt, deficient vt deſint, vt nec in aquis poſſit alimonia reperiri. *Veruntamen vnuſquiſque non iudicet, & non arguatur vir. Populus enim tuus, ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti: Et corrues tu, Corruet etiam propheta tecum.* Si ſtante, inquit, republica, per ſententiam iudicum nocentes aliqui diſperirent, argueretur certe alter, & alter argueret, proprium ſiquidem munus cenſura exerceret: Per quod ſimul oſtenditur, quia non omnem ſimul populum ſcelerum tabes, morbi inſtar, aut peſtilentię non poſſediſſet, ſed ſicut alij turpia, ita plerique honeſta ſequerentur. At vbi vniuerſos pene cœtus, iniquitas quaſi cõiurata poſſederit, quod ſuis accidiſſe temporibus Oſee propheta deplorat, meritò etiam tam doctrina quàm cenſura ceſſabit, vt effuſa in impios pœna deſæuiat: Ergo ſub ſpecie præcepti, vis eſt expreſſa iudicij. *Veruntamen vnuſquiſque non iudicet, & non arguatur vir*, id eſt, nemo iudicabit, neque aliquis arguetur: Hoſtili enim furore vaſtanda es, non iudicum expungenda ſententiis. *Populus enim tuus ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti, corrues tu, corruet etiam propheta tecum.* Pro iudicio non pro cõparatione iſtud, *ſicut*, propheta conſtituit. Ergo nihil nouum in vltione conſpicies, ſed quod exercuiſti in culpis recognoſces in pœnis. Populus quippe tuus teſtitit ſacerdoti, id eſt, à vero pontificatu, ſectando idola, receſſiſti. Contradixiſti ergo ſacerdoti, ait, cùm ſacras ceremonias repuliſti, cùm ſalutares monitus, & præcepta mores informantia reſpuiſti: Et vt impiis ducibus, ita etiam profanis vatibus te tradidiſti. Meritò igitur vtroſque ſententia nunc immiſſa inuoluet, vt & tu cum prophetis tuis, id eſt, ariolis colabaris. *Nocte tacere feci matrem tuam, conticuit populus meus eo quod non habuerit ſcientiam. Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te & ego ne ſacerdotio fungaris mihi, & oblita es legis Dei tui, obliuiſcar filiorum tuorũ & ego.* Idioma ſcripturarum eſt ſecundum quod frequenter ammonui, vt quoniam ad gentem ſermo dirigitur, tum proprio, tum parentis cuius filia ſit, nomine, videatur conueniri. Et ideo cùm dixiſſet, *corrues hodie, & corruet propheta tecum*: Id eſt, vaſtationis tuæ tempus adueniet, & quæ olim à diſcenda & loquenda iuſtitia deſtitiſti, nũc etiam à profana voce ceſſabis. Subdidit, *nocte tacere feci matrem tuam*. Id autem non ſic accipiendum quaſi per diem loqui permiſerit, & tantum nocte reticere. Sed cumulum voluit indictæ taciturnitatis exprimere, & ideo vt oſtenderet eam obmutuiſſe irruente pernicie, noctis intulit mentionẽ, ac ſi diceret, Sic eam effuſo mœrore conueſtiam, ſicut nox terras operire conſueuit, Vt ſicut generale & commune ſilẽtiũ, conditio tenebroſi tempo-

temporis introducit: ita iſta turba ſeniorum quam matrem tuam vocaui, quæ paulò ante profanitate garrula perſtrepebat, ſub nocte aduerſi temporis conticeſcat. Poſt verò ſecundum inſtitutum ordinem, vbi terrore perſonuit, cauſam commotionis annectit: *Conticuit populus meus eo quod non habuerit ſcientiam*. Iuſtum erat (inquit) vt labia plebis meæ lugubri ſilentio clauderentur, quæ noluerunt loquendo condiſcere. Proinde quod dixit ſcientiam populo defuiſſe, ne tu ad aliquam neceſſitatem referres, continuo, quid accuſaſſet, oſtendit. *Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te & ego ne ſacerdotio fungaris mihi*, & oblita es legis Dei tui, obliuiſcar filiorum tuorum & ego. Noluiſti (inquit) intelligere vt bene ageres, ſed iniquitatem in cubili meditata, pro arbitratu tuo auſa es apud te legis meæ membra dirimere, vt iuſtitiæ parte neglecta hoſtiarum inſtituta retineres: ideo ibit obuiam peruerſitati tuæ digna fruſtratio, vt non ſit licentia offerendarum hoſtiarum, cui ſequendarum non fuit cura virtutum: dura tibi imminebit taciturnitas quę ab auribus tuis ſalutares monitus propuliſti. *Oblita es mei, Obliuiſcar & ego filiorum tuorum*, vt quæ ſpontaneam paſſa es in officiis cæcitatem, experiaris acerbiſſimam de liberis orbitatem. Quod ita ſane intelligendum eſt vt non putemus illum populum idolis mancipatum, Deo vero vel hoſtiarum oblatione ſeruiſſe, cùm hæc potiſſimum fuerit cauſa conſecrandorum in regione vitulorum, ne per oblationem hoſtiarum adeundi templum detur illis occaſio. Geminus ergo intellectus debet aſſumi, vt vel ſub conditione illius poſitum ſit, ac ſi diceremus: Etiamſi ſacerdotij partes grauiter impleretis, nihil profectò, ad defenſionem veſtram valeret, quos morum fœditas arguebat: ſed conſequenter etiam amitteretis ſuperſtitionis veſtræ auguſta iſthæc & ridenda ſolatia, qui meritorum auxilia perdidiſtis. Vel certe, quia erant in ipſis Tribubus ſparſim habitantes & prophetæ & legitimi ſacerdotes, aliqui etiam de plebe eadem munuſcula offerre conſueuerant, & per hoc, impunitatem ſcelerum, credebant ſe poſſe obtinere. His quoque talibus, ſub perſona populi, comminatus, quod cùm irruerit aperta captiuitas, etiam illius opinionis amminiculis exuātur, qua ſe erga dominũ, vel ex interuallo, munificos æſtimabant. *Secundum multitudinem eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo*. Quaſi dedita opera impenſoque ſtudio contra beneficia mea populus certare propoſuit, vt quantò ego fuiſſem in largiendo affluentior, tantò hic in abutendo appareret inſanior: denique, cùm ita pignorum ſucceſſibus eum extuliſſem vt latiſſimarum ſpatia terrarum, progrediens, cultor impleret, hic actus ſuos tendentibus in contumeliam meam ſceleribus, exæquabat. Prorſus vt videretur vereri, ne plura eſſent populi membra quàm ſcelera. Ergo quia gloriam ſuam in multitudinem tam facinorum poſuere quàm militum, ignominia ſuccedente illam mutabo: vt ad extremam videlicet paucitatem, ærumnis conſumentibus, perducatur. *Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorum ſubleuabunt*

animas. Cum exptobratione totum legendum: id eſt, ſacerdotes vel illi qui idolorum erant miniſtri, & per hoc ſe Deo immolare dicebant, vel principes cum populis qui ſtudium funeſti erroris induerant: inter cætera quæ plectenda faciebant, vſurpabant quoque vocabula ex legis traditione venientia. Nam quomodo circuncißionem ac ſabbata ſeruabant Samariticæ Tribus, quamuis idolis ſeruientes, ita etiam aliqua inſtituta legis vſurpaſſe credendum eſt ipſos ariolos. Per inſtitutionem igitur beati Moſis, diuerſæ oblationum ſpecies erant, inter quas, & iſta quæ pro peccato offerebatur. Ex qua tamen, adipes certis partibus igne conſumptis, reliqua, in cibum ſacerdotum, membra cedebant. Et quia his ritibus propiciabatur Deus, pontifices peccata populi, pro quibus orabant, edere, id eſt, abſumere dicebantur: ſecūdum quem modum, arioli, vt variorum delictorum impunitatem, per lucri ſui emolumenta promitterent, dicebant, ſe populi peccata conſumere. Hoc ergo per prophetam nunc Deus, ſub voce & vultu indignationis, exagitat: ac ſi diceret, En quæ prodigia, famam non de vllis vnquam pulchris facinoribus ſed de ſolis flagitiis expetentia, reuerendæ legis inſtituta ſub verborum vſurpatione temerarunt, vt promitterent, videlicet circunuento populo, quoniam ſi per manus eorum hoſtias obtuliſſent, ſtatim fierent innocentes & conſequerentur indulgentiam peccatorum. Sícque, *ſubleuabant*, id eſt, conſolabantur & ſuperbire faciebant reorum animas, in quibus nihil ſinebāt de compunctione reſidere. Ergo quia nec magiſter loqui, nec diſcipulus audire id quod ad ſalutem attinet, aſſueuerunt, ſed vtroſque, culpa quæ polluit, exæquauit, meritò eos etiam ſententia ſequuta componet, vt fructum operum ſuorum ſine fraude ſuſcipiant, & vnā internecionem, ſacerdos ac populus patiatur. Poſſumus autem in hoc loco faciliorem intellectum creare, ſi perſonam Iudæ quoque, quem poſt paululum nominat, inferamus. Vt quoniam & ipſam Tribum, licet minus adhuc ream non tamen omni ex parte purgatam, ſeria admonitione caſtigat, illud quoque iam, quod ſacerdotes oblatas pro peccatis hoſtias, comedūt: intuliſſe videatur, fiátque ſenſus eiuſmodi. Sed quid mirū, tribus a Dei cultu & timore recedentes atque colendis idolis mancipatas, variis ſordere criminibus, cùm etiā illa pars populi quæ videtur cerimonias adhuc myſticas cōtinere, ſimili errore lymphetur, & corrupti ſacerdotes peccantibus blandiantur, quod eis, videlicet per oblationem hoſtiarum quas ipſi deuorant, contingat impunitas? Subleuabant igitur his cōſolationibus, animos quos facinorum conſciētia deprimebat: & quod ſacerdotes impudentiſſime pollicebantur, hoc libentiſſime populus audiebat, ideo & in tempore calamitatis, nulla inter plebem erit ſacerdotéſque diſcretio, ſed qui vixerunt promiſcuè, viliter etiam interibunt. *Viſitabo ſuper eum vias eius & cogitationes eius reddam ei. Comedent, & non ſaturabuntur: fornicati ſunt, & non ceſſauerunt.* Cū, inquit, ceperit ſe exercere vltionis cēſura, hæ menſuræ dolorū, quas ipſi in peccatis fecerāt, implebūtur, vt experiantur in ſuppliciis, quod in deſideriis perpetrarūt, fornicati ſunt quippe, vel obſcœnitates vel prophanitates

Arioli ipſius legis inſtituta quadam ſeruabāt.

ſequendo

ſequendo, nec eos vſurpatæ puduit fœditatis, vt qui de prima ſtatione deciderant ſaltem de ſecūdis remediis cogitarent, & quod nō decuerat cōtigiſſe, vel frequentare deſinerent. Sicque imitaretur abſtinentiam erroris admota ceſſatio. Sed cùm fornicati eſſent, non ceſſauerūt: Ergo quod exercuerunt in viciis, expetiantur in pœnis vt comedant & non ſaturentur, impleantur videlicet afflictionibus, ſed ita eas hautire non ceſſent vt eſuriem quandam ferre videantur. Neque enim cùm fornicationem audis, vſurpationem modicam, corporalis illius voluptatis exiſtimes, ſed ſacri, inquit, fœderis pacta violantes, omnipotentem dominum in cuius conſortium adſciti fuerant, reliquerunt: Et ideo intelligentiæ luce priuati ſunt, non conſiderantes poſt quę religionis inſignia ad quales eſſent ſortes rituum deuoluti, quæ profecto opinionum ſtultitia, nequaquam in animos irreperet, niſi eam temulentia conciliaret & crapula: atque ideo dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt, adeo vt prophetarum munus à lignis aridis poſtularēt, & quæ eſſent futura vnicuique, baculus indicaret: Quam prophanitatis ſpeciem Græci rabdomantias appellant. Spiritus ergo prophanitatis, quem fornicationem vocāt, decepit eos vt diſcederent à Deo vero, & multis, variíſque dæmonibus, in ore ſane & fronte adulterantiū, miſcerentur. *Super capita montium ſacrificabant, & ſuper colles*, accendebant thymiama ſubtus quercum & populum & therebintum, quia bona erat vmbra eius: non vno inquit, modo erraſſe contenti qui diuina inſtituta contempſerunt, commēta anilia ſectabantur, vt non ſolum baculis in fraudem aliquam leuigatis, ſed iam colliculis paulo eminentioribus, aut vmbris arborum paulo denſioribus mouerentur, & crederent illic diuinitatis eſſe plurimùm vbi aliquid amœnitatis vidiſſent. Sacrificabant itaque in verticibus montium, quod hiſtoria frequēter accuſat cùm dicit de regibus, fecit hoc aut illud, veruntamen excelſa non abſtulit, ſed adhuc immolabat populus in excelſis: hîc autē adiicit quod & ſubtus quercum & populum adoleret incenſum, cauſámque admirationis exponens, ſubdidit, *Quia bona erat vmbra eius*, Repudiantes lucis & luminis conditorem, vere quaſi filii tenebrarum, nemoris capiebantur vmbraculis: Audiamus ergo quid pœnatum amentia iſta mereatur. *Ideo fornicabuntur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt. Non viſitabo ſuper filias veſtras cùm fuerint fornicatæ, & ſuper ſponſas veſtras cùm adulterauerint.* Commiſiſtis, inquit, turpia, nec ab opere deſtitiſtis, vt ſi non eos quos innocentes vel eos ſaltem quos rei ſolent, ſentiretis affectus, id eſt, vt honeſti violatores puderet admiſſi, ſed in operibus noxiis confirmaſtis audaciam, eò vſque ſectantes quæ erant probroſa, vt ſtipitum ſaxorúmque vmbras præferretis elementorum omnium creatori. Hanc igitur impietatem, calamitatis vltimæ diſpungat illatio, ita vt miro genere vindictę, ad culparum ſimilitudinem, pœna formetur: eóque ſit acerbior quod non fuerit expetta cenſura: libidini ſiquidem vincentium, ſponſæ veſtræ ac filiæ ſubiacebunt: nec apud aliquos Iudices, iſtam ignominiam, vel mariti arguent vel parentes: Cæterum totum flagitium conſumetur in dedecus, vt de eo ſuperſit nihil ad reatum. Quaſi acute, ergo, negata

animas. Cum exptobratione totum legendum: id eſt, ſacerdotes vel illi qui idolorum erant miniſtri, & per hoc ſe Deo immolare dicebant, vel principes cum populis qui ſtudium funeſti errotis induerant: intet cætera quæ plectenda faciebant, vſurpabant quoque vocabula ex legis ttaditione venientia. Nam quomodo circuncisionem ac ſabbata ſeruabant Samariticæ Tribus, quamuis idolis ſeruientes, ita etiam aliqua inſtituta legis vſurpaſſe credendum eſt ipſos ariolos. Per inſtitutionem igitur beati Moſis, diuerſæ oblationum ſpecies erant, inter quas, & iſta quæ pro peccato offetebatur. Ex qua tamen, adipes certis partibus igne conſumptis, reliqua, in cibum ſacerdotum, membra cedebant. Et quia his ritibus propiciabatur Deus, pontifices peccata populi, pro quibus orabant, edere, id eſt, abſumere dicebantur: ſecũdum quem modum, arioli, vt variorum delictorum impunitatem, per lucri ſui emolumenta promitrerent, dicebant, ſe populi peccata conſumere. Hoc ergo per prophetam nunc Deus, ſub voce & vultu indignationis, exagitat: ac ſi diceret, En quæ prodigia, famam non de vllis vnquam pulchris facinoribus ſed de ſolis flagitiis expetentia, reuerendæ legis inſtituta ſub verbotum vſurpatione temerarunt, vt promitterent, videlicet circunuento populo, quoniam ſi per manus eorum hoſtias obtuliſſent, Itatim fierent innocentes & conſequerentur indulgentiam peccatorum. Sícque, *ſubleuabant*, id eſt, conſolabantur & ſuperbire faciebanr reorum animas, in quibus nihil ſinebãt de compunctione reſidere. Ergo quia nec magiſter loqui, nec diſcipulus audire id quod ad ſalutem attiner, aſſueuerunt, ſed vtroſque, culpa quæ polluit, exæquauit, meritò eos etiam ſententia ſequuta componet, vt fructum operum ſuorum ſine fraude ſuſcipiant, & vnã internecionem, ſacerdos ac populus patiatut. Poſſumus autem in hoc loco faciliorem intellectum creare, ſi perſonam Iudæ quoque, quem poſt paululum nominat, inferamus. Vt quoniam & ipſam Tribum, licet minus adhuc ream non tamen omni ex parte purgatam, ſeria admonitione caſtigar, illud quoque iam, quod ſacerdotes: oblaras pro peccatis hoſtias, comedũt: intuliſſe videatur, fiátque ſenſus eiuſmodi. Sed quid mirũ, tribus a Dei cultu & timote recedentes atque colendis idolis mancipatas, variis ſordete criminibus, cùm etiã illa pars populi quæ videtur cerimonias adhuc myſticas cõtinere, ſimili errore lymphetur, & corrupti ſacerdotes peccantibus blandiantur, quod eis, videlicet per oblationem hoſtiarum quas ipſi deuorant, contingat impunitas? Subleuabant igitur his cõſolationibus, animos quos facinorum conſciẽtia deprimebar: & quod ſacerdores impudentiſſime pollicebantur, hoc libentiſſime populus audiebat, ideo & in tempore calamitatis, nulla inter plebem erit ſacerdotéſque diſcretio, ſed qui vixetunt promiſcuè, viliter etiam interibunt. *Viſitabo ſuper eum vias eius & cogitationes eius reddam ei. Comedent, & non ſaturabuntur: fornicati ſunt, & non ceſſauerunt.* Cũ, inquit, ceperit ſe exercere vltionis cẽſura, hæ menſuræ dolorũ, quas ipſi in peccatis fecerãt, implebũtur, vt experiantur in ſuppliciis, quod in deſideriis perperrarũt, fornicati ſunt quippe, vel obſcœnitates vel prophanitates

ſequendo

Arioli ipſius legis inſtituta quadam ſeruabãt.

ſequendo, nec eos vſurpatæ puduit fœditatis, vt qui de prima ſtatione deciderant ſaltem de ſecũdis remediis cogitarent, & quod nõ decuerat cõtigiſſe, vel frequentare deſinerent. Sicque imitaretur abſtinentiam erroris admota ceſſatio. Sed cùm fornicati eſſent, non ceſſauerũt: Ergo quod exercuerunt in viciis, experiantur in pœnis vt comedant & non ſaturentur, impleantur videlicet afflictionibus, ſed ita eas haurire non ceſſent vt eſuriem quandam ferre videantur. Neque enim cùm fornicationem audis, vſurpationem modicam, corporalis illius voluptatis exiſtimes, ſed ſacri, inquit, fœderis pacta violantes, omnipotentem dominum in cuius conſortium adſciti fuerant, reliquerunt: Et ideo intelligentiæ luce priuati ſunt, non conſiderantes poſt quę religionis inſignia ad quales eſſent ſortes rituum deuoluti, quæ profectò opinionum ſtultitia, nequaquam in animos irreperet, niſi eam temulentia conciliaret & crapula: atque ideo dicentes ſe eſſe ſapientes ſtulti facti ſunt, adeo vt prophetarum munus à lignis aridis poſtularet, & quæ eſſent futura vnicuique, baculus indicaret: Quam prophanitatis ſpeciem Græci rabdomantias appellant. Spiritus ergo prophanitatis, quem fornicationem vocãt, decepit eos vt diſcederent à Deo vero, & multis, variiſque dæmonibus, in ore ſane & fronte adulterantiũ, miſcerentur. *Super capita montium ſacrificabant, & ſuper colles*, accendebant thymiama ſubtus quercum & populum & therebintum, quia bona erat vmbra eius: non vno inquit, modo erraſſe contenti qui diuina inſtituta contempſerunt, commẽta anilia ſectabantur, vt non ſolum baculis in fraudem aliquam leuigatis, ſed iam colliculis paulo eminentioribus, aut vmbris arborum paulo denſioribus mouerentur, & crederent illic diuinitatis eſſe plurimùm vbi aliquid amœnitatis vidiſſent. Sacrificabant itaque in verticibus montium, quod hiſtoria frequẽter accuſat cùm dicit de regibus, fecit hoc aut illud, veruntamen excelſa non abſtulit, ſed adhuc immolabat populus in excelſis: hîc autẽ adiicit quod & ſubtus quercum & populum adoleret incenſum, cauſámque admirationis exponens, ſubdidit, *Quia bona erat vmbra eius*, Repudiantes lucis & luminis conditorem, vere quaſi filii tenebrarum, nemoris capiebantur vmbraculis: Audiamus ergo quid pœnarum amentia iſta mereatur. *Ideo fornicabuntur filiæ veſtræ, & ſponſæ veſtræ adulteræ erunt. Non viſitabo ſuper filias veſtras cùm fuerint fornicatæ, & ſuper ſponſas veſtras cùm adulterauerint.* Commiſiſtis, inquit, turpia, nec ab opere deſtitiſtis, vt ſi non eos quos innocentes vel eos ſaltem quos rei ſolent, ſentiretis affectus, id eſt, vt honeſti violatores puderet admiſſi, ſed in operibus noxiis confirmaſtis audaciam, eò vſque ſectantes quæ erant probroſa, vt ſtipitum ſaxorúmque vmbras præferretis elementorum omnium creatori. Hanc igitur impietatem, calamitatis vltimæ diſpungat illatio, ita vt miro genere vindictę, ad culparum ſimilitudinem, pœna formetur: eóque ſit acerbior quod non fuerit experta cenſura: libidini ſiquidem vincentium, ſponſæ veſtræ ac filiæ ſubiacebunt: nec apud aliquos Iudices, iſtam ignominiam, vel mariti arguent vel parentes: Cæterum totum flagitium conſumetur in dedecus, vt de eo ſuperſit nihil ad reatum. Quaſi acute, ergo, negata

...ſitiorũ ...anitate ...l acer ...ius

flagitij obiurgatione, concluſit nihil eſſe acerbius quàm ſub cõditione ſeruitutis eiuſmodi conſtitiſſe, in qua, EXTREMA NECESSITVDINVM FLAGICIA VIDERE PERGAS, ACCVSARE NON AVDEAS. Ergo, cùm hoc eſſe miſeriarum vltimum præuidiſſet, quippe quod, niſi captiuitas non poſſet inferre, ſtatim cauſam ianiæ commotionis, præmiſſorum repetitione ſubiecit. *Quoniam ipſi cum meretricibus verſabantur, & cum effœminatu ſacrificabant, & populus non intelligens vapulabit.* Neſciunt, ioquit, quantum dolorem de peruerſitate eius quæ in cooſortio meo quondam egit, experiar, ideo in neceſſitudinum ſuarum dedecore, magnitudinem criminum priorum recognoſcent: vt qui effœminatos & proſtibula, à quibus cultum dæmonum acceperant, ſubſequuti ſunt, abutentibus ſe, obſcœnis hoſtibus diſtrahuntur, voluntariæ ſtultitiæ fructus in contumeliis, quas tyranni victores iotulerint, ſentientes.

RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI, COMMENTARIORVM IN OSEAM PROPHETAM, LIBER 2.

Oſea cap. 4.

S*I fornicaris tu Iſrael, non delinquat ſaltem Iuda, Nolite ingredi in Galgala, & ne aſcenderitis in Bethauen quoniam ſicut vacca laſciuiens declinauit Iſrael: nunc paſcet eos Dominus quaſi agnum in latitudine.* Quamuis vniuerſas tribus, idolorũ cultibus ſorduiſſe, vaticinii ipſius cenſura demonſtret, tamen deteriorem Iſraelis ſtatum denunciat, & qui damnatioois magis quàm correctionis capax eſſe videatur: non ſolùm enim profanitatis audaciam intra fines proprios moréſque contiuuit, ſed contaminationem quoque fratris, quaſi lucrum aliquod expetiuit. Hoc ſiquidem, ad crimina ſollicitãtis, ſtudium propheta conuincit, cùm denunciat Iſraeli, vt non delioquat ſaltẽ Iuda, neque enim cura fraternæ cõmiſeratioois ei fuerat impoſita, qui vt ſit diligẽs admonetur, ſed per iſtam pręcepti ſpeciem, etiam illud crimen exagitat. Quod ſimiliorem ſibi maluerit Iudam reddere, quàm vt ipſe de emendatione quippiam cogitaret, ſitque ſenſus eiuſmodi: O tu Iſrael, qui principem erroris ſecutus, id eſt, Ieroboam, à germani tui, videlicet Iudæ, conſortio receſſiſti, non ob aliud quàm ne tibi per honorem templi & ſacrorũ dierum celebritatem, reſpirandi atque ad meliora redeundi, eſſet occaſio, ſi non generis vel criminis tui pactionem tuere, & qui noluiſti laudabilem ſeruare concordiam, ſuſceptam ſemel diſciſionem teneto, neque in profeſſionem repudiatæ germanitatis, aſtu correptoris irrepas, ſed propria ſaltem lue contentus, patere innocentium manere conſortis, & inuitare ceſſa ad eum ſtatum, in quem, tu, veoiſſe deflebis. Nunc enim maiorem in modum imprudentia graſſatur, ſi quorum elegiſti remedii timore diſſidium, cum iiſdem ineas ſacrilegii amore collegium. Illum ſaltem tibi affectum ſerua qui peccantibus conſueuit innaſci, vt te videlicet pudeat,

defor-

deformis admiſſi Cur a re ſcilicet tenue ſolamen excludis vt videare deceptus? nam reatum non euader aſcenſio, tamen eſſe aliquid diſtinctionis inter incautos & procaces indicat quod alios audacia reddat exoſos, alios formido miſerandos. Tu autem, cùm nullum pateris ruæ fœditatis immunem quid aliud quàm non errore, ſed ſpontaneo deteſtabilíque iudicio, te eſſe nocentiſſimum, confiteris? *Si fornicaris, tu Iſrael, non delinquat ſaltem Iuda.* Cur inquam, iſtum prioribus iungis errorem, vt minore te dolore periturum, ſi cum pluribus quàm ſi cum paucis pereas, arbitreris? Cur prodigus propriorum bonorum, etiam fratris iura contaminas? Quid vno tumulo genus omne vis inuolui? Patere ſupereſſe aliquam rui ſanguinis portionem cuius adiuueris ſuffragio, reformeris exemplo. *Si fornicaris tu Iſrael, non delinquat ſaltem Iuda: nolite ingredi in Galgala, & ne aſcenderitis in Bethauen, neque iuraueritis, Viuit dominus.* Quomodo Iſraeli, ne Iudas delinqueret, imperaſſet, per ſubiecta patefecit, prohibendo ne in Galgala & Bethauen, quæ loca erant tribui Iudæ iuncta, ſtudio permiſcendæ religionis aſcenderunt, & iurarent *Viuit dominus*: quod ita intelligendum, vt quia in iiſdem locis ſicut in Samaria vitulos conſecrauerãt, & ipſis etiam veri Dei nomen adſcripſerant, perque eorumdem nomen numénque iurarent, ideo nunc præcipit vt quoniã ex vicinitate Iudæ, illò populi confluebant, ad Bethauẽ videlicet atque Galgala, iſti illuc aſcendere faceſſant & iurare, *Viuit dominus*, id eſt, in illis locis conſenſu populi conſecratis ne Iudas hac familiaritate verborum deceptus, ipſe quoque vitulos, primò non horrere, dehinc incipiat & iurare. Videtur autem & illud oſtendere quod populi confundebat impietas, vt qui videlicet vitulis ſeruiebant, etiam per verum dominum quem Iudas colebat, in quibuſcunque negociis adiurarent, & obreſtationes ſuas, illius appellatione, conſtringerent, quaſi optimum iudicando, vtramque appellationem æquo honore venerari, vt hoc colere, etiam illis qui in fide manſerant, perſuaderent, & cultum ſuſcipere vitulorũ, religionis, inquam, prioris manente reuerentia: ſicque deuotionis non tam mutatio quàm quædam facta videretur adiectio. Hoc autem contra legis pręcepta ſuſceptum, ſine dubio cumulata prophanitate miſeros polluebat. Nolite itaque loca iſta quæ celeberrima ſacrilegis ritibus effeciſtis, eo ſtudio frequentare vt etiam Iudę pectora veſtro crimine venenentur. Reſpiciat enim Iudas, ſi adhuc non totus emarcuit, qui ſtatus comprehenderit Iſraelem, & tunc, quid etiam ſibi, niſi cauerit, impendat, recognoſcet. *Quoniam ſicut vacca laſciuiens declinauit Iſrael, nunc paſcet eos dominus, quaſi agnum, in latitudine.* Apte prorſus a vacca ſimilitudo ſuſcepta eſt, vt peccati ipſius ſpecies & tumor peccantium, & mugitus pereuntium ſignaretur. In cultu, inquit, vitulorum, iugo meæ legis excuſſo, Iſraelis deliquit audacia, & a virtutis ſemitis declinauit credens ſe opimis bonis ſuis interpolatione fruiturum: ſed impios tãta votorum fruſtratio conſecuta eſt, vt ad agni exiguitatem, de taurina quaſi mole, deſcenderint. Sic tota gens quæ confidebat in viribus, gloriam ſuam ignominia ſequente vidit mutatam, & ſub paſtoris baculo cõſtitutam, tanta, quãta ſolet agnus, facilitate cõpeſci. Neque hoc tamẽ ſolũ, ſed ſicut agnus in va-

ſta loca perductus, & imbecillus, & ſolus, tam matris, quàm gregis ſolatio deſtitutus, metuit quicquid aſpexerit, quicquid audierit: ita etiam gẽs ſubiecta hoſtibus truculentis, per ſolitudinem cogetur incedere, quam tamen non vſquequaque prouidentia diuina deſtituit, propter quod dicit, *Nũc paſcet eos Deus*, ſed vt impoſitæ calamitatis magiſterio intelligat atque fateatur, nec cõtemptibilia fuiſſe ſacræ legis præcepta, nec ſua vel impunita crimina vel deſideria fructuoſa ſubiungit. *Particeps idolorũ Effraim: dimitte eum: ſeparatum eſt conuiuium eorum, fornicatione fornicati ſunt, dilexerunt afferre ignominiam protectores eius, ligauit eum ſpiritus in alis ſuis, & cõfundetur à ſacrificiis ſuis.*

al de ſolatione. Poſtquam Iſraelẽt de deſolatione propheticus ſermo conuenit, eique finẽ quia non fuerat dictis eius audiens, nunciauit, conſequenter moniturus, conuertit ſe ad Iudam. Ne enim videretur Iſraeli intenta cẽſura, Iudam reatibus exemiſſe, qui vtique nunquam, niſi volũtario, corrumperetur aſſenſu: ideo ipſum quoque, ſimili vigore, compellat. Vidiſti, inquit, quoniam Effraim a iugo legis meę, ingrata & infœlicia colla ſubducens, idolorum particeps eſſe decreuerit: nullo ergo fœdere tu illi copuleris, ſed dimitte eum, & toto, ſicut locorum ita ſtudiorum, fine dirimere. Cæterum ſi ei te vlla ſocietas alligauerit: etiam calamitas, nimirùm æqua, corripiet. Vis cõtagionem profanitatis effugere? vallo continuæ ſeparationis ambire, nunquã cum ſacrilegis ineas vel publica fœdera, vel priuata conuiuia. Quæ enim ſocietas luci cum tenebris? quis conſenſus templo Dei, cum idolis? *Fornicatione fornicati ſunt*. Et ne hoc putes contigiſſe errore deceptis, *dilexerunt afferre ignominiam protectores eius*, dedito ſtudio, & inceẽſo amore, profanitates ſequuntur, nec ſolùm in plebeia parte delinquũt: à proceribus ad imos funerea profanitate ſunt peruaſi. Ideo nuſquam eorum ſenſui cœtuíque miſcere, ſi te caſtæ fidei ſacramenta delectant. Prouiſa eſt ſiquidem, ô Tribus Iuda, in adiumentum iudicii tui, talium feſtiuata damnatio, ne tu videns differri exitia reorum, fieres etiam incerta meritorum. Adhuc te incolumi, ſubitus Samariam quaſi ventus arripiet, *& confundentur à ſacrificiis ſuis*, id eſt, erubeſcent & confitebũtur vanitatem ſpei eorum qui ſibi libertatem & ſecuritatem pollicebatur in iis hoſtiis quas idolis offerebant. Alas autem ſpiritus, quibus gens illigata diſceſſerit: poſuit ſecundum vulgarem opinionẽ quæ ventorum imagines, pennis inſtruere conſueuit. Ergo ſic ait: Illi qui ſacrilegia ſequuti ſunt, peſſundabũtur, & ad exilia diuerſa, captiuitatis turbine, perferentur, vt ventorum alis innixi fuiſſe videantur. Nos autem cũ iſta legimus, cogitare debemus quàm leuiter prophetarum voces veſanus populus æſtimaret. Neque enim cùm ſacerdotes & reges, ac popularis etiã multitudo, in apertum conſpiraſſet errorem, paucis ſpiritalibus atque pau-

Propheta pauci & pauperes. peribus, aut increpandi aut concionandi facultas aliqua præbebatur, ſed ſicut alia ſcriptura teſtatur, arrepticii vocabantur, & publico erant quaſi portenta deriſui. Tamẽ iſti, & opũ & honorũ pariter indigẽtes, merebãtur cũ deo inire colloquiũ: & quaſi ab Aetheris ſolio, inſtratas humíque cohęrentes animas, proferre ſentẽtiam. *Audite hoc*, inquit, *ſacerdotes, & attẽdite, domus*

Oſea cap. 5. *Iſrael & domus regis auſcultate, quia vobis iudicium eſt.* Vniuerſa nẽpe, ad ſacrile

gia

gia vaditis, nec aliquod in peccãdo diſcrimẽ, quale habebatis in ordinibus prçſtitiſtis. Nunc ergo vel ſacerdotali vel regali dignitate ſublimes, & tota Iſraelis turba, quoniam iam impendit exitium, conuenit vt intelligatis, vos non pro viribus ſed pro æquitate iudicis diſperire. Duas ſiquidem res, quæ viderentur eſſe contrariç, perpetraſtis, vt fieretis videlicet, *laqueus & rete*, Sed ita *in montis vertice* acſi in loco ſpeculæ eminentis extentum: hoſtias verò quas cælorum prçſuli deceret offerri, & quaſi vehẽte fumo ad ſuperna portari. Has, vos, ordine commutato, in profundo merſiſtis. Illud autem eſt quod in ſacerdotibus & regibus accuſo, quia cùm eum locum eſſent ingenti ſortiti vt agerent non minus honeſtate ac religione quàm poteſtate ac dignitate reuerendi, atque ad id quod rectum erat, tam ſermone quàm exemplo debuerint ſubditos incitare, illi contra, vel conciliationem criminibus præbuere, vel formam: ídque ſolum de faſtigio priore retinentes, vt procul quæ fecerant apparerent. Laqueos & retia tenderunt quibus infœlix turba caperetur, eadémque peruerſitate, *ſacrificia*, inquit, *in profundum*, id eſt, quaſi ad inferna, *vertiſtis*. Quid ve, cùm ea, aut dçmonibus mactaretis aut manibus? Quia ergo peccãdi amore, agendi ordinem confudiſtis, ita vt quidam in vobis ambitus appareret, diſcernẽdi ignorantia, quid ſequatur, accipite. *Ego eruditor ero omnium veſtrum*, vt docente vltione diſcatis, quod ſpreta eruditione neſciſtis. *Ego ſcio Effráim, & Iſraël non eſt abſconditus à me, quia nunc fornicatus eſt Effraim, contaminatus eſt Iſraël: non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad Dominum Deum ſuum, quia ſpiritus fornicationis in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.* Quanta inquit obſtinatione deliquerit Iſrael nemo magis nouit quá ego qui peccatorũ interiora conſpicio. Neque eſt viſcerum vlla pars quæ meum ſuffugere poſſit obtutum. Totum eum ergo diligenter inſpiciens, cognoui quia nunc ſit penitus fornicatus, penitúſque pollutus. quod, ne in excuſatione præteritorum peccarorum dictum putares, quid tali affirmatu indicatum vellet, ſubiecto ſtatim ſermone patefecit: Ait enim. *Non dabunt cogitationes ſuas vt reuertantur ad Dominum Deum ſuum, quia ſpiritus fornicationis in medio eorum eſt, & Deum non cognouerunt.* Ergo, poſt ſuſceptionem peccati, diſſimulata compunctio, & recepta in pectus, non ſolùm vſurpatio criminis, verumetiam emendationis obliuio, ita præcedentibus erroribus antefertur, vt hæc ſola iniquitas vel prima vel maxima cenſeatur. *Non dabunt*, inquit, *cogitationes ſuas vt reuertantur ad Dominum Deum ſuum, quia ſpiritus fornicationis in medio eorum.* Cauſam, cur nihil de emendatione cogitarent, hanc eſſe monſtrauit, quod immundus ſpiritus ipſe dæmon, vel ſacrilegiorum amor, in eorum medio verſaretur. Si enim ex interuallo delinquerent, appropiare eis immundus ſpiritus crederetur: Nũc autem cùm omne vitæ tempus, ſceleribus impendant, rite ſacrilegiorum author nequaquam vicinus eorum dicitur eſſe, ſed medius. Illo ergo, pectoribus eorum inſidente, de emendatione nihil cogitant, & ideo ſubdũtur exitiis. *Reſpondebit*, inquit, *arrogantia Iſraël in facie eius, et Iſraël, et Effraim ruent in iniquitate ſua, ruet etiam Iudas cum eis.* Ad ſimilitudinem ruralium la-

Reges & ſacerdotes non minus religione quam poteſtate reuerendi.

Dæmon quibus vicinus dicatur vel medius.

borioſorum, quibus ſępe reſpondet vbertas, & hos, ait, mercedem ſtudiorum protinus recepturos. Digne, inquit, reſpondebit induſtria, id eſt, vt ſub calamitatibus erubeſcant qui plurimum ſibi de criminibus arrogabant. *In gregibus ſuis & in armentis ſuis vadent ad quarendum dominum, & nõ inuenient: Ablatus eſt ab eis, In Domino præuaricati ſunt quoniam filiòs alienos genuerunt, nunc deuorauit eos meſſis cum partubus ſuis.* Cùm dixiſſet ſupra, iudicantis conuenire iuſticiæ, vt qui ſceleribus ſe dediſſent, ſtipendia quoque digna perferrent, Iſraëli ſociauit & Iudam, quem, licet paulò ſerius, in ſimilem tamen reatum nouerat eſſe venturum. Poſtquàm verò iuſtitiam cõmendauit examinis, ad temporum diſtinctionem reuertitur, & Iſraëlis facta perſequitur, quem protinus ſciebat eſſe periturum. Et primùm quidem, cùm dixiſſet Iudam quoque Iſraeli in calamitate miſcendum, ſubiecit, quod ad Iudam magis reſpiceret qui ſacratum Deo Templum tenebat. Nam licet pollueretur idolis, tamen & iam hoſtias offerebat Deo: Cúmque parùm ſtuderet moribus corrigendis, adquiſiturum ſe arbitrabatur, de aſſidua immolatione, ſubſidium. Ergo, *in gregibus*, inquit, *& in armentis ſuis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient*, ablatus eſt ab eis. *Vadent*, autem, poſuit pro, *Ibant* per præteriti ſiquidem temporis declinationem, inuectio tota detexitur. Superſtitionis proinde magis quàm religiònis calle gradientes (ſic enim hoſtiarum cenſetur oblatio) ſi eis defuerit cura virtutum, non potuerunt inuenire Deum illum ad quem nemo niſi plenæ deuotionis calle deducitur. *Ablatus eſt ab eis*, non quod Deus potuerit auferri, ſed quod ita nuſquam eis occurreret eius auxilium, ac ſi ab eis funditus videretur ablatus. Poſtea vero ad Effraim, id eſt, Samaritas vocem retorquens, aliam ſpeciem præuaricationis exagitat, quæ tamẽ vetuſtatem commiſſæ impietatis oſtendit: Quod ita, videlicet, legis ſtatuta contempſerint, vt prophanis gentibus etiam per cõnubia miſcerentur, ſtudentes prorſus, atque properantes, vt generis ſui nomẽ exuerent, & quiduis aliud, quàm Dei populus, vocarentur. *In Domino præuaricati ſunt, quia filios alienos genuerunt.* Tantùm, inquit, odium mei nominis, concepère, vt à minis eripi ſe poſſe vel à moleſtiis exui crederent, ſi in numerum aliarum gentium, eorum ſoboles migrauiſſet. Quamobrem, nunc deuorabit eos meſſis cum partubus ſuis: vicinam & impendentem calamitatem nomine meſſis oſtendit. In quo, tam germina quàm fructus, vno pollicetur gladio demittẽdos. *Clangite buccina, in Gabaa, & tuba, in rama, vlulate in Bethauen, poſt tergum Beniamin, Effraim in deſolatione erit.* Quia pronunciauerat illos breui tempore conſumendos, pondúſque ſententiæ in effectum abſque vlla dilatione gradientis, nouerat: quaſi iam rebus impletis, per eas vrbes quæ frequentiſſimæ erant, Tubis clangentibus & reſonis planctibus iuſſit iudicari quod totum Effraim vaſtitas occuparet. Omnia autem, quæ dixit loca, id eſt Tergum Beniamin quæ tribus fuit Iudæ regione contermina: Gabaa & Rama & Bethauen, Iudæ finibus vicina fuiſſe colligimus. Cùm igitur iſtorum calamitas quæ præceſſit illos ſolicitos debuerit facere, ipſo, nimirum, timoris exemplo, non ſolùm nihil ad emẽ-

dationem

dationem promouit, ſed etiam delinquendi præbuit incrementa: Hoc
itaque vehemenier exprobrat, & dicit, per id apparuiſſe peiores, per quod
fieri debuerant vel pro ipſa humanitate meliores. *Facti ſunt enim principes
Iuda quaſi aſſumentes terminum, ſuper eos effundam quaſi aquam iram meam.* Id
eſt, tempore captiuitatis Aſſyriæ, quæ tribus decem, de finibus ſuis pepu-
lit, Iudæ principes, quos fraterna calamitate in fletum oportuerat cõmo-
ueri, ac decorem morum ſedulo cogitare, ne & ipſi, videlicet in ſimiles
ærũnas laberentur: non ſolum nihil formidinis compunctioníſue ſenſerũt,
ſed parricidalem etiam animum publicarunt, addita ſibi, videlicet, ſpatia
terrarum, expulſo fratre, gaudentes. In die ergo deſolationis, id eſt, in tẽ-
pore quo Tribus Iſraeliticę de ſuis finibus migrauerunt, oſtendit fidem,
ſubaudis, Iudę: cuius latens votum, detexit occaſio. Atque ita in Leui ha-
buit diſcrimina germanorum, vt ea ſibi etiam commoda fuiſſe loquere-
tur, quod ſanè tanti reatus eſt, vt coëgerit indignationem vlciſcentis auge-
ri: Sequitur enim, *Super eum effundam, quaſi aquam, iram meam:* Id eſt, poſt-
quam dixerat, *effundam*, aperte ſubdidit, *quaſi aquam*. Deterior, inquit, Iu-
da per exultationis iſtius crimen apparuit: Et ideo mergetur inundatione
pœnarum, quia cùm inter cætera beneficia hoc quoque clementia noſtra ei
præſtiterit, vt timori eius emendationíque Effraim impenderetur exitium:
ille eſt eo abuſus ad incrementa petulantiæ, germanique, ſibi credidit non
exempla prouiſa, ſed prædia contributa. *Calumniam patiens Effraim, fractus
iudicio quoniam cæpit abire poſt ſordem, Et ego quaſi tinea Effraim, & quaſi putre-
do domui Iudæ. Et vidit Effraim, languorem ſuum, & Iudas, vinculũ ſuum. Et abiit
Effraim ad Aſſur, & miſit ad regem vltorem: & ipſe non poterit ſanare vos, nec
ſoluere poterit à vobis vinculum, quoniam ego quaſi leena Effraim, & quaſi catulus
leonis domui Iuda. Ego, ego vadam, & capiam, & tollam, & non eſt qui eruat: Va-
dens reuertar ad locum meum donec deficiatis, & quæratis faciem meam:* Grauiter
ſe Deus commendat offenſum, quod nihil compunctionis de fraterna dã-
natione ſuſceperit, ſed remanens Iudas, inſultauerit exulanti, lętatus, fines
ſuos, quacumque occaſione proferri: Hoc ergo peccatum ita grauiter ęſti-
mauit Deus, vt non admoturum ſe iram promitteret, ſed inſtar aquę pe-
nitus effuſurum: Et quia per incrementa pœnarum, nocentiorem fecerat
Iudam videri, quippe qui eſſet, inundante animaduerſione, populandus
aſſumptum colorem perrexit excolere. Atque ita, Iudæ eſſe grauiorẽ rea-
tum, vt ei comparatus Iſrael, videatur calumniam pertuliſſe. Fitque ſenſus
eiuſmodi: Si meritorum ratio, malum captiuitatis exegit, cur Iudas, &
gentium moribus inquinatus, & odio fratris infectus, vim diſtulit vltio-
nis? Sin autem poſt tot crimina, necdum mereretur expelle, nonne illi qui
captus eſt, per calumniam magis quàm per iuſtitiam docẽtis oppreſſus? *Ca-
lumniam patiens Effraim, fractus iudicio.* Quid eſſet calumniã pati, curauit ex-
ponere: id eſt, iudicis non æquitate ſed poteſtate deprimi. Ad eundem
autem ſenſum reſpicit quod ait, *Cæpit abire poſt ſordem.* In ſuperioribus enim
& multitudinem & vetuſtatem peccatorũ exprobrauerat Iſraeli: Vbi vero
Iudę crimen agitauit, videlicet, de fratris ſui captiuitate, lucrum quęrentis

Parricidalis eſt Animus, aliena calamitate diteſcere.

Calumniã pati quid ſit.

& gaudium ſentientis, ídque cenſuit aliis præponderare criminibus: Eodem etiam tenore ſubiecit reliqua, vt diceret, & circumuentum in iudicio fuiſſe Effraim, & ipſum principia erroris habuiſſe: Ac ſi diceret: Tantam crudelitatem, Iudas, animi tui publicaſti, vt in ſceleribus, pro quibus eſt dãnatus Iſraël, tũ horridior vetuſtiórque videaris. Vnde & iudicij mei, promeritorum differentia, modus acuetur, vt Effraim, quaſi tinea, interpolem, Te verò, quaſi inhærens putredo, conſumam. Notum eſt autem quantò minore, ea quæ tinea mordet, quàm quæ putredo peruadit, exitio cõſumãtur. Et vidit Effraim, languorem ſuum, & Iudas, vinculum ſuum: id eſt, cõſpicietis & perferetis vterque vindictam quæ veſtris ſtudiis deſtinatur, nec vobis proderit, auxilium à diuerſis regibus poſtulare: ſed rebus fatebimini, illos vobis corruptionis exempla ſolùm, non etiam ſalutis ſubſidia præſtitiſſe. *Et abiit Effraim ad Aſſur, & miſit ad regem Vltorem, & ipſe non poterit ſanare vos, nec ſoluere poterit à vobis vinculum, quoniam ego quaſi Leena Effraim, & quaſi catulus leonis domui Iuda.* Vtrique populo promiſit ſe habitu leonis occurſurum, ſed vehemẽtiã, quam ſpecie nõ fecerat, ſeruauit in ſexu, vt illi ſe, quaſi leenam, huic verò, quaſi leonem diceret apparere. Impleuit autem aſſumptam ſimilitudinem, dicendo. *Ego, ego capiam, & vadam, & tollam, & nõ eſt qui eruat. Vadens reuertar ad locum meum donec deficiatis, & quæratis faciem meam.* nemo eſt, inquit, paſtor um qui peruaſam à me prædam auſit eruere: ſed deſpiciens ruſticorum tumultum, exeram vires, donec indignationis meæ eſuries expleatur. *Reuertar* autem *ad locum meum* pro cubili poſuit, ad quod leo non territus recipere ſe conſueuit. Erit autem iſtud donec vos ærumnis doloribúſque laſſati, *meam* inquit, *faciem requiratis:* quod ſane extra regulam ſuſceptæ de leone imaginis ex negotij veritate conſtat illatum. Cæterum, quantum ad comparationem reſpicit, quis eam faciem viſere laſſus optaret, cui nec validus potuiſſet obſiſtere? Itaque cùm aſſumptam indignationem expreſſiſſet, per famem leonis, iam de perſonæ ſuæ maieſtate ſubiecit, ſe ad liberandum non eſſe venturum niſi vultum eius proficiens ipſo attritu populus concupiſſet, & ab eo ſolo cæpiſſet poſtulare remediũ à quo ſupplicium ſenſiſſet illatum. *In tribulatione ſua mane conſurgunt ad me. Venite & reuertamur ad Dominum, quia ipſe capit, & ſanabit nos, percutiet & curabit nos: viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius, & ſciemus, ſequemúrque vt cognoſcamus dominum. Quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus terræ* Dixerat quod inſtar leonis ad venationem progreſſi, in profanum populũ deſæuiret, munus videlicet exercens vltionis, quæ poſtquã incitata cœpiſſet impios atterere, nõ prius a pœnarum illatione ceſſaret, quam illi ad quærẽdum dominum, toto deinceps precum ambitu ſe contuliſſent. Sed quoniam magna eſt in ipſa ſupplicandi profeſſione, diſcretio, & offerunt alteram, ſolo terrore perculſi, alteram verò, cum metu, etiam ratione correcti, quid in vtraque momenti ſit, curauit exprimere, vt quamuis vna facies appareret ambarum, tamen intelligeremus quòd diuerſis radicibus niterentur: illa videlicet, ſolũmodò, perturbationis, iſta, etiam de correctione, virtutis.

Deo, in aduerſis, ſupplicandi ratio duplex.

tutis. Quia ergo dixerat, quod nequaquam ad iuuandum prodiret, niſi ad quæſitionem vultus eius, ſuccumbens caſtigationi gens illa, ſe conuerteret, pergit neceſſatio quam ſupplicationem præſtolaretur, exponere, & illius, primò, verba ſub irriſione percurrit, quam pro ſui leuitate oſtendit reprobãdam, id eſt, quæ ſolis vocibus adulatur, cùm rerum agitur deſtituta ponderibus, cuius habitum & genus, etiam ſacrum carmen accuſat. Cùm occideret eos, inquit, quærebant eum, & conuertebãtur ante lucem, & veniebãt ad eum: Cor autem ipſorum non erat rectum. *In tribulatione ſua mane conſurgent ad me, Venite & reuertamur ad dominum quia ipſe cæpit & ſanabit nos, percutiet & curabit nos. Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius, ſciemus ſequemúrque vt cognoſcamus dominum, quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus eius, & veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus terræ.* Cùm me, inquit, quærere cæperitis, non iſta, quam geſtatis in labiis, oratione placabor, nec ſi potentiam meam ſimul clementiámque laudetis, dicentes quòd tam ſim ad ignoſcendum paratus vt præueniam vota beneficiis, nec manere quam intuli plagam per ſpatia bidui, ſinam, ſed tertia die, viuificaturus adueniam. *Et viuemus in conſpectu eius*, quam dederit, vitæ fœlicitate potientes. Sciamus atque ſcrutemus eum qui noctes angorum dolorúmque noſtrorum, quaſi matutinum lumen, expellat, & tribuẽdis copiis illabatur inſtar imbris tempeſtiui & ſerotini. Iſta, inquam, quę ſine emendatione motum formaliter ſoletis cantare, deſpiciam. At, quæ refetam, contuemini. *Quid faciam tibi Effraim? quid faciam tibi Iuda? Miſericordia veſtra*, quam præmiſſis videlicet cantilenis, à me, vobis affore dicebatis, vt veſtris vtat imaginibus, *matutinæ nubis inſtar*, euanuit, & *quaſi crepuſcularis humor*, ſole veniente eſt ſiccatus: id eſt, ita illud quod tibi parcere conſueueram, vapore noſtræ indignationis abſumitur, vt deſit vnde malorum refrigerium conſequatis: Neque id accidit ideo quod mea ſit, ſed quod tua non ſit mutata ſentẽtia. Ego enim iuſtitiæ & clementiæ pariter iura cuſtodiens, noluerã punire quos terrui. Vos autẽ, nec plagarũ denũciatione commoti, in effectũ coegiſtis abire terrores. *Propter hoc dolaui in prophetis, occidi eos in verbis oris mei, & iudicia tua quaſi lux egredientur.* id eſt, admoui prophetaliũ cõminationum ſecures, & cum tantis cumulis, mala inferenda deſcripſi, vt rei quique ipſo facile conſternarẽtur auditu: ſed quoniam imprudentiã tuã coercere nequiuit elaborata maxime terroris ambitio: neceſſe eſt inuehi, quæ non profuit inrhimari. Ideo *iudicia tua quaſi lux egredientur*, vt nemo iã quid merearis ignoret, nec deformitas tua, ſub aliqua religionis ſpecie quã in offerendis habuiſti ſacrificiis, deliteſcat: cæterum, rerum exitu pendente, colluceat, me bonas affectiones magis quàm hoſtias opulentas expetiſſe: illúmque mihi acceptum fuiſſe qui iuuando per miſericordiam proximo, magis quàm imbuendo per ſacrificium altari, ſedulus extitiſſet, & ſcientia Dei, præceptum eius, vniuerſis ſacrificiis prætuliſſet. Tu ergo, qui hæc didiciſſe contemnens, nihil de moribus, nihil de virtutibus cogitaſti, ſed me, quem diuturnis actibus aſperabas, laudum & hoſtiarum muneribus placare poſſe arbitratus es, rerum ſaltem periclis, cuius ſim grauitatis intellige,

Oſea cap. 6

Miſericotdia, quam laudabas immeritus, quaſi nubes matutina præteriit, iudicia vero, quibus conuictus addiceris, quaſi dies adulta lucebunt: *Ipſi autem ſicut Adam tranſgreſſi* pactum, prçuaricati ſunt in me. Inſtituro ordine ſermonis ingreditur, vt poſtquam ſupplicia comminatus fuerit, materiam eorum, id eſt, culpas quibus eſt excitata offenſio, ſubiungat. Vnde & hîc, poſtquam claram fote vltionem promiſit, quo reatu obligarentur, adiecit, Cuius vt pondus exponeret, antiqui recoidatus eſt exempli. Vbi ſane notanda eſt elocutio prophetæ, multis eiuſmodi locis, explanationis lumen adporrans. Ait enim, *Sicut Adam tranſgreſſi ſunt pactum*: Vbi prçuaricati ſunt in me. Non vrique quòd iſti in Paradiſo præuaricationem admiſiſſe videantur, ſed quoniam dixerat, Ita illos, ſicut Adam, præceptum fuiſſe tranſgreſſos, ſubdidit, eos ibi peccauiſſe: in eadem nimirum ſimilitudine delinquẽdum, quod tamen ſagacem intellectum requirit. Adam quippe, & ſi violator fuit prçcepti, nullis tamen legirur idolis ſupplicaſſe, nec aliquod eorum criminum, de quibus Iſrael arguitur perpetraſſe. Vnde ergo illi primo homini degens in ſummis ſceleribus populus comparatur? Haud ob aliud ptofecto quàm quod & ſi non çque ſacrilegi, çque tamen docentur ingrati. Nam ſicut Adam, qui in Paradiſum, vt in laboratis copiis vteretur fuerat inductus, nulla angoris materia, nulla conqueſtione exorta, ſeductoris maluit quàm creatoris implere mandarum, pluſque apud eũ valuit blãda, de falſitate, ptomiſſio, quàm tot muneribus, tot miraculis, creatoris ſtipata prçſcriptio. Quç vſum videlicet omnium ſub vnius pomi exceptione contulerat, ſtatimque temerator prçcepti, experimentum cæpir exilij, & ſummam fœlicitatem, pene vltima captiuirate, mutauit: Ita vt peccatum eius, arua deinceps fertilitatem ſuam negando caſtigarent: iuxta hunc modum populus Effraim qui terræ copiis, quaſi Paradiſi amœnitare, fruebatur: nullam offenſionis materiam, id eſt, nihil quod de Dei indulgentia & liberalitate quçreretur, inueniens, quaſi ſolo virtutum odio laboraret, errores prætulit veritati, & ad cultum idolorum, ſpreta, quç ſalutaris erat religione, defecit. In eandem igitur culpam cecidiſſe dicuntur, cum eo cuius conditionem videntur imitati, & magna ingratarum gentium percelluntur inuidia, qui nullius authorem muneris, tantumque ad euertendum peritum, opifici ſuo largéque conferenti bona omnia, prærulerunt.

Ada & Iudaeorum peccatum an fuerit aquale.

Invulgata Editione, hae verba in domo Iſrael, non iũguntur ſuperioribus, vt hoc loco ſed iis quæ ſequuntur.

G*Alaad ciuitas operantium idolum, ſupplantata ſanguine, et quaſi fauces virorum latronum, particeps ſacerdotum, in via interficientium pergentes de Sichem, quia ſcelus operati ſunt † in domo Iſraël*. Quia, vt ſæpe diximus, non vnam quamcumque perſonam, ſed populum coarguit, tum generali oratione, quæ ſunt acta, percurrit, tum in quibus ſingulæ vrbes, reliquis quaſi amplius, commiſere, dinumerat. Quamuis ergo tota ipſa regio cultu horreret idolorum, tamen erát ſine dubio certa loca, quç eo plus ſacrilegij collegerant, quo plus, vel de opportunitatibus commerciorum vel de multitudine incolarum, celebritatis habuiſſent. Ex his ergo, & galaad & Sychem vrbes inſignes profanitatibus, introducit. Galaad, inquit,

præcipua

prçcipua ciuitas eorum qui idola fabricantur, haud minus crudelitatis ſtudiis quàm profanitatis exultat. Nam quaſi fauces latronum, ita eius municipes ſanguini inhiant innocentum. Nam ſacerdotum ſuorum, id eſt Aruſpicum ſuaſionibus ſeruientes, ſi quis ad templum Dei voluiſſet, aſcendere, hunc illi aggrediebantur in itinere à templo Dei auertentes & ad ſocietatem erroris proprij pertrahentes, at ſi parum ſuadendo promouerent, etiam cædibus rem gerebant, Propter quod dicit, *Particeps ſacerdotum in via interficientium pergentes de Sichem, quia ſcelus operati ſunt.* Primò videlicet ipſi, in ſacrilegia corruendo, tùm quod propria non dent, prolapſione contenti ſed alios quoque in ſimilem ruinam, vel ſuadendo deducerent vel cogendo. Quod ſcelus meritò pronunciatur tantùm videlicet ſtudium impietatis habuiſſe, vt etiam inuitis & reluctantibus niterentur infundere. *In domo Iſraël vidi horrendum negocium, ibi fornicationes. Effraim contaminatus eſt Iſraël.* Vt totam regionem doceat fuiſſe profanatam loca etiam diuerſa commemorat, & ſicut ſupra, Galaaditas, latrocinantum more, ait viatoribus inſiluiſſe vt eos à recto calle diducerent, ita nunc horrendum negotium in domo Iſraelis, vel in Samaria vel in tota regione, vidiſſe ſe pronunciat, id eſt, totum populum Effraim, abſque exceptione, ſacrilegiis maculari. Quibus quoniam criminibus ſæpe iam dixerat impendere ſupplicia, nunc ſola meritorum enumeratione contentus tranſit ad Iudam, eúmque commonens vt ſciat ſeueritatem iudicis non poſſe corrumpi, ſed ſe quoque, niſi corrigi feſtinauerit ſimilium calamitatum ſtipendia recepturum. *Sed Iuda pone meſſem tibi cùm conuertero captiuitatem populi mei.* Noli æſtimare, O tribus Iuda, fore te damnationis immunem, quia in tuis finibus, eunte in captiuitatem Iſraelis populo, ſubſiſtit. Præuenerat te ſiquidem ille in iniquitatibus, fuit conſequens vt in miſeriis præueniret. Sed tu, quem comitaris in flagitiis etiam calamitatibus conſequere, hoc tamen deterior æſtimandus, quia nihil tibi profuit quod prior eſt ille damnatus. *Pone ergo meſſem tibi cùm conuertero populi mei captiuitatem.* Vide, inquit, ne dubites, quoniam cùm tempus debitæ vltionis aduenerit, captiuitas quam nunc populus meus, id eſt, germani tui, pronunciante iuſtitia pertulerunt, conuertatur ad te, vt etiam tu ſimiliter demetaris, quia ſicut in lachrymis pœnitentiæ ſeminantes, reueunt † gaudiorum manipulos, ita qui gaudia polluta ſectantur, meſſem dolorum & planctum congregabunt. *Metunt.*
Cùm ſanare vellem Iſraël, reuelata eſt iniquitas Effraim & Samariæ malitiæ qua operati ſunt mendacium, & fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris. *Oſea cap. 7* Sedulo curat oſtendere quam ſit promptus ad veniam, Et quia velut inuitus perſonam vindicantis aſſumat, ſi iuſtitia fineret, multò magis multóque iocundius partibus lenitatis vſurus. Cum igitur quaſi impetum indulgentia concepiſſem, inquit, & ad ſuccurrendum miſeris meditarer aſſurgere, conuerti paulułum oculos vt quos liberaturus eram viderem, Et ecce, in faciem meam iniquitatum quas Effraim commiſerat,

agmē inſiliuit, Quodammodo vociferantium, quia nemo talibus parſum iret quàm cū labe iuſtitiæ, quādoquidē tanto eſſent odio veritatis imbuti, vt impenſo ſemper ſtudio mendacia funeſta conſtruerent. *Cum ſanare vellem Iſrael*, inquit, *reuelata eſt iniquitas Effraim & malicia Samariæ quia operati ſunt mendacium.* Preter vicia autem diuerſa morum, ſacrilegium in nomine mendacij, ſicut ſupra obſcœnitatis, exagitat. Commentati ſunt enim quos venerarentur deos qui verum deum colere deſtiterunt, Sícque mendacium deteguntur operati, qui ſimulachris diuinum nomen adſcripſerunt. Vnde & magiſter gentium, tradidit illos deus, inquit, in deſideria cordis eorū in immunditiam, vt afficiāt corpora ſua in ſemetipſis qui commutauerint veritatem dei in mendacium, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quam creatori qui eſt benedictus in ſecula, Amen. Abſoluit ergo deliberationem meam qua parcere cogitabam, commiſſi ab eis facinoris magnitudo, Et, in contumeliam ſacræ veritatis mendacia fabricatos, non permiſit effugere. Inde in omnia penetralia eorū, ſcitus populator intrauit cum ſecuritate victoris, & cum diligentia furentis ingrediens, vt de his videlicer quæ diripienda erant, nec per negligentiam quicquam relinqueret, nec per abundantiam faſtidiret. Furis ergo & latrunculi intus, foríſque vaſtantis, & ſimilitudinem vſurpauit & nomen, vt ei comparatum hoſtem non trepidum intelligeres, ſed velocem. *Et ne forte dicant in cordibus ſuis, omnem maliciam eorum, me recordatum*, Interpoſitus eſt hic verſus pro commendatione modeſtiæ †. Cæterum ad ſequentem ſunt præmiſſæ contextum: Id eſt *Fur ingreſſus eſt ſpolians, latrunculus foris. Nunc circundederunt eos adinuentiones ſuæ, coram facie mea factæ ſunt: Et ne forte dicant in cordibus ſuis omnem maliciam eorum me recordatum* vel partem aliquam commiſſæ profanitatis exponam, vt minora longè intelligant ſupplicia eſſe quam merita. Circundederunt eos, hoſtes, & potiti eorum, iure victoriæ, ita diligenter omnia perſcrutati ſunt, quaſi aut in penetralia domorum fures, aut in agrorum aperta irruiſſent lattones. *Circundederunt eos adinuentiones ſuæ, quæ coram facie mea factæ ſunt*, ſicut ſupra dixerat, *cum ſanare vellem Effraim reuelata eſt malicia Samariæ.* Secundùm quod Beatus Dauid, ex eiuſdem populi perſona confitetur, Poſuiſti iniquitates noſtras in conſpectu tuo, ſeculum noſtrum in illuminationem vultus tui, & omnes dies noſtri defecerunt, atque in ira tua defecimus. Veſtris igitur criminibus eſtis illigati, veſtrarum adinuentionum pondera ſuſtinetis, Fabricati eſtis mendacia Deorum, ſed in veritate dolorum. Quę ſint autem quę reuelata dixerit audiamus. *In malicia ſua lætificauerunt regem, & in mendaciis, ſuis principes. Omnes adulterantes, quaſi clibanus ſuccenſus à coquente, quieuit paululum iuitas à commixtione fermeti, donec fermentaretur totum. Dies Regis noſtri ceperunt principes furere à vino: extendit manum ſuam cum illuſſoribus, quia applicuerunt quaſi clibanum cor ſuum, cum inſidiaretur, eis tota nocte, dormiuit coquens eos manè ipſe ſuccenſus quaſi ignis flammam, omnes calefacti ſunt quaſi clibanus, & deuorauerunt iudices ſuos.* Meminit illius feſtiuitatis

Mendaciū pro falſa Religione ponitur in Scriptura.

tatis & temporis cuius ordo in regum hiſtoria continetur. Nam cum per ſtultitiam Roboam, populi fuiſſet impleta diſceſſio, & decem tribubus præſidere cepiſſet Ieroboam, dixit, inquit, in corde ſuo: nũc reuertetur regnum ad domum Dauid ſi aſcenderit populus iſte vt faciat ſacrificia in domo Domini in Hieruſalem. Et excogitato conſilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: Ecce dii tui Iſrael qui eduxerunt te de terra Aegypti. Poſuitque vnum in Bethel & alterum in Dan, & factum eſt verbum hoc in peccatum: Ibat enim populus ad adorandum vitulum vſque in Dan. Et fecit fana in excelſis, & ſacerdotes de extremis populi qui non erant de filiis Leui. Conſtituitque diem ſolennem in menſe octauo, quintadecima die menſis: in ſimilitudinem ſolemnitatis quæ celebratur in Iuda. Et aſcendens, altare ſimiliter fecit in Bethel vt immolaret vitulis quos fabricatus erat. Cõſtituit in Bethel ſacerdotes excelſorum quæ fecerat, & aſcendit ſuper altare quod inſtruxerat in Bethel, quintadecima die menſis octaui, quem finxerat de corde ſuo, & fecit ſolennitatem filiis Iſrael. Quia ergo refert regem Ieroboam, ſuę tantùm potentiæ conſulentem, tot miraculis totque ſeculis commendatum populo veri Dei cultum, leui pepuliſſe commento, totamque gentem, ita aulicis profanitatibus obſecutam, vt ſe nihil de obſeruantia veritatis habuiſſe, contentius indicaret, certamẽ quoddam intus adulantium & dominantium impietatem fuiſſe deſcribit, quiſque videlicet in criminibus pręueniret. Regem igitur quaſi rebus ſuis ſi ad cultũ tẽpli populus aſcẽderet, diffidẽtem, ſpretu religionis lętificauerunt Tribus, de cuius animo ſcrupulum formidinis abſtulerunt. *In mendaciis quoque ſuis, principes*: Id eſt, vel ſatellites regios, vel propinquos, mendaciis ſuis gaudere fecerunt, tantumque feruorem funerę is adhibuere cõmentis, vt inſtar clibani, cui flamma ſubiicitur, viderentur ardere: vel certe vt fermentum ſolet, in maſſa quę fermentatur, abſcondi, breuique temporis ſpatio tota coaceſſit. Ita vniuerſas Tribus vnius viri ad prauitatem vocantis, penetrauit & infecit, iniquitas. Sícque à virtutis profeſſione degeneres, vt occaſione impietatis horribiles, illud tempus, dies regis ſui, appellare ceperunt, luſibus videlicet & conuiuiis celebrandos. Tempus, inquam, quo eis vel vita regis ſui, vel ſecuritas contigiſſet, talẽ feſtiuitatẽ conſequẽter temulentia comprehendit, vt non ſolùm vulgares quique, ſed etiam nobiles, quos gentis principes nuncupat *inciperent furere*, à vino: Ipſe autem rex commaculator illius dignitatis, & ſacrilegi fabricator erroris, *extendit manum ſuam cum illuſoribus*, profeſſa adulatione illum palpantibus: vt quia illi, corda ſua præparauerant vt clibanũ qui ſubiectum impietatis igneſceret, ille, *nocte tota dormiuit coquens eos*, id eſt, ſuccenſum non remouit incẽdium, ſed quaſi calcata † lignis fornace, ſecurus ſe permiſit ſopori, ſciens quòd per totam noctem, eorum temulentia & profanitas, decoqueret: nec opinio feſellit artificem. Omni enim lumine rationis extincto, inuẽti ſunt diluculo, ita criminibus æſtuantes, vt iudices ſuos, quos videlicet habuerãt impietatis magiſtros, ſine ambiguitate ſuperarẽt. *Omnes reges eorũ ceciderũt, et*

Apoſtaſia Regis Ieroboam.

Hieroboam contemptũ Religionis ab Aulicis exhilaratus.

melius calefacta.

non eſt qui clamet in eis ad me. Quid ergo miraris ſi vniuerſi cogantur ſubire tormenta, cùm ita vniuerſi ſcelera perpetrauerint, vt non dicam popularium, ſed nec nobilium aliquis inuentus ſit qui lapſum publicæ impietatis effugeret? *Effraim in populis ipſe commiſcebatur*: quia ſupra, gentem præuaricatricem, decurſis partibus iudicauerat, populum videlicet obſecratum regibus, ac deinceps principes pariter cum plebibus cecidiſſe ſignando, ita vt non eſſet qui interuenientis munus aſſumeret: hoc ipſum, ſequente verſu, cumulate & breuiter indicauit, dicens: *Effraim in populis ipſe commiſcebatur*: Id eſt, non vnus aut alter, paucíue vel plures de Iſraelis ſtirpe venientes nationum erroribus ſe inſerebant: ſed Effraim, totus quantus eſſe poterat, profanis gentibus ſe miſcebat: Ambiebatque, ipſum, quo clarus fuerat, nomen abolere, gentiumque potius appellatione cenſeri. Quod ſane deſiderium, cùm ei ſemper in aduerſa erumperet, nequaquam fiebat, vel afflictione, correctior. Et ideo, vt imprudentem eum inter extremas miſerias adnotaret, imaginem protulit congruentem. *Effraim factus eſt ſubcinericius qui non reuerſatur, comederunt alieni robur eius, & ipſe neſciuit*. Sicut panis exiguus & non piſtoris arte confectus, ſed quaſi tumultuarie ab eſuriente compoſitus, quem ſubiectum fauillis nō verſari, ſed ab vna tantum parte torreti contigerit, altera videlicet cruda remanēte ita, cùm vires illius frequens percuſſiſſet afflictio, inquit, nihilominus in impietatis ſtudiis permanebat, vt ſimul, & crudus quia indomitus, & exuſtus appelletur, quia tabe ſe gemebat afflictum. Tenuit autem metaphoram, vt quia ſtultum attritumque populum, ſubcinericio pani qui non reuerſatur, aptauerat, vaſtatores etiam eius, voratores vocaret. Ait enim. *Comederunt alieni robur eius, & ipſe neſciuit*: Id eſt, diſcretionem boni & mali quam de virtutis meditatione non habuit, neque de verberibus illatis recepit. Sed neſcit omnino qui robur eius abſumerent, & perniciem ſuam mirabili ſtoliditate dilexit: nec ſane, quod eſt vltimum eruditionis genus, vel poſt experimenta conſipuit, ſed in inſipientia, quam in prima ætate eſt complexus, vſque ad cauos eius: id eſt, vſque ad ſenectutis tempora perdurauit. Cumulanter, non apparuiſſe caniciem ſed deſtoruiſſe & effuſam eſſe, commendat, id eſt, vt non propiaſſe ſed quaſi ſenectutis annos eam impleuiſſe oſtenderet, & tamen ignorantiam praui aut recti, in paruulis vix excuſandam, ad extremum vſque atrinuiſſe. Iam autem & ſupra adnotauimus, quia infantiam atque adoleſcentiam populi, illud quo de Aegypto egreſſus eſt, tempus, & terram repromiſſionis occupauit, appellet. Iuuentutem autem eius mediam, quo in illa regione regnauit: ſenectutem verò, captiuitatis annos; cuius finem, renouationem propheta nominat. In qua nimirum, inſtar aquilarum, reparata videatur iuuentute volitare. *Et humiliabitur ſuperbia Iſraelis in facie eius, nec reuerſi ſunt ad dominum Deum ſuum, & non quæſiuerunt eum in omnibus his. Et factus eſt Effraim, quaſi columba ſeducta, non habens cor*. Declinationes quidem temporum, prophetiæ licenter immutant, quibus tamen cōſideratio dictorū, cōſequentiā poſſit aptare.

Iſraelitici populi adoleſcetia, iuuentus & ſenectus.

aptare. Vnde & hic *humiliabitur*, poſuit, *pro humiliata eſt ſuperbia Iſraelis in faciceius*. Id eſt, etiam ſibi, quam deformis eſſet, apparuit. Qui amittens decora ſecuritatis antiquæ, ſqualere ſe vlceribus miſeræ ſeruitutis aſpexit, & nec ſic quidem, deum quem ſe offendiſſe nouerat, requiſiuit. *Factus eſt Effraim quaſi columba ſeducta non habens cor.* Quod ſupra, ſtultitiam vſque ad ſenectam progreſſam, vocauit, hoc nunc ſimplicitatem nominat, fraudibus nimirum patentem ſeductorum. Nos autem meminiſſe debemus, omnes ſimilitudines quas de creaturis ſermo diuinus conſueuit aſſumere, tam pro vituperatione quàm pro laude poſſe conſtitui, ſicut nunc, columbis vituperabilem ſtultitiam propheta compoſuit, quas in Euangelio dominus pro laudabili innocentia nominauit. Eſtote, inquit, aſtuti ſicut ſerpẽtes, & ſimplices ſicut columbæ. *Factus eſt Effraim quaſi columba ſeducta non habens cor. Ægyptum inuocabant, ad Aſſyrios abierunt. Et cùm profecti fuerint, expandam ſuper eos rete meum, et quaſi volucrem cæli detraham eos, cedam eos ſecundum auditionem cœtus eorum.* Cum dei eſſent auxilio, quem reliquerant, deſtituti, & frequentibus iam eruptionibus pulſarentur, ſicut regum narrat hiſtoria, ab Aegyptiis auxilia poſtularunt, vt eos, aduerſùm Aſſyrios tuerentur. Sed nihil amplius quàm nummorum diſpendia ſentientes, ab illis capti ſunt quibus eos ſubiecerat diuina ſententia. Hoc eſt ergo quod dicit. Quoniam cùm Aegyptios inuocarent ad Aſſyrios abierũt, quia Aepyptiis nihil ad iuuandum valentibus, Aſſyrii eos ad regiones Mediç tranſtulerũt. Et quia columbam appellauerat Effraim, quam etiam cæli volucrem vocat, ſeruans metaphoram, detracturum ſe eam, & operturum rete denunciat: id eſt, vos quidem imperium meum præuaricando, reliquiſtis, non tamẽ extra arbitrium meum captiuitatem ſiſteris, ſed imminebit vobis, etiã ad alia arua migrantibus, poteſtatis meæ fixa dominatio, & ideo ne arbitremini vos migratione iſta periculis omnibus defunctos. Ecce prędico quod illic quoque vltionis meç rete patiamini, nec indignationem meã effugere valeatis, niſi ea ſtudia, per quæ ſuſcitata fuerat, corrigatis. *Væ eis quoniam receſſerunt a me. Vaſtabuntur quia præuaricati ſunt in me, & ego redemi eos, & ipſi loquuti ſunt contra me mendacia, non clamauerunt in corde ſuo, ſed vlulabant in cubilibus ſuis. Super triticum & vinum ruminabant: receſſerunt a me, & ego erudiui & confirmaui brachia eorum, & in me cogitauerunt maliciam, reuerſi ſunt vt eſſent abſque iugo: facti ſunt quaſi arcus doloſus. Cadent in gladio principes eorum, a furore linguæ. Iſta ſubſannatio eorum in terra Aegypti.* Neceſſe eſt, inquit, calamitate eos imprimente, † vexari qui receſſerũt a me, & legis meæ ſtatuta tranſgreſſi ſunt, nec ſemel iſtud admiſiſſe contenti, omnibus iudiciorum meorum, quæ ad ſanandum illos adhibui, remediis obſtiterunt, & quaſi donis ac beneficiis redderentur offenſi, ita contra meam beneuolentiam ingratæ mentis ſcelere certauerunt. Nam ſicut iam inde ex Aegypto, ita etiam ſæpe aliàs, rerum quoque vocibus, obſtrepebant, & cùm fuiſſent de angoribus liberati, veris remediis officia falſa reddebant. Hoc eſt enim quod ait: *Aduerſum me loquebantur mendacia*. Id eſt, non mihi pectore, ſed ſummis labiis ſubdebantur. Quod vt planius indicaret, obiecit,

Melius opprimẽte.

Non clamauerunt ad me in corde ſuo, ſed vlulabant in cubilibus ſuis. Vbi enim deeſt ſinceræ mentis affectus, a crapulatis fuſa ſupplicatio, rite vlulatio nominatur. Denique conſequenter adiunxit. *Super triticum et vinũ ruminabant, receſſerunt a me.* cùm vbertatem videlicet frugum omnium contuliſſem, ita vt de conuiuiis ad conuiuia inſtaurata tranſirent, & inſtar pecudum, quibus eſt innata ruminatio, iſti quos vorauerunt cibos vel laudãdo vel inſtaurando quaſi nihil ſcientes, melius retractabant, atque à me qui eram abundantiæ ipſius collator, iugiter recedebant. *Et ego erudiui & confortaui brachia eorum, & in me cogitauerunt maliciam.* Cùm verò, inquit, tempus fuiſſet vt in bella procederent, ſtrenui ductoris munus implebam, vt certaminibus firmarentur lacerti, & victoriæ decus dulce guſtarent: illi autem meis aduerſum me beneficiis abutentes, pectorum quam collegerant firmitatem, in contemptum legis protinus exercebant, & quia iugum hoſtilẽ depulerãt, mihi quoque ſubiici renuebant, illud operum voce, dicentes: labia noſtra a nobis ſunt, quis noſter dominus eſt? *Facti ſunt quaſi arcus doloſus:* id eſt, tãtùm peruerſitatis habuerunt, vt viderentur arcus doloſus, qui videlicet, fraude monſtruoſa, in ipſam cuius manibus tendebatur, tela dirigeret. Sic iſti, inquit, audaciam quam aduerſum hoſtes ſuos, meo fauore, conceperant, in contemptum noſtri contumeliámque vertebant. *Cadent in gladio principes eorum a furore linguæ ſuæ. Iſta ſubſannatio eorum in terra Ægypti.* Quod duobus intelligi poteſt modis, & vt videlicet, dinumeratis eorũ diuerſa ætate criminibus, pronunciauerit eſſe rectiſſimum vt principes cum populis interirent, & quæ eſſet ſubſannatio in terra Aegypti, id eſt, quæ contemnebant prophetarum minas, ab Aegyptiis auxilia prꝑſtolantes, digno fine cognoſcerent, & ideo quaſi inſultanter, a conuincente, poſt plagarum dinumerationem videatur illatum, *Iſta eſt ſubſannatio eorum in terra Aegypti* id eſt, ruina principũ atque populorum. Vel certe quia dixerat, *reuerſi ſunt, vt eſſent abſque iugo:* id eſt, legi Dei colla ſubduxerant, liberaríque ab eis dominatione cupiebant. Non nunc primùm id velle ceperunt, ait, ſed in Aegypto poſiti, antequàm a Pharaonis liberarentur imperio, & Moyſi & Aaron, impietate ſimili, reſultabant. Corruent igitur in gladio principes eorũ

Oſea cap. 8 qui ita legem Dei, blaſphemandi atrocitate, violarunt, vt viderentur non tam errare quàm furere. *In gutture tuo ſit tuba, quaſi Aquila ſuper domum domini, pro eo quod tranſgreſſi ſunt fœdus meum, & legem meam præuaricati ſunt. Me inuocabant: Deus meus cognouimus te, Iſrael. Proiecit Iſrael bonũ, inimicus perſequetur eum.* Etiam in ſuperioribus partibus, notandum eſſe morem prophetici ſermonis, admonui. Qui quotiens graui comminatione ſonuiſſet, vel ſubdendis illicò indignationis cauſis, vel proferendis ſimilibus exemplis, iudicia ſua, & a fama iniquitatis aſſereret, & conuenire per cuncta iuſticiæ comprobaret: ita ergo & nunc, poſtquam culpas & calamitates Iſraeliticæ plebis explicuit, eámque non ſolum acerbitate, ſed etiam vetuſtate horruiſſe monſtrauit, ne videretur ſcelerum quidem fuiſſe conuicta, ſed tamen viliùs æſtimata quàm Tribus Iudꝑ, quæ etſi non tantis, ſimilibus tamẽ ſorduiſſet erroribus: ideo ſubitò eius quoque captiuitatis intulit mentionem

quam

quam poſt multos longe annos conſtabat implendam, & ait, *In gutture tuo ſit tuba*, id eſt, fauces tuæ, tuba inſtat exclament, quia *ſuper domum Dei*: templum videlicet Ieroſolimis ſitum, *quaſi Aquila*, ferox prædator adueniat: nô quod religio loci, & virtus numinis illic apparere ſoliti, propugnare non poſſet, ſed quia & ipſius vrbis indigenæ tranſgreſſi ſunt fœdus quod inter deum hominéſque fuerat percuſſum: id eſt, religionis pacta violauerunt, ſimulachris gentium ſeruiendo, ſicque ſenſus eiuſmodi. Quanta ſit iudicantis grauitas, intellige, nec eam Tribum quę ceremonias legis aliquandiu, te præuaricante, ſeruauit, quæ tempore Sennacherib, miraculo maximo eſt vindicata: quæ altaris & Templi agit conſpicua & reuerenda ſubſidio, nec ipſum, inquam diſtuli, poſtquàm in tuos mores dilapſa eſt, precellere. Frigida námque eſt, & nihil ad defendendum valens nominum ſola iactatio, & quę impudentiam magis quàm religionem iudicet confitentis. Id eſt, quod profanis ſtudiis inquinati, dicere tamen audent, Deus noſter libera nos qui te ſoli in toto orbe cognouimus, & dato à te Iſraelis nomine gloriamur. Operũ quippe apud bonum iudicem grauiora ſunt momẽta quàm vocũ: & ideo Iſraelis populus, qui bonũ ſuum cultũ, videlicet ſacrę religionis, abiecit, inimicis perſequẽtibus ſubiacebit. *Ipſi regnauerunt & non ex me. Principes extiterunt, & non cognoui. Argentum ſuũ & aurum ſuum fecerunt ſibi idola vt interirent.* Vetus iſta, inquit, erga me populi contumacis inſania eſt: olim meum regimẽ abiecere feſtinauit. Nam quaſi parùm eſſet quod ſicut reliquę in circuitu nationes, regibus magis quàm ſacerdotibus obedire decreuit, ita etiam breui tempore, iſtam reuerentiã qua à me regem poſtulauerat, dereliquit, & totus extra dominationem noſtram conſiſtere concupiſcens, fecit ſibi principes quos nec ſacerdotum nec prophetarum vel nobilitaret electio, vel benedictio conſecraret, ſed qui me quaſi neſciẽte, Aulę iura ſuſciperent; ſicque contextum in criminibus obtinentes, vt immeritiſſimis quibuſque ſuffragia & diuitias ſuas impenderent ſimulachris. *Argentum ſuum & aurum fecerunt ſibi idola vt interirent*: De quibus ſupra dixerat, *Et argentum multiplicaui & aurum quæ fecerunt Baalim.* Ergo cùm eſſent mea liberalitate ditati, ſacrilegè abutebantur indultis, de ornamentis domorum fanorúmque ludibria fabricantes. *Argentũ*, ergo *& aurum ſuum fecerunt ſibi idola vt interirent*. Notanda locutio quam ſacrorum prçcipue librorum frequentat authoritas, vbi principaliter, id quod eſt conſequens, collocatur: Id eſt, *fecerunt ſibi idola vt interirent*, cum †noſtro ſtudio peteũdi, ſimulachra fecerũt, ſed quia fecerũt merẽtur perire. *Pictus eſt vitulus tuus, Samaria: iratus eſt furor meus in eis, vſquequo non poterunt emũdari? quia ex Iſrael et ipſe artifex fecit illud, & nõ eſt Deus.* In cũctis verſibus, indignationis plena conqueſtio. Quod ſpõtanea iniquitate prolapſa, ſis, inquit, O gens beneficiis tui conditoris ingrata, aduerſitatis potiſſimum teſtimonio comprobatur. Eſto enim, vt diſcretionis tuæ acrem, copia rerum ac ſecuritas oblineauerit, putaueriſque, diuinitatem bubulis ineſſe ſimulachris: id quippe opinari, etiam finitimas nationes, videbas: ſaltem cùm triſtibus læta mutaſti, & victor hoſtis, illa in quibus fiduciam poſueras de-

Reges prophetarum & ſacerdotum benedictione non conſecrati.

Melius, non.

lubra, vaſtauit, atque ad arbitrium eius (indignationi tamē meæ, quę tu reliqueras, ſeruientis) vel deiecti ſunt vel conflati vituli quos ſacrauetas, debuiſti opinionis tuæ crimen horreſcere, vt ſentires nihil tibi opis ab imaginibus mutarum pecudum poſſe conferri, quę nec ſe, vel a ludibrio, vel ab exitio vindicaſſent. Et, vt quæ ſunt acta replicemus, Tu, inquam ô popule, cùm eſſes conſcius quia illis ſimulachris materiam tu dediſſes, tu contuliſſes effigiem, perque hoc intelligeres, impie te appellare deos qui tuo beneficio ſubſtitiſſent, quibus ſane nō vitam dare potuiſſes, ſed formam: tamen, etſi illud omne tempus quod in otio luxuriante defluxit, his quoque temulentis ritibus occupaueras: ſaltem, poſtquàm inanitatem culturæ talis conſequens ærūma conuicit, debuiſti protinus de emendatione curare, & oblimatum rationis ignem experimentis vigentibus fouere, ſordeſque tuas, quibus fueras indutus, exuere. Quod, quia non feciſti, meritò exclamat propheta. *Vſquequò non poterunt emundari? quia ex Iſrael & ipſe, artifex fecit illud, & non eſt Deus. quoniam in aranearum telis erit vitulus Samariæ, quia ventum ſeminabunt, & turbinem metent. culmus ſtans non eſt in eis, germen non faciet farinam: Quod ſi & fecerit, alieni comedent eam.* Conſilia tua, inquit, niſi perturbaret imitatio, iudicares non eſſe Deos quos manu artificis noueras fuiſſe compoſitos. Secutus eſt deinceps hoſtilis incurſus, numina tua eum ſuis periere cultoribus, nec magis morari vaſtantes, quàm aranearum fila, potuerunt: tamen etiam his rerum periclis, obſtinatione & imprudentia, reſtitiſti, nec ſordes profanitatum talium abiicere curaſti. meritò ergo, & vota tua & omnes labores, ita fruſtratio lachrymoſa conſequetur, vt non frumentum videaris ſeminaſſe ſed ventum, nec ſpicas ſed turbinem meſſuiſſe: id eſt, apud te nihil fertilitatis firmitatiſque remanebit, vt ſolet in culmo, cuius proceritas, per aliquam aeris iniuriam, ſpicæ plenitudinem non creauerit. Ita igitur & tu, inquam, nihil emolumenti de tuis laboribus conſequeris, nec vlla culturæ reſpondebit induſtria, ſed etiamſi aliquid de reliquiis priſcæ fertilitatis ceperit apparere, id totum in hoſtium veniet poteſtatem. *Deuoratus eſt Iſrael, nunc factus eſt in nationibus quaſi vas immundum quia ipſi aſcenderūt ad Aſſur. O nager ſolitarius ſibi, Effraim: munera dederunt amatoribus ſuis, ſed & cum mercede conduxerunt nationes. nunc congregabo eos, & quieſcent paulisper ab onere Regis & principum.* Repetitu aſſiduo, ea quæ comminatur, exaſperat, vt aduerſorum longa deſcriptio ſenſum timoris exacuat, ſi quomodo priuſquam puniantur corrigantur obnoxii, exteriti proinde iam ſtatum ipſum captiuæ plebis inducit, & deuoratam eam conſequenter appellat quæ eſt poſita ſub arbitrio conſumentium. Cuique, non ampliùs ad internetionem ſuperſit niſi quantùm feritas vincentium ſucceſſibus expleta donauerit. *Deuoratus eſt*, inquit, *Iſrael, factus eſt in nationibus quaſi vas immundum.* Superficies quidem ſententiarum reſultat: ſed quantum ad ſenſum reſpicit, explanantur præmiſſa ſubiectis. Quid enim deuoratum appellaſſet, oſtendit: id eſt, cuius omne robur fuerit exhauſtum, & qui facile poſſet internecione conſumi ſi hoc quoque poſceret ira dominantium. Porrò

illi

illi addendis contumeliis, quod minus ſæuiere, compenſant, & ideo non interimunt vniuerſos, vt habeant quos ſemper exhorreant, atque inuidiſſe magis ſolaria mortis, quàm vitæ beneficia contuliſſe videantur. Haud enim miſeros, fruendæ luci, ſed ferendo ſeruauere deſpectui: & ideo ait. *Factus eſt Iſrael in nationibus quaſi vas immundum*. Quod interpretes alij, matulam, tranſtulerunt. Nunquam, inquit, honeſto Iſrael delegatus officio eſt, vt poſt libertatis & dominationis inſignia, ſaltem inter ſeruos liberaliter cenſeretur, ſed quaſi vas ad naturæ requiſita compoſitum, ita contumeliarum ſordibus implebatur. Et bene commemorata nationum conditione, cumulauit iniuriam dicendo. *Factus eſt Iſrael in nationibus quaſi vas immundum*: Ac ſi diceret, Heu, heu quam flebilis fuit, & quam magna conuerſio, vt ille populus qui ſolus magiſterio ſacræ legis inter munda didiſcerat immundáque diſcernere, qui ideo ſegregatus a cunctis erat gentibus ne eum contagio vllo pollueret: nunc earum quoque gentium iudicio comprobatur immundus, quæ a primis vitæ annis vſque ad poſtrema viuendi, ſqualore flagitiorum omnium ſorduerunt. Itaque, *factus eſt in nationibus quaſi vas immundum*. *Quia ipſi aſcenderunt ad Aſſur, Onager ſolitarius ſibi*: Id eſt, quæ diximus, Aſſyrio inferente patientur. Cui tantùm eminentiæ in viribus collatum eſſe perſpicient, vt ad eum qui peruenit aſcendiſſe dicatur. *O nager*, autem, *ſolitarius ſibi*, ad Effraim referendum: id eſt, *o nager ſolitarius ſibi, Effraim, munera dederunt amatoribus*. Populus, inquit, iudæorum, qui nulla externorum patiebantur imperia, ſed inſtar onagri, iugum & onera neſcientes: de quibus beatus Dauid in Dei laude cecinerat, qui habitare facit vnius moris in domo: Singulari videlicet inſtitutione pollentes, in terra repromiſſionis fecit habitare: hic ergo, inquam, qui expers damnationis humanæ, diuinis tantùm ſubdebatur imperiis, nunc adeo iratus atque contriſtatus eſt, vt beatum ſe putet ſi ei vel ſeruitus honeſta contingat. *Munera dederunt amatoribus ſed & cum mercede conduxerunt nationes: nunc congregabo eos*. Cùm caſtigari ob profanitates ſuas decem Tribuum turba mereretur, prophetis denunciantibus, Aſſyriorum eis promiſſa eſt dominatio. Sed iudæi, protſùs eum animum comminationibus, quem etiam Tribus, exhibentes, extiterunt per omnia contumaces, maluerúntque vel Aegyptios mercede conducere, quàm Aſſyriis, quibus eos ſubiiciebat diuina ſententia, ſubiugari. Hoc eſt ergo quod dicit, quia propoſito fornicandi, quaſi amatores voluerint Aegyptios experiri, & ipſis munera, ſponte tranſmiſerunt, annuáque ſtipendia in latum ire polliciti ſunt, ſi eorum auxilio pellerentur Aſſyrii & prophetarum comminatio vinceretur. Dicit proinde, quoniam *cum mercede conduxerunt nationes*, id eſt, Aegyptios, *nunc congregabo eos* in captiuitatem, id eſt, pertraham & denunciato dominatui Aſſyriæ gentis addiceam, *Congregabo eos*, ait, ne quis videretur effugere: *Et quieſcent pauliſper ab onere regis & principum*:

Hoc cum irriſione videtur illatum, vt requiem videlicet appellaret, eam quæ fuiſſet illata captiuitas. Id eſt, quantùm conſiliis ſuis ſtudiſque promouerint, recognoſcent cùm fuerint congregati, cùm in aliena exules arua migrauerint, deſinentes ſiquidẽ vel ab Aſſyriis imperata, vel ſpontanea Aegyptiis tributa præbere, totis viribus exſequentur iuſſa dominorum, vt hoc quod tributa inferre ceſſarunt, in malorum augmẽtum ſibi ceſſiſſe fateantur. *Quia multiplicauit Effraim altaria ad peccandum, facta ſunt ei aræ in delictum. Scribam eis multiplices leges meas, quæ velut aliena computata ſunt. Hoſtias affer, affer, immolabunt carnes, & comedent, Dominus non ſuſcipiet eas, nunc recordabitur iniquitates eorum, & viſitabit peccata eorum: Ipſi in Aegyptum conuertentur, & oblitus eſt Iſrael factoris ſui & ædificauit delubra, Et Iudas multiplicauit vrbes munitas, & mittam ignem in ciuitates eius, & deuorabit ædes illius.* Per quam conſequentiam delinquendum, Aegyptiorum auxilia conuocaſſet, oſtendit: id eſt, Sanctis monitoribus per omnia reſultando, vt ſicut ſpreuerat docentes prophetas, ita etiam ſperneret, comminantes: nec ſolùm ſperneret, ſed etiam impugnaret: & quantùm in ſe erat falſitatis argueret, ſi conductis nimirùm Aegyptiis repuliſſet aſſyrios. Nunc meritò beatus Oſee, mala ventura captiuitatis enumerans, tum ſupplicia, tum delicta percutit, & ab Effraim altaria idolis multiplicata, deplorat, atque aras ei vertiſſe in crimen conqueritur. Ac ſi diceret: ideo nempe rei diuinæ inſtituta curatio eſt, vt expiarent aræ quos flagitia polluiſſent: nunc autem, ita miſeros funeſta conuoluunt, vt nunquam eis grauius quàm apud aras contigerit impiari. *Scribam eis multiplices leges meas quæ velut alienæ computatæ ſunt*. Confugiendo ad gentes, inquit, & earum miſceri ritibus, ambiendo, abſoluendam ſe, gens ingrata, à noſtræ legis moleſtiis æſtimauit. Sed quoniam præſtò eſt cenſuræ meæ, freno atque camo, profana contumacium ora conterere, impunitum eis præceptorum non eſſe contentum, ipſe pandet euentus. *Scribam* enim *eis multiplices leges meas quæ velut alienæ computatæ ſunt*. Rem autem quam facturus erat ambitu iudicantis expreſſit, qui ſcriptam ſolet de libello recitare ſententiam. Leges igitur meas quæ olim promulgatæ, Deuteronomii præcipue volumine continentur, multipliciter in eos ſcribam: id eſt, exſequar atque cumulabo. Tibi ergo, vt de multis pauca memoremus, in hunc modum ſermo concluditur. Quod ſi audire nolueris vocem Domini Dei, vt cuſtodias & facias omnia mandata eius, & cerimonias quas ego præcipio tibi hodie, venient ſuper te maledictiones iſtæ, & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro: maledictum horreum tuum, maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus vteri tui & fructus terræ tuæ, armenta boum tuorum, & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens &, maledictus egrediens. Has igitur leges multiplicaturum ſe profanatis plebibus comminatur. *Hoſtias afferent, & immolabunt carnes, & comedent: Dominus non ſuſcipiet*

Prophetas non modo ſpreuerunt ſed etiam impugnauerunt Iſraelitæ.

cipiet eas, nũc recordabitur, iniquitatis eorum. Populus quidẽ Samariæ, id eſt, decẽ Tribus, non minus ſacrificia quæ vero deo offerenda erant, qu iudicia & præcepta eius contempſerant: Tribus autem Iudæ, ſororia impietate necdum ſordeſcens, tamen curam abiecerat hoſtiarum. Ergo in qualitate morum, pergit eos prophetia coniungere, & ſub accuſatione Iſraelis, tranſit ad Iudam, vt ſicut ſupra iam fecit, exprobret, quia nihil de morum iuſticia cogitantes, ſpem ſalutis in victimarum tantùm oblatione conſtituunt & quaſi inuicem ſe exortantium vocem, id eſt, *affer, affer hoſtias* introducit: reſponditque protinus, *Dominus non ſuſcipiet eas, nunc recordabitur iniquitates eorum*. Grauitas nimitùm conſideranda iudicij: dicit enim ſe tunc præcipuè in memotiam eorũm iniquitatis adductum, cùm illi, ſub conſcientia contemptæ neglectęque iuſtitiæ offerendi, arbitrati ſunt ſe victimis protegẽdos, cùm vtrique munera tum grata ſint, cùm non ab inimicorum, ſed à charorum perſonis fuerint oblata. Cæterum contumeliæ propius eſt, ſi ei quem criminibus aſperaueris, leuia munerum, quaſi non ſupplicantis ſed donantis ambitu, largiaris. Vobis ergo conuenit illa ſententia quam ſenſit Cain parricida, vt immoletis carnes, ipſique eas, non ſuſcipiente domino, conſumatis. Quidni cum ille obedientiam malit quàm ſacrificium, & iuſtitiæ curam pluſquam holocauſtum? nunc ergo potiſſimum, inquit, accelerat vltionem quando vos liberationis veſtræ fiduciam in effundendo pecudum ſanguine collocatis. Nunc viſitabit peccata omnium qui in Aegyptum, ſcilicet & animo conuertuntur & precio, totus quippe pariter Iſrael, id eſt, tam Iuda quàm Effraim, ita ſunt proprii creatoris obliti, vt cum eum ſibi infenſiſſimum reddidiſſent, nihil de emendatione curarent. Sed partim inſtaurandis munitionibus, partim conducendis nationibus opes ſuas operáſque conſumerent, quaſi à ſacro carmine denunciatum eſſe non noſcent, niſi dominus ædificauerit domum in vanum laborant qui ædificant eam: Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat qui cuſtodit eam. Iſtorum ergo ita creuit impietas, vt omnipotentem iudicem cùm ad iracundiam promouiſſent, fore ſe nihilominus beatos, per ſuam arbitrarentur induſtriam: ſi videlicet aduerſum eruptiones hoſtium, munitiones plurimas fuiſſent fabricati, ſicque manerent, non ſolum non adiuuante Deo verùm etiam pugnante, fœlices: Ideo, inquit, percellet eos digna fruſtratio, vt munitionibus ſuis concluſi videantur potius quàm defenſi: Omnéſque eiuſmodi ędes, ſęuiens flamma conſumat. Quę cùm ita ſint, id eſt, cum iuſtitiam Dei nec aliqua impediat difficultas, nec fraus vlla deludat: *Noli lætari Iſrael, noli exultare quia à fœdere legis ſacrilega pollutione diſceſſeris*: Id eſt, ne tibi æſtimes impunè ceſſurum, quod te reliquis gentibus miſcuiſti. Fugæ enim talis ambitiò, non te vanæ quam aptaueras, libertati vindicat, ſed ſeueræ tantùm ſubiicit vltioni. *Oſee cap. 9*

Dilexiſti mercedem ſuper omnes areas tritici: area & torcular non paſcet eos, & vinum mentietur eis: non habitabunt in terra Domini. Noli, inquam, ô gens noſtra impudenter lætari, ſed ſcito, omnia votiua tua mutaturam te eſſe, contrariis: non ſolùm enim in religionis officiis, ſed etiam in omni actione vilis & intemperans extitiſti. *Dilexiſti* nempe *mercedem ſuper omnes areas tritici*: id eſt, Nihil melius, nihil amabilius, terrarum vbertate & ventris impendiis cenſuiſti. Tota ergo tibi, & frugum & fructuum, ſubducetur vbertas: vt quæ magis vota diſcrutient. Diu apparens vindemia, ita ſubitis diſperibit procellis, vt in dolorem tuum, non ſolùm læſa, ſed etiam mentita videatur. Verùm, quid ego minora damna commemoro, cùm penuriam tuam conſequantur exilia, nec vobis colendi patrii ſoli vlla detur facultas? cuius tamen calamitatis magnitudinem, non poteris, quaſi conquerens, admirari. Terræ enim iſtius, quantùm ad ſtudia reſpicit, voluntarius deſertor fuiſſe conuincens: Aſſyriorum námque & AEgyptiorum, tum crimina, tum auxilia concupiſti. Qua ergo impudentia regionis iſtius fertilitatem capeſſas, cuius inſignia, & in ritibus & in moribus, reſpuiſti? Abibis potius, illò, pulſus, † quò iſti ante corruptus voluiſti. Et ſicut ad AEgyptum, voto, ita ad Aſſyrios, captiuitate, profectus, eam penuriam ſuſtinebis, vt pollutis & obuiis cibis cum dolore veſcaris. *Non libabunt Domino vinum, & non placebunt ei ſacrificia eorum, quaſi panis lugentium: omnes qui comedunt eum, contaminabuntur, quia panis eorum, animæ ipſorum, non intrabit in domum Domini.* mala iam captiuitatis exſequitur, & dicit, quoniam, cùm rerum copiæ extrema egeſtate fuerint mutatæ, nec fœlicitatis aliquid nec conſolationis occurrat, tranſigéntque omne tempus in luctibus: Quippe qui nec ſacrificium Deo ſinantur offerre, nec de expiatu aliquid ſperare culparum: per quę videlicet officia, Deo ſe placituros eſſe arbitrabantur. Omnis ergo eorum oblatio, non feriis ſed inferiis aptior, polluet potius quàm purget adeuntes: *quia panis eorum, animæ ipſorum, non intrabit in domum Domini.* Eadem eſt, quæ in ſuperioribus fuerat, intenta ſententia, cùm repudiata à Deo ſacrificia, ipſorum qui obtulerunt eſſe dicuntur. Ergo & nunc, inquit, repuli eorum oblationes quos ob nimietatem criminum, etiam de ſolo patro, commotus exegi: ipſorum funebri cedet alimoniæ panis ille quem in domum Dei non merentur inferre. *Quid facietis in die ſolemni in die feſtiuitatis Domini? Ecce enim profecti ſunt à vaſtitate, Aegyptus congregauit eos*, Memphis ſepeliet eos. Deſiderabile argenti eorum, verticæ hæreditabunt, lappa in tabernaculis eorum. Quamuis maior ſit beato Oſeæ intentio, decem Tribuum geſta percurrere, atque eorum vel exaggerendis criminibus, vel explicandis calamitatibus immorari, tamen pro poteſtate vaticinij, quæ Iudæ quoque Tribui accidere attingit. Et quoniam nouit Ieroſolymitas

melius quo ire, ante corruptus voluiſti.

ſolymiras, ſed paulò tardius, pro æquatione meritorum, Samaritis ſimilia laturum ire: Templi etiam, ſacrificiorumque comminit, toti quaſi genti, quod duabus præcipue Tribubus concordet, adſcribens. Proinde, cum diceret eos oblationum per quas ſe purificari æſtimabant, ſolaria perdidiſſe excoluit incidentem colorem. Et quia eiuſmodi officiorum inquinata ceſſatio, his præcipue crudeſcit diebus quibus exercebatur iocunda ſolemnitas: ideo ait, *Quid facietis in die ſolemnitatis domini?* quæ vos videlicet tenebræ, quæ amaritudo, quis animi angor implebit, cùm illum feſtiuitatis Dominicæ diem, quem inſignem vobis atque dulcem cœtus populi cantuſque reddebat, exules, inuiti, in vinculis & in ſeruitute barbara tranſigetis? Et quoniam per occaſionem Effraim, etiam quæ eſſent, vt diximus Iudeæ ventura, ſignauit, ſequitur. *Ecce enim profecti ſunt à vaſtitate. Aegyptus congregabit eos, Memphis ſepeliet eos.* Cùm regionem eorum hoſtilis dominatio populata fuerit, inquit, cunctis Tribubus continget, exſequente ſupplicio, quod antea peccantes deſiderio perpetrarunt: vt ſicut pars in Aſſyrios ducta eſt, ita etiam partem Aegyptus cóngreget & Memphitica terra ſuſceptos conſumat. Id autem poſt victoriam Nabuchodonoſor qui Ieroſolimitas eruit, illis accidiſſe Iudæis quos agrorum cultores Babylonij reliquerant, & beatus Hieremias, & regum narrat hiſtoria. Quod autem ſubiicit, *Deſiderabile argenti eorum, vrtica hæreditabunt.* Ex vſu captiuitatis euenire, vtinam nos lectio tantùm, & non etiam experimenta docuiſſent. Conſtat quippe vel ædes magnis ſumptibus fabricatas, cùm defeciſſent incolæ, ſyluis fuiſſe contectas, vel plerumque etiam auri & argenti defoſſos theſauros, his qui occuluerant, interemptis in continuam obliuionem periſſe. *Venerunt dies viſitationis, venerunt dies retributionis. Scitote, Iſrael, teſtultum prophetam, inſanum virum ſpiritalem, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ.* Oportuerat quidem vt ratio te potius ad diſcernendum, quàm calamitas erudiret. Sed quoniam rationis velut prorſus imparticeps, flagra & ſtimulos exegiſti, vel nunc iam, cùm viſitationis, id eſt, damnationis tuæ tempus aduenit, expergiſcere, vt quid merearis, intelligas. Et ſtudiis tuis deberi ſtipendia tam dura, fatearis, quæ te, vtique, deſpectu ſpiritalium magiſtrorum, collegiſſe perpendis. Eò ſiquidem vſque furoris eruperas, vt prophetas qui ad ſancti ſpiritus loquebantur arbitrium: & quæ te manebant, parentum ſtudio, nunciabant, ſi forte ageret formido præmiſſa, ne inueniret vltio quos puniret: in eos non ſolùm nihil ſupra reliquos præuidere, ſed etiam humana ratione dicebas priuatos, & quos veſania potius quàm reuelatio commoueret. Ita autem per abundantiam profanitatis, appellari illo tempore prophetas ſolitos fuiſſe, Regum quoque pandit hiſtoria. Nam cum in Ramoth Galaad, miſſu beati Heliſei, Propheta quidam, vt Hieu in regē vngeret, adueniſſet, circunſedentes proceres dicunt ad Hieu, Quid ſibi vult fa-

Iudæi, cōtemptu ſpiritualium Magiſtrorum Prophetarum meruerunt abduci in captiuitatem.

naticus iſte? Ita igitur apud eos exſoleuerat diuini ſermonis authoritas, vt præcepta virtutum, iam non eſſe medicantia, ſed furioſa cenſerent. Cuius criminis magnitudinem, concionator horreſcens, iudicăter † exclamat: *Propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudo amentiæ.* Acſi diceret non eſt hic ſimplex quidem error, ſed multiplicata dementia, videlicet ſpiritales magiſtros & prophetico ſplendore pollentes, eo potiſſimùm tempore, quaſi ſtultos veſanóſque deſpicere, quo ipſi tantam egeſtatem prudentiæ ſuſtinerent, vt deos eſſe quos conflauerant, æſtimarent. *Speculator Effraim cum deo meo, propheta loquens*, ruinę factus eſt ſuper omnes vias eius, inſania in domo Dei eius. Hic, quidam nomine Effraim ſignificatum Ieroboam putarunt, quem, & de Tribu Effraim veniſſe conſtat, & ſtudioſum culturę templi fuiſſe, atque, ob hoc in offenſionem incidiſſe Salomonis: Sed poſtquam decem tribuum imperium adeptus eſt, author etiam profanitatis euaſit, ad cultum vaccarum, ſubditorum corda traducens. Ergo nomine Effraim, appellari Ieroboam putant, qui ideo ſpeculati cum deo dictus ſit, quod priùs & curam religionis habuerit, & diligenter quæ fuerant recta conſpexerit. Sed qui olim inquam, erat propheta ita ſubitò ad praua defecit, vt ruina & laqueus ſuis ſectatoribus redderetur. Quidni, cùm in domo Dei ſui quem elegerat, quanta eſt maxima, verſaretur inſania? Verum hic locus, hoc modo poteſt compendioſius explicari, vt dicamus, quia de contumeliis prophetarum aſſumpta conqueſtione, ex eodem illud tenore ſubiecerit, ac ſi diceret: O tu popule, profanis ritibus ſubiugale, ad cumulum iniquitatis tuę, ſpiritalium magiſtrorum contumelias addidiſti, ita vt prophetas Dei, inſanos, & ſpiritales magiſtros ſtultos vocares, quæ amentia, de magnitudine iniquitatis erupit. Audebas quippe interdum, quoddam cum promiſſis eorum inire certamen, & dicere: Ecce ſpeculandi munus, ambo pariter ſortiamur, & conſpicemur vtrum illa omnia veniant, quæ iſti nobis ventura denunciant. Addebáſque, nihil aliud prophetas debere cenſeri quàm hoſtilem laqueum, in ruinam miſerorum ciuium fabricatum: Sicque blaſphemiam contumeliis copulantes: in domo Dei prophetarum, eſſe inſaniam dicebatis. Quam opinionem, ſane maximi eſſe ſacrilegii, inuectio ſubiuncta conuincit. *Exclamauit enim profundè: peccauerunt ſicut in diebus Gabaam. Recordabitur iniquitatis eorum, & viſitabit peccata eorum.* Non eſt, inquit, tale facinus vt cenſura iudicis valeat ipſius obliuiſci. Et quoniam hiſtoriæ veteris fecerat mentionen, ait: *Recordabitur iniquitatis eorum.* & vindicabit, inquit, præſentem contumeliam prophetarum: non ſerius quàm ſi illud crimen ad examen adduceret, quod ante regum ætatem, iudicibus gentem iudęam regentibus, perpetrarunt. illo ſiquidem tempore, leuita quidam cùm ad habitationis propriæ locum rediret, in vrbem Tribus Beniamiticæ, cui nomen erat Gabaam, die iam adueſperaſcente deflexit. Cumque nullum illic hoſpitem reperiſſet

† *forte. in iudicantes*

Ieroboam initio, inuiſus Salomoni ob pietatem, regnandi cupiditate apoſtatauit

Prophetarũ contẽptus, de magnitudine iniquitatis contemnẽtium venit

reperiſſet, in publico, cum propria vxore conſedit. Sed perdita ciuitatis iuuentus, non contenta, diuerſorij negatione, peccaſſe, Sacerdotis coniugem in vſum obſcœnitatis arripuit, tantumque inſolentiſſimæ fœditatis exercuit, vt illuſa mulier, ſicut amiſerat pudicitiam priuaretur & vita. Sed poſtero die, leuita conſurgens, iumento ſuo extinctæ coniugis cadauer impoſuit, ídque in fruſtra concidens, per omnes Tribus gentis illius deſtinauit, vt cauſa tam trucis ſpectaculi cognita, communem arriperent vltionem. Sícque Gabaonitis bellum, niſi noxios traderent, indicentes, tertio, vix ſuperatos, deleuere conflictu, ita vt de tota Tribu Beniamin, non amplius quàm quingenti homines ſupeifuiſſe referantur. Illi ergo ſceleri, præſens peccatum propheta compoſuit, quod videlicet perpetrabant, ſpiritales viros ſtultos & veſanos vocando. Commendat autem reuerentiam prophetarum, æquatio facta culparum, quorum honorem audaci tamen ſermone violatum, oſtendit non ad minorem reatum valere quàm illum quem obſcœnitas quondam publica, & eadem cruenta atque incœſta contraxerit. *Quaſi vuas in deſerto, inueni Iſraël, quaſi primа poma ficulneæ in cacumine eius, vidi patres eorum. Ipſi autem intrauerunt ad Beelfegor, & abalienati ſunt in confuſione, & facti ſunt abhominabiles ſicut ea quæ dilexerunt.* In vnum colligit quæ diuerſis geſta ſunt temporibus, vt exæquet, ſicut diximus, reatum religionis violatæ & contumeliæ prophetalis. Fecit autem exceſſum in laudem parentum, per quam, degenerantibus filiis creſcat inuidia, appateatque auſo † culmine ſanctitatis, in quæ criminum profunda deſcenderint. Cum denſis inquit, impietatis vepribus ſqualeret & tegeretur natura mortalium, Abraham, Iſaac, & Iacob, generoſitatis iudicia pręſtiterunt: ita, ſuauitatem debitæ erga Deum confeſſionis, quaſi vuas ficuſue parientes, quam illorum fidem atque virtutem, non pro ſua paucitate deſpexi, ſed tantò maioris honoris & gratiæ iudicaui, quantò plura gentium profanarum exempla contempſerunt. Sicut ergo, vitem in vaſta ſolitudine germinantem, ſicut ficus præcoquas, in quarum appetentiam & tempeſtiuitas commoueret & ſuauitas, ita eos in gremium meum debita ſedulitate collegi, ne quid de eorum aut fructibus periret aut laudibus. Sed cum ego appellari Deus eorum, qui etam rerum dominus, elegiſſem, ſobolem quoque eorum multiplicare perrexi, ſed degendo populus, & malorum ſuorum pariter, & conditoris oblitus, ad cultum eorum Idolorum quæ ſola cõſecraſſet obſcœnitas, introiuit: *Ad Beelfegor* videlicet quam figuram Priapi dixerunt tenere. Id autẽ commendat hiſtoria libri numerorũ, id eſt, quia ſecundũ conſiliũ Balaã, inſtructæ Madianitarũ mulieres Iſraelitico exercitui, obuiã meretricio habitu geſtuque proceſſerũt, vt cũ illos in appetẽtiã libidinis cõcitaſſẽt, nõ prius ſtupri facultatẽ præberent quàm, Beelphegoris idoli ſui ſacrificio polluiſſent. Deni-

Prophetas inhonorare, quàm graue ſcelus ſit.

Religionis violatæ, & contumeliæ prophetalis crimen par eſt.

† *legendum* à quarto.

que lis ta in populum plaga ſurrexit, vt viginti & tria millia vno die patitet interirent. Confuſio, ergo comprehendit obſcœnos, ne minus abhominabiles Deo fierent, quam ipſa idola quorum conſectationem deliquerant. Haud igitur illius ætatis populi, quos Oſee propheta compellat, in Beelphegor peccaſſe dicuntur? ſed quia commemoratio antiquitatis inducta eſt, & ſanctorum patrum laudata generoſitas, quę poſteri eorum diuerſis ætatibus commiſerunt, explicatur, vt quorum ſimiles ſint, hi qui in præſenti arguuntur, appareat, ac ſi eis diceretur. En, in quę dedecora ab illuſtri ſtirpe fluxerant. En, quibus tantę fuit paternæ dignitatis obliuio, vt cùm maiores eorum in ſalutem eligi, mundo pereunte, meruiſſent, iſti deinceps, ſtultitia, in eis, & obſcœnitate certantibus, Priapos vitulóſque venerati ſint. *Effraim quaſi auis auolauit, gloria eorum à partu & ab vtero, & à conceptu. Quod ſi & enutrierit filios ſuos abſque liberis, eos faciam in hominibus. Sed væ eis, cùm receſſero ab eis. Effraim,* inquit, *quaſi auis auolauit.* Iam ſupra dixerat, *Factus eſt Effraim quaſi columba ſeducta non habens cor. Aegyptum inuocabant, ad Aſſyrios abierunt.* Iſte ergo populus qui noluit inter pia impiáque diſcernere, ſed factus eſt abhominabilis ſicut & ipſa ſimulachra, meritò, tanta in captiuitatem velocitate transferetur, vt non tam ambulaſſe quàm volaſſe videatur: Nec tamen ſola exilij flagra patietur, ſed præcedens inopiæ morborúmque, calamitas filiorum conſumet examina, vt puniat orbitas, eorum pectora quæ prius fœcunditas efferebat. *Gloria eorum*, inquit, *à partu, & ab vtero, & à conceptu. Quod ſi enutrierit filios ſuos, abſque liberis eos faciam in hominibus.* Id eſt, cum æternum iudicem criminibus aſperaſſent, nihil de eius placatione curantes, multiplicandis tamen familiis geſtiebant: Eam fœlicitatem ſuam gloriámque cenſentes, ſi liceret tum ſociare nubentes, tum ſpectare grauidas, tum audire parientes. Illic ergo eos feriam vbi maximè lætabantur, vt non eis liceat filios nutrire ſuſceptos, vel ſi contigerit nutrire, depereant, donec ad ſolitudinis ſqualorem optata dudum ſobolis defectu perducatur. Sicque ſentiant, quia cùm non poſſit bene eſſe his quos deſero, multò ſit his deterius quos depugno. *Effraim, vt vidit, Tyrus erat fundata in pulchritudine, & Effraim educit ad interfectorem filios ſuos. Da eis Domine. Quid dabis Domine? Da eis vuluam ſine filiis, & vbera arentia.* Etiam apud alios prophetarum, deſcriptam Tyricæ ciuitatis amœnitatem & frequentiam legimus. Ita vt eam meretricem, beati Iezechielis Canticum nominauerit, propter multitudinem videlicet carminum, quibus tota vrbs, per noctem, in luxuria concrepabat. Quia ergo, hic, Samarię mutationem populo comminatus erat, vt augeret ſenſum doloris, pulchritudinem eius, quę fuit in proſperitate miratur, ac ſi diceret: Calamitatis iſtius magnitudinem, qua de finibus ſuis Iudæi conſumpta ſobole migrauerunt, non bene intelligit niſi qui priora conſiderat:

tunc

tunc enim aduerret, quanta, in deterius, fuerit facta mutatio, cùm cogitarit, quanto, prius, letitiæ flore vernauerint. *Effraim*, inquit *vt vidit*, *Tyrus erat*, æſtuans populus, affluens copiis, perſtrepens luſibus, reſonabatq; carminibus, vt cuius ſitus, ita & à litore & à continenti venientibus arrideret, vt poſſet dici, ipſa eius fundamenta in quadam pulchritudine conſtitiſſe. Sed huic, inquam, ciuitati, deliciis quidem circumfluenti, nullum tamen ſibi de iuſtitia & religione præſidium comparanti, vt ad interfectionem ſuos filios educeret, imperauit, ſæuientiumque hoſtium pateretur arbitria, quæ noſtræ legis præcepta calcauerat. Mutatis autem in declinationem temporibus, quæ adhuc ſub Nabugodonoſor *forte melius iam.* futura ſunt, quaſi alia † facta commemorat. Effraim ergo, id eſt, Samaria reliquarumque Tribuum multitudo, tanto eſt vlciſceuris terrore compreſſa, vt ſobolem ſuam, ipſe prope, interficientibus præpararet offerre. Quod vtique non agendo impleſſe dicitur, ſed merendo. Fit autem de conſuetudine ſcriptutarum quaſi ſchema dubirãtis, & ſub rogatione, quid veniat nunciantis. *Da eis domine. Quid dabis eis? Uuluam, inquit, ſine liberis, & vbera arentia.* Ea, inquit, plaga condemnet, ſciantque ſe internecione delendos Supra enim dixerat, Quod ſi enutriſſent filios, orbitatem illorum illicò ſuſtinerent, nunc autem addidit, *arida vbera*, & prodigialem ſterilitatem fœminis ingerendam, vt populorum, quos depaſta eſt captiuitas, etiam reparatio deſperetur. *Omnes nequitiæ eorum in Galgal, quia ibi exoſos habui eos, propter maliciam adinuentionum eorum. De domo mea eiiciam eos, non addam vt diligam eos, omnes principes eorum recedentes. Percuſſus eſt Effraim, radix eorum exſiccata eſt: fructum nequaquam facient. Quod ſi & genuerint, interficiam amantiſſima vteri eorum Abiiciet eos deus meus quia non audierunt, & erunt vagi in nationibus.* In Galgal quidem, præcipue, idola coluiſſe referuntur, & ideo omnes eorum nequitias, ibi collectas eſſe pronunciat, propter quas, eoſdem ſe odiſſe teſtatur. Putauerunt autẽ quidam, quia propter Saulem, loci quoque huius ſit recordatus propheta. In Galgal enim ſuſcepit, gentis ipſius, principatum: Quæ quoniam, Ieroboam authore, vitulos videlicet conſecrante, deliquerat, ideo pro occaſione præſentis reatus, etiam illum originem accuſat erroris, cùm, ſacerdotum regimine faſtidito, eſſe ſub regibus ad ſimilitudinem vicinarum gentium, concupiuit. Sic ergo ait, *Omnes nequitiæ eorum in Galgal:* Ac ſi diceret, Iſta quę nunc eos deuorauit impietas, inde habuit cauſas, illic ſuſcepit exordium, vbi rempublicam, de ſacerdotali ad regiam tranſtulerunt. Sed hic ſenſus videretur eſſe ſubtiliòr, ille autem clarior & validior, qui inſtitutæ concionis tenore, in Galgala & in aliis locis cultum arguit idolorum, propter cuius errorem, eiecturum ſe eos de domo ſua, iuſtus arbiter, comminatur, eíque ſentẽtiæ, aliud quod magis vrat, adiũgit: id eſt, *Non addã vt diligã eos.* Quod & in principio filia illa, *Abſque miſericordia*, futura ſignauit. Eiiciẽdas autem de domo ſua tribus, id eſt, de Terra repromiſſionis, annunciat, quia quantum ad Templum reſpicit, olim ab eo, Ieroboam Regis perfuneſta commenta diſceſſerant. Seueritatem igitur qua de finibus propriis eiiciuntur profani, fixã in eos man-

ſuram promittit, vt videatur nullius miſericordiæ ſucceſſu temperanda. Quod, quoniam graue animaduerſionis pondus docebat, ſtatim cauſam quæ eſſet magna, ſubiecit. *Omnes enim ait principes eorum, recedentes.* Quod vtique ita poſuit, non vt ſolos optimates lapſos in peccata ſignaret, ſed vt de vulgi iniquitatibus dubitatio nulla remaneret, cùm nec de principibus, aliquis qui non a cultu Dei recederet, extitiſſet. Reliqui ſane verſus geminant ſententiam paulo ante præmiſſam, id eſt, per quam, eis & orbitatem & ſterilitatem pariter fuerat comminatus. *Percuſſus eſt Effraim: radix eorum exſiccata eſt, fructum nequaquã facient. Quod ſi & genuerint, interficiam amãtiſſima vteri eorum. Abiiciet eos deus meus quia non audierunt eum, erunt vagi in nationibus.* Ipſos inquit, hauriet captiuitas, ſobolem verò eorum qua nihil dulcius eſt parentibus, calamitas multiplex variaq; conſumet. *Vitis fron-*
Oſe.cap.10 *doſa Iſraël, fructus adæquatus eſt ei ſecundum multitudinem fructus ſui, multiplicauit altaria. Iuxta vbertatem terræ ſuæ, exuberauit, à ſimulachris diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. Ipſe confringet eorum ſimulachra, depopulabitur aras eorũ, quia nunc dicent, Non eſt rex nobis, non enim timemus dominum, & rex quid faciet nobis?* Vna eademque materia eſt per quam prophetæ currit oratio, id eſt, populi illius exaggerare crimina, denunciare ſupplicia, & ideo plerũque, ſimiles, & eoſdem retractat colores, quantùm tamen poteſt, aliquid quo nouentur, admiſcens: igitur frondoſam vitem nominans Iſraelem, fructum ei adæquatum eſſe pronunciat. Hæc autem vinea cùm, tranſlata de AEgypto, terram repromiſſionis impleſſet, diffuſis, inquit, conſtitit læta palmitibus, & tantam vbertatem fructuum, i. filiorum nepotumque produxit, vt anguſta terrarum quas acceperat ſpacia redderẽtur. Sed, quid profuit auctus ſobolis contigiſſe, cùm ita in contrarium erũpere ſtuduerint, vt in meas contumelias, qui tanti muneris auctor fueram, pro numero multitudinis armarẽtur, & quaſi copias ſuas ſceleribus æquare contenderent: publice priuatimque, Deos ſibi quos colerent, fabricarent? Sicque illa vitis, quæ de electorum patrum fuerat ſtirpe plantata, in botrum amaritudinis, & in palmitem ſodomorum eſt conuerſa, vt tam populares quique quàm principes, non tantum neglexiſſe iuſtitiam, ſed eam etiam impugnaſſe gauderent. Ergo, *Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt.* i. intentione tota à me ſeparati ſunt, & à cultu legis, firmata diſceſſere ſententia: Quid ſupereſt, niſi vt fixa clade depereant atque opinionis ſuæ intelligant vanitatem, qua ſe ita aſſueuerant conſolari, vt dicerent, meliorem ſtatum ſuum, vel ſub captiuitate, cenſendum, quàm cùm à ſanctis aut pontificibus gubernabantur aut regibus? Inter ſe igitur ait, per impudentiam colloquentur, quoniam tunc quandam obtineant libertatem, qua nec legi cogantur obedire, nec regi. Quippe quorum principem hoſtis abduxerit, & qui religionis iugum, antiqua profanitate, depulerint. In his ergo, ait, ſceleribus geſtientes, felicitatem putant, quod non ad diuturna regum ſuorum vocentur officia, ſed procul degentes annua victoribus tributa dependant. Sicut enim illi de quibus ait Apoſtolus, Deſperantes, ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ in operationem immundiciæ omnis

& aua-

& auariciæ, vel ſicut illi quos innuit propheta, quia dixerunt, Linguam noſtram magnificabimus, labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter eſt dominus? Ita & de iſtis beatus Oſee pronunciat, quod eo vſque profanitatis erupterint, vt vel dixiſſe vel dicere poſſe videantur, *Non eſt rex nobis, non enim timemus dominum*, & rex quid faciet nobis? i. à diuini timoris moleſtiis ſumus abſoluti, nec habemus regem qui hanc dictorum licentiam poſſit vlciſci. Quod, quoniam grauem, bene conſideranti, mouit horrorem, increpat & exclamat, *loquimini verba viſionis inutilis, & ferietis fœdus, & germinabit quaſi amaritudo, iudicium, ſuper ſulcos agri*, ſcilicet quibus cordi ſit tanta dementia iniiſſe vos fœdus, cum extremis calamitatibus ſentietis, adeóque omnes veſtræ regiones diuerſis cladibus implebuntur, vt in ipſis terris, pericula magis videantur pullulare quàm germina. Competenter autem, quia eos non negligentia ſed ſtudio deditáque opera peccauiſſe ſignauerat, ſulcos nominauit impreſſos aratris, in quibus amaritudo iudicii, id eſt, vindictæ ſeueritas naſceretur. Ideoque ſe noſſent, quod ſeminauerant, meſſum ire.

RVFFINI AQVILEIENSIS
PRESBYTERI COMMENT. IN OSEAM PROPHETAM LIBER III.

VAccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ, quia luxit ſuper Oſee cap.
eum populus eius, et æditui eius ſuper eum exultauerunt in gloria eius 10.
quia migrauit ab eo, ſiquidem et ipſe in Aſſur delatus eſt, munus regi vltori. Effraim confuſio capiet, et confundetur Iſraël in volũtate ſua. Hunc locum, traditio iudaica ita conſueuit exponere, illis videlicet temporibus quibus necdum fuerant Iſraëlitæ ad Medorũ arua tranſlati, ſed in propria adhuc regione ſiſtentes. Aſſiriis tributa pendebant, exhauſto ærario, etiam vitulos quos colebant pro vectigalibus, Aſſyrio, fuiſſe directos: Quos tamen, cùm Ieroboam aureos fabricaſſet, ab Ædituis ſuis, quibus eorum fuerat delegata cuſtodia, ære fuiſſe mutatos. Cùm ergo neceſſitas extitiſſet, vt ad ſupplementum tributorum etiam vituli mitterentur, luxerunt quidem populi qui ſe æſtimabant numina perdidiſſe: Fraudis verò conſcij reſultauere † cuſtodes, quia tranſlatis alio ſimulachris, etiam inquiſitionem furti, vlterius timere deſiiſſent. *melius exultauere.* Quamuis autem huic ſenſui, occaſionem præſtitiſſe lectio videatur, tamẽ poteſt etiam ſub tenore inſtitutæ ab initio explanationis liquere, vt poſtquam comminax denũciarat auctoritas, quod per ſulcos agri, amara miſeris vltio germinaret, ſtatim cauſam indignationis, ſuo more, ſubiecerit *Vaccas Bethauen*, inquiens, *coluerunt habitatores Samariæ*, id eſt, regiæ ciuitatis, qui alios debuerant ab errore reuocare, ad exigua oppida adoratum vitulorum imagines, curſitabant. Poſt quæ, ſequentis verſus, per hiperbaton, ordo mutetur, fiatque iſta diſtinctio: *quia confundetur populus Samariæ*, cum vtilitatem & inutiliatem deorum eius, aduerſa detexerint. Nam co-

gente penuria, etiam ipſi ad vectigalia ſupplenda iungentur, non plus videlicet habentes momenti, quam ratio poſcit metalli. Et ideo, Infœlix populus, eos lachrymis proſequetur quos paulo ante cum honore maximo & ariolorum gaudiis conſecrauerat. *Confuſio Effraim capiet, & confundetur Iſrael in voluntate ſua*, cuius tantam nimirum deformitatem, & tam acerbum ſtipendium recognoſcet. *Tranſire fecit Samaria regem ſuum, quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ. Diſperdentur excelſa idoli, peccatũ Iſraelis lappa & tribulus aſcendent ſuper aras eorum, & dicent montibus, Operite nos. & collibus, Cadite ſuper nos.* Quantum ad diuinam pietatem clementiamque reſpicit, inquit, volueram vt fieret eis terræ ſuæ longa & ſecura poſſeſſio, ſed grauia eorum ſacrilegia reſtiterunt, &, *regem*, id eſt, regnum ſuum, celeri compulerant fine deleri: ita vt inſtar ſpumę, aquæ curſibus innatantis, & profanitas gentis laberetur & dignitas. Cunctis igitur delubris, quorum frequentatu conſueuerat me aſperare, hoſtili igne conſumptis, aras eorum, dumeta conueſtient ita vt qui reliquus fuerit, vel pudoris ſui vel timoris impulſu delitéſcere cupiat, ſi non datur aliter, vel ſub montium aliquorum ruinis. Notandum autẽ quia hunc verſum, & in Euangelio dominus aſſumpſerit, vt metuentiũ vota ſignaret, atque de ſcripturarũ more deſcendat, prolatas in cauſam aliquã ſententias ad ſimilia negocia decenter aſſumi. *Ex diebus Gabaad, peccauit Iſrael: Ibi ſteterunt. Comprehendit eos in Gabaa prælium ſuper filios iniquitatis.* Iam ſupra temporis ipſius intulerat mentionem, vbi ait, Quoniam hi quibus erant prophetarũ dicta, deriſui, ita peccauerint vt illa Gabaonitarum iuuentus quę vxorẽ leuitæ vſque ad interitum polluiſſet: Sed ne eſſet ieiuna repetitio, quos ibi contulerat, hic proponit dicens: Simile etiam videri quidem illorũ qui incœſta obſcœnitate peccaſſent, & horum qui viros ſpiritales, ſtultos amentéſque, cenſerent. Et ideo ſæuituram captiuitatem ad ſimilitudinem illius cladis quę Beniamitas pene internicione deleuerat. Nunc ergo quaſi culparum & momenta penarum ad examinandum ſuſpendens, hanc quę eſt poſterior grauiorem pronunciat vltionem: Non vtique de nihilo, ſed quod illic inter acies decem & vnius Tribus diu certamen errauerit, & Gabaonitę quamuis exigui numero, magno tamen ſint labore ſuperati. Hic verò ita omnes Samaritarum opes, pręcedentes vltimam euerſionem calamitates euerſionéſque comſumpſerint vt nemo eſſet qui haberet fiduciam reſiſtendi. Ex diebus igitur Gabaa, Iſraëlem peccauiſſe pronunciat, ſed illo tempore aliquandiu conſtitiſſe, ac virium ſuarum documenta grauiſſimis ediđiſſe conflictibus Nam tertio demùm certamine, auxilium Dei lachrymis implorantes Iſraelitę omnes, confecere victoriam. Nunc verò, quoniam non ſolùm in aciem aduerſum Aſſyrios nemo proceſſit, ſed neque muros ſuos voluerunt tueri, ideo dicit propheta, Ex miſeriarum cumulo, quantitatem etiam debere iniquitatis intelligi Nam illo, inquir, tempore, tam fortiter reſtiterunt Beniamitę vt aliquandiu nec comprehenſi prẹlio viderentur. Hi verò decem tribuum populi cum ſuis regibus atque principibus, quoniam me offenderant, nec ſteterunt. Ergo quoniã abſque vero certamine in reos promulganda mihi eſt ſentẽtia, *iuxta de-*

ta deſiderium meum corripiam eos: Quod ſecundum noſtram prorſus conſuetudinem videtur illatum, qui cùm indignatione aliqua commouemur, deſiderare nos dicimus vltionem, & voluptatem de reorũ afflictione ſentire: Nunc itaque eos, *iuxta deſiderium ſuum*, corripiendos eſſe promittit. Sequitur enim. *Congregabuntur ſuper eos populi*: id eſt, quaſi ad paratam prędam, diripientium multitudo conueniet, vt iſti ſupplicia geminæ iniquitatis excipiant: Sic enim ait, *Corripientur propter duas iniquitates ſuas*. Quarum tamen vt indicauit numerum, ita ſpecies non notauit. Poſſemus proinde dicere, illas iniquitates quas non diſtinxit, alium prophetam ſignaſſe: id eſt, quod reliquerint deum fontem aquæ viuæ, & lacus ſibi contritos, videlicet idola, fabricarint, ex quibus nullum poſſint ſentire refrigerium. Sed quoniam optima eſt exponendi regula quæ de conſequentia lectionis aſſumitur, duas illum iniquitates appellaſſe, eas nimirum quas in pręſenti loco arguit, arbitremur: Id eſt quod non ſolùm veros prophetas contumeliis & cladibus operiebant, ſed è de regione, falſos ac dęmonibus ſeruientes de officiis & muneribus honorabãt. Per quod vtique docebãtur, nõ labi errore ſed ſtudio qui pari inſtantia vtrúmque faciebant, & honorando perniciosos & deteſtãdo ſalutares, magiſtros per contrarium quippe ita gradiens ſanctus ita quiſque deſcribitur. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam. Qui loquitur veritatẽ in corde ſuo, & non egit dolum in lingua ſua, nec fecit proximo ſuo malum, & opprobrium non accepit aduerſùs proximum ſuum. Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus, timẽtes autem dominum magnificat. Propter has ergo duas iniquitates, ea quę mihi minus iocunda ſit afflictione conſumam impios. *Effraim vitula docta diligere trituram, & ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius, aſcendam ſuper Effraim, orabit Iudas, confringet ſibi ſulcos Iacob. Seminate vobis in iuſtitia, & metite in ore miſericordiæ. Inuocate vobis nouale. Tempus autem requirendi Dominum, cùm venerit qui docebit vos iuſtitiam.* Affectum indignationis ſuæ, verbis irridentibus publicauit, vt gentem quæ erat pœnis obnoxia, oportunam dignámque terẽdis frugibus vitulam nominaret. Cuius ſane imbecillitatem, ſexu pariter & ætate ſignauit: Quippe quam, ſupra collatam, Gabaonitis omni ex parte poſtpoſuit. Ergo irridendo, eam & vitulam appellat, & pulchram & earum preſſurarũ quas malis ſtudiis meruit diligentem: Non vtique quod ærumnas ſuas amare poſſet afflicta, ſed quod ita eis per ſententiam necteretur ſicut ſolent pectora amore inflammata ſibi cõiungi. Ceruix igitur ſubiici digna tormentis, æſtus & auras latum ire promittitur, vt quę ei cum de riſu, comminator, inſultet, eorum malorum quibus eſt digniſſima, & cupidam eam pronunciat & peritam. *Effraim*, inquit, *vitula docta diligere triturã, & ego tranſiui ſuper pulchritudinẽ colli eius, aſcendã ſuper Effraim, Arabit Iudas, cõfringet ſibi ſulcos Iacob.* Ego, inquit, colla Effraim hactenus ſuperba defringã vt quẽ docentẽ indulgentẽque contẽpſerit, demùm ſentiat vindicantem. Nec ſanè cenſurã meã vtilitas optata deſtituet: quãuis enim iſtos ſubdat exitio, alios eorum ſanabit exẽplo. Effraim

Iudaici populi duplex iniquitas.

quippe qui fermentũ eſſe noluit, nec medulla pietatis impletus eſt ſed totus in paleas,leuitate mentis euanuit,ſuſtinebit exurentē,ſe, atearũ laborē. Iudas verò feliciore cōditione ſuccedet iugo timoris, nā defixo pręceptorũ vomere, inter bonum malúmque diſcernet, glebámque pectoris ſui, ſtudiis religionis, edomans, ſementem ſcientiæ, cum opere iuſtitiæ & miſericordiæ collocabit, eámque innouatis noualibus, de quibus videlicet exegerit ſilueſtria virgulta, concredet, vt competens tanto opere reſpondere poſſit vbertas: Quod eo tempore videtur impletum, quo de manibus Sennacherib, Ezechiam totámque vrbem, miſſum celitus liberauit auxilium Denique ſequitur: *Tempus autem requirendi dominum cùm venerit quod docebit vos iuſtitiam.* Beatum quippe Ezechiam, commendandæ religionis ſtudium habuiſſe, ita vt principis & doctoris munus impleret, Sacri loquũtur annales. Neque enim Tribus ſuæ incolas ad cultum Dei reuocaſſe contentus, per vicinas etiam regiones, in quibus aliqui de Iſraël capto tranſlatóque remanſerant, nuncios atque edicta diſperſit, vt ad cultum veri dei, repudiatis idolorum reuerterentur erroribus. Hoc eſt ergo quod dicit Ieroſolimitas meſſum ire miſericordiam, cùm ad requirendum Deum, principis quoque iuſticiam eos, docentes, deuotio concitaret. Quod ſane opus atque munus licet ſub Ezechia breuiter videatur effectum, tamen plenius à domino noſtro, qui rex regum eſt, dominuſque dominorum, per quem non vni Tribui aut regionis ſed vniuerſis terris atque nationibus lux pietatis oſtenſa eſt & virtutum diſciplina contradita, docetur effectum. Propter quod & Apoſtolus dicit, Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis, nec vllam in vllò dantes offenſionem, vt non maculetur miniſterium. Tunc ſiquidem requirendi dominum, oportunum tempus apparuit, cùm verbum caro factum eſt vt habitaret in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Sed videamus & impietatem. *Araſti reliquiſti, iniquitatem meſſuiſtis, comediſtis frugem mendacij, quia confiſus es in viis tuis, in multitudine fortium tuorum, conſurget tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ vaſtabuntur ſicut vaſtatus eſt Salmana à domo eius qui indicauit Baal in die prælij, matre ſuper filios alliſa. Sic fecit vobis Bethel à facie ma-*
al. militiæ. *litiæ † nequitiarum veſtrarum.* Per occaſionem Effraim, cuius peccata per totũ fere volumen exaggerat, mentio Iudæ fuerat intromiſſa: in quo, quid deuotio & fides, periculorum tempore, metuiſſet, apparuiſſet: hũc ergo commemorationis excurſum breuiter adnotaſſe contentus, ad ordinem ſuſceptę actionis reuertitur, & arguendis ſceleribus Iſraelis, inſiſtit. Vos verò Samariæ populi, inquit, oppidò ſecùs quàm Iuda ſæpe ac Beniamin, cùm in diſcriminum extrema veniſſes, nequaquam in deo ſed in tuis conciliis agminumque tuorum virtute es confiſus: Fructũ ergo recipies competentē, vt populum ac munitiones tuas hoſtilis tumultus interimat atque ſubuertat, atque ad ſimilitudinem, impiiſſimi ducis cui Salmana fuit vocabulũ, conſummaris, quem ſicut in libro Iudicum legimus, Gedeon potitus victoria, extinxit, &, vel cum ipſis neceſſitudinibus quas nomine miſerę parentis oſtēdit, vel, cum ipſa in qua regnauerat vrbe, quæ videri poteſt mater apellata,

lata, conſumpſit. Sicut ergo Salmana, inquit, Gedeon qui Baal idolum deſtruxerat, internecione deleuit, ita & tibi fecit Bethel: In qua vrbe videlicet, ſtatuiſti idola, quę Dei tui deſertor, adorares. More autem ſcripturarum vt cumulum profanitatis exprimeret, eadem verba geminauit dicens. *Sic fecit vobis Bethel, à facie maliciæ nequitiarum veſtrarum.* Ergo facies maliciæ ex multiplici iniquitate compoſita, nihil aliud geſtit oſtendere, quàm dignum illos ſtipēdium, captiuitatem videlicet, pro ſuis moribus, percepiſſe. Oſee cap. 11.
Sicut mane tranſit, pertranſiit rex Iſrael, quia puer Iſrael, & dilexi eum, & ex Ægypto vocaui filium meum. Iam ſupra dixerat, *Tranſire fecit Samaria regem ſuum quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ.* Et nunc ergo idem repetere curauit, dicendo: *Sicuti mane tranſit, pertranſiit rex Iſraël,* Id eſt, regnum gētis veſtræ quod peccando deſideraſtis, peccando etiam deleuiſtis, Omníſque arrogantiæ veſtræ pompa conſenuit, quia regalis potentia quam ad ſimilitudinem vicinarum gentium, concupiſtis, nihil vobis, ſine auxilio meo, defenſionis parauit. Propter quod, vos etiam propheta commonuit, Nolite, inquit, confidere in principibus neque in filiis hominū quibus non eſt ſalus. Exiit ſpiritus eorum & reuertetur in terram ſuam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Ita ergo, nihil illorum vobis inſignia, ſicut nec veſtra illis, profuere ſuffragia. Totum ſiquidem quod videbantur poſſe, vel viuere, ea velocitate conſūmptum eſt, vt non diutius appareret quàm matutina crepuſcula, quæ, noctis videlicet digreſſu, & dies coarrantur exortu, ſecūdùm illud quod in ſimili cauſa apud Beatum Dauid legimus: Cū exorti fuerint peccatores, inquit, ſicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem in ſeculum ſeculi & vltra: Ita ergo & principatus Iſraelis adhærente criminibus vltione collapſus eſt, vt non tam floruiſſe quàm raptum apparuiſſe videatur. *Quia puer Iſraël, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum.* Huius verſus vltimam partem, in perſonam domini noſtri Ieſu Chriſti beatus Matthęus Euangelij ſcriptor aſſumpſit, Diſpēſatoriè factum eſſe commendans, vt ad declinandum Herodis furorem, qui Redemptoris noſtri perſequebatur infantiam, ad Ægyptum, Ioſeph & Maria pergerent. Oportebat ſiquidem illud impleri quod propheta pronunciauerat, *Ex Aegypto vocaui filium meum.* Quod igitur de populo dictū eſſet prophetiæ textus oſtendit: hoc etiam ad perſonam Domini Ieſu Chriſti poſſe transferri, Apoſtolica monſtrauit authoritas, Per quem videlicet ea quæ Iudæis data erant diuinę pietatis inſignia, & cumulatiùs nobis conferrentur, & gratiùs. Contextio verò explanationis, vim cenſoris oſtendit, qui pręteritę nobilitatis ad hoc infert mentionē, vt eos grauiter vrat quos degeneraſſe cōqueritur. Enumeratis ergo criminibus denunciatíſque ſuppliciis, intulit ſubitò memoriam prætéritę dignitatis, ac ſi diceret, En dolor! en lachrimæ! & quod hoc genus hominum eſt, quod ſub tanta vilitate cenſetur? Poſt quę veluti ſuſcepta reſponſione, proclamat. *Quia puer Iſrael, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum.* Hic ille eſt, inquit, quem ſeuiente impietatis locata, dolores meſſuiſſe defleui, quē inſtar Salmana à Gedeone conſumpti, populandum eſſe denuncio. Hic inquam

eſt qui regnū ſuū fecit aboleri, vt tā celeriter quā diluculi poteſt tēpus eſſe, trāſiret Hic, inquam, eſt qui de ſanctorum ſtirpe deſcendens, in ipſis mihi conſecratus fuerat exordiis, & inter tot gentes toto orbe diſperſas, vnus populus qui Iſrael vocaretur, electus eſt: cuius merita, affectione præueniens, meum puerum: meum, inquam, filium nuncupaui, tantumque illi decus cùm adhuc de Aegypto educeretur impoſui, vt & vocibus quodammodo panderetur & rebus, quia tantū inter iſtum populum & vulgus Aegyptium, apud me diſcrimen vigeret, quātùm eſſe inter optimos filiorum & peſſimos ſeruorum ſoleret. Cùm ergo iam tunc ſuper omnia liberationis miracula & libertatis illius dulcia, hoc à me cœpiſſet inſigne vt meus filius diceretur, adeò nunc ad profanitatum ima defluxit, vt mei ſuíque pariter oblitus, ſolis dęmonū cultoribus obediret: qui, ad probādum quàm nihil religionis nihílque rationis in iſtius populi mente reſideret, non elaborata quibus ſe ducerent admouere commenta, ſed quaſi pecudes ad exitium paratas, ſic eos vocauerunt, & quod volebant, facili ſignificatione traxerunt *Baalim immolabant, & ſimulachris ſacrificabant*, id eſt, ad cultum variorum Idolorum quibus erant diuerſis ritibus ſeruituri, vocantes ſe, tanta facilitate ſequuti ſunt, vt deſiderium eiuſmodi, occaſionis habuiſſe conuincerentur. *Et ego quaſi nutricius Effraim, portabam eos in brachiis meis, & neſcierunt quòd curarem eos*. Interpoſiti duo verſus, narrationis ſimplicis abrupere contextum: & per hoc, difficultatem intelligentiæ præſtiterunt: Cæterum quod ait. *Quaſi nutricius Effraim portabam eos in brachiis meis*. Illi ſententiæ quæ eſt prælata, reſpondet. Id eſt, *O puer Iſrael & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum*. Poſt hæc autem, quid ſcelerum perpetraſſet interſerens, in ordinem commemorandæ leuitatis reuertitur: quod quidem videtur ad conteſtandos indignationis fluctus valere: vt non videlicet vno tenore inſtituta curat oratio: ſed etiam in tempore, quo, quę ſunt olim geſta, recoluntur. Vis pręſentariæ cōqueſtionis erumpat, quaſi etiam breuis diſſimulationis intolerans. Ergo cùm inſtituiſſet inſignia antiqua contingere, vt degenerantis nimirùm populi grauaret reatum, & quod ſpontanea pietate dilexerit eum, & quod filii appellatione decorauerit, exclamauit ſubitò quod aures ſuas miniſtris dæmonum limphātibus permiſiſſent & eos ita celeriter eſſent ſequuti vt nullum in aſſentiendo crearent laborē. Quod de impetu, vt diximus, conquæſtionis incertum: ſi paululum ſeponas, liquidum habebunt quæ ſequuntur ad ſuperiora contextum: id eſt, *Quia puer Iſrael. dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum, & ego quaſi nutritius Effraim, portabam eos in brachiis meis & neſcierunt quod curarem eos*: acſi diceret: nō eſt huius populi noua profanitas, quia ſigna mentis ingratæ, inter ipſa mihi oſtendit exordia. Nam cùm illum filium nuncupaſſem, beneficiis etiam delineamęnta ſubuinxi, & quaſi paruuli mei curam indulgentiſſimus nutritor exercui Quidni, cùm eum nec vaſtæ ſolitudinis moleſta ſentire permiſerim: neque noui & longi itineris labore vexari: quaſi funiculus eius, id eſt, ſortitio, cùm Adę videlicet primi hominis peccato, è fœlicitate decidiſſet, qui paradiſi fuerat cultor & habitator effectus vt

in laboratis

in laboratis copiis veſceretur: ita & iſte, incomparata hominibus, & ſolis miraculis cōparata pabula poculaque ſuſcepit, ſicque ſolis charitatis vinculis eum alligaui ac præceptorum habenis. Ob hoc ſolum, vt tuti incederent, ora compoſui, oſtendens me ideo ad eorum requiem deflexiſſe, vt oportuna tequie ac voluptate fruerentur: quippe qui non ſentirent porẽtiam deprimentem, ſed in illâ neceſſitate per loca vaſta cum illis gradientem: exaltatum habetent iugum, id eſt, remotum, ſicut in curribus fieri videmus, in quibus iuga cùm ſoluuntur, eriguntur. Ille tamen populus nec prouidentiam meam, nec indulgentiam, qua erat informandus & ſanandus, aſpiciens, ſemper mihi reſultantis animum oſtendit, donec ad eũ in quo nunc eſt ſtatum, pertinaci impudentia perueniret. *Non reuertetur in terram Ægyptiam, & Aſſur ipſe rex eius, quoniam noluerunt conuerti. Cœpit gladius in ciuitate eius, & conſumet electos eius, & comedet cap.ta eorum, & populus meus ad reditum meum pendebit. Iugum autem imponetur eis ſimul quod nō auferetur.* Supra dixerat, *vocauerunt reos*, Sicut, *abierunt à facie eorum*: nunc verò, *noluerunt conuerti*, ait: Id eſt, quia pietate ſe auocantibus promptam obedientiam commodarunt, nunc, vt à proauis ad meliora temearẽt, neque varia ſunt afflictione compulſi. Nam cùm amiſſis opibus de ſeruitutis mutatione contenderent, vt Ægyptiis potius quàm Aſſyriis ſubderentur, ne hoc quidem obtinere meruerunt, quoniam immobilis eſt quæ de noſtro proceſſit ore ſententia: illos videlicet haud aliis interim, quã Aſſyriis eſſe dominis ſeruituros. Vnde in opus ſuum vltio inchoata gradietur, vt perrumpat gladius ciuitates, omnémque nobilitatem ferrum pariter flammaque populetur, cunctáque hoſtes, quæ ſolent diuitibus chara eſſe, diripiant. Sic populus hic olim meus, omnibus viribus, cunctis etiam ſolaciis deſtitutus, ad meum reditum tarda expectatione pendebit, feris videlicet precibus, & gemitibus ingratis, vt ei auxiliator fieri dignet expoſcẽs. *Iugum autem imponetur eis ſimul quod non auferetur.* Inefficaces videlicet fuiſſe lachrymas ſuas rebus probabit, quia non refigam † iſtam promulgationem quam coactus multis eius ſceleribus tandem in opus exire mandaui.

melius reſtringam.

Et quia dixerat manere decretum, iugumque eos Aſſyriæ captiuitatis protinus ſubituros, ſchema etiam deliberantis aſſumit, quali videlicet vltione reos conſumat, proponítque exempla vrbium quas delatum cælitus deleuit incendium. † *Quomodo dabo te ſicut Adama, apponam vt Seboim? Conuerſum eſt in me cor meum, pariter conturbata eſt pœnitudo mea. Non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt diſperdam Effraim: quoniam Deus ego & non homo, in medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatem.* Ea quæ olim fuerunt geſta recolendo, oſtendit & Iſraëlitas non minus quàm Sodomitas vel poſſe vel meruiſſe conſumi, ſe tamen beneficiorum memorem quæ in honorem ſanctorum parentum etiam immeritis eorum liberis contuliſſet, nō ea vſque adeo velle reſcindi, vt eos effuſa penitus internecione conſumat. Et ideo, ſe quaſi paterno affectu motum eſſe concuſſumque denunciat, & quandam pœnitudinem ſuſcepiſſe, quod Sodomitarum perniciem Iſrao-

Hic deeſt quod habetur in Editione vulgata: Quomodo dabo te, Ephraim, protegã te Iſraël.

li, vel ſub deliberationis ſpecie fuerit comminatus: ſubiicítque continuò, *Non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt diſperdam Effraim.* Id eſt, nó eò vſque clementiam meam indignatione mutabo, vt nullum de Iſraelitis ſupereſſe permittam, *Quoniam deus ego & non homo*: cuius beneuolentiá videlicet venis vndantibus effluentem, exhaurire non poſſet offenſio † protinus ſubituros ſcema etiam deliberãtis offenſio: vel cuius diſpoſitionem, dicata ſemel firmitáte gaudenté, ingratorum culpa nó mutet. Quod & magiſter gentium breuiter indicauit, dicédo: Sine pœnitétia enim ſunt dona & vocatio Dei: dico enim, inquit, nunquid repulit deus plebem ſuam videlicet quam antè præſciuit? nunquam illam patietur impiarum gentium more deleri. Et nunc ergo, cùm debitas plagas pollutis denuntiaſſet agminibus, habere ſe tamen rationem eorum quibus ſit parciturus oſtendit. *In medio*, inquit, *tui Sanctus, & non ingrediar ciuitatem.* Hunc verſum Hieronim. cùm vellet exponere, perrexit enumerare qui ciuitates có didiſſe legerentur, & ait primum Cain vrbis ſibi præſidium comparaſſe, poſtea etiam nonnullos criminibus inſignes fuiſſe vrbium conditores.

ANNOTAT.

Miror qui venerit in mentem viro ſancto, & qui nil minus quàm calumniator audiit hæc D. Hieronimo adſcribere, cùm longe aliter dicat in huius loci interpretatione quàm hic habetur: niſi forte in alia quàm nos commentationis huius exemplaria inciderat Ruffinus.

Et ideo, Deum commendanté propriæ reuerentiam ſanctitaris, dixiſſe quoniam ciuitaté caueret intrare: atque in hunc modú porrexit aſſerere, ſanctos quoſq; & vitá ſuam philoſophiæ mancipantes, celebritaté vrbiú declinare & montiú ſecreta diligere. Talem autem explanationis coloré, quis ſine irriſione conſideret? Neque enim hîc Deus noſter, dicendo ſe non ingreſſurum ciuitatem, vrbes generaliter pronunciauit horrere, de quo dictú legimus: Diligit dominus portas Syó ſuper omnia tabernacula Iacob: &, Deus in medio eius non cómouebitur: Adiuuabit eam deus vultu ſuo. Sed quoniam commemorationem induxerat Sodomorum vicinarumque vrbium, quas ſicut in libro Geneſeos legimus, vt deleret, ingreſſus eſt, dixerátque: *Quomodo dabo te Effraim? quomodo expugnabo te Iſrael? Quomodo dabo te vt Adama, ponam te vt Seboim?* Intuleratque continuo: *vt non faciam furorem iræ meæ, & non conuertar vt diſperdam Effraim*, conſequé ter adiecit: *Quoniam deus ego & non homo: In medio tui ſanctus, & non ingrediar ciuitatem.* i. de omnibus populis vos elegi, quibus peculiari numine præſiderem, idque in honorem parentum veſtrorum qui mihi acceptiſſimi vixerant, decreui atque promiſi, quòd & ſi offenſionem meam ſacræ legis temeratione meruiſſes, viſitarem iniquitates tuas, miſericordiam autem meam non penitus auferrem, vt te nimirùm ſinerem internecione conſumi, memoriamque tui nominis prorſus aboleri. *Et quoniam Deus ego & non homo*: cuius ſcilicet decretum variatio nulla conuellit: ideo in medio tui verſor quidem æterna ſanctitate conſpicuus, per quod in peccara tua caſtigator inſurgo, & fœdera quæ cum patribus tuis ſunt percuſſa

non

non temero, vrbes tamen tuas nequaquã ita ingrediar vt Sodomæ potetas, cùm delenda eſſet, intraui. Et quoniam intulerat de proſperorũ parte ſermonem, non fuit contentus dixiſſe, quia nequaquam Iſraelitæ inſtar aliarum gentium diſperirent, ſed quid etiam aliud de eis ordinauerit miſericors percurrit, atque illius temporis quo ſoluta captiuitate ad ſolum patrium reducendi eſſent, intulit mentionem. *Poſt dominum ambulabunt quaſi leo rugiet, quia ipſe rugiet & formidabunt filij maris, & volabunt quaſi auis ex AEgypto, & quaſi columba de terra Aſſyriorũ. & collocabo eos in domibus ſuis, dicit dominus.* Quid vtique, ait, mirum, ſi vltionem tum maxime calentẽ pietas noſtra moderetur, cùm in hoc ipſo iam tempore gaudia conferendæ liberationis informem, nec celatum eſſe velim, quanta eos maieſtate & de ſeruitute barbara liberare, & ad regionem patriam reuocare diſponam? Veniet, inquam, tempus vt me vindictæ operam capeſſente filij maris, hoſtilium videlicet turba nationum haud leuius terreantur atque diffugiant, quàm gurgites rubri maris Iſraël tranſeunte ſunt diſciſſi. Dauidem iuſſionis potentia in principem AEgyptiorum reſlui, qua in ſalutem piorum fuerant paulò ante ſuſpenſi. Tam igitur ex AEgypto, quò poſt Babylonium triumphum Iſraelitæ confugerant, quàm de Aſſyriorum regione quò eos Sennacherib abduxerat, quaſi columbarum agmine reuertentes, nidos priſtinos, auitas videlicet regiones, ſtabili habitatione complebunt. *Circundedit me in negociatione Effraim, & in dolo domus Iſraël. Iudas autem teſtis deſcendit cum Deo, & cum ſanctis, fidelis. Effraim paſcit ventum, & ſequitur æſtum. Tota die mendacium & vaſtitatem multiplicat, & fœdus cum Aſſyriis iniit, & oleum in Ægyptum ferebat.* Cùm inter comminationum fremitus, quos illius temporis ratio poſtulabat, per exceſſum breuem, liberationis gaudia contigiſſet: ad conſequentiam ſuſceptæ actionis regreſſus, Effraim ſtudia, vel quaſi mœſtus vel quaſi indignatus exſequitur: ſedulò curans, ſicut frequenter notaui, denunciatis ſuppliciis ſubtexere ſpecies magnitudineſque culparum, quæ nihil inuidiæ commotioni eius relinquant, oſtendantque illa ſupplicia non vitio ſed iudicio fuiſſe prolata. Sic ergo quę ſunt per exceſſum interiecta, ponẽr facilem præſentis verſus ad ſuperiora contextum: id eſt, Iugum imponetur eis quod non auferetur. *Cum* itaque *circundedit me in negociatione Effraim, & in dolo domus Iſrael*, id eſt, ſicut quidam negociator malus, fraude quam mihi intuliſſet populus lætabatur, putabátque, cùm precabatur, ſe illudere: nec quia clementiã meã nouerat ſubuenire vexatis, plagarum tempore ſuum confitebatur errorẽ. Sed quia cor eius non erat rectum mecum, nec emendationẽ fideliter promittebat, inſtar illius Pharaonis, qui vbi primùm à calamitatibus reſpiraſſet, ad flagitia recurrebat: vel certe vt in ipſo libri volumine exprobrauit propheta, quia aurum & argentum cæteraque vel ad victum vel ad cultũ pertinentia quæ à Deo ſuſceperat, idolorum cultui mancipabant. Idem nunc quoque voluit intelligi negociatum Effraim in ſuam contumeliam, conquerendo: cùm videlicet mentiretur ſe ab idolis, cũcta quę à deo per-

ceperat, conſecutum. Sed cum decem Tribus ſub regibus qui in titulo præferuntur, his quas diximus iniquitatibus ſorduiſſent, *Iudas* adhuc altiquantùm à fratre diſſimilis *deſcendit cum deo teſtis, & cum ſanctis, fidelis*. Id eſt religioſum ducem Ezechiam ſecutus, ſtuduit maieſtatem diuinæ protectionis & fidem promiſſionis oſtendere, atque in eius viribus, ſalutis ſuę fiduciā, vel inter extremas miſerias collocauit: Sícque liberari, mirabili defenſione, promeritus, oſtendit nec patres ſuos fuiſſe deceptos qui hunc vnum deum tota mente coluiſſent, nec ſe potuiſſe diluuio captiuitatis operiri qui veraci propugnatione gauderet. Ad competentes igitur fines, populus vterque peruenit, vt verum deum ſequutus & Iudas patrum ſanctorum & miraculorū teſtis euaderet. Samaritæ verò, ſicut falſos deos relicta veritate coluerunt, ita ventis paſci, ſecuti æſtuum, id eſt, vanitates & perniciem, deteguntur. Relicta quippe propugnatione Dei, quæ meritis erat impetranda non precio, tum ab Aſſyriis tum ab Ægyptiis auxilia mercabantur, & Aſſyriis videlicet pecuniam, & AEgyptiis oleum, id eſt, munera ſoli fertilia deſtinando, per vnam quippe ſpeciem, multa ſignauit: Quod ergo ſecutum eſt audiamus. *Iudicium Dei cum Iuda, & viſitatio ſuper Iacob. Iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei.* Nomine Iacob, decem tribuum populos indicauit. Diuerſitas ſtudiorum, inquit, diuerſitatem quoque expugnationis † exegit, vt iudiciū Domini pro Iudę ſalute conſiſteret, Samaritas vero viſitatio ſeuera percelleret. *In vtero ſupplantauit fratrem ſuum, & in fortitudine ſua directus eſt cum Angelo, & valuit ad Angelum, & confortatus eſt, & fleuit, & rogauit eum. In Bethel inuenit eum, & ibi locutus eſt nobiſcum, & ad dominum deum tuum conuerteris. Miſericordiam & iudicium cuſtodiet, ſpera in deo tuo ſemper.* Recordatur, vt ſupra cœpit, nobilitatis antiquæ, vt quicquid honorum ſtirps electa promeruit, vel quicquid virtutis oſtendit, ad arguendum poſterorum vtilitatem proficiat. Ac ſi diceret: En quo parente generati, ad quæ ludibria peruenerunt. Quantumque à priſcorū degenerauere virtutibus, Iacob ſiquidem ita fuit appetens gloriæ, † vt antequam in hanc lucem de vtero matris exiret propheticū inierit cum fratre certamen. Quodque vix ipſa natura credi permitteret, plantam germani cui erat etiam primogenita non fraudibus ſed meritis erepturus, inuaſit. Auſpicium ergo lucis cum teſtimonio dignitatis aſſumpſit, oſtendens videlicet, quòd placita deo polleret generoſitate, cui frugem ſecuturæ virtutis contigiſſet etiam ante ſentiendi tempora, polliceri: Sícque deinceps, cùm ad iuuenilem veniſſet ætatem, & percepta iam primogeniti benedictione conſpicuus, trucibus fratris appeteretur inſidiis, longum exilium, conſilium ſanctæ matris ſecutus arripuit: nulliſque de † humanis opibus, cæterum Dei tantum cui apud Bethel ſibi apparenti decimas nouerat, confiſus & proſperatus auxilio, virtutum ac vitium ſuarum magnitudinem, quam ante experimento neſciebat, agnouit. Nam cùm poſt longi temporis ſpacium, ad habitationem paternam locupletatus rediret, & ſubito germani territus fuiſſet occurſu Ange-

melius viſitationis

forte melius gratiæ

alias nec de vllis humanis opibus, ſed dei tantum, &c.

Angelus in ſpecie hominis ei obuiauit dignatuſque eſt cum timente luctari, ita ſanè vt non illum exerta maieſtate deprimeret, ſed quaſi æqualis cum æmulo, inferióue certaret. Quod vbi beatus Iacob, vt fœlix robore, ita etiam prudentia oculatus, aſpexit, videlicet dominum ſuum magna pietate ſe ideo ſubmittere, vt quæ de ſerui ſui ſublimatione diſpoſuerat, indicaret, id eſt, quòd eo protectore ſublimandus eſſet quo colluctatore penè extitiſſet ſuperior, fieretque ad intelligendum idoneus, quòd ita eum nemo mortalium violatet vt nec ſuperior natura idipſum poſſet efficere. Proinde cùm tam profundum conſilium patriarcha ſenſiſſet, ſpiritum illicò humilitatis non elationis aſſumpſit, & vt benediceretur ab eo cui videbatur præualuiſſe, lachrymoſis ſupplicationibus depopoſcit. Nec illa colluctatoris ſui ſimulatione deceptus eſt, vt ſe quaſi fortiorem putaret: ſed ſicut ad ferendum aduerſa magnanimus, ita ad dignoſcendum occulta ſollicitus, intellexit ipſum eſſe qui ſe cõprehenſibilibus imaginibus dignaretur induere, quem vidiſſet apud Bethel, ſcalæ à terra in cęlũ pertingentis cornibus innitentem. Ibi ergo breui compellatione didiciſſe meruit, & quanta eſſet diuinitas apparentis, & quod ſerui fidelis officium, ſine quo Deo penitus placere non poſſit, vt omnipotentiam videlicet credat & fateatur authoris, eique tota mente per omnem vitæ ſuæ confidat ætatem. *Dominus deus exercituum, Dominus memoriale eius*, Id eſt, ita Dei tui memor eſſe debebis, vt ipſum ſemper propugnatorem dominumque fatearis. Sed hoc ad dogma reſpicit: a parte verò morum, ſtudium iuſticiæ miſericordiæque cuſtodis. *Spera in deo tuo ſemper*, vt, vel cum eo continua virtute conſiſtas. vel ſi fuerit interpolata deuotio, ad eum, ſuſcepta emendatione, concurras. Quas virtutis regulas, ad beatitudinis apicem certo tenore ducentes, & fœliciter exercuit, & poſteris ſuis cuſtodiendas reliquit. Vnde & ex exiguo loco, in tantùm dignitatis aſcendit vt terra repromiſſionis ipſius poſteris traderetur. *Canaam in manu eius ſtatera doloſa, Calumniam dilexit & dixit Effraim. Verumtamen diues effectus ſum, inueni idolum mihi, omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui.* Cùm generoſa beati Iacob facta narraret, à quo poſteros ſuos degeneraſſe conqueritur, Canaam ſubitò intulit mentionem, non vt ad gentem aliam tranſiret oratio, ſed vt more prophetarum, per nimiam indignationem, Canaam, ipſos Iſraëlis poſteros, nominaret, cui nimirùm ſimiliores motibus extitiſſent. Hanc autem inuectionis ſpeciem, & apud alios quidem, ſed præcipuè apud beatum Eſaiam, & Ezechielem, & apud Danielem cùm ſenes adulteros conuinceret inuenimus. Huius ergo tenore cenſuræ, in præſenti quoque loco commemoratio Canaam, id eſt, profanę gentis inducta eſt, vt fieret ſenſus eiuſmodi: Sed quid ego varia inſignia paternæ generoſitatis euoluo, à quibus turba iſta quam defleo tanto ſpacio dilapſa conuincitur, vt non immeritò ſoboles Canaam nuncupetur? In eius ergo manu, calumniam diligenti ſtatera, ſed nimis doloſa conſiſtit: quod eò valet, vt oſtendam illum non errore ſed ſtudio potius iudicióque delinquere. Vbi enim talis animę verſatur af-

Deus luctatus cum Iacob.

fectus, vt non impetu aut negligentia, ſed cum deliberatione, quaſi ſuſpenſis ab vtraque parte ponderibus, nefanda committat, dicitur peccaſſe ſub trutina. De quo ſenſu illud etiam apud beatum Dauid legimus: Verùmtamen mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Cùm ergo hoc præcipuum ſit humani ingenij munus, vt quid obedire debeat, quid vitare, perpendiculo rationis & momētis collationis examinet, profanatus populus veritatem in mendacio detinens, admouit quidem ſtateram negociis ſed doloſam: melioribus videlicet deteriora præponens, & noxiis magis quàm vtilibus adquieſcens. Quòd autem ait, Calumniam dilexit: poteſt & ad illud referri quod in ſuperioribus accuſauit: id eſt, quòd tantam impudentiam plebs ingrata quaſi obſcœna mulier induiſſet, vt ei omnia quæ vel ad cultum, vel ad victum, rerum vnicus creator contulerat, à ſuis id ſe conſequi amatoribus mentiretur. Propter quod iratus dominus, ablaturum ſe & lanam & linũ quæ operiebant eius ignominiam, repromiſit, vt ingratorum ſcelera, deformitas & nuditas ſecuta, conuinceret. Huius autem calumniæ denotantur apud beatum quoque Hieremiam Nam cùm denũciatis per multos prophetas cladibus Hieruſalem interiiſſet, atque tota gente Iudæorum in Babiloniã tranſlata, pauci ad colendos agros eſſent relicti, tantam mentis ſuę in delinquendo pertinaciam publicarunt, vt dicere non timerent, quia ex quo reginam cæli colere, atque reliqua vicinarum gentium idola deſtitiſſent, ex illo quoque tempore, cuncta eos aduerſa ſequerentur. Ergo eiuſmodi opinionibus, vero & clementiſſimo Deo quaſi calumniam commouebãt, falſiſſimè prædicando, fœlices ſe habuiſſe dies cùm ab eo diſcederent, miſeros, cùm ad illum redirent. Proinde fallax mentis trutina, Canaam magis illos quàm Iſraëlis fecit poſteros nuncupari, non momentaneo vt diximus impetu, cæterùm † explorata impietate peccantes: & ideo veri iudicij pondera non habentes, in rebus breuiſſimis, & vmbrarum inſtar elabentibus, ſalutis & proſperitatis ſuæ fiduciam collocabant. *Omnes*, inquit, *labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui*: Id eſt, cùm perpetratis ſceleribus vrgerentur, tamen tutos ſe fore elaboratis opibus autumabant, tantùm ſe opulentiæ collegiſſe dicentes, vt ad eos non poſſet ærũna peruadere. His proinde ſtateræ ſuæ fraudibus ludebantur, cùm Deo excelſo adiudicandi † operum prodeunte, putarent, quòd ſupellex varia vel pecunia concluſa reos protegeret. *Et ego dominus Deus tuus, ex terra Aegypti, adhuc ſedere te faciam in tabernaculis, ſicut in diebus feſtiuitatis.* Statere ergo illius, id eſt, deliberationis tuę fraudes exitu rerum atteſtante cognoſces: vt, quod ratione noluiſti, angore fatearis me eſſe vnicum Deum tuum, qui te à tempore liberationis AEgyptię, in peculiarem populum ſum mihi dignatus adſciſcere. Cuius animaduerſionẽ, adeo, nullis aut pręſidiis, aut poteris diuitiis ſubmouere, vt non ſolùm denunciatę ſeruitutis iugum ſubire tibi neceſſe ſit, verùm ſtatutis ſub ea manere temporibus, quibus demùm euolutis, gaudia libertatis poſtrema guſtabis. Ergo hoc ſenſu, inter comminationis fremitus, aliquid de proſperis videtur illatum

al. ſed.

melius. ad iudiciũ

tum, vt ad confirmationem præceſſuræ captiuitatis valeret, ne quis ambigeret inferẽdas miſerias, quas didiciſſet ſuccedentibus proſperis terminandas. Poſſemus autem etiam illud adferre, quòd ex vſu nimirum ſcripturarum veniret, denunciationem permiſceri triſtium vel lætorũ, vt nec continuata gaudia mentes reſoluant, nec triſtia continua debilitent. Sed illum priorem ſenſum loci videtur iuuare contextus. Denique ſæuera, vt cœperat, oratione progreditur: *Locutus ſum per prophetas, & ego viſiones multiplicaui, & in manu prophetarum adſimulatus ſum.* Nunquam, videlicet, depoſui curam medendi, ſed per prophetas meos, tam loquendo reſtiti *for. melius* quàm gerendo, vt prouidentiam meam intelligerent atque faterentur, inſtiti. qui tanta eis indulgentia conſulebã, vt non ſatis dignas maieſtate mea ſpecies, in quibus propius eis conuerſaret, aſſumerem in manibus. Ergo † *melius* idem, operibus in oculis prophetarum non ſum dedignatus his aſſimilari ego. formis ſiue perſonis, quæ & ſi clementiã decerent, vt eſt illud quod paulò ante dixi, quia vt formidinem de corde Iſraëlis expellerem, perſonam inualidi luctatoris aſſumpſi, vt beati Moyſi tempore, transfigurari in ignẽ quo rubus non conſumeretur, elegi, velut agni ſanguine Iſraëlitarum limina communiui, multáque alia quæ in hunc modũ diuerſis temporibus acta legimus: vt appareret videlicet deus noſter in his imaginibus quas diſpenſatio ſuſcepta poſcebat, non quæ maieſtati illius competebant. Sed videamus reliqua. *Si Galgal idolum, tamen fruſtra erant in Galgal bobus immolantes.* Poſt eorum commemorationem quę clementier egiſſet, reducta eſt vnde fuerat inchoata conqueſtio, ſuo ſenſu, eiuſmodi. En quæ ſcelera ingratæ plebis experior poſt tot beneficia mea, poſt tot dona, totque miracula: apertos in cõtumeliã meã ſectatur errores, & nõ aliqua argumẽtorũ ſubtilitate decepta, cõfeſſę amentiæ ſubiugatur! *Si Galgal idolũ: tamen fruſtra erant in Galgal immolantes bobus*: De quo loco, & ſup ràdixit: *Omnes nequitiæ eorũ in Galgal.* Per cauſalẽ ergo cõiunctionẽ, id eſt, *Si*, ſententiã cõuincẽris induxit: Id eſt, cùm nulli ſit dubiũ, ſolas eſſe in ipſis locis brutarũ pecudũ imagines collocatas, in quibus vtique, & ſi ipſas pecudes ſtatuiſſent, ſupplicantibus tamen prodeſſe non poſſent: nunc verò, cùm rerum vilium viliora illic ſimulachra ſentiendique ignara viſantur, neque ſibi neque aliis quampiam vtilitatem datura, tamẽ fruſtra erunt in Galgal bobus immolantes: ac ſi diceret, crederetur ne hoc committi poſſe, antequam fieret, vt apertam ſtultitiam & profanitatẽ, nihil in ſe amplius quàm reatum vltimum continentem, plebs quondam virtutibus clara ſequeretur: poſtquàm illos ritus & maieſtate reuerendos, ad vilia fanaticorum inſtituta deſcenderet, atque idola, vel mediocriter ſapientum ſubiecta diriſui, fruſtrà, id eſt, abſque vlla vel breuis commodi vtilitate ſuſciperet? Sed cùm eſſet amentia clarior die ſi homines pecudibus ſupplicandum putarent, fore tamen turbas, quæ ſibi a boũm imaginibus fœlicitatem conferri poſ- *Hic deeſt.* ſe arbitrarentur †. *Nam & altaria eorum, quaſi acerui ſuper ſulcos agri.* Con- quis vnquã exiſtimaſſet ſequenter autem profanos ritus, obſeruationum quoque vilitas ipſa con- *vel ſimile* uincit, vt ſine aliquo locorum delectu aras extruant, & probroſos deos *quidpiam.*

tumultuariis venerentur altaribus. Ergo quaſi cum gemitu & admiratione quam diſſeruimus prolata vox eſt: *Si Galgal Idolum, tamen fruſtra erant in Galgal bobus immolantes. Nam & altaria eorum quaſi acerui ſuper ſulcos agri.* Sed quid ſubiiciat, audiamus: *Fugit Iacob in regionem Syriæ, & ſeruiuit Iſraël in vxorem, & in vxore ſeruiuit. In propheta autem eduxit dominus Iſraël de AEgypto, & in propheta ſaluatus eſt.* Quia non hiſtoricæ narrationis tenore, cōmemorationem intulit antiquorum, ſed ſub impetu & dolore degeneres poſteros arguēdi, recoluit facta maiorum, ideo quaſi fluctuabundus ſermo progreditur, vt inuicē ſibi exprobratio laudatióque ſuccedat, obiurgationíque pondus, prædicatio antiqua nobilitatis adiungat. Proinde, vt inſtituerat, labores beati Iacob, qui & Iſrael appellatus eſt, ptouentúſque dinumerat. Cuius vtique nomine, gens tota ſignatur. Propter quod & ipſius prçcipuè intulit mentionē, atque vt dicere cœperamus, Iacob ille de cuius ſtirpe deſcendunt, conſiliis ſanctæ matris obtemperans, in Deo ſuo tantùm ſpem ac fiduciam futurę proſperitatis reponens, regionem patriam dereliquit, ac Meſopotamiæ fines ſolus atque exul intrauit, nullum habens niſi de generoſa indole commēdationis auxiliū. Cuius conciliatu ſtatim ſocietatem eius Laban auunculus concupiuit. Et ne gratuitus eſſet labor generoſi iuuenis, amatę virginis nuptias toleranda ſeptennij ſeruitute deſpondit: in quo tempore cum magna eius fides induſtriaque patuiſſet, ſeruitutis & nuptiarum geminata conditio eſt. Hoc eſt enim quod ait, *in vxore ſeruiuit*: id eſt, officium paſtorale pro impetrādis nuptiis, ſicut hiſtoria narrat, exercuit. Quod autem ait, *Et in vxore ſeruiuit*, id eſt, coniugij mercede propoſita, gregem ſoceri cuſtodiuit. *In propheta autem eductus eſt, quoniam eduxit dominus Iſraël de AEgypto, & in propheta ſeruatus eſt.* A paruis nempe exordiis, & adeò paruis vt opere mercenario paſceretur, vſque ad eam magnitudinem populi diuitiarumque peruenit, vt eum iam AEgyptus tota quodammodo capere non valeret, atque vt primò fœlicitati eius inuiderat, ſic deinceps liberationi & Pharao cum ſuis periret agminibus, illamque attritę AEgypti gloriam, haud humanis viribus, cęterum tam declarandis patrum meritis quàm inſtituendis ſactis ritibus agnoſceret ſe conſecutum. Nequaquam verò in duce aliquo bellicoſo, ſed *in propheta ſeruatus eſt*, videlicet beato Moiſe qui eum famoſis illis, quæ legimus, miraculis vendicauit. Quę ergo erit ſatis digna conqueſtio quòd gens quę fuerit tam illuſtri ſtirpe conſpicua, nunc ſtultitia inſignis & ſolis agat famoſa criminibus? *Ad iracundiam me prouocauit Effraim in amaritudinibus ſuis, & ſanguis eius ſuper eum veniet, & opprobrium eius reſtituet ei dominus ſuus.* Commemoratio patrum reddidit filiorum crimen horridius, idque indicat exclamatio ſubiecta cenſoris, qui ſe ad amaritudinem & indignationem, quę in peius vltum iret, adactum eſſe teſtatur. Et ideo vigore licet pronunciantis inſurgens, à ſe tamen vindictę ipſius repellit inuidiam, elaboratíſque ſuppliciis Effraim interiiſſe denunciat, qui ſalutariū diſciplinarum deſertor ſe prorſus authore & degenerauit & corruit. *Loquente Effraim horror inuaſit Iſraël, & deliquit in Baal, & mortuus eſt, & nunc* addide-

Oſeæ cap. 13.

addiderunt ad peccandum, feceruntque ſibi conflatile de argento ſuo quaſi ſimilitudinẽ idolorũ factura artificum totũ eſt: his ipſi dicunt, Immolate homines, vitulos adorantes. Induxit eorum quę à tempore diuiſarum tribuum commiſerant mentionem, ſed eo ordine quem indignatio magis quàm narratio poſtulabat. Effraim ſiquidem, in pręſenti loco, Ieroboam principem diuiſionis appellat, qui, vt ſimulachra vaccarum populus veneraretur, edixit. Poſteà verò Baal idoli cultum, Acab cum Ieſabel ſuſcepit, quam profanitatem Hieu ſeueritate congrua legitur vindicaſſe. Proinde, iſta idolorum conſecratio, & prima cæpit in populo, & vltimo tempore conquieuit. Sed cùm hic ſit hiſtorię ordo quem diximus, nunc partem eius mutauit inuectio. *Loquente*, enim, *Effraim*, id eſt, ad cultum dæmonum cõuocante Ieroboam: *horror Iſraelem inuaſit.* Videlicet enim timorem illicò ſuperſtitionis aſſumpſit, & quaſi verum numen extimuit: vel certè eum colẽdi ſuſcepit effectũ, per quem æterno iudici mereretur horreri. Neque hoc perpetraſſe contẽtus, aliis quoque ſacrilegiis colla ſubmiſit, & Baal inſtituta complexus, calamitatum etiam experimenta perſenſit, neque vllum ſtudium emendationis aſſumens, ex illorum ruinis qui varia hoſtium inruptione corruerant, vel cùm Hieu vindicãte ipſum idolum cum ſuis cultoribus delebatur: nullus tamen, inquit, in iſtis excitati potuit correctionis affectus. *Sed nunc*, inquit, *addiderunt ad peccandum, feceruntque ſibi conflatile de argento ſuo, quaſi ſimilitudinem idolorum*: non vtique quòd poſt tempora Achab vitulorum cęperint ſimulachra venerari, ſed quòd ea quæ nec poſt caſtigationẽ reliquerunt addidiſſe dicantur. Ipſa enim profanitas, niſi rebellibus ſtudiis, augeretur, nec poſſet eſſe continua. *Factura*, inquit, *artificum totũ eſt: his ipſi dicunt Immolate homines, vitulos adorantes.* Hoc non ſine ratione repetiuit, toto iam volumine ventilatum, ſed vt fieret ſenſus eiuſmodi: Quia leui † rerum, etſi nouitas incauta cõciliet † mora tamen examinante profectò vileſcũt, nec continua veneratio, niſi his quæ certis pollent inſignibus, exhibetur. Hîc autem cùm vilitatem & vanitatem operis, vt ratio ita ætas longa detexerit: id eſt, numinibus gentium, non dico poteſtatem, ſed nec formam vllam in eſſe niſi cum † manus opificum fingendi gnara tribuiſſet, profanus tamẽ populus, ariolorum vocibus libenter auſcultat, nimirùm imperantibus, vt vitulis ratione ſenſuque carentibus ſupplicent homines, precum ac victimarum oblatione famulantes: *Iccirco erunt quaſi nubes matutinæ, & ſicut ros matutinus præteriens, ſicut puluis turbinis raptus, & ſicut fumus de fumario.* Suprà dixerat quòd ſanguis eius ſuper caput illius eſſet, & opprobrium eius reſtitueretur ipſi, & nunc idem repetiuit vel execrãdo cumulauit, quòd quoniam extremę ſe ſtultitiæ ſubdidiſſent, honorem videlicet dei ad ſimulachra pecudum transferendo, & ipſi ita viliter diſperirent vt fumus, vt puluis, vt ros, vt nebulæ matutinæ ſolis radiis conſumantur. *Ego autem dominus Deus tuus eduxi te de terra Ægypti, & deum abſque me neſcies, & ſaluator non eſt præter me.* Horum verſuum eſt ad ſuperiorã contextus, vt fiat ſenſus eiuſmodi: Cum à ceruicibus tuis iugum Ægyptiæ dominationis excuterem, maieſtatemque meam fœliciter, cùm mancipareris, il-

aliquantò melius, leuitati

Hic videtur deeſſe gratiam, reuerentiam, *vel quidpiam tale.*

for. melius quam.

luſtribus illis miraculis intimarem, iſtud quoque abſoluta voce conſtitui, vt gens meo cultui ſemper intenta, nulli vnquam alij quaſi Deo ſubdereris, quia nec inuenires alterum qui tibi præſtaret ſalutem, quia tunc videbaris elementis ſeruientibus fuiſſe colligata. *Ego cognoui te in deſerto, in terra ſolitudinis.* Sed quid nunc ego, inquit, ad ſacrilegia tua quaſi noua commouear, cùm in illo ipſo liberationis tuæ tempore, talem te qualis nũc detegeris, id eſt, ingratum & contumelioſum ſemper ſim expertus? Quod autẽ, *in terra ſolitudinis*, adiicere curauit, illud vtique voluit intelligi, quia non eos ſemper exempla corruperint: quandoquidem & in illis deliquerint locis, in quibus nullos quos imitarentur habuerunt. *Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt, & leuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei.* Cũ beneficiis meis, inquit, nequaquam deuotione, cæterum improbitate gens tota certabat, quod vt facile clareret illis temporibus, etiam iſta connectit & per inuectionis tenorem, ad præſentem à qua exorſus erat recurrit ætatem, breui tamen tranſcurſione ſermonis, illius quoque ſententiæ inferẽs mentionem quæ in Deuteronomij Cantico, beato Moyſe denunciante, fuerat prolata, id eſt, Satiatus eſt & impinguatus, & calcitrauit dilectus vt faceret ſibi deos nouos, ſicut panem hordeaceum, quos neſcierunt patres eorum. *Iuxta*, enim, *paſcua ſua adimpleti ſunt*, ait, *& ſaturati ſunt, & leuauerũt cor ſuum, & obliti ſunt mei.* Quam peccatorum ſeriem ideo pręmiſit, vt vltionem quam illaturus eſſet, non paſſione incitatam oſtenderet, ſed iuſtitia & ratione munitam. Sequitur enim, *Et ero eis quaſi leæna, ſicut pardus in via Aſſyriorum: occurram eis quaſi vrſa raptis catulis, & erumpam interiora iecoris eorum, & conſumam eos ibi quaſi leo: beſtia agri ſcindet eos.* Eas calamitates, quas erat illatura hoſtium barbaries, docet iubente ſe eſſe & contingere: nec dedignatur commonitionem ſuam ferinis imaginibus explicare, quas & ſcit, licet non naturæ ſuæ ſententiæ, tamen id eſt, damnatorũ miſeriæ conuenire. Eleganter autem cum inter leonum hiatus, vrſum quoque poſuiſſet, feritatẽ eius ſtimulis orbitatis exacuit, necubi comparatio illata decreſceret. *Sicut vrſa*, inquit, *raptis catulis: Et dirumpam interiora iecoris eorum*, qui me videlicet ſimilibus affecere diſpendiis. Nam cùm ego hunc populum mihi in filios multa ſedulitate formarem, cordaque eorum quaſi lambendo componerem, iſti me, non ſolùm optatis ſed etiam elaboratis fœtibus orbauerunt, ea videlicet ſcelera perpetrando, quæ perniciẽ totius gentis exigerent. *Perditio tua, Iſraël, tantummodò in me auxilium tuum, vbi eſt rex tuus? Maxime nunc ſaluet te, in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui de quibus dixiſti, Da mihi regem & principes. Dabo tibi Regem in furore meo, & auferrã in indignatione mea.* Queſtioni oportuna ſententia, & quã non niſi pietatis norma diſſoluat. Ex perſona enim Dei dicitur, *perditio tua, Iſraël, tantummodò in me auxiliũ tuum.* Atqui tunc eſt fidelium certa defenſio, cùm in Deo liberationis fiduciæ collocatur. Et hoc eſt quod in profanatis populi moribus beatus propheta per totum volumen accuſat, quia non in Dei, ſed in fauorum propugnatione confiderent: quomodo nunc ergo, quaſi ordine commutato, manifeſtam iſraeli nunciat impendere perniciem? quod

quòd eius ſalus in ſolius Dei virtute cõſiſteret? Animaduertẽda igitur illa diſtinctio quæ id quod ambiguũ putabatur illuſtrat: nõ enim hic irridet fidẽ plebis, in ſola Dei potẽtia ſpẽ ſui gaudij reponẽtis (quod vtique cur† nõ feciſſet, offenderat) ſed pronũciauit tãtùm impẽdere plagarũ, vt auxiliũ ferre niſi diuina virtute ſola nõ poſſit. Ergo imminet, ait, *perditio tua Iſrael, tantũmodo in me auxiliũ tuũ*. Quod ſi diligẽter cõſideres, nõ ſolùm nõ abſurdè, ſed etiã moraliter & de vſu ſermonis humani videbis illatũ. Inde eſt enim quòd ſi quãdo vel graui morbo aliquẽ, vel deſperabili calamitate oppreſſũ viderimus, ſpẽ eius in Deo eſſe dicimus: nõ vtique mẽtis officiũ, ſed põdus cladis quæ deprimat, indicãtes. Indubitata igitur, inquit, perditio te cõprehẽdet, & de qua nemo niſi omnipotẽs poſſit eruere: quẽ quoniã tibi infenſum criminibus reddidiſti, ſupereſt vt ab exitio inhiante rapiaris. Quẽ ſenſum vt faceret lucere, ſubiecit: *Vbi eſt rex tuus? maximè nũc ſaluet te in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui de quibus dixiſti, Da mihi regem & principes*. Secũdùm cõſuetudinẽ prophetalẽ, illũ quoque populis exprobrat errorẽ quẽ recedẽtes à ſacerdotali republica, in appetitu regis, habuerunt. Eũ ſiquidẽ, quoniã de vicinarũ gẽtiũ æmulatione cõtraxerãt, rebus malè cadẽtibus, cõſilia quoq; quæ præceſſerãt arguuntur, ac ſi diceret: Vetus tibi eſt iſta demẽtia, vt videlicet, melius te tibi quàm me putes poſſe cõſulere: de cuius opinionis exordio, principes tibi dari ad ſimilitudinẽ reliquarũ gentiũ poſtulaſti. Nũc ergo, cõſulẽtię tuę fructus appareat, & cõtra indignationẽ meã, regũ te tueatur induſtria. Debebãt nimirùm docere te, quid proſint poteſtates iſtæ tuis ambitionibus expetitæ. Sed trãſeam⁹ ad reliqua. *Dabo tibi regem in furore meo, & auferã in indignatione mea*. Quidã regẽ in furore datũ Ieroboã, qui ſeparãdis tribubus autor fuerit, acceperunt: ablatũ verò indignatione, Oſee, ſub quo eſt Iſraël captus, intelligitur. Quod quidẽ, licet poſſit admitti, tamẽ, quoniã ſub futuri temporis pronũciatu, vtrumq; ſignauit, i. *Dabo tibi regem, & auferã*, intelligi ſententia poteſt habiliori cõpẽdio: vt auferẽdus nimirùm Iſraëlita princeps, dandus verò pronuncietur Aſſyrius. Denique, ex more prophetali, poſt cõdemnationis ſarcinam, quæ fuiſſet eius cauſa ſubiecit: *Colligata eſt iniquitas Effraim, abſconditũ eſt peccatũ eius*. i. ſcelera quæ multis tẽporibus perpetrauit, vt nullis eſſent interpolata virtutibus ſed funereo cumulata proceſſu, quaſi ſub aliquo cuſtodita ſignaculo, in memoria iudicis cõſtiterunt: eorũ, inquã, remuneratione † perfectum eſt, vt amiſſis libertatis inſignibus, ſeruituti atrociſſimæ ſubderẽtur, & eos dolores angoreſque ſentirent, quos fœminæ ſolent in partubus experiri. *Ipſe filius nõ ſapiens, nũc enim nõ ſtabit in cõtritione filiorũ*. Iã & ſupra iiſdẽ coloribus diſputauit, quòd patefactã ſtultitiã Iſraelis aduerſorũ atteſtatione ſignaret, atque meritorũ deformitas, quę aliquandiu ſub proſperitate latuiſſet, ęrũnis demum coarguentibus panderetur. Ergo eſſe te filiũ & nõ ſapientia †grauι teſtimonio cõprobatur, quia in eo tẽpore quo hoſtis irrupit nequaquã ſtare meruiſti. Et quoniã ſtultitiæ nomine, prophanitatẽ notabat, cui decẽ tribus, ſicut ab exordio voluminis arguit, toto ſe ſtudio mãciparunt, ob eãque ſtultitiã, procella captiuitatis eos arripuit, opportune tranſit ad

melius cum.

melius cumulatione.

forte melius, & non ſapientem, grandi teſtimonio &c.

Iudam,& eum non ſolùm nomine,ſed geſtarum etiam rerum pandit iudicio,vt ſimul oſtenderet,qui exitus filios ſapientes teneret, ſicut etiam eum qui inſipientes mãſerat,publicaſſet. Ad proſperiora ergo quæ ſub Ezechia rege magnis collata ſunt miraculis, propheticus ſermo commigrat, & ait: *De manu mortis liberabo eos,de morte redimã eos. Ero mors tua, O mors: ero morſus tuus inferne. Conſolatio abſcondita eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidit. Adducet vrentem ventum dominus de deſerto aſcendentem, & ſiccabit venas eius, & ipſe eripiet theſaurum omnis vaſis deſiderabilis.* Primò, vt ſolet, proſperis pollicendis gaudia liberationis annũciat: poſteà verò, eadem voluptate, vltiones accumulat. Ergo, *de manu mortis liberabo eos*: id eſt, cùm in tantam rerum difficultatem venerint, vt iniecta manu mors eos cõprehendiſſe ac tenere videatur, tunc ego liberator adueniam. Id autem præcipuè exprimebat oratio beati Ezechiæ dicentis, veniſſe dies afflictionis & opprobrii, ſiquidem veniſſent filii vſque ad partum, & non eſſet virtus pariendi. Cùm ergo opibus Aſſyriis vrgerentur, & vrbem hoſtis obſidione clauſiſſet, ita pernicies imminebat, vt iam iamque videretur miſeros voratura: ſed quoniam diuinum auxilium iuſtis precibus impetrarunt, edidit illud grande miraculum, & centum octoginta milibus Aſſyriorum Angelo feriente deletis, liberatio piis votiua reſplẽduit. ſecundùm illud quod carmina ſancta præcinuerãt: *Iſte pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus eius eripuit eum: immittet Angelos dominus in circuitu timentiũ eũ, & eripiet eos.* Mors itaque & infernus, rex Aſſyrius & totus eius appellatur exercitus, quem ſe extincturum diuina ſententia pollicetur: præmiſſoque fragore vindictæ, ex ſuo more ſubdit cauſam quæ indignationem illam mouerit. *Conſolatio*, inquit, *abſcondita eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidit*. Habitum & verba lugentis aſſumpſit vt Aſſyrii crimen augeret, & quaſi ex perſona Iudę, magis de fratris, id eſt, Iſraelitarum quos in captiuitatem Sennacherib duxerat, quàm de propria calamitate ſolliciti, dicit oculos ſuos adeo maduiſſe lachrymis vt conſolationem recipere non valerent, quòd & rex ſuperbus atque truculentus triſtem inter fratres ſeparationem eſſet operatus, in captiuitatem videlicet decem tribus ad regionem Mediæ trãſferendo. Vbi ſanè diligens poterit lector inquirere, cur hęc Iudę tribui quę diſceſſionem fratris lugeat adſcribatur affectio, cùm ſupra de eodem negocio propheta loquens, impietatem ei exprobrauerit gaudiorum? Nam cùm dixiſſet Effraim in deſolatione erat. *In die*, inquit, *deſolationis in tribubus Iſrael oſtendi fidem: facti ſunt principes Iuda quaſi aſſumentes terminum: ſuper eos effundam quaſi aquam iram meam*. Cùm ibi de expulſione germanorum lętati eſſe dicantur, per id quòd agrorum ſuorum terminos dilatatos putarent, quomodo nunc inducuntur, expulſionem fratris abſque vlla conſolatione lugentes? quod gemina expoſitione valebat abſolui: quia enim nõ de ſingulis, vt dixi, ſępe perſonis, ſed de totis agminibus ſermo eſt: ideo in illa multitudine diuerſos quoq; mores intelligimus fuiſſe, vnde & alia ex piorum perſonis, ex impiorum alia proferuntur. Cõſequenter ergo aliquãtos illic fuiſſe colligimus, quos germanorum cõtriſtaret expulſio: plures verò

Medorum captiuos Sennacherib poſuit in Halam & in abor iuxta fluuiũ Gozã in ciuitatibus Medorum. 4.Reg.17.

quos

quos fin ium delectaret extenſio. Sed videamus iam & alterum explanatio
nis modum, qui ita nimirum valebit iudici, vt cauſis magis quàm perſo-
nis videarur aptari. Et neceſſitudinis quidē vox iſta ſit, quā prope finē libri
prophera conſtit uit, id eſt, calamitarē ſe expulſi fratris dolere, & viciſſitu-
dinē debitā hoſtibus imprecari: illud autē, quod quibuſdā etiā voluptatē
creauit, ad parricidas crimē aſpiceret. vt fiat ſēſus eiuſmodi, fuiſſe aliquos in
quibus † prophanitas nō ſolū leges, ſed etiā naturæ iura cōturbauerit, vt in
captiuitate fratrū nō debuerūt cōpati, maluerūt gloriari. *Adducet vrentē ven* Fortaſſe
tū dominus de deſerto aſcendentem, et ſiccabit venas eius, et deſolabit fontes eius, & ipſe prophanas
diripiet theſauros omnis vaſis deſiderabilis. Vrentē de deſerto ventum angelū di-
cit, qui Aſſyriū ſub nocte vna deleuit exercitū: non quòd in deſerto angeli
credātur habitare, quos quotidie faciē parris viſere Euāgelica cōmēdat au-
thoritas, ſed quoniā ob vindictę celeritatē (18500. ſiquidem ſub vna nocte
cæſa referuntur) ſimilitudinem ignis aſſumpſerit, & deſerti ad hoc intulerit
mentionē, vt totū illud agmen afflatu poti⁹ quā operatu quopiā videretur
abſumptū. Sic enim & beatus Dauid dixerat: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus,
& miniſtros ſuos ignē vrenrē. Hanc ergo nūc aduſtionem de locis per ardo
rem ſolis inhabitabilibus ſignauit acciri, qui fontes Aſſyrios venaſque. i. re-
gem cùm exercitu ac ſtirpe deleret. *Et ipſe diripiet theſaurum &c.* Si cōſueru-
dinem prophetarum reſpicias, qui declinationes tēporum nō ſatis anxiè ac
diligentet obſeruant, videtur Sennacherib regis collectā de triumphis opu
lētiam denotaſſe: ideo videlicer illū prędicta inflāmatione cōſumptū, quo
niā multa crudeliter egerir, nec auaritiā eius direpta ſatiauerint: & nūc ideo
vomere cogatur, quicquid per iniquitatē antea deuorauerat. *Pereat Samaria,
quoniā ad amaritudinem cōcitauit dominū ſuū &c.* Paulò antè dixerat: Cōſolatio
abſcōdita eſt ab oculis meis, quoniā ipſe inter fratres diuidit, & eū effectū
quo Iſraëlis miſeretur oſtēderat, nunc verò Aſſyrii internecione deſcripta,
aduetſum Samariā rurſus incāduit. Quod vtiq; nō de varietate fecit, ſed de
grauitate ſenrētiæ. Poſtquā enim & pietatē & virtutē veri Dei, qui ſuperbū
regem quaſi nullo negotio conſumpſiſſet, oſtendit, ſicq; eum paratum eſſe
ad defenſionē piorū, vt gaudiis eorū magnarū gentiū impēderet vltiones:
meritò Samariæ, vt diſperiret, quaſi inflāmatus optauit, quæ ſuis videlicet
ſceleribus effeciſſet, vt hic tā bonus dominus nō propugnator illius, ſed de-
pugnator exiſteret: acſi diceret. Cū beneficia noſtri, qui æternus eſt, recto-
ris aſpicio, magis magiſque Iſraelis crimē horreſco, qui videlicet carere tali
prępſidio laboràrunt. *Cōuertere Iſraël ad Dominū Deū tuū, quoniā corruiſti in ini-
quitate tua.* Miro contextu procedir oratio. Exclamauerar quippe quod
ad grauandū Samariæ peccatum valeret, ſed quoniam idipſum miſerando
potius quā exectādo fecerat, ſecunda ſaltim remedia quæ vulneti medicē-
rur apportat: & quia noluerunt cōtinuę deuotionis pręſidia cōplecti, ſub-
ſidia pœnitentiæ & emendationis aſſumanr. Si ergo te faciunt, ô tu Iſra-
ël, vel pericula meliorem, conuertere ad Dominum Deum tuum à quo
nunquam debueras auerti: & illud ipſum quòd in tua iniquitate corrue-
ras execratus, munera confeſſionis aſſumito. Hoc eſt enim quod iat
Tollite vobiſcum verba, & conuertimini ad dominum, & dicite ei: Omnem aufer ini-

quitatem, et accipe bonum: tu enim ſolus potes pteatū, quo remimut, amouere. Quid autem bonū ſit, quod vt acciperet obſecrabat, ſequens verſus oſtendit, *Et reddemus vitulos labiorum veſtrorum.* Sic enim carmina quoque ſancta docuerūt, vt immolemus deo ſacrificiū laudis, quia grata ei ſit oblata ex puro corde laudatio ſuper vitulum nouellū, vngulas & cornua producentē. Eloquere ergo aduerſū te, Iſraël, iniuſtitias tuas domino, quarū cupis remiſſionē mereri. Sed quid his adiiciat, audiamus. *Aſſur nō ſaluabit nos, ſuper equū nō aſcendem⁹, nec dicemus vltrà, Dij noſtri opera manuū noſtrarū: quia eius qui in te eſt misereberis populi.* Quod ait aſſur nō ſaluabit nos, de exemplo Iudę videtur aſſumptū. Nam regū narrat hiſtoria, quoniā cùm Rapcaſes nomine dux Aſſyrius miſſu regis Sēnacherib, ad cōpellēdos atque terrēdos eos qui Ieroſolimis clauſi fuerāt, aduenisſet, inter cætera, quæ glorioſè ac ſuperbè de Aſſyriis prædicabat, adiecit quòd duo millia equorū Sēnacherib eſſet paratus educere, quorum ſeſſores totus Iudæ exercitus nō poſſit offerre: & qua demētia aduerſùm ſe tāti principis copias incitarent. Si ſaluti ſuæ proinde cōſulerēt, eius dederētur imperio qui nō min⁹ ſubiectis liberalis, quàm ſeuerus cōtumacib. appareret. Verùm incolę Ieruſalē in ſolius Dei virtute libertationis ſuæ fiduciā reponētes, cōminationū hoſtiliū taciti ſpreuere iactātiam. Ad Iudę ergo cōfidentis exemplum, etiam Iſraëlem ſermo nunc momentis inſtituit: vt ipſe videlicet longa ſeruitute correctus, iam deuotionē incipiat fratris imitari, quā ille tēpore Aſſyriæ obſidionis oſtendit. *Nec dicemus*, inquit, *vltrà*, *Dei noſtri opera manuū noſtrarū*, Id eſt, deſinemus quæ manu artificum fiunt ſimulachra venerari, poſtquā & fratre teſte cognouimus, quia populi in tuo cultu permanentis miſereri bonus arbiter nō deſiſtas. Huic autē veſtræ confeſſionis oblatui quid a Deo noſtro referatur, accipite. *Sanabo contritiones eorum, diligam eos ſpontaneè: quia auerſus eſt furor meus ab eis. Ero quaſi ros Iſraeli, germinabit quaſi lilium, & erumpet radix eius quaſi libani: cōuertentur ſedentes in vmbra eius, viuent tritico, & germinabūt quaſi vinea, memoriale eius ſicut vinū libani.* Diuerſis comparationibus & liberationis dulcia, & libertatis inſignia, & amœnitatē excultorum deſcribit aruorum, quę ſicut tempore nimirum quo perſultat hoſtis ſqualore plurimo veſtiuntur, ita cùm ſecuritas pacis cultorum exercet induſtriam, & vbertas paſſim viſitur & venuſtās. Sic ergo, Iſrael, cùm captiuitatem tuam proſpera quæ ſunt promiſſa depulerint, pulchritudo te libertatis, & lætitiæ dulcedo ita implebit ac veſtiet, vt non vilibus quibuſque germinibus ſed liliis & roſetis ſtillātia prata [illegible]ſantur: mea quippe clemētia meaque gratia, inſtar tibi roris illabitur, vt omni pedore depoſito inuocationis ornamēta percipias. Quod ne tibi dubites pro magnitudine ſui poſſe cōtingere, procedit in fratre.i. in Iuda de Aſſyriis manibus liberando. Qualē ergo illi gloriā † cōferret optata quidē, ſed vix ſperata libertas: talis etiā remanebit, ſi tamē dignus eui cōferatur appareas. Viuetis quippe tritico, & germinabitis quaſi vinea quę trāſlata ex Ægypto Palęſtinā latis finibus occupauerat, & memoriale veſtrū ſicut vinum erit libani: id eſt, gloriæ veſtrę erit tanta flagrantia, quanta vini quod optimum in mōte libano generatur. *Effraim, quid mihi vltrà idola? ego exaudiā & dirigam eum vt abietem virentem, ex me fructus tuus inuentus eſt.* Quæ cùm ita

† Fortaſſe, conferebit.

ita ſint, inquit, vt diſputatio noſtra perdocuit: id eſt, vnam hanc eſſe viam ſalutis, quam cultus noſtri numinis religióque patefecit. Ponite profanitatis ſaltem modum, cuius nunquam ſentire debuetatis exordium: & vni, qui verus eſt, domino, tota fide ac deuotione cohæreſcite: nec veritatem eius in mendacio tenendam putetis, vt incommunicabile nomen idolis adſcribatis Sed ſcitote quòd nõ ſolùm pręceptis, verùm ipſa negociorum voce didiciſtis me vnum eſſe, cuius ſicut cultores æterna fœlicitate potiãtur, ita deſertores æternis miſeriis obruantur. Ego ſum enim qui exaudio ſupplicantes, qui poſſum & ſoleo ſanare contritos, dirigere contortos, fæcũdare ſteriles, inuenire pereuntes, ſuſcitare mortuos, & in eam celſitudinem quos vegetauero ſublimare, vt de palmis aut tubis in abietes & cupreſſos profeciſſe videantur. *Quis ſapiens intelligit iſta? intelligens, & ſciet hæc? quia recta viæ domini, & iuſti ambulabunt in eis: præuaricatores verò corruent in eis.* Meritò volumen ſuum admiratione concluſit, cuius vtilitatem & per præcepta, & per exempla monſtrauerat. Simul, vt doceret cauſam omnem peccatorum & miſeriarum de ſtultitia contigiſſe, laudauit ſapientem, qui omnia quæ ſunt diſputata perpendens, vtilitatem viarum ſacrarum finéque cognoſceret: quòd per eas iuſti videlicet cum ſecuritate graderentur, præuaricatores autem quique corruebant, admittendo videlicet ſacrilegia, & exitia ſuſtinendo. Notandum ſanè quòd etiam loca iſta, quæ ſecundùm prædictam à propheta hiſtoriam, pro vt captus noſter ferebat, expoſui, etiã ad maiorum rerum ſignificationẽ poſſint valere. Nam illud quod de Sennacherib dictum eſt, *Ero mors tua O mors, ero morſus tuus inferne.* etiam de ampliore negocio, ſecundùm quod gentium magiſter oſtendit, accipi poteſt. Nam cùm ad Corinthios ſuper manifeſtanda reſurrectione loqueretur: Vbi eſt mors, inquit, aculeus tuus? vbi eſt mors victoria tua? Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Hic enim quaſi ventus vrens, quippe qui ignem venerit mittere ſuper terram, de deſerto aſcendiſſe perhibetur, quia de vtero virginis, ad quam ſecundum naturæ leges vir quaſi cultor ceſſerat, germinauit: & venas mortis fontémque eius fecit areſcere, vt non haberet ius ſecundò repetendi eos, quos ſemel in æterna gaudia redemptor ſuſcitaſſet. Incarnationis ſiquidem ipſius ſacramento, ros gratiæ in eccleſiarum arua deſcendit, vt paſſim diuerſis virtutibus fructuoſa viris liliáque prodirent, & fieret multiplicationis fidelium tãta fœlicitas, quanta eſſet agri pleni frugibus, fructibus, floribus gloriantis. Sícque conuertentur ſedentes in vmbra eius, id eſt, diuerſæ nationes ſub protectione eccleſiæ requieſcere cõcupiſcẽt, vt & corporalis, & ſpiritalis vigoris alimoniã in vino & tritico conſequãtur. Igitur illa, quæ ſub Ezechia eſt, impleta liberatio, à libertate quam Chriſtus tradidit, & cumulatius explicetur, & gratius. Quis ſapiens & intelliget iſta? Intelligit, & ſciet hæc? Quia videlicet poſitus ſit Dominus in ruinam & reſurrectionem multorum: nec per calles eius confidenter incedant, in quibus ſectatores criminum collabuntur, niſi qui ex toto pectore confitentur Chriſtum Dei eſſe virtutem deíque ſapientiam, vnuſque cum eo fieri ſpiritus, votis ſtudiíſque contendunt.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN IOHEL PROPHETAM COMMENT.

CVM ad hæc prophetica vel abdita, vel ſi cōpetētius nemorā dixerim, audax quidem, ſed amminiculis religionis potius quàm temeritatis innexus, percūctaror accederē: ſi frui ſenſibus licerer, aut plebeia luce perſpicuis ſed arcano ſplēdore reuerendis, quam editionem aſſumerem (ſunt enim pluſculæ): delegiſſem. Noraui videlicet vltimā quę ſecundū hebræum vocatur, quòd in ea magis elocutionum eſſer inregritas, quæ vel docētis affectū vel cōminantis exprimeret. Ipſius ergo tranſlationis iudicio cōpetimus alium eſſe xij. prophetarū ordinē apud hebręos, quàm quē vulgatior editio contineret: per illud, quòd non in omnibus prophetis indices temporum tituli prelegantur, neutiquā incertum fieri quibus ętatibus eorum ſinguli prophetauerunt.

ſola Traditio xii. prophetarum tempus declarat.

Quandoquidē traditio per manus miſſa commendet, ſub illis regibus eorum qui ſine ritulis leganrur viguiſſe doctrinam, ſub quibus ante eos prophetauerint qui titulis inſtruuntur. Proinde & Beatus Ioël videris an ęquęuus inter coęuos S. Oſee, quem ante eum legimus, comprobetur: eorumdem videlicet regum crudelitatem contumeliaſque perpetiens, eadem ſacrilegia populi furentis accuſans, eadem impendentia criminoſis tormenta denuncians. Incipit autem ab admitantis potius & quaſi commiſerantis affectu. *Verbum domini quod factū eſt ad Ioel filiū Fatuel.* Hoc, inquit, doctrinæ, imo cenſuræ munus impoſuit famulo ſuo doctor ęternus: nomine quippe veıbi rotā quam viſurus eſt doctinam pariter indicauit. Pater quoque prophetæ non de nihilo memoratur: ſed quoniam ſanctitate pollentium, quotiens non ſolùm virrures, cęterum maiores etiam nominantur, fiat eis cum parentibus ſuis dignitatis æquatio. Sicque & illi vel iuſti, vel prophetę, vel pontifices iudicentur. Hęc ergo cauſa laudandę radicis in germine, & honeſta & grauis docetur. Illud autem quòd quidam commentatores ethymologias etiam nominum proſequuti ſunt, de his videlicet laudum ſemina colligentes, i. Ioel apoKe. Hoc, quod incipientem transferre poſſumus, bharuel latitudo dei, & reliqua in hunc modū, vt puerilia & inepta ſunr, ita plus negotii videntur habere quàm commodi. *Audite hoc ſenes, & auribus percipite omnes habitatores terræ, ſi factum eſt iſtud in diebus veſtris aut in diebus patrum veſtrorum.* Habiru concionatoris ingreditur magnirudinem calamiratis quæ iſraelitis contigit narraturus. Ecce, inquit, vocem veſtri fletus anticipo, & quod ad inuidiam motura erat conqueſtio primus enuncio,

vnius videlicet alteri uſue.

non vos † vnis, videlicet alteriſque ſubiacuiſſe verberibus, excitaras calamitates ſpumantium inſtar vndarum nouis ſemper præcedentes miſerias depuliſſe. Omnes ergo iam ad audiendum incolæ conuenire: vel

collegiſtis

vos qui ſenio vitæ iſtius plurima pericula collegiſti, † vel vos qui minus licet habeatis annorum, tamen vigenti memoria poteſtis continere, ſi quid ſimile à patentibus accepiſtis, quale in pręſentem confluxit ætatem.

Immo

Immo quid dicã? ſolos cõſulamus annales quaſi exẽplorũ ſolatia requirẽtes, cùm in eũ cumulũ miſerias gentis noſtræ aſcẽdiſſe perpẽdam, vt nihil tale vel apud futuros poſſit exiſtere. Et ſenes ergo, & habitatores terræ ꝙ vel percipere auribus, vel audire iubẽtur, non diuerſa aut merita ſignat aut ſtudia, ſed ſimpliciter vt audiãt imperatur: quale eſt illud in pſalmo: Audite hæc omnes gẽtes: auribus percipite omnes qui habitatis orbẽ, quiq; terrigenæ & filij hominũ, ſimul in vnũ diues & pauper. Pluribus vtiq; modis nihil aliud quàm homines quos cõuocat iudicando ſignauit. Quod ideo breuiter adnotaui, quia quidã in his vocabulis multã eſſe differentiã credi derũt, per quæ hoc plurimũ inutiliũ expẽdere verborũ. Sed nos, quid propheta cũ tãtę admirationis ambitu deferat, audiamus. *Reſiduũ erucæ comedit locuſta, & reſiduũ locuſtæ comedit brucus, & reſiduũ bruci comedit rubigo.* Diuerſitas calamitatum ſpecies cõprehẽdit, quas Iudeorũ populo deplorat illatas: quarũ ſingulæ cùm incidunt, ita fructus anni ſpémque conſumũt, vt agricolarum pectora ærumna pariter & formido comminuant. Quæ ſanè incõmoda illis non ſemel ſed pleríſque accidiſſe temporibus, vel ipſo quem diſſerimus propheta, vel Deuteromio denunciante colligimus. Vnde & illorum opinionem, qui hæc omnia de hoſtibus dicta æſtimant, refutamus. Nam & erucam, & locuſtam, & bruchum, & rubiginem, ad Aſſyrij & chaldæi, & macedonici, & romani populi putauerunt ſignificationem valere: quorum opibus nimirum Iudæorum eſt attrita Reſpublica, ſub deſcriptione videlicet locuſtarum, viciſſitudinem hoſtium publicatam eſſe credentes. Quod vtique videntur per aliquã conſequentiam ſuſpicari, ſi nihil calamitatum Iudæi niſi ab hoſtibus pertuliſſent. Cùm verò & famen grauiſſimam, & prodigialem ſicut beati Heliç temporibus ſiccitatem, & mortem ſubitam variaſque corruptiones pertuliſſe doceãtur, quid fuit neceſſe eam quoque penuriam, quamuis locuſtarum & brucorum intulerit mentionem, gentium incurſionibus applicare? Intelligentes ergo ſimpliciter verba prophetica, magis quàm eadem aliò quò libuerint transferẽtes, locuſtas & erucas non cataphractos equites aut clypeatos pedites, ſed vermiculos tatipedes & minutas pennataſque accipiamus animantes: quæ ita ſibi tunc in profanatæ gentis tormẽta ſucceſſerũt, vt ſedulò cuſtodirent vices nocẽdi, & ſi quid præcedẽtibus remãſiſſet, id totũ quæ ſequebãtur abſumerẽt. Quam ſanè perniciẽ ſanctus Ioël impẽdentẽ magis, quàm iã illatã prophetali intuetur aſpectu: & ideo illis de quib. agatur miſerabili ſecuritate torpẽtibus, ipſe quaſi benignus & ſpectaculo tali cõſternatus inclamat: *Expergiſcimini ebrij, & flete, et vlulate omnes qui bibitis vinũ in dulcedine: quoniam perijt ab ore veſtro.* Moraliter prorſus inchoata conqueſtio: quę in calamitate cõmuni illos primũ qui grauius cęteris eadẽ laturi docẽtur appellat. Acerbiꝰ enim mordet penuria deliciis aſſuetos, & luxurioſis nõ ſolũ inopia, ſed etiã frugalitas ipſa tormẽtũ eſt. Cũ ergo egeſtatis eſſet incõmoda narratuꝰ à mediocribus cœpit, & deliciarũ tantũ damna cõtingit, quę non in cõmune cunctis, ſed helluantibus tãtum poſſunt eſſe metuẽda: eoſque tã viliter æſtimat, vt propter ſolam voluptatem viuere voluiſſe pronunciet. Proque

vt ſtatus taliũ meretur, adiungit vt diligerẽt, & expergiſcãtur earũ ſaltem rerũ imminente diſpendio quarum ſtuduiſſent indormire cõſortio. Nulla vos, inquit, ſtudiorũ hactenus habuit cura diſtrictos nec compunctionis ſtimulũ tantorũ criminũ conſcientia ſuſcitauit: ſed ſeruiſtis omnibus deſideriis quaſi ageretis à iuſtitia liberi: victa eſt patientia iudicis æterni, impudẽtia & obſtinatione peccãtiũ: decreuit vos debitis ſubiugare verberib⁹ & prima iſthęc deliciarũ, quibus abutimini, inſtrumenta ſubducere. Cuius ſanè penuriæ quanquam proceſſus etiam ad mediocres inopeſque perueniat, vos tamen etiam exordia ipſa cruciabunt. Quos ergo nihil docuit diſciplina iuſtitię incipiat ſaltem timoris ſtimulos experiri, & date lachrymas vitiis quas officiis non dediſtis: quique nunquam doluiſtis ſauciatam innocentiam, flete demum temulentiam deſtitutam, expergiſcimini ebrii & flete: vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam periit ab ore veſtro. Cauſas, inquit, offenſionis grauiſſimæ cõſectatu luxurię pręſtitiſtis: nec lautis tempeſtiuiſque conuiuiis aut ſimplici ebrietate contenti, ſed vinum permiſcendis dulcibus corrupiſtis, & irritamentum epulis artificio comparaſtis, vt omne vitæ ſpacium inter laſciuiã & temulentiã diſperiret. Ecce nũc tempus eiuſmodi vltionis aduenit, quę populandis terrarum fructibus deliciarum potiſſimùm inſtrumenta ſubducat. Hæc vos ergo primos, inquit, ærumna vexauit, quia frugalitatis ignaris experientia pœnarũ fit imminutio copiarum. Et quoniam rationis obliti, beſtiarum vos ſimiles reddidiſtis, in ipſis ſaltem quibus incubatis thoris & cubilibus, vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quia periit ab ore veſtro. Cùm denũciationi propheticæ cenſoris exprobratio permiſceetur, oſtẽdit quia homo in honore conſtitutus non intellexerit, & iccirco brutis quibus ſe ſimilem reddidit comparetur, damnum quippe, vt diximus, vitę putãs detrimenta, vt quia luxuriæ ęgrè ſub ipſo fragore motæ vltionis euigilat, vt quia neſcit flere vel vlulet: quale eſt illud in pſalmo: Famem patiẽtur vt canes, & circuibunt ciuitatem. Oportuerat ergo vt ratio vos potius compunctionis ſtimularet, quàm ærumna doloris morſibus excitaret: ſed quoniã eiulatu nimio conſulentiam perdidiſtis, vt non iam prouidere, ſed tantummodo ſentire poſſitis, vlulate percuſſi, qui non timuiſtis admoniti. Et quæ eſt cauſa taliũ lachrymarum? *Gens enim aſcendit ſuper terram meam fortis & innumerabilis: dentes eius vt dẽtes leonum, molares eius vt catuli leonis. Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit: nudans ſpoliauit eam & proiecit: albi facti ſunt rami eius. Plange ſicut virgo accincta ſacco ſuper virum pubertatis tuæ.* Temporibus quidem illis quæ beati Oſee titulo continentur frequens etiam Aſſyriorum narratur eruptio: ſed quia non vno genere temeratores legis ſuæ rerum conditor affligebat, ideo inter hoſtiles populationes, has quoque lues accidiſſe, quas denunciat propheta, colligimus: in quarum ſanè deſcriptionem, multam operam intentus expendit, cõſilio nimirum & arte medicãtis: vt ſalutarem illum timorem qui illecebras cogit horreſcere, in audientium pectoribus commoueret, nec denunciati terroris ſtimulos ſub incidii† breuitate trãſcurreret, ſed cõſideratione† rerum immorari auditorem

Fortaſſe iudicii
m.ſ. Codex conſideraturis

rem

rem doceret, cuius † emẽdatui tota hæc plagarum ambitio parabatur. Nec ſolùm deſcripſiſſe contentus, pergit etiam verborum ponderibus augere quod geſſerit: denique locuſtarum agmini gentis nomen adſcripſit, quaſi per turmas manipuloſque gradientis, & cuius non minus eſſet nouitas quã magnitudo formidini. Huius enim ſi efficientiã potius quàm mẽbra cõſideres, videbis dentes eius leonũ catulis, imo ipſis prędandi peritis leonibus conferendos: neque enim difficilius ab his germina, quàm ab illis armenta vaſtantur. Et quantò minus ad victum mortalibus greges conſtat commodare quàm fruges, tãtò amplius frugum quàm gregum populator incommodat inhiantiaque ſanguini guttura beſtiarum. Sed ipſum lac frugum & graminum ſæuiens locuſta conſumit, & ideo etiam pecora qui non mandit interficit. Omnes enim ſyluas virore deſpoliat, & quaſi naturę ipſius cõditionẽ vi cladis imitatur: vt quemadmodum ſole in hyberno diuexo humor arborum ad interiora compellitur, ſicque frõdium honore depoſito robora nuda conſiſtunt, quæ ſi ruſticandi ignarus aſpiciat, deſperat poſſe reuireſcere: ita iſtud agmẽ quod aduenire deploro, haud ſolùm mollia graminum, ſed matura etiam vineta conſumet, nec pomis albata vindemia tẽperabit, dulces quippe ficus amaro dente populabitur, & ita dedita opera totum corticem perſequetur per quem vitalis nimirum poterat ſuccus illabi, vt alba pro viridi ſylua viſatur. Cùm ergo, ne creditam ſibi frugem terra reſtituat, nec ſpõtaneus palmitem fructus inclinet, nec pomorum ſolatia ęgris annus cultoribus ſubminiſtret: quid ſupereſt, noſter popule, niſi vt calamitatem tuam fletibus perſequaris? ſed ita irriguis & plurimis, vt ſolent fœminæ quas luctus viduitatis oppreſſit, & eorum virorum ſocietate priuãtur quibus fuerant a virginitatis ſuæ tempore copulatæ. *Plange ſicut virgo accincta ſacco ſuper virum pubert.itis tuæ, periit ſatrificium & libatio de domo Dei.* oportunè ad regionẽ migrauit oratio, quia enim dixerat viduitatis luctum totius gentis planctibus exequandum, cur hanc ſimilitudinem protuliſſet, commemoratu regionis, abſoluit. Nam ſicut ſæpe aliàs, ita & apud beatum Oſee quaſi in locum vxoris ſe Deus noſter ſynagogam adſciuiſſe pronunciat: ſed illam adulterarum more coniunctionis iſtius pacta violaſſe, ac ſe diuerſorum deorum cultui ſubdidiſſe. Ergo quoniam & hic ab impendẽtis calamitatis exordio in immenſum narratione proceſſit, & poſt diſpendia quaſi primæ temulentiæ quæ luxurioſis dolenda ſignauit, ærumna cumulatiſſimè eſt egeſtatis illata, culta pariter & luſtra vaſtantis, per quæ, hæc non ſolùm communis alimonia, ſed nec illa quæ ſecundùm religionẽ erãt offerenda ſupereſſent. Ideo quaſi ad ſimilitudinem viduatæ mulieris conuenitur, quippe quæ per hoc videatur mariti diſceſſione cruciari, quòd oblationis & ceremoniarum inſtrumenta perdiderit, quibus per diurna ſacrificia & placere deo, & adhærere credebat. *Luxerunt ſacerdotes miniſtri domini, depopulata eſt regio, luxit humus quoniam deuaſtatum eſt triticum, cõfuſum eſt vinũ & elanguit oleum, confuſi ſunt agricolæ, vlulauerunt vinitores ſuper frumento & ordeo quia periit meßis, agri vinea confuſa eſt & ficus elanguit malo granata, & palma, & malus, & omnia ligna agri aruerunt, quia confuſum eſt gaudium a filiis homi-*

† emendationi

num. Eò vſque ad publicam inopiam perueniſſe, vaſtante videlicet locuſta, bruco & rubigine, vt hoſtiarum quoque indigentia ſequeretur, nec panes propoſitionis imponerentur altari, conſequenter primi ſacerdotes leuitæ que lugebant: plebs autem reliqua quaſi ab æterno coniuge repulſa, viduarum inſtar (vt diximus) ingemiſcat, quia & ipſa terra ornatu omni viriditatis ac fertilitatis amiſſo, ſqualore lugentis adoperta eſt. Non enim triſti huic populatui frumenta meſſor eripuit, non fertilitatem ſuam vitis qua grauata conſtiterat ad dulcia muſta perduxit: ſed tanta cultores fruſtratione decepit, vt mẽdacium ſuum videatur erubeſcere. Similis oleas pulſauit inuidia: elanguerunt malogranata cum ficubus: nec vllum genus pomorum meliore potuit cõditione ſubſiſtere: ſed cum gaudiis ſpebuſque mortalium, tam germina periere, quàm gramina. Non eſt diſſimulandi tempus doloris, omnes lugentium habitum mentemque ſuſcipite: teterrimũ enim genus impendit exitii, quibus tam ſpes anni lamentanda quàm res eſt. *Accingite vos & plangite ſacerdotes, vlulate miniſtri altaris, ingredimini, cubate in ſacco miniſtri Dei mei, quoniam interiit de domo Dei veſtri ſacrificium & libatio. Sacrificate ieiunium, vocate cœtum, congregate ſenes omnes habitatores terræ in domum* Dei *veſtri, & clamate ad dominum.* Magnitudine calamitatis expoſita, omnibus quidem populis fletus impendere deſcripſerat, ſed quia lachrymarum tantummodò ſpectaculo commoueri, miſerantis potius quàm docentis officium eſt, propheta autem animo parentis indutus, nihil niſi pro vtilitate conciliat: nunc quoque ordinatè ad lamenta conducit, vt non vacuis fletibus tempus abſumant, miſerias ſuas lugubribus nimirum vocibus perſequẽtes. Quod vtique, & religioſos & fortes animos deceret. ſed ipſa lachrymarum munera ſecundùm ſacræ legis regulas ordinantes, meſſem præparent gaudiorum, tantumque ærumnis mentis indulgeant, quantùm ſufficit ad indignationem iudicis, offenſionem quàm rerum amiſſionem dolẽtes. Vos proinde ait ſacerdotes, aſperis veſtimenta mollia mutantes, habitum lugentium animumque ſuſcipite, ſed & quod ad curam veſtram ſpecialiter pertinet allegãtes, deeſſe videlicet vnde diuino cultui ſeruiatis. Quod verò ſpectat ad populum: ſanctificate ieiunium, id eſt, indicite ſub ea denunciatione, vt ſi quis fortè contempſerit quaſi ſancta, violauerit arguatur. Hoc eſt, quod ait, ſanctificate ieiunium. Simul autẽ, inquit, omnes, id eſt, non ſolùm ętate validos, ſed quos etiam imbecilles habet vel infantia vel ſenectus, pro magnitudine periculi ad communionem officii conuocate. Eſt enim conſequens, vt cunctorum repellat afflictio eam calamitatem, quę erat in omnes communiter ſequitura. Non autem debet nobis oportunitas intelligentię ſubtilis elabi: vniuerſis ſiquidem ieiunium communiter imperatur. Conuocate, inquit, ſenes omnes habitatores terræ in domum Dei veſtri. At ſi illa inopia (quæ ſuprà deſcripta eſt) totis regionem finibus obtinebat, ita vt nec ſacrificium ſolenne poſſit offerri, quomodo iterum magnæ ſanctificationis ambitu ieiunium eiſdem plebibus imperatur: cùm vtique ſub tanta indigentia conſtitutis, difficilius factum eſſet cibum parare quàm continuare ieiunium? Ergo

debemus

debemus aduertere, quia aliud ſit eſurire, aliud ieiunare: hoc ad exercitationem virtutis reſpicit, illud verò ad mortalitatis angorem. Ideo nō placat dominum afflictio reorū, ſed correctio pœnitentium: neque opus eſt tabe ſed compunctione curandis. Sordes enim luxuriæ nequaquā ærumna bonis maliſque communis, cęterum amica tantùm generoſis mentibus diſciplina depellit. Et ideo ieiunium peto, inquit, quod de officio venit, non eſuriem quæ de ſupplicio plerumque contingit: vel eſurientibus inquam conciliate ieiunium, vt quod inopia moleſtum fecerat, reddat deuotio fructuoſum. Sed hæc nos pro ædificatione audientium dixerimus. Cæterum poteſt conſequentia propheticis ſententiis maiore compendio vendicari. Impendentem enim calamitatem magis quàm iam irruentem vaticinator annunciat, meritoque ammonet ſacerdotes vt plebem ad ieiunia conuocent, & legitimis ſupplicationibus occurrāt his calamitatibus quas audiunt imminere. Denique ſequitur: *A A A diei quia propè eſt dies domini & quaſi vaſtitas a potente veniet. Nunquid nō coram oculis veſtris alimenta perierunt? de domo dei veſtri lætitia & exultatio: computruerunt iumenta in ſtercore ſuo, demolita ſunt horrea, diſſipatæ ſunt apothecæ quoniam cōfuſum eſt triticum. Quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? quia non ſunt paſcua eis. Sed & greges pecorum diſperierunt.* Poſtquam lugentium habitum, vt ſacco videlicet operti, id eſt, amicti ciliciis conuenirent propheta compoſuit, nunc etiam qua fungi debeant oratione ſubiungit, & exclamationem dolentis bis terque congeminans quaſi vim ictuum quibus plagæ incutiantur expreſſit. Haud ob aliud profectò quàm vt formidinem & compunctionem in cordibus audientium pronūciatę calamitatis ambitio ſuſcitaret, acſi diceret: Credite oculis meis, credite ſenſibus, acie prophetali non ſolùm illata ſed etiam ventura cernentibus: eius nimirum quę tolerari nequeat calamitatis pondus inſiſtere, & ad cuius ictus ſingulos quaſi conuulſi viſceribus collabamur. Sic enim ſibi eruca & locuſta, brucus, rubigo ſuccedet, vt ceſſatio præcedentis incommodi quæ reſpiramentum videbatur aliquod polliceri, grauiora miſeris tormenta comportet. Ac dies ille domini, quo reos videlicet deſtinauit vlciſci, non quaſi tenui ſit vexatione terribilis, ſed eam vaſtationem ferat quam potentiſſimus quiſque vltor inueheret. Cuius videlicet viribus, nec audacia reſiſtentum quiret obſiſtere, nec ſubtrahere quippiam calliditas oculentum. Quod igitur ait, *Vaſtitas à potente veniet*, vel cōparationem poſitam accipe, vt non minus valituram caſtigationem ſciamus quàm ſi eſſet potentiſſimi alicuius regis ſæuitura victoria. De quo colore etiam illud in pſalmo eſt: Excitatus tanquam dormiens dominus, tanquam potens crapulatus a vino: &, Percuſſit inimicos ſuos in poſteriorib us, opprobrium ſempiternum dedit illis: vel certè non per exemplum ſed pro ſingularitate factam intelligamus commemorationem potentis, neutiquam vnum aut duos ſed cuncta quæ voluerit abſque difficultate patrantis, ſicque potens omnipotentem expreſſiſſe videatur. *Quia prope dies domini, & vaſtitas à potente veniet. Nunquid non corā oculis veſtris alimenta perierunt?* nō eſt, inquit, tempus vt impedimentum mediocre formides, &

colligendis tantùm fructibus haud etiam collectis calamitas inferatur,ſed ſub ipſis oculis veſtris,vt iam repoſitis confidatis alimentis:nec ſolùm priuatis domibus,ſed etiam templi ærario inopiam imminere prædico,ita vt lætitia, imo cõſolatio vniuerſa depereat. Nec ſanè ablatis frugibus victum pecora miniſtrabunt,quia & ipſi perniciem depaſti montes,& comſumptio viroris indicent. Quibus vtique propiantibus malis oſtendit ſe propheta pulſari, quod vel ad ſpiritalium ſenſuum iudicium valet multùm ſe vltra hos corporeos porrigentium, vel ad pompam (vt diximus) deſcriptionis, in populorum cordibus affectum formidinis commouentem. Ergo quaſi ſpeciem interrogãtis aſſumpſit, dicendo. *Quid ingemuit animal,mugierunt greges armenti?* vt a reſpondentis parte ſubiiceret, *quia non ſunt paſcua eis. Sed & greges pecorum diſperierunt.* Proinde, cùm me ex omni parte intolerabilis circundet afflictio, ad te vnicum dominum, manus, voces, vota ſuſtollo:& vt calamitates terræ iam dexter, iam mitis aſpicias, animo & corpore ſtratus imploro. *Ecce enim ſpecioſa deſerti flamma comſumpſit.* In quo ſanè loco diligens auditor inquirat,quæ in deſertis pulchritudo prædicetur agrorum,quam noua hæc exuſtio inuidioſa conſumpſerit: præſertim cùm nuſquam incendii præceſſiſſet querela? conſequentia proinde lectionis oſtendit,pulchritudinem hîc agrorum frondentes ſyluas & læta paſcua nominari. Ideo autem non culti, ſed deſerti ruris amœna laudauit,quia armentorum & gregum feccrat mentionem: qui quoniam per nemora lætantur & paſcua,his vtique aliqua clade corruptis,illi quoque ſubduntur exitiis Ignem autem poſuit pro vaſtatione quam locuſta intuliſſet & bruchus, ſicut etiam legimus in pſalmo:Poſuit pluuias eorum grãdinem,ignem comburẽtem in terra ipſorum,& percuſſit vineas eorum, & cõtriuit omne lignum finium eorum. Proinde cùm omnium ſyluarum & graminum virorem ita locuſta bruchuſque comſumpſerit, vt nõ adæſa ſed exuſta videantur: conſequenter etiam feræ beſtiæ ad famis pericula peruenerunt,& ad te vnum naturali magiſterio doctæ ſuſpiciunt, vt remediũ periculo propiciatus apportes. Atteſtãtibus quippe ſacris cum veritate ac ſuauitate carminibus,omnia à te expectant, vt des illis eſcam in tempore: dante te,illa colligent: aperiente te manum tuam, vniuerſa implebuntur iucunditate: auertente te autem faciem tuam, turbabunrur:Auferes enim ſpiritum eorum & deficient, & in ſuum puluerem reuertentur. Proinde ſic à te etiam ferarum greges remedium, & ſi liquidarum vocum inopes, tamen diuerſis faucium ſonis poſtulant: ſicut terrarum area ſuſceptis aptata ſeminibus,aut rorẽ, aut pluuiã, quò germina producantur expectat. Quod ſi benè conſideres noſter auditor, ineſſe videbis pondus exemplo: animarũ enim ſitim elemẽtorum naturali appetẽtię, quæ eſt vtique multò vehementior, cõparauit. Sed videamus & reliqua. *Canite tuba in Siõ, vlutate in mõte ſãcto meo, cõturbẽtur omnes habitatores terræ, quia veniet dies domini, quia propè eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis: quaſi manè extenſum ſuper mõtes.* Cùm inquit tẽpus magnę vaſtationis appropiet, ciuitatis incolę agrorumque cõueniãt,& orationibus atque fletibus tẽpus dennuciatæ ca-

calamitatis antichipẽs. Cuius ſi ego poſſem ante ipſa rerũ experimẽta acerbitatem explicare dicẽdo, videnrur mihi fore tales angorũ tenebrę, quales, ſi cõtingar atra geminati, vt cùm noctẽ caligo, & tenebræ faciũt denſiorẽ: imo ſi his nubes dẽſas, turbineſq; cõſocies, vt ſolatio ſyderũ penitus excluſo, per cęcum aërem fulminum terror intermicet. Quæ tamen imagines ſolam mali qualitatẽ laborauerunt indicare, cuius de quantitate in maiorẽ modum acerbitas augeatur. Ita enim vis, de quo loquimur, mali, vniuerſa ſpacia noſtræ regionis implebit, quaſi limitibus explicatis, omnes ſimul montes atque colles manè nitidum, id eſt, rutilans aurora perfuderit. Vnã ergo rem & nocti comparauit, & lumini, vt non contrarium aliquid inferret, ſed vt dilatationem eius & acerbitatem diuerſitate comparationis exprimeret. *Populus multus & fortis: ſimilis ei non fuit a principio, & poſt eum non erit vſque in annos generationis & generationis.* Quod de locuſtis magis, quã de hoſtibus ſit inſtituta narratio, proceſſu orationis oſtendit. Examen quippe ipſum locuſtarum & bruchorum, cuius irruptio multiplicem calamitatem peperiſſe deſcribitur, nũc armato exercitui frementíque compoſuit: quod vtique per comparationem non poſſet inferre, ſi de militibus fuiſſet inſtituta deſcriptio. Pergit itaque effectum, inquam, mali per varias ſpecies explicare, & dicit qualẽ terrarum faciem cùm veniret inuenerit, qualem reliquerit cùm abiret. Nihil, inquit, ſimile maiorum noſtrorũ vidit ætas, nihil minorum ſimile videbit. *Ante faciem eius ignis vorans, & poſt eum exurens flamma, quaſi hortus voluptatis terra coràm eo, & poſt eum ſolitudo deſerti: non eſt qui effugiat eum.* Ante faciem eius quòd dixit, ipſum locuſtarũ incurſum voluit indicare, nõ vtique vt faciem locuſtarum aliud periret incendium, & illæ exuſtæ deinceps ruta corrumperent: ſed ita, inquit, totas regiones eorum vaſtabit incurſio, vt non minus quàm ignis abſumpſerit. Et quia nõ efficientia probatur incendij, verùm leuia quęque rerum vt frondes, vt culmos, vt paleas, crepitantibus volitantibúſque flammis, celeriter ſolet penitúſque conſumere: quæ verò materiæ plus habuerint firmitatis, maiore incendij mora ſuperat: ideo, & antè & poſt, flammam vigere denunciat. Augendi autem ordinem ex arte cuſtodiens, poſtquam locuſtam incendio contulit, regionem quæ vaſtata ſit, terris amœnis irriguiſque ait potuiſſe conferri. *Quaſi hortus voluptatis terra coram eo, & poſt eum ſolitudo deſerti: non eſt qui effugiat eum.* Vt tunc vtique vis mali graſſantis appareat, vt ea quæ fuerint nimis amœna conſumpſerit. *Quaſi aſpectus equorum aſpectus eorum, & quaſi equites ſic current. Sicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montium exient, ſicut ſonitus flammæ ignis deuorantis ſtipulam, ſicut populus fortis præparatus ad prælium. A facie eius cruciabuntur populi omnes, vultus mutabuntur in ollam. Sicut fortes current, ſicut viri bellatores aſcendent murum: viri in viis ſuis gradientur, & non declinabũt à ſemitis ſuis. Vnuſquiſque fratrem ſuum non coarctabit, ſinguli in calle ſuo ambulabũt: ſed & per feneſtras cadent, & non demolientur, vrbem ingredientur, in muro current, domos conſcendent, per feneſtras intrabunt quaſi fur. A facie eius cõtremuit terra, moti ſunt cæli, ſol & luna tenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuũ, & domin⁹ dedit vocẽ ſuã ante faciem exercit⁹ ſui, quia*

multa ſunt nimis caſtra eius, quia fortia & facientia verba eius. Magnus enim dies domini, & terribilis valde: & quis ſuſtinebit eum? Paulò antè commonui quia magis magiſque proceſſu rationis appareret, non de armatis aciebus (ſicut quidam opinati ſunt) ſed de bruchis & de locuſtis narrationem ſimpliciter inſtitutam Harum itaque vt vim effectumque ſignaret, armatorum & equitum ſimilitudines congregauit. Nec ſolùm narrandi ambitionem, ſed etiam comparandi eruditionem ſequutus, vt magnificè quod ſuſceperat, ita etiam eleganter explicuit: & curſum ipſum, videlicet irruentium locuſtarum, inceſſui quadrupedantium componendo, & ſonitum ei crepitatui, quem in ſtipula ſol et ignis efficere, comparando. Quas quoniam imagines vidit decenter aſſumptas, multa in eis commemoratus induſtria eſt: & non ſolùm ſtridorem atque incurſus ignibus equitatuique compoſuit, ſed illud etiam ſedulò, quòd non ſparſo, ſed compoſito agmine, plenóque gradus vaderent, planè vt legiones aliquæ ſub ſigni & centurionibus agentes (quia id poſcebat terroris cauſa) ſignauit. *Sicut populus*, inquit, *præparatus ad prælium, à facie eius cruciabuntur populi omnes, vultus redigentur in ollam.* Si vim, inquit, copiarum militaris etiam diſciplina componat, vt non vagi & latrocinantium ſimiles, ſed per turmas acieſque compoſiti, conſtantibus & animis & ordinibus in bello procedant, ante certaminis aduentum, ipſo facilè timore ſoluuntur hoſtes, vt plerum que eorum facies futuræ mortis lurido veſtiantur: ita, inquit, agmina noſtræ gentis, nec aſpectum ipſum ferre ingruentis calamitatis valebunt, ſed ad ſimilitudinem ollę quam fumus infecerit, non ſolum paleſcent, ſed etiam penitus attrahentur: quippe quibus nec in campo virium, nec in vrbibus murorum ſuccurrat auxilium. Locuſtarum ſiquidem agmina quę ventura denuncio, officium populationis obeuntia ſicut bellicoſiſſimi viri, quocunque indignatio vel cupiditas vocauerit, excurrent. Nec ſolum arua vaſtabunt verùm etiam intra, vrbium tecta penetrabunt. Nulla erit impedimento obſiſtentium multitudo: nullum quod irruentes moretur obſtaculum: inoffenſis callibus victrix turba gradietur. Hoc enim aït: *Vnuſquiſque fratrem ſuum non coarctabit, ſinguli in calle ſuo ambulabunt: ſed & per feneſtras cadent, & nō demoliantur.* Ne ſolùm, inquit, ciuitatum ædibus irruentes, quaſi publico erunt timore contentæ: ſed in penetralia priuatarum domorum, furantum iuſtar, intrabunt. Sicque vniuerſos regionis iſtius incolas lętabilis † anxietas occupabit, vt eis cęli moueri, & tremere terra videatur, ſplendorem ſuum aſtra ſubtrahere, palpabilibus tenebris ſol ac luna veſtiri. Nequaquam autem dubitem vniuerſa cum tanto malorum cumulo ventura: quando hæc agmina, ipſe qui eſt omnipotēs ductor indicet &, in perniciē reorū tali abutatur exercitu: atq; ipſe ſignum præcepti, quo incitentur, attollat: eiſque vires, quibus exſequantur ſententiam, ſubminiſtret. Magnus enim dies domini, & ipſo vltionis cultu ambituque metuendus: cuius deprimentem ruinam nō poſſe tolerari facies prima demonſtrat, Poſſumus autem has beati Ioelis concionantis querelas, quãuis cum ipſo ſæueritatis ſuæ fragore ad ędificãdum valentes

fortaſſe lætalis

valentes, tamen per ſubtiliorem quoque intelligentiam transferre ad animorum figuras: vt per deſcriptionem calamitatum, quas regionibus totis ob cruciatum peccantium impendere denunciat, ſqualorem criminoſarum mentium ſignaſſe credatur. Neque enim cenſura ſapientis magis miſeros exiſtimat quos ærumnis, quàm quos vitiis viderit ſubiugatos. Secundùm quam regulam, ſtatum profaniſſimæ gentis nullis omninò ſceleribus abſtinentis, tum miſeratus, tum indignatus arguit: denuncians primò, ſe nec facta meminiſſe, nec futura concredere, quæ ſuis videat accidiſſe temporibus, id eſt, exiguis quidem mole vermiculis, & qui vix capiant nomen animãtium, tantam vim ad vndarum ſimilitudinem (quæ ſe continuè ſequerentur) illatam, vt omnem paratum regionis vultumque delerent. *Reſiduum enim erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit bruchus & reſiduum bruchi comedit rubigo.* Si ergo humanos animos indicanter inſpicias, & vitia needum punita conſideres, deprehendes profectò in eis talem ſtatum, qualem regionibus lues miſeranda contulerat. Quatuor ſiquidem ſpecies corruptionis incommoda deferentes, quę ſibi quadam affinitate iungantur, intulit, id eſt, erucam, & locuſtam, bruchum, & rubiginem: quas quatuor illis animorum paſſionibus poſſumus competenter aptare, ſpei videlicet, & gaudio, timori, ac dolori. Ex his enim quatuor affectionibus, ſed de vna origine motionis (videlicet qua afficiamur) emanantibus, vniuerſa mala, & diuerſa pariuntur incommoda. Nos autem ea tali deciſione ſignemus, vt erucam folia tantùm arborum virentia perſequentem, & locuſtam ſaltibus magis quàm greſſibus promouentem, ad ſpem referamus & gaudium, quadam nimirum ſua ſaltatione peccantia: è regione verò bruchum & rubiginem, qui abſque vlla operis alacritate inſidendo inhærendóque conſumat, pauori ſecernimus & dolori. Cùm ergo viderimus aliquẽ per ea quæ dicũtur lęta peccantẽ, vtpote modeſtiæ & pudoris alienũ, poſtquã honeſtatis ornamẽta corruperit, etiã patrimoniũ ſuũ flagitiis victũmque ſubmittere, exclamemus licebit: *Reſiduum erucæ comedit locuſta.* Cùm verò ediuerſo alterũ adeo ignauię ſeruientẽ, vt nullũ decus libertatis exiſtimet, ſed cũ ipſe nullo amictu ſeriæ dignitatis exultet, ſi eũ etiã latere cupientẽ deprehẽderit alicuius ſuperioris improbitas, & ſceleribus ſuis vel adiutorẽ popoſcerit, vel miniſtrũ: aut certè abnuere tẽtanti malũ aliquod aut quodpiam minetur incõmodũ, ſtatimque illũ videris etiã maioribus, quã putaueras, ſeruitũ ire criminibus, dicito cũ propheta: *Reſiduũ locuſtæ comedit bruchus, & reſiduũ bruchi comedit rubigo.* Secũdũ hãc itaque regulã, in omnẽ vitã mortaliũ ſi perſpicaciter aciẽ dirigamus, diuerſis quidẽ negociis, ſed in cũctis ferè ſtudiis eorum: atq; tẽporibus, vbi his prophetę exclamationib⁹ cõgruè vtamur, offendim⁹. Tali ſiquidẽ vitiorũ multiplicatione perfectũ eſt, vt nõ ſolùm gramina & germina quaſi naturę generoſitas interiret, ſed ipſa & vinearum, & oleatũ, ac ficorũ quæ religionis videlicet fuerãt inſtituta munerib⁹, & poma cotrũperẽtur, & robora. Cùm ergo etiã ſub chriſtiano, inquã, nomine cõſtitutos, ſacramẽtorũque adoptione gaudẽtes, tamẽ eos nullã virtutũ curã habere cõſpexeris, imo ipſi⁹ altaris miniſtros ambitioni tantùm luxurięque famulari, miſeranter atque

indignãter exclama: *Poſuit vineã meam in deſertũ, & ficum meam decorticauit, nudans ſpoliauit eam & proiecit: albi facti ſunt rami eius, confuſum eſt vinum, elanguit oleum, confuſi ſunt agricolæ, quia meſſis agri periit.* Hic autem eccleſiarum ſtatus, qualem hac potiſſimùm tempeſtate conſpicimus, illam indignationem Dei, quam intremuit propheta, ſuccendit, id eſt, *Magnus eſt dies domini & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum?* Quo autem ſit conſilio proditus, qui ſuſtineri nequeat, audiamus. *Nunc ergo dicit dominus: Conuertimini ad me in toto corde, in ieiunio, & in fletu, & in planctu, & ſcindite corda veſtra & non veſtimenta veſtra, & conuertimini ad dominum deum veſtrum: quia benignus et miſericors eſt, patiens, et multus in miſericordia. Quis ſcit ſi conuertatur et ignoſcat, et relinquat poſt ſe benedictionem, ſacrificium et libamen domino deo veſtro?* Ergo pompam ſæueritatis, qua ſtipatur egrediens ad vindicandum æternus dominus, intuentes, animos deſperatione prohibete, ſpeique melioris effectu ſcitote, illum non ſæuiendi, ſed parcendi deſiderio tetruiſſe. Neque enim propriæ benignitatis oblitus, tam multiplici fragore motæ animaduerſionis inſonuit, ſed vt in vobis affectũ formidinis excitaret. Denique, ipſa vos rerum voce compellat, vt ad eum ægra dèmum pectora conferatis, eiuſque medicinam æternis virtutibus obligantes, non ſolum habitum lugentium ſed totum impleatis affectũ, cordaque veſtra potius quàm veſtimenta rumpatis. Quod cùm exaggeraret ter, tùm etiam eleganter ammonuit, vt quia mos plangentium eſt à pectoribus veſtimenta diducere, illos quoq; quaſi admoræ pectoribus manus, altius vt imprimerentur, ammonuit: Ac non ſolùm videlicet indumenta, ſed etiã viſcera, ſi fieri poſſet, ipſa rumperent. Verbum quoque accommodatiſſimum rei, de qua agebatur inuenit: Scindite corda, & non veſtimenta veſtra. Quæ vtique ſciſſio præter ambitionem lugentis, diſcretionem quoque boni malíque videtur indicere, & ſeparationem à flagitiis, quorum commixtione ſorduerãt. In melius ergo mutate propoſitum, vel ea quę ſunt prius male geſta deflere, quippe quibus cauſa ſit cũ benigno, & miſericordi Domino, & præſtabili ſuper malicia, id eſt, qui eius calamitatis, quam maliciam vocat remiſſioné, ſi compunctos viderit quos comminatione terruerat, libenter indulgeat. Ex vſu autem ſcripturarum quaſi ſpeciem dubitantis aſſumpſit, dicendo. *Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat, et relinquat poſt ſe benedictionem?* Quod vtique pro reuerentia iudicantis inſeritur, cuius tantum vult eſſe terrorem, vt etiam tuta timeantur. Relinquet autem poſt ſe benedictionem, ideo ait, Quia ſupra dixerat tantam vim egeſtatis locuſtis vaſtantibus inferendam, vt poſt tranſitum earum remaneret terra ſicut ſolitudo deſerti. Ergo nunc ait, Offerte lachrymas, Offerte gemitus. Talibus forte hoſtiis, vis animaduerſionis denunciata lætabitur: vt ſi imminuit copiam, non etiam abſumat alimoniam. *Et relinquat poſt ſe benedictionem, ſacrificium, et libamen, Domino Deo noſtro.* Per ordinem ad præmiſſa reſpondit. Supra enim dixerat: magnitudinem egeſtatis eo vſque venturam, vt periret ſacrificium & libatio de domo domini: hic itaque, cùm ſpem ſolatij correctis ac pœnitentibus vendicaret, adiecit, quòd relinqueret benedictionem, quæ libamentis ſeruiret altaris. *Canite tuba in Syon, ſanctificate ieiunium*

nium

nium, vocate cœtum, congregate populum, ſanctificate Eccleſiam, coadunate ſenes, congregate paruulos, & ſugentes vbera: egrediatur ſponſus de cubiculo ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo. Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes miniſtri domini, & dicent: Parce domine parce populo tuo: et ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes. Quare dicunt in populu, vbi eſt deus eorum? Familiare propheris, vt non ſollicitè rempora, vel quæ dicuntur genera verborum in declinatione cuſtodiant: cæterùm ſenſum impleuiſſe contenti, quaſi obuiis elocutionibus abutuntur. Vnde & nunc cùm dixiſſet, *Egrediatur ſponſus de cubiculo ſuo, & ſponſa de thalamo ſuo,* ſubiecit, *Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes*, pro eo vt diceret, plorent ſacerdotes. Contentus enim officio cenſoris, non fuit curioſus modorum: vel certè, vt efficacem fuiſſe horrationem ſuam proderet, dixit facturos quod vt facerent imperaſſet. Inter veſtibulum itaque & altare, cœtus, ait, lamentantium perſonate: & vos præcipui ſacerdotes, quibus ſacrorum rituum delegata cuſtodia eſt, madentes ora fletibus exclamate: *Parce domine parce populo tuo*, & ne hos, quos decreuiſti iure hæreditario poſſidere, nunc profanis (quibus cingimur) nationibus execratui fieri, deſpectuique patiaris: & ſi nihil aliud, nobis id ſaltem apud tuam clementiam ſuffragetur, quòd abſque tua contumelia perire non poſſumus. Qui ergo nos tuos credi vocarique ſeruos, ac filios, non ſolùm creando ſed etiam adſciſcendo voluiſti, noli ſinere vt dicant gentes: *Vbi eſt deus eorum?* quo videlicet ſolebant propugnatore gaudere. Quæ poſtquam officio præceptoris explicuit, vaticinantis continuò fiducia pollicetur fuiſſe populi efficaces precatus; & quaſi pro zelo ſtimulatum rerum dominum, defenſionem fidelium recepiſſe. *Zelatus eſt*, inquit, *dominus terrã ſuam, & pepercit populo ſuo.* Intereſſe, inquit, propriæ dignitatis aſpiciens, ne gens, quæ ipſius proprie nomine cenſebatur, quaſi indiga defenſoris periret, & deſperatione eam prohibuit, & ſpe iocunditatis impleuit. Ex eius ergo reſponſione ſubiungitur: *Ecce ego mittam vobis frumentum, vinum, & oleum, & replebimini ex eo, et non dabo vos vltrà opprobrium in gentibus. Et eum qui ab Aquilone eſt, procul faciã à vobis: & expellam eum in terram inuiam & deſertam, faciem eius contra mare orientale, extremum eius ad mare nouiſſimum: & aſcendet fœtor eius, & aſcendet putredo eius.* Beatus quidem Ieremias & alii prophetæ, Aſſyrios & Chaldæos dicũt ab Aquilone venturos. Et hic ergo Aſſyrius poſſet intelligi, niſi, vt ſuprà notaui, alias quoque plagas, ſecundùm quod in Deuteronomio ſanxerat, prophanato populo conſtaret illatas. Proinde, ſecundùm inſtitutum ordinem, locuſtas accipiamus & bruchos, quarum amolitionem placatus Dominus pollicetur: qui hoc ſanè ad gratiam & dulcedinem liberationis adiecit, quòd illa agmina in deſerto iuſſit occumbere, ne fœtoris magnitudo de cadaueribus excitati incolis morbum crearet. Aſcendet ergo illic fœtor eius & putredo, quia ſuperbè egit: ſuperbè autem eum egiſſe pronuncians haud vicium mentis, cęterum magnitudinem calamitatis expreſſit. *Noli timere terra, exulta, lætare: quoniam magnificauit dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt ſpecioſa deſerti, quia lignum attulit fructum*

ſuum, & ficus, & vinea dederunt virtutem ſuam. Et filij Syō exultate, & lætamini in domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ. Conſequenter ad totam regionem quaſi ſermo dirigitur, vt ei promittatur recidiua fertilitas, cui fuerat denunciata vaſtatio: Et per eaſdem ſpecies ſermo decurrit, per quas etiam ſub aduerſitate tranſierat. Dicit itaque montes paſcuis veſtiendos, frondoſam faciem ſyluis redire, ficus & vites munera ſuæ fœcunditatis offerre. Hoc enim eſt, quòd earum virtutem vocauit, quæ quoniam omnia vſui ſunt hominum mancipata, meritò ſubiecit: *Et filij Syon exultate & lætamini in Domino Deo veſtro: quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ.* Coronauit omnino pręcedentes monitus eruditionis plena ſententia: quæ poſt depulſionem ærumnarum, & ſucceſſus optatiſſimos proſperorum, vſurpari à populo gaudia, ſed ex qua pòtiſſimum deberent parte, ſignauit: Nō vtique quòd fruenda appeterent, ſed quòd doctorem iuſtitiæ repeririſſent. *Et filij*, inquit, *Syon*, exultate, & lætamini in domino deo veſtro: quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ. Eſt quidem, inquit, miſericors, & qui vna ſuccurrendi virtute depellat triſtia, & ſecunda cōtribuat: Sed te popule meus in eo potiſſimùm exultare debes, quo cæteris nationibus antecellis: quia doctores videlicet iuſtæ conuerſationis acceperis, quorum informatu, & modeſtus ageres & beatus. Quale eſt illud apud alium prophetam. Beati ſumus Iſraël, quoniam quę deo placent, nobis nota ſunt. *Et deſcendere faciet ad vos imbrem matutinum & ſerotinum in principio. Et ſic implebuntur horrea frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo. Reddam vobis annos quos comedit locuſta, bruchus et rubigo, et eruca: fortitudo mea magna, quam miſi in vos.* Per diuerſas ſpecies id quod cæpit exſequitur, & futuram mutationem de triſtibus in læta deſcribit. Promiſſurus ergo fœcunditatem tempeſtiui ac ſerotini imbris, prędicauit in lapſum, *deſcendere*, inquiens, *faciet imbrem matutinum & ſerotinum, in principio.* Quod Septuaginta, non in principio ſed ſicut à principio, tranſtulerunt, vt facerent ſenſum: quia offenſionibus, quibus annuorum temporum oportunitas erat quaſi perturbata, ſublatis, ad morem ſuum annus reccurrat: vt pro diuerſitate ſeminum, vel tempeſtiuis, vel ſerotinis arua plumis irrigentur. Quæ tantam ſane fertilitatem creabunt, vt & horrea tua ſuperentur, & dolia. Poteſt ergo hoc quod dixit, tempeſtiuum imbrem & ſerotinum in principio, ſic intelligi: vt ſignaſſe videatur ordinem commodorum, nec ſit vlla in ſenſibus contrarietas, quaſi quomodo in principio dictus ſit imber, qui etiam ſerotinus vocatur: ſed vt fœcunditatem fructuum pluuia præceſſura dicatur: ſitque ſenſus, Mittam primùm imbrem, & poſtea frugum lætitia ſubſequetur: Quæ cùm cultores ſuos gaudiis viribúſque compleuerit, obliuiones inopiæ præcedentis infundat, & ærumnæ pergat abolere veſtigia: Ita vt non ſolùm penuriæ moleſtia conquieſcat, ſed etiam detrimenta quæ præceſſerant ſuppleantur. Hoc eſt enim quod dixit, *reddam vobis annos quos comedit locuſta*: Non vtique vt momenta temporum, ſed vt fœcunditas redderetur annorum. Notandum quoque, quia fortitudinem ſuam & magnam erucam Deus appellauit, & locuſtam: haud vtique, quod

quòd eiuſmodi vermes ad coæternam dei potentiam aliqua ratione referantur, ſed quòd earum miniſterio atque populatu in afflictionē reorum munus impleuere vltionis. Erucarum ergo & locuſtarum ipſa exiguitas, potentiam indicat & creatoris & vindicis: qui vbi populos decreuit atterere, nec dentibus beſtiarum aliquarum vtitur, nec venenis, ſed per bruchum & rubiginē opulēta paulò antè regna cōſumit. Et ideo virtus dei appellatur, cuius ſententiā, quaſi ſtrenuus lictor, impleuerit. Cū ergo iſtorū temporū damna, fertilitas, inquit, optata correxerit: *Et comedetis, & ſaturabimini, & laudabitis nomen domini dei veſtri qui vobis fecit mirabilia: & non confundetur populus meus in ſempiternum. Et ſcietis quia in medio Iſraelis ego ſum dominus deus veſter, & non eſt amplius: & non confundetur populus meus in æternum.* Venit autem ex more prophetico, vt quotiens quæ ſunt læta promiſerit, ita etiam in ſempiternum manſura denunciet. Quod vel ſub conditione duntaxat, quæ ſcripturis celebrata eſt, debemus accipere, id eſt, Si illi ſtudiis probitatis inſiſtant, tunc etiam proſpera māſum ire: vel certè, quòd ad vaticinantis officium aliquid ſemper de optantis parte coniungat. Poteſt autem ſenſus intrò ferri, cui ſanè proceſſus ipſius orationis alludit. Nam iam ſuprà dixerat, *filij Syon exultate, & lætamini in domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ*: Quod quamuis multipliciter poſſit intelligi, tamen quantùm ad rationem temporum reſpicit, beatum Ezechiam propriè videtur oſtendere: quem magno circa cultum Dei ſtudio ferbuiſſe, fides pandit annalium: cuiúſque perſona regis, ſicut præcipue Eſaias propheta demonſtrat, ad ſignificationem maioris negocij videtur electa. Ea ergo quę per Ezechiam geſta ſunt, ad redemptoris noſtri negocia transferamus: vt illo quidem tempore mediocriter impleta, ſub Euangelio verò ingentes cumulos adquiſiſſe videantur. Verus quippe doctor iuſtitiæ ille eſt, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi: qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexērit propter iuſtificationem noſtram: vt iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quę eſt in Chriſto Ieſu, & à veteribus liberaremur erroribus, & ſoli iuſtitię ſubderemur: omnemque prærerită rerum ſalutarium penuriam noua fertilitate pellentes, & doctrina impleremur, & copia, Euangelio pollicente: Quærite primo regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia apponentur & adiicientur vobis. Sicque nōn confundetur adquiſitiōnis populus in ſempiternum, qui ſententiæ redemptoris innititur: Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad conſummationem ſeculi. Illo ergo duce in ſui medio commorante, fidelium agmina ſecura ſemper alacriaque conſiſtunt: & quæcumque in certaminibus aduerſa tolerauerint, ea ita ſentient proſperis ſuccedēribus antiquari, vt ad lætorum tantùm commendationem proceſſiſſe videantur. *Et erit poſt hæc: effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ: Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſeruos meos & ancillas, in diebus illis effundam ſpiritum meum.* Huius loci meminit in actibus apoſtolorum beatus Petrus, dicens hanc prophetiam illo fuiſ-

ſe tempore, cùm in Apoſtolos Spiritus ſanctus deſcendit, impletam. Animaduertendum proinde, quia hoc ſolùm de contextu propheticæ orationis Apoſtolus, quod ſuo tempori congruebat, aſſumpſerit, Id eſt, *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ*. Quia enim linguarum ſcientiam Apoſtoli fuerant miraculo conſecuti, prædictam hanc effuſionem ſpiritus Eccleſiæ doctor oſtendit, & prophetiam appellauit linguarum ſcientiam: quæ etſi non de futuris, ſed de recentibus dominicæ incarnationis myſteriis diſputaret, tamen non niſi virtute ſancti Spiritus contigiſſet. Nequaquam verò ſolam mẽtionem donorum feciſſe contentus, ſubiungit etiam illa quæ ad pompam terroris aſpicerent: *Dabo prodigia in cælo, & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis: & omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit.* Itaque toto continuatu illo ſuadere feſtinat, quòd cùm dies domini, id eſt, tempus vltimi iudicii cum tanta ſit potentia & fragore venturum, vt trepidantibus perculſiſque ſyderibus, machina iſta velut combuſta diſſiliat, ac ſola fides ſit quæ agmina piorum, mundo collabente, tuetur: debere illos Euangelio credere, ſi peruenire cupiant ad ſalutem. Quia ergo non explanandi prophetæ, ſed prædicandi Euangelij curam beatus Petrus ſuſceperat, tantùm ex dictis eius, quantùm ſibi conducebat arripuit: nec per hoc vtique illam explanationem, quam facit contextus, prophetici operis abrogauit. Quod ideo breuiter ammonemus, vt illorum repudietur audacia, qui temerè imperitéque contendunt, hoc ſolum tempus à propheta indicatum fuiſſe, de quo Petrus Apoſtolus diſputauit: cùm operis, inquam, tota contextio primò populi iudęorum, deinceps verò noſtra tempora quaſi per cumulum doceatur amplecti. Sicut ergo non officit ſignificatui prophetico, ad Euangelij negocia transferendo, quod hiſtoriam Iudaicam totum volumen exſequitur, ita etiam, imo longè magis apud lectorem duntaxat eruditum, nunquam ſinitur conſequentia fidem negare, ſi qua prędicatio ex gentibus, quoque credentium queat negociis applicari. Videamus ergo quemadmodum tenor quaſi hiſtoricæ explanationis incedat. Sub beato nempe Ezechia ſanctum Iohelem prophetaſſe colligimus: cuius regis ætate, & grauia inſtitere certamina, & ingentia miracula. Inter cæteras autem clades, quibus & decem tribus vſque ad tranſlationem leguntur afflictæ, nonnullæ ciuitates, de Iudæ quoque & Beniamin ſortibus, corruerunt: morbo quoque Iudæos, & penuria laboraſſe deprehendimus. Denique, cùm Rapſaces alloqueretur obſeſſos, & denunciaret interitum niſi regi Aſſyrio ſe protinus dediſſent, mala quoque eis famis ac ſitis tolerãda promittit. Et propter hoc ergo eis miſericors dominus pollicetur, quia triſtibus in læta mutatis, damna quoque penuriæ ſuppleantur. Sed quam ſeriem rerum & temporum fecerit, audiamus. *Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ, Senes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſeruos & ancillas*

ancillas in diebus illis effundam ſpiritum meum , & dabo prodigia in cælo ſurſum. Propherico nempe ore inſtructa promiſſio. Nam poſtquam vitę pręſentis commoda percucurrit, ſpiritalia iunxit inſignia, quibus vrique populus Dei præcipuè gloriabarut. Conſequēter itaque pollicetur, quia præter iſta, vt diximus, corporalia bona, reuelationum quoque ſint ornamenta capturi, & ſpiritalium donorum abundantiam conſequantur. Ergo quòd ait, *Effundā ſpiritū meum ſuper omnem carnem*, & vtrumque ſexum, & variá ſignauit ætatem. Denique ſequirur. *Prophetabūt filij veſtri, & filiæ veſtræ: & ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & iuuenes veſtri viſiones videbunt.* Diuerſis videlicet reuelationū ſpeciebus, ea quæ ſunt ventura conſpicient. *Sed et ſuper ſeruos, et ancillas effundam ſpiritum meum*, id eſt, ab his ſanctitatis inſignibus ſicut nulla ætas, ira nec condirio, quæ vilis putarur, excludetur. Cæterum & in ſeruos, ſi donorum talium inueniuntur capaces, ſacra hęc inundatio commeabit. Omnia beati Ezechiæ temporibus, quaſi ptimo duntaxat gradu dicuntur implenda. Quia enim ingruenribus periculis in graues eſt coartatus anguſtias, & contra ſpem vicinarum genrium ſola religione defenſus, ideo tempus ipſum cum magno ambiru, & ſub pari ſcemate propheta deſcribit, ad exprimendam nimirum porenriam Dei, cuius ope ex tanto diluuio, ciuitas poruiſſet emergere. Secundùm quē ſenſum, ordinata nimirum vatis noſtri cucurrit oratio. Nam pręrer conſolarionem redeuntium copiarum, etiam dona ſpiritus id eſt, reuelationum promiſit inſignia, quibus ille populus ad Deum ſpecialirer pertinere proderetur: & ideo deberet inter aduerſa confidere, quandoquidem non poſſit vilirer diſperire, qui carus Deo perque eriam precioſus exiſterer. Ipſo autem de quo loquimur atteſtante propheta, colligimus etiam ſomniis aliquid quaſi minoribus & familiaribus oraculis, quod ad conſolandum valeret fuiſſe monſtrarum. Cuius loci ſanè occaſione, diſtinguendum videtur quod in Deureronomio legimus, id eſt, ne ſomniis crederemus. Quomodo enim nunc ſomnia ad ſancti Spiritus dona referuntur, ſi illic eis penitus fides abrogara crederetur? Vnde apparer, cū vtraque ſir pari authoritate ſentenria, diſcrimen rarionis adhibendum, ac ſi perſonæ ſomniantis cauſa congruerit: vr ſicut illa reuerenda de meritis, ita iſta ſit de ſuis æſtimata ponderibus: intelligamus amminiculū aliquod per ſomnia contigiſſe. Si verò nihil adſit teſtimonij, quod vel tempus, vel perſona mereatur, imagines ſomniorū legali eſſe authorirare temnēdas. Sed quę iā ab eo latè adiecta diximus, audiamꝰ. *Dabo, inquit, prodigia in cælo & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, luna in ſanguinem, antequam veniat dies domini magnus et horribilis: & omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit.* Conſuetudo prophetica eſt: vt quotiens annunciatur deus vel ad propugnandum, vel ad vlciſcendum cum indignatione conſurgens, mutata polorum facies, & elementa ipſa rrepidantia deſcribuntur. Quale eſt illud apud beatum Dauid, qui occurſum & habirum ætherei propugnatoris effugiens, Aſcendens, inquit, fumus in ira eius, & ignis à facie eius exardeſcet, carbones ſuccenſi ſunt ab eo, inclinauir cælos, &

deſcendit: & reliqua. Secundum hunc ergo modùm, vt diximus, ex legis more venientem, etiam nunc propheta ſub tempus animaduerſionis cęlitus inferendę, elementa ignibus peruadenda, ſydera vel fumo veſtiēda vel ſanguine, natura præmitrit. Non quòd ita hæc vt dicuntur effecta ſint, ſed vel quòd eiuſmodi apparatus cælorum præſuli conueniret, vel ita facilem effectum eius ſententia duceret, quaſi eam conſternatus orbis, & cur ſitantia elementa perducerent: quòd tanta poſtremò reorum animos occuparet anxietas, acſi polorum machina ſolueretur, atque luna ſangueſceret, terra cineraſceret, aſtra nigreſcerent. Quod ergo metuendum animis accidebat, ſic narratur, quaſi ipſis eueniret elementis: vltima ſiquidem illa creditur & vna conuulſio, ſub ipſo videlicet fine mundi, vel terris vel ſideribus inferenda. Illo autem prophetæ (de quo diſſerimus) in tempore, non cælo ac terris (vt ſupra dixi) eiuſmodi perturbatio, ſed ſolis reorum mentibus inſidiſſe credenda eſt. Cuius quoniam ſpeciem modumque deprehendimus, narrationis quoque ſeriem inueſtigemus. Pronunciat ergo illa omnia, quę beati Ezechię temporibus leguntur impleta. Quia enim decē iam tribubus ad Medorum arua tranſlatis, in Iudæ fines Aſſyrius irrupit exercitus: & cùm Sennacherib vrbes alias obſideret, ad Ieruſalem Rapſacem quendam cum magna copiarum parte direxit, qui ad deditionem populos (vt ſuprà dicere cœperamus) Hębraico ſermone, cuius erat peritus, illiceret: cœperūt impendio hi qui muris præerāt poſtulare, vt Syro ſermone & non Hæbraico loqueretur. Tunc Rapſaces pondus maximi terroris adiecit, aſſerens ſe clades maximamque perniciem, non paucis ſtemmatibus, cæterum vniuerſę genti, niſi imperium Aſſyriorum reciperet, attuliſſe. Quibus minis adeo & beatus Ezechias, & reliquiæ ſunt ipſius populi comminutæ, vt ad Iſaiam prophetam toto lachrymarum ambitu verterentur, dicentes: Venerunt filij vſque ad partum, & virtus non eſt pariendi, id eſt, in eam ſe coarctationem ſpiritus perueniſſe, quam tempore partus edendi vſu filij, ſi virtus nō eſſet in pariente, ſentirēt. Sub illo ergo æſtu imminentis diſcriminis Ezechia Iudæiſque poſitis, & ſol nimirum videbatur in tenebras, & in ſanguinem luna conuerti, antequam veniret dies Domini magnus & horribilis, qui illam videlicet molem atrocis exitii trāsferret a populo Iudæorum, & ad Aſſyrios ſubita virtute conuerteret. Horribilem proinde diem domini & magnum vocauit, non quòd triſtis eſſet fidelibus ſed quòd operis maieſtate reuerendus. Denique ſequitur. *Et erit: omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit: quia in monte Syon, & in Ieruſalem erit ſaluatio.* In illo inquā monte, in quo minimùm defenſionis ferè paulò ante viriū pollicebatur attritio: in illa inquam vrbe, quę populos ſuos libertati, ſi-
Imbecillis. cut edēdos mūdo huic filios mater † imbecilla cōceperat, imo quę pariēdi viribus deſtituta, indubitatum fœtui minaretur exitium. Apparuit ſubitò tam glorioſa defenſio, vt præter eam nuſquam eſſet certa ſaluatio. *Et erit: omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit: quia in monte Syō & in Ieruſalē erit ſaluatio, ſicut dicit dominus, & in reſiduis quos dominus vocauerit.* Hęc autem vniuerſa, quæ cum ſumma propugnatoris Dei noſtri laude perfecta ſunt, tempore

pore incarnationis Dominicæ cumulatius in donis ſpiritalibus docentur impleta: ita vt ipſa quæ patrum temporibus præceſſere miracula, nō ſolùm hiſtoricam, ſed etiam propheticam vim habuiſſe videantur: quippe ad eorum ſignificationem valentia, quæ longè poſt venturis ſeculis redderentur. Sic enim tempore dominicæ paſſionis, cùm acerbiſſimam mortem vitæ author intraret, diem medium nox improuiſa ſubduxit: A ſexta, inquit, hora tenebræ factę ſunt vſque ad horam nonam: vt quòd ſplendoris ingeniti decus atro ſydus ore depoſuit, ad officium videretur vel lugentis reſpicere, vel timentis: quia nollent contumeliam creatoris, vel Iudæorum facinus intueri, antequam dies domini magnus & horribilis adueniret. Videlicet, antequam gloria reſurrectionis emicaret: vel certè dies ille quem dominus noſter in Euangelio, quaſi ſub gemina narratione digeſſerit. Nam cùm vltimi temporis ſigna contraderet, prius Ieroſolimorum deſcripſit exitium, & quibus calamitatibus Iudæorum regio complectetur. Sicut ergo illic euerſioni Ieroſolimorum finem orbis adiunxit, ita etiam omnis iſta apud prophetam elementorum aſtrorumque concuſſio, plenè ſub mundi fine peragetur: Quando, vt ait Beatus Petrus, cæli ardentes magno impetu tranſibunt: & elementa ignium ardoribus decoquentur. Nunc enim fides ſola proteget ſuos, & qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit: quia in monte Syon & in Ieruſalem erit ſaluatio, ſicut dixit dominus: & in reſiduis quos dominus vocauerit. Ieruſalem, inquit, cæleſtis, quæ eſt mater piorum, municipatui adſcribētur omnes qui ad gaudia ęterna migrabunt: qui tamen omnes reſidui nominantur, quia multi ſunt vocati, pauci autē electi. Sed videamus & reliqua. *Quia ecce in diebus illis & in tempore illo cùm conuertero captiuitatem Iudæ & Ieruſalem: congregabo omnes gentes, & adducam eas in vallem Ioſaphat: & diſceptabo cum eis ibi ſuper populo meo, & hæreditate mea Iſrael, quos diſperſerunt in nationibus, & terram diuiſerunt meam: et ſuper populum meum miſerunt ſortem, et poſuerunt puerū in proſtibulū, et puellam vendiderunt pro vino vt biberent.* Terminato illius quæ in longum pręceſſerat ſignificationis excurſu, reuertitur ad tempora de quibus vaticinium fuerat exorſus, & immoratur eis quæ propediem cernit implenda: vt vel eorum atteſtatione, confirmet etiam illorum fidem quę longè poſt ventura promiſit: vel vt oſtendat ſe non depoſuiſſe ſtudiū conſulendi, per hoc quòd impetum vaticinantis aſſumpſerit: ac ſi diceret, Si illa quæ olim ventura ſunt temporis ſui rationibus inuitētur, nunc verò quod inſtat & imminet exſequamur. Nempe iam decem tribus Aſſyrio transferente migrarunt, Iudæ in ſortem infeſtus populatur exercitus, nec ſpes vlla virium quibus obſiſtamus remanſit. Denuncio ergo quod nunc potiſſimum propugnator occurrat, & captiuitatem populi ſui Iudę ſcilicet, quæ iam videbatur inhiare, depellat, ac poſt deſperationem ſalutis eius, vltionis gloriam quæ toto celebretur orbe contribuat. Cùm enim ad obſidionem Ieroſolimitarum Aſſiria multitudo conuenerit, ita eos, inquit, faciamus ſubiacere vindictæ, vt non tam ad bellum concitati, quàm ad tribunal videantur exhiberi. Cùm ergo cœ-

pero diſceptationem mouere in vallem Ioſaphat, remunerabo Aſſyriis diuerſiſque hoſtibus quod merentur: vt & proceres abſumat immiſſa pernicies, & malis captiuitatis gens relicta ſubiaceat: atque populi mei filios qui in ſeruitutem aut turpitudinem vendiderunt, ipſi quoque patiantur arbitria nundinantium: ſentiantque quales ſint antea ctæ fructus audaciæ, qui ob hoc quòd mea nuper arua peruaſerint, patiuntur agrorum ſuorum acerbiſſimos diuiſores. *Verùm quid vobis & mihi Tyrus & Sidon, & omnis terminus palæſtinorum? Nunquid vltionem vos redditis mihi, et vlciſcimini vos cōtra me? Cito velociter reddam viciſſitudinem vobis ſuper caput veſtrum. Argentum enim meum et aurum tuliſtis: et deſiderabilia mea et pulcherrima intuliſtis in delubra veſtra. Et filios Iudæ, et filios Ieruſalem vendidiſtis filiis Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus ſuis. Ecce ego ſuſcitabo eos de loco in quo vendidiſtis eos: et cōuertam retributionem veſtram in caput veſtrum. Et vendam filios veſtros, et filias veſtras in manibus filiorum Iuda, et venundabunt eos Sabæis genti loginquæ, quia Dominus locutus eſt.* Vicinorum, quibus circundati erant Iudęi, iniquitatem & odium, vel leuis ſępe detegebat occaſio. Nam quoniam propriis viribus Iudęos oppugnare non poterant, maiorum hoſtium iungebantur agminibus. Quod eorum facinus carmē accuſans, Tabernaculum, inquit, Idumæorum, & Iſmaëlitæ, Moab & Aggareni, Gebal, & Amon, & Amalech, & alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Aſſur venit cum illis: facti ſunt in ſuſceptionem filiis Loth. Secundùm hunc ergo morem, conterminæ nationes ad euertendam Syon cum Aſſyriis copias miſcuiſſent, conuenit eos diuini cenſura ſermonis, & quaſi cauſam ab eis talis poſcit iniuriæ. Deinceps verò, conuictorum & tacentium parti reſpondit, ne fortè memoriam præteriti doloris aſſumpſerint: quando videlicet filij Iſraël egreſſi de ægypto, Ieſu Naue duce terram repromiſſionis intrarunt, & traditam ſibi certis dimenſionibus poſſederunt. Nunquid ergo rebelli ſpiritu illud, ait, tempus paratis vlciſci? & quaſi inuenta opportunitate occupatos fines recuperare contenditis? Sed ſi eiuſmodi vos meditatio concitauit, & imbecillitatem, & profanitatem veſtram irruens vindicta conuincet. Non ſolùm enim nihil valebitis de antiquis mutare decretis, ſed ſub ipſorum poteſtate ſiſtetis, quos oppreſſum ire veſtris cōſpirationibus æſtimatis. Per ſpecies autem varias mala captiuitatis enumerat, quæ pro nocentium nimirum arbitriis inferuntur. Atque ideo, cùm dixiſſet quia aurum & argentum auiditate prædantium ſuſtuliſſent, addidit, *& deſiderabilia mea & pulcherrima intuliſtis in delubra veſtra*, vt vel reliquam videlicet ſupellectilem, vel monilia diuerſa ſignaret. Cum his etiam domorum ornamentis etiam pignora miſerorum venundediſtis: quod qualem orbatis parentibus creet dolorem, illatum viciſſitudinis ſentietis. Eo quippe, cuius iudicia conuulſum ire tentatis, vindicante, tempus adueniet, vt non ſolùm gaudia Iudæi liberationis adquirant, ſed etiam vindictæ voluptate paſcantur, déneque venum veſtros filios non vicinis gentibus (à quibus ſperent recurſum) ſed populis Saba, quem gentiles literę Meroën vocarunt. Quod totū ſane vel ſtatim poſt Aſſyriorum

ſyriorum exitũ, vel poſt reuerſionẽ de captiuitate Babylonia Machabæorũ tẽporibus videtur impletũ. Notandum autem, quia nõ omnia quæ illis ſunt geſta tẽporibus ad ſpiritalẽ intelligentiã, id eſt, ſignificationẽ Euangelici muneris probabiliter trãsferũtur, ſicut alia quæ paulò antè diximus de cõmotione ſyderũ, de magnitudine prodigiorũ, de effuſione donorũ: quæ & illis videlicet tẽporibus cõrigerũt, & ſub Dominica paſſione, vel vltimo eius Iudicio cumulatius impleta implendaque creduntur. Haud ergo, inquam, eo modo cuncta, quæ his propheta ſubtexuit, ad ſpiritalem intelligentiam copulantur. Quos enim Tyrios, quoſue Sydonios, vel reliquos Palęſthinorum terminos ambientes, præter ſimplicem intelligentiam ſuſpicabimur, vt eos fidelium liberos vendidiſſe fingamus? Quos ſi tamen quia pellexerũt † ad vitia, venam etiam tradidiſſe fingãtur, quomodo eis eandẽ vicisſitudinem cõminabimur, vt nos videlicet mercatoribus Sabæis, eorũ denuo filios contradamus? Proinde tenenda illa intelligentiæ regula, vt cùm tenore ſimplici inſtituta curtar oratio, per exceſſus interdum vaticinio congruentes, ea interſonent quę futuris etiam poſſint conuenire myſteriis. Sed peracto rurſus officio, ad propoſitum ſui temporis res ducatur, ac per cõſequentiam vel comminationis, vel exhortationis incedat. Vnde & beatus Iohel, poſtquam impetu prophetandi extremis etiam ſeculis vẽtura ſed breuiter indicauit, ad temporis ſui rationem reuertitur: conterminíſque hoſtibus exitia comminatus, pergit ea gaudia quę iam adpropiare conſpexerat explicare, vt & longè poſt *ventris* fidem faciant, quæ propediem denunciat exhibenda, & eos, quibus conſolationem parat, percipienda iucunditate perfundat. Pompam autem ſubrogat, vt inſtituerat, nunciandis. *Clamate hoc in gentibus, ſanctificate bellum, ſuſcitate robuſtos: aſcendant omnes viri bellatores, concidite aratra in gladios, & ligones veſtros in lanceas. Infirmus dicat, Quia fortis ego ſum. Erumpite, et venite omnes gentes de circuitu, et congregamini: ibi occumbere faciet robuſtos tuos. Et conſurgant, et aſcendant gentes in valle Ioſaphat.* Quãta belli cupiditate ad euerſionem Iudæ conſcenderent, imagine exhortationis huius, vim iudicii cõtinentis, expreſſit. Omnis, inquit, cultor agrorum arma corripuit, in gladios falces, & vomeres in pila mutarunt. Nonnulli etiam vel imbecillitate corporis, vel præiudicio ſenectutis negociis bellicis abnuentes, tamen ſponte ad prelia cucurrerunt: præ multitudine videlicet copiarum, quas tam Aſſyrius belli princeps, quàm reliqui minuti & contermini hoſtes trahebant, indubitata ſe poturos victoria ſuſpicantes: qui ſane propugnatoris noſtri profundum conſilium noſcitis. Nam cùm ad vallem Ioſaphat, id eſt, ad obſidionem Ieroſolimarum ſuperbo, inquit, ac truci ſpiritu omnis veſtra conuenerit multitudo, tunc in vos capiet verſuram iuſta pernicies. Et quoniam ſic in me contumelias direxiſtis, ſicut ſolebatis in obuios tela iaculari: inde trepidabitis, id eſt, ſentieris exitium, vnde neutiquam ſuſpicari omnino poteratis. Id eſt, nullæ acies laborabunt aduerſum vos ſigna proferre, nec aliquis clamor pugnantium perſonabit: cæterum omnes vna nocte feriente angelo corruetis: Et quaſi magni certaminis incapaces, cum quodam deſpe-

pepulerũt.

Textus & expoſitionis pars quadã videtur eſſe.

ctu atque deriſu, nocturna atque iocunda antea quies æterno deceptos trader ſopoti. *Populi populi in valle conciſionis : quia iuxtà eſt dies Domini in valle conciſionis. Sol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuũ, & Dominus de Syon rugiet & de Ieruſalem dabit vocem ſuam. Et mouebuntur cæli & terra, & Dominus ſpes populi ſui & fortitudo filiorum Iſraël.* Ritè, inquit, Ioſaphat vallis conciſionis locus vocatur: ſicut enim opinabantur hoſtes, iſtic erat Iudæorum futura conciſio. Verùm quia eos ſpes profana deſtituit, & in ipſos eſt directa ſententia vltionis, vallis hæc conciſionis, ſed Aſſyrię nominabitur: ad quam primò cùm hoſtiles copię conueniſſent, tanta in Ieroſolimis concluſos anxietas & formido peruaſit, vt eis neque magna quicquam aſtra lucerent. Verùm cùm vlciſcendi operam omnipotens propugnator aſſumeret, illæ tenebræ quas angor animi creabat, barbarorum & animis & oculis inciderunt: atque ad vindicandum Deus noſter tanta maieſtate proſiliuit, vt nõ ſolum clamorem inſtar bellantium ducum, ſed rugitus quoſdam viderentur & fremitus edidiſſe. Quorum videlicet virtutem & magnitudinem haud ſolum corda hominum, ſed nec ipſa poſſent elementa proferre. Ait quippe: *Dominus de Syon rugiet & de Ieruſalem dabit vocem ſuam, et mouebuntur cæli ac terra. Et Dominus ſpes populi ſui, et fortitudo filiorum Ieruſalem.* Fiet ergo, vt diximus, iſta cõuerſio, vt tenebras quas nequaquam aſtris, ſed timentium pectoribus inſidentes Iudæorum primò gens ſenſerat, deinceps ita hoſtium turba patiatur, vt videantur & aſtra nigreſcere & elementa mutare. Filiis ergo Iſraëlis fortitudo cõringet, ſciéntque docti rerum periculis, quia Deus eorum Dominus ſit vniuerſæ terræ, qui tamen in monte Syon ob nimiam clementiam dignetur habitare. *Et erit Ieruſalem ſancta, & alieni non tranſibunt per eam amplius. Et erit in die illa: ſtillabũt montes dulcedinem, et colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ.* Facies, inquit, totius regionis de triſtibus in læta mutabitur. Et quoniam peculiare noſtræ gentis inſigne eſt vt ſancta dicatur, non ſolum templum, ſed etiam tota vrbis mœnia ita reuerenda faciet admiratio proſperorum, vt nemo eam profanus adire poſſe credatur. Dulcem autem libertatem tanta conſequetur vbertas, vt non ſolum de aluariis aut arboribus, ſed de ipſis montibus videantur mella defluere, atque in fontanorum riuorum gratiã torrentes quique mutari, vt continuè videlicet fluentium copiam non deponant. Hanc autem, inquit, nouam venarum fœlicitatem, de illo fonte qui de domo Dei erumpit, aditis conſequentur. Quæ omnia vtique vel pro exaggeratione dicuntur, vel quòd populi recuperata ſalute gaudẽtes eiuſmodi patiantur affectus: vt ſicut ſupra triſtibus, & in vltimo diſcrimine conſtitutis obſcurari aſtra & elementa tremere videbantur: ita rurſus gaudij effuſione, temulentis lac videatur manare de rupibus, mella de mõtibus, torrentes cumulari fontibus, variíſque floribus non ſolùm prata, ſed etiam ſaxa vernare: fontem quoque egreſſum iri de domo Dei, qui torrentem ſpinarum riget, id eſt, loca quæ erant vepribus occupata, faciat opportuna culturis, per id quod continuò rigationis fomenta ſuppeditet. Capit iam iſte contextus quo Ieruſalem fœlicitas prædicatur, etiam eccle-

ſiæ

ſię ſacramenta quę & impugnationem aduerſatię poteſtatis, & Iudæorum pariter gentiliumque perpeſſa eſt, ſed cunctis eis ad nihilum aquæ inſtar dilabentibus mirabili more conualuit, & ad fines orbis terræ vinea dilatata proceſſit: oppreſſaque idolorum profanitate conualuit, atque in quodám ſolio perceptæ dominationis auguſta dignitate conſedit: quantumque ad inſtitutionis eius regulas aſpicit, ita pręceptorum ſanctitate vallata eſt, vt nemo valeat per eam alienus, id eſt, profanus, crimino ſuſque tranſire. Quidni cùm pro ea ſe Chriſtus tradiderit, vt exhiberet ſibi eccleſiam nõ habentem maculam aut rugam, ſed quæ ſancta & immaculata conſiſteret. Hæc ergo virgo æterni regis dicata conſortio, ſicut in præſenti ab improbis quibuſque virtutũ inſtitutione, ita in futuro ſeculo præmiorum quoque fœlicitate dirimitur, vt nemo in eis tabernaculis conquieſcat, niſi qui ingreditur ſine macula operaturque iuſtitiam. Cui ergo municipatus illius fœlicitas æterna contigerit, ita inebriabitur vbertate domus Dei, vt voluptatis ſanctæ quodam torrente potetur, ſentiatque dolorem aut mœrorem pariter aufugiſſe. Quæ beatitudo ſicut plena reſurrectionis tempore conferetur, ita & in hac vita partem eius maximam ſibi Apoſtoli eorumque diſcipuli vendicarunt. A perſecutoribus ſiquidem verberati, lætabantur, quia meruiſſent pro nomine Chriſti contumeliam pati. De his ergo celſis montibus doctrinarum ſalutarium videmus mella fluxiſſe. Teſte enim propheta, dulcia ſunt piorum faucibus eloquia Dei, ſuper ſuauitatem mellis ac faui. De Apoſtolorum inquam pectoribus viuificantia mundo fluenta manabãt, & ex dumetis in qua inciderant picta floribus ingrauata frugibus arua reddebant. Quidni cùm abundantiam de illo fonte perciperent, ex quo qui bibiſſet nõ ſitiebat vlterius, ſed flumina de ventre illius fluebant aquæ viuentis. Per hæc itaque donorũ incrementa cõſpicuis ad cumulum fœlicitatis vindictæ dulcedinem pollicetur. *Ægyptus*, inquit, *in deſolatione erit, Idumea in deſertum perditionis, pro eo quod inique egerint in filios Iuda. Et effuderũt ſanguinen innocentem in terra ſua*. Cõcluſit ad tẽporis ſui vaticiniũ propheta ſermonẽ. Et ſicut ſupra Tyriis ac Sydoniis denunciauit viciſſitudinẽ calamitatis, ita nũc AEgyptiis & Idumeis ob eadẽ ſcelera cõminatur. Quod quidẽ nos ad eccleſiæ negotiũ ea poterimus ratione trãsferre, ſi Idumeos & AEgyptios crudeles ac tenebroſos animos nominemus. *Et Iudæa in æternum ædificabitur, & Hieruſalem in generatione & generationem. Et mundabo ſanguinem eorum quem non mundaueram, & dominus commorabitur in Syon*. Aſſyriis, inquit, aliiſque populis qui cum eis arma ſociauerant, mirabili vltione deletis incolæ Syon in omnibus ſpebus & actibus augebuntur, curamque religionis aſſumenr, meque fient protectore conſpicui. Quod ſicut ex parte ſub Ezechia legimus effectũ, ita etiam cumulatius ſub Dei & hominum mediatore prędicamus impletum. Mortuus eſt ſiquidem propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, vt iuſtificati ex fide pacem habeamus ad dominum: qui commorari ſe in media Syon vrbe promiſit dicendo. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.

L

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORVM IN AMOS PROPHETAM,

Liber primus.

EXPLANATIONE ſancti Iohelis, prout captus noſter adiuuãte Deo protulit, abſoluta, ipſa muneris ſerie vocamur ad tertium prophetam qui dicitur Amos, virum nõ minus generis humilitate quàm virtutis eminentia gloriãtem. Nullis quippe parentũ fultus inſignibus, ſolis meritis vt in prophetarum numero locaretur: obtinuit prophetarum inquam, qui non ſolum magiſterium ſynagogæ, ſed etiã fundamentum eccleſiæ præſtiterunt, teſte magiſtro gentium, qui ędificari eccleſiam ſuper doctrinam apoſtolorum prophetarumque commendat. Ergo ad illum cœtum ſyderea luce radiantem, & ſi nullo adiutu clariorum natalium, morum tamen (vt diximus) ac totius vitæ ſanctæ profectus eſt, abũdè ipſo etiam ſi nihil ſermone docuiſſet probaturus exemplo, quia ad capeſcendam veram fœlicitatis gloriam pietas mentis deuotioque ſufficeret, quandoquidem impedimentum ei nec paupertas poſſit nec obſcuritas comparare. Et quia quantum meruit cognouimus, quid docuerit audiamus. *Verba Amos qui fuit in paſtoralibus Thecue: quæ vidit ſuper Iſrael in diebus Oziæ regis Iuda, & in diebus Ieroboam filij Ioas regis Iſrael, ante duos annos terræ motus, et dixit*: animaduertendũ primò quod eadem ſunt huius tempora quæ etiam pręcedentium prophetarum, Oſeę videlicet & Iohelis, tum ſiquidem cùm maximè in decem tribubus quæ Iſraël appellantur feruebat impietas, & omnino quaſi diſcernendis luminibus effoſſis tenebras quibus ſe induerat populus diligebat, ita vt nec ſalutaribus monitis, nec ſæueris verberibus quicquam omnino reſpiceret, ſed impietati impudentiam copulantes, vt culpas ſuas pariter & miſerias viderentur amplecti. Quia ergo dominus noſter munere ſe vltionis accingens, idipſum variis prænunciabat modis, quippe cùm emendandi potius quàm puniendi commoueret intentio, prænunciat quæ ſe nouerit illaturum. Ante duos, inquit, annos quàm prodigiali motu terra quateretur, quod factum eſſe licet regum non prodat hiſtoria, tamen nos ipſo propheta ſumus auctore contenti, nec dubitamus indicem venturæ calamitatis terrarum commotionem præiſſe.
Ergo per interpoſita temporum ſpacia quæ vindictam ſeriò differebant,

vt de

vt de emendatione cogitet populus admonetur, & fit pompa terroris ne molem ipſam terroris incipiant experiri. Quæ ſanè diſpenſatio cùm nihil apud illos promouet, non ſolùm ſecuritate ſed excuſatione priuantur. Cócionatoris autem ipſius qui reuelationum magnitudine ſublimetur, animaduertenda mediocritas eſt: quia iſtam qua inclaruit dignitatem ſolorum cum eſſet morum non etiam natalium, ſicut alij, ſuffragio conſecutus, quorum videlicet maiores in titulis colocantur, tamen vilem qua exercitus erat nõ celauit induſtriam, ſed in Thecue alendis pecoribus ſemper ſe inſtitiſſe ſignauit. Thecuè autem viculus eſſe dicitur in quo paſtorũ habitet multitudo, ſeptimo a Bethleẽ verbè miliario ſeparatus, poſt quẽ vaſta iam vſque ad Oceanum ſolitudo porrigitur. Ergo in Thecue inter paſtores loca inculta ſed pecori oportuna ſectantes, ideo ſe educatum eſſe commendat ne occaſione noui muneris videatur elatus, & de ſe aliquid æſtimare ſublatius. Quod propoſitum ſeriæ paritatis in proceſſu quoque operis explicauit, dicens. Nõ eram propheta nec filius prophetæ, ſed paſtor eram ex rubis poma decerpens, & tulit me dominus: & miſit ad prophetandum. Hæc autem modeſtiæ virtus eſt quam & gentium doctor oſtendit, cũ dicit: Reuelationum magnitudine ne extollerer datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, Angelus Sathanæ qui me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui vt diſcederet a me, & dixit mihi, ſufficit tibi gratia mea nam virtus in infirmitate perficitur. Patuit ergo prophetalibus oculis illam terrarum commotionem, ad ſignificandam imperij comuulſionem valere, & hunc eſſe rugitum domini iraſcẽtis appellat. *Et de Ieruſalem*, inquit, *dabit vocem ſuam*. Hanc nimirum vocem, quę irę eius congrua non naturæ inſtremuiſſe. Ergo ęternum iudicem tremor orbis eloquitur, cuius tãta vehemẽtia fuit vt ſtatim viror graminum diſperiret, & non ſolùm hominibus ſed etiam gregibus ſubducerentur alimenta: ſpecioſa ſiquidem paſtorum læta paſcua nominauit, & exſiccatum Carmeli verticẽ ad eandem voluit ſignificationem valere. Siquidem paſtores ſoleant æſtiuas præcipuè in verticibus collium quærere paſtiones: quæ omnia illo terrarum concuſſu areſacienda denuncians, opinione quoque naturali videtur aliquid cõtigiſſe. Plerique enim qui eorum curioſi in eiuſmodi negotiis extiterint, opinantur probare cauſas terrarum motibus ſiccitatem, idque exemplis probare & diſputationibus perſuadere conantur. Quas nunc tamen vobis replicare non eſt neceſſe, ſed illud breuiter adnotaui quia geminam plagam intulerit vix dum inchoata commotio: ſiue autem ſiccitatem quaſi conturbatis fontium venis crearit magna concuſſio, ad potentiam reſpicit conditoris cuius nutui elementa deſeruiunt: ſiue præueniens defectus humoris terrã primò areſcere, poſtea etiam fecit intremere, ſicque pereuntibus paſcuis ſiccitatis incommoda paruiſſe, nihilominus eandem potentiam iudicantis oſtẽdit: qui vt pietate continet quę creauit, ita eadem cũ opus eſt indignatione conturbat. Poſſemus autem per tropologiam, paſtorũ nomine proceres ac reges diuerſatũ gẽtiũ indicatos putare, verticẽque Carmeli eã potẽ tiã quam cùm fœliciter degerẽt, obtinebãt, præſertim quia & ad diuerſas

gentes prophetę iſtius ſermo dirigitur: ſed & ſimplicior eſt prior explanatio & accommodatior hiſtoriis, ſi diuerſa afflictionum ſpecies profanis institiſſe dicantur. Sed iam videamus quid infremens vltor exclamet. *Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum, eo quod triturauerunt in plauſtris ferreis Galaad. Et mittam ignem in Domum Azahel, & deuorabit domos Benadab, & conteram vectem Damaſci, & diſperdam habitatorem de campis idoli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis & luxuriæ; & transferetur, populus Syriæ Cyrenem, dicit dominus.* Scimus, ait Apoſtolus, quia omnia quæ lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur. Cùm ergo & prophetis eſſet propoſitum ſcelera populi ſub lege degentis arguere, & beatus Amos decem præcipuè tribubus quæ Iſraël appellantur, inſiſteret: diſpenſatoria tamen ac multiplicis ratione conſilij Deus noſter aliarum quoque gentium intulit mentionem, quas ęqui iudicij ratione diſpungat, ſicut & Iudęorum populum, ex eo ſibi plurimùm contra vitę merita quod diſcreti ab reliquis agerent arrogantem. Cùm enim audiunt etiam vicinas gentes ad examen haud ſegnius quā ſuas tribus vocari, intelligāt profectò, & omniū nationum vnum eſſe conditorem dominum. In eo ergo ipſo quod Iſraelitarum dolor de vicinis gentibus vindicatur, ſuperbia eorum vnà deprimitur, vt ſentiant demū quod non ſit tātum Iudæorum Deus ſed etiā gentium: quandoquidem nullius populi ſtudia debitis vel cōſolationis vel vltionis preciis exuantur. Ad poſtremum oſtendit quàm ſit ad parcendum promptior, qui ad iraſcendum cum tanta difficultate conſurgat, vt nunquā eum vna culpa alteraue commoueat, niſi aliquæ tres quatuorue conuenerint. Qui tamen numerus pro infinita quantitate docetur aſſumptus: non vt verè quatuor crimina, ſed multa ſignaret. Idem autem ſe ignoſcēdi quoque ſtudium, & iam circa alias gentes habere conſignat, quando commotionem ſuam per ſimilitudinem alienæ iniquitatis excuſat. *Super tribus*, inquit, *ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum, eo quod triturauerunt in plauſtris ferreis Galaad*. Egit, inquit, ſolio meo coëterna iuſticia vt munus demum iudicantis aſſumerem & horrore mihi multiplicem
impendentem. pariter & † impudentem crudelitatem conuerſo in triſtia ſtatu nocentium perdocerē. Haud ſemel quippe nec iterū Damaſci populus, cæterū ſæpenumero Iſraëlis arua populatus eſt. Galaad autem ita etiā plauſtris ferreis tribulíſque comminuit, vt gratum ſpectaculū putaret inſtar ſpicarum atque culmorum paſſim in campis incolarum membra tererentur. Quia ergo impunitam hāc diu feritatem nec potui ferre nec debui, mittam ignem in domo Azahel regis Damaſci, & deuorabit domos Benadab, qui patri ſuo Azahel in imperio ſucceſſit, & conterā vectem Damaſci, & diſperdam habitatorem de cāpis idoli, & tenentem ſceptrum de domo voluptatis, id eſt, habitatores locorū profanos vel ſummates quoſque vel proceres, qui omne tempus in voluptatibus tranſigebant malis captiuitatis inuoluam. Ac ne eius captiuitatis ignorent aut ſpem reuerſionis vſurpent, cùm ędes ſuas in cinere viderint cōcidiſſe ipſi ad Cyrenis arua ducentur. In Regum autē volumine relegimus, hi reges quorum propheta commeminit, id eſt,

Azahel

Azahel.& Benadab,decẽ tribus quàm frequenti incurſione vexauerint, & ad miſeriarum extrema perduxerint. Ea ergo victoria ne videretur Syris fœliciter contigiſſe † cauſam illic facere calamitatis pœnarumque quæ deſcribitur. Sed iam progrediamur ad reliqua. *Hæc dicit dominus, ſuper tribus ſceleribus Gazæ, & ſuper quatuor non conuertam eum, eo quod tranſtulerit captiuitatem perfectam vt concluderet eam in Idumæa. Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius, & diſperdam habitatorem de Azoto, & tenentem ſceptrum de Aſcalone: & conuertam manum meam ſuper Accarum, & peribunt reliquiæ Philiſtinorum, dicit dominus.* Eodem narrarionis ordine quem & ſuprà aduerſum Damaſcum tenuerar, Gazæ quoque vrbis crimina, ſuppliciaque dinumerat: & quaſi ſpeciem percunctantis aſſumit, debeatne ram longam tenere patientiam ſuper homines adeo ſceleribus inhærentes, vt putarenr ſe nihil crudelirer perpetraſſe, niſi id ter quarerque geminaſſent, miramque ambitionem in delinquendo tenuiſſent: ac non ſolum propriis, ſed etiam alienis criminibus paſcerenrur. Dedit quippe operam vr de Iudæorum gente Idumęi, Eſau videlicet poſteri, quẽ beati Iacob fratrem fuiſſe prodir hiſtoria, pœnas agerẽr. Hi ergo, inquit, propheta, qui ab nobis parricidali odio, cùm eſſer iunctus ſanguine, diſſidebat, Gazęorum auxiliis vtebatur, nec in ſuum gens truculenra compendium ſanguinem meum odiis donabat alienis: tantùm in me ſæuiens, quantùm ſatis ducerẽr parricidæ. Hác autem profeſſionẽ malignitatis qualiter ſir expuncturus oſtendit: *& mitam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius, & diſperdam habitatorem de Azoto, & tenentem ſceptrum de Aſcalone: & conuertàm manum meam ſuper Accarum, & peribunt reliquiæ Philiſtinorum, dicit dominus.* Per occaſionẽ vnius ciuitatis, aliorum quoque oppidorum nomina percucurrit, de quibus in regum hiſtoria frequenrer legimus, quod penè continuos habuerinr cum Iudæorum gente conflictus. Hi ſunt autẽ qui & archá reſtamenti, cæſo Iudæorũ exercitu, quaſi captam ad fanũ idoli cui Dagó erat vocabulum, rráſtulerunt. Cuius ramẽ potentiá, poſtquá & Dagonis ſtatua cóminuta, & ſecuta populi calamitate indicauit, cũ officiis eá debiris remiſerunr: nec ſanè cultum Dei ralibus miraculis ſuſcepere, ſed ingeniis & moribus, & ritibus perſtiterunt. Hi ergo iugibus odiis in Dei populũ ſæuientes, quoriens ſuo nomine bellũ inferre non poteranr, cum maioribus hoſtibus copias & arma miſcebant, ſicut ea præcipuè rempeſtare, qua Aſſirij Iudæorum finibus irruerunt: farigatum ab eis quẽ diſſerimus propheta conqueritur, & oſtẽdir vniuerſas nationes quibus circundabantur Iudæi, in eorum perniciem quaſi certátibus ſtudiis laboraſſe. quia igitur eorum aduerſo rempore, vos quoque malorum cumulos addidiſtis, nec miſeria eorum viciniorẽ in vobis affectum, id eſt, miſericordiæ, cærerũ magis rruculentię ſuſcitauit, magnitudinẽ facinoris veſtri quia rarione noluiſtis, vltione ſalrem pendente noſcetis: immiſſum quippe expugnationis incẽdium, non ſolum tecta, ſed etiá nemora deuorabit, id eſt, ornamẽta pariter & munimẽta cóſumẽs. Sícq; incolas veſtros internicione delebit, vt nec in proceribus ſceptra retinẽrib⁹, qui erár verè vel poreſtate ſubnixi, vel vitæ iſtius deliciis & voluprare

M.ſ. codex cauſa, quare ſuſpicor ita legẽdũ cauſa illic futuræ calamitatis pœnarum quoque deſcribitur.

conſpicui,adeo vt poſſint etiam reges vocari,vlla inueniatur exceptio:ſed ita ſuper omnes manum noſtræ aduerſionis extendam, vt Philiſtinorum etiam reliquię conſumãtur,& à ſummis ad imos inſequiar vna vaſtatio. Hoc eſt autem quod etiam pręcedẽs propheta ſignauit,Tyrum videlicet & Sydonem atque omnes Paleſtinorum terminos accuſando,quòd argentum & aurum atque omnia quæ pretioſa erant de Iſraëlis finibus abſtuliſſent: filioſque populi in libertate natos, græcis ac barbaris mercatoribus vendidiſſent,vt procul a paternis regionibus auecti, exilium ſimul ſeruitiumque paterentur. *Hæc dicit dominus: ſuper tribus ſceleribus Tyri,& ſuper quatuor non conuertam eum,eò quòd concluſerint captiuitatem perfectam in Idumæa,& non ſint recordati fœderis fratrum: & mittam ignem in murũ Tyri, & deuorabit ædes eius.* Eius criminis arguit Tyrum quod & Gazæ nuper obiecerat, videlicet quia non breuem aliquam portionem ſed perfectam captiuitatem in Idumæa concludere feſtinauerit, vt periculis Iudæorum Idumæam gentem odio videlicet infenſi fratris expleret. Veniet proinde vindicta quæ formam criminis tui & fingat & ſuperet: tu quippe quaſi ardentem inuidiam in perniciẽ fratrum tuis amminiculis incitaſti,& non es recordatus: id eſt, noluiſti penitus cogitare illud fœdus quod inter germina nos natura ipſa conſtituit,quorum non tanta laus eſſet diligere, quantum crimen odiſſe: ſed quaſi externiſſimos, & nec ſermone ſibi nec opinione compertos, non ſolùm in iurgia,ſed etiam in prælia commouiſti. Conſequenter itaque ardens vindicta corripietur & ingẽtes voluptates quibus famoſa geſtieras, horribili ſqualore mutabũtur: tãtumque vaſtationi adhibebit, vt tã fundamenta quàm culmina turris celſę murique cineraſcant. *Hæc dicit dominus ſuper tribus ſceleribus Edom, & ſuper quatuor non conuertam eum, eò quòd perſequutus ſit in gladio fratrem ſuum, & violauerit miſericordiam eius, & tenuerit vltrà furorem ſuum, indignationem ſuam ſeruauerit vſque in finem: mittam ignem in Theman & deuorabit ædes Boſræ.* Inſtituti ordinem ſermonis exſequitur, & diuerſas gentes ſub increpatione compellat, quas iudæorum duntaxat tam criminibus nouerat cohęrere quàm finibus. Ordinatè autem poſt Tyrum poſuit Idumeos, quia & ipſi parricidali aduerſum Iudæos impietate feruebant. Quòd ergo in Tyriis denunciauerat eſſe plectendum, cur videlicet Idumeos ſequentes vel conſiliis adiuuiſſent, quò facilius fraternis miſeriis paſcerentur, conſequẽter nunc ipſos quoque Eſau ob eadẽ crimina compellat, & deſtinat vltioni: ne qui eorum ſociis denũciauerat precia reddenda culparum, ipſis qui auctores criminis erant pepercisse videretur. Dicit ergo eum populum non ſemel ſed ſæpe parricidali animo deliquiſſe, vt & ſi culpa nimirum veniam mereretur, exigeret aſſiduitas funeſta vindictam. Fratrem quippe non iurgio, cæterum gladio perſequutus: miſericordiæ vel charitatis, quam germanitas poſcebat oblitus eſt. Nec per indignationis quendam impetum furuiſſe contentus, longum, inquit, ſceleri tempus impendit. Grande autem accuſationi pondus adiecit, dicendo: Et tenuit vltra furorem ſuum, & indignationem ſuam ſeruauit vſque in finem. Non ſolùm enim diſceſſit à moribus germanorum, fratrem

fratrem prælijs inſequendo, ſed nec ipſorum conſuetudinem, quos in ſanguinolẽta certamina indignationum facibus incitat, cuſtodiuit. Nam ita furuit quaſi celeriter deſiturus, ita in odio perſeuerauit quaſi iuſticia magis quàm furore commotus. Iuſtè ergo immoraturum ſibi vſque ad conſummationem patietur incendium: vt & vrbes & caſtella, ſicut vnis criminibus ſorduerant, ita eiſdem calamitatibus atterantur. Multis autem nominibus, id eſt, Edom & Theman & Boſra, vnum indicat populum, videlicet Eſau qui Boſra vocabulo habuerant metropolim ciuitatem. Hos ergo dicit & prælio & obſidione vincendos, & vincentium arbitriis ſęua paſſuros, & cædibus exuſtionibuſque perituros: quę omnia partim à Chaldæis, partim à Machabęis docẽtur illata. *Hæc dicit dominus: ſuper tribus ſceleribus filiorum Ammon, & ſuper quatuor non conuertam eum, eò quod diſſecuerit prægnantes Galaad ad dilatãdum terminum ſuum. Et ſuccendam ignem in muro Rabba, & deuorabit ædes eius in vlulatu et in die belli & in turbine, et in die cõmotionis. Et ibit Melchõ in captiuitatem, ipſe et principes eius ſimul, dicit dominus.* Nec iſti populi, Ammon videlicet & Moab, de Loth ſtirpe venientes à parricidali inuidia liberantur Iſraelitatum: ſic quidem proximi deteguntur, qui tamẽ eorum priſtinam gloriam non ferentes, nullam prętermiſerunt occaſionem nocendi Galaad. Denique regionem quam vltra Iordanem duæ in dimidia tribus, ſicut narrat ſcriptura, ſuſceperant, finitimam ſibi Ammanitæ inuadere feſtinantes, nec ad grauidarum, inquit, mulierum cædibus abſtinebant ipſam videlicet Iudæorum ſobolem interficere cupientes, vt habitatore conſumpto, regio Galaditarum eorum tota finibus iungeretur. Remunerabo ergo, inquit, & huic populo quod meretur: faciamque vt hoſtili igne Rabbe, quæ metropolis fuit, ædificia cõſeneſcant. Quo ſanè belli turbine ita conſternabuntur, vt videantur & præmori: non ſolùm autẽ principes eius, ſed etiam Melchom, id eſt, ſimulachrum, cuius ſe numine muniendos credebant in captiuitatis ludibrium transferetur. *Hæc dicit Dominus: ſuper tribus ſceleribus Moab, & ſuper quatuor non conuertam eum: eò quod incenderit oſſa regis Idumeæ vſque ad cinerem. Et mittã ignem in Moab, et deuorabit ædes Carioth, et morietur in ſonitu Moab et clãgore tubæ. Et diſperdam iudicem de medio eius, & omnes principes eius, & interficiam cum eo dicit dominus.* Animaduertendum quoniam cùm omnibus quas annumerauit gentibus contumelias & pericula quæ Iſraeli congeſſerãt imputaſſet, nunc Moabitarum populo obiicit, quòd in Idumeum regem ſæuus extiterit: eoſque ita furuiſſe cauſatur, vt non cõtenti bellum agere cum viuente, odium ſuum etiam circa eius funus oſtenderit: Per quod vtique & Iudęorum arrogantia qui ſolos ſe ad dominum pertinere credebãt cõpreſſa eſt: & gentibus vel ſpei ſolacium vel intelligentiæ lumen obiectum: vt ſentirent ſe ſub vna creatoris ſui prouidentia & gubernatione conſiſtere, qui videlicet non ſolas Iudæorum, ſed etiam aliarum gentium iniurias vltum iret. *Hæc dicit dominus: ſuper tribus ſceleribus Iuda, & ſuper quatuor non conuertam eum, eò quod abiecerit legem domini, et mandata eius non cuſtodierit. Deceperunt enim eos idola ſua poſt quæ abierunt patres eorum. Et mittam ignem in Iudam, et deuo-*

rabit ædes Ieruſalem. Cùm facinora truculentia diuerſis gentibus obieciſſet, venit ad Iudam, & diſſimulatæ religionis facinus imputauit eodem quo cœperat ſcemate deliberationis: enuncians neceſſariam conuerſionem de lętis ſcilicet triſtia ſubituros, qui obſtinatè fuiſſent turpia quæque & profana ſectati. Non autem exiſtimare debemus quia eos populos: quorum paulò antè crimina percucurrit, probabiles in religionis parte cenſuerit, de qua eis nihil obiiciendum putarit: ſed quoniam erat millies confeſſa profanitas, qui ſemper fuiſſent idolorum cultibus mancipati, nec de pietate rituum noſcent competens habere iudicium, nequaquam vtique eis crimen diſſimulatæ religionis obiectat: cæterum illa morum vulnera, quæ etiam extra veram religionem poſiti, dignoſcere ac vitare potuerunt. Iudæ verò id principio obiecit quod & cęteris flagitiis eſſet horridius, & de qua ſtirpe merito etiã alia ſcelera pullulaſſét. Abiecerunt enim, inquit, legem domini per quam ſolam erant in toto orbe conſpicui: neque abieciſſe contenti, ad idolorum quoque tranſiere culturam. Recipient ergo ſtipendium quod merentur, vt Iudam videlicet & ieruſalẽ incendium hoſtile conſumat, quod Babylonio vincente completum eſt. *Hæc dicit dominus: ſuper tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum, pro eo quod vendiderint argento iuſtum, & pauperem pro calciamentis*. Decem tribus quas nominat Ieruſalem, non ſicut Iudam, ſed ſicut reliquas gentes de morum facinoribus accuſat: vt eas nimirum ita prophanitati inhęſiſſe monſtraret, quatenus ſuper hac parte argui nec erubeſcerent, nec timerent. Accuſat ergo morum vulnera, non quòd eſſent grauiora quàm rituũ: ſed vel quòd hi fructus fœdæ religionis liquidò viderẽtur, vel quòd in illa quoque actuum portione oſtenderentur cæteris gentibus nequiores. Haud ergo diutius, inquit, cenſura noſtra tolerabit, vt in eo ſtatu maneat in quo impudens nequaquam ad meliora reſpirans, ſed ſuperueniet eis de proſperis in aduerſa mutatio, vt quod noluerint diſcere moniti, incipiant noſce damnati: agere me videlicet curam pauperum, nec prouidentiæ meæ defenſione priuari eos qui ſeculi iſtius ſunt opibus deſtituti. Vigeat apud illos tãtùm cura probitatis, & ipſa (qua humiliores cęteris erant) acceptos mihi reddet caroſque mediocritas. Id autem dixi, quia Iſraelis populus neglexit aduertere iuſtum & pauperẽ quaſi gemino apud me ſuffragio nitentẽ: ſed meis ſemper iudiciis infenſus proterebat pauperes, & pedũ calciamẽtis ornamẽta ſeculi vilia æſtimabat, i. vel in officiis vel in negociis tãta fœlicitate peccãtes vt nõ ſolùm breuibus illecti plerũque cõpẽdiis, ſed ſæpe etiã gratuitis iuſtorũ ſupliciis paſcerẽtur quandã voluptatẽ putantes ſui, virorum virtute humiliũ, id eſt, ſuperbiæ malum innocẽtiæ ſanctitate virãtium, capita ipſa pulueri mixta calcarent. Quod autem aït, viam humilium declinant, dupliciter accipi poteſt, id eſt, vel deflectũt ab ea & lõge diuerſum vitæ iter ſequuntur, vel certè in iudiciis iuſtam inopum cauſam fraude commaculant: quale eſt illud in pſalmo, Si videbas furem ſimul currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſum filium matris tuæ offenſionem calidus

lidus inſtruebas. Exaggeratur autem illo ſenſu delinquẽtium reatus, quia dedita opera quæ erant funeſta ſectantes, non ſolum negligere ſed etiam odiſſe iuſtitiam deteguntur. Pergit autem propheta crimina diuerſa memorare, nam poſt iniuſtitiam & ſuperba libidinis peccata cõtingũt. Filius, inquit, & pater eius introierũt ad vnam puellam vt violarent nomen ſanctum meum. Oſtendit in quos cumulos delinquentium conſuetudo procedat. Primò, inquit, ciuibus iuſtitiã in iudiciis, affectum in calamitatibus negauiſtis: ſequutum eſt continuò, vt neque naturæ ipſius apud vos iura conſiſterent, ſed de flagitiis ad incœſta venientes, in ſcorta filij cum patribus irruebant, vt nullam reuerentiam, ſicut prius ciuibus, ita deinceps neque genitoribus exhiberent. Quo ſanè veſtro facinore ſecundum quoque meum nomen violabatur, colloquẽtibus inter ſe videlicet gentibus, Qualis eſt deus ille, cuius qui peculiaris populus dicitur tã deformis apparet? *Et ſuper veſtimenta pignerata accubuerunt iuxta omne altare, & vinum damnatorum bibebant in domo dei ſui.* Erat quidem conſequens vt cultores idolorum ſub multiplici fœditate conſiſterẽt: hîc tamen propheta in cunctis quę arguit illud curat exprimere, quia quâſi dedita opera diuinis pręceptionibus repugnarent, per quę omnes ſpecies præceptorum ſcinderẽt. Ideo totum quod in lege prohibetur enumerans, etiam pigneratis eos veſtibus incubuiſſe pronunciat. Iuxta omne autem altare diligenter adiecit, quia aras eorum multiplicarat impietas. Et ideo vinum damnatorum bibebant, id eſt, de ea pecunia epulabantur in templis, quam acceperant ex preciis innocentiũ nimirum de quibus paulò ante dixit, quia vendidiſſent argento iuſtum, & pauperem pro calciamẽtis. *Ego autem exterminaui Amoreũ a facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus: & contriui fructum eius deſuper et radicem eius ſubter. Ego ſum qui aſcendere vos feci de terra Aegypti, & eduxi vos per deſertum quadraginta annis, vt poſſideretis terram* Amorrei. Tenet conſuetudinem ſuam vt ad exaſperandum ingratorum facinus beneficia præmiſſa commemoret. Et ideo poſtquam eorum praua & prophana ſtudia, quibus erant deditı, percucurrit, bonorum quoque mentionem, quibus eos obliuio ceperat, intromiſit. Ac ſi diceret ſatis ſe fuiſſe deceptum qui antiquas gentes robore viribuſque potiores, vt his habitatio pararetur expulerit, cùm hi glorioſum certamẽ exiſtiment, ſi illorũ crimina & emulentur & ſuperent. Ego autem exterminaui Amorreũ, cuius altitudo cedri ſimiliter & fortis ipſe quaſi quercus, contriui fructum eius deſuper & radices eius ſuper. Syluam, inquit, gentium longa iam ætate perualidam ita celſis verticibus cõminantẽ, & profundis radicibus innitentẽ ſedulus quaſi caſtrorũ meator excidi, ne habitationis leuia ſaltem impedimẽta ſentirẽt. Quicquid ergo roboris fuerãt ſtirpitùs amputaui, vt indigenarum ſyluas quas amoliebatur noſtra ſententia, nequaquam vlterius pullularent, ſed collatæ victoriæ gaudia ſecuritas cumulata ſequeretur, quidni? cùm eis etiam priſcis temporibus beneficia contuliſſem? Nam cùm Ægyptia eſſent ſeruitute depreſſi ad celſa eos libertatis erexi: & per inuias ſolitudines quadraginta annis cibum potumque miraculis ſufficiens circumegi, vt poſſeſ-

ſio fœlicium quæ fuerat decreta tertarum eò dulcius ſaperet, quò tardius contigiſſet: ſimulque cognoſcerent quòd vita hominis non in fertilitate arborum, ſed in dei prouidentia gubernante conſiſteret. Nec tamen præſentis vitæ contuliſſe tantum inſtrumenta contentus, reddidi vos per ſpiritalia quoque ornamenta conſpicuos, ſuſcitans, inquit, de filiis veſtris prophetas, & de iuuenibus veſtris in Nazaræos, id eſt, vt peculiari deuotione ita etiam ſacra illuminatione pollentes, quorum aliis futurorum certa cognitio, aliis delictorum eſſet glorioſa contentio. Hęc tamen vos omnia non ſolùm viliter æſtimatis, verùm etiam impendio reſpuiſtis, audentes & prophetis ne vaticinarentur edicere, & Nazaræis vinum quo inebriarentur ingerere. *Ecce ſtridebo ſubter vos ſicut ſtridet plauſtrũ onuſtum fœno: Et peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem ſuam, & robuſtus nõ ſaluabit animam ſuam, & tenens arcum non ſtabit, & velox pedibus non ſaluabitur, & aſcenſor equi non ſaluabit animam ſuam, & robuſtus corde inter fortes nudus fugiet in die illa dicit dominus.* Familiare ſcripturis ſacris eſt, vt imaginibus etiam de exiguis rebus fortè ſuſceptis ad hoc quod experimentum cupiuit abutantur: ſed ita vt myſticorum in his ſenſuũ medulla conſiſtat. Vnde & nunc quia diu peccantem populum iuſtus arbiter ſuſtinebat, oneratum ſe plauſtri inſtar aſſeruit, ſed cui onus vilis materiæ contigiſſet. Quòd ergo ait, ſtridebo ſubtervos ſicut plauſtrum onuſtum fœno, non ita voluit intelligi vt aliter videretur plauſtrũ fœno plenum ſtridere, aliter argento: ſed quia ſibi ſimilitudinem plauſtri ſtridentis aptabat, ſenſus arte permiſcuit, ac ſi diceret: ſi plauſtrum onuſtum haberet diſcernẽdi aliquam facultatem, videlicet indignantius ſine dubio ſtrideret ſi vilia quàm ſi precioſa portaret. Ita ergo ſicut Apoſtolus docet ſuper religionis fundamẽtum pro diuerſitate meritorum: alii vt aurum, argentum, lapideſque precioſi, alii ſicut fœnum, ligna ſtipulæ congerunt: meritò deus noſter maiorem ſe ſarcinam pronunciat experiri eorum peccata tolerando, in quibus nihil queat de precioſis ſtudiis repetire, ſed qui omnes ad vile fœnum, quod facilè ignibus conſumatur, acceſſerunt. Cùm autem ſtriduero, id eſt, infremuero, veſtra illico vel arrogantia vel fiducia diſperibit. Non enim velocitas quenquam ſubducet exitio, non proteget fortitudo pugnacem, non poſtremò peditum acies, nõ equitũ manipuli diuinã ſententiã morabũtur: ſed qui erãt bellandi arte clari, optabũt amiſſis latere tegminibus, vt vel nudis ad tuendã vitã vtantur latebris. Quæ omnia mala hoſtili euenire victoria annuis magis eladib⁹, quàm annalib⁹ literis cõprobamus. In hoc loco ſanè Iudęi quandã opinionen ſequuntur, diuerſorum videlicet ducum diuerſo apparatu ſignatas fuiſſe perſonas: quod nos non magni ponderis æſtimantes ad alia tranſeamus. *Audite verbum quod locutus eſt dominus ſuper vos filij Iſrael, ſuper omni cognatione veſtra dicens, Tãtummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, iccirco viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras.* Nempe, inquit, hoc inſigni præcipuè gaudetis, quòd nulli in toto orbe genti niſi vobis ſolis qui ſum mũdi creator innotui: & cùm omnes nationes eadem qua vos pietate formauerim, tamen veſter ſolùm Deus appellari atque eſſe delegi, vniuerſaque

ſaque veſtrę deuotionis officia munerib⁹ atque miraculis anteueni, valida in veſtrũ honorẽ tum Ægyptiorũ tũ Paleſthinorũ regna conſumẽs, vt vobis videlicet glorioſa egreſſio, opulẽta poſſeſſio probaretur: nec ſolũ ſeruitute depulſa gaudia cõtuliſſe cõtẽtus lumina quoque doctrinę ſpiritalis adieci, oſtendens vtique per hęc omnia quòd vos ex omnibus nationibus elegiſſem, quos etiam ſacris informationibus erudirem, vt qui ſine meritis multa ſuſceperant, quemadmodum etiam mererentur agnoſcerent. Verũ non iſta liberalitas negligentiorem conuerſationis veſtræ iudicem reddidit, ſed hòc magis malefacta veſtra caſtigo quò vos cunctis gentibus prętuli. Eſt enim conſequens vt diligentius inſpiciantur quę precioſius æſtimantur. Decor ergo genri veſtræ, vel mea indulgentia vel parentum virtutibus comparatus, nullam ſinit culpam incaſtigatam relinqui: quia vileſcit conceſſa nobilitas, ſi non auferatur indignis. Haud itaque impunitatẽ criminum, ſed cuſtodiam mandatorum nobilitas adquiſita commendat. *Nobilitatẽ non commendat viciorum impunitas.* Sed videamus & reliqua. *Nunquid ambulabunt duo pariter, niſi conuenerit eis? Nunquid rugies leo in ſaltu niſi habuerit prædam? Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili ſuo, niſi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet auis in laqueum terræ abſque aucupe? nunquid auferetur laqueus de terra antequam aliquid ceperit? Si clanget tuba in ciuitate, & populus non expaueſcet? Si erit malum in ciuitate quod Dominus non fecit, quia non faciet Dominus Deus verbum, niſi reuelauerit ſecretum ſuum ſ. ruis ſuis. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit?* Variæ quorundam opiniones in hoc loco fuerunt, ſed non ſatis exemplorum ſenſui continentes, qui nũc à nobis ſub neceſſaria diſtinctione reddetur. Diuerſas enim ſententias oratio inſtituta cõtingit: & primus quidem verſus neceſſariam, id eſt, iuſtam docet fuiſſe ingratę gentis repulſam, quam ſuper videlicet vnam ex vniuerſis nationibus pronunciarat adſcitam. Ea ergo quoniam ſtudiis in peruerſa mutatis iram iudicis accenderat, repudiata quæ ſubdebatur, exitiis explicat cur eiuſmodi diſſidium contigiſſet. Nunquid ambulabunt duo pariter, inquir, niſi conuenerit eis? id eſt, Quid miraris quia comitatus noſtri defenſione nudata ſis: cùm iuſta viantium coniunctio, niſi inter concordes diu manere non poſſit? Tu proinde qui elegiſti habere meis legibus contrarias voluntates, fuiſſe conſequens cõfitere vt comitatus mei auxilio nudareris, quia non meis itineribus ingredi ſeparata cœpiſti. Ego nõ ero te deſeruiſſe contentus, nec hoc fine indignatio noſtra claudetur, ſed de præſule tuo conuertar in ſeuientẽ leonem, quem per vaſta nimirum luſtra gradientem haud leuitas in rugitum, ſed viſa eminus pręda commoueat, qui cùm ſanè fuerit victor optati, ac deſtinatam venationem ad cubile retulerit, antra ipſa coget fremitu perſonare, ac nunquam hoc genere vacuus niſi præda ſemper potitus immurmurat. Quibus duobus verſibus habitum vlciſcentis expreſſit. Sequitur autem. Nunquid cadet auis in laqueum terræ, abſque aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra antequam aliquid ceperit? Vlciſcentis partibus abſolutis, eos in quos vindicatur compellat, quos tanta facilitate iudicat conterendos, vt aui ſimiles quæ laqueum ſit ingreſſa videantur. Nunquid

leat ſordibus, furiatque criminibus. Allophilis, inquit, & Aegyptiis nunciate vt congregentur quaſi ad ſpectaculum in montes Samariæ: id eſt, ex eorum edicto valles vrbeſque deſpiciãt, & conſiderent nec flagitium vllũ eſſe, nec facinus quod nõ dico eorum ſtudiis appropiet, ſed in eorum medio quaſi fundata ſede conſiſtat. Si ad eos enim cõuertas oculos qui per calumniam deprimuntur, portas vrbium in quibus iudicare conſueuerant, ac penetralia cõferta reperias, ita vt nulla alia vox niſi erumnoſorum videatur audiri. Vniuerſi quippe qui ſuſceperant officium iudicandi, in tantam obliuionẽ recti, vel per auariciam vel per ſuperbiam deciderant, vt nõ ſolũ non amare, ſed neque noſſe rã recta videantur. Nemo ergo inuidiam ſeueritati meę faciat, qui tam longã patientiã ſeruis delinquentibus præſtiti, vt eis cenſura etiã in obliuionẽ veniret: Vos inquam, nationes quas in iſtorũ liberationẽ gloriãque contriuerã: vos inquam, denuò conuenite, vt vobis ipſis teſtibus, & meæ indulgẽtiæ magnitudo, & Effraim impietas detegatur. *Propterea hæc dicit Dominus Deus, Tribulabitur, & circumietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ.* Sæpe vt diximus de facinoribus flagitiiſque cõqueſtus eſt, vt tandẽ poſſit promulgare ſententiã, & ad illum quẽ in exordiis fecerat ſenſum ſub expoſitione rẽſpõdit: Id eſt, ſuper tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor nõ conuertã eum. Quia ergo exigẽte iuſtitia Iſraëli & Iudę eſt decreta cõuerſio, vt & lętis videlicet in triſtia collabãtur, nec tamẽ internicione pereãt, ad quẽ modũ populator ſit ſeuiturus accipite. *Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremũ auriculæ, ſic eruẽtur filij Iſrael qui habitãt in Samaria in plaga lectuli, & in grabbato Damaſci.* Quia corrigẽdi propoſito Iſraëlitas deus noſter caſtigaret, vt propheris idipſum cõmendantibus, ita etiã diſpenſationũ vocibus indicabat. Nam cũ illos ſemper exoſos faceret dilecta prophanitas, ſtatũ tamen eorũ variabat omnipotẽs: tum videlicet triſtibus affligẽdo, tũ proſperis cõfouendo. Syrus ergo qui erat vicinior, id eſt, habitator Damaſci, ſicut regũ prodit hiſtoria, decẽ tribus frequẽti eruptione vexabat: ita vt quodã tẽpore ad eam inopiã Samaritę lõga obſidione peruenerint, quatenus matres filiorũ carnibus veſcerẽtur, & in toto exercitu vix x. equi potuerint inueniri: Sed cùm beatus Heliſeus mandaſſet regi Ioram quia altero die in portis Samariæ vbertas annonę maxima viſeretur, facta eſt ſubitò tanta mutatio, vt fugiẽtibus qui obſiderãt Syris, nõ ſolum euaderent Iſraelitę, verumetiam quaſi triũphi opima ſpolia perciperẽt. Hoc autem genere frequẽter eis ſalutẽ & gaudia legimus cõtigiſſe. Parcus itaque vindicãdi, & miſerẽdi diues Deus noſter, annũciat quia quãuis munus iudicãtis aſſumpſerit, paſtoris tamen officiũ nõ reliquerit. Cęterũ & grabato Damaſci, cuius quaſi funibus febribuſque tenebãtur, & per ipſam viciniam morbũ longiſſimum præferebãt, reliquias eorũ dignaretur eruere: ac ſicut de faucibus leonum, id eſt, regũ mẽbra populi qui fuerat laniatus extrahere. *Audite, & conteſtamini in domo Iacob dicit dominus Deus exercituũ: quia in die qua viſitare cœpero præuaricationes Iſrael ſuper eũ, viſitabo, & ſuper altaria Bethel: & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram.* Quantum ad contextum quidem reſpicit lectionis, hoſtilẽ

vaſtationem promittit, & dicit altaris cornua quæ Ieroboam in Bethel locauerat conterenda. De duobus ſiquidem vitulis, vnum in Dan poſuiſſe, alterum in Bethel legitur. Ergo eſt in præſenti loco ſenſus eiuſmodi: quia licet non vos ſinam internicione deleri, ſed paratus ſum de captiuitate reliquias veſtræ gentis extrahere, nec vos vicinus hoſtis, Damaſci videlicet regnator abſumat: tamen id quod agitis, tranſire impune non patiar. Poſſet autem dici quia ſub nomine Iacob, Iudam voluiſſet intelligi, ni proceſſus ſermonis Iſraëlem magis, id eſt: decē tribus, ſignaret & exprimeret. De hac autem deſtructione altaris, & in regum libris legimus: veniſſe iam prophetam ad Ieroboā, qui vaccas fuerat fabricatus, immolanti quidem iſtud eſſe ſub cōminatione pollicitum. Quem ille cùm extenſa manu corripi præcepiſſet, potentiam vatis, dextra protinus areſcente perſenſit, ſtatimque fractus in preces, vſum quidem manus recepit: Ioſiam verò exorturum, qui illud ſacrilegium vlciſceretur, audiuit. Ergo quæ longa tempora vel caſtigatio populi, vel longa captiuitas vltima comprehendit, præſenti vaticinio pariter indicantur, quæ diuerſis ſunt inferenda temporibus. *Et percutiam*, inquit, *domum hyemalem cum domo æſtiua, & peribunt domus eburneæ, & diſſipabuntur ædes multæ, dicit dominus.* Non vnum aliquod vitium prophanæ gentis exagitans, auaritiæ quoque & luxuriæ peccata contingit, atque ideo queritur quòd diuerſas habitationes ad voluptatem diuerſorum anni temporum congruentes, quaſi luxutię ſibi conſtruxerunt inſtrumenta: cúmque eſſent culpis multiplicibus inuoluti, nihil de compunctione aut emendatione penitus cogitauerint, ſed conſectanda ſolum amœnitate ſollicitos, alias ædes æſtibus, alias paraſſe frigoribus, háſque, vindictæ tempore pariter auferendas, variáſque molitiones hoſtili incendio concremandas. *Audite verbum hoc vaccæ pingues quæ eſtis in mõte Samarię: quæ calumniam facitis egenis, & confringitis pauperes: quæ dicitis dominis veſtris, Afferte & bibemus. Iurauit dominus Deus in ſancto ſuo, quia ecce dies venient ſuper vos, & leuabunt vos in contis, & reliquias veſtras in ollis feruentibus. Et per apertura exibitis altera contra alteram, & proiiciemini in Armon, dicit dominus.* Quamquam eſſet totius gentis prophanitas arguenda, tamen quia in diuites atque opulentos obiurgationem præcipuè dirigebat, qui non vnis ædibus, ſed pro temporo variandis cœnaculis vterentur, eáque eboris nitore percolerent: meritò eis vaccarum quoque pinguium nomen aſcribit, quia vox earum erat mugitibus deſtinanda, & venter eorum deus, & gloria in turpitudine ipſorum. poteſt etiam illud decenter adiungi, vt non ſolum de vitiis morum, ſed de genere impietatis ipſius appellati eſſe dicantur: vt qui colendos receperant vitulos, vaccarum nomine ſignarentur. Pingues autem notātur, ſecundum illud quod beatus Dauid accuſat: Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in affectum cordis: cogitauerunt & loquuti ſunt nequitiam, iniquitatem in excelſo loquuti ſunt. Ergo in monte Samariæ, id eſt in regia ciuitate ſiſtentes, & aulica familiaritate turgentes, atterebatis pauperes, vt de eorum ſpoliis inſtrumenta luxuriæ veſtræ quæreretis. Quod autem ait: quæ dicitis dominis veſtris: Afferte

ferte & bibemus, ſic accipiendum eſt: vt vel Dominos ſuos ipſa idola nominarenr, à quibus videlicet ſeriò precarentur copiam rerum, quippe qui omnem beatirudinem ſuam in intempeſtiuis lautíſque conuiuiis collocaſſenr, vel cerrè minores quique, & proceribus criminũ ſuorum opera ſe locantes, hanc mercedem ab his peterenr, in quorũ queſtum ſępe peccabant, vt eis poratio non deeſſet. Quid autem pro hac petulantia conſequuntur? Iurauir, inquit, dominus in ſancto ſuo, id eſt, decreuir ſtatum ſui iudicij violari neſcia ſanctitate: quia veniet, immo iam appropiat tẽpus quo carnes veſtræ leuentur in conris, & reliquię in ollis feruentibus. Trãſtulit autem ſimilitudinem à vaccis, quæ conuiuantibus aut barbaris aut militibus apponũtur: Er quoniam earum vocabulo notarat prophanos ipſarum denuò exirio ſubiiciendos, eos eſſe denunciat. Cõtos ergo hîc poſuit proverubus, id eſt, ſubulis, quibus inſerrę plerumque vaccarum carnes prunarum vapore torrentur: reliquias verò, vel inreſtina, vel eas accipe portiones, quæ comminutiores in ollis magis quàm in ſubulis decoquuntur. Et quoniam dixerat quod totius honeſtatis & timoris obliti, eriã precia criminũ ventris metirentur ingluuie, meritò ſubdidir quòd ipſi incendio capriuiratis inuaſi, luxuriantibus & quaſi voraruris hoſtibus exponãtur. Et per aperturas exhibitis alrera contra alreram, & proiiciemini in Armon, dicit Dominus. Superioribus verſibus metaphorã impleuerar à vaccis, conuiuióque ſuſceptam: in vlrimo autem ad ſimplex reuertitur iudicium: dicítque eos dirupris parieribus exttahendos, quod euerſionem indicat ciuitaris. Alteram verò contra alteram, ſecundum idioma hebraicũ, inuicem ſibi occurrenres capriuos, aut ſe mutuo conſequenres, qui ad Armeniæ montes Aſſyrio vincente rransferantur, oſtendit. Sed videamus & reliqua. *Venite ad Bethel, & impie agite ad Galgala, & multiplicate præuaricationem, & offerte mane victimas veſtras, tribus diebus decimas veſtras: & ſacrificate de fermentato laudem, & vocate volũtarias oblationes, & annũciate, ſic enim voluiſtis filij Iſrael dicit Dominus Deus. Unde & ego dedi vobis ſtuporem dentium in cunctis vrbibus veſtris, & indigentiam panum in omnibus locis veſtris, & nõ eſtis reuerſi ad me, dicit Dominus.* Hanc fuiſſe præcipuam, imò vnicã cauſam denũciandi per prophetas, quę calamitates peccãribus imminerẽr, vt in eis correctionẽ formido generaret, totus ipſe obiurgationis textus oſtendir: cui quoniã cõſilio iudicis ad indulgẽtiã prõptioris per delinquẽdi impudentiã reſiſtebãr, quoddã inter Deũ & homines videbatur certamen exiſtere: ſed quoniã nõ erar æqua luctatio, hoc videlicet decernẽte, illis vero quæ erant acerba ſubeũtibus, ilicò interdũ eos ſub deriſione cõpellat, ipſam eis quod elegerint certamẽ exprobrãs. *Venite*, inquit, *ad Bethel, et impie agite.* In imperariuo modo, ſed per ironiã & inſulrarionẽ ea quib⁹ offẽdatur enũciat, quæ figura celebratur in liberalib⁹ quoq; lireris. Ergo prophanato Iſraëli, inſultãter obiectat vt ſtudiis quę elegit iminear, & Berhel atq; Galgal, quas ciuitates idolis ſcarere etiã pręcedẽtes indicauerũt prophetę, frequẽtare nõ deſinãt, ſed pręuaricationibus augmẽta cõportẽt: & offerãt victimas matutinas, & victimarũ oblationi deſeruiãt, fermẽtatóſq; panes altari, qui (vt

ita dicamus) laudatorij, vel voluntariç oblationis appellabantur, imponãt. Quod totum ita intelligendum eſt: quoniam ceremoniarum ordines, rituſque quos ex ſacra lege ſuſceperant, idolis mancipaſſent, quippe quç pro Deo venerãda decreuerant, ſed eaſdem obſeruationes ſicut impiè ad idola tranſtuliſſent, ita etiam licenter plerumque variarent: hoc proinde vtrumque pariter exprobrat, id eſt, quod vel inſtitutiones legales idolis ad quæ defecerant mancipaſſent, vel eas pro ſuo arbitrio corrupiſſent: quorũ vtrũque ad eandem impietatẽ valeret, vel eas nimirum obſeruationes, quas ſibi Deus iuſſerat exhiberi, ad impia delubra transferre, vel certe quaſi faſtu & animo corrigẽtis aliquid ex his quæ fuerant inſtituta mutare. Denique hoc crimen ſuperbæ mentis exaggerans, ait. Sic enim voluiſtis filij Iſrael, dicit Dominus Deus. Inſiſtite ergo (inquit) ſtudiis quæ elegiſtis, vt ſtipẽdia vos digna comitentur, quorum guſtum ex maxima iam patte cepiſtis. Nam dedi vobis ſtuporem dentium in cunctis vrbibus veſtris, & indigentiam panum in omnibus locis veſtris, & non eſtis reuerſi ad me dicit dominus. Ideo autem indigẽtiam panum poſt ſtuporem dentium locauit, vt eſſet ſenſus eiuſmodi: quia in obliuionem operis ſui viderentur dentes adducti, & deſueuiſſent incidere aut emolere cibos, lõgóque interuallo temporis quendam paterentur ſtuporem. Verùm cùm tam acerba vos caſtigatio perculiſſet, non eſtis reuerſi ad me dicit Dominus. Quo verſu, duo pariter indicauit: & illorum videlicet in delinquendo pertinaciam, & ſuam in conſulendo benignitatẽ: qui illa nimirum verbera, non vt puniret, ſed vt corrigeret intuliſſet. Huic autem conſilio infœliciter reſiſtentes, quoddam ſicut ſupra diximus, certamen ingreſſi ſunt, & ideo quid adiiciat, audiamus. *Ego quoque prohibui à vobis imbrem, cùm adhuc tres menſes ſupereſſent, vſque ad meſſem: & plui ſuper ciuitatem vnam, & ſuper ciuitatem alteram non plui: pars vna compluta eſt, & pars ſuper quam non plui, aruit. Et venerunt duæ & tres ciuitates ad ciuitatem aliam vt biberent aquam, & non ſunt ſatiatæ: & non rediſtis ad me dicit dominus.* Oſtendens ſupra ſubita lue frugum copiam diſperiſſe, & quia emendatio nulla ſucceſſerit, clariora ſe etiam indignationis teſtimonia præbuiſſe, atque prima pullulatione herbarum negatu pluuiarum germina ſuffocaſſe, conſequenter adiunxit: quia imbrium ſolatia nequaquam omnibus in commune ſubduxerit, ne euẽtui potius quàm indignationi, quod acciderat applicarent. Sed vt ſentiretis (inquit) iudicio fieri ſiccitatem, ſuper ciuitatem vnam plui & ſuper ciuitatem alteram non plui, vt ſimul ô popule, negato tibi ſolatio, ex vicino mordereris exemplo. Tanta etiam fuit imbris exilitas, vt nec ipſorum ſitim locorum, quæ aſperſiſſe videbatur, expleret. Attamen vos qui ad opinionem pluuiæ vt pecudes currebatis, ad me noluiſtis per voluntatis emendationem redire: eóque factũ vt & vobis fixæ calamitates, & mihi diſpenſationes meæ infructuoſiſſimæ redderentur. *Percuſſi vos in vento vrente, & in aurugine multitudinem hortorũ veſtrorum & vinearũ veſtrarũ, oliueta veſtra & ficeta veſtra comedit eruca, & non rediſtis ad me dicit dominus.* Iniquitatũ veſtrarũ, iſte cumulus ritè cẽſebitur, quia cùm totiens operã ſeueritatis aſſumpſerim, nihil tamen ad veſtrã correctionem

correctionem promoui. Pro beneficiis ergo quicquid erumnarum hauſiſtis, enumero, & confiteor me quaſi oblitum fuiſſe benignitatis meæ, dũ pernicioſam vobis delinquendi obſtinationem ſuperare contendo. Ideo geminare plagas, immo etiam multiplicare non diſtuli, & hominibus frugum amminiculo deſtitutis, pomorum quoque ſolatia horrorũque ſubduxi: vt ſicut longa ſiccitas ſpem meſſis, ita etiam autumni, & hyemis bona vel aura peſtilens, vel frequens eruca conſumeret: & non rediſtis ad me dicit dominus. *Miſi ad vos mortem in via AEgypti, percuſſi in gladio iuuenes veſtros vſque ad captiuitatem equorum veſtrorum: Et aſcendere feci putredinem caſtrorum veſtrorum in nares veſtras, & non rediſtis ad me dicit Dominus.* Quod Ægypti commemorationem intulit, dupliciter intelligi poteſt. Nam cùm ille populus, qui ſexcentorum milliũ fuiſſe narratur, ab annis xx. & ſuprà extra Ioſue, & Caleb in ſolitudine docetur extinctus, meritò hic Deus Ægyptiæ profectionis inſtar occubuiſſe dicit, quos pronũciat internecione delendos, vel certe quoniam imminentibus Aſſyriis Iſraelitæ, ſicut beatus Oſee docet, ab AEgyptiis auxiliũ poſtularunt, nec tamẽ vllum ſunt remedium cõnſecuti. Conſequenter, miſſam in eos mortem AEgyptiæ viç propheticus ſermo denunciat, per quam ad eos nimirum non arma ſocia, ſed iratior hoſtis irrupit. Cui ſenſui magis conueniunt quæ ſequuntur, id eſt, quòd & iuuenes & equos in caſtris obſidione corruptos, vel captiuitate iudicat comminutos. Sed cùm vos (inquit) concluſos caſtrorum putredo cruciaret, & videretis vobis mala captiuitatis protinus inferenda, nec ſic reuerſi eſtis ad me, dicit Dominus. Tot ergo caſtigationum fructum mihi per vos periſſe, quomodo me ferre arbitramini? *Subuerti vos,* inquam, *ſicut ſubuertit Deus Sodomam & Gomorram, & facti eſtis quaſi torris raptus de incendio, & non rediſtis ad me, dicit Dominus.* Quis ſapiens & cognoſcit hæc? Tunc intelliget miſericordias Domini, quas ſane in omnibus ſuis diſpenſationibus commendare non deſinit: vnde eas & in præſentibus locis, cũ certè magno ſeueritatis ambitu procedat oratio, ita tamen abundare ac ſupereffluere demonſtrat, vt doceat quas intulit plagis, multò ſibi grauiores, quàm his qui patiantur, videri. *Subuerti vos,* inquit, *ſicut ſubuertit Deus Sodomam & Gomorram.* Quod certè non accidiſſe Iſraëliticis populis ſpes etiam promiſſæ liberationis affirmat: fit proinde ſenſus eiuſmodi. Quoniam tantùm calamitates quas intuli in veſtrum ſanguinem ſæuierunt, vt videantur mihi Sodomitę ipſi non eſſe maiora perpeſſi: iuxta modũ quippe neceſſitudinis, quia vos mihi adſciueram, erumnarum iſta congeſtio illis eſt incendiis exequenda, quibus obſcœna turba cum tectis conflagrauit & terris. Quamuis enim vobis ſpem recuperandæ libertatis indulſerim, tamen videmini mihi ſicut torris, magis aliquis ſemiuſtus: extractus de ignibus, quàm in virenti conſiſtens firmitate. *Quapropter hæc faciam tibi Iſrael: Poſtquam autem hæc fecero tibi, præparare in occurſum Dei tui Iſrael. Quia ecce formans montes & creans ventum, & annuncians homini eloquium ſuum, faciens matutinam nebulam, & gradiens ſuper excelſa terræ: Dominus Deus exercituum nomen eius.* Et quia, inquit, ſtatuiſti cum beneuolentia mea impu-

denti obſtinatione certare, neceſſitatémque mihi exerendę ſeueritatis imponis, faciam tibi quod ipſe caſtigationum ordo depoſcit. Neque enim decet vt plus virium impudentia tua quàm noſtra cenſura videatur habuiſſe, priúſque iſta quaſi laſſata deſiuere, quàm tua aut iniquitas finiatur, aut vita. Quantum ergo ad me reſpicit, medendi continuabo propoſitum: per te verò ſtabit vtrum iſta multiplex caſtigatio emendationi proficiat, an potius vltioni. Quia ergo illa numeraui nuper incommoda, id eſt penuriam frugum & imbrium, copiam verò locuſtarum & erucarum ſi quid viroris reliqui fuerat ab ſumentem luem, anni germina corporaque populantem, mala poſtremo hoſtilis obſidionis, tota in corruptionem caſtra vertentis, & gladium domi foríſque ſæuientem, quæ certe egó, inquit, per compatientem miſericordiam illi exitio quo Sodoma perierat, comparaui. Ita vt ad ſimilitudinem combuſtorum torrium videatur reliquias veſtras redditura captiuitas, quia iſta, inquam, omnia correctionis inefficacia fuerunt: hoc faciam tibi ſub eiuſdem ſane tenore propoſiti, vt pernicioſá ſane impietate depulſa, affectum emendationis aſſumas. Et iccirco poſtquam id tibi quod denuncio inferri videris, in occurſum domini tui ſpei melioris factus accingere, neque perculſus parte ſententiæ vel deſperes ſalutem, vel iudicantis oculis apparere formides. Nam cum eo eſt tibi ratio qui nequaquam mortem morientis exoptet, ſed qui etiam addictis, ſi eos commiſſorum videat pœnitere, ſuccurrat. Quidam hunc locum vbi ait; Quapropter hæc faciam tibi, ita accipiendum putarunt, vt ex induſtria diceret comminationis ſpeciem fuiſſe cælatam, quatenus quicquid poſſet auditor atrociſſimum ſuſpicari, id etiam crederet fuiſſe promiſſum. Sed animaduerti licet, non ſuſpitionibus territorum rem fuiſſe promiſſam: cæterum quid ſe facturum diceret, poſt paululum publicaſſe. Nam interpoſitis quæ ad potentiam creatoris valerent, quaſi cum repetitione ſubiunctum eſt. *Audite verbum iſtud quod ego leuo ſuper vos planctum, Domus Iſraël cecidit, & non adiiciet vt reſurgat: virgo Iſraël proiecta eſt in terram ſuam, & non eſt qui ſuſcitet eam.* Sicque ſenſuum ordo ſubtexitur, vt more ſuo ſedulò deus noſter cauſas illatæ captiuitatis abſoluerit: quam nimirum velut inuitus impleuiſſe videatur. Sed ad lectionis ordinem reuertamur. Poſtquam ergo dixi: Hoc faciam tibi Iſraël. Poſtquam autem hoc fecero tibi, præparare in occurſum Dei tui Iſraël; quia ecce, inquit, formans montes, & creans ventum, & annuncians homini eloquium ſuum, faciens matutinam nebulam, & grandines ſuper excelſa terræ, dominus exercituum nomen eius. Ob reuerentiam iudicis in reorum pectoribus ſuſcitandam, opera creatoris interſerit: vt vel affectum erga ſe cenſoris prudens auditor intelligat, vel de effectu non dubitet vltionis, qui eum ſibi videat comminantem, cuius virtute ſubſiſtat vniuerſitas, id eſt: O tu Iſraël, quis ſit meritorum tuorum expunctor, inſpicito? ille nimirum per quem facta ſunt omnia, & ſine quo factum eſt nihil; ille qui elementa iuſſione formauit atque diſtinxit: ille qui dedit ſyderibus vt lucerent, vallibus vt deſiderent, campis vt iacerent, montibus vt tumerent: ille qui ſpirabi-

lem

lem aërem quo à cælo in terras media impletur inanitas, tum denſari in nubem, tum moueri in ventos præcepit, cuius prouidentiæ noua opera variis elementorũ declarantur officiis, qui cùm ſit tantus virtutis eminẽtia, tamen homini eloquium ſuum, id eſt legem ſuam intimare dignatur. Et inter gubernationis miracula, quibus facit vt nebulæ de terris, vbi eas maturius ſol afflauerit, exhalẽtur: donec immoratu eiuſdem vaporis, aut cõprimantur, aut omnino ſiccentur. Imo cùm oportuerit, concretæ in nubes ad ſuperiora ducantur, redditæque cunctis montibus celſiores, aquas conceptorum imbrium in ſubiecta diffundant: atque ita ſibi gubernationis ipſius veſtigia impreſſa conſignent. Ipſe inquam, factor elementorum cui nomẽ eſt Exercituũ dominus, id eſt, cuius ea poteſtas eſt vt nutui eius ſeruiant angelorum cateruæ, eúmque regem ſuum conditorémque fateantur: ipſe inquam, ea vobiſcũ benignitate contendit, quatenus inferenda vobis tormenta denunciet, ſi quo modo affectus pœnitendi in veſtris mentibus excitato, vel ſera emendatio reos ſubtrahat vltioni. Quod ſane remedium quoniam obſtinata prauitate corrumpitis, vocem noſtræ lamentationis accipite, cuius ſemper monita reſpuiſtis: vocem, inquã, qua ſuprema veſtra proſequimur. Cecidit cecidit, nõ adiiciet vt reſurgat. Virgo Iſraël proiecta eſt in terram ſuam, non eſt qui ſuſcitet eam: id eſt, illa gens de clara Iſraëlis ſtirpe deſcendens, & quæ virgo appellari vel ante meruerit, vel ſueuerit: quippe cuius pudicitiam, qua in conſortium fuerat proprii rectoris aſcita, prophanitas nulla violaſſet: vel cuius fœlicitatem continua integritate pollentem, captiuitas nulla corrupiſſet: ea nunc proculcatui vincentis expoſita, probra ſimul & tormenta perpetitur: nec vſurpat aliquod de amouendà calamitate ſolatium. Cæterum in terra ſua velut mulier pollutionibus ſubiecta decubuit, & miſeriis deprimentibus, ad ſepulchra peruenit, nec eſt qui opem ferre valeat, & ſubleuare deiectam, quam cenſura omnipotentis attriuit. Ab illo ergo verſu in quo ait, formans mõtes & creãs ventum, vſque in præſentem locum, ex perſona dictum prophetæ accipi poteſt, de Dei videlicet potentia diſſerẽtis. Quod autem dicit ita in terram ſuam cecidiſſe Iſraelem, vt penitùs non reſurgat: cùm & præcedentes & ſequentes ſententiæ ſoluendarum quandoque miſeriarum ſolatia repromittant; & in ipſius animaduerſionionis tempore imminutionem magis populi quàm internicionem minentur, ita debemus accipere: quod vel lugentis affectu cumulatius æſtimauit illata diſcrimina: ſicque funditus appellaſſe deletos, quos ex maiore videret parte contritos: vel certè in eorum perſonis quos captiuitas abſumebat ire poſſum: Neque à quopiam gentem Iſraelis ſuſcitari poſſe ſignauerit. *Quia hæc dicit Dominus Deus, Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum: & de qua egrediebantur centum, relinquentur in ea decem in domo Iſraelis.* Non ſubito captiuitatis miſerias irruiſſe, ſed multis temporibus cùm expectatur emendatio, caſtigatum fuiſſe populum, regum declarat hiſtoria: atque ideo per prophetas varia cum deus noſter voce compellat: tum denunciando perniciem, eámque fixam eſſe dicendo, tum proſpera ſremen-

dauerit pollicendo. Haud itaque quaſi in vnum tempus coartans, aliquam in dictis eſſe diſcrepantiam ſuſpiceris: ſed prolatas ſententias per longa tẽpora, eaque oportuna diſtribuens, conſequentiam ſuam omnibus conſtare reperies: ac paulatim creſcẽtibus malis, regnum profani populi comminutum, donec ad vltimę captiuitatis exitium perueniret. In illis proinde vrbibus atque regionibus quę adhuc quaſi ſtante metropoli, id eſt Samaria, vaſtabantur, gentis decimationem factam intelligamus, vt nobilibus intereuntibus partibus quæ erat extrema permaneret. Quæ quoniã ad hoc illata fuerat decimatio, vt ſicut alios iuſto dabat exitio, ita alios pereuntium emendaret exemplo. Exhortatio continuò ipſius iudicantis inſonuit. *Quia hæc dicit Dominus domui Iſrael, Quærite me & viuetis: & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Berſabee non tranſibitis, quia Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Quærite dominum & viuite, nec forte comburatur igni domus Ioſeph, & deuorabit, & non erit qui extinguat Bethel.* Quia id, inquit, quod à lege & pietate debueras diſcere, ô tu Iſraël, vt vni videlicet factori tuo continuæ deuotionis adhæreres officio, qui te & propitius beatum, & iratus miſerrimum redderet, ſæua demum pericula docuerunt: vel nunc ſtudium pœnitentis aſſumito, & de correctione actuum ſi vis viuere, cogitato. Require me proinde, quem profanitati ſeruiens reliquiſti: require me inquam inueniri paratum, & vbi primùm quęrere cœperis, obuiantem inuenies: quia omnis qui petit, accipiet: qui quærit inueniet, & pulſanti aperietur. Noli ſacrilegiis tuis diſſimulationẽ noſtræ quæſtionis adiungere, ne horridior detegaris oblata remedia negligendo, quàm quæ promulgata fuerant præcepta temerando. Quærite me & viuetis, nolite quęrere Bethel & Galgala & Berſabee: hę autem vrbes ſicut regum prodit hiſtoria, & vitulis quos Ieroboam fecerat, & reliquis erant idolis mancipatę. Denunciat ergo conſulens dominus, vt illa quæ abhominabilia prophanitas reddidiſſet, frequentare deſinerent, ne cum eis pariter quippe deſtinatis exitio diſperirent. Quærite ergo dominum quia non vult mortem morientis, & quærentes reuertimini ad eum, & viueritis, ne incipiatis immiſſo tectis prophanorum incendio concremari. Sed videamus & reliqua. *Qui conuertitis in abſynthium iudicium, & iuſtitiam in terra relinquitis, facientem Arcturum & Orionem, conuertentem in mane tenebras, & diem in noctem mutantem, qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eius.* Eodem quo ſuprà, ordine, vt potentiam iudicis explicaret, quòd idem eſſet creator admonuit, propoſitúmque eius qui quantum in ſe eſt, cunctis conſultum vellet oſtẽdens: quippe quibus exiſtendi cauſam ſola eius bonitas præſtitiſſet, dicit: quia iudicium eius quod dulce eſſet innoxiis, iſti ſibi inſtar abſynthij amariſſimum reddidiſſent. Ergo quod ait, Qui conuertitis in abſynthium iudicium, vel ita debemus accipere, vt diuinum iudicium quod ſibi meritis ſuis fieri exitiabile compulerunt, conuertiſſe eos in amaritudinem conqueratur: vel certe ipſum humanæ rationis examen in amaritudinem dicat fuiſſe corruptum: culturam videlicet idolorum, ſacris quos per Moyſem

acceperant

acceperant, ritibus præferendo. Sequitur autem. *Et iuſtitiam in terra relinquitis*: quod ad ipſius electionis culpam reuocare poſſemus, quæ iudicandi normam quaſi aliquid proculcabile reliquiſſet, niſi ſubiectis verſibus quid iuſtitiam vocaſſet oſtenderet. Ait enim, *Facientem Arcturum Orionem & conuertentem in mane tenebras* Iuſtitiam ergo appellauit ipſum Deum noſtrum, qui meritò, & virtus & ſapientia nominatur: cúmque à profanis eſſe relictum, id eſt ſpretum, conqueſtus, opera eius, quibus mundus gubernatur, enumerat: vt illorum nimirum crimina cumulet, qui tantæ mageſtatis deum non timuerint aſperare. Quod autem aſtrorum ea vocabula intulit, quæ à gentilibus videntur impoſita (quamquam alij interpretes ſolum ſidera dixerint) poſſemus conſequenter accipere, quia obuiis vocabulis ad diſtinctionem aſtrorum, non ad confirmationem fabularum ſit vſus propheta: ſecundum illud quod & Apoſtolus poëtarum ſententias nequaquam eſt dedignatus aſſumere. Notandú etiam illud, quòd cùm deſcriptionem ethereæ informationis vellet amplecti, aſtrorum vocabulis quatuor plagas, quæ etiam climata vocantur, expreſſerit: id eſt, Arcturo Septentrionem, Orione verò Auſtralem, quæ eſt è regione, conſtituens: diei autē & noctis viciſſitudine, ortum ſolis, occaſumque ſignando. Vbi pulchrè potentiam opificis admiratus, tenebras ipſas aït eum in mane cōuertere: ita enim ſolis globus cùm explicauerit giros, repentino terras ſplēdore profundit: vt inuentas tenebras non pepuliſſe, cæterum in lucem mutaſſe videatur. *Qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, dominus nomen eius.* Elegantiſſimè & ſcientiſſimè cùm de elementorum loqueretur officiis, ad creatoris inſtitutionem & gubernationem pertinentibus, eum quidem dixit omnia facere, cuius nimirum potētia & formauit eoſdem ordines & tuetur: cuius tamen præcipue ſideris, miniſterio ad creandas fruges vteretur, oſtendit: nimirum ſolis, qui, diſceſſu quidem noctem nobis regreſſu diem pararet. Ergo quoniam deſcriptionem naturaliū ſermo contigerat, ſubdidit etiam, quòd vel exhalatus de terris humor, vel aſſumpta de marinis fluenta gurgitibus, ad ſuperna eodem vapore raperentur, ac denuò ſuſpēſa de nubibus, quæ ite ad ſumma cęli ipſo iā pōdere nō valerēt, amarā ſalſedinem transfuſione deponerent, & ita demum terris ſitientibus redderentur: ſicque alendis frugibus permixtu contrariorū, humoris videlicet & vaporis, vbertas admirāda cōtingeret: quod vtiq; tātæ magnitudinis negociū explicare nō poſſet, niſi ille qui ſolus vniuerſorum dominus iure creationis oſtēditur. Sed videam⁹ & reliqua. *Qui ſubridet vaſtitatem ſuper robuſtū, & populationem ſuper potentem affert.* Cui negotio pararetur potētię pręmiſſa deſcriptio, cōſequēter aperuit, id eſt, vt metū in audiētiū pectoribus excitaret, & intelligerēt quātus calamitatū agger impēderet his, quibus tārę poteſtatis iudex eſſet infenſus. Ille, inquit, qui eſt vniuerſorū creator, merita queq; pergit expūgere: & licet viribus eius nemo poſſit obſiſtere, tamen reorum, qui ſibi videbantur eſſe potentes, tormenta ſubridet, quos ea videlicet facilitate comminuet, vt indignationē ſuam ſubriſione potius indicet quàm clamore: quidni, cùm eius nutui vniuerſa famulētur,

& pro diuerſitate meritorum dicto obaudientia tam aduerſa quàm proſpera conſequantur. Subridet ergo vaſtitatem ſuper eos qui ſibi videbantut potentes, ac dicere ſolebant: Linguam noſtram magnificabimus: labia noſtra à nobis ſunt: quis noſter Deus eſt? Aduerſum eiuſmodi, inquit, profaniſſimè ſibi de proſperis viribus arrogantes, ille, inquit, vltor æternus afflictionis tormenta ſubridet, atque indignationem ſuam eiuſmodi rictus, qui à tempore diſcrepet, vſurpatione declarat. Robuſtos proinde & potentes vel pro inuidia ſuperbiæ, vel pto memoria fœlicitatis antiquæ, Iſtaëlitas vocat: quos iam denunciauit, & ex maiori parte conſumptos, & captiuitate ptoxima transfetendos. *Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abominati ſunt: icerco pro eo quod diripiebatis pauperem & prædam electam tollebatis ab eo, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis: Vineas amantiſſimas plantabitis, & non bibetis vinum earum.* Prophe ticæ orationis inſtitutio cuſtoditur, vt poſtquam videlicet fuerint denunciata ſupplicia, ſtatim ſeueritatis ipſius cauſa ſubdatur, ne videlicet tantæ pietatis dominus, indignatione potius aliquid quàm ratione feciſſe videatur: ſimul etiam vt oſtendat quanta conſulat benignitate paupetibus, cùm eorum contumelias & rapinas violatui religionis annectit. Per quod conſequens eſſe conuincit, quia profanatis mentibus, nulla inſit ciuilis cuta iuſtitiæ, nullus humanitatis affectus: ſed ſociis ſuis quaſi perciti vento futoris inſiliant, & pauperes quoſque ptofeſſa fetitate dilacerent: vnde, & hi qui ad cultum idolorum ſacrilega mente defecerant, nullis penitus ſceleribus abſtinerent, ſed tam eſſent peſtiferi ſociis & ciuibus, quàm ipſi domino quem auerſabantur ingrati. Quod autem dicit quia in portis corripientes odio fuerint inſecuti, motem iudaïcæ inſtitutionis oſtendit, qui ita fuetat ordinatus, vt negociorum arbitri in portis vrbium quarumque reſiderent: ne qui opus eorum habuiſſet examine, quæſtione aliqua laboraret, ſed in ipſo ingreſſu apud quos experiretur offenderet. Non autem Iſraëlitas, maxime iam ſub regum profanotum poteſtate degentes, hunc morem qui per beatum Moyſem in ſacerdotali tepublica fuerat cõſtitutus manſiſſe arbitremur, ſed quòd oſtendat illos cum ritibus etiam ciuilia iura violaſſe, & virtutum odium cum ipſarum prædicatoribus induiſſe. Acſi quis adhortari ad correctionem ſanctitatémque voluiſſet, eum ptotinus odiis conſpirantibus interiſſe. Cut autem cenſotum monitis aduetſarẽtur oſtendit. *Diripiebatis*, inquit, *pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo*. Igitur vt ſine impedimento aliquo vel timoris, ſcilicet, vel pudotis, pet damna & contumelias pauperum vadetetis, monitores ſobrios eſtis peroſi. Notãdum verò quòd ait, quia electam prædam ab ino pibus auferrent, cùm vtique conſequentius æſtimetur alterum è duobus: vt aut non habuerint magna quæ perdetent, quos paupetes confitetur, aut locupletes meritò nominentur ſi ab his precioſa quæque prædator auferret. Intelligendum ergo quia vel appellauerit pauperes, quos illi rapinis ſuis ex locupletibus inopes reddidiſſent, vel certe ad affectum magis poſſidentium, quàm ad damnorum momenta teſpiciens, & ſi paruas tes tamen paupetibus ipſa

exiguitate

exiguitate precioſas, atroci dixerit cupiditate ſublatas. Ad cuius rei teſtimonium, vel vnius ſaltē recordemur exempli. Naburhę ſancti viri vineām, breuem illam ſpacio quidem ſed domino ſuo gratiſſimam, ac ipſa iocunditate precioſam, Achab rex ſtolidiſſimus concupiuit: & cùm domino de venditione mandaſſet, reſpondit Nabutha, ſe hæreditatem paternam non poſſe contemnere, nec eadem, ſi liceat, velle priuari. Tunc rex profaniſſimæ coniugis ſtimulatus hortatu, auaritiæ ſuæ facinus crudelitatis adiunxit, & interfecto Nabutha vineam quam concupierat, occupauit. Sic ergo electas prædas, quibus domini videlicet nihil precioſius ęſtimarent, cruentis auſibus auferebant, pro quibus factis quid eis denunciet, audiamus. *Pro eo quòd deſpoliabatis pauperes, domos quadro lapide ædificabitis, & non habitabitis in eis. Vineas amantiſſimas plantabitis & non bibetis vinum earum, quia cognoui multa ſcelera veſtra, & fortia peccata veſtra.* Hoc nempe deprædationum veſtrarum tenebat audacia, vt ſuppeterent inſtrumenta luxuriæ, atque habitationes veſtras grandibus coleretis expenſis, quaſi & munimento & voluptati futuras. Sed duo vobis pariter euenient, vt ædificetis quidem, & in eis nequearis habitare: & tam molitione operis quàm eius amiſſione cruciemini, atque in eo ſentiatis cumulatum dolorem: quòd non tumultuariis ſed elegantibus habitationibus excidatis. Nec ſane de calamitate conqueri poſſitis, aut diuinum inter gemitus ſperare ſubſidium, quorum precatui reſiſtat turba culparum: quidni cùm videant ſimul ſe atrociora, & in ciues, & in proximos edidiſſe? Hæc autem omnia vt prodit hiſtoria, decem illæ Samariticæ tribus, & à vicinis ſæpe hoſtibus, ſed potiſſimum ab Aſſyriis pertulerunt. Iudas verò vaſtante Babylonio, eiſdem communicauit exitiis. Cùm ergo domibus ampliſſimis, atque ornatiſſimis vineiſque fertilibus, & proprio quod eſt amplius labore plantatis fueritis, addita etiam captiuitate, priuati, reputate hoc peccatis, quæ maxima commiſiſtis. *Hoſtes iuſti accipientes munus, & pauperes in porta deprimentes: Ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt.* Per varias ſpecies, ſtatum corruptæ ciuitatis exaggerat. Et ſicut ſupra dixit, quoniam hortantes ad iuſtitiam ſpreuiſſent, imò etiam perculiſſent: ita conſequenter eoſdem iuſti hoſtes vocat: quod ſane duobus modis intelligi poteſt: vt iuſti quaſi genitiuo ſingulari iuſtitiæ pronuncientur inimici, id eſt, iuſtitiæ non vos negligenter arguo, ſed oſores: ex quo deſcendit affectu ſtudiorum veſtrorum funeſta peruerſitas, cùm iniquitati impendentiam copulantes, nec optetis latere quod geritis: ſed in porta ciuitatis, in locis videlicet iudiciorum ſpectante populo nequaquam meritis cauſas, cæterum preciis æſtimetis: & iniquitatem pecunioſorum de pauperum facultatibus adiuuetis: vel certe hoſtes iuſti per nominatiuum pluralem appellati eſſe credantur, vt enumeratis multis magniſque criminibus, quaſi commotus intulerit quod iuſti hoſtes eſſent, id eſt, religioni ſe & deo aduerſatios quaſi legitimos exhiberent. Locutio eſt verò familiaris diſertis, qui & iuſtos exercitus & iuſtas prouincias, id eſt, magnas appellare conſueuerunt. Sed videamus & reliqua. Ideo prudens, inquit, in

tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt: tempus in declinatione mutauit, vel præterita quippe vel præſentia populi geſta dinumerans, conſequentius diceret: prudens in tempore illo tacebat, pro quo ait, tacebit. Quia ergo eos iuſtum, id eſt legitimum, aduerſum honeſtatem & religionem, bellum pronunciauerat ſuſcepiſſe: meritò, inquit, ad iuſtitiam reuocantium ora ſiluerunt, & prudens quiſque cum gemitu ac dolore conticuit, conſiderans nimirum nihil loci ſalutari ſupereſſe doctrinæ, & ideo ſibi conſulere debere reticendo, cùm nihil iam promoueat diſputando. Ipſi ſunt autem prudentes in ſilentium publico horrore compulſi, de quibus ſupra dixerat: odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfectè abominati ſunt. Cùm ergo ita profanarum plebium conſpirarit audacia, vt veritatem pietatémque doctrinæ quaſi denunciato certamine perſequatur, prudens quiſque doctor flebit quidem, ſed tacebit: videns quoniam ſicut aſpides ſurdæ obturauerint aures ſuas, ne quid ad eos de ſalutaribus poſſit penetrare carminibus. Id ſane ipſum quæſtionis aliquid videtur afferre, quod breui eſt expoſitione purgandum. Laudatur ſiquidem prudentia doctoris inter ſilentij ſe tuta redigentis, ſi à parte auditorum reſlarit aduerſitas. Atque magiſter gentium præcipit, increpat, obſecrat oportunè, eámque perſeuerantiam omnis ferè ſacra ſcriptura commendat. Eſt proinde adhibenda diſtinctio, quæ concordiam poſſit vendicare mandatis. Quandiu populus, & ſi per negligentiam multa delinquens, tamen ſub diſcendi profeſſione conſiſtit, debet legitimus magiſter nequaquam clandeſtinas aliquorum offenſiones timere: cæterum omnibus qui ad audiendum cõuenerint, docendi aſſiduitate conſulere: quippe qui pecuniam ſibi commiſſam numulariis audierit eſſe credendam: alium autem venturum qui & ſortem repoſcat & fœnus. Si verò fuerit tanta in peius facta mutatio, vt impietate plebis ipſi diſcipulatui colla ſubducant, & pruritum aurium ſuſtinentes ineptis tantum fabulis acquieſcant: tum plane iam neceſſarium eſſe ſilentium doctoribus cum propheta dicẽtibus. Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui à bonis, & dolor meus renouatus eſt. *Quærite bonum & non malum vt viuatis, & erit dominus exercituum vobiſcum, ſicut dixit: Odite malum & diligite bonum, & cuſtodite in porta iudicium: ſi forte miſercatur dominus Deus exercituum reliquiis Ioſeph.* Hi verſus ex perſona miſerantis prophetæ interpoſiti videntur, Iſraëlitas videlicet etiam ſub ipſo iam exitio poſitos commouentis, vt in correctionis vota ſtudiáque conſpirent: ne forte Deus exercituũ, cuius tanta eſt clementia quanta potentia, eiuſmodi emendationibus mitigetur, & delendis ſaltem reliquiis attritæ gentis abſtineat. Subiicit autem quod habeat ad ſuperiora contextum. *Propterea hæc dicit dominus excercituum dominator, In omnibus plateis erit planctus, & in cunctis quæ foris ſunt dicetur: Væ væ, & vocabunt agricolas ad luctum & planctum. Eos qui ſciunt plangere: & in omnibus vineis erit planctus, quia pertranſibo in medio tui, dicit dominus.* Sepoſitis illis verſibus quos ex perſona diximus prophetæ miſerantis illatos, inuectionis ordo decurrit: vt poſt illud quod ait, hoſtes iuſti accipientes munera, & pauperes in porta deprimentes,

primentes,ideo prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt, cõnexe videatur illatũ:propretea hæc dixit dominus deus, & teliqua quæ ſequuntur:lamentationes videlicet in omnibus plareis audiendas,& in cũctis,inquir,quę foris ſunt dicetut Væ vę: quia planctus fore dixerat in plateis,addidit,& quæ foris ſunt ſimili cum plotatione miſcenda,vt nõ vtique ſolis viderecur vrbibus cõminari. Dicetur itaque tota regione vę vę: & tam vineæ quàm campi atque mõtes, miſerabilibus perſonabunt lamẽtis, quia perttanſibo in medio tui dicit dominus. Diu me,inquit,quaſi abſentem,& quæ geteretis penitus non videntem nequicquam eſtis experti:nihil enim de emendarione per tã longas inducias cogiraſtis. Nunc iam in regionem tuã ſacrilegiis inquinaram is animaduerſor ingrediar,cui vltetius nõ poſſitis illudere. Pertrãſite ſe verò dicit, vr illius memoriã temporis introducar, quo vel Ægyptum vel Sodomã legirur interiſſe. Ægyptia primogenita,vel Sodomirica tecta conſumens. In hunc ergo modũ perrranſibo, vt edã quã merita exigunt vlrionẽ. Vnde & apud beatum Oſee,cùm de mitigatu ſentenriæ diſpuraret,air: quia deus ego & nõ homo, in medio tui ſanctus, & nõ ingrediar ciuiratẽ. Quod ergo ibi ſe miſeratus promiſerat non eſſe geſturũ,id nunc facturũ pollicetur irarus, id eſt, per mediũ populi vlciſcentis animo tranſiturũ. Cùm autẽ harũ calamitarum agger irruerit, agricolæ nõ ad culturã ſed ad lamenta cõueniẽr, cõuocantes ſecum qui ſciant plãgere. Quod ſecundũ morẽ illius tegionis,qui etiã apud alias gẽtes vigebat,illatũ eſt: Erãr enim funebres cãtilene quas ad rirhmũ precinẽribus aliis turba reſonabar. Ergo quaſi vt legitimũ populi funus exprimeret, plangẽdi ſciẽtes denunciar cõuocandos. *Væ deſiderantibus diem domini, vt quid eam vobis? Dies domini,iſta, tenebræ & non lux: Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei vrſus, & ingrẽdiatur domum, & innitatur manu ſua ſuper parietem, & mordeat eum coluber: Nunquid non tenebræ Dies Domini & non lux & caligo, & non ſplendor in ea?* Conſilium & propoſitum pietatis diuinæ, genrium magiſter oſtendens: Bonitas,inquir Dei ad pœnirentiã te adducit, ſecundum autem duriciã tuam & cor impœnitẽs, tu ribi tezauriſas irã in die irę,vt ipſa dilatione cumulatã excipias vltionẽ. Hoc ergo propoſito cõſulendi per multorũ regũ ętates prophetalis cõminatio perſonabar:& pręibat deſcribẽdis calamitatib' terroris ambirio, quæ in pectorib' audientiũ, formidinis & correctionis ſuſcitaret affectũ: ſed illi qui abuti remediis adſueuiſſent, dilationem pœnarũ atque mortiũ ad mẽdacij argumenrũ trahebant, dicentes, videlicet prophetas cõmemorãdo, diem domini vanos excitare terrores. Ergo inter cætera quæ laſciuè improbéq; loquebantur, iſta quoque cũ irriſione dicebãt, videlicet ſe deſiderare diẽ domini, et vt tandẽ reuelaretur optare, nõ q vetis deſideriis eã poſtularent, ſed q nequaquã veniẽnre, cõminantiũ prophetarũ falſitas proderetur. Proinde ſacri legis cõſcia ſuæ veritaris cenſura denũciat, quod illã deſideratę diei profeſſionẽ afflictio multiplex cõſequatur, nec eis illud tẽpus ad bona argumẽta, ſed ad ſtipẽdia dura reſpondeat, talẽſque calamitarũ oriantur proceſſæ, vt illic acerbius diſcrimen ſemper occurrat, quocũque miſeri cõfugiendũ putarint. Dies (inquit) ille ſqualebit

adeo angotũ tenebris, vt nullũ conſulentiæ lumen relinquat, ſed à pernicie in petnicié ſe fotmidine miſertimi exagirãte diſcurrant: vt ſi quis fugiẽs in ſequẽtẽ leonẽ vrſis ſæuiẽtib⁹ obuiet, ac ſubitę formidinis augmẽta perpeſſus, domũ aliquã occulẽdus irrũpat, cũque manũ parieti, vt poſt tantã conſternationẽ paululũ requieſcat, admouerit, morſum ſerpentis in foramine latẽtis incurrat: ſicque veneno in viſcera labẽte, diſpereat. *Nunquid nõ tenebra dies domini, & nõ lux & caligo & nõ ſplendor in ea?* Nõ ſolũ tenebroſam, ſed etiã caliginoſam illã eſſe noctẽ denũcio, qua videlicet & lux ſecuritati abigetur, & nulla conſolationũ ſydera ſublucebunt. *Odi & proieci feſtiuitates veſtras, & non capiam odorem cœtuũ veſtrorũ. Quod ſi attuleritis mihi holocauſtomata, & munera veſtra non ſuſcipiam, & vota pinguium veſtrorum nõ reſpiciam. Aufer à me tumultum carminum tuorum: & cantica liræ tua non audiam, & reuelabitur quaſi aqua iudicium, & iuſtitia quaſi torrens fortis.* Quamuis arguendo Iſraeli id elt, decem tribubus, maiote parte orationis inſtitetit, tamen etiam Iudæ delicta contingit. Siquidem & inter principia operis cùm intuliſſet diuerſarum gentium mentionem, petuenit ad Iudam, & ait: Super tribus ſceleribus Iudæ & ſuper quatuot non cõuertam eum, eo quod abiecerit legẽ domini, & mandata eius non cuſtodierit. Deceperunt enim eos idola ſua poſt quæ abierunt patres eorum: & mittam ignẽ in Iudam, & deuorabit ædes Ieruſalẽ. Quãquã ergo Iſraëli vehemẽtior inſtitiſſet, tamẽ poſtquã ad exprimendã diẽ domini, id eſt, vltionis tẽpus ſermo peruenit, eiuſque ſeueritatẽ diuerſis imaginibus explicare cõtendit, quæ vtique terribilis põpa vindictæ nõ minus Iudæ, quã Samariæ plebibus imminebat: ceremoniarũ quoque ſolatia, quæ profanato Iſraële Iudas adhuc videbatur celebrare, eneruata potius & abiecta mõſtrauit, cõmẽdandæ videlicet occaſione cẽſuræ, apud quã inter dãna morũ placamẽta eiuſmodi nihil valetẽt, æquũ ſe iudicẽ vtriſque fore tribubus indicauit. Ergo dilaratione ſentẽtię etiã Iudæ cũ Iſraele denũciat, quoniã cœtus eorũ oblationẽſque faſtidiat, & vota in quibus ſoleãt pingues hoſtias immolare contẽnat: carminibuſque quibus Dei canãt laudes, ita offendatut, vt tumult⁹ magis ſe pronũcier ſentire, quã cœtus. Hæc ſiquidẽ omnia religionis officia tũc grata eſſe deo, tũc placita: quãdo cũ bonis morib⁹ exhibẽtur. Cæterũ ſi ea vſurpẽt ſacrilegiis & iniquitatib⁹ ſeruiẽtes, ita nihil promoueãt ad impetrãdã ſalutẽ, vt oratio eorũ fiat in peccatũ. His ergo cũctis ſolatiis cõuictis atque depulſis, iudiciũ dei reuelabitur quaſi aqua: quod ne obſcurũ eſſet, adiecit: & iuſtitia quaſi torrens fortis. Inũdatio eas nimirũ immiſſę calamitatis abripiet, & diluuij inſtar extinguet. Diuerſis enim imaginibus, potẽtiã & cognitionẽ vindicãtis geſtit exprimere: quæ ſicut poteſt fletibus antequã irruat mitigari, ita cũ inciderit nõ valebit eludi. *Nũquid hoſtias & ſacrificiũ obtuliſtis mihi in deſerto quadraginta annis, domus Iſrael? & portaſtis tabernacula Moloch & imaginem idolorũ veſtrorũ, ſydus Dei veſtri, quæ feciſtis vobis. Et migrare vos faciã, trãs Damaſcũ, dicit dominus, Deus exercituum nomen eius.* Huius loci etiam beatus Stephanus ſub tempore glorioſę meminit paſſionis. Nam cùm furentium Iudæorum cinctus agminibus de prænunciato à ſactis vatibus redẽptoris noſtri myſterio diſputaret: Conuertit, inquit, deus & tradidit illos ſeruire militiæ cæli, ſicut

cut ſcriptum eſt in libro prophetarnm. Nunquid victimas aut hoſtias obtuliſtis mihi xl. annis domus Iſrael, & ſuſcepiſtis tabernacula Moloch, & ſydus Dei veſtri rēpha: figuras quas feciſtis vobis adorare eas, & transferā vos trās Babylonem. Locus verò ipſe quāquā apertam habere videatur cauſam, id eſt cenſurā iniquas plebes increpantem, tamen ita ſententias miſcuit ad diuerſa tēpora pertinētes, vt nō parū obſcuritatis offuderit. Denique Hier. in hoc loco adeo miſerā recepit opinionē, vt diceret quia xl. annis quos in ſolitudine referūtur egiſſe, non deo ſed idolis ſeruiſſe videātur: cùm nihil vtiq; tale hiſtoria cōſignet, ſed tantum ꝙ caput vituli, Moyſe morante conflauerint: ꝙ tamē ſtatim eodē iubente contriuerint. Non ergo ceremonias legales ſyderibus aut angelis offerebāt, quarū ritū & ordines auctor noſter proprio ore compoſuit, ſibique vni omnia offerenda mandauit. Secundū conſuetudinem ergo ſcripturarum diuerſa quidem tempora, cæterum ſimilia increpantis ſermo cōiunxit, vt oſtenderet quia in præſentibus ſacrilegiis profanos imitarentur parentes, qui ſibi Deos improbe fieri poſtulantes, in vaſta ſolitudine concidiſſent. Quid ergo ait mirum ſi & hi de propriis finibus exigantur trans Damaſcum, videlicet in Babylone vltráque perituri? Quod autē poſuit ſydus Dei veſtri, in hebraico dicitur ſtellæ habere nomen, i. Luciferi, quē vſque hodie Sarraceni colere feruntur. De quo tamē nihil tale ſcriptura commemorat, videlicet eo tēpore quo fuit caput idoli fabricatum, ad ſimilitudinem nimirum Ægyptij bouis quē Apim nominant, quod ſtellis quoque ſeruire decreuerint. Sed colligimus quia per imitationē Aegyptiæ ſuperſtitionis, aliis quoq; gētibus cōponantur, quaſi nihil ſit profanitatis, quod nō per ſuſceptionem vnius idoli venerari & colere cēſeātur. Fit antē cōtextus in ſenſibus, ſi his quæ fuerāt interiecta, ſepoſitis, ad illud quod dixerat, Væ deſiderātib⁹ diē domini, hoc reſpiciat quod ait, Nūquid hoſtias & ſacrificiū obtuliſtis mihi in deſerto, i. longanimitate & beneuolētia mea, quæ differt longis tēporib⁹ vltionē, ita abutitur veſtra profanitas, vt argumentemini nūquā vēturū eſſe illud exitiū, ꝙ necdū venerit, cū fuerit ſæpe promiſſum, quaſi nō ſuppetant exēpla quibus agnoſcatis cōſuetudinē meā, quia his nimirū qui deſtinātur exitio, lōgū ad pœnitēdū tēpus indulgeat. Sed vt pręter mittā reliqua, ſaltē illud aſpicite: quia cū eductus de Ægypto populus ad montē Sinę perueniſſet, & cōſiſtēs inter miracula meis digna virtutib⁹, ad cultū tamē idolorū, quē reliquerat, reuertiſſet, meruit exitio deſtinari. Ego tamē, nec ſacrificiis eorū nec muneribus mitigatus, xl. annorū tēpus indulſi, neque itā ſubito in reos ſæuire promiſi. Cęterū agmina ſenſim iā ſentētię addicta cōſumpſi, ſicque nec indulti temporis lōgitudo, ꝙ denūciatū eſt, fruſtrauit iudicium. nec accēſam præcipitauit horror criminis vltionē. Cur itaque dubitetis futurū ꝙ iam factū videtis, id eſt, ideo vobis denūciari vēturas calamitates, nec eaſdē celeriter inferri, vt emēdationis ſpaciū prębeatur, nō vt euaneſcat vltio, cui nihil valebit tēpus officere. Vos autem quoniā bonitate Dei impudēter abutimini, cōſequetur finis eorum parentum quos in ſacrilegiis eſtis imitati: vt ſicut eorum cadauera in vaſta ſolitudine corruerunt, ita & vos de patriis excuſſi finibus, in barbara regione moriamini.

CAPVT 6. LIB. 2

V*Æ qui opulenti eſtis in Siõ, & confiditis in mõte Samariæ: optimates capita populorum ingredientes põpaticè domũ Iſrael.* Exoſam quidem deo ſemper fuiſſe ſuperbiam, frequẽs ſcriptura commendat, quippe quę initiũ peccati talis fuerit, vt Angelos in dęmones cõmutauerit. Vnde & beatus Dauid ſollicite deprecatur ne ſubiaceat proculcatui ſuperborũ: ibi enĩ, inquit, ceciderũt omnes operãtes iniquitatẽ. Hic tamẽ propheticũ ordinẽ in increpatione cuſtodit vt ſuperbiã quaſi fructũ eſſe impietatis oſtẽdat, per quẽ tenorẽ Apoſtoli quoq; ſermo videtur ingreſſus: qui cũ diceret quod creaturis, creatore relicto ſeruiſſent, enumerationẽ deinceps facinorũ flagitiorũq; ſubiecit: propterea illos nefandis actibus ſcatere pronũciãs, quòd pietatis erga deũ iura temeraſſent. Væ, inquit, ergo vobis qui opulẽti eſtis in Sion, & cõfiditis in mõte Samariæ, nõ quo pauperũ crimina leuius æſtimemus, ſed vos ſcelerũ maior pulſat inuidia, quos maior extendit opulẽtia. Quo enim magis eſtis de honore ac facultate cõſpicui, hoc vos decuit maius ſtudiũ religionis habuiſſe: nũc verò nõ minꝰ impietate quàm pecunia locupletes eſſe cõtenditis. cõprehẽdent ergo vos lamẽta grauia, quia ſecundũ diuinã ſentẽtiã exiguis poteſt miſeratio nõnulla cõferri, potentes autẽ potenter tormẽta patiẽtur. Inter tãtas ergo miſerias regionũ, quas de vel amiſſis viribꝰ, vel de irruẽtibus iã calamitatibꝰ experitur, in locorũ præſidiis & munitione cõfiditis: in Siõ videlicet & Samaria fore vos tutos aduerſus irã iudicis æſtimãtes. *Væ qui opulenti eſtis in Sion & cõfiditis in monte Samariæ: optimates capita populorũ ingredientes pompaticè domum Iſrael.* Nunquã enim vos magis quã aduerſorũ tẽpore publicaſtis, quãta vos luxurię impleuiſſet ambitio, qui gentis imperio maiore iã ex parte cõſumpto, intra obſeſſas tamẽ vrbes opulẽtia tumetis luxuriaque diffluitis. *Trãſite in Calãne, et videte, et ite inde in Emath magnã, et deſcẽdite in Geth Palæſtinorũ, et ad optima quæq; regna horũ, ſi latior terminus eorũ termino veſtro eſt.* Intulit oportune externarũ gẽtiũ mẽtionẽ, & per occaſionẽ alterius ſermonis, oſtẽdit quia & aliis regiones quas incolerẽt, & regna quibus florerẽt, rerũ cõditor deputaſſet: illos ſiquidẽ populos plura nõ cupere, iſtos verò & ingratos & profanos doceri, qui ita fuiſſent vrbibus peſtilẽtes, vt quos ante per exẽpla corruperãt, eoſdẽ poſtea faſtu prędę protererẽt. Notãda verò diuini forma iudicij, apud quã nõ pro afflictorũ qualitatibus affligẽtiũ quoq; merita põderãtur: vt ſi nocẽtes nõ fuerint q̧ terũtur, excuſabilis quoq; deprimẽtiũ videatur iniuria: ſed ita rei ac ſi ſanctos violauerint arguãtur. Neq; enim odio malignitatis alienæ, cæterũ impetu propriæ iniquitatis inſiliũt: prædonũ nõ cẽlorũ animum deferẽtes, quorũ vt iniquitas exprimatur, profanarũ eis cõterminarũque gẽtiũ modeſtia & quædã probitas antefertur. Trãſite inquit in Chalãne in Emath nagnã, in Geth Palęſtinorũ, & diligẽter inſpicite ſi latiores veſtris terras quas incolerẽt acceperint: quarum ita ſunt forte contenti, vt nihil aliud videãtur expetere. Quæ ſane exprobratio, vt illos cupiditatis accuſat, ita deſiderat explicari. Inconſequens enim videtur, vt poſtquam opulentiæ ac luxuriæ crimen obiecit, ad comprobationem adduceret eos qui breuiores terras viderentur incolere.

Poſſet

Poſſet enim referri, ideò iſtos plus habere iactátię quia maiores opes delatę ſibi regionis vectigalibꝰ collegiſſent, nullámq; ad exprobrãdum vim cõparatio illata retineret, quia hoc fiebat quod ipſa conſequentia poſtularat. Quis ergo ſenſus hic eſt quẽ verba deſtituũt? ille nimirũ qui parricidales animos in ſacrilegis plebibus fuiſſe cõuincit, quẽ alius propheta i. beatus Oſee euidẽter oſtẽdit, cùm diceret: In diebus deſolationis oſtẽdit fidẽ, facti ſunt principes Iudæ quaſi aſſumẽtes terminum. i. decẽ tribubus Aſſyrio vincẽte trãſlatis. Iudę populus, miſericordiæ & cõpunctionis alienꝰ gaudebat, dilatationẽ ſibi finiũ cõtigiſſe. Hoc ergo intuitu & nũc propheta nõ ſolũ in Iuda, ſed etiam in ipſo Iſraële qui captiuitati prior ſubiacuit, impios principes exultaſſe demõſtrat: ꝙ popularibus incoliſque regionis varia clade cõſumptis, iſtis velut inter vrbium mœnia liberãdis, latior poſſeſſio proueniſſet: ꝙ tamẽ tribui Iudæ magis crimen obiectat, eius quippe in ſequẽtibus nomẽ appellat. Meritò ergo & hoſtias & munera eorũ vicina quoq; gentiũ laudata parcitate damnauit. Sed videamus & reliqua. *Qui ſeparati eſtis in diem malũ & appropinquatis ſolio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, qui canitis ad vocem pſalterij, ſicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici bibentes in phialis vinum & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph.* Eorũ quos ſupra optimates vocauerat, põpaticè ingrediẽtes domũ in diuitiis & epulis ſuis gloriantes, atque humiliũ capita deterentes, fraterna etiã captiuitate gaudẽtes, conſequenter epulas & delicias percucurrit. Væ, inquit, vobis qui ſeparati eſtis in diẽ malũ, quibus tẽpus videlicet vltionis impẽdet, cui vos eſtis ita dicati, vt videamini ad hoc prorſus electi. Quod autẽ ait, & appropinquatis ſolio iniquitatis, vel ſic intelligere debemus, vt coniũctiua iſta, quæ eſt prę̨lata cõiũctio i. appropinquãtis, vim rationalis cõiũctionis obtineat i. quia vt ſit ſẽſus, ſeparatos in diẽ malũ qui appropinquauerint ſolio iniquitatis, videlicet ideo puniẽdos, quia in alios exercuerunt iniqua iudicia: vel certe ſoliũ iniquitatis appellat, quo in iuſtitia examinata dãnabitur: ſicut iudiciũ pecuniarũ & cedis vocamus, nõ quo peculatus aut homicida perpetrẽtur, ſed cuius examine puniãtur. Sub tali autẽ ſcelerum atrocitate degẽtes, adeo nihil de penitẽdi ſtudio cogitatis, vt omnia luxuriatũ inſtrumenta generáque ſectemini, nec totos dies luſui dediſſe cõtẽti, toris eburneis & ſtratis mollibꝰ incubetis: vt obſcœnitatis operi corpora ſericis fota ſufficiãt: epulas autẽ veſtras etiã auriũ voluptate cõditis. Nã cùm electos de gregibus & armẽtis agnos vitulóſq; cõſumitis, & vſq; ad temulẽtiã vina defunditis, pſalteriũ & liras facitis concrepare: hiſque flagitiis, etiã cõtumelias antiquitatis adiũgitis. Dicẽtes videlicet ea vos habere organa, quę Dauid beatiſſimo ſuppetiuerint: neque miſeri conſideratis tãtum inter ſtudia quãtũ inter merita veſtra atq; illius intereſſe. Dauid enim laudes creatoris legéſq; virtutis & remedia perturbationis ſacro carmine perſonabat, vos verò è contrario incẽtiua luxurię cũ iniuria creatoris (cuius lex ſpernitur) concrepatis. Ille epulis ſobriis & propheticalibus delectabatur ac muniebatur vnguentis, vos verò ebrietate crapulaque, oleo etiam vulgari, & quod

ſit atte cortuptũ, madetis. Denique ille, miſeticotdiæ plenus affectu, multis poſt ſeculis vẽtutas ſuæ genti calamitates, & fletibus ptoſequebatut, & ptecibus. Vos verò eaſdem iam illatas iãque graſſantes, ita ſiccis oculis intuemini, vt eas veniſſe particidaliter gaudeatis. Quod etgo ait: nihil patiebantur ſuper cõtritione Ioſeph, ad cõpaſſionem retulit, quam in pectoribus veldiligentiũ vel miſetantium nouetat ſolere cooriri, quam dutitiã etiam illud ſub perſona iuſti carmen accuſat. Quæſiui qui ſimul mecũ contriſtatetut, & nõ fuit: & cõſolantes me, & non inueni. Cùm etgo Ioſeph, id eſt decem ttibus captiuitas occuparet, nullum Iuda miſeticotdiæ, nullum cõpaſſionis ſenſit affectum: quidni, cùm magis putaret augendę opulentię tempus oblatum, ſi ſuis finibus ftatetna ruta cõiungetet. Tale autem votũ ac tale propoſitum, quid tecipiat, audiamus. *Quapropter*, inquit, *nunc migrabunt in capite tranſmigrantium, & offeretur factio laſciuientium*, id eſt, inanitatem ſperum ſuatum ptotinus fatebuntut, quando & ipſos comptehenderit, quæ fuerat paululum dilata captiuitas. Exigentur enim de ſuis finibus in capite tranſmigrantium, id eſt, inter ptimos iſti qui ſe tutos fore crediderãt exulabunt: ſicque cetetuę luxutiantium diſpetibunt. *Iurauit Dominus Deus in anima ſua dicit Dominus exercituũ. Deteſtor ego ſuperbiã Iacob, & domos eius odi, & tradam ciuitatem cum habitatoribus ſuis. Quod ſi reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipſi morientur.* Vt grauitet ſe ho truiſſe deſpectum fraternę captiuitatis oſtenderet, in ptoferendæ vltionis verba iutauit. Quod autem ait ptopheta, per animam ſuam Deum iuraſſe, more noſtto dictum, quibus loquebatut intellige: vt quoniam nihil ptecioſius anima noſtta aut dulcius ęſtimamus, ille quoque nõ quaſi animal aliquod ex anima membtíſque compoſitum, ſed qui maieſtatem & vitam ſuam, animæ appellatione ſignauetit, deteſtari ſe domos Iacob ſupetbiamque iurauit, tantíſque eas eſſe calamitatibus ſubditutum, vt populoſæ familiæ tam aſſiduis mortibus abſumantut, nec ſupetſit in eis qui poſſit ſepelite defunctos: nomine autem Iacob, & Iudam, & Iſtaëlem paritet indicauit, quippe quos paulò ante iam in calamitate miſcuerat. Cùm ergo ad eam ſolitudinem multæ domus venetint, vt non inueniant fũnerantem, vicini venient & propinquorum buſta cutabũt: Neque honoratis ex mote condent ſepulchris, ſed vulgati ea incendio concremabunt, ingrediẽtéſque ipſi quos diximus vicini ne lateat in penetralibus, vel remaneat aliquis ſctutabuntur, ſibíque inuicem colloquentur. *Et dicent ei, Tace, & non recorderis nominis Domini, quia ecce dominus mandauit & percutiet Domum maiorem in ruinis & Domum minorem in ſciſſionibus.* Quid eſt quod ait, Tace, & non recorderis nominis Domini, cùm vtique magnitudo miſeriæ etiam obſtinata corda potuetit ad tecordationem iudicis & creatoris ſui inflectete, pérque hoc cõpetentius dicetetut. Recordemur nominis Domini, cuius indignatio tam multiplici nos calamitate vaſtabit. Senſum ergo in hoc loco latentem de ſuperioribus colligamus: Væ, inquit, deſiderantibus diem domini, vt quid eam vobis? dies domini eſt vobis tenebtæ, & non lux: non quo illi poſſent dãnationis ſuæ tempus expetere, ſed quia vt expoſuimus, abutentes dilatione

vindictæ

vindictæ, prophetas ipſos de mendaciis infamabant, quaſi comminantes ea mala quæ nulla eſſent ætate ventura. Ideo nunc ait, cùm noxiorum agmina promiſſa olim captiuitas occupauerit, & ille dies, id eſt, tempus aduenerit, quod ſe per irriſionem deſideraſſe iactauerant, tantus eos diuini nominis terror implebit, vt inuicem colloquantur: ne quis audeat recordari nominis domini, cuius offenſi tanta ſeueritas apparuerit, vt putetur excitanda commotio, etiam nominati. *Quia ecce dominus mandabit & percutiet domum minorem in ruinis & domum maiorem in ſciſſionibus* Paulò ante nomine Iacob & Iudam & Iſraëlem id eſt omnes ſimul tribus quæ inter ſe diuiſa fuerant, diximus indicatas. Hoc itaque præſens verſus abſoluit, qui & maiorem & minorem domum percelli ſciſſionibus, ruiníſque denunciat: diuerſis autem verbis vnum videtur oſtendere, id eſt euerſionem domorum. Quia enim ruinam ſciſſiones parietum præcedere ſolent, vtramque ruituram collapſione & ſciſſione ſignauit, maiorem autem domum pro numero tribuum, Iſraëlem, minorem vero Iudam vocauit, eaſque ambas ſicut ſimili iniquitate pollutas, ira ſimili denunciat calamitate perituras. *Nunquid currere queunt in petris equi, aut arari poteſt in bubalis quoniam conuertiſtis in amaritudinem iudicium, & fructum iuſtitiæ in abſynthium?* Gratiſſimus ſenſus, & qui elocutionis ſit genere contectus. Allegoricis enim verbis populo vitia quibus ſqualebat exprobrat: neque enim hic quadrupedes ſimpliciter aut equos ſignauit aut bubalos, ſed ſuperbiam profanæ gentis exaggerat: iam enim iudiciorum dulcedinem in conterendis innocentibus, in amaritudinem verterat, tãtumque ſibi de viribus arrogabat, vt nullis incommoditatibus ſe percellendam putaret: quippe quæ tantum ſibi opulentiæ comparaſſet, vt inſtar bubalorum nunquam videlicet aratris colla ſubdentium, continua libertate frueretur: nec per itinera equis difficilia, vt habenarum liber equus, cæterum per campos & prata diſcurreret. Ergo, inquit, certum eſt quod nec iuga bubalus portet nec per ſaxa equus ſponte incedat: vos autem, qui vos & iuga diſcuſſiſſe & frenos rupiſſe gaudentes, equi vobis in luxuria, in virtute & libertate bubali videbamini, rebus probare quod ſpebus hauſiſtis: id eſt, quia nullis ſubiaceatis imperiis. Quod cùm vtique in contrarium cadit, atque ad arbitrium hoſtiũ & per itinera aſperrima ingredimini, & graues labores cõfracta ceruice toleratis, confiteamini neceſſe eſt, nec equos vos eſſe nec bubalos, nec quicquam præſidij atque virium, vel opes veſtras comparaſſe vel mentes. *Qui lætamini in nihili: qui dicitis, Nunquid in fortitudine noſtra aſſumimus nobis cornua? Ecce enim ſuſcitabo ſuper vos domus Iſrael dicit Dominus exercituum gentem: & conteram vos ab introitu Emath vſque ad torrentem deſerti.* Adiuuit omnino expoſitionem præmiſſam, illam videlicet quòd ſe inſtar bubalorum & equorum liberos fortéſque crediderant, haud de conſcientia virium, ſed de propria opinione & ſpei vanitate veniſſe. Lætati enim, inquit, eſtis in nihili, dicentes apud vos: Nunquid in fortitudine noſtra aſſumimus nobis cornua, quę nimirum bubalorum formam videbantur oſtendere. Ergo de veſtris vobis tantum viribus arrogaſtis, vt putaretis præ-

N iiij

cepta poſſe tutò contẽnere, veniet ſuper vos fortis exercitus, têque priorem ô Iſraël, vincentium poteſtate vaſtabit: ab introitu Emath, id eſt, ab Antiochia vſque ad torrentem deſerti, partem ſcilicet quæ tangit heremum: Omnes videlicet fines tuos hoſtili crudelitate populabitur: & te, ô Iuda, ſub breui dilatione manentem, tamen vicino afflabit & conſternet incendio. *Hæc oſtendit mihi Dominus Deus, & ecce fictor locuſtæ in principio germinantium ſerotini imbris, & ecce ſerotinus poſt tonſorem gregis: & factum eſt cũ conſummaſſet comedere herbam terræ, dixi, domine deus propitius eſto obſecro, quis ſuſcitabit Iacob quia paruulus eſt? miſertus eſt dominus ſuper hoc: Non erit dicit dominus.* Prophetali ſermonem ſuum more contexit: Imo quid reuelationum in ſpiritu prophetæ conſpicari ſolerent: vnde etiam videntes vocabantur oſtendit, id eſt: quia eis rerum futurarum ſub diuerſa ſpecie, breues illæ quidem imagines apparerent, ſed quarum iam intelligentiam caperent: & ita in diuerſos mouerẽtur affectus, vel ad cenſuram nimirum vel ad miſericordiam pertinentes. Poſtquam ergo excitatũ iri genrem denunciauit quæ eis eſſet allatura perniciem, ne ipſa iudicij breuitas non ſatis auditorẽ moueret, explicandis quas viderat imaginibus immoratur, & per earum occaſionem quam ſedulò pro eis precaretur oſtendit, ne quis eum vel inſultantis, vel nihil dolentis animo annunciare illas calamitates putaret. Audite ergo in quarum me imaginum ſpectacula deus noſter induxerit, Stabat quidam qui in morem figuli locuſtarum fingeret, id eſt, formaret examina, eiſque numeros excedentibus id negocij delegaret, vt omnes ſegetũ fibras & cuncta germina quaſi indefeſſis morſibus paſcerẽtur. Quod autem ait in principio germinantium ſerotini imbris, ad augmentum oſtendit cladis valere: id eſt, vt tempeſtiui imbris tempora grauis ſiccitas occupare videatur, & longa pluuiarum expectatione defatigati vexatique cultores luciferi imbris ceperint habere ſolatia, ſicque raptim deſperatas collocarint ſementes: verùm cùm & ipſa ſemina vix & tardiſſime obruta germinare cepiſſent, priuſquam in culmos ſpicaſque cõſurgerent, locuſtis paſcentibus diſperirent: quod tamen malum, ne ſpes ſua vel exigua temperaret, alter ſerotinus poſt locuſtam veniret. Ecce enim, inquit, ſerotinus poſt tonſorem gregis: id eſt, ea germina quæ locuſta totonderant, vſque ad radices, ei qui ſequebatur abſumeret: cuius quoniam hic vocabulum ſiluit, de ſuperiore prophetia quid ſignauerit, colligamus. Ait enim beatus Iohel. Reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit brucus, & reſiduum bruci comedit rubigo. Ergo & propheta Amos ſerotinum, tonſoris reliquias inſequentem, brucum indicauit. Quod autem fictorem videt locuſtæ, cùm potuiſſet, quaſi extantis iá creaturæ euocator oſtendi, ad illud nimirum valet vt inæſtimabilis multitudo ipſarum animantium publicetur, quarum videlicet non quanta inueniri in mundo poterant examina congregentur, ſed per potentiam iudicantis qui ſit etiam vniuerſitatis creator, noua fingantur: cùm proinde cauſam formationis prodidiſſet impleta vaſtatio, & morientium multitudinem alimẽtorum conſumptio: Exclamaui inquit, Domine deus propicius eſto obſecro

fecto: Quis ſuſcitabit Iacob quia paruulus eſt? id eſt, Si per tuam indignationem ad tantam exiguitatem, quantam hæ pollicentur figuræ gens noſtra peueniet, quis eam poterit vlterius ſuſcitare, quam tali vaſtitate confeceris? *Miſertus eſt Dominus ſuper hoc, Non erit dixit dominus*, id eſt, efficacẽ fuiſſe deprecationem meam, docuit ſententię conſecuta mutatio. Promptus quippe ad miſericordiam Deus, plagam illam, cuius magnitudinem vidit me expauiſſe, ſubmouit: reſpondítque hoc non fore quod ne fieret ſupplicaram, verùm aliud quod eſſe iudicabat mitius intromiſit. *Idenim oſtendit mihi Deus. Ecce vocabit Iudicium ad ignem, & deuorabit Abyſſum multam, & comedet ſimul partem.* Niſi prudenter atque ſollicite quæ ſunt dicta capiamus, non exigua in ſenſibus detegetur abſurditas. Poſt ea ſiquidem damna, quæ depaſcens locuſta & ſequens brucus intulerat, quaſi mitior plaga ignis inducitur: cùm omnino non ſit ambiguum multo maiorem eſſe calamitatem quàm immiſſa operetur exuſtio, omni illa quam germinũ affetebat attonſio. Quomodo ergo dicit propheta, miſertum deũ & quaſi lachrymis interuentoris inflexum ad ignem vocaſſe iudicium, id eſt reos incendio deputaſſe, à quibus inopię periculum depuliſſet? Animaduertendum quapropter quia hîc nomine ignis tranſcurſum flammæ voluerit indicare, quæ licet ſui vehementia quod contigerit amburat: tamen quãdiu non immoratur afflatis, nec in ea quæ ſunt profunda deſcendit, nec robora quæ videbatur occupaſſe conſumit. Igitur locuſtarum aut brucorum imaginibus operi quod ſuſcepetãt inſidentium, internecionem voluit addictæ gentis oſtendere. Quod cùm in ſpiritu propheta vidiſſet, & per affectionem populo & per reuerentiam iudici debitam conſternatus occurrit: atque vt illa ſententiæ mutaretur atrocitas, obtinuit. Sed quoniam cõfetri plenam veniam non ſinebat populi inueterata profanitas, eiuſmodi pœna ſuccedit: quæ & ſi magnam partem immiſſa conſumat, tamen reliquias manere patiatur. Sic enim ait: *Ecce vocabit iudicium ad ignem dominus Deus, & deuorabit abyſſum multam: & comedet ſimul partem.* Sed propheta cùm effectus primæ ſupplicationis animaſſet, huic quoque denunciatui audet obſiſtere, & dicit paruulum Iſraëlem, imminutas videlicet eius copias internecione delendas, ſi iram hoſtium ipſe qui iudicat, quaſi incaſtigator, accenderet. Imagine autem locuſtæ Aſſyrios, & imagine ignis Babylonios ſignificatos eſſe quidam putarunt, non videntes quoniam repugnaret hiſtoriæ. Dicit enim propheta, & locuſtę & ignis plagas ſuis precibus fuiſſe ſubmotas, ac de vtraque reſpondiſſe dominum ſupplicanti. Non erit iſtud, id eſt: Nequaquam irruet iſta vaſtatio. Aſſyrius verò & Babylonius hoſtes victoriarum potiri, & Iſraëlem & Iudam graui cede vaſtarunt. Hic ergo oſtendit deus noſter per prophetam, qui erat imaginum ſpectator effectus, & quod populus Iudæorum multò grauius quàm ſuſtinuit mereretur exitium, & quod eum ethereus arbiter poſſet internecione delere, ſi hoſtium vel multiplicare numerum, vel indignationem voluiſſet accendere: & quod neceſſitatem quandam affligendæ eius gentis, quam nollet penitus interire, pateretur. Verùm, cùm has duas ſpecies imminen-

tium diſcriminum ſubmouiſſet, *Hoc mihi oſtendit ait dominus. Et ecce dominus ſtans ſuper murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij. Et dixit dominus ad me, Quid tu vides Amos? Et dixi, Trullam cæmentarij. Et dixit dominus ad me. Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Iſrael: non aduciam vltra ſuperinducere eum. Et demolientur excelſa idoli, & ſanctificationes Iſrael deſolabuntur: & conſurgam ſuper domum Ieroboam in gladio.* Magnam partem diſpoſitionum dei ſub quibus mortalium vita decurrit, propheta de quo loquimur, viſio publicauit: Nam cùm præcedentes ſententiæ vel comminantem iudicem oſtenderint, vel frementem & reorum mortibus leonis inſtar inhiantem. Qui motus vtique vel affectus à natura dei continua tranquillitate gaudentis, ſecundum rationem dogmatis docentur alieni, præſentis loci reſerauit occaſio, quo potiſſimum genere ad vlciſcendum deus noſter inſurgeret, relinquendo videlicet potius quàm fremendo. Nam quoniam calamitatum agger protinus irruebat, ſi ille ægrè deſtitiſſet, dicit eos ſe feriente collapſos, compunctioniſque gratia in reorum pectoribus excitandæ, eum ſibi & habitum ſumit & motum quem habuiſſet inimicus hoc permittente deſæuiens. Ideo cùm geminam eius ſententiam quam pro Iudæorum meritis propoſuerat, interueniens precatio ſuſtuliſſet, tertiam intulit: cui quidem propheta quaſi mitiſſimè non auderet obſiſtere, ſed quę affectum vltionis pleniſſimum contineret, inquit, Super murum enim litum, id eſt, structoria arte compoſitum, ſtare mihi rerum dominus videbatur, habens in manu trullam cæmentarij, per quam munus videlicet quo fungi conſueuerat, indicaret, id eſt, ꝙ & iugi eos propugnatione tueretur: &ꝙ frequenté medelá per quá ſanarentur & inſtaurarétur adhiberet. Cæterum, ſi iſta miſeris conferentem prouidentiam ſubmoueret, neminem eorum vel poſſe cohęrere vel poſſe ſubſiſtere. Ergo trullá hác, inquit, id eſt, curam meam qua, liniebantur & firmabantur quaſſa deponam, atque otium quoddam benignitati, quia ira Iſraël cogit, indicam, nec ſuſtinebo vlterius laborem cum impudenti nimirum prophanitate inefficaci pietate certandi. Sicque demum quid perpetrauere cognoſcent, cùm me nequaquá feriente ſed tamé nó protegente diſpereunt. Et demoliétur excelſa idoli, & ſanctificationes Iſraël deſolabuntur: & cóſurgá ſuper domum Ieroboam in gladio: Venient enim hoſtes ac plenú agentes triumphú ferro ignique deſęuient, fana & profana cú totis vrbibus cócremantes, atque Ieroboę familiam gladio vlciſcente vaſtabunt. Verùm poſtquam hucuſque concionantis prophetæ ſermo proceſſit, Amaſias quidam nomine, ſacerdos Idolorum miſit ad Ieroboam per idem tempus decem tribuum imperio pręſidentem: nunciauitque ei quòd Amos ſpiritu potius rebellantis quàm vaticinantis inſtinctu & nominatim ei, id eſt, regi denunciaret exitium. Et totum populum ita multiplici cóminatione terreret, vt etiam ſententię dubię fieret, quem videlicet regem ſequeretur incertus: totiúſque voluminis prophetici propoſitum breuiter amplectens Hęc enim, inquit, Amos dicit, *In gladio morietur Ieroboam & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua.* Ex quibus dictis conſequenter aduertimus quod etiam in noſtrorum

temporum

temporum negociis experimur, quia pars gentis humilior, id eſt quique populares, quominus habebant de nobilitate ſuperbię: hoc etiam prophetarum dictis facilius mouebantur. Sacerdotes vero & optimates cùm regis vitiis fauere contenderent, reſpuebant, imo criminabantur, & ſi liceret, interficiebant ſalutares magiſtros. Sed lectionis ordinem proſequamur. Cùm ergo ad Ieroboam regem quibus aduerſum Dei prophetam ſuccendi poſſet mandata miſiſſet, non contentus finem excitari quaſi certaminis prętolari: ſed vt quocumque modo vir ſanctus fugaretur exoptans, ad ipſum cõciliator acceſſit. *Et dixit Amaſias ad Amos, Qui vides gradere, fuge in terram Iudæ, comede ibi panem & ibi prophetabis: Et in Bethel non adiicies vltra vt prophetes, quia ſanctificatio regis eſt & domus regni.* Metuens credo ne reuerentia prophetę etiam regis indignatio frenaretur, per ſeipſum tentauit eum expellere, & cum honore compellans: Qui vides abi inquit, & ad vicinam Iudæ confuge regionem, vbi & viuere tuto valeas & docere. Hoc vero loco, id eſt Bethel in quo reſpicis aulam fabricatam & ſanctificationes regis, videlicet ſimulacrum cuius ſumus cultui cum ipſo principe mancipati, ne pergas vlterius eiuſmodi vocibus perſonare, quas nequaquam tibi fore impunitas intelliges. *Reſpondit Amos & dixit ad Amaſiam: Non ſum propheta & non ſum filius prophetæ, ſed armentarius ego ſum vellicans ſicomoros, & tulit me dominus cum ſequerer gregem & dixit ad me: Vade propheta ad populum meum Iſrael.* De occaſionibus reſponſionum etiam quæ tacita ſunt plerumque intelligenda ſuccurrunt, ſicut nunc propheta, cùm ei aruſpex dixiſſet vt fugeret, reſpondit nec ſe de prophetarum deſcendere ſtirpe, nec hoc munus ab initio ſuſcepiſſe, nec ideo tamen quaſi falſa vaticinantem debuiſſe auditoribus eſſe deſpectui. Sed quod illi ad eius contumeliam dicere ſolerent, hoc ſe etiam cum gaudio profiteri, id eſt, nec de choro ſe nec de ſtirpe prophetarum fuiſſe: cæterum paſtorali tantum officio deditum, & per ſaltus armenta ducentem, atque cibos ex arboribus viliſſime colligentem: a Deo inſpectore cordis electum & ad hoc prophetandi officium deſtinatum, ſecundum quem morem gloriatur & Apoſtolus cùm dicit. Quòd vbi placuerit Deo vt reuelaret filium ſuum, per me continuò non adquieui carni & ſanguini, neque ad anteceſſores meos Apoſtolos veni, ſed abij in Arabiã, & inde reuerſus ſum Damaſcum, id eſt, nec magiſterium aliquod nec priuilegium requiſiui, ſed ſtatim vocanti me redemptori noſtro ita proinde & impigre parui, vt ad opus prædicationis ingrederer. Ergo & paſtorẽ pecudum ſe beatus Amos profitetur, nulla ad opus hoc ambitione, ſed ſola vocantis electione veniſſe, qui dixit ad me (inquit) Vade propheta ad populum meum Iſraël. Ea ergo quæ ſupra comminãter inieci, debuiſti tu ô, Amaſia & omnes tui participes non vt mea ſed Dei per me loquẽtis dicta ſuſcipere, nec dubitare quod Dei voluntate ea quæ ventura cognoueram, nunciarem: quod ne neſcias, accipe experimentum eius qui in me loquitur chriſti. *Vxor tua in ciuitate fornicabitur, filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur. Et tu in terra polluta morieris, & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua.* Quid ergo tibi prodeſt audire nolle quod neceſſe habeas ſuſtinere, cùm

non te denunciantis verba crucient, ſed vulnera perſequentis. Proinde vt ſentias nulla arte impendentem remouendam ſententiam, prædico omnium te affectuum tormenta ſenſurum, id eſt: quæ maritus, quæ pater, quę clarus ciuis excipiat. Vxor enim tua non clādeſtina turpitudine polluetur, ſed in medio vrbis vincētium libidini ſubiacebit, & liberos tuos gladius te ſpectante cui non liceat lugere vaſtabit: túque ſimul dedecore & orbitate perculſus in terra polluta morieris, id eſt. vel in ipſa Iudęorum regione quā videlicet prius ſacrilegia ciuium, deinceps verò facinora hoſtium polluerūt: vel certe in barbaris finibus, quos ſemper eſſe politiſſimos ęſtimaſtis, & Iſraël in exilium turbine captiuitatis abigetur. Sed videamus reliqua. *Hæc oſtendit mihi dominus Deus, & ecce vncinus pomorum & dixit. Quid tu vides Amos? Et dixit, Vncinum pomorum, Et dixit dominus ad me. Venit finis ſuper populum meum Iſrael: non adiiciam vltra vt pertranſeam eum. Et ſtridebunt cardines templi in die illa, dicit dominus Deus: multi morientur, in omni loco proiicietur ſilentium.* Vſque ad præſentem locum denunciauerat calamitates quæ debebantur criminibus, fixaque æterni iudicis ſententia contineri, vt profani neutiquam euaderent impuniti. Sed cùm longa hoc ſonuiſſet vis orationis, nunc iam inferendarum pœnarum, vicinum etiam tempus oſtendit, ac ſecundum morem prophetarum imaginem quæ idipſum exprimeret, intromiſit. Sicut enim ſupra trulla cæmētarij curam prouidentiæ publicauit, quā de manu ſua iudex ſub indignatione deponēs docuit quod eos iam protegere ceſſauiſſet, ita nunc vicinitatem damnationis oſtendens, corripuit vncinum pomorum, id eſt quē illi habere ſolent qui aſcendunt in arbores vt poma diſtringant. Et quia per teneritudinē ramorum progredi ad extrema non poſſunt, conſiſtentes in ſolido ad ſe inflectunt capita ramorum, poma quæ matura viderint colligentes Ergo cùm & iudex ęternus iam oportunam cerneret vltionem, quaſi maturuiſſe ad ſuſcipiendam eam populos fecit intelligi, pronunciatque munus ſuſcepiſſe vindictę, nec vlterius impunitum Iſraëlē poſſe conſiſtere. Non adiiciam vltra vt pertranſeàm eum, ſicut videlicet collectores pomorum quæ adhuc acerba vident pertranſeunt, quæ vero ſunt eſui apta décerpunt. Ergo iam tempus implendæ ſententiæ vncini forma monſtrauit: eos ſcilicet qui videbantur florere diuitiis & abundare filiis ad debita ſupplicia pertrahētis. Stridebunt cardines templi in die illa dicit dominus, multi morientur: in omni loco proiicietur ſilentium. Nec ambiguum putes ô tu popule quid hęc vncini forma denunciet. Stridebunt cardines templi: id eſt. cum vrbibus delubra omnia in quibus fidītis deſtruentur, neque enim ianuæ eorum ſenſim pro venerantium recludentur officiis: cæterum vi expugnantium diſſilibunt, & profanum vulgus confuſa cede morietur: ſicque compita quæ multitudine ciuiū perſtrepebāt, lugubri ſilētio cōplebūtur. Videtur autem nomine templi cuius ait cardines ſtridere, Iudæ quoque calamitatem & templi apud Ieruſalem poſiti denunciare perniciem, niſi totus ipſe contextus decem magnis tribubus conueniret. Ergo eius cardines templi conuellendos dixit, de quo & ſuperius ait, Demolientur excelſa idoli & ſanctificationes Iſraël deſolabuntur

buntur

buntur, & poſt pauca apertius. Qui iurauit in delicto Samatiæ, & dicit: Viuit dominus Deus tuus Dan, viæ Berſabeę cadent & nõ reſurgent vltra. *Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes: Quando tranſibit menſis & venundabimus merces: & Sabathum, & aperiemus frumentum, vt imminuamus menſuram, & augeamus ſiclum, & ſupponamus ſtateras doloſas: vt poſſideamus in argento egenos, & pauperes pro calciamentis, & quiſquilias frumenti vendamus.* Hiſdem regulis quibus inſtitutus eſt prophetalis ſermo contexitur, vt quanquam ſuper omnia crimina cultum accuſet idolorum, quo videlicet deſerẽtes Deũ profaniſſimi reddebãtur: tamẽ etiam alias vitæ partes, id eſt, reliqua morũ delicta nõ ſileat: ſicq; vel oſtẽdat, quia magiſterium legis ſacræ vitiorum amore contẽpſerint, vel quales morũ fructus impietas proferat, quæ licet per omnes fere ſpecies improbitatis vagetur, tamen præ cæteris auaritiæ ſtudet: quæ & apud Apoſtolũ idolorum ſeruitus vocatur. Ergo & hic ſermo diuinus cũ ſacrilegos arguiſſet, eiſque iã vicinum minaretur exitium, exclamauit ſubito, quaſi qui prophanorũ vellet rũpere ſurditatẽ, vt ſi de ſtudiorũ meritis iudicare negligerent, ſed quæ erant fœda pulchris & vilibus anteferrent, ſaltem iam rebus in anguſtum redactis, & moræ vltionis fragore cominus ſonãte, aſpicerent in quẽ vſum pecuniã cõgregatẽt, quóue ære marſupia niterentur implere, quę certi eſſent ventura protinus in hoſtium poteſtatem. Audite, inquit, hoc qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terrę. Filij hominum vſquequo graues corde, vt quid diligitis vanitatem & diuitiis mendacibus impudenter inhiatis? Nihil de his auxilij, nihil imo ſolacij ſentietis, quę vobis & culparum cauſam faciunt & pœnarum. Qua ſpe credita, vobis iudicantiũ munera corrupiſtis, vt de oppreſſis necatiſque pauperibus ſpolia cruenta reciperetis, nec vllũ induſtriæ genus haberetis innoxiũ: neque enim ſolũ corruptione ſententiarũ in iudiciis deliquiſtis, ſed etiã cùm de agrorũ fructib' pecuniã redigere pergebatis, ipſa quę honeſte geri potuiſſent cõmercia polluẽtes, cõceſſę induſtrię votorũ ſcelera miſcuiſtis. Quando enim aiebatis: Trãſibit mẽſis & venundabimus merces & ſabathum, & aperiemus frumẽtum, vt imminuamus menſurã & augeamus ſiclũ, & ſupponamus ſtateras doloſas: non minus ergo auaricia quàm iniquitate peccantes, publicam expectabatis & optabatis inopiam: & quanquam luxurioſiſſimi perque hoc inertiſſimi, tamen faſtidiebatis ferias ſabathorum, quia indicto ocio vno ſaltem die vos à fraudibus continebant. Ergo increpabatis, inquit, tranſeuntis otij tarditatem: ad actuoſa nimirum tempora feſtinantes, in quibus eſurienti populo magnis preciis vẽderetis, non ſolum frumenta, ſed etiam quiſquilias quas vtique proiicere ſolebatis, talia apud vos mutua iniquitate meditantes, vt poſſideatis in argento egenos, & pauperes pro calciamentis. Cùm ergo vos ita geſſeritis humanitatis inimicos, vt quo eratis cęteris ditiores, hoc vos crudeliores ciuium turba ſentiret: & nec ipſa vos rerum copia ad largiẽdũ vocaret, debetis profecto nullã cõſequi ab ęterno iudice miſericordiã, quã proximis veſtris tanta obſtinatione, tantáque impudentia denegaſtis. *Iurauit dominus in ſuperbiam*

Iacob ſi oblitus fuero vſque ad finem omnia opera eorum, magnitudinem iniquitatis tuæ ô Iſraël. Creatoris indignatio publicauit, qui ſe etiã obteſtatione cõſtrinxit, quod nullus tot malorum immemor redderetur: ſed donec vltimo vos finiret exitio, vim ſeueritatis intenderet. Simul etiam latentes reorum detexit affectus, qui cùm viderentur in fraude menſurarum & ponderum per ſolam auaritiam deliquiſſe, in ſuperbiam eorum ſe ſurrecturum minatur: oſtendens profectò quia nunquam illi tot crimina, niſi per contemptum legis admitterent, atque vt pecuniam immodice, ita etiam præcepta Dei viliter æſtimarent. Non eſt, inquit, quòd eorum faſtum contumeliis inopum terminetis, longe vlterius effrænata impiorum proceſſit audacia: noſtrum inquam hauſere cõtemptum, propter quod meritò, qui ſum inſpector animorum, ſuperbiam eorum deteſtor: & iuraui in ira mea ſi introibunt in requiem meam. Quæ enim poteſt cẽſuram miſeratio temperare, cùm tali atrocitate graſſenrur, vt vniuerſa eorum regio mereatur intremere, cupiens eorum pondere quos degeneres aluit liberari. *Nunquid ſuper iſto non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius, & aſcendet quaſi fluuius vniuerſus, & eiicietur & deflues quaſi riuus Ægypti?* Quid eſſet terrã moueri quod per ſcema vtique terroris edixerat, ſubiecto ſermone patefecit dicendo. Et lugebit omnis habitator eius. Venier, inquit, olim promiſſa & hactenus delata captiuitas: iam quippe vltionis negocium. Ille quem ſupradixi ſententiæ noſtræ vncinus attraxit. Et implebitur omne quòd tam contemptus protuli quam iuratus, omniſque Iſraëlis populus non maiori difficultate, quam riuus Ægypti videlicet Nilus effluet: atque ad Aſſyrios tranſire cogetur. Cuius temporis erit tam triſtis & acerba facies, vt die medio ſol defeciſſe & nox irruiſſe videatur. Ita enim nulla ordinum diſtinctio, lux conſilij nulla remanebit: ac ſi palpabiles tenebræ terram & cælum patitet miſerorum oculis abſtuliſſenr. *Et conuertam,* inquir, *feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum: Et inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluicium. Et ponam eum quaſi luctum vnigeniti, & nouiſſima eius quaſi diem amarum.* Quoniam non vnã perſonam, ſed populum ſimul inſtitutus ſermo deſignat, ideo permutatio & numeri contingit & generis: vt tum pluraliter tum ſingulariter alloquatur. Conuertam, inquit, feſtiuitates veſtras in luctum, & cantica veſtra in planctum: id eſt, æmula lætis cuncta ſuccedent, & quæ liberi ad voluptatem paraſtis, luctui ſubiiciet immiſſa captiuitas: corporáque nobilium pteciofis paulò ante tecta ornamentis, cilicium pannique conueſtient. Quod totum tẽpore captiuitatis obtingere vtinã lectione tantùm indicante noſſemus. Sed tam ftequẽs noſtris tẽpotibus eiuſmodi eſt facta cõditio, vt quidquã melius ſperantiũ miremur audaciam. *Inducam,* inquit, *ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper caput caluiciũ:* & ornamẽta corporũ, firmamẽta viriũ perdetis, vt cæſaries vel ludibrio vel morbo incipiat conſumente defluer, & ponã eam quaſi luctũ vnigeniti & nouiſſima eius quaſi diem amarum, id eſt, gentis Iſraeliticæ ſtatus, ab arce fœlicitatis antiquę ad ima deſcendit miſeræ ſeruitutis: vt tam acerbo luctu digna ſit, quàm

illa orbitas quæ de vnigenitis conſueuit accidere, vbi non ſolum amiſſa pignora, ſed etiam poſteritas extincta lugetur. Sed videamus & reliqua. *Ecce dies veniunt dicit dominus, & mittã famem in terram: non famem panis neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum domini, & commouebuntur à mari vſque ad mare, & ab Aquilone vſque ad Orientem circuibunt, quærentes verbum domini & non inuenient.* Inter extremas calamitates eius populi qui legis conditione floruerat, numerandum eſſe monſtrauit defectum ſalutarium magiſtrorum, quidni cùm ea ſit conditio, vt ſi diſcenda non audias, ſubeat imperitia, perque hoc ignorantiæ nocte verſeris, atque in multiplices miſerias velut luminibus captus incurras. Qui enim, vt alius propheta denunciat, non didicerit iuſtitiam ſuper terram, veritatem non faciet, ſicque mendacia loquentes peribunt. Propter quod, & populo cui per Oſee prophetam exprobratum fuerat, quia ſcientiam repuliſſet, ob id quia ipſe ab omnipotẽte domino mereretur repelli, etiam in præſenti loco ſub denunciatu pœnæ idem crimen obiicitur, vt qui pietatis magiſtros ſtudiis fuerant profanitatis exoſi, quantùm in exitium ſuum laborauerint agnoſcant: qui hoc videlicet peccando fecerint, quod eis iudex inter cætera imo ſupra cætera ſupplicia comminetur, id eſt, inter captiuitatis ærumnas doctrinæ eos egeſtate feriendos, vt illo inſigni, quo inter omnes nationes conſpicui fuerant, deſerantur, nec quiſquam eos prophetarum vel inſtruat ignorantes vel conſoletur afflictos. Quod totum ſub hoſtili damnatione contingere aſſidua nos pericula docuerunt. Hanc autem minarum ſpeciem Eſaias quoque beatus aſſeruit, auferendum videlicet à Iudæa principem atque ſeniorem cõſiliorum, doctorémque prenuncians in eorum locum pueros reges & effœminatos principes ſubrogandos. Quod autem ait non famem panis neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum domini illis populis inferẽdum: quantum ad tenorem quidem pertinet lectionis eo ſenſu videtur illatum, vt dixerit non ſolum famẽ panis neque ſolum ſitim aquæ, ſed audiendi verbum domini eam fore penuriam, vt nuſquam valeant doctorem, etiam ſi eum auidiſſimè quæſierint, reperire. Neque enim quaſi doctrinæ ſpiritalis cupidos, per quæ hoc diſpendia eius grauiter æſtimantes edicenda, ſolorum magiſtrorum ablatione terreret. Secundum eloquia itaque ſcripturis familiaria non vtique negauit eos fame ſitique vexandos, ſed ſubaudiendum reliquit, non his ſolum quæ pro conditione mortalis vitæ bonis maliſque quaſi promiſcue interdum accidunt ſubiungandos, verũ alia maiore calamitate, & ea quæ ad omniũ reſpicit & non noxiis accidere non poteſt, eſſe plectendos, id eſt vt diuina eos doctrina non inſtruat, ſed auris eorum etiamſi adiurẽt ſe diſcere velle contemnat, quaſi quibus conueniat illud quod apud alium prophetam legimus. Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iuſtitias meas & aſſumis teſtamentum meum per os tuum, fingitur ſenſus ex omnibus quia pro ſceleribus & religionis & conuerſationis ſuę captiuitati barbaræ Iudęorum gens quondam dilecta ſubdatur: qui tantùm ſanè à priſci decoris arce defluxerint, vt voluntatis ſuę crimina recognoſcant in pœnis, atque ferorum tolerantes

iuſſa dominorũ doctrinam ſacræ legis nuſquã audiant inſonantem: cuius nimirum adhuc in patriis collocati finibus, illuminantia ſe præcepta contempſerint. Verùm vt contextus ipſius lectionis intelligentiæ huius tenorem poſcit, ita etiam debemus aduertere eadem quoque ad futurorum ſignificationem valere, eorum videlicet temporum, in quibus Iudæi ſceleratiſſime peccantes, grauiſſime conciderunt. Poſtquam enim vinea illa quę tranſlata ex Ægypto, plantata eſt in regionibus opimis, & ædificato templo torcular ſacri altaris accepit, expectataque vt faceret vuas fecit ſpinas, & non iuſtitiam ſed clamorem: ita vt cultores eius in ipſum filium patrisfamilias efferati, crederent ſe abſque moleſtia in reliquum eſſe futuros, quod cum legitimi hęredis interitu peruaſiſſent. Iurauit dominus Deus in ſuperbiam Iacob ſi oblitus fuero vſque ad finem omnia opera eorum, quorum tanta emerſit atrocitas, vt ipſa terra eorum moueretur, ac medium diem lugubris auferret obſcuritas. Sexta ſiquidem hora tenebræ factæ ſunt vſque ab horam nonam, & terra mota eſt, petræ ſciſſę, ſunt ſicque feſtiuitates eorum in luctum, & in planctum cantica peruenerunt, atque impiorum dorſa ſacco tecta ſunt, & capita ſenſere caluicium: venientibuſque in vltionem piaculi gentibus, Ieruſalem eſt obſidione circundata, atque adeo illiſa terrę, vt vlterius nequaquam poſſit adſurgere. Senſit ergo quaſi luctum vnigeniti, & amaro concluſa fine eſt gens illa, quæ vnigenitum Dei contumeliis plagiſque violauit, ſecutumque eſt verè tempus, in quo fame ſpiritalium bonorum conſumatur, nec penuriam panis aut aquæ ſitim, ſed audiendi verbum domini, videmus eos qui in verbum domini contumaces fuerant, experiri. Annon eorum iſta calamitas, in ipſa rerum atteſtatione collucet? Nam cùm ſpiritalis philoſophiæ erga dominum ſcilicet pietatem, erga proximos benignitatem & probitatem docentis, ab eis origo diſceſſerit, ad tantam ſtudiorum & doctrinæ ſunt inopiam deuoluti, vt à ſolis ortu vſque ad occaſum, id eſt, in toto orbe terrarum diſperſi, nuſquam verbum Dei quo vegetentur audiant: nec corruſcantis Euangelij fulgore tangantur, ſed inſtar infantium pro virtutibus morum vitalibuſque ſacramentis, rebus pudendis & ludicris intumeſcant: carnis videlicet conciſione, & ſabbatibus feriis gloriantes. Conſequenter ergo nec doctor apud eos aliquis eruditus, nec princeps, nec ſacerdos à quo reformentur exiſtit: quia loquente Moyſe oculi eorum velamine conteguntur, quod non aliter auferetur, niſi cùm in Chriſto qui nos redemit aboletur. Circumibunt, inquit, verbum domini quærentes, & non inuenient, quia eum qui verbum caro factus eſt negauerunt, ſicque lux in tenebris lucet & tenebræ eũ non comprehenderunt. *In die illa deficient virgines pulchræ, & adoleſcentes in ſiti, quia iurauit in delicto Samariæ, & dicit: Viuit Dominus Deus tuus Dan, & viuit via Berſabee, & cadent & non reſurgent vltra.* Licet ſui temporis mores propheralis accuſet oratio, tamen per cenſuræ cumulum, etiam futura ſigna conſequenter oſtendimus, atque ideo, & ſi ſermo progrediẽs ad negocia quę videbantur inſtare reſpexit, nihilominus & iſti cõditioni poteſt

quæ

quæ nunc Iudæos detinet conuenire. Neque enim abſurdum eſt ſi de præterita dignitate ipſæ tribus pulchræ virgines nominentur, quę vt tunc idola ſequendo, exitio leguntur addictæ: Ita nunc cùm redemptoré ſuum negarunt, idem commiſiſſe dicuntur, quod & cùm in Dan & Berſabee locatos vitulos adorarent, vt fiat ſenſus: Quia fruſtra ſe Iudæi chriſto domino non credentes, immunes impietatis exiſtiment, per id videlicet quod idola nulla venerentur, cùm nihil apud eos de antiqua patriarcharum pietate reſederit, quia nomen chriſti peruicaci infidelitate violando, participes & æquales idolorum cultoribus conteguntur: propter quod etiam in Euangelio pronũciat inſpector animorum: Qui me odit, & patrem meum odit. Proinde eos adducit cumulata damnatio, qui negando filium, patriſque pronunciantur inimici. Quod autem ait, Viuit Dominus Deus tuus Dan, & viuit via Berſabee, vulgi conſuetudinem denotauit, qui videlicet ſuperſtitione prolabens, & itinera plerumque quibus ad delubra itur, adiurat. Cadent, inquit, & non reſurgent vltra, id eſt, ſpei ſolariis inniti non ſinentur vlterius; vt putent vſque ad terrorem eiuſmodi cõminationes ſonare, ſtatímq; occurſum ire liberationis gaudia, ſicut leguntur frequẽter experti: ſed quia vltionis tempus cõprehenſus demum vncinus attraxit, patiendo ſentiant, quòd hactenus didicerant audiendo: & ita cadent vt rebus ipſis deprimentibus conterantur. *Vidi dominum ſtantem ſuper altare, & dixit: Percute cardinem & commoueantur ſuperliminaria, Auaritia enim in capite omnium, & nouiſſimum eorum in gladio interficiam.* Altare hoc quidã ſuper quòd vltor aſtiterit, legitimum videlicet quòd eſſet in Hieroſolimæ templo poſitum crediderunt, ſecundũ illud quod alius propheta dicit. A ſanctis meis incipite, videatur tẽpli quoque ipſius exitium comminari: ſed intellectum eiuſmodi loci cõtextus refutat. Mẽtio quippe Iudæ nulla pręceſſerat: Cæterũ decẽ tribubus ſpecialiter imminebat. Denique poſtquã dixit, Iurant in delicto Samarię: Et qui dicunt, Viuit dominus deus tuus Dã, & viuit via Berſabee: cadẽt, inquit, & nõ reſurgẽt vltra, ac deinde ſubdidit: Vidi dominum ſtantẽ ſuper altare. Cùm ergo ſignãtiſſime decẽ tribus Samariamque pulſauerit, altare quoque & delubrũ quód pręcipiat euerti, ipſum debem⁹ accipere de quo paulo ante dixit: Et venit finis ſuper populũ meũ Iſraël, nõ adiiciã vltra vt pertranſeã eum, & ſtridebũt cardines templi in die illa dicit dominus. Et paulò ſupra dixit ad Amaſiã Amos. Nunc audi verbũ domini: Tu dicis, nõ prophetabis ſuper domũ Iſraël & nõ ſtillabis ſuper domũ Idoli, propter hoc hæc dicit dominus: Vxor tua in ciuitate fornicabit, & filij tui & filię tuę in gladio cadẽt, & humus tua funiculo metietur: & tu in terra polluta morieris, & Iſraël captiuus migrabit de terra ſua. Quia ergo dixerat quòd in delicto Samariæ iurantes debito ſubderẽtur exitio, perſequitur ipſius comminationis effectum, & dicit ſe vidiſſe dominum ad eruẽda profanorum altaria conſtitiſſe. Et quamuis ſub imagine varia, rũ occurrentis tum ſtantis appareat, tamen quia omnia iuſſione perfecit, & dixit, inquit, miniſtris vel angelis nimirum vel gentibus, ex eius voluntate venientibus, vt percuterent valuas, & commota ſuperliminaria diſſilirent.

ſicque omnis ędium ruina ſequeretur, ſtatímque cauſas cõmotionis oſtẽdens: *Auaritia enim, ait, in capite omnium, & nouiſſimum eorum in gladio interficiam.* Quidam in elocutionibus videtur eſſe defectus, ſed ſi diligenter inſpicias, cõſilio potius quàm forte ſuſceptus. Quia enim toto volumine ſcelera eorum hiſque debita tormenta digeſſerat, meritò nunc compendium ſermonis elegit, vt & motum vulnera vnius vicij ſignaret indicio, & damnationis pondera ſuccincto nimium ſermone contingeret. Percuſſu quippe cardinum, & ſuperliminarium motu, ruinam fanorum: auaritiæ verò nomine in capite omnium commorantis, à principibus ad imos, ſordibus cunctos & ſacrilegiis horrere pronunciat: nouiſſimos verò eorum, quòd interficiendos hoſtili mucrone ſignauit, oſtendit neque exiguis eſſe parcendum: ſed optimates & vulgum cõfuſa cede perituros. *Non erat, inquit, fuga eis: Fugient, & non ſaluabitur ex eis qui fugerit.* Fugam pro effugio nominauerat: quod vt exponeret, poſtquam dixit: Nõ erit in eis fuga, continuò ſubiecit, fugiet & non ſaluabitur ex eis qui fugerit. Ergo quia nihil proderat fugiſſe capiendis, neque fugam eos arreptum ire pronunciat. Verũ ne hoc eſſet incertum intulit, quod ad expoſitionem valeret. Fugiet, inquit, & non ſaluabitur ex eis qui fugerit. Ex quo ſenſu eſt & illud in pſalmo: Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & angelus domini perſequens eos. Verùm ne hoc ipſum breuiter indicatum ſenſum eluderet audiẽtium, pergit ſententiã dilatare per ſpecies, vt affectum timoris longitudine deſcriptionis exaſperet, ſimulque commendat ſe indignante qui ſit totius orbis inſpector, nullam religionem, nullam eſſe creaturam quæ vel auxilium aliquod vel ſolatium valeat præbere damnatis. Poſtquam ergo dixit, Non erit fuga eis, Fugiet, & non ſaluabitur qui fugerit ex eis. *Si deſcenderint*, inquit, *vſque ad infernum inde manus mea educet eos: Et ſi aſcenderint vſque in cælũ inde detraham eos: Et ſi abſconditi fuerint in vertice carmeli, inde ſcrutans auferam eos: Et ſi celauerint ſe ab oculis meis in fundo maris, ibi mandabo ſerpenti & mordebit eos: & ſi abierint in captiuitatem coram inimicis ſuis, ibi mandabo gladio, & occidet eos.* Nõ quo horũ aliquem quos enumerauit locorũ, adire captus Iſraël aut poſſet aut cuperet, ſed vt magnitudo ſe æterni iudicis publicaret, ab impoſſibilibus exempla collegit, id eſt: Si me inſequente poſſent aut ad cæli ardua ſubuolare, aut vorari terrarum hiatibus, vt laterent, aut ſicut eſt ſtultitia plerumque metuentium, carmeli verticem peterent, quaſi tutas latebras: vel ſi in profunda marinorum gurgitum mergerentur, nuſquam tamẽ poſſent vim noſtræ vltionis effugere. Quibꝰ ſanè ne hæc ipſa forte qua puniãtur conditio blãdiatur, putẽtq; ſe ita ferenda captiuitate defungi, vt nihil in eos reliqui iuris habeam, quos dominationi barbaræ mãcipauero. Denuncio quia nec captiuorum valeant ſorte defendi, quibus videlicet parcere ſolet dominantium vel laſſata vel ſatiata crudelitas: ſed ibi quoque ad nutum meum iugulos eorum tela penetrabunt, neque enim cuiquam licebit miſereri eorum, in quos ego quoque fuerim ſęuire cõpulſus. Hunc autem colorem in laudem dei ſacrorum carminum ſcriptor excoluit: Quo ibo inquiens, à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cęlum

tu

tu illic es, ſi deſcendero in infernum, aderis. Si ſumpſero pennas meas ante lucem, & habitauero in extremis maris, illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Etiamſi dicam, Tenebræ occultabũt me; nóxque mihi conſolatio erit, conſidero rurſus atque conſpicio quia ſicut tenebræ, ita & lumen eius: id eſt, oculis Dei ita ſunt peruię, quamuis denſæ noctis tenebræ ſicut & lumen diei. Vt ergo beatus Dauid hæc cætera numerauit ſub diuinæ admiratione virtutis, ita etiam nunc per Amos & ad indicium virtutis ſuæ Deus noſter, & ad cumulum timoris valitura propoſuit: quodque nihil ſolatij poſſent inuenire monſtrauit, dicendo: *Et ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonum*, id eſt: hos ego puniturus aſpiciam, vt ſentiant in doloribus cuius potentiæ deum longa miſeri ætate contempſerint. *Et dominus Deus exercituum, qui tangit terram & tabeſcit, & lugebunt omnes habitantes in ea.* Videtur quidem ad indicium potentiæ ſuæ nomine totius terræ, totius orbis mentionem feciſſe: quod is videlicet, ſi Deus præciperet, abſque vlla difficultate deflueret, ſecundum illud Apoſtoli Petri qui ait: Quales oportet nos eſſe in ſanctis conuerſationibus, expectantes aduentum domini, in quo cęli magno impetu tranſibunt, & elementa ignis ardore tabeſcent; fierétque ſenſus eiuſmodi: O tu Iudęorum popule profanatibus dedite, hoc quod dixi te vltionis meæ vim nullis effugijs poſſe vitare, ne ita accipias quaſi omne quod poſſum in magnitudinem tuæ calamitatis expenderim. Quàm ſit enim hic exiguus meæ virtutis effectus, hic intelligere potes, quia ſi vniuerſa terrę molem iratus aſpexero, haud difficilius quàm cera ignis vapore ſoluatur. *Ego enim dominus Sabaoth*, id eſt exercituum, cui nimirum militãt innumerabiles angelorum cateruæ; qui mentem ſerò licet, demum tamen vltor accingor. Magnitudinem proinde tuæ calamitatis expendito, quia omnia poteſt, cuius te nũc ita perſequitur. Sed ad conſequentiam magis reſpicit lectionis ſi de Iudæa id quoque dixiſſe regione videatur, in quam comminationes ab exordio voluminis perſonabant. Cùm enim dixiſſet, Ponam oculos meos ſuper eos in malum & non in bonum: & quod nulla eos elementa vel auderent eos celare vel poſſent, conſequenter adiecit: quia rex virtutum eſſet, Dominúſque dominorum, qui illo pollutam regionem ſqualore veſtiret. *Et aſcendet ſicut riuus omnis & defluet ſicut fluuius Ægypti.* Id eſt in captiuitatem gens tota migrabit. Et ſicut alius propheta ait, Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens, Riuum enim Ægypti Nilum vocat, qui cùm inundatu annuo Ægyptia arua cõtexerit, ita rurſum in alueum ſuum fluẽta ſubducit, vt aquarum nulla fere in campis veſtigia relinquantur. Ergo & Samariæ populus qui quondam Paleſtinæ terram quaſi vberaturus impleuerat, dignitate ac libertate depoſitis, clauſtra alienæ dominationis intrabit, & nulla priſtini decoris ſigna retinebit. *Qui ædificat in cælo aſcenſionem ſuam, & faſciculum ſuum ſuper terram fundauit.* De laudibus Dei pergit contexta prædicatio quæ nunc videtur: ad illud enim quod dixerat, dominus deus exercituum qui tangit terram & tabeſcit, & lugebunt omnes habitantes in ea, cohæret iſtud: qui ędificat in cælo aſcenſionem ſuam, & faſciculum ſuum ſuper ter-

ram fundauit, id eſt, eius oculos nec ſi ad cælum aſcenderes, nec ſi in profunda pelagi mergereris, poſſes effugere, qui angelorum dominus eſt, qui mundum quem creauit & cōtinet, qui ædificat in cęlo aſcenſionem ſuam, & faſciculum ſuum ſuper terram fundauit. Eſt autem ſenſus, quia cùm in cæli ſolio pro ſui maieſtate conſidat, tamen dignatus eſt in terra quaſi proprium habere faſciculum, videlicet Abraham Iſaac & Iacob poſteros, quorum vocari ſpecialiter Deus, cùm ſit dominus vniuerſitatis, elegit. Faſciculum ergo quaſi poſſeſſionem vocauit, ſecundum illud Deuteronomij: Cùm diuideret excelſus gentes, ſtatuit terminos earum ſecundum numerum angelorū dei, & facta eſt pars eius Iacob, & hęreditas ipſius, Iſraël. quod vtique breuiter inſerendo, oſtendit quanta beneuolentia cum Iudæis geſſerit, quantiſq; eorū ſit ſceleribus aſperatus. Qui ergo ædificat, i. qui ædificauit & ab initio creaturæ ſacris legibus ordinauit vt ipſe in cælū quaſi in excelſa mūdi eius rector aſcenderet, & æterna illic damnatione conſideret, terram verò famulorum ſuorum ſancolatui deputaret, ſecūdum illud quod beatus Dauid eloquitur: Cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum. Cùm ergo ita ſit throno ſublimis & ſceptro, cúmque non ſolum ſydera ſed cæli cælorum cum tremore ſuſcipiant, tamen ad infima oculos ſuæ pietatis inclinat, & humilia ita reſpicit, vt nullam creaturam prouidentiæ ſuæ gubernatione deſtituat. Nam ſi faſciculum vt diximus, videlicet gentem ſacris ritibus imbuendam in honorem Abrahæ Iſaac & Iacob habere dignatus eſt, tamen ſecundum quod ſacrum carmen eloquitur: Bonus eſt dominus vniuerſis, & miſerationes eius ſuper omnia opera eius: ſolemque ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, pluit ſuper iuſtos & iniuſtos, non ſolum hominibus, ſed etiam auibus & iumentis alimenta ſuppeditans, ſecūndum illud Dauidicum: Omnia à te expectant, vt des illis eſcam in tempore: dante te illis colligent, aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate: Auertente te autem faciem tuam turbabuntur. Et alibi, Qui dat eſcam iumentis & herbam ſeruituti hominum, vt exhilaret faciem in oleo, & pane confirmet corda hominum. Vt ergo in victum hominum fruges & fructus terræ pariant, lapſo de nubibus imbre fœtātur, quarum eſt ad hoc creata mollicies, vt miſſæ in fluctus quaſi ſpongiæ compleantur: & eiſdem aquis à genuina ſalſedine ipſa transfuſione purgatis, atque in dulcedinem potabilem tranſeuntibus, ſitientia arua perfundant, diuerſitatemque ſeminum mirabili vbertate multiplicent: vnum eſſe certo iure dominum, qui hæc videlicet ordinauerit confitentes. Sed videamus quo proficiat diuinæ virtutis præmiſſa deſcriptio: *Nunquid nō vt filij Aethiopum vos eſtis mihi filij Iſrael ait dominus?* An Iudæorum deus tantum? nonne imo & gentiū? vnus enim deus qui iuſtificat circunciſionem ex fide, & preputium per fidem. Quamuis ergo prouidentiæ meæ teſtimonio quæ conſuli omnibus in commune mortalibus, potueritis & debueritis agnoſcere, veſtrum me quidem genus in honorem ſanctorum parentum pręcipue delegiſſe, non tamen alias gentes à mea conſulentia repuliſſe, ſaltem me eſſe vniuerſorum dominum ex his quæ ſunt geſta cognoſcite, neque tantum

vobis

vobis cùm decideritis in crimina vendicate, vt ſolos vos anteferri cæteris æſtimetis, pro hoc quod de Ægyptia ſeruitute mirabiliter eſtis educti, & regionem vberem, eiectis quod eſt amplius incolis, poſſidetis: neque enim circa vos rantùm eiuſmodi diſpenſationis munus exercui, ſed ſicut Iſraëlitæ de terra Ægypti, ita & Palæſtinos de Capadocia, & Siros de Citenen aſſumptos, in eorum locos qui expelli meruerant, intromiſi. Haud ergo veſtras credatis meruiſſe virtutes, quod ego iuſtitiæ meæ ſemper impendi: videlicet vt polluta ſacrilegiis regna delerem, legitimi domini hanc præcipuã curam eſſe cõteſtans, vt neminem impunitum relinquat, quem nihil cogitare de correctione perſpexerit. *Ecce, oculi domini Dei ſuper regnum peccãs, & conteram illud à facie terræ.* Diſcite proinde rerum ſaltem periculis, nullum mortalium vel opibus tutum eſſe vel viribus, qui non fuerit innocentiæ prauitate circundatus. Mea ergo iuſtitia ſemper expoſcit, vt non ſolum vnus aut duo, ſed etiam totum regnum ſi peccatis eſt ſubditum, depereat. Veruntamen, parentum a me veſtrorum ſanctitas impetrauit, vt vos non patiar internicione deleri, ſed etiam ſi meritorum momenta perpendens in crimina veſtra vltionem ſuſcitauero, miſerendi etiam mihi nunquam ſubrepat obliuio, ſed etiam ſi conteram reos, non etiam ſinam Iſraelitarum nomen perire. Erit ergo inter vos reliquóſque diſcretio, quod vos caſtigati, illi autem docebuntur extincti. Et quoniam in ipſo indignationis impetu Deus tamẽ prodidit reliquis ſe eſſe parſurum, quæ ſunt læta perſequitur. *Ecce enim ego mandabo, & concutiam in omnibus gentibus domum Iſrael, ſicut concutitur in cribro, & non cadet lapillus ſuper terram. In gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt: Non appropinquabit & non veniet ſuper nos malum.* Hoc proinde quod toto volumine indignatio mea fremuit non effuſa pernicitate graſſabitur, ſed quaſi cauta manu & ſollicita vos inſpectione concutiet, inſtar videlicet cribri quo frumenta purgantur: cuius anguſta foramina nec grana ſinunt decidere nec lapillos, ſed ſolum puluerem ac lolium, ac reliqua quæ ſunt inutilia ſecernũt. Quod autem lapillos ait inter frumenta reſidere, ad conſuetudinem videtur reſpexiſſe purgantium, qui plerumque ad hoc in cribrum mittunt lapillos, vt vim concuſſui addant marginibus illiſi, & nihil de quiſquiliis remanere patiantur. Secundum ſubtiliorem vero ſenſum, propius eam rem pro qua fuerat ſuſcepta tãgentem nomine lapillorum, eorum indicat firmitatem, qui malis haud facilè corrumpantur exemplis, vt illis temporibus & prophetas & alios iuſtos fuiſſe legimus: qui cùm reliquum vulgus vt ligna ac ſtipulæ deperirent, illi velut ſolidi perque hoc precioſi lapides permanebant, ſuper quos meritò eccleſia fundaretur, quoniam nulla poſſet procella ſubruere. Ergo etſi omnes ait pariter abripiat immiſſa captiuitas, tamen nequaquam vos viliter æſtimabo, vt confuſa videlicet cede pereatis: ſed exercebitur libra iudicij, vt nullum gladius contingat innoxium, nullum prętereat criminoſum. In gladio morientur omnes peccatores populi, mei, qui dicũt: Non appropinquabit & nõ veniet ſuper nos malum, id eſt qui ſacris vatibus teſtiterũt, & eos quaſi conuincere geſtientes, affirmabant nihil calamitatum quas illi

denunciabāt eſſe venturum,neque ſe vlla malorum experimenta capturos, hos,inquit,vindiĉta perſequerur,ſæuiens.Cæterum omnes vel innocentia vel examinata virtute conſpicuos ita manus noſtra defendet, vt exercitati quidem,nectamen doceantur extinĉti. Sed videamus & reliqua. *In die illa dicit dominus ſuſcitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant inſtaurabo: & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis, vt poſſideant reliquias Idumeæ & omnes nationes, eò quod inuocatum ſit nomen meum ſuper eos dicit dominus faciens hæc.* Quia promiſerat ſe etiam ſub tempore indignationis accenſæ circa Iudæorum tamen gentem ita miſericordiæ habere reſpeĉtum, vt nō eos vſquequaque pateretur aboleri. Sed in ipſo captiuitatis turbine,cùm iā eos fera barbaries poſſideret, mirabili tamen auxilio innocentia vel iuſtitia præditos defenſurum iri, vt poteſtatem in eos nō haberet interitꝰ,quod vtique videbatur eſſe difficile, oportune & neceſſarie proſpera quę eſſent vētura ſubiunxit,vt clementiæ videlicet ſuæ, cuius ſigna promiſerat, euidentiora etiam documēta congereret, & eorum ſe habere curam,de quorum meritis iudicabat,oſtēderet. Sicque intelligerēt, quia neminem ſine iudicio pateretur perire,quandoquidem nō ſolum erga perſonas,ſed etiam inter gentes hoc crimen exereret. Iam enim decem tribubus Aſſyria dominatione poſſeſſis Iudam & Beniamim, qui vna tantummodo, Iudæ videlicet commemoratione ſignantur,à Sennacherib expugnatione deffendere. Dicit ergo prophetali more tempus appellans. *In die, ait, illa ſuſcitabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant inſtaurabo, & reædificabo eum ſicut in diebus antiquis.* Quibus verbis vtique illam ſignat ætatem, quæ & Iudæ tribus cum reliquis de Babilonia captiuitate liberata eſt. Ea enim, ſicut omnes pene prophetæ concinenter prædixerant, ita etiam rerum exitus comprobauit. Hic ergo cùm triſtia omnia ſub perſona decem tribuum narraſſet, vbi ad prædiĉtionem lætorum ventum eſt, per Iudæ occaſionem, eorum ſeriem percucurrit: ſimul indicans Ieroſolimitas ſub aduerſa venturos,de quibus nimirum eos educendos eſſe promitrit: cuius ſane libertatis ſub Ezechia ſigna perierunt,quando videlicet in Hieruſalem à manibus obſidentium,graui penuria laborātes,mirabili Deus protectione defendit. cunĉtis ergo quæque fuerant aduerſa depulſis, illam,inquit, quam indignatus poſueram cęmentarij opificis trullam,reſumam,vt ædificem interrupta murorum,quę hoſtium fuerant impugnatione quaſſata, ædeſque omnes quæ cōſenuerant ſuſcitabo, & in vigorē antiquę fœlicitatis reducam: nec ſolum libertatis dulcia,ſed etiam vltionis attribuā,id eſt, vt poſſideāt reliquias Idumeę gentis, ſcilicet de Eſau ſtirpe veniētis: cuius aſſidue parricidali odio laborauerant,cunĉtaſque nationes ita ſub propria ditione cōſtituant, vt appareat quātum pietatis fruĉtum fuerint cōſecuti, qui opimas crebra ſane viĉtorias nominis mei inuocatione perceperint. Nōtādum verò quoniā huius loci in aĉtibus Apoſt. B. Iacobus ad prędicādū myſteriū redēptoris noſtri,ſub intelligētia ſubtiliore fuerit recordatus, tabernaculū videlicet Dauid corpus Chriſti appellās:ꝙ cùm pro ipſa cōditione

tione

tione naturę cecidiſſet in mortem, reſurrectionis eſt virtute ac myſterio ſuſcitatū: & verè ſanctificatio Dauid fidelis, id eſt, ęterna reſplenduit, quando non permiſit ſanctum ſuum Deus videre corruptionem, ſed clarificauit eum ante faciem omnium populorum ad gloriam plebis ſuæ Iſraëlis. Apoſtolorum ergo doctrinam ſequentes, ſic eſſe intelligenda prophetarum volumina nouerimus, vt per contextum ſui temporis geſta complexi, & per excurſus ſubitos vel ſenſuum cumulos etiam futura ſignauerint, eorúmque magnitudinem docuerint ſpectari in narratione præuiorum. Sic enim forma loci præſentis inſtituit: quia quantum ad hiſtoriam reſpicit, & Babiloniorum ſoluta damnatio, & quam Iudæi pertulerant reſciſa captiuitas eſt, atque reſplenduit anxiis, vt ſæpe promiſſa tam longum expectata libertas: quam tamen ſi ad regulam virtutis examines, quippe mortalibus & vitę iſtius amara tolerantibus, nimis exiguam fateberis contigiſſe. Hęc autem liberatio, quam Chriſti myſteria fidelibus contulerunt, cùm ſemel venerit abſque fine, lōgior eſt, & abſque cōparatione ſublimior: cui ita mœnia firmitatis & dulcedinis comparantur, vt repoſitæ in eis diuitiæ nec oppugnationem poſſint timere nec fraudem. Idumeæ autem reliquias poſſeſſura credatur, quando corpus hoc quod per ruſum Iudęorum colorem videtur oſtendi, quemadmodum ſeminatum eſt in ignominia, ſic conſurget in gloria, nec aliquas de infirmitate moleſtias aut intellectui generabit aut ſenſui. Cæterum, erit Deus omnia in omnibus: vetū his breuiter explicatis reuertamur ad ſeriē lectionis. *Ecce dies veniūt, dicit dominus, et cōprehendet arator meſſorem, & calcator vuæ mittentem ſemen: & ſtillabunt montes dulcedinē, & omnes colles culti erunt.* Non ſolum, inquit, libertatem reſtituiſſe contentus, frugum quoque vos faciam vbertate gaudere, ita vt toto anno colligenda ſuppeditent, & ad vindemiam tempus meſſis nimium opima procedat: vindemiam ſementis excipiat, ſecundum illud quod apud beatum Dauid canitur: Benedices coronę anni benignitatis tuę, & campi tui replebūtur vbertate. Pingueſcent fines deſerti, & exultatione colles accingentur: Sic ergo & hîc poſt præmiſſa ſubiecit. Stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt. Aduerſorum ſiquidem tempore raritas erat magna cultorum, nunc econtrario, multiplicabit incolas reſtituta tranquillitas, & bonum pacis publicæ montium cultura teſtabitur. Ita vt ſtillent dulcedinem, id eſt, videantur effluere vina de rupibus, mella de montibus. *Et conuertam captiuitatem populi mei Iſrael, & ædificabunt ciuitates deſertas, & habitabunt: & plantabunt vineas & bibentem vinum earum: & facient hortos, & commedent fructus eorum.* Quod per exaggerationem dixerat, id eſt quaſi paſſim de montibus eruptum ire nectat, ſubdita narratione compoſuit, dicendo videlicet: quod bonis libertatis vtentes, exſtruerent vrbis mœnia, ædeſque repararent: pangerent vineas, nec prædatorem timerent, ſed optatis earum fructibus implerētur. Nec ſolum diuites, ſed etiā mediocres hortos ſedulò colerent, & libenter indeptis eorum copiis veſcerentur. *Et plantabo eos ſuper humum ſuam, & non euellam eos vltra de terra ſua quam dedi eis dicit dominus Deus tuus.* Id eſt, populum quem captiuitatis flagella correxe-

rint,cùm ad poſſeſſionem terrarum ſuarum reſpexero,ita faciam continua ſecuritate gaudere,vt non expectatur vlterius ſuperborum iuſſa dominorũ,nec amarum iterum guſtet exilium, ſed in regionibus propriis ſempiterna poſſeſſione conſiſtat. Quod dicendo vtique nõ eſt pollicitus illos in prauam voluntatem nunquam eſſe mutandos, quos conſtat poſtea & redemptorem humani generis tam negaſſe, quam perſequendo violaſſe,& de illis terris quas acceperant,vſque eò fuiſſe depulſos,vt ab earum incolatu iugiter arceantur. Sed ſuum propoſitum rerum dominus publicauit, quod eos ſcilicet ita reſtituerit finibus paternis, vt nunquam eos vellet expelli,ſi eorum vita pateretur:ſicque ad intelligendum pateret aduerſa omnia quę ſunt deinceps conſecuta,illorũ eſſe moribus imputanda: in Chriſti autem corpore, id eſt,eccleſiæ membris, hęc omnia fideliter & cumulatè apparent impleta,quibus ſcilicet ea eſt ſpei collata fœlicitas, vt cùm tempus reſurrectionis aduenerit, & beatitudinem quæ eſt vera contigerint, bona ſua vt ſuauitate, ita fateantur æternitate precioſa.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS
COMMENT. IN AMOS PROPHETAM.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI COMMENTARIORVM IN SYMBOLVM.

Mihi quidem fideliſſimè papa Laurẽti ad ſcribendum animus tam non eſt cupidus quàm nec idoneus, ſcienti non eſſe abſque periculo, multorum iudiciis ingenium tenue & exile committere. Sed quoniam, vt cum venia tui dixerim, id temerè in epiſtola tua per Chriſti me ſacramenta, quę à nobis maxima cum reuerentia ſuſcipiuntur, aſtringis, vt aliquid tibi de fide ſecundum ſymboli traditionem rationémque componam: quamuis ſupra vires noſtras ſit pondus præcepti (non enim me latet illa ſententia ſapientum, quæ probe admodum dicit, quia de Deo etiam vera dicere periculoſum eſt) tamen ſi petitionis à te impoſitæ neceſſitatem orationibus iuues, dicere aliqua obedientiæ magis reuerentia, quàm ingenij præſumptione tentabimus: quę quidem non tam perfectorum exercitiis digna videantur, quàm quæ ad paruulorum in Chriſto & incipientium librentur auditum. Equidem comperi nonnullos illuſtrium tractatorum aliqua de his piè & breuiter edidiſſe. Fotinum verò hæreticum ſcio eatenus ſcripſiſſe, non vt rationem dictorum audientibus explanaret, ſed vt ſimpliciter fideliterque dicta, ad argumentum ſui dogmatis traheret, cùm in his verbis ſanctus ſpiritus prouiderit, nil ambiguum, nil obſcurũ, nil à reliquis diſſonans poni: quia in his verè comperitur prophetia quæ dicit. Verbum enim conſummans & breuians in ęquitate: quia verbum breuiatum faciet dominus ſuper terram. Nos ergo ſimplicitatem ſuã vel verbis apoſtolicis reddere & ſignare tentabimus, vel quæ omiſſa videntur à prioribus, adimplere. Sed vt manifeſtius fiat argumentum verbi huius, vt diximus, breuiati, cauſam qua hæc traditio Eccleſiis data eſt, ab origine repetemus. Tradunt maiores noſtri, quòd poſt aſcenſionem domini, cùm per aduentum ſpiritus ſancti, ſupra ſingulos quóſque apoſtolos igneę linguę ſediſſent, vt loquelis diuerſis variíſque loquerentur, per quod eis nulla gens extranea, nulla linguæ barbaries inacceſſa videretur & inuia: præceptum eis à domino datum hoc, ad prædicandum Dei verbum ad ſingulas quémque proficiſci nationes. Diſceſſuri itaque ab inuicem, normam ſibi prius futuræ prædicationis in cõmune cõſtituunt, ne forte alij alio adducti, diuerſum aliquid his qui ad fidem chriſti inuitabantur exponerent. Omnes igitur in vno poſiti, & ſpiritu ſancto repleti, breue iſtud futurę ſibi, vt diximus, prædicationis indiciũ, in vnum conferendo ꝙ ſentiebat vnuſquiſque, cõponunt, atque hanc credentibus dandam eſſe regulam ſtatuũt. Symbolum autem hoc multis & iuſtiſſimis ex cauſis appellari voluerunt.

Rom. 6.

Act. 2.

Symbolum enim græcè & indicium dici poteſt, & collatio, hoc eſt, quod plures in vnum conferunt. Id enim fecerunt apoſtoli, in his ſermonibus in
1.Cor.11. vnum conferendo, quod vnuſquiſque ſenſit. Indicium autem vel ſignum
Act.15 idcirco dicitur: quia in illo tempore, ſicut Paulus apoſtolus dicit, & in Actibus apoſtolorum refertur, multi ex circumeuntibus Iudæis ſimulabant ſe eſſe apoſtolos Chriſti, & lucri alicuius vel ventris gratia ad prædicandum proficiſcebantur, nominantes quidem Chriſtum, ſed non integris traditionũ lineis nunciantes. Idcirco iſtud indicium poſuerunt, per quod agnoſceretur is qui Chriſtum verè ſecundum apoſtolicas regulas prædicaret. Denique & in bellis ciuilibus hoc obſeruari ferunt, quoniam & armorum habitus par, & ſonus vocis idem, & mos vnus eſt, atque eadem inſtituta bellandi: nè qua doli ſurreptio fiat, ſymbola diſtincta vnuſquiſque dux ſuis militibus tradit, quæ Latinè ſigna vel indicia nuncupantur, vt ſi forte occurrerit quis de quo dubitetur, interrogatus ſymbolum prodat ſi ſit hoſtis vel ſocius. Idcirco denique hæc non ſcribi chartulis aut membranis, ſed requiri credentium cordibus tradiderunt, vt certum eſſet hæc neminem ex lectione, quæ interdum peruenire etiam ad infideles ſolet, ſed ex apoſtolorum traditione didiciſſe. Diſceſſuri igitur vt diximus ad prædicandum, iſtud vnanimitatis & fidei ſuæ apoſtoli indicium poſuere, non ſicut filij Noë diſceſſuri ab alterutrum turrim ex latere cocto & bitumine cõſtruen-
Gen.11 tes; cuius cacumen vſque ad cælum pertingeret: ſed monumenta fidei, quæ ſtarent aduerſus faciem inimici, è lapidibus viuis & margaritis dominicis ædificantes: quam neque venti impellerent, neque fulmina ſubruerent, neque tempeſtatum ac procellarum turbines permouerent. Meritò igitur illi abinuicem ſeparandi, turrim ſuperbiæ ædificantes, linguarum confuſione damnati ſunt, ne vnuſquiſque poſſet aduertere proximi ſui loquelã. Iſti verò qui turrim fidei conſtruebant, omniũ linguarum ſcientia & agnitione donati ſunt, vt illud peccati, hoc fidei probaretur indicium. Sed iam nobis etiam de ipſis aliquid tractandum eſt margaritis, in quibus primo in loco fons & origo omnium ponitur, cùm dicitur. Credo in Deum patrem omnipotẽtem. Verùm prius quàm incipiam de ipſis ſermonum virtutibus diſputare, illud nõ importunè commonẽdum puto, quòd in diuerſis eccleſiis aliquã in his verbis inueniuntur adiecta. In eccleſia tamen vrbis Romæ hoc non deprehenditur factum: quod ego propterea eſſe arbitror, quòd neque hæreſis vlla illic ſumpſit exordium: & mos inibi ſeruatur antiquus, eos qui gratiam baptiſmi ſuſcepturi ſunt, publice, id eſt, fidelium populo audiente, ſymbolum reddere: & vtique ad adiectionem huius ſaltem ſermonis eorũ qui præceſſerũt in fide nõ admittit auditũ. In cæteris autẽ locis, quantùm intelligi datur, propter nonnullos hæreticos addita quędã videntur, per quę nouellę doctrinę ſenſus crederetur excludi. Nos tamẽ illũ ordinẽ ſequimur, quẽ in Aquileiẽſi eccleſia lauacri gratia ſuſcepim⁹. Credo igi-
Heb.11 tur primò omniũ ponitur, ſicut Paulus Apoſt. ad Heb. ſcribens dicit. Credere enim primò omnium accedentẽ ad Deũ oportet, quia eſt: & credẽtibus remunerator ſit. Sed & propheta dicit: Niſi credideritis nõ intelligetis.

Vt

Vt ergo intelligentiæ tibi aditus pateſcat, rectè primò omnium te credere profiteris: quia nec mare quis ingreditur, & liquido ac profundo ſeſe committit elemento, niſi ſe prius credat poſſe ſaluari: nec agricola ſemina ſulcis obruit & fruges ſpargit in terram, niſi crediderit venturos imbres, affuturum quoque ſolis teporem, quibus terra cōfota, ſegetes multiplicata fruge producat, ac ventis ſpirantibus nutriat. Nihil denique eſt quod in vita geri poſſit, ſi non credulitas antè præceſſerit. Quid igitur mirum, ſi accedentes ad Deum credere nos primò omnium profitemur, cū ſine hoc ne ipſa exigi poſſit vita communis. Hæc autē ideirco in principiis præmiſimus, quia pagani nobis obiicere ſolent, quòd religio noſtra, quia rationibus deficit, in ſola credendi perſuaſione cōſiſtat: & ideo oſtendimus, nec agi, nec ſtare aliquid poſſe, niſi præceſſerit vis credēdi. Denique & matrimonia contrahuntur, quia creditur ſucceſſura poſteritas: & pueri diſcēdis artibus tradūtur, quia magiſtrorum in diſcipulos transfundēda creditur diſciplina: & impetij inſignia vnus ſuſcipit, dū credit ſibi populos & vrbes & armatum etiam exercitum paritutū. Quòd ſi hæc ſingula, niſi prius crediderit futura, nullus aggreditur, quomodo nō multo magis ad agnitionē Dei credendo veniatur? Sed videamus, quid iam breuialis hic ſermo ſymboli proponat. Credo, inquit, in Deum patrē omnipotentem. Orientales eccleſiæ omnes pene ita tradunt. credo in vnum Deum patrem omnipotentē. Et rurſum in ſequēti ſermone, vbi nos dicimus: Et in Chriſtū Ieſum vnicum filium eius dominum noſtrum: illi tradunt. Et in vnum dominū noſtrum Ieſum chriſtum vnicum filium eius, vnum ſcilicet Deum & vnum dominum, ſecundum auctoritatē Pauli apoſtoli profitētes. Sed de hoc in ſequentibus locis 1. Cor 8. repetemus: nunc interim quod ait, in Deum patrē omnipotentem, videamus. Deus ſecundum quod opinari poteſt humana mēs, naturæ ipſius vel ſubſtātiæ, quæ eſt ſuper omnia, appellatio eſt. Pater arcani & ineffabilis ſacramenti vocabulum eſt. Deum cum audis, ſubſtātiā intellige ſine initio, ſine fine, ſimplicē, ſine vlla admiſtione, inuiſibilem, incorporeā, ineffabilem, inæſtimabilem, in quo nihil adiūctum, nihil creatum ſit. Sine auctore eſt enim ille, qui eſt omnino omniū auctor. Patrē cum audis, filij intellige patrem, qui filius ſupra dictæ ſit imago ſubſtātiæ. Sicut enim nemo dicitur dominus, niſi habeat vel poſſeſſionē, vel ſeruum cui dominetur, & ſicut nemo magiſter dicitur, niſi diſcipulum habeat: ita & pater nullo pacto quis dici poteſt, niſi filium habēs. Hoc igitur ipſo nomine quo Deus pater appellatur, cum patre pariter ſubſiſtere etiā filius demonſtratur. Quomodo autem Deus pater genuerit filium, nolo diſcutias, nec curioſius ingeras in profundo arcani, ne forte dum in acceſſę lucis fulgore pertinacius perſcrutatis, exiguū ipſum, qui mortalibus diuino munere conceſſus eſt, perdas aſpectum. Aut ſi putas in hoc omni indagationis genere vtendū, prius tibi propone quæ noſtra ſunt: quæ ſi conſequenter valueris expedire, tunc à terreſtribus ad cæleſtia, & à viſibilibus ad inuiſibilia properato.

Expedi primò ſi potes, quomodo mens, quæ intra te eſt, generet verbum, & qui ſit in ea memoriæ ſpiritus: quomodo hæc cùm diuerſa ſint rebus &

actibus, vnum tamen ſint vel ſubſtantia vel natura,& cum è mente procedanr, nunquam tamen ab ipſa ſeparentur. Et ſi hæc, quamuis in nobis, & animæ noſtræ ſubſtantia habeantur: tamen tanto nobis occulta videntur, quanto aſpectui corporeo inuiſibilia. De apertioribus requiramus. Fons quomodo ex ſe generat fluuium, quo autem ſpiritu rapidus fertur in fluctum. Quid eſt quod dum vnum & inſeparabile ſit fluuius & fons, tamen nec fluuius fons, nec fons fluuius intelligi aut appellari poteſt:& tamē qui viderit fluuium, videt & fontem. Exerce te prius in horum explanatione, & diſcute ſi potes quæ habentur in manibus, & tunc ad horum ſublimiora venies. Nec putes quòd te ſtatim de terra aſcendere ſuadeam ſuper cælos, ſed prius te ſi placet ad iſtud firmamentum,quod oculis videtur educam,& ibi ſi potes naturā huius viſibilis luminis diſcute, quomodo ignis iſte cæleſtis generet ex ſemetipſo ſplendorem lucis: quomodo etiam producat vaporem, & cum tria ſint in rebus, vnum tamen ſunt in ſubſtantia. Quòd & ſi hæc ſingula inueſtigare potueris,ſcito adhuc diuinæ generationis myſterium tanto eſſe differentius & eminentius,quanto creator creaturis potentior,quanto artifex opere ſuo præſtantior, quanto ille qui ſemper eſt, eo qui ex nihilo cœpit eſſe,nobilior eſt. Credendus eſt ergo Deus eſſe pater vnici filij ſui domini noſtri,non diſcutiendus. Neque enim fas eſt ſeruo de natalibus domini diſputare. Conteſtatus eſt pater de cælis, dicens. Hic eſt

Matth.17. filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite. Pater ip-
Luc 9. ſum dicit eſſe filium ſuum,& ipſum audiri iubet. Filius dicit. Qui videt me,
Ioan.8. videt me, videt & patrem meum. Ego & pater vnum ſumus: & Ego ab eo
Rom.10. exiui, & veni in hunc mundum. Quis eſt qui inter has patris & filij voces medius ſe diſcuſſor interſerat, & deitatem diuidat, affectum ſeparet, ſubſtantiam rumpat,ſpiritum ſecet, neget eſſe verum, quod veritas dicit? Eſt ergo Deus pater verus,tanquàm veritatis pater,non extrinſecus creans,ſed ex eò quòd ipſe eſt filium generans,id eſt,quia ſapiens ſapientiam, quia iuſtus iuſtitiam, quia ſempiternus ſempiternum, quia immortalis immortalem, quia inuiſibilis inuiſibilem, quia lux ſplendorem,quia mens verbum. Quod autem diximus, Orientis eccleſias tradere vnum verum Deum patrem omnipotentem,& vnum dominum: hoc non intelligendum eſt vnū numero dici, ſed vniuerſitate. Verbi gratia. Si quis dicat vnum hominem, aut vnum equum,hic vnum pro numero poſuit:poteſt enim & alius homo eſſe & tertius, vel equus. Vbi autem alius vel tertius non poteſt iungi, vnus ſi dicatur nō vnitatis, ſed vniuerſitatis eſt nomen. Vt ſi exempli cauſa, dicamus, vnum ſolem: hic vnus ita dicitur, vt vel alius, vel tertius addi non poſſit: vnus eſt enim ſol. Multo magis ergo Deus cum vnus dicitur, vnus non numeri, ſed vniuerſitatis vocabulo nuncupatur, id eſt, qui propterea vnus dicitur quòd alius non ſit. Similiter & de domino accipiendum eſt, quod vnus ſit dominus Ieſus Chriſtus, per quem Deus pater dominatum omniū tenet. Vnde & ſequens ſermo omnipotentem pronunciat Deum. Omnipotens autem ab eo dicitur, quòd omnium teneat potentatum. Tenet autem omnia pater per filium, ſicut & Apoſtolus dicit: quia per ipſum

creata

creata ſunt omnia viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates. Et iterum ad Hebræos ſcribens dicit. Quia per ipſum ſecula inſtituit, & ipſum conſtituit hæredem vniuerſorum. Quòd ſi per ipſum ſecula inſtituit pater, & per ipſum creata ſunt omnia, & ipſe eſt hęres omnium, per ipſum ergo & potentatũ omnium tenet. Quia ſicut lux de luce, & veritas de veritate, ita de omnipotente omnipotens natus eſt, vt in Apocalypſi Ioannis ſcriptum eſt. Et requiem non habebant die ac nocte, dicentes. Sanctus, ſanctus, ſanctus dominus Deus ſabaoth, qui erat, & qui eſt, & qui venturus eſt omnipotens. Omnipotens ergo dicitur, qui venturus eſt: & quis eſt alius qui venturus eſt, niſi Chriſtus filius Dei? His additur inuiſibilem & impaſſibilem. Sciendum quòd duo iſti ſermones in eccleſię Romanæ ſymbolo non habentur. conſtat autem apud nos additos, hæreſeos cauſa Sabellij illius profectò, quæ à noſtris Patripaſſiana appellatur, id eſt, quæ & patrem ipſum, vel ex virgine natum dicit, & viſibilem factum eſſe vel paſſum affirmat in carne. Vt ergo excluderetur talis impietas de patre, videntur hæc addidiſſe maiores, & inuiſibilem patrem atque impaſſibilem dixiſſe. conſtat enim filium, nõ patrem incarnatum, & ex carne natum: & ex natiuitate carnis, filium viſibilem & paſſibilem factum. Quantum autem ſpectat ad illam deitatis immortalem ſubſtantiam, quæ vna ei eademque cum patre eſt: ibi neque pater, neque filius, neque ſpiritus ſanctus viſibilis aut paſſibilis creditur. Secundum dignationem verò carnis aſſumptæ, filius viſus & paſſus eſt in carne. Quod & propheta prædixerat, vbi ait: Hic Deus noſter, non reputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam diſciplinæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo: poſt hæc in terris viſus eſt, & inter homines conuerſatus eſt. Sequitur poſt hoc. Et in Ieſum Chriſtum, vnicum filium eius dominum noſtrum. Ieſus Hebræi vocabuli eſt nomen, quod apud nos Saluator dicitur. Chriſtus à chriſmate, id eſt, ab vnctione appellatur. Legimus enim in libris Moyſi, quòd Auſes Naue filius, cum electus eſſet dux populi, commutato nomine de Auſe Ieſus cognominatus ſit, quo ſcilicet oſtenderetur hoc eſſe nomen, quod principibus & ducibus conueniret, his dũtaxat qui ſalutem ſequentibus ſe populis darent. Itaque & ille Ieſus appellatus eſt, qui eductum de terra Ægypti populum, & de erroribus eremi liberatum in terram repromiſſionis induxit. Et hic Ieſus, qui populum de ignorantiæ tenebris eductum, & de mundi erroribus reuocatum, introduxit ad regna cælorum. Chriſtus quoque vel pontificale vel regium nomen eſt. Nam prius & pontifices vnguento chriſmatis conſecrabantur & reges. Sed illi veluti mortales & corruptibiles, vnguento materiæ corruptibilis vngebantur: hic verò ſancto ſpiritu perunctus Chriſtus efficitur, ſicut ſcriptura de eo dicit. Quem vnxit pater ſpiritu ſancto miſſo de cælis. Et Eſaias præfigurauerat, dicens ex perſona filij. Spiritus domini ſuper me: propter quod vnxit me, euãgelizare miſit me pauperibus. Quia ergo oſtẽdimus quid ſit Ieſus, qui populum ſaluet, & quid ſit Chriſtus, qui pontifex factus ſit in æternũ, nunc ex conſequentibus, de quo dicatur iſta videamus.

Baruch. 3.

Act. 10

Eſaia. 61

Vnicum filium, inquit, eius dominum noſtrum. Poſt hoc docet nos, quia Ieſus iſte, de quo diximus, & Chriſtus de quo expoſuimus, vnicus filius Dei & noſter dominus ſit, ne fortè putes quod humana iſta vocabula terrenum te aliquid doceár, ideo ſubiungit. Vnicum hunc eſſe filium Dei dominum noſtrum. Vnus enim de vno naſcitur: quia & ſplendor vnius eſt lucis, & vnum eſt verbum cordis: nec in numerum pluralem defluit incorporea generatio, nec in diuiſionem cadit, vbi qui naſcitur nequaquam à generante ſeparatur. Vnicus eſt vt menti ſenſus, vt cordi verbum, vt forti virtus, vt ſapientia ſapienti. Nam ſicut ſolus ſapiens pater ab Apoſtolo dicitur: ita & ſolus filius ſapientia nominatur. Vnicus ergo filius eſt: & cum ſit gloria, ſempiternitate, virtute, regno, poteſtate hoc quod pater eſt: omnia tamē hęc non ſine auctore ſunt patre: ſed ex patre tanquam filius habet: cumque ſit ipſe omnium caput, ipſius tamen caput pater eſt. Sic enim ſcri-
1.Cor.11. ptum eſt. Quia caput Chriſti Deus eſt. Filium ſanè cum audis, nolo generationem carnalis natiuitatis aſſumas, ſed memento hoc de incorporea dici ſubſtantia & naturę ſimplicis. Si enim vt ſupra iam diximus, vel in eo quod cor generat verbum, vel mens ſenſum, vel lux ex ſe parit ſplendorem, nihil horum requiritur, nec vlla in tali generatione fragilitas cogitatur: quantò purius & ſacratius de horum omnium creatore cenſendum eſt? Sed fortaſſe dicas, iſta quam memoras inſubſtantia eſt generatio: neque enim lux ſubſtantiuum facit ſplendorem, aut cor ſubſtantiuum generat verbum: filius autem Dei ſubſtãtialiter aſſeritur generatus. Ad hæc primò omnium illud dicimus, cum etiam in cæteris proferantur exempla, non per omnia tamen ſimilitudinem ſeruare poſſunt rei illius, cui prębere putantur exemplum: ſed vnius alicuius partis pro qua videntur aſſumpta, ſimilitudinem
Mat.13. tenent, Verbi gratia, vt cum in euangelio dicitur. Simile eſt regnum cælorum fermento quod abſcondit mulier in farinæ menſuris tribus. Nunc quidnam putabimus regnum cælorum per omnia ſimile eſſe fermento, vt ſubſtãtia illa ita palpabilis ſit ac fragilis, vt & acida fieri poſſit & corrupta? Sed ad hoc ſolum exemplum iſtud videtur aſſumi, vt oſtenderetur ex parua prædicatione verbi Dei humanas mentes fidei fermento poſſe coaleſcere. Similiter & cum dicitur. Simile eſt regnum cælorum reti miſſo in mare, quod ex omni genere piſcium abſtrahit. Et in hoc nunquid putandum eſt, quòd naturæ lini, quo rete operamur, ac nodis quibus maculæ nectuntur, regni cælorum ſubſtantia per omnia conferatur? Sed ad hoc ſolum videtur aſſumpta comparatio, vt oſtenderetur: quia ſicut rete de profundo maris piſces adducit ad littus, ita de profũdo ſeculi huius errore, humanæ animæ regni cælorum prædicatione liberantur. Ex quibus cõſtat exempla non in omnibus his, quorum exempla ſunt eſſe ſimilia: alioqui ſi eadem eſſent omnia, iam non exempla dicerentur, ſed ipſæ potius res, de quibus agitur, viderentur. Deinde etiam illud dicendum eſt, quòd nulla creatura talis eſſe poteſt, qualis creator eius: & ideo ſicut ſine exemplo eſt diuina ſubſtantia, ita & ſine exemplo eſt diuinitas. Tum etiam illud addimus, quia omnis creatura ex nihilo eſt. Si ergo in ſubſtantiua ſcintilla, quæ ignis eſt, ex ſe

ex ſe creaturam quæ ex nihilo facta eſt gignit, & conditionem in hoc ſeruar originis ſuæ: cur illius æternæ lucis ſubſtantia, quæ ſemper fuit, quia inſubſtantiuum in ſe nihil habuit, inſubſtantiuum ex ſe ſplendorem proferre non potuit? Et ideo rectè vnicus dicitur filius. Vnicus enim & ſolus eſt, qui ita natus eſt, nec comparationem aliquam poteſt habere quod vnicum eſt: nec ſimilitudinem in ſubſtantia cum facturis ſuis habere poteſt ille, qui factor eſt omnium. Hic eſt ergo Chriſtus Ieſus vnicus Dei, qui eſt & dominus noſter. Vnicus & ad filium referri & ad dominum poteſt. Vnicus eſt enim & vere filius & vnus dominus Ieſus chriſtus. cæteri quippe filij, licet filij dicantur, adoptionis tamen gratia dicuntur, non veritate naturæ. Et ſi dicuntur alij domini, conceſſa tamen non ingenita poteſtate dicuntur. Hic verò ſolus eſt vnicus filius, & ſolus vnicus dominus: ſicut & Apoſtolus ait, Et vnus dominus Ieſus chriſtus, per quem omnia. Ideo poſtea quàm propoſitus ordo fidei ineffabile ſacramentum filij de natiuitate patris expoſuit, nunc ad humanæ ſalutis dignationem diſpenſationemque deſcendit: & hunc quem ſupra dixit vnicum filium Dei, & dominum noſtrum, nunc dicit. Qui natus eſt de ſpiritu ſancto ex Maria virgine. Hęc iam inter homines diſpenſationis natiuitas eſt, illa diuinę ſubſtantiæ: hæc dignationis eſt, illa naturæ. De ſpiritu ſancto ex virgine naſcitur: & iam in hoc loco mundior auditus requiritur & purior ſenſus. Hunc enim quē dudum de patre natum ineffabiliter didiciſti, huic à ſpiritu ſancto templum fabricatum intra ſecreta vteri virginalis intellige: & ſicut in ſanctificatione ſancti ſpiritus nulla ſentienda eſt fragilitas, ita & in partu virginis nulla intelligenda eſt corruptio. Nouus enim huic ſeculo datus eſt hic partus, nec immeritò. Qui enim in cælis vnicus filius eſt, conſequenter & in terra vnicus eſt, & vnicè naſcitur. Nota ſunt omnibus & in euāgeliis decantata de hoc ſcripta prophetarum, quæ dicunt: Quòd virgo concipiet, & pariet filium. Sed & partus ipſius mirabilem modum Ezechiel propheta antè formauerat. Mariam figuraliter portam domini nominans, per quam ſcilicet dominus ingreſſus eſt mundum. Dicit ergo hoc modo. Porta autem quę reſpicit ad Orientem clauſa erit, & non aperietur, & nemo tranſibit per eam: quoniam dominus Deus Iſrael tranſibit per eā, & clauſa erit. Quid tam euidēs de conſeruatione virginis dici poterat? clauſa fuit ea virginitatis porta, per ipſam intrauit dominus Deus Iſrael, per ipſam in hunc mundum de vtero virginis proceſſit, & in æternum porta virginis clauſa, ſeruata virginitate permanſit. Igitur ſanctus ſpiritus refertur dominicę carnis, & templi eius creator. Incipe iam hinc intelligere etiam ſpiritus ſancti maieſtatem. conteſtatur enim & euangelicus ſermo de ipſo, quod cum loquenti angelo ad virginem & dicenti. Quia paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum: hic enim ſaluum faciet populum à peccatis ſuis, illam reſpondiſſe. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? & dixerit angelus ei: Spiritus ſanctus veniet ſuper te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi: & ideo ꝙ naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. Vide ergo cooperantem ſibi inuicem trinitatem. Spiritus ſanctus venire dicitur ſuper vir-

1. Cor. 8. *Eſaia 7.* *Ezech. 44.* *Mat. 1.*

ginem, & virtus altiſſimi obumbrare ei. Quæ eſt autem virtus altiſſimi, niſi ipſe Chriſtus, qui eſt Dei virtus & Dei ſapientia? Cuius autem hæc virtus eſt? Altiſſimi inquit. Adeſt ergo altiſſimus, adeſt & virtus altiſſimi, adeſt & ſpiritus ſanctus. Hæc eſt trinitas vbiquę latens, & vbique apparens, vocabulis perſoniſque diſcreta, inſeparabilis verò ſubſtãtia deitatis: & quamuis ſolus filius naſcatur ex virgine, adeſt tamen & altiſſimus: adeſt & ſpiritus ſanctus, vt & conceptus virginis ſanctificetur & partus. Verùm hæc quia ex ſcripturis propheticis aſſeruntur, poſſunt fortè Iudæos, quamuis ſint infideles & increduli, confutare. Sed pagani ſolent irridere nos, cum audiũt prædicari à nobis virginis partum: propter quod paucis eorum obtrectationibus reſpondendum eſt. Omnis partus ex tribus (vt opinor) conſtat, ſi adultæ ætatis ſit femina, ſi virum adeat, ſi non ſit illius vulua vicio ſterilitatis occluſa. Ex his tribus in hoc partu quem prædicamus vnum defuit, vir ſcilicet: & hãc partẽ (quia qui naſcebatur non erat terrenus homo, ſed cæleſtis) per ſpiritum cæleſtem dicimus ſalua virginis incorruptione completam. Et tamen quid mirum videtur, ſi virgo conceperit, cum Orientis auem quem Phœnicem vocant, in tantum ſine coniuge naſci vel renaſci conſtet, vt ſemper vna ſit, & ſemper ſibiipſi naſcendo vel renaſcendo ſuccedat? Apes certè neſcire coniugia, nec fœtus nixibus edere, omnibus palam eſt. Sed & alia nonnulla deprehenduntur ſub huiuſcemodi ſorte naſcendi. Hoc ergo incredibile videbitur diuina virtute ad totius mundi reintegrationem factum, cuius exempla etiam in animalium natiuitate cernũtur? Et tamen mirandum eſt, cur hoc gentilibus impoſſibile videatur, qui credunt Mineruam ſuam de cerebro Iouis natam. Quid ad credendum difficilius, aut quid magis contra naturã eſt? Hic femina eſt, hic naturæ ordo ſeruatur, hic conceptus, hic partus temporibus ſuis editur: ibi nuſquam femineus ſexus, ſed vir ſolus & partus. Qui illa credit, cur iſta miratur? Sed & Liberum patrem dicunt de fœmore eius natum. Ecce aliud portenti genus, & tamen creditur. Venerem quoque, quam Aphroditen vocant, de ſpuma maris, ſicut & omnis eius compoſitio oſtendit, credunt eſſe progenitam. De ouo natum Caſtorem Pollucemque confirmant: & ex formica Myrmidones: & alia mille ſunt, quæ quamuis contra naturam rerum venientia, ipſis tamen ſunt viſa credibilia, vt Deucalionis & Pyrrhæ lapides iactos, & hominum ex his ſegetem natam. Et cum hęc tot & talia figmenta crediderint, vnum eis impoſſibile videtur, quòd adoleſcens femina, diutinum germen, non hominis vicio, ſed Deo ſpirante conceperit. Qui vtique ſi ad credendum difficiles ſunt, illis tot & tam turpibus monſtris fidem nequaquam cõmendare debuerãt. Si verò faciles ſunt ad credendũ, multo promptius hæc noſtra tam honeſta & tam ſancta recipere, quàm illa tã indigna & tam fœda credere debuiſſent. Sed dicunt fortaſſis, quia poſſibile ſi fuerat Deo vt virgo conciperet, poſſibile etiam fuerat vt pareret: ſed indignum eis videri, vt tanta illa maieſtas per genitales feminæ tranſiret egreſſus: vbi quamuis nulla fuerit ex viri commiſtione contagio, fuit tamen ipſius puerperij obſcœnæ attrectationis iniuria. Pro quo pauliſper eis ſecundum

cundũ ſenſum ſuum reſpondeamus. Si quis videat paruulũ in profundo cœni necari, & ipſe cũ ſit vir magnus & potẽs, extremũ (vt ita dixerim) ingrediatur cœnum, vt paruulum liberet morienrem, pollutuſne à te accuſabitur hic vir, qui paululũ calcauerit luti, an vt miſericors laudabitur, quòd vitam contulerit morituro? Sed hæc etiam de communi homine dicta ſint. Redeamus nunc ad naturam eius qui natus eſt. Quantũ putas natura ſolis illo inferior eſt? quantũ creatura ſine dubio creatore. Intuere nunc, ſi ſolis radius in cœni alicuius voraginẽ demittatur, nunquid nã aliquid inde pollutionis acquirit? aut obſcœnorũ illuſtratio, ſolis ducitur in iniuriã? Ignis quoq; quanto natura eſt inferior his de quibus ſermo eſt, & nulla materia, vel obſcœna, vel turpis adhibita ei, ignẽ polluiſſe creditur? Cũ hæc ita eſſe in rebus materialibus cõſtet, tu in illa ſupereminenti & incorporea natura, quę ſuper omnem ignẽ, & ſuper omne lumen eſt, pollutionis aliquid putas ac obſcœnitatis incidere? Tunc deinde etiã ad illud aduerte. Nos hominẽ à Deo creatum de terræ limo dicimus. Quòd ſi obſcœnitas Deo reputatur opus ſuum requirenti, multo magis ei reputabitur opus iſtud ab initio fabricanti. Et ſuperfluum eſt dicere, cur per obſcœna tranſierit, cũ non poſſis dicere, cur obſcœna cõdiderit. Et ideo obſcœna hęc eſſe, nõ natura, ſed obſeruantia docuit. cæterũ omnia quæ ſunt in corpore, ex vno eodẽque luto formata, vſibus tantũ & officiis naturalibus diſtinguũtur. Sed ne illud quidẽ abſolutione vacare huius quęſtionis omittam, quòd ſubſtãtia Dei quę omnino eſt incorporea, inſeri corporib[9] vel capi ab eis principaliter nõ poteſt, niſi aliqua ſit media ſubſtãtia ſpiritualis, quę capax diuini ſpiritus poſſit eſſe. Verbi gratia, vt ſi dicamus, lux omnia quidẽ membra corporis illuſtrare poteſt, à nullo tamẽ eorũ niſi à ſolo oculo capi poteſt. Solus eſt enim oculus qui capax eſt lucis. Et filius ergo Dei naſcitur ex virgine, nõ principaliter ſoli carni ſociatus, ſed in anima in carnẽ Deũque media generatur. Anima ergo media & in ſecreta rationabilis ſpiritus arce verbũ Dei capiẽte, abſque vlla quã ſuſpicaris iniuria Deus eſt natus ex virgine. Et ideo nihil ibi turpe putãdũ eſt, vbi ſanctificatio ſpiritus inerat, & anima quæ erat Dei capax, particeps fiebat etiã carnis. Nihil ibi ducas impoſſibile, vbi aderat virtus altiſſimi. Nihil de humana fragilitate cogites, vbi plenitudo inerat diuinitatis. Crucifixus ſub Pontio Pilato, & ſepultus deſcendit ad inferna. *Ephes. 1.*
Docet apoſtolus Paulus illuminatos eſſe debere oculos cordis noſtri, ad intelligẽdũ quæ ſit altitudo diuinitatis, latitudo & profundũ. *Ephes. 3.* Altitudo ergo & latitudo & profundũ, deſcriptio crucis eſt: cuius eam partẽ quæ in terra defixa eſt, profundum apellauit. Altitudinẽ verò illam quę ſuper terrã porrecta ſublimis erigitur. Latitudinem quoque illã, quę diſtenta in dexteram leuãque manus protenditur. Cum ergo tot ſpecies mortis ſint, quibus de hac vita exitus dari hominibus ſolet, quid vult nos Apoſtolus illuminato corde ſcire rationẽ, cur ex his omnibus crucis potius ſpecies ad mortẽ delecta ſit ſaluatoris? Vnde ſciendũ eſt, quòd crux iſta triumphus erat. Trophæum enim inſigne: triumphus autẽ deuicti hoſtis indiciũ eſt. Quia ergo adueniens Chriſtus, ſicut Apoſtolus dicit, tria pariter ſibi regna ſubiecit, *Philip. 2.*

hoc enim indicat vbi ait: Quia in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum: & hæc omnia ſua morte vincebat: Conueniens myſterio mors quæſita eſt, vt in aëre ſublimatus & aëris ſubiugans poteſtates, victoriam de his ſupernis & cæleſtibus traderet. Expanſas autem manus tota die, ſanctus propheta dicit eum tenere ad populum qui eſt in terra, vt incredulos conteſtaretur, & inuitaret credentes. Ea verò parte, qua ſub terram demergitur, inferni ſibi regna ſubiiceret. Etenim (vt breuiter aliqua etiam de ſecretioribus perſtringamus) ab initio Deus cum feciſſet mundum, præfecit ei & præpoſuit quaſdam virtutum cæleſtium poteſtates, quibus regeretur & diſpenſaretur mortalium genus. Quod ita factum Moyſes indicat in Deuteronomij cantico, vbi dicit: Cùm diuideret excelſus gentes, ſtatuit terminos gẽtium ſecundum numerum angelorum Dei. Sed & horum nonnulli, ſicut & ipſe qui princeps appellatus eſt mũdi, datam ſibi à Deo poteſtatem, non his quibus acceperant legibus temperarunt: nec humanum genus diuinis obedire præceptis, ſed ſuis parére præuaricationibus docuerunt, & hinc aduerſus nos peccatorum chirographa ſcripta ſunt: quia vt propheta dicit. Peccatis noſtris venundati ſumus. Pretium namque animæ ſuæ vnuſquiſque conſequitur, cùm concupiſcentiæ ſatis fecerit. Per iſtud ergo vnuſquiſque chirographum illis rectoribus peſſimis tenebatur, quod chriſtus detraxit adueniens, & hac eos poteſtate denudauit. Idque ſub ingenti myſterio Paulus indicat, cum dicit de eo: Delens quod aduerſus nos erat chirographum, & affigens illud cruci ſuæ, traducit principatus & poteſtates, triumphãs eos in ſemetipſo. Rectores ergo illi quos humano generi præfecerat Deus in tyrannidis contumaciã verſi impugnare commiſſos ſibi homines aggreſſi ſunt, & peccati præliis debellare: ſicut Ezechiel propheta myſticis deſignat eloquiis, cum dicit. In illa die procedent angeli feſtinãtes exterminare Æthiopiam, eritque inter eos perturbatio in die Ægypti, quoniam rectitudo venit. Ergo omnipotentia eorum nudata, chriſtus dicitur triumphaſſe, ablatamque ab eis poteſtatem hominibus tradidiſſe: ſicut ad diſcipulos ſuos dicit ipſe in Euangelio: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpẽtes & ſcorpiones, & ſuper omnẽ virtutem inimici. Illos itaque qui accepta poteſtate malè abuſi ſunt, ſubiectis quondam ſuis ſubiecit crux chriſti. Nos verò, hoc eſt, humanum genus edocet primò omnium vſque ad mortem reſiſtere aduerſus peccatum, & libenter interitum pro pietate ſuſcipere. Tunc deinde obedientiæ nobis in hac eadem cruce proponit exemplum, ſicut in aliis qui aliquando rectores noſtri fuerant, poſuit contumaciæ pœnas. Audite ergo quomodo Apoſtolus vult per crucem Chriſti obedientiam nos docere: Hoc, inquit, ſentite in vobis, quod in chriſto Ieſu: qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualẽ Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formã ſerui accipiens, in ſimilitudinẽ hominũ factus, & habitu repertus vt homo, factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Quia ergo ille magnus magiſter eſt qui fecerit & docuerit, ideo obedientiam, quæ piis etiam ſuſcepta morte ſeruanda eſt, docuit ipſe pro hac prius moriendo ſeruari.

Deute 32
Eſa. 50
Coloſſ. 2
Ezech. 30
Luc. 10
Philip. 2

uari. Sed fortaſſe terretur aliquis in huiuſcemodi doctrina, quod quē paulò antè cū Deo patre diximus ſempiternū, ac de eius ſubſtātia eſſe progenitum: quemque regno, maieſtate, æternitate, vnum cū Deo patre eſſe docuimus, nūc de eius morte tractamus. Sed nolo terrearis ô fidelis auditor: paulò poſt illum quem audis mortuum, turſum immortalem videbis. Mors enim ab eo mortem ſpoliatura ſuſcipitur. Nam ſacramentum illud ſuſceptæ carnis, quod ſupra expoſuimus, hanc habet cauſam, vt diuina filij Dei virtus velut hamus quidam, habitu humanæ carnis obtectus, & (ſicut apo- *Ibidem.* ſtolus Paulus antè dixit) habitu inuentus vt homo, principem mundi inuitare poſſit ad agonem: cui ipſe carnem ſuam velut eſcam tradēs, hamo eum diuinitas intrinſecus teneret inſertus, ex profuſione immaculati ſanguinis. Solus enim qui peccati maculam neſcit, omnium peccata deleuit: eorum dumtaxat, qui ſanguine eius poſtes fidei ſuæ ſignaſſent. Sicut ergo hamum eſca contectum, ſi piſcis rapiat, non modò eſcam ab hamo non remouet, ſed & ipſe de profundo eſca aliis futur⁹ educitur: ita & is qui habebat mortis imperium, rapuit quidem in morte corpus Ieſu, non ſentiens in eo hamum diuinitatis incluſum: ſed vbi deuorauit, hæſit ipſe continuò, & diruptis inferni clauſtris, velut de profundo extractus trahitur, vt eſca cæteris fiat. Quod ita futurum ſub hac eadem figura Ezechiel dudum propheta ſi- *Ezech. 32* gnificauerat, dicens: Et extraham te in hamo meo, & extendam te ſuper terram. Campi implebuntur de te, & cōſtituam ſuper te omnes volucres cęli, & ſaturabo ex te omnes beſtias terræ. Sed & propheta Dauid dicit. Dedit *Pſal. 73* eum in eſcam populis Æthiopum. Et Iob de eodē myſterio ſimiliter pro- *Iob 40* teſtatur: ait enim ex perſona domini loquentis ad ſe. Aut adducis draconem in hamo, aut ponis capiſtrum circa nares eius. Non ergo damno aliquo, aut iniuria diuinitatis Chriſtus in carne patitur: ſed vt per infirmitatem carnis operaretur ſalutem, diuina natura in mortem deſcendit, non vt lege mortalium detineretur à morte, ſed vt per ſeſe reſurrecturus ianuas mortis aperiret: velut ſi quis rex pergat ad carcerem, & ingreſſus aperiat ianuas, reſoluat catenas, vincula, ſeras & clauſtra cōminuat, & educat vinctos in remiſſionem, & eos qui ſedent in tenebris & in vmbra mortis, luci ac vitæ reſtituat: dicitur ergo rex fuiſſe quidem in carcere, non tamen ea conditione qua fuerant cęteri qui tenebantur in carcere: ſed illi quidem vt pœnas ſoluerent, hic verò vt abſolueret pœnas. Cautiſſimè autem qui ſymbolum tradiderunt, etiam tempus quo hęc ſub Pontio Pilato geſta ſunt deſignarunt, ne ex aliqua parte velut vaga & incerta geſtorum traditio vacillaret. Sciendum ſanè eſt, quòd in eccleſiæ Romanæ ſymbolo non habetur additum, Deſcendit ad inferna. ſed neque in Orientis eccleſiis habetur hic ſermo, vis tamen verbi eadem videtur eſſe in eo quòd ſepultus dicitur. Sed quoniam erga ſcripturas tibi diuinas amor & ſtudium ſubiacet, ſine dubio dicis mihi, oportere hæc magis euidentibus diuinæ ſcripturæ teſtimoniis approbari. Quantò enim maiora ſunt quæ credēda ſunt, tantò idoneis magis & indubitatis teſtibus indigēt. Vera quippe eſt & conſequens hæc propoſitio. Sed uos tanquam ſcientibus legem loquentes, teſtimoniorum ſyl-

uam breuitatis cauſa derelinquimus. Pauca tamen ex multis etiam ſi hoc requiritur, adhibeamus, ſcienres ſtudioſis quibuſque in ſcripturis diuinis latiſſimum teſtimoniorum pelagus patete. Primò ergo omnium ſciendum eſt, quòd ipſa ratio crucis non omnibus vna eademque eſt: ſed aliud gen-
1. Cor. 1 tibus, aliud Iudæis, aliud credentibus ſapit: ſicut & Apoſtolus dicit. Nos autem chriſtum prædicamus crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus aurem ſtultitiam, ipſis vocatis Iudęis & Græcis chriſtum Dei virru-
Ibidem tem & Dei ſapientiam. Et ibidem. Verbum enim crucis pereuntibus ſtultitia eſt, his verò qui ſalui fiunt, id eſt, nobis, virtus Dei eſt. Iudęi autē quibus ex lege traditum fuerat, chriſtum in æternum manſurum, ſcādalum patiebantur de cruce eius, quia reſurrectionem eius recipere noluerunt. Gentibus autem ſtultitia videbatur Deum mortem ſuſcepiſſe, quia ignorabant myſterium carnis aſſumptæ. Fideles verò qui & natum & paſſum in carne ſuſceperant & à mortuis reſurrexiſſe, meritò virtutem Dei credebant eſſe, quæ vicerat mortem. Primò ergo hoc ipſum quod Iudęi quibus prophetę hæc prædixeranr non eſſent credituri, ſed illi qui nunquam hęc à prophetis
Eſa. 52 audierant: audi quomodo per Eſaiam prophetico ſermone ſignarur. Quibus non eſt, inquit, annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt intelligent. Quòd autem his qui meditabantur legem Dei, à pueritia vſque in ſenectutem non credentibus, ad gentes eſſet omne myſterium transfe-
Eſa. 25 rendum, idem Eſaias hoc modo prædicit. Et faciet, inquit, dominus Deus ſabaoth omnibus gentibus, in monte iſto bibent lætitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte iſto. Tradet hæc omnia gentibus: hoc enim conſilium omnipotentis ſuper omnes gentes. Sed dicent fortaſſe nobis illi qui ſe iactant in ſcientia legis: blaſphematis, qui dicitis dominum corruptioni mortis & paſſioni crucis fuiſſe ſubiectū. Legite ergo quod ſcriptum
Thren. 4 habetis in lamētationibus Hieremiæ, vbi dicit: Spiritus vultus noſtri chriſtus dominus comprehēſus eſt in corruptionibus noſtris, in quo diximus: ſub vmbra eius viuemus in gentibus. Audis quomodo propheta chriſtum dominum comprehenſum eſſe dicit, & pro nobis, id eſt, pro peccatis noſtris corruptioni traditum: in cuius vmbra, quoniam populus ille Iudæorum permanſit incredulus, gentilem ſubiectum eſſe dicit: quia viuimus nō in Iſraël, ſed in gentibus. Quod ſi operoſum non videtur, quàm poſſumus breuiter ſingula quę in euangeliis referuntur, qualiter in prophetis prædicta ſint deſignemus, vt hi qui prima fidei elementa ſuſcipiunt, teſtimonia hæc habeant in corde deſcripta: ne vlla eis vnquam de his quæ credunt, ambiguitas inimica ſurripiat. Edocemur per euangelium, quòd Iudas vnus de
Pſal. 4 amicis & conuiuis Chriſti tradiderit eum. Audi hoc quomodo prænuncietur in pſalmis: Qui manducauit, inquit, panes meos, ampliauit aduerſum
Pſal. 37 me ſupplātationem. Et alibi: Amici, inquit, mei & proximi mei aduerſum
Pſal. 54 me appropinquauerunt & ſteterunt. Et iterum: Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi erunt iacula. Vis audire, quomodo molliti ſunt? Ve-
Matth. 26. nit, inquit, Iudas ad Ieſum, & dixit ei: Aue rabi, & oſculatus eſt eum. Per molle igitur oſculi blandimentum, execrabile iaculum proditionis infixit.

Vnde

Vnde dominus ad eũ dixit: Iuda, oſculo filium hominis tradis? Triginta *Luc. 22*
argẽteis audis eum appretiatum eſſe cupiditate proditoris. Audi & de hoc *Zacha. 11*
propheticã vocẽ. Et dixi, inquit, ad eos. Si bonum eſt in conſpectu veſtro:
date mercedem meã, aut abnuite. Et poſt hæc. Et accepi, inquit, triginta ar-
genteos, & miſi eos in domũ domini in cõflatorium. Nonne hoc eſt quod *Matth. 17*
in euangeliis ſcribitur. Quia Iudas pœnitentia ductus reportauit pecuniã,
& proiecit eam in templo, & diſceſſit? Bene autẽ mercedem ſuam dixit, ve-
lut imputatis & exprobrantis affectu: etenim tam multa bona opera apud
eos egerat, cæcos illuminauerat, claudis pedes, paralyticis greſſum, mortuis
quoque reddiderat vitã. Pro his igitur omnibus bonis, mercedem ei reſti-
tuunt mortem, triginta argenteorum æſtimatione penſatã. Refertur item
in euãgeliis, quòd vinctus eſt: prædixit hoc ſermo propheticus per Eſaiam *Eſai. 3 Sec. 70*
dicens. Væ animæ eorum qui cogitauerunt cogitationem peſſimã aduer-
ſum ſemetipſos, dicentes: Alligemus iuſtũ quia inutilis eſt nobis. Sed dicit
aliquis. Nunquid hæc de domino intelligenda ſunt? Nũquid dominus ab
hominibus teneri poterat, & ad iudicium pertrahi? Et de hoc te idem pro- *Eſai. 3*
pheta conuincet. Dicit enim his verbis: Dominus in iudiciũ veniet cum ſe-
nioribus & principibus populi. Iudicatur ergo dominus ſecũdũ prophetæ
teſtimonium, & nõ ſolum iudicatur, ſed etiã flagellis cæditur, & palmis in
faciem verberatur, & conſpuitur, & omne pro nobis perfert opprobriũ in-
dignitatis. Et quia hæc ſtupeſcenda erant omnibus cùm prædicarentur ab
apoſtolis: idcirco etiam ex perſona ipſorũ propheta exclamat & dicit: Do- *Eſaia 53*
mine quis credidit auditui noſtro? Incredibile enim eſt, vt Deus Dei filius
paſſus iſta dicatur & prædicetur: ergo & prædicũtur per prophetas, ne qua *Eſa. 50*
credituris dubitatio naſceretur. Ipſe ergo ex ſua perſona chriſtus dominus
dicit: Dorſum meum dedi ad flagella, & maxillas meas ad palmas, & faciẽ
meã non auerti à confuſione ſputorum. Scribitur etiam illud inter cæteras
eius paſſiones, quòd alligantes eum duxerunt ad Pilatum. Præſignauit etiã
hoc propheta, vbi dicit: Et alligantes adduxerunt eũ xenium regi Iarim. Si *Oſee 10*
obiiciat aliquis & dicat: ſed Pilatus non erat rex. Audi ergo quid in conſe- *Sec. 70*
quentibus refert euangeliũ. Audiens, inquit, Pilatus eũ eſſe de Galilæa, mi-
ſit eum ad Herodem, qui erat tunc rex in Iſraël. Et bene addit nomẽ Iarim,
quod eſt ſyluester. Nõ enim erat Herodes de domo Iſraël, nec de illa vinea
Iſraëlitica, quam eduxerat dominus de Ægypto, & plantauerat in cornu in
loco vberi: ſed erat ſylueſter, id eſt, ex ſylua alienigenarũ: & ideo rectè ſyl-
ueſter eſt appellatus, quia de Iſraëliticæ vitis nequaquã palmitibus pullu-
laſſet. Sed ad hoc quod dicit propheta xenium, cõuenienter aptauit. Tunc
enim Herodes & Pilatus (vt euangelium teſtatur) ex inimicis in concordi- *Luc. 23*
am reuocati ſunt: & velut reconciliationis ſuæ xenium, iuſtum ſibi inui-
cem mittebant Ieſum. Quid intereſt dummodò Ieſus vt ſaluator diſſiden-
tes reconciliet, & pacem reparet, ac etiam concordiam reddat? Vnde
etiam de hoc ſcriptum eſt in Iob. Dominus reconciliat corda princi- *Iob 12*
pum terræ. Refertur item quòd cum Pilatus vellet eum dimittere, om- *Sec. 70*
nis populus ſuccclamauerit: Crucifige, crucifige eum. Prænunciat hoc

Q

Hier.12 quoque Hieremias propheta, dicens ex perſona domini ipſius: Facta eſt, inquit, hæreditas mea mihi, ſicut leo in ſylua: dedit ſuper me vocem ſuam, proptereа exoſus ſum eam: & propterea, inquit, dereliqui domum meam.
Eſa.57 Et iterum alibi dicit, Supra quem aperuiſtis os veſtrum, & aduerſus quem
Pſal.37 *Eſaia 53* relaxaſtis linguas veſtras? cùm iudicaretur, ſcribitur tacuiſſe. Multæ de hoc ſcripturæ reſtanrut. In pſalmis dicitur, Factus ſum ſicut homo non audiēs, & non habens in ore ſuo increpariones. Et iterum, Ego tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non aperiens os ſuum. Et iterum alius propheta dicit: Sicut agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum: in humilitate iudicium eius ſublatum eſt. Impoſita ei ſcribitur corona ſpinea.
Cant.2 Audi de hoc in Canticis canticorum, ſuper iniquitatem Hieruſalem mirantis de iniuria filij, Dei patris vocem dicentis: Exite, & videte filiæ Hie-
Sec.70 ruſalem coronam, qua coronauit eum mater ſua: Sed & de ſpinis ita alius propheta commemorat: Et expectaui vt faceret vuam, fecit autem ſpinas:
Eſai. 5 & non iuſtitiam, ſed clamorem. Verunramen vt myſterij ſecreta cognoſcas, oportebat eum qui peccata mundi venit auferre, etiam terræ maledicta purgare, quę peccante protoplaſto ſententiam præuaricationis acceperat, dicente domino: Maledicta terra in operibus ſuis, ſpinas & tribulos
Sec.70 *Hier.11* producet tibi. Propterea ergo ſpinis coronatur Ieſus, vt prima illa condēnationis ſententia ſolueretur. Ad crucem ducitur, & in ligno totius mundi vita ſuſpenditur. Vis & de hoc propheticis teſtimoniis confirmari? Audi Hieremiam dicentem de hoc: Venite, & iniiciamus lignum in panem eius,
Exod.13 & conteramus eum de terra viuentium. Et iterum Moſes deflens eos dicit: Et erit vita ſuſpenſa ante oculos tuos, & timebis per diem & noctem, & nō credes vitæ tuæ. Sed tranſcurrendū nobis eſt: iam enim propoſitæ breuitatis modum excedimus, & breuiatum ſermonem longa diſertione diſtendimus: pauca tamē addemus, ne penitus quod cœpimus, præteriiſſe videamur. Scribitur Ieſus in latere percuſſus, aquam ſimul & ſanguinem profu-
Ioan.7 diſſe. Hoc quippe myſticū eſt, ipſe enim dixerar: Quia flumina de ventre eius procedent aquæ viuæ. Sed produxit & ſanguinē, quem petierunt Iudæi venire ſuper ſe & ſuper filios ſuos. Produxit ergo aquā, quæ credentes diluat: produxit & ſanguinem, qui condemnet incredulos. Poteſt tamen etiam intelligi illud quòd duplicem gratiam baptiſmi figurauerit. Vnam quæ datur per aquam baptiſmi, aliam quę per myſterium profuſionis ſanguinis quæritur: vtrunque enim baptiſmum nominatur. Quod & ſi hoc quæris, cur non ex alio membro, ſed ex latere potius produxiſſe dicatur aquā & ſanguinem? Videtur mihi per coſtam mulier indicari. Quia ergo fons peccati & mortis de muliere prima, quæ fuit primi Adā coſta, proceſſit, fons redemptionis ac vitæ de ſecundi Adam coſta producitur. Scriptum eſt, quòd in paſſione eius ab hora ſexta vſque ad horam nonam tenebræ factæ ſunt. Accipe & de hoc prophetæ teſtimonium dicentis.
Amos 8 *Zacha.14* Occidet tibi ſol meridie. Et iterum Zacharias propheta: In illa, inquir, die non erit lux: frigus & pruina erit vno die, & dies illa nota domino, & neque dies, neque nox, & ad veſperam erit lux. Quid tam euidens à propheta

pheta dici poterat, vt iam tum hæc non tam futura prædici, quàm narrari
præterita videantur? Et frigus & pruinam prædixit: propterea enim Petrus
calefaciebat ſe ad ignem, quia frigus erat: & patiebatur frigus non ſolum
temporis, ſed & fidei. Addit etiam. Et dies illa nota domino, & neque dies,
neque nox. Quid eſt neque dies, neque nox? Nonne apertè de inſertis di-
ei tenebris, & reuocata rurſum luce diſſeruit? Nō fuit illa dies, neque enim
incœpit ab ortu ſolis. Neque integra nox fuit: non enim peracto diei cur-
ſu ſpatia ſibi debita vel ab initio ſuſcepit, vel ad vltimum determinata per-
duxit: ſed fugata per impiorum facinus lux reparatur ad veſperam. Poſt
horam enim nonam depulſis tenebris ſol redditur mundo. Et iterum alius
de hoc ipſo teſtimonium dicit. Et obſcurabitur ſuper terram in die lux. Do-
cet euangelij prædicatio, quòd etiam milites diuiſerunt ſibi veſtimenta *Matth. 27.*
Ieſu, & ſuper tunicam eius miſerunt ſortem. Hoc etiam curæ fuit ſpiritui
ſancto prophetarum vocibus proteſtari, cùm Dauid dicit. Diuiſerunt ſibi
veſtimēta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Sed ne de illa qui- *Pſal. 27*
dem veſte quam dicuntur milites illudentes induiſſe eum, id eſt, de veſte
coccinea prophetæ ſiluerunt. Audi enim quid dicat Eſaias. Quis eſt hic qui
venit de Edom, rubor veſtimentorum eius ex Boſra? Quare rubicunda *Eſai. 63* *ibidem*
ſunt veſtimēta tua, & indumentum tuum tanquam in torculari calcatum?
Vnde & ipſe reſpondit. Torculat calcaui ſolus filiæ Sion. Solus eſt qui pec-
catum non fecit, & abſtulit peccata mundi. Si enim potuit per vnum ho-
minem mors introire, quanto magis per vnum hominem, qui & Deus erat,
potuit vita reſtitui? Refertur etiam quòd aceto potatus ſit, vel vino myr-
rhato, quod eſt amarius felle. Audi quid de hoc propheta prędixerit. Et *Pſal. 68*
dederunt, inquit, in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.
Ad quæ reſpondens iam tunc Moſes dicebat de populo illo. Ex vineis So- *Deut. 32*
domorum vitis eorum, & palmes eorum de Gomorris, vua eorum, vua
fellis, & botrus amaritudinis ipſis. Et iterum exprobrans eos dicit. Popu-
lus ſtultus & non ſapiens, hęc domino retribuiſti? Sed & in canticis eadem *Sec. 70*
prænunciantur, vbi etiam hortus, in quo crucifixus eſt deſignatur. Dicit *Cant. 5*
ergo. Intraui in hortum meum ſoror mea, ſponſa mea, & vindemiaui myr-
rham meam: vbi euidenter vinum myrrhatū quo potatus eſt declarauit. Et
ſpiritum poſt hæc ſcribitur reddidiſſe. Prænunciatū fuerat & hoc per pro- *Pſal. 30*
phetam dicētem ex perſona filij ad patrem. In manus tuas cōmendo ſpiri-
tum meum. Sepultus perhibetur, & lapis magnus appoſitus ante oſtiū mo-
numenti. Accipe etiam de hoc quid propheticus per Hieremiā ſermo prę- *Thre. 3*
dixerit. Mortificauerunt, inquit, in lacum vitam meam, & poſuerunt la-
pidem ſuper me. Euidentiſſima hæc ſepulturæ eius indicia propheticis vo- *Sec. 70*
cibus deſignata ſunt. Accipe tamen & alia. A conſpectu, inquit, iniquitatis
ablatus eſt iuſtus, & in pace eſt locus eius. Et alibi. Et dabo malignos pro
ſepultura eius. Et item alius. Recubans dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, *Eſai. 57*
quis ſuſcitabit eū? Sed etiam quòd in infernum deſcendit, euidenter prō- *Sec. 70* *Pſal. 21*
nūciatur in pſalmis, vbi dicit. Et in puluerē mortis deduxiſti me. Et iterum. *Pſal. 29*
Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendero in corruptionē? Et iterum. *Pſal. 68*

Pſal. 68 Deſcendi in limum profundi, & non eſt ſubſtantia. Sed & Ioannes dicit.
Matth. 11. 1. Pet. 3 Tu es qui venturus es (in infernum ſine dubio) an alium expectamus? Vnde & Petrus dicit, quia Chriſtus mortificatus carne, viuificatus autem ſpiritu qui in ipſo habitat, eis qui in carcere concluſi erant deſcendit ſpiritibus prędicare, qui increduli fuere in diebus Noë. In quo etiam quid operis in infernum egerit declaratur. Sed & ipſe dominus per prophetam dicit tanquam
Pſal. 29 de futuro. Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Quod rurſum prophetice nihilominus
Pſal. 15 oſtēdit impletum, cùm dicit: Domine eduxiſti animam meam ab inferno, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacum. Sequitur poſt hæc. Tertia die reſurrexit à mortuis. Reſurrectionis quippe gloria in chriſto clarificauit omne quod prius infirmum & fragile videbatur. Si tibi paulò ante non putabatur eſſe poſſibile, vſque ad mortem veniſſe immortalem: aſpice nunc, quia qui deuicta morte reſurrexiſſe dicitur, non poteſt eſſe mortalis. Sed bonitatem in hoc intellige creatoris, quia ille eouſque te ſequendo deſcendit, vſquequo tu peccando deiectus es. Nec creatorem omnium Deum impoſſibilitatis accuſes, vt ibi putes opus eius caduco lapſu potuiſſe concludi, quo ille ſalutem operaturus peruenire non poſſet. Inferna & ſuperna nobis dicuntur, qui certa corporis circunſcriptione concluſi, intra regionis præſcriptæ nobis terminos continemur. Deo autem qui vbique eſt, & nuſquam deeſt, quid infernum eſt, aut quid ſupernum? Veruntamen in aſſumptione corporis etiam iſta complentur. Reſuſcitatur caro, quæ repoſita fuerat in ſe-
Pſa. 15 pulcro, vt adimpleretur illud quod dictum eſt per prophetam. Quia non dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Rediit ergo victor à mortuis, inferni ſpolia ſecum trahens. Eduxit enim eos qui tenebantur à morte, ſicut
Ioan. 12 & ipſe prædixerat, vbi ait. Cum exaltatus fuero à terra, omnia ad me ipſum
Matth. 27 traham. Atteſtatur autē de hoc euangelium, cùm dicit. Monumenta aperta ſunt, & multa corpora dormientium ſanctorum reſurrexerunt & apparuerunt multis, & ingreſſi ſunt in ſanctam ciuitatem: illam ſine dubio ingreſſi
Galat. 4 ſunt ciuitatem, de qua Apoſtolus dicit: Quę autem ſurſum eſt Hieruſalem,
Hebr. 2 libera eſt, quæ eſt mater omnium noſtrum. Sicut & ad Hebræos iterum dicit. Decebat enim eum propter quem omnia, per quem omnia qui multos filios in glotiam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummari. Igitur cōſummatam paſſionibus carnem humanam, quę in mortem ceciderat per protoplaſti lapſum, reſurrectionis virtute reparatam, in
Epheſ. 2 dextera Dei ſedens in altiſſimis collocauit, vt & Apoſtolus dicit. Qui ſimul exciauit nos, ſimulq; ſedere fecit in cæleſtib⁹. Hic enim erat figul⁹, qui vt
Hier. 18 Hiere. propheta docet vas de manu ſua collapſū & cōfractū, rurſum eleuauit manib⁹ ſuis, & reformauit, ſicut placuit in cōſpectu eius. Placuit autē ita, vt corpus quod mortale & corruptibile ſuſceperat, de ſepulcri petra leuatū, & immortale atq; incorruptibile effectū, iā non in terrenis, ſed in cęleſtibus & patris dextera collocauit. Plenæ ſunt his ſacramētis ſcripturæ veteris teſtamēti. Null⁹ ſuper hoc propheta, null⁹ legiſlator, aut pſalmographus ſiluit, ſed omnis penè ſacra de his pagina loquitur: & ideo ſuperfluum videtur immo-

immorati nos ad congreganda teſtimonia. Pauca tamen admodum ponemus, ad ipſos fontes diuinorum voluminum remittentes eos, qui potare abundantius cupiunt. Dicit ergo ſtatim in ſpalmis. Ego dormiui, & ſoporatus ſum, & exurrexi, quoniam dominus ſuſcepit me. Item in alio. Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit dominus. Et alibi, ſicut iam ſuperius diximus. Domine, eduxiſti de inferno animam meam, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacum. Et in alio loco. Quoniam conuerſus viuificaſti me, & de abyſſo terræ iterum reduxiſti me. Euidentiſſimè in octogeſimo ſeptimo ſpalmo de eo dicitur. Et factus eſt ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Non dixit homo, ſed ſicut homo. Sicut homo enim erat qui deſcenderat in infernum: ſed inter mortuos liber erat, quia à morte teneri non poterat. Et ideo in vno natura humanæ fragilitatis poteſtas oſtenditur. Oſee autem propheta etiam de tertia die manifeſtiſſimè pronunciat hoc modo. Sanabit, inquit, nos poſt biduum: in die autem tertia reſurgemus, & viuemus in conſpectu eius. Hæc autem ex perſona eorum dicit, qui cum ipſo die tertia reſurgentes, de morte reuocantur ad vitam. Et ipſi ſunt qui dicunt. Die tertia reſurgemus, & viuemus in conſpectu eius. Eſaias verò apertè dicit. Qui eduxit de terra paſtorem magnum ouium. Sed quòd & mulieres viſuræ eſſent reſurrectionem eius, ſcribis & phariſæis & populo non credente, etiam hoc prædixit Eſaias his verbis. Mulieres quæ venitis à ſpectaculo, venite: non enim eſt populus habens intellectum. Sed etiam de illis mulieribus, quæ poſt reſurrectionem perrexiſſe ad ſepulcrum dicuntur, & quæſiſſe eum & non inueniſſe, ſicut de Maria Magdalene, quæ refertur veniſſe ad monumentum ante lucem, & non inuento eo flens dixiſſe ad angelos. Quia tulerunt dominum, & neſcio vbi poſuerant eum: etiam de hoc ita prædicitur in Canticis canticorum. In cubili meo quæſiui eum, & non inueni. De illis quoque qui inuenerunt eum & tenuerunt pedes eius, prædicitur in canticis canticorum: Tenebo eum, & nõ dimittam eum, quem dilexit anima mea. Hæc interim pauca de multis: breuitati enim ſtudentes, plura coaceruare non poſſumus. Aſcendit ad cęlos, ſedet ad dexteram patris: inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Conſequenti breuitate in fine ſermonis hęc cõtinẽtur, in quibus ꝙ dicitur quidem palã eſt. Sed conſequẽter quo ſenſu intelligi debeant quæ dicuntur, aſcendiſſe, & ſedere, & venturum eſſe, niſi ſecundũ dignitatẽ diuinitatis intelligas, aliquid per hæc humanæ fragilitatis videbitur indicari. Conſummatis etenim his quæ in terra gerebãtur, & anima de inferni captiuitate reuocata, aſcendere memoratur ad cælos, ſicut propheta prædixerat. Aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus: illa ſcilicet dona, quæ Petrus in Actibus apoſtolorum de ſancto ſpiritu dicebat. Exaltatus igitur dextera Dei effudit hoc donum quod vos videtis & auditis. Donum ergo ſpiritus ſancti dedit hominibus, quia captiuitatem, quàm prius diabolus per peccatum deduxerat in infernum, Chriſtus per mortis ſuæ reſurrectionem reuocauit ad cęlos. Aſcendit ergo ad cælos, non vbi verbum Deus ante non fuerat,

Pſal. 3 · Pſal. 11 · Pſal. 29 · Pſal. 70 · Oſee 6 · Eſa. 63 · Ioan. 20 · Cant. 3 · Ibidem · Pſal. 63 · Epheſ. 4 · Actor. 2

quippe qui erat ſemper in cælis, & manebat in patre, ſed vbi Verbum caro factum antè non ſederat. Denique quia nouus iſte ingreſſus portarum cæli æditui & principibus videbatur, videntes naturam carnis ſecreta cęlorum penetrantem, dicunt adinuicem, ſicut Dauid plenus ſpiritu ſancto denun-
Pſal. 23 ciat, dicens: Tollite portas principes veſtras & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Quę vox vtrique non propter diuinitatis potentiam, ſed propter nouitatem carnis aſcendentis ad Dei dexteram ferebatur.
Pſal. 46 Dicit & alibi idē Dauid: Aſcendit Deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. In voce etenim tubæ mos eſt victorem redire de prælio. De ipſo quo-
Amos 9 que & illud dicitur. Qui ædificat in cælo aſcenſionem ſuam. Et item alibi.
Pſal. 17 Qui aſcendit ſuper cherubim, volauit ſuper pennas ventorum. Sedere quoque ad dexteram patris, carnis aſſumptæ myſterium eſt. Neque enim incorporeæ illi naturæ conuenienter iſta abſque aſſumptione carnis aptātur: neque ſedis cęleſtis perfectio diuinæ naturæ, ſed humanę conquiritur. Vnde
Pſal 92 & dicitur de eo. Parata eſt ſedes tua Deus ex tunc, à ſeculo tu es. Parata igi-
Phil. 2 tur à ſeculo ſedes eſt, in qua dominus Ieſus ſeſſurus erat: in cuius nomine omne genu flectatur, cęleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur ei, quia dominus Ieſus eſt in gloria Dei patris. De quo &
Pſal. 109 Dauid ita refert. Dixit dominus domino meo ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Quæ tamen dicta domi-
Matth. 22. nus in euangelio differens, dicebat ad Phariſæos. Si ergo Dauid in ſpiritu dominum vocat eum, quomodo filius eius eſt? per quod oſtendit ſe ſecun-
Matth. 26. dum ſpiritum dominum, ſecūdum carnem filium eſſe Dauid. Vnde & ipſe
1 Pet. 3 dominus iterum dicit. Veruntamen dico vobis: Amodo videbitis filium hominis ſedentem ad dexteram virtutis Dei. Et Petrus apoſtolus dicit de
Epheſ. 2 chriſto, quòd eſt in dextera Dei ſedens in cælis. Sed & Paulus ad Epheſios ſcribens. Secundum operationem, inquit, potētię virtutis eius, quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans eum à mortuis, & ſedere faciens in dextera ſua. Quòd autem veniat iudicaturus viuos & mortuos, multis quidem diuinarum ſcripturarum teſtimoniis edocemur. Sed prius quàm propheticis hęc eloquiis prędicta doceamus, illud neceſſariè arbitror admonendum, quòd iſta fidei traditio quotidie nos vult de aduētu iudicis eſſe ſolicitos, vt actus noſtros ita præparemus, tanquam reddituri imminenti iudici rationem.
Pſal. 111 Hoc enim erat quod & propheta dicebat de viro beato: Quia diſponit ſermones ſuos in iudicio. Quòd autem dicitur iudicare viuos & mortuos, non ideo dicitur, quòd alij viui, alij mortui ad iudicium veniant: ſed quòd animas ſimul iudicabit & corpora, in quibus viuos animas, mortuos corpora
Matth. 10 nominauit. Sicut & ipſe dominus loquitur in euangelio, dicens. Nolite timere eos qui poſſunt corpus occidere, animæ autem nihil poſſunt facere: ſed timete potius eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam. Nunc iam paucis ſi videtur etiam per prophetas hæc prædicta eſſe doceamus. Plura autem teſtimonia cum volueris, ipſe tibi de ſcripturarum la-
Malach. 3. titudine congregabis. Dicit ergo Malachias propheta. Ecce veniet dominus

nus omnipotēs, & quis ſuſtinebit diē aduentus eius, aut quis ſuſtinebit aſpectum eius? quia ipſe ingreditur ſicut ignis conflatorij, & ſicut herba lauantium, & ſedebit conflans & purgans, ſicut aurum. Vt autem euidentius cognoſcas, quis ſit iſte dominus de quo hæc dicuntur: audi quid & Daniel *Dan. 7*
propheta pronunciet. Videbam, inquit, in viſu noctis, & ecce cum nubibus cæli, quaſi filius hominis, veniens, vſque ad vetuſtum dierum peruenit, & in conſpectu eius oblatus eſt liber: & ipſi datus eſt principatus & honor & regnū: & omnes populi, tribus & linguæ ipſi ſeruiēt: & poteſtas eius, poteſtas ęterna, quę nō pręteribit, & regnū eius nō corrūpetur. Ex his ergo edocemur, non ſolum de aduentu & de iudicio, ſed & de poteſtate eius & regno, quia poteſtas æterna ſit, & ſine corruptionis fine ſit regnum: ſicut & in ſymbolo dicitur. Et regni eius non erit finis. vnde valde alienus à fide eſt, qui regnum Chriſti dicit aliquādo finiendum. Scire tamen debemus, quòd ſalutarem Chriſti aduentum hunc conatur inimicus ad decipiendos fideles callida fraude ſimulare, & pro filio hominis, qui expectatur venturus in maieſtate patris ſui, filium perditionis in prodigiis & ſignis mendacibus præparare, vt pro Chriſto, mundo huic introducat antichriſtum: de quo & dominus in euangeliis prædixit Iudæis. Quia ergo veni in nomine patris *Ioan. 5*
mei, & non recepiſtis me: alius veniet in nomine ſuo, & ipſum recipietis. Et iterum dicit: Tunc videbitis abominationem deſolationis ſtantē in loco *Matth. 24*
ſancto, ſicut dicit Daniel propheta, qui legit intelligat. Daniel ergo de aduentu erroris iſtius plenius & latius in ſuis viſionibus edocet, ex quibus valde operoſum eſt nunc exempla ponere, qui ſatis amplis narrationibus dilatatur: & ideo ſcire de his plenius volentem, ad ipſas magis recenſendas remittimus viſiones. Sed & Apoſtolus dicit de eo. Ne quis vos ſeducat vllo *2. Theſſ. 2.*
modo: quoniam niſi diſceſſio venerit primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur & extollitur ſuper omne quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ipſe ſit Deus. Et paulò poſt. Et tunc reuelabitur iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & euacuabit eum illuminatione aduentus ſui, cuius eſt aduentus ſecundum opera ſatanę iñ omni virtute, ſignis & prodigiis mendacibus. Et item paulò poſt. Et ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderunt veritati. Propterea ergo propheticis & euāgelicis atque Apoſtolicis vocibus nobis pręnunciatur hic error, ne qui pro aduentu Chriſti, aduentum credant antichriſti: ſed ſicut ipſe dominus dicit. Cum dixerint *Matth. 24*
vobis: ecce Chriſtus hîc, aut ecce illic, nolite credere. Venient enim multi pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & ſeducent multos. Sed quomodo demōſtrauerit iudiciū veri Chriſti, videamus. Sicut fulgur, inquit, de Oriente reſplēdet vſque in Occidētē, ita erit aduētus filij hominis. Cùm ergo aduenerit verus dominus Ieſus Chriſtus, ſedebit, & iudicium ſtatuet: ſicut & in euāgeliis dicit. Et ſegregabit oues ab hœdis, i. iuſtos ſegregabit ab iniuſtis: ſicut & Apoſtol⁹ ſcribit. quia omnes nos ſtare oportet ante tribunal Chriſti, *Matth. 25.*
vt recipiat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſiue bona ſiue mala. *Rom. 14.*

Iudicabitur autẽ non ſolum pro geſtis,ſed etiã pro cogitatis:ſecundũ quod
Rom.2. ipſe Apoſtolus dicit.Inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus,aut etiã defendentibus in die quo iudicabit Deus occulta hominum. Sed & de his iſta ſufficiant. Poſt hæc ponitur in ordine fidei.Et in ſpiritu ſancto. Ea quæ in ſuperioribus paulo latius de Chriſto ſunt tradita,ad incarnationis & paſſionis eius myſterium pertinent,quæ dum media intercedunt perſonæ ipſius coaptata, ſancti ſpiritus commemorationem paulo longius reddiderunt. Cæterùm ſi ſolius diuinitatis ratio habeatur, eo modo quo in principio dicitur.Credo in Deum patrem omnipotentem: & poſt hæc, in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum dominum noſtrum:ita iungitur.Et in ſpiritu ſancto. Illa verò omnia quæ de Chriſto memorantur, ad diſpenſationem carnis, vt diximus, ſpectant. Igitur in ſancti ſpiritus commemoratione adimpletur myſterium Trinitatis. Sicut enim vnus dicitur pater, & alius non eſt pater: & vnus dicitur vnigenitus filius,& alius vnigenitus filius non eſt: ita & ſpiritus ſanctus vnus eſt,alius non poteſt eſſe ſpiritus ſanctus.Vt ergo fiat diſtinctio perſonarum, affectionis vocabula ſecernuntur, quibus ille pater intelligatur,ex quo omnia, & quia ipſe non habeat patrem.Iſte filius, tanquam qui ex patre natus ſit:& hic ſpiritus ſanctus, tanquam de vtroque procedens, & cuncta ſanctificans. Vt autem in vna eademque trinitate diuinitas doceatur:ſicut dictum eſt,in Deo patre credi adiecta præpoſitione, in:ita & in Chriſto filio eius,ita & in ſpiritu ſancto memoratur. Sed vt manifeſtius fiat quod diximus,ex conſequentibus approbabitur.Sequitur nãque poſt hunc ſermonem.Sãctam eccleſiam catholicam, remiſſionem peccatorum, carnis reſurrectionem. Non dixit in ſanctam eccleſiam catholicam, nec in remiſſionem peccatorum,nec in carnis reſurrectionem:ſi enim addidiſſet, in,prępoſitionem, vna cum ſuperioribus eademque vis fieret. Nunc autem in illis quidem vocabulis, vbi de diuinitate ordinatur fides,in Deo patre dicitur, & in Chriſto filio eius,& in ſpiritu ſancto.In cęteris verò vbi nõ de diuinitate, ſed de creaturis & de myſteriis ſermo eſt, in, præpoſitio nõ additur,vt dicatur,in ſancta eccleſia: ſed ſanctã eccleſiã credẽdã eſſe, nõ vt Deũ, ſed vt eccleſiã Deo cõgregatã. Et remiſſionẽ peccatorũ credant eſſe,nõ in remiſſionẽ peccatorũ: & reſurrectionẽ carnis credãt,nõ in reſurrectionẽ carnis.Hęc itaq; prępoſitionis ſyllaba,creator à creaturis ſecernitur, & diuina ſeparantur ab humanis. Hic igitur ſpiritus ſanctus eſt, qui in veteri teſtamento legem & prophetas,in nouo euangelia & apoſtolos in-
2.Timo.3 ſpirauit. Vnde Apoſtolus dicit. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum. Et ideo quæ ſunt noui ac veteris teſtamenti volumina, quæ ſecundum maiorum traditionem per ipſum ſpiritum ſanctum inſpirata creduntur, & eccleſiis Chriſti tradita, competens videtur hoc in loco euidenti numero, ſicut ex patrum monumentis accepimus, deſignare. Itaque veteris teſtamenti, omnium primo Moyſi quinque libri ſunt traditi, Geneſis, Exodus, Leuiticus, Numerus, Deuteronomium. Poſt hęc Ieſus Naue, Iudicum ſimul cum Ruth. Quatuor poſt hæc Regnorum libri, quos Hebræi duos numerant, Paralipomenon, qui dierum dicitur liber, & Eſ-

dræ

drę duo, qui apud illos ſinguli computantur, & Heſter. Prophetarum verò, Eſaias, Hieremias, Ezechiel, & Daniel: præterea duodecim prophetarum liber vnus. Iob quoque, & pſalmi Dauid ſinguli ſunt libri. Salomon verò tres eccleſiis tradidit, Prouerbia, Eccleſiaſtes, Cantica canticorum: in his concluſerunt numerum librorum veteris teſtamenti. Noui verò, quatuor euangelia, Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis. Actus apoſtolorum quos deſcribit Lucas. Pauli apoſtoli epiſtolæ quatuordecim. Petri apoſtoli duæ. Iacobi fratris domini & apoſtoli vna. Iudæ vna. Ioannis tres. Apocalypſis Ioannis. Hæc ſunt quæ patres intra canonem concluſerunt, & ex quibus fidei noſtræ aſſertiones conſtare voluerunt. Sciendum tamen eſt, quòd & alij libri ſunt, qui non ſunt canonici, ſed eccleſiaſtici à maioribus appellati ſunt, id eſt, Sapientia, quæ dicitur Salomonis, & alia Sapientia, quæ dicitur filij Sirach, qui liber apud latinos hoc ipſo generali vocabulo Eccleſiaſticus appellatur, quo vocabulo non auctor libelli, ſed ſcripturæ qualitas cognominata eſt. Eiuſdem verò ordinis libellus eſt Tobiæ & Iudith & Machabæorum libri. In nouo verò teſtamento libellus, qui dicitur Paſtoris ſiue Hermes, qui appellatur duæ viæ, vel iudicium Petri. Quæ omnia legi quidem in eccleſiis voluerunt, non tamen proferri ad auctoritatem ex his fidei cõfirmandam. Cęteras verò ſcripturas apocryphas nominarunt, quas in eccleſiis legi noluerunt. Hęc nobis à patribus tradita ſunt, quę (vt dixi) opportunum viſum eſt hoc in loco deſignare, ad inſtructionem eorum qui prima ſibi eccleſię ac fidei elementa ſuſcipiunt, vt ſciant ex quibus ſibi fontibus verbi Dei hauriẽda ſint pocula. Tenet deinde ratio fidei, ſanctam eccleſiam. Cauſam iam ſuperius diximus, cur non dixerint etiam hic, in ſanctam eccleſiam. Hi igitur qui ſupra in vno Deo credere edocti ſunt, ſub myſterio trinitatis, credere etiam hoc debent, vnam eſſe eccleſiam ſanctam, in qua eſt vna fides & vnũ baptiſma, in qua vnus Deus creditur pater, & vnus dominus Ieſus Chriſtus filius eius, & vnus ſpiritus ſanctus. Iſta eſt ergo ſancta eccleſia, non habens maculam aut rugam. Multi enim & alij eccleſias congregauerunt, vt Marcion, & Valentinus, & Ebion & Manichęus, & cæteri omnes hæretici. Sed illæ eccleſiæ non ſunt ſine macula vel ruga perfidiæ: & ideo dicebat de illis propheta. Odi eccleſiam malignantium, *Pſal.25* & cum impiis non ſedebo. De hac autem eccleſia, quæ fidem Chriſti integram ſeruat, audi quid dicat ſpiritus ſanctus in canticis canticorum. Vna *Cant.6* eſt columba mea, vna eſt perfecta genitrici ſuæ. Qui ergo hanc fidem in eccleſia ſuſcipit, non declinet in concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introeat: concilium namque vanitatis eſt, quod agit Marcion; qui negat patrem Chriſti Deum eſſe creatorem, qui per filium ſuum fecerit mundum. Concilium vanitatis eſt quod Ebion docet, ita Chriſto credi debere, vt circuncifio carnis, & obſeruatio ſabbathi, & ſacrificiorum ſolemnitas, cæteræque omnes obſeruantiæ ſecundum legis literam teneantur. Concilium vanitatis eſt quod docet Manichæus, primò quòd ſeipſum paracletum nominauit: tum deinde quod mundum à malo factum dicit, Deum creatorem negat, teſtamentum vetus repudiat: vnam bonam,

aliam malam naturam ſibi inuicem aſſerit: coæternas animas hominum ſecundum Pythagoreos in pecudes & animalia & beſtias redire per diuerſos naſcendi circulos aſtruit: reſurrectionem carnis noſtræ negat: paſſionem domini & natiuitatem non in veritate carnis, ſed in phantaſiis fuiſſe confirmat. concilium vanitatis eſt quod Paulus Samoſatenus, & eius poſt hunc ſucceſſor Photinus aſſeruit, Chriſtum non fuiſſe ante ſecula natum ex patre, ſed ex Maria cœpiſſe: & non eum Deum hominem natum, ſed ex homine Deum factum exiſtimat. Concilium vanitatis eſt, quod Arius atque Eunomius docuit, qui filium Dei non ex ipſa patris ſubſtantia natum, ſed ex nihilo creatum voluit. concilium vanitatis eſt & quod illi aiunt, qui filium Dei quidem de ſubſtantia patris fatentur, ſanctum verò ſpiritum ſeparant & ſecernunt: cum vbique vnam eãdemque virtutem & diuinitatem
Matth.28. trinitatis oſtendat ſaluator in euangelio, cùm dicit Baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: & eſt apertè impium ſeparari ab homine quod diuinitus iungitur. concilium vanitatis eſt & hoc, quod olim congregauit pertinax & praua contentio, aſſerens chriſtum carnem quidem humanam ſuſcepiſſe, non tamen & animam rationalem: cum vtique & carni & animæ & ſenſui humano ac menti vna eadẽque ſalus à chriſto collata ſit. Sed & illud concilium vanitatis eſt, quod Donatus per Africam traditionem eccleſiæ criminando contraxit: & quod Nouatus ſolicitauit, lapſis pœnitentiam denegando: & ſecundas nuptias, cùm forte iniri eas neceſſitas exegerit, condemnando. Has ergo omnes velut congregationes malignantiũ fuge. Sed & eos ſi qui illi ſunt, qui dicuntur aſſerere, quòd filius Dei non ita videat vel nouerit patrem, ſicut noſcitur ipſe & videtur à patre: vel regnum chriſti eſſe finiendum, aut carnis reſurrectionem non in integram naturæ ſuæ ſubſtantiam reparandam, futurum Dei iuſtum erga omnes negare iudicium, diabolum à debita abſolui damnatione pœnarum. Ab his, inquam, omnibus fidelis declinet auditus. Sãctam vero eccleſiam tene, quæ Deum patrem omnipotentem, & vnicũ filium eius Ieſum chriſtum dominum noſtrum, & ſpiritum ſanctum, concordi & conſona ſubſtantiæ ratione profitetur. Filiumque Dei natum ex virgine, paſſum pro ſalute humana, ac reſurrexiſſe à mortuis in ea carne in qua mortuus eſt, credit. Eundem denique venturum, iudicem omnium ſperat: in quo & remiſſio peccatorum, & carnis reſurrectio prædicatur. Verùm de remiſſione peccatorum ſufficere debet ſola credulitas. Quis enim cauſas aut rationem requirat, vbi indulgentia principis eſt? Cum terreni regis liberalitas diſcuſſioni non ſit obnoxia, ab humana temeritate diſcutitur diuina largitio. Solent enim cum irriſione aduerſum nos dicere pagani, quòd ipſi nos decipiamus, qui putemus crimina, quæ opere commiſſa ſunt, verbis poſſe purgari, & aiunt. Numquid poteſt qui homicidium fecit, homicida non eſſe: & adulter non videri, qui adulterium perpetrauit? Quomodo ergo huiuſcemodi criminum reus, ſanctus vobis effici ſubitò videbitur? Sed ad hæc, vt dixi, melius fide quàm ratione reſpondeo. Rex enim eſt omnium qui hoc promiſit: terræ cælique dominus eſt qui hæc pollicetur. Non vis

vtei

vt ei qui me ex terra hominem fecit, credam quòd ex criminoſo me faciat innocentem? Et qui me, cùm eſſem cęcus, fecit videre: vel cùm eſſem ſurdus audire: qui mihi claudo greſſum reddidit, innocentiam mihi perditam non poterit recuperare? Et vt veniamus ad ipſius naturæ teſtimonium. Occidere hominem non ſemper criminoſum eſt, ſed malitia, non legibus occidere criminoſum eſt. Non ergo factum me in talibus, quia interdum & rectè fit, ſed animus malè conſulens damnat. Si ergo animus in me qui criminoſus eſt effectus, & in quo fuit origo vicij corrigatur, cur tibi videar non poſſe innocens effici, qui prius fueram criminoſus? Si enim vt ſupra oſtendi conſtat, quòd non in facto, ſed in voluntate ſit crimen: ſicut mala voluntas auctore malo dæmone peccato me & morti fecit obnoxium, ita in bonum voluntas mutata autore bono Deo, innocentiæ me reddidit & vitæ. Similis cauſa & in cæteris eſt criminibus. Hoc modo fides noſtra non inuenitur naturalibus rationibus aduerſari, dum remiſſio peccatorum, non geſtis quæ mutari non poſſunt, ſed animo quem de malo in bonum conuerti certum eſt, deputetur. Sed & vltimus ſermo iſte qui reſurrectionem carnis pronunciat, ſummam totius perfectionis ſuccincta breuitate concludit: quamuis etiam de hoc non ſolum à gẽtilibus, ſed ab hæreticis fides impugnetur eccleſiæ. Nam Valentinus reſurrectionem carnis omni modo negat, & Manichæi, ſicut ſupra oſtendimus. Sed iſti Eſaiam quidem prophetam dicentem, Reſurgent mortui & ſuſcitabuntur qui ſunt in ſepulcris, audire noluerunt: nec Danielem ſapientiſſimum proteſtantem. Quia tunc reſurgent qui ſunt in terræ puluere: hi quidem in vitam æternam, hi autem in opprobrium & confuſionem æternam. Tamen vel in euangeliis quæ recipere videntur, diſcere debuerunt à domino & ſaluatore noſtro, Sadducæos docente, dictum. Quòd autem reſurgant mortui, non legiſtis quo modo dicit Moyſi in rubo, Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob, Deus autem non eſt mortuorum, ſed viuentium. In quo etiam quæ ſit & quantæ reſurrectionis gloria, in ſuperioribus memorauit, cùm dixit: In reſurrectione autem mortuorum neque nubent, neque nubentur: ſed erũt ſicut angeli Dei. Reſurrectionis autem virtus, angelicum hominibus confert ſtatum, vt qui de terra reſurrexerint, nõ iterum in terra cum pecudibus, ſed in cælo cum angelis viuant: quos tamen ad hoc ratio vitę purioris admiſerit, illos ſcilicet qui iam nunc conſeruantes animę ſuę carnem in caſtis pudicitię actibus, obedientię ſancti ſpiritus ſubiugauerunt, & omni eam viciorum labe tenuatam, atque in ſpiritualem gloriam ſanctificationis virtute mutatam, angelorum quoque meruerunt inferre conſortiis. Sed infideles clamant, & dicunt: Quomodo poteſt caro quę putrefacta diſſoluitur, aut in puluerem vertitur, maris etiam interdum profundo ſorbetur, fluctibúſque diſpergitur, recolligi ruſum & reintegrari in vnum, & corpus ex ea hominis reparari? Ad quos primam iterum reſponſionem ſermonibus Pauli faciamus, dicentis eis: Inſipiens tu, quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur: Et quod ſeminas non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum tritici, aut alicuius cæterorum ſeminum.

Eſai. 26 & 65

Dan. 12

Matth. 22.

Ibidem

1. Cor. 15

Deus autem dat illi corpus prout vult. Quod autem in ſeminibus quæ tu in terrá iacis per annos ſingulos fieri vides, hoc in tua carne quæ lege Dei ſeminatur in terra, futurũ eſſe non credis? cur quæſo tam anguſtus & inualidus diuinæ potentię æſtimator es, vt diſperſum vniuſcuiuſque carnis puluerem, in ſuá rationem colligi & reparari poſſe non credas? An nõ cenſeas, cùm videas ꝙ etiá mortale ingenium demerſas in profundũ terræ metallorum venas rimatur? & artificis oculus aurũ videt, in quo imperitus terrá putat. Hæc cur nõ concedimus ei, qui fecit hominẽ, quando tantũ is qui ab ipſo factus eſt, aſſequi poteſt? Et cũ auri eſſe propriá venam, & argenti aliam, æris quoque longe diſparẽ, ferri ac plumbi diuerſam intra ſpeciẽ terræ latere, mortale deprehẽdat ingeniũ: diuina virtus inuenire poſſe ac diſcernere non putabitur vniuſcuiuſque carnis proprium ſenſum, etiá ſi videatur diſperſus? Sed ad hæc tẽtemus animas quæ deficiũt in fide, naturalibus rationibus adiuuare. Si quis diuerſa ſemina in vnum permiſceat, & hæc indiſcreta ſeminet, vel paſſim ſpargat in terrá: nõne vniuſcuiuſque ſeminis granum, quocũque loci iactũ fuerit, competenti tempore ſecundum naturę ſuę ſpeciẽ germen producet, vt ſtatum ſuæ formę ſuíque corporis reparet? Ita ergo vniuſcuiuſque carnis ſubſtantia, quamuis varie diuerſéque diſperſa ſit, ratio tamen ipſa, quæ ineſt vnicuique carni, eſt immortalis: quia immortalis animæ caro eſt ex eo tẽpore, quo ſeminatis in terram corporibus primũ veri Dei voluntati atriſit, collectum terræ attractumque ſubſtantiæ ſuæ ſenſum reddit, ac reparat in illam ſpeciem, quam mors aliquando diſſoluerat. Et ita fit vt vnicuique animæ nõ cõfuſum, aut extraneum corpus, ſed ſuum quod habuerat reparetur, vt cõſequẽter poſſit pro agonibus præſentis vitæ, cum anima ſua caro vel pudica coronari, vel impudica puniri. Et ideo ſatis caute eccleſia noſtra fidẽ ſymboli docet, quę in eo ꝙ à cæteris traditur carnis reſurrectionẽ, vno addito pronomine, tradidit huius carnis reſurrectionẽ. Huius ſine dubio, quam habet is qui profitetur, ſignaculo crucis fronti impoſito, quo ſciat vnuſquiſq; fideliũ carnẽ ſuam, ſi mundá ſeruauerit à peccato, futurũ eſſe vas honoris, vtile domino ad omne opus bonum paratũ: ſi verò cõtaminatá in peccatis, futurũ eſſe vas iræ ad interitũ. Iá vero de ipſa reſurrectionis gloria, & de repromiſſionis magnitudine, ſi quis plenius ſcire deſiderat, in omnibus penè diuinis voluminibus inueniet iudicari. Ex quibus nos cõmonitionis tantummodo gratia pauca in præſenti loco memorátes, finẽ iniuncti à te opuſculi faciemus. Igitur Apoſtolus Paulus, quòd reſurgat mortalis caro, talib⁹ aſſerit argumentis, dicẽs. Quòd ſi reſurrectio mortuorum nõ eſt, ergo nec chriſtus reſurrexit. Si autẽ chriſtus nõ reſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, vacua eſt & fides noſtra. Et paulò poſt. Nũc autẽ chriſtus reſurrexit à mortuis, initiũ dormiẽtium: quoniá quidẽ per hominẽ mors, & per hominẽ reſurrectio mortuorum. Sicut enim in Adá omnes moriũtur, ita & in chriſto omnes viuificabũtur: vnuſquiſque autem in ſuo ordine: initium chriſtus, deinde hi qui ſunt chriſti in aduẽtu eius: deinde finis. Et in ſequẽtibus addit & hác. Ecce myſteriũ vobis dico: Omnes quidem reſurgemus, non omnes autẽ immutabimur, ſiue vt immu-

1. Cor. 15

ibidem

in aliis exéplaribus inuénimus. Omnes quidé dormiemus, non omnes autê immutabimur: in mométo, in ictu oculi, in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgét incorrupti, & nos immutabimur. Sed & ad Theſſalonicéſes nihilominus ſcribés dicit. Nolo autê vos ignorare fratres de dormiétib⁹, vt nõ cõtriſtemini, ſicut & cæteri qui ſpẽ nõ habét: Nam ſi credimus ꝙ Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: ita & Deus eos qui dormierũt per Ieſum, adducet cũ illo. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuimus, qui reliqui ſumus in aduétu domini, nõ præueniemus eos qui dormierũt: quia ipſe dominus in iuſſu, & in voce archangeli, & tuba Dei deſcendet de cælo, & mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui reliqui ſumus, ſimul cũ illis rapiemur in nubibus obuiã Chriſto in aëra: & ita ſemper cũ domino erimus. Verum ne exiſtimes hæc Pauli ſolius quaſi nouella prædicatione ſignari: audi etiã quid Ezechiel propheta olim per ſpiritũ ſanctũ prçlocutus ſit. Ecce, inquit, ego aperiã ſepulcra veſtra, & educam vos de ſepulcris veſtris. Iob quoq; myſticis redundãs eloquiis, audi quã euidenter reſurrectioné mortuorũ prędicet. Eſt, inquit, arbori ſpes: ſi enim abſciſſa fuerit, iterũ pullulabit, & virgultũ eius nunquã deficiet. Quod ſi ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus eius, ab odore aquæ reflorebit, & faciet fruticem ſicut nouella. Vir verò ſi mortuus fuerit, abiit: & mortalis ſi ceciderit, vltra nõ erit? Nõ tibi videtur in verbis his cum quodam pudore arguere homines & dicere, Itane ſtultum eſt hominum genus, vt cũ videant excíſe arboris rrũcum rurſum pullulare de terra, & lignum emortuũ iterum vitã recipere, ipſis ne lignis quidé aliquid ſimile de ſemetipſis, nec arborib⁹ opinétur? Vt autẽ ſciaś, ꝙ veluti interrogãtis modo legẽdum ſit ꝙ dixit, mortalis autẽ cũ ceciderit non reſurget? de cõſequentibus probationem accipe. Subiungit namque ſtatim. Si enim mortuus fuerit homo, viuet. Et paulò poſt dicit. Expectabo vſquequo iterum fiã. Et iterũ idé dicit. Qui reſuſcitaturus eſt ſuper terrã pellẽ meã, quæ hæc nunc haurit. Hæc quidem ad probationem dicta ſunt profeſſionis noſtrę, qua confitemur in ſymbolo, huius carnis reſurrectionem. Quod enim adiunctum eſt, huius, vide quã conſonũ ſit omnibus his, quæ de diuinis voluminibus memorauimus. Quid enim aliud indicatur in dictis Iob, quæ ſuperius expoſuimus, cũ dicit, quia reſuſcitabit pellẽ meã, quę hæc nunc haurit, id eſt, quę iſta tormenta perpetitur: nónne apertè dicit huius carnis reſurrectionem futurã, huius inquã, quæ tribulationũ & tentationũ cruciamenta nunc ſuſtinet? Sed & Apoſtolus cũ dicit. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptioné, & mortale hoc induere immortalitaté: nunquid nõ corpus ſuũ quodãmodo cõtingẽtis & digito palpãtis eſt vox? Hoc ergo quod nũc corruptibile corpus eſt, reſurrectionis gratia incorruptibile erit: & hoc quod nũc mortale eſt, immortalitatis virtutibus induetur. Vt ſicut Chriſtus reſurgẽs à mortuis, vltra iã nõ moritur, mors ei vltra nõ dominabitur: ita & qui in chriſto reſurgẽt, nec corruptioné ſentiẽt vltra, nec mortẽ: nõ natura carnis abiecta, ſed conditione eius & qualitate mutata. Erit ergo corpus ꝙ reſurget à mortuis incorruptibile & immortale, nõ ſolum iuſtorũ, ſed etiã peccatorũ. Iuſtorũ quidé, vt ſemper poſſint permanere cũ Chriſto. Peccatorũ verò, vt abſq; interitione ſua debitas luãt pœnas. Quòd autẽ iuſti ſemper cũ domino noſtro chriſto permaneãt, iam & in ſuperioribus edocuimus, vbi oſtendimus quia Apoſt. dicit. Deinde nos qui viuimus, qui reliqui ſumus, ſimul cum illis rapiemur in nubibus obuiam chriſto in aëra, & ita ſemper cum domino erimus. Nec mireris, ſi caro ſanctorum in

rãtam gloriam ex reſurrectione mutabitur, vt in occurſum Dei ſuſpẽſa nubibus,& in aëre vecta rapiatur,cùm ipſe Apoſtolus,exponẽs quantum cõferat Deus his qui diligunt eum,dicat. Qui transmutabit corpus humilitatis noſtræ conforme fieri corpori claritatis ſuę. Nihil ergo abſurdum eſt,ſi ſanctorum corpora dicantur nubibus in aera ſuſtolli, cũ ad formã corporis Chriſti, ꝙ in dextera ſedet,dicantur reformanda. Sed & hoc ſanctus Apoſtolus,vel de ſe,vel de cęteris ſui loci vel meriti addidit,& dicit. Quia cõſuſcitabit nos cum Chriſto, ſimulque faciet ſedere in cæleſtibus. Vnde cũ hæc & eorũ ſimilia quã plurima ſancti Dei in repromiſſionibus habeant in reſurrectione iuſtorum,nõ erit iam difficile credere etiam illa quæ prophetæ prędixerant,ꝙ iuſti ſcilicet fulgebũt ſicut ſol,& ſicut ſplẽdor firmamẽti in regno Dei. Cui enim difficile videbitur eos fulgorem ſolis habituros,ac ſyderum ac firmamenti huius ſplendore decorandos,quibus vel vita,vel cõuerſatio angelorũ Dei paratur in cęlis, vel cõformandi dicuntur ad gloriã Saluatoris ore promiſſam, reſpiciẽs ſanctus Apoſtolus,dicit. Quia ſeminatur corpus animale, reſurget corpus ſpirituale. Si enim verum eſt, ſicut certè verum eſt,ꝙ iuſtos quoque & ſãctos,angelorum conſortiis ſociabit diuina dignatio, certum eſt,ꝙ & corpora eorum in ſpiritualis corporis gloriam vertet. Nec hoc tibi cõtra naturalem corporis rationem videatur eſſe promiſſum. Si enim credimus ſecũdum ea quę ſcripta ſunt,ꝙ accipiens Deus limũ terrę, Plaſmauit hominẽ: & hęc fuit natura corporis noſtri,vt voluntate Dei terra verteretur in carnẽ:cur tibi aut abſurdum, aut contrarium videtur,ſi iiſdem rationibus quibus terra proficiſci dicitur in corpus animale, rurſum corpus animale in corpus proficiſci ſpirituale credatur? Hæc quidem atque his ſimilia multa inuenies in ſcripturis diuinis de reſurrectione iuſtorũ. Dabitur autẽ etiam peccatoribus, vt ſupra diximus,incorruptionis & immortalitatis ex reſurrectione conditio,vt ſicut iuſtis Deus miniſtrat ad perpetuitatem gloriæ:ita peccatoribus ad prolixitatem cõfuſionis miniſtret & pœnæ. Sic enim propheticum diffiniuit eloquium,cuius & paulò antè meminimus, vbi dicit. Et multi reſurgent de terrę puluere,hi quidem in vitam æternam, hi autem in confuſionem & opprobrium æternũ. Si ergo intelleximus qua veneratione Deus omnipotens pater dicatur, quóue ſacramento dominus noſter Ieſus Chriſtus vnicus eius filius habeatur, & qua perfectione ſanctus eius ſpiritus nominetur, vtque ſancta trinitas vnum ſit per ſubſtantiam, ſed affectu perſoniſque diſcreta: quid etiam partus virginis,quid verbi in carne natiuitas, quid ſacramentũ crucis, quæ vtilitas diuini ad inferna deſcenſus, quid reſurrectionis gloria & animarum de infernis reuocata captiuitas, quid etiã aſcenſus eius ad cælum & venturi iudicis expectatio: ſed & ſanctæ eccleſiæ aduerſus congregationes vanitatis qualis haberi debeat agnitio, qui ſacrorum voluminum numerus, quæue hæreticorum vitanda cõuenticula: & quod in peccatorũ remiſſione diuinæ libertati nequaquam ratio naturalis obſiſtat,& vt carnis noſtræ reſurrectionem,non ſolũ diuinæ voces,ſed & ipſius domini & Saluatoris noſtri exemplum & cõſequentia naturalis rationis aſſignet. Si inquã hoc ſecundum traditionis ſupra expoſitæ regulam conſequenter aduertimus, deprecamur vt nobis & omnibus qui hæc audiunt,cõcedat dominus fide quam ſuſcepimus cuſtodita,curſu conſummato, expectare iuſtitiæ repoſitam coronam,& inueniri inter eos qui reſurgunt in vitã æternam: liberari verò à confuſione & opprobrio æterno, per Chriſtum dominum noſtrum, per quem eſt Deo patri omnipotenti cum ſpiritu ſancto gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI IN SVAM ET EVSEBII CÆSARIENSIS LATINAM AB EO FACTAM Hiſtoriam, PRÆFATIO.

Ad Chromatium Pontificem Maximum.

*P*ERITORVM *dicunt eſſe medicorum, vbi imminere vrbibus vel regionibus generales viderint morbos, prouidere aliquod medicamenti vel poculi genus, quo præmuniti homines, ab imminenti defendantur exitio. Quod tu quoque veneráde pater Chromati medicinæ exequens genus, tẽpore quo diruptu Italiæ clauſtris ab Alarico duce Gothorum, ſe peſtifer morbus infudit, & agros, armenta, viros longe latéque vaſtauit, populis tibi à Deo commiſſis feralis exitij aliquod remedium quærens, per quod ægræ mentes ab ingruentis mali contagione ſubtractæ, melioribus occupatæ ſtudiis tenerentur, iniungis mihi vt Eccleſiaſticam hiſtoriam, quam vir erudituſſimus Euſebius Cæſarienſi. Græco ſermone conſcripſit, in Latinum vertam: cuius lectione animus audientium vinctus, dum notitiam rerum geſtarum auidius petit, obliuionem quodammodo malorum quæ gererentur acciperet. A quo ego opere cum excuſare me vellem, vtpote inferior & impar, & qui in tam multis annis vſum Latini ſermonis amiſerim, conſideraui quòd non abſque aliquo apoſtolicæ inſtitutionis ordine nobis iſta præciperes. Nam & cum Dominus aliquando eſurientibus in deſerto auditorum turbis, dixiſſet ad apoſtolos, Date eis vos manducare: Philippus vnus ex apoſtolis intelligens, eo magis ſplendeſcere diuinæ virtutis inſignia, ſi minimorum quorumque miniſteriis explerentur, non protulit panes apoſtolicæ reconditos peræ, ſed puerulum adeſſe dicit, habentem quinque panes, & duos piſces. Quem verecunde excuſans, adiecit: Sed hæc quid ſunt inter tantos? quo magis in anguſtis opibus & deſperatis clara fieret diuina potentia. Sciens ergo ex illis te quoque deſcendere diſciplinis, recordatus quòd Philippi fortaſſis exemplo, vbi paſcendi turbas tempus vidiſti, puerulum ſubrogaueris, qui panes quidem quinque ſicut acceperat, duplicatos adhiberet, ad explendum tamen Euangelicum ſacramentum, proprio labore captos adderet etiam piſciculos duos, aggreſſus ſum exequi vt potui, quod præceperas: certus quòd excuſabit imperitiæ noſtræ culpas, præcipientis auctoritas. Sciendum ſanè eſt, quòd decimus liber huius operis in Græco, quoniam perparum habebat in rebus geſtis, per reliqua omnia in Epiſcoporum Panegyricis tractatibus nihil ad ſcientiam rerum conferentibus occupatus, omiſſis quæ videbantur ſuperflua, hiſtoriæ ſi quid habuit, nono coniunximus libro, & in ipſo Euſeby narrationis dedimus finem. Decimum vero & vndecimum librum nos conſcripſimus partim ex maiorum traditionibus, partim ex his quæ noſtra iam memoria comprehenderat: & eos velut duos piſciculos ſupra ſcriptis panibus addidimus. Quos ſi tu probaueris, vel benedixeris, pro certo confidam quod ſufficient turbis. Continet autem idem omne opus res in Eccleſia geſtas à Saluatoris aſcenſione, & deinceps. Noſtri vero duo libelli à temporibus Conſtantini poſt perſecutionem, vſque ad obitum Theodoſii Auguſti.*

Decimus Euſebij in Græco.

ELENCHVS CAPITVM
PRIMI LIBRI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ.

CAP. I DE Arij hæreſi.
II De concilio apud Nicæam congregato.
III De conuerſione Philoſophi Dialectici.
IIII De Paphnucio confeſſore.
V De Spiridione epiſcopo, & mirabilibus eius.
VI Exemplum fidei Nicænæ, & ſtatutorum eius.
VII De Helena Conſtantini matre.
VIII De cruce Saluatoris in Hieroſolymis ab Helena reperta.
IX De captiuitate Frumentij & Edeſij, & de conuerſione Indorum per ipſos geſta.
X De conuerſione gentis Iberorum per captiuam facta.
XI De Conſtantia ſorore Conſtantini, & presbytero per eam fratri inſinuato.
XII De Alexandri, & Euſebij, atque Arij conflictu.
XIII De probroſo Arij interitu.
XIIII De Athanaſij epiſcopi principijs.
XV De Conſtantini Imperatoris errore.
XVI De concilio hæreticorum apud Tyrum contra Athanaſium congregato.
XVII De exciſo brachio Arſenii, cæteriſque dolis hæreticorum in concilio retectis.
XVIII De fuga & latebris Athanaſij.
XIX Vt conſtans imperator pro Athanaſio, fratri Conſtantio ſcripſerit, eumque eccleſiæ ſuæ reddi iuſſerit.
XX De cõcilio apud Mediolanum habito, & exiliis Euſebij, Luciferi, cæterorũque epiſcoporum catholicorum.
XXI De Ariminenſi concilio.
XXII De Liberio epiſcopo vrbis Romæ.
XXIII De Hieroſolymorum & Alexandriæ epiſcopis.
XXIIII De ambitione epiſcoporum apud Antiochiam.
XXV De ſchiſmate Arianorum, quod in tres partes diuiſum eſt, & quidã eorum Eunomiani, alij Macedoniani, alij vero permanſerunt Ariani.
XXVI De fine Conſtantini imperatoris, & ortu Iuliani.
XXVII De epiſcopis ab exilio relaxatis.
XXVIII De Concilio apud Alexandriam ſanctorum epiſcoporũ, & Luciferi ab his diſſidio.
XXIX De his quæ in eodem Concilio ſtatuta ſunt.
XXX De Euſebio & Hilario, atque eccleſiarum per eos reſtitutione.
XXXI De ſcriptis Hilarij.
XXXII De perſecutionibus Iuliani blandis & callidis.
XXXIII De ſæuitia eius erga Athanaſium.
XXXIIII De fuga rurſum & latebris Athanaſij.
XXXV De ſepulchro martyris Babylæ.
XXXVI De Theodoro confeſſore apud Antiochiam.
XXXVII De Iudæorũ conatibus, qui à Iuliano decepti, tẽplum in Hieroſolymis reædificant.
XXXVIII Vt terræmotu inibi, & igni diuinitus accenſo, Iudæi ab illicitis diſturbabantur inceptis.
XXXIX De ſignis & virtutibus terrificis, quæ in exitium conuerſa ſunt Iudæorum.

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER PRIMVS.

CVM apud Alexandriam poſt Achillam, qui Petto martyri ſucceſſerat, Alexander ſacerdotium ſuſcepiſſet, *CAP. I.* *Ann.322.* quia pax noſtris & quies à perſecutionibus erat, atque eccleſiarum gloria confeſſorum meritis gaudebat, proſpetitas rerum noſtrarum domeſtica contentione turbatur: Etenim presbytèr quidam apud Alexandriam, *Ann.323.* Arius nomine, vir ſpecie & forma magis quàm virtute religioſus, ſed gloriæ laudiſque & nouitatis improbè cupidus, praua quædam de fide chriſti proferre, & quæ antea in quæſtionem nunquam venerant, cæpit abcidere ac ſeparare ab illa æterna & ineffabili Dei patris ſubſtantia vel natura filium conabatur. Quæ res plutimos in eccleſia conturbabat. Sed cum Alexander epiſcopus natura lenis & quietus, aſſiduis commonitionibus Arium cuperet à prauo incepto & aſſertionibus impiis reuocare, nec tamen res ex ſententia procederet, quod pleroſque iam contagio peſtiferæ aſſertionis infecerat, non ſolum apud Alexandriam, verum & per alias vrbes prouintiaſque diſperſa, pernicioſum fore credens ſi † diſſimularet, & aliis plutimis conſacerdotibus ſuis rem indicat. Quæſtio larius innoteſcit. *al. diſſimularet à talibus, plur. conſ.* Sermo vſque ad aures religioſi principis, quippe qui omni ſtudio & diligentia curaret quæ noſtra ſunt, peruenit. Tum ille ex ſacerdotum ſententia apud vrbem Niceam epiſcopale concilium conuocat, *Ann.326.* ibique Arium trecẽtis decem & octo epiſcopis reſidentibus adeſſe iubet, ac de eius propoſitionibus & queſtionibus iudicari.

SEd & in eo concilio admirabile factum principis non puto reticendum. *CAP. II.* Etenim cum ex omnibus penè locis epiſcopi conueniſſent, & (vt fieri ſolet) diuerſis ex cauſis inter ſe quędã iurgia detuliſſent, interpellabatur frequenter à ſingulis: offerebantur libelli, culpæ proferebantur, & magis ad hęc quàm ad id, pro quo ventũ fuerat, animos dabãt. At ille vidẽs quod per huiuſmodi iurgia cauſa ſummi negocij fruſtraretur, diem certum ſtatuit, qua vnuſquiſque epiſcoporũ, ſi quid querimonię habere videretur, deferret. Et cum reſediſſet, ſuſcepit à ſingulis libellos: quos ſimul omnes in ſinu ſuo continens, nec in eis quid cõtineretur apetiens, ait ad epiſcopos: Deus vos cõſtituit ſacerdotes, & poteſtatẽ vobis dedit de nobis quoque iudicãdi, & ideo nos à vobis recte iudicamur. Vos autem non poteſtis ab homi-

nibus iudicari. Propter quod dei ſolius inter vos expectate iudicium, & veſtra iurgia quæcunque ſunt, ad illud diuinum reſeruentur examen. Vos etenim nobis à Deo dati eſtis dij, & conueniens non eſt vt homo iudicet deos, ſed ille ſolus de quo ſcriptum eſt: Deus ſtetit in ſynagoga deorum, in medio autem deos diſcernit. Et ideo his omiſſis, illa quę ad fidem Dei

al. diſtinguite.

pertinent, abſque vlla animorum contentione† diſcingite. Quum hęc dixiſſet, omnes ſimul querimoniarum libellos iuſſit exuri, ne innoteſceret vlli hominum ſimulatio ſacerdotum. Verum quum per dies multos in epiſcoporum concilio de fide quęſtio verteretur, & nonnulli diuerſa ſentirent, ac vehementer cœptis Arij fauerent, plures tamen erant qui impium execrarentur inceptum. Cumque in eodem concilio eſſet confeſſorum magnus numerus ſacerdotum, omnes Arij nouitatibus aduerſabãtur. Fauebãt vero ei viri in quęſtionib⁹ callidi, & ob id ſimplicitati fidei aduerſi.

CAP. III.

QVantam vero virtutem habeat fidei ſimplicitas, etiam ex his quę inibi geſta referuntur, agnoſcimus. Etenim cum pro ſtudio religioſi Imperatoris, ex omni terra ſacerdotes dei coiſſent, opinione cõmoti philoſophi quoque & dialectici valde nobiles & opinatiſſimi conuenerunt. In quibus quidam inſignis in arte Dialectica, per dies ſingulos, conflictus ſummi certaminis cum epiſcopis noſtris, viris adęquè in Dialectica non improbabiliter eruditis, mouebat: & fiebat ingens ſpectaculum, conuenientibus ad audiendũ doctis & litteratis viris. Nec tamen vllo genere philoſophus concludi à quoquam poterat, aut conſtringi. Tanta etenim dicendi arte obiectis quęſtionibus occurrebat, vt vbi maximè putaretur adſtrictus, velut anguis lubricus laberetur. Sed vt oſtenderet Deus, quia non in ſermone regnum Dei, ſed in virtute conſiſtit, quidam ex confeſſoribus ſimpliciſſimę naturæ vir, & nihil aliud ſciens niſi Ieſum chriſtum, & hunc crucifixum inter cęteros auditores epiſcopos aderat. Qui cum vidiſſet philoſophum inſultantem noſtris, & callida ſe diſputationis arte iactãtem, poſcit ab omnibus locum, velle ſe paucis cum philoſopho ſermocinari. Tum vero noſtri, qui ſimplicitatem viri & imperitiam de ſermone duntaxat noſſent, pauere, & velut pudorem quendam pati, ne fortè apud callidos homines riſui efficeretur ſancta ſimplicitas. Perſtitit tamẽ ſenior, & hinc mouit ſermonis exordium. In nomine, inquit, Ieſu Chriſti philoſophe audi quæ vera ſunt. Deus vnus eſt qui fecit cælum & terram, quique homini, quem de terræ limo formauerat, ſpiritum dedit: vniuerſa quæ videntur & quæ non videntur, virtute verbi ſui creauit, & ſpiritus ſui ſanctificatione firmauit. Hoc verbum ac ſapientia, quem nos filium dicimus, humanos miſeratus errores, ex virgine naſcitur, & per paſſionem mortis à perpetua nos morte liberauit, ac reſurrectione ſua æternam nobis contulit vitam. Quem & expectamus iudicem omnium quæ gerimus eſſe venturum: credis hoc ita eſſe philoſophe? At ille velut ſi nunquam vllum ſermonem cõtradicendi didiciſſet, ita obſtupefactus virtute dictorum, mutus ad omnia, hoc ſolum potuit reſpondere, ita ſibi videri, nec aliud verum eſſe quàm quod dixerat. Tum ſenior: Si hæc, inquit, ita eſſe credis, ſurge &

ge & ſequere me ad Dominicum,& huius fidei ſignaculum ſuſcipe.Et philoſophus conuerſus ad diſcipulos ſuos, vel ad eos qui audiendi gratia conuenerant: Audite,inquit,ô eruditi viri: donec verbis mecum geſta res eſt, verba verbis oppoſui, & quæ dicebantur, dicendi arte ſubuerti: vbi vero pro verbis virtus proceſſit ex ore dicentis, non potuerũt reſiſtere verba virtuti, nec homo aduerſari potuit Deo.Et ideo ſi quis veſtrum potuit in his quę dicta ſunt ſentire quę ſenſi, credat Chriſto,& ſequatur hunc ſenem, in quo loquutus eſt Deus.Ita philoſophus Chriſtianus effectus,tãdem ſe gratulatus eſt victum.

FVit præterea in illo concilio & Paphnutius, homo dei, epiſcopus ex Ægypti partibus confeſſor, ex illis, quos Maximianus dexteris oculis effoſſis,& ſiniſtro poplite ſucciſo,per metalla damnauerat.Sed in hoc tanta virtutum inerat gratia ,vt ſigna per eum non minus quam dudum per Apoſtolos fierent.Nam & dæmones verbo tantùm fugabat, & ægros ſola oratione curabat: ſed & cæcis viſum dicitur reddidiſſe, & paralyticos ad ſtabilitatem corporis reuocaſſe.Quem Conſtantinus in tanta veneratione & affectu habuit, vt ſæpius eum intra palatium euocatum complecteretur, & illum oculum qui in confeſſione fidei fuerat euulſus, auidioribus oſculis demulceret. CAP. IIII

EX eorum numero,& ſi quid adhuc eminentius, fuiſſe dicitur etiam Spiridion Cyprius epiſcopus, vir vnus ex ordine prophetarum, quantum etiam nos eorum qui eum viderant narratione competimus.Hic paſtor ouium etiam in epiſcopatu poſitus permanſit. Quadam vero nocte cum ad caulas fures veniſſent, & manus improbas quo aditum educendis ouibus facerent, extendiſſent, inuiſibilibus quibuſdam vinculis reſtricti, vſque ad lucẽ velut traditi tortoribus permanſerunt. Cum vero oues ducturus ad paſcua matutinus ſe ageret ſenior, videt iuuenes abſque humanis vinculis in caulis pendere diſtrictos.cũque cauſam noxę cõperiſſet,abſoluit ſermone quos meritis vinxerat: & ne eis inanis nocturna cederet occupatio: Tollite inquit,ô iuuenes vnum vobis arietem,ne ſine cauſa veniſſe videamini, quẽ melius prece quàm furto quæſiſſe conuenerat.Tradunt de hoc etiam illud factum mirabile:filiam habuit Irenẽ nomine,quæ ei cum bene miniſtraſſet virgo defuncta eſt.Poſt eius obitum venit quidã dicẽs,ſe ei quoddã depoſitum cõmendaſſe.Rem geſtam ignorauerat pater.Perquiſitum in tota domo,nuſquàm quod poſcebatur inuentum eſt.Perſiſtebat tamẽ ille qui cõmendauerat, & fletu ac lachrymis pęrurgebat: vitæ ſuæ quoque illaturum ſe eſſe exitium,niſi commendata reciperet,teſtabatur.Permotus lachrymis eius ſenex, ad ſepulchrum filiæ properat, atque eam ex nomine clamitat. Tum illa de ſepulchro: Quid vis, ait,pater? commendatum, inquit, illius vbi poſuiſti? At illa locum deſignans, illic,ait, inuenies defoſſum. Regreſſus ad domum, rem ſicut filia de ſepulchro reſponderat, repertam, tradidit repoſcenti. Sed & multa alia eius feruntur geſta mirabilia, quæ etiam nũc ore omniũ celebrantur. Tales igitur in illis adhuc tẽporibus permulti viri in eccleſiis domini refulgebãt,ex quibus plurimi in illo cõcilio fuerũt. CAP. V.

Sed & Athanaſius eodem tēpore Alexandriæ diaconus, Alexandrini epiſcopi aderat conſiliis, ſenem quàm plurimis iuuans. Interea per dies ſingulos agitabatur conuentus, nec facile aut temere de re tanta ſtatuere audebant. Euocabatur frequenter Arius in concilium, & aſſiduo tractatu aſſertiones eius diſcutiebantur, & quid aduerſum hæc teneri deberet aut ſtatui ſumma cum liberatione quærebatur. Verum poſt diutinum multúmque tractatum placet omnibus, ac velut vno cunctorum ore & corde decernitur ὁμοούσιον ſcribi debere, ideſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ filium confiteri, idque firmiſſima omnium ſententia pronuntiatur. Decem & ſeptem ſoli tunc fuiſſe dicuntur, quibus Arij fides magis placeret, extrinſecus creatum dei filium ex nullis ſubſtantibus, & non ex ipſa patris deitate progenitum confirmantes. Defertur ad Conſtantinum ſacerdotalis concilij ſententia. Ille tanquam à Deo prolatam veneratur. Cui ſi quis tentaſſet obniti, velut contra diuina ſtatuta venientem, in exilium ſe proteſtatur acturum. Sex igitur ſoli cum Ario ſe patiuntur expelli, reliqui vero vndecim conſilio inter ſe habito, adquieſcunt ad ſubſcribendum manu ſola, non mente. Cuius ſimulationis auctor præcipue extitit Nicomediæ epiſcopus Euſebius. Interim quoquo modo aliis veritate, aliis ſimulatione (ſicut poſt exitus docuit) ſubſcribentibus, & de ſingulis quibuſque eccleſiaſticis obſeruationibus certa ſtatuta figentibus, conſilium diremptum eſt. Exemplum autem expoſitionis fidei eorum qui conuenerant, infrà ſcriptum eſt.

Exilij pena no ignis [margin]

Exemplum fidei Nicenæ.

CAP. VI. Ann. 324

CRedimus in vnum Deum, patrem omnipotētem, omnium viſibilium & inuiſibilium factorem. Et in vnum dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium dei de patre natum vnigenitum, id eſt, de ſubſtantia patris, deum ex deo, lumen ex lumine, deum verum ex deo vero, natum, non factum, ὁμοούσιον patri, hoc eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ, per quem omnia facta ſunt, quæ in cælis & quę in terra. Qui propter nos & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt homo factus, paſſus eſt, & reſurrexit tertia die, & aſcendit in cælos, inde venturus iudicare viuos & mortuos. Et in ſpiritum ſanctum. Eos autem qui dicunt, erat aliquando quando non erat, & antequam naſceretur non erat, & quia ex nullis † ſubſtantibus factus eſt, aut ex alia ſubſiſtentia vel ſubſtantia, dicunt eſſe ξένον aut conuertibilem vel mutabilem filium dei, anathematizat catholica & apoſtólica eccleſia.

al. extãtib. [margin]

I. Statuunt præterea obſeruandum ęſſe in eccleſiis, ne quis ex his qui ſemetipſos impatientia libidinis exciderunt, veniret ad clerum.

II. Et ne quis nuper aſſumptus ex vita vel conuerſatione gentili, accepto baptiſmo, antequam cautius examinetur, clericus fiat.

III. Et ne quis epiſcoporum cæterorúmque clericorum cum extraneis mulieribus habitet, præterquam cum matre, vel ſorore, vel θεία, vel ſi quæ ſunt huiuſmodi neceſſitudinum perſonæ.

IIII. Et vt epiſcopus (ſi fieri poteſt) à totius prouinciæ epiſcopis ordinetur. Si hoc difficile eſt, certè non minus quàm à tribus, ita tamen, vt Metropoli-

tani

tani epiſcopi maxime vel pręſentia, vel auctoritas habeatur. Abſque quo ordinationem irritam eſſe voluerunt.

v. Et ne, quem alius epiſcopus de eccleſia expulerit, ſiue clericum, ſiue laicum, ſuſcipiat alius. Sanè ne hoc aut iracundia aliqua, aut contentione (vt fieri ſolet) iniuſtè factum remedium non haberet, decernunt per ſingulos annos in ſingulis quibuſque prouinciis ſecundò ab omnibus epiſcopis prouincialibus concilia agi debere, & de huiuſcemodi negociis iudicari, vt ſi fortè ab vno iniquè aliquid geſtum eſt, à cæteris emendetur. Si rectè, vt ab omnibus confirmetur.

vi. Et vt apud Alexandriam, & in vrbe Roma, vetuſta conſuetudo ſeruetur, vt vel ille Ægypti, vel hic ſuburbicariarum eccleſiarum ſollicitudinem gerat.

vii. Et vt ſi forte in ordinando epiſcopo, duo vel tres pro aliqua contentione diſſentiant, reliquorum auctoritas, & præcipue Metropolitani cum cæteris firmior habeatur.

viii. Et vt epiſcopo Hieroſolymorum antiquitus tradita honoris prærogatiua ſeruetur, manente nihilominus & Metropolitani ipſius prouinciæ dignitate. *Epiſc. Hieroſ. prærogatiua.*

ix. Et vt Catharos (qui apud nos Nouatiani ſunt) ſi forte pœnitentes ad eccleſiam conuertantur, confeſſos eccleſiaſtica dogmata, clericos in ordine quidem ſuo ſuſcipi debere. Sed ordinatione data, ſanè ſi epiſcopus ipſorum veniat ad epiſcopum noſtrum, debere eum in presbyterorum loco ſedere. Epiſcopi vero nomen manere apud illum ſolum, qui catholicā ſemper tenuit fidem, niſi ſua voluntate ipſe eum tali nomine honorare voluerit, vel ſi placuerit, vt quærat ei epiſcopi locum vacantem, hoc ſit in ipſius poteſtate.

x. Et ne in vna ciuitate duo ſint epiſcopi.

xi. Et ſi qui forte indiſcretè ad ſacerdotium prouecti, poſtmodum vel ipſi aliquid de ſe criminoſum confeſſi ſunt, vel ab aliis reuicti, vt abiiciātur: ſed & ſi qui ex his qui lapſi ſunt, & per ignorantiam forte ordinati recogniti fuerint, vt abiiciantur.

xii. Et ſi qui abſque tormentis in perſecutionibus lapſi ſunt, & ex corde agunt pœnitentiam, quinque annos inter catechumenos faciāt, & duobus annis poſt hoc fidelibus tantum in oratione iungantur, & ita poſtmodum ſuſcipiantur.

xiii Qui vero propter confeſſionem militiam abiecerant, & rurſum ad hanc abierunt, hos † tredecim annis pœnitentiam gerere, & poſtea ſuſcipi, ſi tamen ex corde pœnitentiam gerant. Eſſe tamen in poteſtate epiſcopi moderandi facultatem, ſi eorum fructuoſam & attentā pœnitētiā viderit. *al. xxx.*

xiiii. De his vero qui vita excedunt pœnitentibus, decernunt, vacuum nullum debere dimitti. Si quis ſanè accepta communione ſuperuixerit, debere eum tempora ſtatuta complere, vel certe prout moderari epiſcopus voluerit.

xv. De catechumenis qui prolapſi ſunt, ſtatuerunt tribus annis eos à cate-

chumenorum oratione ſeparatos, poſtea recipi debere.

XVI. Et ne de ciuitate inferiori ad maiorem eccleſiam tranſire quis ambiat ſiue epiſcopus, ſiue etiam alius clericus.

XVII. Et ne quis clericus qui derelicta eccleſia ſua, nulla exiſtente cauſa probabili vagatur & oberrat per alias eccleſias, ſuſcipiatur in communionem.

XVIII. Et vt nemo eum qui ad alium pertinet, ſubripiens, in ſua eccleſia ordinet clericum abſque conſenſu illius ad quem pertinet.

XIX. Et ne quis clericus aut vſuras accipiat, aut frumenti vel vini ampliationem, quod ſolet in nouo datum, vel ſexcuplum, vel etiam duplum recipi: quod ſi faciat, tanquam turpis lucri reum abiiciendum.

Diaconus Euchariſtiam non diuidat præſente epiſcopo ſiue presbytero.

XX. Et ne diaconi presbyteris præferantur, néve ſedeant in conceſſu presbyterorum, aut illis præſentibus euchariſtiam diuidant, ſed illis agentibus ſolum miniſtrent. Si vero presbyter nullus ſit in præſenti, tunc demum etiam ipſis licere diuidere: aliter vero agentes, abiici iubent.

al. Photiniaci.

XXI. Et vt Paulianiſtæ, qui ſunt † Photiniani, rebaptizentur.

XXII. Sed & diaconiſſas, quoniam quidem manus impoſitionem non accipiunt, etiam ipſas inter laicos eſſe debere. Igitur cum de his prout diuinarum legum reuerentia popoſcerat, decreuiſſent, ſed & de obſeruatione paſchæ antiquum canonem, per quē nulla de reliquo varietas oriretur, eccleſiis tradidiſſent, omnibus rite diſpoſitis, eccleſiarum pax & fides in Orientis atque Occidentis partibus vna atque eadem ſeruabatur.

CAP. VII. an. 325.

PEr idem tempus Helena Conſtantini mater fœmina incomparabilis fide & religione animi, ac magnificentia ſingulari, cuius iure Cōſtantinus & eſſet filius & crederetur, diuinis admonita viſionibus, Hieroſolimā petit, atque ibi locum in quo ſacroſanctum corpus patibulo affixum pependerat, ab incolis perquirit. Qui idcirco ad inueniendum difficilis erat, quod ab antiquis perſecutoribus ſimulachrū in eo Veneris fuerat defixū, vt ſi quis Chriſtianorum in loco illo chriſtum adorare voluiſſet, Venerem videretur adorare. Et ob hoc infrequens & pene obliuioni datus fuerat locus. Sed cum (vt ſuprà diximus) religioſa fœmina properaſſet ad locum cœleſti ſibi inditio deſignatum, cūcta ex eo prophana & polluta deturbans, in altum purgatis ruderibus, tres confuſo ordine reperit cruces.

Tres cruces reperiūtur.

Sed obturbabat reperti muneris lætitiam vniuſcuiuſque crucis indiſcreta proprietas. Aderat quidem & titulus ille, qui Græcis, & Latinis, atque Hebraicis litteris à Pilato fuerat cōſcriptus: ſed nec ipſe ſatis euidēter dominici prodebat ſigna patibuli. Hic iam humanę ambiguitatis incertum, diuinum flagitat teſtimonium. Accidit in eadem vrbe primariam quandam loci illius fœminam graui ægritudine confectam, ſeminecem iacere. Macarius per idem tempus eccleſiæ illius epiſcopus erat. Is vbi cunctantem reginam atque omnes pariter qui aderant videt: Adferte (inquit) huc totas quæ repertæ ſunt cruces, & quæ ſit quæ portauerit dominum, nunc nobis adaperiet Deus. Et ingreſſus cum regina pariter & populis ad eam quæ decumbebat, defixis genibus huiuſcemodi ad eum precem profudit.

Tu

TV domine, qui per vnigenitum filium ſuum ſalutem generi humano per paſſionem crucis conferre dignatus es, & nunc in nouiſſimis temporibus adſpiraſti in corde ancillæ tuæ perquirere lignum beatum, in quo ſalus noſtra pependit, oſtende euidenter ex his tribus, quæ crux fuerit ad dominicam gloriam, vel quæ extiterit ad ſeruile ſupplicium, vt hæc mulier quæ ſemiuiua decumbit, ſtatim vt eam lignum ſalutare contigerit, à mortis ianuis reuocetur ad vitam. Et cum hæc dixiſſet, adhibuit primò vnam ex tribus, & nihil profecit. Adhibuit ſecundam, & ne ſic quidem aliquid actum eſt. Vt vero admouit tertiam, repente adapertis oculis mulier conſurrexit, & ſtabilitate virium recepta, alacrior multo quàm cùm ſana fuerat, tota domo diſcurrere & magnificare dei potentiam cœpit. Sic euidenti indicio regina voti compos effecta, templum mirificum in eo loco in quo crucem repererat, regina ambitione cõſtruxit. clauos quoque quibus corpus dominicum fuerat affixum, portat ad filium. Ex quibus ille frenos compoſuit, quibus vteretur ad bellum. Et ex aliis galeam nihilominus belli vſibus aptam fertur armaſſe. Ligni vero ipſius ſalutaris partem detulit filio, partem vero thecis argenteis conditã dereliquit in loco: quę etiam nunc ad memoriam ſollicita veneratione ſeruatur. Reliquit etiam hoc indicium religioſi animi regina venerabilis: Virgines quas ibi repertit deo ſacratas, inuitaſſe ad prandium, & tanta eas deuotione curaſſe dicitur, vt indignum crederet, ſi famulorum vterentur officiis, ſed ipſa manibus ſuis, famulæ habitu ſuccincta, cibum apponeret, poculum porrigeret, aquam manibus infunderet, & regina orbis ac mater imperij, famularum Chriſti ſe famulam deputaret. Et hæc quidem Hieroſolymis geſta. Interea Conſtantinus pietate fretus, Sarmatas, Gothos, aliáſque barbaras nationes, niſi quæ vel amicitiis, vel deditione ſui pacem præuenerant, in ſolo proprio armis edomuit. Et quanto magis ſe religioſius ac humilius deo ſubiecerat, tanto amplius ei deus vniuerſa ſubdebat. Ad Antonium quoque primum eremi habitatorem, velut ad vnum ex prophetis litteras ſuppliciter mittit, vt pro ſe ac liberis domino ſupplicaret. Ita non ſolum meritis ſuis, ac religione matris, ſed & interceſſione ſanctorum, commendabilem ſe deo fieri geſtiebat. Sane quoniam tanti viri Antonij fecimus mentionem, de virtutibus eius atque inſtitutis, & ſobrietate mentis, vt in ſolitudine vitam degens, vſus ſolummodo conſortio fuerit beſtiarum, & de dæmonibus crebros agens triumphos placuerit deo ſupra cunctos mortales, vtque inſtitutionis ſuæ præclara vſque in hodiernum monachis exempla reliquerit, volentem me aliqua exponere ille libellus excluſit, qui ab Athanaſio ſcriptus, etiam Latino ſermone editus eſt. Propter quod nos, omiſſis his quæ ab aliis iam dicta ſunt, ea memorabimus, quæ quamuis geſtorum contineat fides, & ab his tamen qui longe poſiti ſunt, obſcurior fama ſubtraxit.

CAP. VIII. · *Miraculũ crucis Chriſti.* · *Virgines monachæ.* · *Ann. 336.* · *Ann. 338.*

IN ea diuiſione orbis terræ quæ ad prædicandum verbum dei ſorte per Apoſtolos celebrata eſt, cum aliæ alijs prouinciæ obueniſſent, Thomę Parthia, & Matthæo Æthiopia, eique adhærens citerior India Bartholo-

CAP. IX.

mȩo dicitur ſorte decreta. Inter quam Parthiámque media, ſed longo interior tractu, India vlterior iacet, multis variiſque linguis & gentibus habitata, quam velut longe remoram, nullus Apoſtolicȩ prȩdicationis vomer impreſſerat, quæ tamen temporibus Conſtantini tali quadam ex cauſa ſemina fidei prima ſuſcepit. Metrodorus quidam philoſophus, inſpiciendorum locorum, & orbis perſcrutandi gratia, vlteriorem dicitur Indiam penetraſſe. Cuius exemplo etiã inuitatus Meropius quidam Tyrius philoſophus ſimili ex cauſa adire Indiam voluit, habens ſecum duos puerulos, quos liberalibus litteris vtpote propinquos inſtituebat. Quorum vnus qui erat iunior Edeſius, alter Ftumentius vocabatur. Igitur peruiſis, & in notitiã captis his quibus animus paſcebatur, cum philoſophus redire cœpiſſet, aquæ vel cærerorum neceſſatiorum cauſa ad portum quendam nauis qua vehebatur applicuit. Motis eſt inibi Barbarorum, vt ſiquando fœdus ſibi cum Romanis turbarum vicinæ nunciauerint gentes, omnes qui apud eos ex Romanis inuenti fuerint, iugulentur. Inuaditur nauis philoſophi: cuncti cum ipſo pariter perimuntur. Pueruli reperti ſub arbore meditantes & lectiones ſuas parantes, Barbarorum miſeratione ſeruati, ducũtur ad regem. Horum ille alterum, id eſt, Edeſium ſibi pincernum fecit. Frumentio vero, quem quaſi perſpicacem deprehenderat & prudentem, rationes ſuas ſcriniaque commiſit. Ex quo & in honore magno apud regẽ habiti, & in amore. At vero moriens rex, vxorem cum paruulo filio regni dereliquit hæredem: adoleſcentibus autem quid vellent, agendi dedit liberam facultatem. Quos tamen regina ſuppliciter exorat, tanquàm quæ nihil haberet in toto regno fidelius, vt ſecum vſquequo adoleſceret filius, regendi regni ſollicitudinem partirentur: & præcipuè Frumentium, cuius prudentia ad moderandum ſufficeret regnum. Nam alius fidem puram, & ſobriam mentem ſimpliciter exhibebat. Idque dum ageret, & regni gubernacula Frumentius haberet in manibus, Deo mentem eius & animos inſtigante, requirere ſollicitius cœpit, ſi qui inter negociatores Romanos chriſtiani eſſent, & ipſis poteſtatem maximam dare, ac monere, vt conuenticula per loca ſingula facerent, ad quæ Romano ritu orationis cauſa confluerent. Sed & ipſe multo magis eadem facere, & ita cæteros cohortari, fauore & beneficiis inuitare, præſtare quicquid opportunum fuiſſet, loca ædificiis, aliaque neceſſaria præbere, & omnimodo geſtire, vt chriſtianorum inibi ſemẽ exurgeret. Sed cum regius puer adoleuiſſet, cui procurationem regni gerebant, expletis omnibus & ex fide traditis, multum licet detinẽtibus & rogantibus vt manerent regina vel filio, ad orbem tamen noſtrum reuertuntur. Et Edeſio feſtinante Tyrum, parentes propinquóſque reuiſere, Frumentius Alexandriam pergit, dicens, æquum non eſſe, opus occultare Dominicum. Igitur rem omnem vt geſta eſt exponit epiſcopo, ac mouet vt prouideat virum aliquem dignum, quem congregatis iam plurimis Chriſtianis, & eccleſiis conſtructis in Barbarico ſolo, epiſcopum mittat. Tum vero Athanaſius (nam is nuper ſacerdotium ſuſceperat) attẽtius & propenſius Frumentij dicta geſtaque conſiderans, in concilio ſacerdotum

Edeſius à poculis. Frumentius à rationibus.

doctum ait: Et quem alium inueniemus virum talem, in quo ſit ſpiritus Dei in ipſo ſicut in te, qui hæc ita poſſit implere? Et tradito ei ſacerdotio, redire eum cum domini gratia vnde venerat iubet. quique cùm epiſcopus perrexiſſet ad Indiam, tanta ei data eſſe à deo virtutum gratia dicitur, vt ſigna per eum Apoſtolica fierent, & infinitus numerus Barbarorum conuerteretur ad fidem. Ex quo in Indiæ partibus & populi Chriſtianorum & eccleſię factæ ſunt, & ſacerdotium cæpit. Quæ nos ita geſta, non opinione vulgi, ſed ipſo Edeſio Tyri presbytero poſtmodum facto, qui Frumentij comes prius fuerat, referente cognouimus.

PEr idem tempus etiam Iberorum gens, quæ ſub axe Pontico iacet, verbi dei fœdera, & fidem futuri ſuſceperat regni. Sed huius tanti boni pręſtitit cauſam mulier quædam captiua, quæ apud eos reperta, cum fidelem & ſobriam ſatis ac pudicam duceret vitam, totiſque diebus ac noctibus obſecrationes deo peruigiles exhiberet, in admiratione eſſe ipſa rei nouitas Barbaris cæpit, & quid hoc ſibi velit, curioſius perquirebant. Illa, vt res erat, ſimpliciter Chriſtum ſe deum hoc ritu colere fatebatur. Nihil ex hoc amplius Barbari præter nouitatem nominis mirabantur. Verum (vt fieri ſolet) ipſa perſeuerantia curioſitatem quandam mulierculis inferebat, ſi quid emolumenti ex tanta deuotione caperetur. Moris apud eos eſſe dicitur, vt ſi paruulus ægrotet, circunferatur à matre per ſingulas domus, quo ſcilicet ſi quis experti aliquid remedij nouerit, cõferat laboráti: cúmque mulier quædam paruulum ſuum per omnes circumtuliſſet ex more, nec aliquid remedij cunctas domos luſtrando cepiſſet, venit etiam ad captiuam, vt ſi quid ſciret, oſtenderet. Illa ſe humani quidem remedij nihil ſcire teſtatur, deum tamen ſuum chriſtum quem colebat, dare ei deſperatam ab hominibus poſſe ſalutem confirmat. cúmque cilicio ſuo paruulum ſuperpoſuiſſet, atque ipſa deſuper orationem fudiſſet ad dominum, ſanum matri reddidit infantem. Sermo defertur ad plures, factique fama magnifici vſque ad aures reginæ perlabitur. Quæ dolore quodam grauiſſimo corporis afflicta, in deſperatione maxima erat. Rogat ad ſe captiuam deduci. Illa ire abnuit, ne pręſumere amplius aliquid quę ſexus fineret, videretur. Ipſam ſe regina deferri ad captiuæ cellulam iubet. Quam ſimiliter ſupra cilicium ſuum poſitam, inuocato Chriſti nomine, cõtinuò poſt precem, ſanem & alacrem fecit exurgere. chriſtúmque eſſe deum, dei ſummi filium, qui ſalutem hanc cõtulerit, docet, eumque quem ſibi auctorem ſuæ ſciret eſſe incolumitatis, & vitæ, commonet inuocandum. Ipſum namque eſſe, qui & regibus regna diſtribuat, & mortalibus vitam. At illa cum lætitia domum regreſſa, marito percontanti, cauſam tam ſubitę ſanitatis aperuit, quique cùm pro ſalute coniugis lętus, & mulieri munera deferri iuberet, illa: Horum, inquit, ô rex nihil captiua dignatur: aurum deſpicit, argentum reſpuit, ieiunio quaſi cibo paſcitur: hoc ſolum ei muneris dabimus, ſi eum, qui me illa inuocante ſanauit, chriſtum deum colamus. Ad hoc tunc rex ſegnior fuit, & interim diſtulit, ſępius licet ab vxore commonitus, donec accidit quadam die venante eo in ſyluis cum comitibus ſuis, obſcurari

Cap. x.

Mulier captiua.

denſiſſimis tenebris diem,& per terræ noctis horrorē luce ſubducta, cæcis iter greſſibus denegari. Alius aliò diuerſi ex comitibus oberrant, ipſe ſolus denſiſſima obſcuritate circundatus,quid ageret,quò ſe verteret neſciebat: cum repente anxios ſalutis deſperatione animos cogitatio talis aſcendit. Si verò deus eſt chriſtus ille,quem vxori ſuę captiua prædixerat,nunc ſe de his tenebris liberet, vt ipſum ex hoc omiſſis omnibus coleret. Ilicò vt hæc nondum verbo,ſed ſola mente deuouerat, reddita mundo dies,regē ad vrbem perducit incolumem. Quīque reginæ rem protinus vt geſta eſt pandit. Euocari iam iamque captiuam, & colendi ritum vt ſibi tradat, ex-

Rex fit chriſtianus. poſcit:neque ſe vltrà alium deum quàm chriſtum veneraturum eſſe confirmat. Adeſt captiua, edòcet deum chriſtum:ſupplicandi ritum venerandique modum,inquantum de his aperire feminæ phas erat, pandit. Fabricari tamen eccleſiam monet,formamque deſcribit. Igitur rex totius gentis

Eccleſia extruitur. populo conuocato, rem ab initio quæ erga ſe ac reginam geſta fuerat, exponit,fidemque edocet,& nondum initiatus in ſacris, fit ſuæ gentis Apoſtolus. credunt viri per regem, feminæ per reginam: cunctiſque idem volentibus eccleſia extruitur inſtanter: & eleuato iam perniciter murorum ambitu, tempus erat quo columnæ collocari deberent. Cúmque erecta prima vel ſecunda ventum fuiſſet ad tertiam, cōſumptis omnibus machinis, & boum hominúmque viribus, cùm media iam in obliquum fuiſſet erecta,& pars reliqua nullis machinis erigeretur, repetitis ſecundò & tertiò ac ſæpius viribus,nè loco quidem moueri attritis omnibus potuit. Admiratio erat totius populi,regis animoſitas hebeſcebat: quid fieri deberet, omnes ſimul latebat Sed cùm interuentu noctis omnes abſceſſiſſent, cunctique mortales & ipſa opera ceſſarent,captiua ſola in oratione pernoctās manſit intrinſecus: cum ecce matutinus & anxius cum ſuis omnibus in-

Miraculū ad preces mulieris. grediens rex,videt columnam, quam tot machinæ ac tot populi mouere non quiuerant, erectam, & ſupra baſim ſuam librate ſuſpenſam, nec tamen ſuperpoſitam, ſed quantum vnius pedis ſpatio in aëre pendentem. Tunc verò omnes populi contuentes & magnificantes deum, veram eſſe regis fidem, & captiuæ religionē præſentis miraculi teſtimonio perhibebant. Et ecce mirantibus adhuc & ſtupentibus cunctis,in oculis eorum ſenſim ſupra baſim ſuam,nullo contingente, columna depoſita, ſumma cum libratione conſedit Poſt hoc reliquus numerus columnarum tanta facilitate ſuſpenſus eſt, vt omnes quæ ſuperfuerant, ipſa die locarentur. Poſtea verò quàm eccleſia magnifice conſtructa eſt, & populi fidem Dei maiore

Iberi poſcunt a Conſtantino Sacerdotes. ardore ſitiebant, captiuæ monitis ad imperatorem conſtantinum totius gentis legatio mittitur: res geſta exponitur: ſacerdotes mittere oratur,qui cœptum erga ſe dei munus explerent. Quibus ille cum omni gaudio & honore tranſmiſſis, multò amplius ex hoc lætatus eſt, quàm ſi incognitas Romano imperio gentes & regna ignota iunxiſſet. Hæc nobis ita geſta,fideliſſimus vir Bacurius, gentis ipſius rex, & apud nos Domeſticorum Comes (cui ſumma erat cura & religionis & veritatis) expoſuit, cum nobiſcū Paleſtini tunc limitis Dux, in Hieroſolymis ſatis vnanimiter degeret. Sed

ad

ad cœptum redeamus.

POſteaquam religioſi principis mater Helena ſummis Romani regni honoribus affecta, ex hac luce diſceſſit, conſtantia tunc Licinij relicta, fratris Auguſti ſolariis vtebatur. Huic accidit presbyterum quendam venire in noticiam, latenter partibus Arij fauentem. Sed is primò nihil omnino de his apud ſororem principis aperire: vbi vero multa familiaritas copiam tribuit, paulatim ſermonem cœpit aſpergere, inuidiam dicens Ario generatam, & pro ſimultatibus priuatis epiſcopum ſuum rem contenrioſe exagirauiſſe, æmulationis ſtimulo confixum, quod Arius apud plebem ſatis charus haberetur. Hęcatque huiuſmodi alia frequentius ſuggerens, animos conſtantiæ ſuos efficit. Quæ cùm diem obitura, viſitaretur à fratre, atque ab eo blande religioſéque compellaretur, extremam dicitur ab eo gratiam popoſciſſe, vt presbyterum in familiaritatem reciperet, & quę ſibi ab eo pro ſpe & ſalute ſuggererentur, audiret: ſe quidē iam ex hac luce diſcedentem nihil curare: pro fratris vero ſtatu eſſe ſolliciram, ne forte pro innocentium pœnis, regni ſui pateretur excidium. Quibus ille monitis a ſorore ſuſceptis, & fidelem pro ſe germanæ ſollicitudinem credens, accōmodauit aurem presbytero: & interim accerſiri de exilio Arium iubet, vt quemadmodum de fide ſentiret, exponeret. Tum ille fidem conſcripſit, quæ non quidem ſenſum noſtrum, tamen verba noſtra continere profeſſionémque videretur. Miratus quidem eſt imperator, & putauit vnam eandémque in ipſius & cōcilij dudum geſti expoſitione ſenrētiam contineri: tamen in nullo relaxat animi vigorem, ſed rurſus eum ad concilii remittit examen, quoniam quidem ad dedicationem Hieroſolymorum ex omni orbe coire ſacerdotes inuitabantur, hæc ad eos de nomine eius ſcribens, vt ſi expoſitionem fidei eius probarent, & eum vel per inuidiam (vt aſſerebat) tunc circumuentum dinoſcerēt, vel nunc ab errore correctum, clementi erga ipſum iudicio vterentur: quandoquidem tanta fuerit concilij moderatio, vt non in perſonam eius, ſed in dogmatum prauitatem fuerit lata ſententia, ſi tamen & epiſcopi eius Alexandri accommodaretur aſſenſus. Sed & ab his quidem qui primò cœptis eius fauentes, cùm ſimulatione ſubſcripſerāt, facile receptus eſt. Cùm verò Alexandriam perrexiſſet, ibi omne eius fruſtratur inceptum: quoniam quidem dolis apud ignotantes locus eſt, ſcientibus verò, dolum intendere, non aliud eſt quam riſum mouere. Interea dum hæc apud Alexandriam fruſtra agitantur, venerabilis Auguſtus Conſtantinus in ſuburbana villa Nicomediæ tricesimo & primo imperii ſui anno diem functus eſt, liberis de ſucceſſione Romani orbis teſtamēto hæredibus ſcriptis. Quo in tēpore quoniā quidē Cōſtātius, cui orientis regnum decreuerat, præſens nō erat, dicitur ſecretò accerſiens presbyterum, quem à ſorore commendatum ſuprà diximus, & exinde familiariter habitū, tradidiſſe ei teſtamētū quòd ſcripſerat, & obteſtatus ſub ſacramēto, ne vlli niſi Cōſtantio cū veniſſet, in manus traderet. Cui etiā ꝗ eunuchi qui erant in Palatio fauebant, arte indicio de Imperatoris morte ſuppreſſo vſq; ad Cōſtantij præſentiam multis noua tentantibꝰ oppreſſis,

Cap. xi

Hieroſ. dedic. celebris

Ann. 349

Conſtant. Aug. moritur.

Puto legendum res tutæ. † reſtitutæ integræque remanſere. Cùm vero conſtantius affuiſſet, depoſitum presbyter reſtituit. Cuius beneficij gratia Imperator regni cupidus, ita ei deuinctus eſt, vt qui imperare cũctis ambierit, ab illo ſibi imperari ęquanimiter pateretur. Ex quo, deuincto ſibi Imperatore, cępit de Arij reſtitutione ſuggerere, & nolentes adquieſcere ſacerdotes, vti cogeret, perſuadere.

CAP. XII EA tempeſtate apud Alexandriam Alexander, in Hieroſolymis Maximus confeſſor, apud conſtantinopolim æque Alexander, vt ex Athanaſij ſcriptis cõperimus, ſacerdotio fungebantur. Sed Euſebius qui apud Nicomediam erat, de cuius ſimulatione in ſubſcribendo ſupra diximus, amplam temporis nactus occaſionem, & principi per presbyterum familiaris effectus, reuoluere omnia, atque in irritum reuocare concilii geſta molitur. Arium nequicquam apud Alexandriam commorantem venire facit, & Imperialibus edictis concilium denuo Conſtantinopolim conuocari. Quo conuenere illi maximè, qui Arium atque Euſebium ſectabantur, quique ſæpe cum Alexandro congreſſi vt Arium ſuſciperet, nec tamen aliquid profligantes, ab iniuriis quidem eius temperabant. Ad vltimum certam ei diem ſtatuentes denunciant, vt aut ipſe Arium ſuſciperet, aut ſi teniteretur, ſe eccleſia pulſo & in exilium truſo, ab alio eum ſuſcipiendum ſciret. Tum ille nocte, quæ ad conſtitutam intererat diem ſub altari iacens, atque in oratione & lachrymis totam peruigilẽ ducens, eccleſię cauſam domino commendabat. Cúmque lux fuiſſet exorta, nec tamen ab oratione Alexãder ceſſaret, Euſebi⁹ cũ ſuis omnibus, velut hæretici belli ſignifer, domum Arii matutinus aſcẽdit, cúmque propere ſequi ad eccleſiã iubet, proteſtatus ꝙ Alexander, niſi præſens adquieſceret, expulſus cederet loco.

CAP. XIII IGitur omnium ſumma expectatio, quò vel Alexandri perſeuerantia, vel Euſebii Ariique inſtantia declinaret. Cumq; cunctorum animi eſſent, vt in tali re, expectatione ſuſpenſi, Arius ad eccleſiam pergens, epiſcoporum & populorum frequentia conſtipatus, humanæ neceſſitatis cauſa ad publicum locum declinat. Vbi cùm ſederet, inteſtina eius atque omnia viſcera *Arius cacando perit.* in ſeceſſus cuniculũ defluxere: ita tali in loco dignam mortem blaſphema ac fœtida mente exoluit. Quod poſtea quàm in eccleſia nunciatum eſt Euſebio, atque his qui vnà ſecum ſanctum & innocẽtem virum Alexandrum de Ario recipiendo fatigabant, ſuperati pudore, & adoperti confuſione diſcedunt. Tunc completus eſt ſermo ad gloriam domini, quem Alexãder in oratione ſua ad deum proclamauerat, dicens: Iudica domine inter me & Euſebii minas atque Arii vim. Sed hæc ad præſens quidem paululum pudoris habuere. Conuenientes vero inter ſe hæretici, veriti ne forte ſi, ſicut res geſta eſt, integre ad imperatorem conſtantium perueniſſet, non ſolum à perfidia eorum, in qua callidè irretitus tenebatur, abſcederet: verum & in auctores deceptionis ſuæ ſeuerius aliquid ex regia auctoritate decerneret, componunt per eunuchos quos iam perfidia deceptos tenebant, vti de Arii morte Imperator quam fieri poſſet compoſite & communiter noſceret, neque aliquid quod Dei vindictam indicare videretur, audiret.

Quibus

Quibus ita geſtis, de cauſa fidei vt cœperant, proſequuntur.

CAP. XIIII. An. 333

IGitur apud Alexandriam, defuncto Alexandro, Arhanaſius ſuſceperat ſedem. Quòd verò eſſet vir acris ingenij, & in eccleſiaſticis negociis apprimè vigilans, ſatis iam tunc hæreticis innotuerat, cùm ad Concilium Nicænum cum epiſcopo ſuo ſene Alexandto venerat, cuius ſuggeſtionibus hæreticorum doli ac fallaciæ vigilanter detegebantur. Statim ergo vt eum epiſcopum factum cognouerát, rati id quod res indicabat, ſua negocia per illius ſollicitudinem non facile proceſſura, omnibus modis quęrere aduerſus eum machinas deceptionum parabanr. Verum non mihi abſque ordine videtur, pauca de huius viri origine ſupra repetere, & cuius à puero inſtitutionis fuerit, ſicuti ab his qui cum ipſo vitam duxerant accepimus, memorare. Tempore quo apud Alexandriam Petri martyris diem Alexander epiſcopus agebat, cùm poſt expleta ſolennia conuenturos ad conuiuium ſuum clericos expectaret in loco mari vicino, videt eminus puerorum ſupra oram maris ludum imitantium, vt fieri ſolet, epiſcopum atque ea quæ in eccleſiis geri mos eſt. Sed cum intentius diutine pueros inſpectaret, videt ab his geri quædam etiam ſecretiora & myſtica. Perturbatus ilicò, vocari ad ſe clericos iubet, atque eis quid eminus ipſe videret, oſtendit. Tum abire eos, & comprehenſos ad ſe perducere omnes pueros imperat. Cumque adeſſent, quis eis ludus, & quid egiſſent, vel quomodo percunctatur. Illi, vt talis habet ætas, pauidi, negare primò, deinde rem geſtam per ordinem pandunt, & baptizatos à ſe eſſe quoſdam catechumenos confitenrur per Athanaſium, qui ludi illius puerilis epiſcopus fuerat ſimulatus. Tum ille diligenter inquirens ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quidve reſponderint, ſimul & ab eo qui interrogauerat. Vbi videt ſecundum religionis noſtræ ritum cuncta conſtare, cõlocutus cum concilio clericorum, ſtatuiſſe traditur, illis, quibus integris interrogationibus & reſponſionibus aqua fuerat infuſa, iterari baptiſmũ non debere, ſed adimpleri ea quę à ſacerdotibus mos eſt. Arhanaſium vero atque eos quos ludus ille vel presbyteros habere viſus fuerat, vel miniſtros, conuocatis parentibus, ſub Dei obteſtatione tradit eccleſię ſuę nutriendos. Paruo autem tempore, cùm à notario integre, & à Grammatico ſufficienter Arhanaſius fuiſſet inſtructus, continuo tanquam fidele domini commendatum, à parentibus reſtituitur ſacerdoti, ac velut Samuel quidam in templo domini nutritur, & ab eo pergente ad patres in ſenectute bona, ad portandum poſt ſe ephod ſacerdotale deligitur. Sed huius tanti in eccleſia pro fidei integritate agones fuerunt, vt etiam de hoc videatur dictum eſſe illud quod ſcriptum eſt: Ego enim oſtendam ei, quanta eum pati oporteat pro nomine meo. In huius etenim perſecutiones vniuerſus coniuratus orbis, & commoti ſunt principes terræ: gentes, regna, exercitus coierant aduerſus eum. Ille autem diuinum illud conſeruabat eloquiũ, dicens: Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum: ſi inſurgat in me prælium, in hoc ego ſperabo. Verum quoniam tanta ac talia eius geſta ſunt, vt magnitudo quidem rerum nihil me præterire patiatur:

Athanaſius puer, quoſdam per ludum baptizat.

Non rebaptizantur etiam ioco baptizati.

multitudo vero geſtorum quàm plurima cogat omittere, incertus æſtuat animus, dum deliberare non valet quid teneat, quid omittat. Et ideo pauca nos quæ ad rem pertinent memorabimus, reliqua eius fama narrabit ſine dubio minora vero nũtiatura. Nam nihil quod addere poſſit, inueniet.

CAP. XV. IGitur vbi Conſtantius Orientis regnum ſolus obtinuit, Conſtantino fratre non longe ab Aquileia apud Alſam fluuium à militibus interfecto, An. 343. Conſtans vtriuſque germanus, Occidentem ſatis induſtrie gubernabat. Nam Conſtantius natura & animo regio, dùm primis illis regni ſui fautoribus ſatis indulget, per eunuchos arte in perfidiam decipitur à peruerſis ſacerdotibus: & intento ſatis ſtudio, prauis eorum contentionibus obſecundat. Sed illi verentes, ne fortè adeundi regis copia quandoque fieret Athanaſio, & per eum de veritate fidei quam peruertebant, ſecundum ſcripturas edoceretur, omnimodis inſimulare eum apud principem, & velut omnium ſcelerum ac flagitiorum adgrediuntur exponere, vſquequo humani corporis brachium loculo delatum Imperatori oſtendunt: quod ab Athanaſio excíſum magicæ artis gratia de Arſenij cuiuſdam corpore confirmabant. Sed & alia quam plurima criminoſa ſimul & flagitioſa componunt.

CAP. XVI. QVibus ex cauſis Imperator iubet conuocato Concilio Athanaſium cõdemnari. Idque apud Tyrum (miſſo è latere ſuo vno ex comitibus, adnitente quoque Archelao tunc Comite Orientis, nec non & eo qui Phœnicem prouinciam gubernabat) congregari iubet. Eò deducitur Athanaſius, loculus cum humano brachio circumfertur, inuidia & horror non ſolùm religioſas, ſed & viles animas peruadit.

CAP. XVII. HIc Arſenius, cuius brachiũ dicebatur excíſum, lector aliquando Athanaſij fuerat, & ob culpam correptionem veritus, frequentiæ ſeſe ſubtraxerat. Cuius latebras opportunas ſibi ad huiuſcemodi commentum flagitioſi homines rati, initio compoſiti criminis occultatum eum apud quendam, quem fidiſſimum ſceleribus ſuis crediderant, retinebant. Peruenit tamen ad hunc in latebris poſitum, quid ſuo nomine criminis intétaretur Athanaſio. Et ſiue eum ipſa humanitatis contemplatio, ſiue diuina perpulit prouidentia, clàm per noctis ſilentia euadens clauſtris, enauigauit Tyrum. Et pridie quàm cauſæ dicendæ adeſſet vltimus dies, Athanaſio ſeſe Arſenius obtulit, vtque ſe rerum geſtarum ſeries haberet, edocuit. Ille domi eſſe hominem, nec innoteſcere cuiquam de eius præſentia iubet. Interea Concilium cogitur, in quod aliquanti concinnatæ calumnię conſcij, omnes pene infenſo animo aduerſum Athanaſium præiudicatóque conueniunt. Per idem tempus Paphnutius confeſſor, de quo ſuprà memorauimus, aderat, Athanaſij innocentiæ conſcius. Is cùm vidiſſet Maximum Hieroſolymorum epiſcopum, qui vnà ſecum effoſſo oculo, & poplite ſucciſo, confeſſor extiterat, verum pro nimia ſimplicitate nihil de ſacerdotum ſcelere ſuſpicantem, conſediſſe cum cæteris quos factionis macula ſociauerat, medium conſeſſum adire non veritus: Te, inquit, Maxime, cum quo mihi vnum atque idem confeſſionis inſigne eſt, cũ quo mihi pariter

morra-

mortale lumen effoſſum, clariorem diuini luminis cõciliauit aſpectum: te, inquam, non patiar ſedere in concilio malignantium, & cum iniqua gerẽtibus introire. Iniectaque manu eleuans eum de medio eorum, ac de ſingulis inſtruens, perpetua dehinc Athanaſio communione ſociauit. Sed interim cauſa dicitur. Prima introducitur accuſatio mulieris cuiuſdam, quę ſe *Prima calumnia.* diceret aliquando hoſpitio Athanaſium ſuſcepiſſe, & ab eo noctu nihil ſuſpicantem, vim corruptionis eſſe perpeſſam. Introduci ad hæc iubetur Athanaſius, ingreditur cum Timotheo presbytero ſuo, eumque monet, vt poſteaquam mulier dicendi finem feciſſet, ſe tacente ad ea quę dixerat reſponderet. Cúmque mulier ea quę edocta fuerat, peroraſſet, Timotheus *Timotheus* conuerſus ad eam: Vere, inquit, mulier ego manſi apud te aliquando, aut *ſimulat ſe Athanaſium.* vim tibi, vt aſſeris, feci? Tunc illa (vt mulierum ſe talium procacitas habet) obiurgans Timotheum: Tu tu, inquit, mihi vim feciſti, tu in illo loco commaculaſti caſtitatem meam. Simul & conuerſa ad iudices, obteſtari fidem dei cępit, vera ſe dicere. Tum omnes ridiculoſus pudor habere cæpit, quod tam facile tacente eo, factio compoſiti criminis patuiſſet. Nec tamen permiſſi ſunt iudices habere de muliere quæſtionem, *Secunda calumnia.* vnde hæc, vel per quos, aut quomodo fuiſſet aptata calumnia, quoniam iudicandi libertas penes accuſatores erat. Hinc tranſitur ad aliud crimen. Profertur facinus ſeculis inauditum. Hoc eſt, inquiunt, vbi nemo poſſit verborum præſtigiis decipi, res oculis agitur, verbis ceſſantibus: Brachiũ hocce, aiunt, Athanaſi accuſat exciſum. Hæc eſt, Arſenij dextera, quam tu quomodo, vel ad quos vſus excideris, indicato. Tum ille: Quis enim, inquit, veſtrum Arſenium nouerat, vt hanc ipſius dexteram cognoſcatis. Exurrexerunt aliquanti, qui ſe dicerent optime ſciſſe Arſenium, in quibus nonnulli erant abſque cõſcientia factionis. Orat dehinc à iudicibus Athanaſius, vt hominem ſuum quem in negocium depoſceret, iubeant introduci. Cúmque introductus eſſet Arſenius, eleuato eius vultu, Athanaſius concilio & iudicibus ait: Hic eſt Arſenius. Et alleuans eius nihilominus dexteram: Hæc eſt, inquit, etiam dextera eius, hæc eſt & ſiniſtra. Hæc autem, quam iſti offerunt, manus vnde ſit, vos requirite. Tunc velut nox quędam & tenebræ accuſatorum oculis infuſæ, quid agerent, quò ſe verterent, neſciebant. Ipſum etenim eſſe Arſenium teſtes qui paulò ante ſcire ſe dixerant, confirmabant. Verum, quia non iudicandi, ſed opprimendi hominis cauſa concilium gerebatur, fragor omnium repente attollitur, magum eſſe Athanaſium, & decipere intuentium oculos conclamatur, nec debere vllo modo vltrà talem hominem viuere: factóque impetu, ſuis eum diſcerpere manibus parant. Sed Achelaus, qui cum cæteris ex præcepto Imperatoris concilio præſidebat, ereptum eum de diſcerpentium manibus, per occultos exitus eduxit, ac fugæ (qua ſolum poſſet) ſalutem monuit cõmendare. Conciliũ tamẽ rurſum cõueniens, tanquã ſi nihil omnino deprehẽſum fuiſſet, vt cõfeſſum de intẽtatis criminibus Athanaſium *Athanaſius iniquè* condẽnat. Et geſta in hunc modũ ficta per orbẽ terræ mittentes, ad ſceleris ſui conſenſum Imperatore cogente, cæteros epiſcopos perpulerunt. *condemnatus fugere cogitur.*

CAP. XVIII.

HInc iam toto orbe profugus agitur Athanaſius, nec vllus ei tutus ad latendum ſupererat locus, Tribuni, Præpoſiti, Comites, exercitus quoque ad inueſtigandum eum mouentur edictis imperialibus. Præmia delatoribus proponuntur, ſi quis viuum maximè, ſi id minus, caput certe Athanaſij detuliſſet. Ita totis regni viribus fruſtra aduerſum eum, cui deus aderat, certabatur. Interea ſex continuis annis ita latuiſſe fertur in lacu ciſternæ non habentis aquam, vt ſolem nunquam videret. Sed cùm per ancillam, quæ ſola conſcia dominorum officiis qui ei latebras prębuerant videbatur, indicatus fuiſſet, tanquam dei ſpiritu admonitus, ipſa nocte qua ad eum comprehendendum cum indicibus veniebatur, poſt annos ſex migrauit ad alium locum. Ita illi qui venerant fruſtrati, dominiſque in fugam verſis, de ancilla vt falſa indice pœnas ſumunt.

CAP. XIX. An. 346.

Athanaſius fugit ex occidentis partibus ad Conſtantem Cæſarē

VErum ne graues alicui latebræ ſuæ fierent, & occaſio calumniæ innocentibus quæreretur, nihil ſibi vltrà iam tutum in Conſtantij regno pręſumens ad Conſtantis partes profugus abceſſit. A quo ſatis honorifice religioſéque ſuſceptus eſt. Quique cauſa eius quàm fama compererat diligentius cognita, ſcribit ad fratrem, pro certo ſe comperiſſe, quod ſacerdos dei ſummi Athanaſius, iniuſte fugas & exilia pateretur. Hunc itaque recte faceret, ſi abſque vlla moleſtia loco ſuo reſtitueret: ſi id nollet, curæ ſibi futurum, vt id adimpleret, regni eius intima penetrans, & pœnas digniſſimas de auctoribus ſceleris ſumens. Quibus ſcriptis perterritus Conſtantius (quod poſſe facere ea quæ minitabatur, conſcius erat, fratrē) ſimulata benignitate vltrò venire ad ſe Athanaſium iubet, & leui increpatione perſtrictum, ad eccleſiam ſuam permittit ſecurum ire. Admonitus tamen Imperator ab impiis conſiliariis: Non eſt, inquit, magnum Athanaſi, quod epiſcopi poſcunt de te, vt vnam ex multis quæ ſunt apud Alexandriam eccleſiis, cōcedas populis eorum qui tibi communicare nolunt. Tum ille, deo ſibi ſuggerente, paratum in tempore conſilium reperit. Et quid eſt, inquit, Imperator, quod poſcenti tibi liceat denegari, qui poteſtatem omnium habes iubendi? Sed vnum eſt quod oro, vt meam quoque petitiunculam libenter admittas. Cúmque ſe omnia quę vellet, quamuis eſſent difficilia, promitteret præſtaturum, ſi hoc vnum cederet libens, ait Athanaſius: Hoc eſt quod rogo, vt quia etiam hîc, nam apud Antiochiam res agebatur, ſunt noſtri populi qui iſtis communicare nolunt, vnā eis tenere concedas Eccleſiam. Æquiſſimum ſibi videri, & valde præſtandum, lætus ſpopondit Imperator. Sed cum rem detuliſſet ad eos, quorum conſiliis vtebatur, neque ibi ſe velle accipere eccleſiam, neque hic dare reſpondent, quia plus ſibi ſinguli quique quā abſentibus conſulebant. Ita Imperator admiratus eius prudentiam, properare ocyus ad ſuſcipiendam ſuā eccleſiā iubet. Sed cùm Magnentij ſcelere Imperator Cōſtans regno ſimul & vita fuiſſet exēptus, rurſum in Athanaſiū veteres illi incētores prīcipis odia reſuſcitare cœperūt. Fugatoq; de eccleſia, in locū eius Georgiū quendā perfidiæ & immanitatis ſuæ ſociū mittunt, Nā prius quendā Gregoriū miſerāt. Rurſū fuga, rurſū latebræ & edicta aduerſū Athanaſiū principis per omnē locum

locum ponuntur, præmia & honores delatoribus pollicentia. Ipſe quoque cum ob vindictam necis fraternę, regnumque recuperandum ad Occidentis partes veniſſet, & extincto tyranno, regni ſolus arce potiretur, fatigare Occidentales epiſcopos, & per deceptionem ad conſenſum Arianę hæreſeos cogere aggreditur. Athanaſij prius condemnatione præmiſſa, & velut obicis validiſſimi obiectione ſublata.

OB hoc apud Mediolanum epiſcoporum concilium conuocatur, plures deceptis Dionyſius vero, Euſebius, Paulinus, Rhodanius, & Lucifer, dolũ in negotio eſſe proclamãtes, aſſerẽteſque quod ſubſcriptio in Athanaſium, non aliam ob cauſam, quam deſtruendę fidei moliretur, in exilium truſi ſunt. His etiam Hilarius iungitur, cæteris vel ignorantibus, vel non credentibus fraudem. CAP. XIX.

SEd tali conſilio geſtum fuiſſe negocium, rei exitus docuit. Illis nanque de medio ſublatis, continuo ſynodus apud Ariminũ congregatur, ibi ſecundum ea quæ Oriẽtales apud Seleuciam compoſuerant callidi homines & verſuti, ſimplices & imperitos Occidentalium ſacerdotes facile circunueniunt, hoc modo proponendo eis: Quem magis colere & adorare vellent, ὁμοιόυσιον an Chriſtum? Illiſque virtutem verbi quid ὁμοούσιον ſignificaret ignorantibus, velut in faſtidium quoddam & execrationem ſermo deductus eſt, Chriſto ſe credere, non ὁμούσιον confirmantibus. Sic multorum, præter paucos, qui ſcientes prolapſi ſunt, animi decepti, contra ea quæ patres apud Nicæam conſcripſerant, venientes, ὁμούσιον quaſi ignotum & à ſcripturis alienum ſermonem auferri de fidei expoſitione decernunt, communionemque ſuam hæreticorum ſocietate commaculant. Ea tempeſtate facies eccleſiæ fœda & admodum turpis erat. Non enim ſicut prius ab externis, ſed à propriis vaſtabatur. Fugabat alius, alius fugabatur, & vterque de eccleſia erat. Ara nuſquam, nec immolatio, nec libamina: præuaricatio tamen & lapſus erat, ac ruina multorum. Similis pœna, ſed impar victoria. Similiter cruciabantur, ſed non ſimiliter glorificabantur: quia dolebat eccleſia etiam illius caſum, qui impellebat ad lapſum. CAP. XX.

IGitur Liberius, qui poſt Iulium Marci, quem Syluester præceſſerat, ſucceſſorem, in vrbe Roma per idem tempus ſacerdotio fungebatur, in exilium truditur. Inque eius locum Felix diaconus ſuus ab hæreticis ſubrogatur. Et nõ tam ſectæ diuerſitate, quàm communionis & ordinationis conuenientia maculatur. CAP. XXI.

HIeroſolymis vero Cyrillus poſt Maximum ſacerdotio confuſa iam ordinatione ſuſcepto, aliquando in fide, ſæpius in communione vatiabat. Apud Alexandriam vero Georgius ſatis procaciter vi raptum epiſcopatum gerebat, ita vt magis ſibi iuris dicendi creditos faſces, quàm ſacerdotium miniſtrandum religioſis officiis æſtimaret. CAP. XXII.

APud Antiochiam ſanè diuerſis temporibus multa & admodum confuſe geſta ſunt. Nam defuncto Eudoxio, cum multi diuerſarum vrbiũ epiſcopi ad illam ſedem ſumma ambitione niterentur, ad vltimum Meletium de Sebaſtia Armeniæ ciuitate, contra decreta concilij illuc transfe- CAP. XXIII.

runt. Qui tamen ab ipſis rurſum in exilium truditur, quod contra opinionem ipſorum non Arij, ſed noſtram fidem cœpit in eccleſia prædicare. Quẹm magna plebs ſede depulſum ſecuta, ab hæreticorum ſocietate diuellitur.

CAP. XXV. *Tres ſectæ ex ſciſmate Ary.*

INterea vt aliquando etiam in ſemetipſam prædiues malitia deſæuiret ſacerdotes, & populi: qui Ario duce primitus fuerant ab eccleſia diuulſi, in tres denuo ſectas partéſque ſcinduntur: Nam illi quos paulò ſuperius dixeramus, non adquieſcentes Euſebij cæterorumque ſimulationibus, cum Ario exilium pertuliſſe, poſtmodum nec ipſi Ario regreſſo de exilio communicare voluerunt, eòquod ſimulata confeſſione communicaſſet iis, qui de ipſa ſubſtantia dei patris filium confiterentur, quia ipſi ea quæ primò docuerat Arius, ex nullis extantibus creatum & factum, non natum filium ſatis libera, ſeu potius impudenti blaſphemia confirmabāt. Quod & poſt *An. 358* illorum obitum Ærius quidam, poſt Ætium validius & latius aſſerebat Eunomius, vir corpore & anima leproſus, & interius exteriuſque morbo regio corruptus, arte tamen dialectica præpotens, plurima contra fidem noſtram ſcripſit, & diſputandi leges ſectatoribus ſuis dedit. A quo etiam *An. 344.* nunc Eunomiana hæreſis appellatur. Alius quoque Macedonius nomine, quem, noſtris expulſis, vel potius necatis, apud Conſtantinopolim ſtatuerant epiſcopum, quia ſimilem patri filium fatebatur, licet ſpiritum ſanctum æquè vt illi blaſphemaret, tamen ab illis expellitur, quia ſimilia vt de patre, etiam de filio prædicaret. Neque vero noſtris coniungitur à quibus de ſpiritu ſancto diuerſa ſentiret. Ita peſtifera illa beſtia, quæ per Arium primò quaſi de inferis extulerat caput, ſubito triformis apparuit: per Eunomianos, qui dicunt per omnia diſſimilem filium patri, quia nullo genere ſimilis poſſit eſſe factura factori: Per Arianos, qui dicunt ſimilem quidem poſſe dici filium patri, ſed largitate gratiæ, non proprietate naturæ, inquantum ſcilicet poteſt creatori creatura conferri: Per Macedonianos, qui dicunt ſimilem quidem filium per omnia patri, ſanctum vero ſpiritum cum patre & filio nihil habere commune. Hæc quidem inter illos ita geſta ſunt. Sed ſicut de talibus ſcriptum eſt: Diſciſſi ſunt, & non ſunt compuncti. Plurimi ſane eorum, qui videbantur attentiorem vitam gerere, & monaſteria apud Conſtantinopolim vicináſque prouincias, & epiſcopi nobiles Macedonij magis errorem ſunt ſecuti.

CAP. XXVI. *Conſtātius moritur. Ann. 336. Fines Mopſi.*

SEd Conſtantius Imperator, dum Iuliano (quem Cæſarem apud Gallias reliquerat) dignationem ſibi Auguſti ſponte præſumēri, armis ire obuiam parat, viceſimo & quarto poſt occaſum patris Imperij ſui anno, in oppido ciliciæ Mopſocreni vita defunctus eſt.

CAP. XXVII.

POſt quem Iulianus, præſumptum prius, deinde vt legitimum, ſolus obtinuit principatum. Is primò velut arguens perperam geſta conſtantij, *An. 364.* epiſcopos iubet de exiliis relaxari. Poſt vero aduerſum noſtros tota nocendi arte conſurgit. Interim qui ſuperfuerant epiſcopi, de exiliis relaxantur. Nam Liberius vrbis Romæ epiſcopus Conſtantio viuente regreſſus eſt. Sed hoc vtrum quod adquieuerit voluntati ſuę ad ſubſcribendum, an

ad populi Romani gratiam, à quo proficiſcens fuerat exoratus, indulſerit, pro certo compertum non habeo. Lucifer autem cum exoraretur ab Euſebio, quia vterque in partibus vicinis Ægypto fuerat relegatus, vt ad videndum Athanaſium Alexandriam pergerent, communique tractatu cum his qui ſuperfuerant ſacerdotibus, de ſtatu eccleſiæ decernerent, præſentiam ſui abnegans, legatum pro ſe diaconum ſuum mittit, atque ipſe intento animo Antiochiam pergit: ibique diſſidentibus adhuc partibus, ſed in vnum tamen reuocari poſſe ſperantibus, ſi ſibi talis eligeretur epiſcopus, erga quem non vna plebs, ſed vtraque gauderet, præproperus catholicum quidem & ſanctum virum, ac per omnia dignum ſacerdotio Paulinum epiſcopum collocauit, ſed tamen in quem adquieſcere plebs vtraque non poſſet.

PErgit interea Euſebius Alexandriam, ibique confeſſorum concilio congregato, pauci numero, ſed † fide integri, & meritis multi, quo pacto poſt hæreticorum procellas, & perfidei turbines tranquillitas reuocaretur eccleſiæ, omni cura & libratione diſcutiunt. Aliis videbatur fidei calore feruentibus, nullum debere vltra in ſacerdotium recipi, qui ſe vtcumque hæreticæ communionis contagione maculaſſet. Sed qui imitantes Apoſtolum quærebant, non quod ſibi vtile eſſet, ſed quod pluribus, vel qui imitarentur Chriſtum, qui cum eſſet omnium vita, pro ſalute cũctorum humilians ſe deſcendit in mortem, quo ſcilicet inueniretur & in mortuis vita; dicebant melius eſſe, humiliari paululum propter deiectos, & inclinari propter eliſos, vt eos rurſus erigerent, nec ſibimet ſolis puritatis merito cælorum regna defenderent, ſed eſſe glorioſius, ſi cum pluribus illuc mererentur intrare. Et ideo rectum ſibi videri, vt tantum perfidiæ authoribus amputatis, reliquis ſacerdotibus daretur optio, ſi forte velint, abiurato errore perfidiæ, ad fidem patrum ſtatutaque conuerti, nec negare aditum redeuntibus, quin potius de eorum conuerſione gaudere: quia & ille euangelicus iunior filius, paternæ depopulator ſubſtantiæ, in ſemetipſum reuerſus, non ſolum ſuſcipi meruit, ſed & dignus paternis complexibus deputatur, & anulum fidei recepit, & ſtola circundatur: per quam quid aliud quàm ſacerdotij declarantur inſignia? nec probabilis extitit apud patrem ſenior filius, quod inuidit recepto: nec tantum meriti habuit non delinquendo, quantum notæ contraxit non indulgendo germano.

CAP. XXVIII. — *al. fidei integritate.* — *An. 366.* — *Conuentus confeſſorum Alexandriæ.*

CVm igitur huiuſcemodi ſententiam ex euangelica authoritate prolatam, ordo ille ſacerdotalis & Apoſtolicus approbaſſet, ex concilij decreto, Aſterio cæteriſque qui cum ipſo erant, Orientis iniungitur procuratio. Occidentis vero Euſebio decernitur. Additur ſane in illo concilij decreto, etiam de ſpiritu ſancto plenior diſputatio, vt eiuſdem ſubſtantiæ ac deitatis cuius pater & filius, etiam ſpiritus ſanctus crederetur, nec quicquam prorſus in trinitate, aut creatum, aut inferius, poſteriusve diceretur. Sed & de differentia ſubſtantiarum & ſubſiſtentiarum ſermo eius per ſcripturam motus eſt. Græci οὐσίας & ὑποστάσεις vocant, quidam etenim dicebant ſubſtantiam & ſubſiſtentiam vnum videri: & quia tres ſubſtantias

CAP. XXIX. — *Ann. 366.* — *De ſpiritu ſancto decretum.*

non dicimus in deo, nec tres ſubſiſtentias dicere debeamus. Alij vero, quibus longè aliud ſubſtantia, quàm ſubſiſtentia ſignificare videbatur, dicebant, quia ſubſtantia ipſa rei alicuius naturam rationemque qua conſtat, deſignet: Subſiſtentia aut vniuſcuiuſque perſonæ, hoc ipſum quod extat & ſubſiſtit, oſtendat. Ideoque propter Sabellij hæreſim tres eſſe ſubſiſtentias confitendas, quod quaſi tres ſubſiſtentes perſonas ſignificare videretur, ne ſuſpicionem daremus tanquam illius fidei ſectatores, quę trinitatem in nominibus tantum, & non in rebus ac ſubſiſtentiis confitetur. Sed & de incarnatione domini comprehenſum eſt, quia corpus quod ſuſceperat dominus, neque ſine ſenſu, neque ſine anima ſuſcepiſſet. Quibus omnibus caute moderatéque compoſitis, vnuſquiſque itinere ſuo cum pace perrexit.

CAP. XXX. SEd Euſebius cum rediſſet Antiochiam, & inueniſſet ibi à Lucifero contra pollicitationem ordinatum epiſcopum, pudore ſimul & indignatione compulſus abſceſſit, neutri partem communionem ſuam relaxans, quia digrediens inde promiſerat ſe acturum in concilio, vt eis ordinaretur epiſcopus, à quo pars neutra deſciſceret. Ille namque populus, qui Meletium dudum de eccleſia pulſum, quaſi pro fide recta fuerat ſecutus, non iunxerat ſe ad priores catholicos, id eſt, qui cum Euſtathio epiſcopo fuerant (ex quibus etiam Paulinus erat) ſed ſuum principatum, ſuúmque conuériculum tenuit. Hos ergo cum in vnũ reuocare voluiſſet, nec tamen (præuentus à Lucifero) potuiſſet, abceſſit. Tunc regreſſus Meletius de exilio, quia cum eo numeroſior populus erat, eccleſias tenuit: & ex eo iam propriam ſynodum cum cæteris Orientalibus epiſcopis habuit, nec tamen Athanaſio iunctus eſt. Interim Lucifer iniuriam dolens, quod epiſcopum à ſe ordinatum apud Antiochiam non recepiſſet Euſebius, nec ipſe recipere cogitat Alexandrini decreta concilij, ſed conſtringebatur legati ſui vinculo, qui in concilio ipſius authoritate ſubſcripſerat. Abiicere namque eum non poterat, qui authoritatem eius tenebat. Si vero recepiſſet, omne ſuum fruſtrandum videbat inceptum. Diu ergo de hoc multúmque deliberans, cum ex vtraque parte concluderetur, elegit, vt legato ſuo recepto, erga cæteros ſententiam diſparem, ſed ſibi placitam cuſtodiret. Ita regreſſus ad Sardiniæ partes, ſiue quia cita morte præuentus, tempus ſententiæ mutandæ non habuit: etenim temere cœpta corrigi ſpacio ſolent: ſiue hoc animo immobiliter ſederat, parum firmauerim. Ex ipſo interim Luciferianorum ſchiſma, quod licet per paucos adhuc voluitur, ſumpſit exordium. Euſebius vero circumiens Orientem atque Italiam, medici pariter & ſacerdotis fungebatur officio. Singulas quaſque eccleſias, abiurata infidelitate ad ſanitatem rectæ fidei reuocabat, maxime quod Hilarium, quem dudum cum cęteris epiſcopis in exilium truſum eſſe memorauimus, regreſſum iam, & in Italia poſitum, hęc eadem erga inſtaurandas eccleſias, fidémque patrum reparandam reperit molientem.

Luciferianorum ſchiſma.

CAP. XXXI. NIſi quod Hilarius vir natura lenis & placidus, ſimulque eruditus, & ad perſuadendum commodiſſimus, rem diligentius & aptius procurabat.

Qui

Qui etiam libros de fide nobiliter ſcriptos ædidit, quibus & hæreticorum verſutias, & noſtrorum deceptiones, & malè credulam ſimplicitatem ita diligenter expoſuit, vt & præſentes, & longè poſitos, quibus ipſe per ſe diſſerere viua voce non poterat, perfectiſſima inſtructione corrigeret. Ita duo iſti viri, velut magnifica quædam mundi lumina, Illyricum, Italiam, Galliaſque ſuo ſplendore radiarunt, vt omnes etiam de abditis angulis & abſtruſis hæreticorum tenebræ fugarentur.

SEd Iulianus poſtquam ad Orientem Perſas bello pulſaturus aduenit, & publica (quam prius occultauerat) erga idolorum cultum ferri cœpit inſanior, callidior cęteris perſecutor, nō vi neque tormentis, ſed prēmiis, honoribus, blanditiis, perſuaſionibus, maiorem penè populi partē, quam ſi atrociter pulſaſſet, eliſit. Studia auctorum Gētilium chriſtianos adire prohibens, ludos litterarum illis ſolis qui deos deáſque venerarentur, patere decernit. Militię cingulum non dari, niſi immolantibus iubet. Procurationem prouinciarum, iuríſque dicendi Chriſtianis ſtatuit non debere committi, vtpote quibus etiam lex propria gladio vti vetuiſſet. Et proficiebat quotidie in huiuſcemodi legibus exquirendis, quibus & ſi quid verſutum vel callidum, tamen quod minus videretur crudele, decerneret. CAP. XXXII.

SEd non erga Athanaſium fictę philoſophię tenere imaginem potuit: Etenim cum, velut tetri ſerpentes de cauernis terræ ebullientes, ad eum proceſſiſſet magorum, philoſophorum, aruſpicum, augurumque manus prophana, omnes pariter allegant, nihil ſuis artibus ſucceſſurum, niſi prius Athanaſium, velut omnium horum obſtaculum, ſuſtuliſſet. CAP. XXIII.

ITerum mittitur exercitus, iterum duces, iterum oppugnatur Eccleſia. Cúmque eum mœſti & flentes populi circunſtarēt, prophetico apud eos vſus ſermone perhibetur: Nolite (inquit) filij conturbari, quia nubecula eſt, & cito pertranſit. Cumque diſceſſiſſet, & naui per Nilum fluuium iter ageret: comes qui ad hoc ipſum miſſus fuerat, cognito eius itinere, inſtanter eum inſequi cæpit. Et cum fortè applicuiſſet Athanaſij nauicula ad quendam locum, comperit à prætereuntibus poſt tergum eſſe percuſſorem ſuum, & iam iamque niſi proſpiceret, imminere. Conterriti omnes qui ſimul aderant ſocij, eremum ſuadebant ad fugæ præſidium petendam. Tum ille: Nolite, inquit, ô filioli deterreri, eamus magis in occurſum percuſſori noſtro, vt ſciat quia longe maior eſt qui nos defendit, quàm qui perſequitur. Et conuerſa nauicula, iter agere obuiam ei qui ſe inſectabatur adgreſſus eſt. Ille qui nullo genere ſuſpicari poſſet in occurſum ſibi venire quem quæreret, tanquam prætereuntes aliquos interrogari iubet, vbi audiſſent eſſe Athanaſium. Cumque reſpondiſſent vidiſſe ſe eum non longe euntem, rota celeritate pertranſiens, properat inuanum, feſtinans capere, quem ante oculos poſitū videre non potuit. Ille vero dei virtute monitus Alexādriā redit, ibique tuto latebras vſquequo perſecutio ceſſaret, exegit. CAP. XXXIIII.

DEdit & aliud Iulianus vecordiæ ſuæ ac leuitatis indicium. Nam cum Daphnis in ſuburbano Antiochiæ iuxta fontē caſtalium litaret Apollini, & nulla ex his quæ quærebat, reſponſa ſuſciperet, cauſaſque ſilentij CAP. XXXV.

percontaretur à ſacerdotibus dæmonis, aiunt, Babylæ martyris ſepulchrũ propè adſiſtere, & ideo reſponſa non reddi. Tum ille, venire Galilæos (hoc enim nomine noſtros appellare ſolitus erat) & auferre ſepulchrum martyris iubet. Igitur Eccleſia vniuerſa conueniens, matres & viri, virgines iuueneſque immenſa exultatione ſuccincti, trahebant longo agmine arcam martyres, pſallentes ſummis clamoribus, & cum exultatione dicentes: confundantur omnes qui adorant ſculptilia, & qui confidunt in ſimulachris ſuis. Hæc in auribus prophani principis per ſex milia paſſuum tanta exultatione pſallebat omnis eccleſia, vt cęlum clamoribus reſultaret. Vnde & ille in iratam iracundiæ rabiem deductus eſt, vt altera die comprehendi Chriſtianos paſſim & trudi iuberet in carcerem, ac pœnis & cruciatibus affici.

Babylæ martyris ſepulchrũ transfertur à Chriſtianis, Iuliani iuſſu.

CAP. XXXVI.

QVod Saluſtius Præfectus eius non probans, licet eſſet gentilis, tamen iuſſus exequitur, & apprehenſum vnum quendam adoleſcẽtem qui primus occurrit, Theodorum nomine, à prima luce vſque ad horam decimam tanta crudelitate, & tot mutatis carnificibus torſit, vt nulla ætas ſimile factum meminerit. cùm tamen ille in eculeo ſublimis, & hinc inde lateribus inſtante tortore, nihil aliud faceret, niſi quod vultu ſecuro & læto pſalmum, quem pridie omnis eccleſia cecinerat, iteraret. Cùmque ſe omni expenſa crudelitate Saluſtius nihil egiſſe perſpiceret, recepto in carcerem iuuene, abiiſſe fertur ad Imperatorem, & quid egerit nunciaſſe, ac monuiſſe ne tale aliquid tẽtare vellet de cætero, alioquin & illis gloriam, & ſibi ignominiam quæreret. Hunc Theodorum ipſi nos poſtmodum apud Antiochiam vidimus Et cum requireremus ab eo, ſi ſenſum doloris habuiſſet ex integro, dicebat ſe quidem dolores parum ſenſiſſe, adſtitiſſe autem quendam iuuenem, qui ſudãti ſibi, linteo candidiſſimo & ſudores abſtergeret, & aquam frigidam frequenter infunderet, & ita ſe eſſe delectatum, vt tũc mœſtior factus ſit, quando deponi de eculeo iuſſus eſt. Comminatus igitur Imperator, poſt victoriam Perſicam melius ſe Chriſtianos debellaturum, profectus quidem eſt, ſed nullus redit. Ibi namque, incertum à ſuis, an ab hoſtibus confoſſus, poſt annum & octo menſes præſumpti Auguſtalis imperij, finem vitæ fecit.

Iulianus in bello Perſico perit, Anno do. 356.

CAP. XXXVII.

TAnta vero eius ad decipiendum ſubtilitas & calliditas fuit, vt etiam infelices Iudæos vanis ſpebus illectos, vt ipſe agitabatur, illuderet. Quos primò omnium conuocatos ad ſe interrogat, cur non ſacrificarent, cùm eis lex ſua de ſacrificiis imperaret? At illi occaſionem ſe inueniſſe temporis rati: Non poſſumus, inquiunt, niſi in ſolo Hieroſolimorum templo. Ita namque præcipit lex. Et accepta ab eo reparandi templi licentia, in tantum inſolentię peruenerunt, vt aliquis eis prophetarum redditus videretur. Igitur ex omnibus locis atque prouinciis cõuenere Iudęi, locum templi olim igne conſumpti aggredi cœpere, Comite properandi operis ab imperatore conceſſo, ſumptu publico & priuato res omni inſtantia gerebatur. Interea inſultare noſtris, & velut reparatis ſibi regni temporibus, comminati acrius, ac ſęuitiam oſtentare, prorſus immani tumore & ſuperbia agere.

te. Cyrillus poſt Maximum confeſſorem Hieroſolymis epiſcopus habebatur. Apertis igitur fundamentis, calce cementoque adhibitis, nihil omnino deerat, quin die poſtera, veteribus deturbatis, noua iacerẽt fundamẽta: cùm tamen epiſcopus diligenti conſideratione habita, vel ex illis quæ in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quæ in euangeliis dominus prædixerat, perſiſteret, nullo genere fieri poſſe, vt ibi à Iudæis lapis ſuper lapidem poneretur. Res erat in expectatione.

Et ecce nocte quæ ad incipiendum opus iam ſola reſtabat, terræmotus ingens oboritur, & non ſolum fundamentorum ſaxa longe latéque iactantur, verum etiam totius loci penè ædificia complanantur. Porticus quoque publicæ, in quibus Iudæorum multitudo, quę operi videbatur inſiſtere, commanebat, ad ſolum deductæ, omnes Iudæos qui reperti ſunt oppreſſere. Luce vero orta, cùm ſe mala crederent effugiſſe, ad requirendos eos qui oppreſſi fuerant, reliqua multitudo concurrit. CAP. XXXVIII

Aedes erat quædam in inferioribus templi demerſa, habens aditum inter duas porticus, quæ fuerant complanatę, in qua ferramenta, aliáque operi neceſſaria ſeruabantur, è qua ſubito globus quidam ignis emicuit, & per medium plateę percurrens, aduſtis & exanimatis qui aderant Iudęis, vltrò citróque ferebatur. Hoc iterum ſæpiúſque & frequentiſſime per totam illam diem repetens, pertinacis populi temeritatem flammis vltricibus coërcebat. Cùm interim pauore ingenti & trepidatione omnes qui aderant deterriti, ſolum verum deum Ieſum chriſtum confiteri cogebantur inuiti. Et ne hęc caſu fieri crederentur, in ſequenti nocte in veſtimentis omnium ſignaculum crucis ita euidens apparuit, vt etiã qui diluere pro ſui infidelitate voluiſſet, nullo genere valeret abolere. Sic deterriti Iudęi atque Gentiles, locum ſimul & inaniter cœpta reliquere. CAP. XXXIX.

ELENCHVS CAPITVM

SECVNDI LIBRI HISTORIÆ ECCLESIASTICAE.

De ortu & religioſa mente principis Iouiniani, & de fine eius.
II De ortu Valentiniani & Valentis.
III De dormitione Athanáſij, & perſecutionibus Lucij hæretici.
IIII De virtutibus & mirabilibus ſanctorum qui fuerunt in Ægypto.
V De perſecutione quæ fuit apud Edeſſam.
VI De Moyſe quem regina Sarracenorum, gentis ſuæ popoſcit epiſcopum.
VII De Didymo Alexandrino vidente.
VIII Quos ex diſcipulis Antonij etiam tũc in eremo habitãtibus, virtutes & ſigna fecerint.
IX De Gregorio & Baſilio Cappadociæ epiſcopis.
X De Damaſo epiſcopo, & Vrſini ſubreptione.
XI De Ambroſio epiſcopo.
XII De Valentiniani fine.
XIII De Gothorum per Thracias irruptione, & Valentis nece.
XIIII Vt Gratianus Imperator Theodoſium regni participem adſciuerit, & poſt multa reli-

RVFFINI AQVILEIENSIS PRESBYTERI HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER SECVNDVS.

POſt Iuliani necem tandem ciuile nobis per Iouinianum reparatur Imperium. Is namque ſub vno eodemque tempore Imperator, & confeſſor, & male illati extitit depulſor erroris. Nam cùm in procinctu eſſet exercitus, & vrgeret Barbarus, ductores noſtri de ſummis rebus conſilium trahentes, Iouiniano calculum dederunt. Cúmque apprehenſus ad ſuſcipienda Imperij traheretur inſignia, ad exercitum Iuliani ſacrilegiis prophanatum, dicitur proclamaſſe. Non ſe poſſe imperare eis, † quia eſſet Chriſtianus. Tum omnes pari eadémque voce reſpondiſſe perhibentur. Et nos Chriſtiani ſumus: nec priuſquam hanc vocem audiret, adquieſcere ad Imperium voluiſſe. Denique ſtatim affuit ei diuina clementia, contráque omnem ſpem cùm clauſi vndique hoſtibus tenerentur, nec euadendi facultas vlla ſuppeteret, ſubitò emiſſos à Barbaris oratores adeſſe vident, pacémque depoſcere: exercitui quoque inedia conſumpto, cibos cęteraque neceſſaria in mercimoniis polliceri, omnique humanitate noſtrorum temeritatem emendare. Sed vbi in viginti & nouem annos pace compoſita, ad Romanum regreſſus eſt ſolum, clariorque lux noſtro ſe orbi ex Orientis partibus oborta diffudit, rempublicam quaſi poſt nimias procellas omni moderatione adgreditur reparare: Eccleſiarum verò curam non in ſecundis habere. Nec tamen incautè vt Conſtantius egerat, ſed lapſu prędeceſſoris admonitus, honorificis & officioſiſſimis litteris Athanaſium requirit, & ab ipſo formam fidei & eccleſiarum diſponendarum ſuſcipit modum. Sed hæc tam pia & tam læta principia mors immatura corrupit. Poſt octo etenim menſes ortus ſui apud Ciliciam diem obit.

CAP. I. Ann. 360.

† al. qui non eſſent Chriſtiani.

POſt hunc Valentinianus imperium ſuſcepit, qui pro fide noſtra à Iuliano militia fuerat expulſus. Sed cōpleuit in illo dominus ꝙ promiſit, plus etiam quàm centupla in præſenti ſeculo reſtituens ei. Nam quia militiam pro chriſto reliquerat, recipit imperium. Is in conſortium regni aſſumpſit fratrē Valentem, & ſibi quidem Occiduas partes delegit, illi autem Orientales reliquit. Sed Valens fauendo hæreticis, abiit in viā patrum ſuorū. Nā & epiſcopos egit in exiliū, & presbyteros, ac diaconos, & monachos (Tatiano Alexandrię præſidente) vſque ad tormenta deduxit, & ignib⁹ tradidit. Multáque nephanda & crudelia in eccleſiā dei molitus eſt: ſed hæc omnia

CAP. II. Ann. 367.

poſt Athanaſij obitum. Nam illo ſuperſtite, velut diuina quadam virtute prohibitus, cùm debaccharetur in cæteros, in illum nihil auſus eſt triſte committere.

CAP. III Ann. 375 IGitur ea tempeſtate cùm quadrageſimo & ſexto anno ſacerdotij ſui Athanaſius, poſt multos agones multaſque patientię coronas quieuiſſet in pace, ſciſcitatus de ſucceſſore, Petrum tribulationum ſuarum participem & ſocium delegit. Sed Lucius Arianæ partis epiſcopus, continuo tanquam ad ouem aduolat lupus. Et Petrus quidem nauem protinus conſcendens, ad vrbem Romam profugit. Lucius vero tanquam materia ſibi crudelitatis oblata, ſęuior erga cęteros efficiebatur. Et ira ibat in ſanguinem, vt ne ſpeciem quidem aliquam religionis ſeruare videretur. cuius primo ingreſſu tanta & tam turpia in virgines & continentes eccleſię geſta ſunt, quæ nec in perſecutionibus gentilium memorantur. Inde poſt fugas ciuium & exilia, poſt cędes & tormenta, flammaſque quibus innumeros confecerat, ad monaſteria furoris ſui arma conuertit. Vaſtat eremum, & bella quieſcentibus indicit. Tria milia ſimul, aut eo amplius, viros, per totam eremum ſecreta & ſolitaria habitatione diſperſos oppugnare pariter aggreditur. Mittit armatam equitum ac peditum manum, Tribunos, Præpoſitos, & bellorum duces, tanquam aduerſum Barbaros pugnaturus elegit. Qui cùm veniſſent, nouam belli ſpeciem vident, hoſtes ſuos gladiis obiectare ceruices & nihil aliud dicere, niſi: Amice ad quid veniſti?

CAP. IIII Ann. 379 PEr idem tempus patres monachorum vitæ & antiquitatis merito, Macarius, & Iſidorus, aliuſque Macarius, atque Heraclides, & Pambus Antonij diſcipuli per Ægyptum, & maxime in Nitriæ deſerti partibus habebantur viri, qui conſortium vitæ & actuum, non cum cæteris mortalibus, ſed cum ſupernis angelis habere credebantur. Quæ præſens vidi loquor: & eorum geſta refero, quorum in paſſionibus ſocius eſſe promerui. Hi ducebant exercitum domini, non mortalibus telis, ſed fide religionis armatum exercitum moriendo vincentem, & qui ſanguinis ſui profuſione victor Chriſtum ſequeretur ad cælum. Quique dum in tabernaculis poſiti, & orantes expectarent interfectores ſuos, delatus eſt ad eos homo olim mēbris omnibus, & præcipue pedibus, aridus. Sed cùm ab eis in nomine domini oleo fuiſſet perunctus ſtatim, confirmatę ſunt plantæ eius. Et dicentibus eis, in nomine Ieſu Chriſti, quem Lucius perſequitur, ſurge, & ſta in pedibus tuis, & redi in domum tuam, continuò exurgens & exiliens, benedicebat deum, oſtendens quia vere erat in eis deus. Ante aliquantulum vero temporis cæcus quidam rogabat deduci ſe ad cellulam Macarij quæ erat in deſerto, itinere trium dierum. Quo poſteaquam cęcus multo ductantium labore peruenit, Macarium nō reperit domi. cōtriſtatus valde, nullatenus mitigare mœſtitiam poterat, ſanitatis ſolatio carens. Cum vero feruore fidei concaleſcens. Deprecor, inquit, ad eos qui deduxerant, applicate me ad illam partem parietis, vbi cubare ſenior ſolet. Et cùm fuiſſet admotus, parum luti aridi, vnde paries oblitus videbatur, aſſumens, palmę

palmę ſuę ſuperpoſuit. Rogat etiam vt aquam de puteo, ex quo bibere ſolebat, haurirent. Qua reſoluens glebulam, eodémque luto oculos ſuos ſuperungens, & lauans de aqua quę hauſta fuerat, repente recepit viſum, ita vt nullo indigens adminiculo rediret ad ſua. Sed ne ſecundum leproſos illos ageret, quos à ſe curatos in Euangeliis ingratos dominus notat, cum omni domo ſua regreſſus, & deo gratias referens, rem vt geſta fuerat indicauit. Idem ipſe Macarius leenæ ſpeluncam habuit cellulę ſuę vicinam. Et quadam die catulos ſuos cæcos ad eum belua producit, & ante pedes eius ponit. At ille cùm intellexiſſet pro cæcitate catulorum beſtiam ſupplicare, rogauit dominum vt eis redderet viſum. Quo recepto, matrem ſequentes redeunt ad ſpeluncam. Et paulò poſt ipſa cum catulis ſuis regrediens, pelles ouium lanatas plurimas, velut munus pro ſuſcepta gratia ad ſenem defert, morſu oris enectas, & ante fores eius depoſitis abſcedit. Verum ſi ſingulorum mirabilium geſta proſequi velimus, excludimur à propoſita breuitate, maximè cùm hęc narrationem proprij operis mereantur. Sed in his omnibus Lucius non erubuit, nec aliquid reuerentię virtutum mirabilibus detulit, quinimò iubet patres ipſos ablatos à grege ſuo, imò clàm raptos, in inſulam quandam Ægypti paludium deportari, in qua compererat neminem prorſus eſſe Chriſtianum, quo per hoc vel abſque ſolatiis, vel abſque conſuetis actibus viuerent. Senes igitur cum duobus ſolis pediſſequis noctu ad inſulam deducuntur, in qua erat templum quoddam ſumma veneratione a loci incolis obſeruatum. Cúmque primum nauicula ſenum oram ſoli illius contigiſſet, ecce ſubito ſacerdotis templi illius virgo filia correpta ſpiritu, cum ingenti vociferatione & clamoribus vſque ad cælum datis, agi per medios populos cœpit, & crebros ducens rotatus, ſtridés huc atque illuc rabida ora vibrare. Cúmque ad ſpectaculum tam ingentis monſtri, maximè quod eſſet ſacerdotis filia (qui in honore præcipuo apud illos erat) populi conueniſſent, per auras eam raptam ſequentes, perueniũt vſque ad nauiculam ſenum. Ibi vero proiecta eorum pedibus & proſtrata clamare cœpit: Quid veniſtis huc ô ſerui dei ſummi, antiquis nos & veternoſis euoluere domiciliis? In hoc loco depulſi vndique latebamus, quomodo vos nequaquam latere potuimus? Cedimus antiquis ſedibus, populos veſtros terraſque recipite. Cùm hęc diceret, increpitus ab eis erroris ſpiritus, effugatur. Et puella ſana vna cum parentibus ſuis iacebat ad pedes noſtri temporis Apoſtolorum. Qui talibus exordiis prædicantes eis fidem domini noſtri Ieſu chriſti, in tantam conuerſionem repente eos perduxerunt, vt ſtatim manibus ſuis antiquiſſimum templum, & in ſumma veneratione habitum deſtruerent, & eccleſiam confeſtim ædificarent. Nec ad deliberandum ſpatio temporis eguerunt, quibus fidem rerum fecerant, non verba, ſed virtus. Sed hoc cùm fuiſſet Alexandrię nunciatum, veritus Lucius, ne forte etiam ſuorum in eum odia iuſta conſurgerent, qui apertè iam bellum non hominibus, ſed deo indiceret, occultè eos reuocari, & in eremum remitti iubet. Dum hæc in Ægypto geruntur, ne in aliis quidem locis perſecutionis flamma ceſſabat.

Leena munus. *Cacodæmonũ querela* *Puella liberata.*

CAP. V. EDeſſa namque Meſopotamiæ vrbs fidelium populorum eſt, Thomæ Apoſtoli reliquiis decorata. Vbi cùm per ſe imperator populos vidiſſet eccleſiis eiectos in campo habere conuenticulum, tanta dicitur iracundia accenſus, vt præfectum ſuum pugno percuteret, cur non fuiſſent inde quoque, ſicut iuſſerat, deturbari. At ille licet eſſet Paganus, & iniuriis ab imperatore fuiſſet affectus, tamē conſideratione humanitatis altera die ad vaſtandum populū proceſſurus, facit hoc ipſum ciuibus per occulta indicia clareſcere, quo ſcilicet cauere ſibi poſſent: ne inuenirētur in loco. Mane proceſſurus, terrorem ſolito maiorem per Officium mouet, agitque omnia quo quam minimi, vel, ſi fieri poſſet, nulli periclitarētur. Videt tamen frequentiorem ſolito populum tendere ad locum, currere præcipites & feſtinare, tanquam vererentur, ne qui deeſſet ad mortem. Interea videt quandam mulierculam ira feſtinam & properam domo ſua prorumpere, vt nec clauderet oſtium, nec operiret ſe, vt mulierum habitum decet, diligentius potuiſſet, infantem quoque paruulum ſecum trahentem, curſuque rapido, irrupto etiam Officij agmine, feſtinantem. Tum ille vltrà non ferēs: Apprehendite, inquit, mulierem, & huc deducite. cumque fuiſſet adducta: Quò, inquit, mulier infœlix properas tam feſtina? Ad campum, ait, quò catholicorum populus conuenit. Et non, inquit, audiſti, quia Præfectus illuc pergit, vt omnes interficiat quos inuenerit? Audiui, inquit, & ideo feſtino vt ibi inueniar. Et quò, inquit, paruulum iſtum trahis? Vt & ipſe, ait, martyrium conſequi mereatur. Quæ cum audiſſet vir moderatiſſimus, redire Officium & conuerti vehiculum ad palatium iubet. Et ingreſſus ait, Imperator, ſubire mortem ſi iubeas paratus ſum. Opus verò quòd præcipis, implere non poſſum. Cumque edocuiſſet cuncta de muliere, repreſſit imperatoris inſaniam.

Officium vocat officiales, hoc eſt, miniſtros & ſatellites.

CAP. VI. PEr idem tempus eccleſia velut perſecutionis igne conflata, purior auri metallo refulgebat. Non enim in verbis vniuſcuiuſque fides, ſed in exiliis & carceribus probabatur: quia non honori erat catholicum eſſe, ſed pœnæ: pręcipuè apud Alexandriam, vbi ne ſepeliendis quidem corporibus mortuorum libera facultas fidelibus erat. Quę dum Lucius omni arrogantia & ſæuitia gereret, Mauuia Sarracenorum gentis regina, vehementi bello Palæſtini & Arabici limitis oppida atque vrbes quatere, vicinaſque ſimul vaſtare prouincias cœpit. Cumque frequentibus bellis Romanum attriuiſſet exercitum, & plurimis peremptis, reliquos vertiſſet in fugam, orata pacem, non aliter ſe amplexuram promittit, niſi Moyſes quidam nomine, monachus, genti ſuæ ordinaretur epiſcopus. Qui in eremo partibus ſuis propinqua vitam ſolitariam ducens, meritis & virtutibus ac ſignis quę faciebat deus per illum, magnifice innotuerat. Petitio eius principi indicata Romano, ſine vlla dilatione iubetur impleri à ducibus noſtris, qui ibi infœliciter pugnauerant. Captus Moyſes ad ſacerdotium ſuſcipiendum, Alexandriam ex more deducitur. Adeſt Lucius, cui ordinandi ferebatur officium. Quo viſo, Moyſes præſentibus ducibus qui perurgebant, & populis, ait: Ego quidē me non eſſe dignū tanto ſacerdotio iudico: veruntamē ſi aliqua in me, licet indigno, diuina diſpēſatio putatur

explenda, deum noſtrum cæli ac terræ dominum teſtor, quod Lucius ſanctorum ſanguine pollutas & cruentas ſuper me non iniiciet manus. cumque Lucius tam graui nota inuſtum ſe videret in oculis plurimorum: Quare, inquit, ô Moyſes tam facile condemnas eum, cuius fidem ignoras? Aut ſi tibi aliquis de me aliter indicauit, audi fidem meam, & tibi ipſe magis quàm aliis crede. Tunc ille: Deſine, inquit, ô Luci doloſis tui me quoq; imaginibus aggredi. Bene mihi nota eſt fides tua, quam proteſtantur ſerui dei per metalla damnati, epiſcopi in exilium truſi, presbyteri, diaconi extra Chriſtiani nominis habitacula relegati, beſtiis alij, alij etiam ignibus traditi. Nunquid poteſt verior eſſe fides quæ auribus capitur, quàm quæ oculis peruidetur? Apud me certum eſt, quod qui Chriſto rectè credunt, iſta non faciunt. Et ita maiore dedecore deformatus (quoniam perurgebat neceſſitas reipublicæ cōſulendi) compulſus eſt adquieſcere, vt ab epiſcopis quos in exiliū truſerat, ſacerdotium ſumeret. Quo ſuſcepto, & gētis ferociſſimæ pacē tenuit, & fidei catholicæ cuſtodiuit intemerata conſortia.

Verum cum apud Alexādriam populos & vrbem nebuloſi doctoris terra perfidiæ caligo ſuffunderet, velut lampadem quandam diuina luce fulgentem Dydimum dominus accendit. De cuius vita atque inſtitutis, quoniam ad eccleſię gloriam dei munere conceſſus creditur, licet in tranſcurſu, neceſſario tamen commemoranda nobis pauca videntur. Is namque in parua ætate, cum adhuc etiam prima litterarum ignoraret elementa, luminibus orbatus, maiore deſiderio ſcientiæ veri luminis inflammatur: nec deſperationem cupitam adipiſcendi paſſus eſt, cum audiſſet ſcriptum in euangelio: Quod apud homines impoſſibile eſt, poſſibile eſt apud deum. Hęc igitur diuina pollicitatione confiſus indeſinenter dominum deprecabatur, nō vt oculorum carnalium viſum, ſed vt illuminationem cordis acciperet. Miſcebat tamen precibus ſtudia ac laborem, & iuges continuataſque vigilias, non ad legendum, ſed ad audiendum adhibebat, vt quod aliis viſus, hoc illi conferret auditus. cùm vero poſt lucubrationis laborē ſomnus (vt fieri ſolet) legentibus aduenisset, Didymus ſilentium illud non ad quietem vel ocium datum ducens, tanquam mundum animal ruminans cibum quem ceperat, ex integro reuocabat, & ea quæ dudum percurrentibus aliis ex librorum lectione cognouerat, memoria & animo retexebat, vt non tam audiſſe quæ lecta fuerant, quàm deſcripſiſſe ea mentis ſuæ paginis videretur. Ita in breui deo docente, in tantam diuinarum humanarumque rerum eruditionem ac ſciētiam venit, vt ſcholæ eccleſię doctor exiſteret, Athanaſio epiſcopo, cæteriſque ſapiētibus in eccleſia viris dei admodum probatus: ſed & in cęteris, ſiue Dialecticæ, ſiue Geometriæ, Aſtronomiæ quoque vel Arithmeticę diſciplinis ita eſſet paratus, vt nullus vnquam philoſophorum aliqua ex his artibus proponens, obtinere eum vel concludere quiuerit, ſed ſtatim vt reſponſiones eius acciperet, magiſtrum eum etiam illius de qua propoſuiſſet, crederet diſciplinę. Huius aliquanti dicta vel communiter diſputata, vel proponentibus reſponſa, adhibitis notariis deſcripſere: quæ etiam nunc in magna admiratione habentur.

Cap. VII An. 27 — *Matth. 19. Mar. 10 Luc. 18*

Nos tamen qui & viuæ vocis eius ex parte aliqua fuimus auditores, & ea quæ à nonnullis dicente eo deſcripta legimus, longe maiorem gratiam & diuinum neſcio quid, ac ſupra humanam vocem ſonans, in illis magis ſermonibus, qui de ore ipſius proferebantur, agnouimus. Hunc etiam beatus Antonius cùm fidei Athanaſij teſtimonium laturus, aduerſum Arianos de Thebaide Alexandriam deſcendiſſet, magnificis conſolatus eſt verbis: Nihil te, inquit, offendat ô Dydime, quod carnalibus oculis videris orbatus. Deſunt enim tibi oculi illi, quos mures, & muſcæ, & lacertæ habent. Sed lætare quia habes oculos quos angeli habent, è quibus deus videtur, per quos tibi magnum ſcientiæ lumen accenditur.

CAP. VIII. An. 379

FLorebat igitur Ægyptus ea tempeſtate, non ſolum eruditis in Chriſtiana philoſophia viris, verum etiam his qui per vaſtam eremum commanentes, ſigna & prodigia Apoſtolica, ſimplicitate virę, & cordis ſynceritate faciebant. Ex quibus interim quos ipſi vidimus, & quorum benedici manibus meruimus, hi ſunt, Macarius de ſuperiori eremo, alius Macarius de inferiori, Iſidorus in Scyti, Pampus in cellulis, Moyſes & Beniamin in Nitria, Scyrion & Helias & Paulus in Apeliote, alius Paulus in Focis, Pœmen & Ioſeph in Piſpiri, qui appellabatur mons Antonij. Sed & alios quã plures huiuſcemodi viros in Ægypti partibus habitare, fideli comperimus auditu, vt vere compleretur Apoſtoli dictum: Quia vbi abundauit peccatum, ſuperabundauit & gratia. (Rom. 5) Habuit autem peridem tempus etiam Meſopotamia viros nobiles, iiſdem ſtudiis pollentes. Quorum aliquantos ipſi per nos apud Edeſſam & in Carrarum partibus vidimus, plures autem audirione didicimus.

CAP. IX An. 371

SEd neutra harum infœcundior Cappadocia fuit, imò aliquid lætius Gregorium nobis cum Baſilio germinauit. Tulit igitur & ipſa multorum ſanctorum ſegetem ſatis lætam, produxit copioſam piorum vineam, oliuarum quoque domini germinauit nouellam. Sed iſti præcipuè velut duo filij pinguedinis aſſiſtentes dextera leuáque candelabro, inſtar duorum cæli luminarium refulgebant. Vnde dignum puto de his pauca ſuprà repetere. Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collegæ, ambo de auditorio digreſſi ad profitendam Rhetoricam rogabantur. Quod opus magnificè quidem implebat Baſilius, Gregorius vero magnificentius contemnebat. Quique cùm ſe totum dei ſeruitio mancipaſſet, tantum de collegæ amore præſumpſit, vt ſedentem Baſilium, de doctoris cathedra deponeret, ac ſecum ad monaſterium manu iniecta perduceret, ibíque per annos (vt aiunt) tredecim, omnibus Grecorum ſecularium libris remotis, ſolis diuinę ſcripturæ voluminibus operam dabant, earúmque intelligentiam, non ex propria præſumptione, ſed ex maiorũ ſcriptis & auctoritate ſequebantur: quos & ipſos ex Apoſtolica ſucceſſione intelligendi regulam ſuſcepiſſe conſtabat. Quorum pręcipuè in prophetas commentarios diſcutientes, theſauros ſapientię & ſcientię reconditos in vaſis fictilibus perquirebant. Verum cùm iam ipſi ſufficienter inſtructi, diuina diſpẽſatione ad imbuendos populos vocarentur, & alius alio itinere, ad idem tamen opus vterque traheretur

(Vnde petẽda intelligentia diuinæ ſcripturæ.)

retur, Baſilius Ponti vrbes & rura circumiens, deſides gentis illius animos & parum de ſpe futura ſollicitos ſtimulare verbis, & prędicatione ſuccendeŕe, callúmque ab his longe negligentiæ cæpit abolere, ſubegítque abiectis inanium rerum & ſecularium curis, ſuimet notitiam recipere, in vnum coire, monaſteria conſtruere, pſalmis & hymnis & orationibus docuit vacare, pauperum curam gerere, eíſque habitacula honeſta, & quæ ad victũ neceſſaria ſunt, præbere, virgines inſtituere, pudicam caſtámque vitam omnibus penè deſiderabilem facere. Ita breui permutata eſt totius prouinciæ facies, vt in arido & ſqualenti campo videretur ſeges fœcunda, ac læta vinea ſurrexiſſe. Gregorius vero bonum ſemen non patiebatur aut ſuper ſpinas iacere, aut inter ſaxa diſpergere, ſed bonam terram cordis ſui iugi cultu & exercitiis indeſinentibus excolebat. Suſcipere ille, quæ renuntiantes ſeculo deferebanr ad pedes ſuos, & diuidere vt quiſque eguiſſet, curam gerebat. Iſte nihil habendi & omnia poſſidendi contentus ſacramento, erga ſolas ſapientiæ diuitias auarus & multum cupidus inhęrebat. Ille coire plures in vnum, & ſui inuicem in neceſſariis habere ſollicitudinem docebat: hic ſui exemplo quod erat abſolutus & liber, cunctis ſermone Apoſtolico prędicabat: Ego autem volo vos ſine ſollicitudine eſſe, &: Dominus in proximo eſt, nihil ſolliciti ſitis, ſed tanquam ſerui chriſti, hoc ſolum eſtote ſolliciti, quando redeat dominus de nuptiis. Ille delinquentibus miſericorditer condolere, & à delicto reuocare: hic per diuini eloquij gratiam delinquendi incitamenta pręuenire, nec ſinere labi eum, qui difficulter erigeretur eliſus. Ille in fide purus, hic in prædicatione liberior. Ille deo humilis, hic etiam hominibus erat. Ille arrogantes contemptu, hic ratione vincebat. Sic in vtroque diuerſa gratia vnum opus perfectionis explebat. *An. 378* Igitur Baſilius non multò poſt cæſareæ cappadociæ epiſcopus, cũ à Valente in exilium pro fide cogeretur, exhibitus eſt ad tribunal Præfecti, *Baſilius ad tribunal ſiſtitur.* terroribúſque (vt illi moris eſt poteſtati) & minis maximis agi cępit, vt niſi præceptis principis obediret, interitum ſibi iam iamque ſperaret impendere. Tum ille intrepidus, & abſque vlla animi perturbatione hæc ſibi minitante Præfecto reſpondiſſe fertur: Atque vtinam aliquid mihi eſſet digni muneris, quod offerrem huic, qui maturius Baſilium de nodo follis huius abſolueret. cúmque daretur ei nox, quæ erat media ad ſpacium deliberandi, reſpondiſſe denuo perhibetur: Ego craſtino ipſe ero qui nunc: tu te vtinam nõ mutares. Et illa quidem nocte vxor Imperatoris velut tortoribus tradita cruciatur: filius vero qui eis erat vnicus, extinctus paternæ impietatis creditur exoluiſſe ſupplicia. Ita ante lucem miſſi, qui rogarent Baſilium, vt precibus ſuis intercederet pro eis, ne etiam ipſi, & quidem multò iuſtius ſimiliter interirent. Sic accidit, vt cùm omnes catholicos expulerit Valens, Baſilius vſque ad vitæ exitum intemerato communionis ſacramento in eccleſia perduraret. Gregorius vero apud Nazianzon oppidum in locum patris epiſcopus ſubrogatus hæreticorum turbinem fideliter tulit. Reddita vero pace conſtantinopolim ad eccleſiam docendam venire exhortatus, non abnuit. Vbi breui tempore tantum ad emendandum

populum vetuſtis hæreticorum infectum venenis proficit, vt tunc primũ Chriſtiani ſibi fieri viderentur, & nouellam lucem veritatis aſpicere, cùm religionis doctor multa quidem verbis, plura tamen doceret exemplis: nec viderent ab eo diſcipulis aliquod imperari, quod nõ prius ipſe feciſſet. Sed vbi gloriam ſubſecuta inuidia eſt, obniti quidam, & proſcriptionibus minus ſanis vti cœpere, vt ipſo ad propria remeante, alius ordinaretur epiſcopus. Quod ille ſuſurrari tantum, & ſub dente ſentiens ruminari, ipſe profert, quod dicere ei nullus audebat: Abſit, inquit, vt mei cauſa aliqua ſimultas in dei ſacerdotibus oriatur. Si propter me eſt iſta tempeſtas, tollite me, & mittite me in mare, & deſinet à vobis quaſſatio. Tum regreſſus, in eccleſia ſua quod ſuperfuit vitæ tempus exegit. Et quoniam iam feſſa ætate, & corpore inualidus erat, ſucceſſorem ſibi ipſe delegit, quo eccleſiam gubernante debilitatis & ſenectutis ocio frueretur. Extant quoque vtriuſque ingenij monimenta magnifica tractatuum, quos ex tempore in eccleſiis declamabant. Ex quibus nos denas fermè ſingulorum oratiunculas transfudimus in Latinum. Baſilij præterea inſtituta monachorum optantes, ſi poterimus, & dei fauor adiuuerit, eorum plura transferre. Fuerunt præterea fratres duo Baſilio, Gregorius & Petrus. Quorum alter in verbo doctrinæ, alter in operibus fidei fratrem ita exæquabat, vt vterque vel Baſilium, vel Gregorium redderet. Extant etiam ipſius Gregorij iunioris aliqua opuſcula luculenta. Sed de his ſatis dictum. In Occiduis vero partibus Valentinianus fide religionis illæſus, veteri Romani imperij cenſura rempublicam gubernabat.

CAP. X
Ann. 368
DAmaſus poſt Liberium per ſucceſſionem ſacerdotium in vrbe Roma ſuſceperat. Quem prælatum ſibi non ferens Vrſinus quidam eiuſdem eccleſiæ diaconus in tantum furoris erupit, vt perſuaſo quodam ſatis imperito & agreſti epiſcopo, collecta turbulentorum & ſeditioſorum hominum manu, in Baſilica quę Sicinini appellatur, epiſcopum ſe fieri extorqueret legibus & ordine & † traditione peruerſis. Quo ex facto tanta ſeditio, imò vero tanta bella coorta ſunt, alterutrum † defendentibus populis, vt replerentur humano ſanguine orationum loca. Quę res factione Maximini Præfecti ſæui hominis, ad inuidiã boni & innocentis verſa eſt ſacerdotis, ita vt cauſa clericorum vſque tormenta duceretur. Sed aſſertor innocentiæ deus affuit, & in caput eorum qui intenderant dolũ, pœna conuerſa eſt.

al. ratione
al. defectentibus.

CAP. XI
Ann. 377
INterea defuncto apud Mediolanum Auxentio hęreticorum epiſcopo, vtriuſque partis populi diuerſis ſtudiis ferebantur. Diſſenſio grauis & periculoſa ſeditio vrbi proprię maturum parabat exitium, ſi pars vtraque cùm diuerſum vellet, nequaquam quod propoſuerat, obtineret. Ambroſius tunc conſularis eiuſdem prouincię faſces gerebat. Is cùm perniciem ciuitati videret impendere, pro loco atque officio ſuo, confeſtim eccleſiã ſeditionem populi mitigaturus ingreditur. Cumque inibi multa ſecundũ leges & publicam diſciplinam pro quiete & tranquillitate peroraſſet, pugnantis inter ſe & diſſidentis populi ſubitò clamor & vox vna conſurgit, Ambroſium epiſcopum poſtulantes, baptizari hũc protinus clamant (erat enim

enim cathecumenus) & ſibi epiſcopum dari: nec aliter vnum populum fore atque vnam fidem, niſi Ambroſius ſibi daretur ſacerdos. Obluctante illo & plurimum reſiſtente, ad imperatorem relatum populi deſiderium, omni maturitate iubetur impleri. Dei enim ait eſſe, quod diſcordantem populi fidem, & animos diſſidentes conuerſio ſubita in vnum conſenſum atque in vnam ſententiam reuocaret. Moxque dei gratiam conſecutus, & initiatus ſacris & ſacerdos effectus eſt.

INterea cùm ad bellum Sarmaticum Valentinianus de Galliæ partibus ve- CAP. XII
niſſet in Illyricum, ibi vixdum cœpto bello ægritudine ſubita oppreſſus An. 377
diem obiit, relictis hæredibus in imperio filiis, Gratiano Auguſto, Valentinianoque admodum paruulo, & nondum regiis inſignibus initiato. Quē tamen neceſſitas eorum, qui tanquam vacuum imperii locum conabantur inuadere, compulit etiam abſente fratre purpura indui, Probo tunc Præfecto fideliter rem gerente.

PEr idem tempus in Orientis regno Gothorum gens ſedibus ſuis pulſa, CAP.
per omnes ſe Thracias infudit, armíſque vrbes & agros vaſtare feraliter XIII.
cœpit. Tum vero Valentis bella quæ eccleſiis inferebat, in hoſtem cœpta Ann. 378
conuerti, ſetaque pœnitentia epiſcopos & presbyteros relaxare exiliis, ac de metallis reſolui monachos iubet. Ipſe tamen ab hoſtibus circumuentus in prædio, quò ex bello trepidus confugerat, impietatis ſuæ pœnas igni exuſtus dedit, annis in Imperio cum fratre primo, & poſt cum filiis fratris Valens pe-
quatuordecim pariter exactis. Quæ pugna initium mali Romano Imperio riit igne.
tunc & deinceps fuit. Igitur Gratianus eum fratre admodum paruulo, poſt patrui necem Orientis quoque ſuſcepit Imperium. Is pietate & religione omnes pene qui ante fuerant principes, ſuperabat. Vſu armorum ſtrenuus, velox corpore, & ingenio bonus erat, ſed iuuenili exultatione plus fere lætus quàm ſufficiebat, & plus verecundus quàm reipublicę interetat.

QVique videns vtile virum annis maturum in tantis regni curis habere CAP.
participem, & quia, vt ſermo diuinus monet: Melius duo quā vnus, XIIII
conſortem aſciſcit Theodoſium, eique Orientis procuratione permiſſa, Ann. 380
partes ſibi ac fratri Occiduas reſeruauit. Verum is poſtquam multa religioſe ac fortiter geſſit, à Maximo tyranno apud Britannias exorto, per Andragathium ducem, Lugduni, ſuorum magis proditione quàm vi hoſtium, peremptus eſt.

AT Valentinianus in Italia degens, fratris nece, atque hoſtis metu perter- CAP. XV
ritus, ſimulatione oblatam pacem à Maximo, ſimulans ipſe quoque libenter amplectitur. cùm interim Iuſtina mater eiuſdem, arianæ hæreſeos alumna, impietatis ſuæ venena, quæ viuente viro ſuppreſſerat, filio facile decepto fidenter aperuit. Igitur apud Mediolanum poſita, conturbare eccleſiarum ſtatum, comminati ſacerdotibus depulſionis exilia, niſi Ariminenſis cōcilij decreta, quibus fides patrum intemerata fuerat, reuocarent. Quo bello eccleſiæ murū & turrim validiſſimā pulſabat Ambroſiū. Eúmque minis, terroribus, atque omni oppugnationis genere fatigās, primum ſibi aditum debellandę rimabatur eccleſię. Sed quamuis illa Iezabel ſpiritu

pugnaret armata, reſiſtebat tamen Ambroſius, Heliæ virtute repletus & gratia. Ipſa autem in eccleſiis garrire, ſtrepere, animare, & inflammare ad diſcordiam populos: ſed quod minus res ex ſentẽtia cederet iniuriam putare, & pro hoc apud filium conqueri. Vnde adoleſcentulus pro contumeliæ inuidia, quam falſò conflauerat mater, accenſus, armatorum globum ad eccleſiam mittit: confringi ianuas, oppugnari ſancta, ſacerdotẽ pertrahi atque in exilium mitti, protinus iubet. Sed tanta fuit perſeuerantia fideliũ populorum, vt animas prius amittere quàm epiſcopum mallent.

CAP. XVI. INterim dictanda aduerſum fidem patrum imperialia decreta mandantur Beneuolo, tũc memoriæ ſcriniis præſidenti. Sed ille cui ab incunabulis ſacra fides, & venerabilis fuit, abnegat ſe impia verba poſſe proferre, & contra Deum loqui. Tum vero ne inceptum reginę fruſtrari videretur, celſior ei honor promittitur, ſi impleret iniuncta. Ille qui nobilior in fide eſſe quàm in honoribus cuperet: Quid mihi, ait, pro impietatis mercede altiorem promittitis gradum? Hunc ipſum quem habeo tollite, tantùm mihi conſcientia fidei duret illæſa. Hæc dicens, ante pedes impia præcipientium cingulum iecit. Ambroſius vero aduerſum reginæ furorem, non ſe manu defenſabat, aut telo, ſed ieiuniis continuatíſque vigiliis ſub altari poſitus: per obſecrationes defenſorem ſibi atque eccleſiæ deum parabat. Dúmque hęc in longum diuerſis machinis & oppugnationibus nequam Iuſtina moliretur, Maximus, qui ſe exuere tyranni infamia, & legitimum principem geſtiret oſtendere, datis litteris impiũm proteſtatur inceptum fidem dei impugnari, & ſtatuta catholicę eccleſię ſubrui, & inter hæc appropinquare Italiæ cœpit. Quo Iuſtina comperto, hoſte ſimul atque impietatis conſcientia perurgente, in fugam verſa cum filio, exilia quæ dei ſacerdotibus præparabat, prima ſortitur.

Ambroſius ieiuniis pugnat aduerſus Iuſtinæ furorem

CAP. XVII. Ann. 390. ADfuit tamen Theodoſius propter regni fidem, bonitatíſque ac beneficiorum Gratiani memor: & in vindictam, totius viribus Orientis inſurgens, vltus eſt ſanguinem iuſtum. Valẽtiniani quoque impia inter hæc mater defuncta, fidem catholicam, quam ipſa violauerat, & regnum tyrãnide depulſa, reſtituit. Atque ipſe poſteaquam Romam illuſtri triumpho inuectus eſt, ad propria rurſus regna remeauit.

CAP. XVIII. PEr idem tempus ſubreptione quadam dęmonis, turpis macula religioſo principi inuſta eſt. Etenim cùm apud Theſſalonicam ſeditione exorta quidam ex militaribus vir, impetų fuiſſet populi furentis extinctus, repentini nuntij atrocitate ſuccenſus, ad ludos Circenſes inuitari populum, eique ex improuiſo circũfundi milites, atque obtruncari paſſim, vt quiſque occurriſſet, gladio iubet, & vindictam dari nõ crimini, ſed furori. Ob hoc cùm à ſacerdotibus Italiæ argueretur, agnouit delictũ, culpamque cum lachrymis profeſſus, publicam pœnitentiam in conſpectu totius eccleſiæ exegit: & in hoc ſibi tempus adſcriptum, abſque regali faſtigio patienter impleuit. Quibus omnibus iſtud quoque mirabiliter adiecit: Lege ſanxit in poſterum, vt ſententiæ principum ſuper animaduerſione prolatæ in diem triceſimum ab executoribus differentur: quo locus miſericordię, vel

(ſi res tuliſſet) pœnitentiæ, non periret.

IGitur ad Orientem regreſſus, ibique (vt ab exordio principatus ſui) ſumma cura ſummóque ſtudio pulſis hæreticis, eccleſias catholicis tradere: idque ea moderatione agere, vt vltione contempta, tantum catholicis de eccleſiarum reſtitutione conſuleret, quo fides recta abſque prædicationis impedimento proficeret: communem ſe præbere erga ſacerdotes dei: fide, religione, & munificentia cunctis regium animum exhibere, acceſſu facilis & abſque imperiali faſtu ad colloquium ſe humilibus præbere: hortatu eius & largitionibus, eccleſiæ plurimis locis ornatæ ſatis magnificæque conſtructæ: pręſtare multa poſcentibus, ſed frequentius vltrò offerre. Idolorum cultus, qui Conſtantini inſtitutione & deinceps negligi & deſtrui cœptus fuerat, eodem imperante collapſus eſt. Pro quibus in tantum deo charus fuit, vt ſpeciale ei munus contulerit diuina prouidentia. Etenim in Thebaidos partibus monachum quendam Ioannem nomine, ſpiritu prophetico repleuit, cuius monitis atque reſponſis pacem retinere, an bellum gerere eſſet melius, ſciſcitabatur. CAP. XIX

INterea apud Laodiciam Syriæ ante idem tempus Apollinaris epiſcopus, vir ſane in cæteris inſtructus, ſed dum contentionis vicio nimius agitur, & aduerſum omne quod quiſque dixerat, ire obuius delectatur, iactatione ingenij male fortis hæreſim ex contentione generauit, aſſerens ſolum corpus non etiam animam à domino in diſpenſatione ſuſceptum. In quo cùm euidentibus euangelij teſtimoniis vrgeretur, quibus ipſe dominus & ſaluator habere ſe animam profitetur, & ponere eam quãdo vult, & iterum aſſumere eam, quamque turbatam & triſtem dicit eſſe vſque ad mortem. Poſt vt ne ex toto vinci videretur ait, eum quidem habuiſſe animam, ſed non ex ea quæ rationabilis eſt, ſed ex ea ſolum qua viuificat corpus. Ad ſupplementum vero rationabilis partis, ipſum verbum dei fuiſſe perhibebat. Quæ aſſertio primò in vrbe Roma à Damaſo & Petro Alexandrino epiſcopo concilio congregato tali ſententia depulſa eſt, vt decernerent ſi quis filium Dei, qui ſicut vere Deus, ita & vere homo fuit, vel humanitatis aliquid, vel deitatis minus diceret habuiſſe, alienus ab eccleſia iudicaretur. Quæ ſententia & apud Alexandriam confirmata eſt, & apud Conſtantinopolim decreto concilij. Ex illo Apollinariſtæ ab eccleſia declinantes, & epiſcopos ſibi ſuæ partis, & dogmata propria eccleſiaſque defendunt. CAP. XX

IGitur in vrbe Roma poſt Damaſum Syricius eccleſiæ ſuſcepit ſacerdotium. Apud Alexandriam vero defuncto Petro Timotheus: & poſt hunc Theophilus. In Hieroſolymis autem poſt Cyrillum Ioannes, Apoſtolicas reparant ſedes. Apud Antiochiam vero defuncto Melitio ſubſtituitur Flauianus. Sed quod Paulinus adhuc ſupererat, qui in catholicorum ſemper ſocietate permanſerat, multa ibi iurgia & multę controuerſię ſæpe commotę, nec tamen ſumma vi, nitentibus aliis, aliis obtinentibus, ipſiſque in hoc elementis terræ mariſque fatigatis, potuit aliquando pacis nullus obtineri modus, cùm vtique fidei iam nulla videretur ſubeſſe diſcordia. Hoc idem apud Tyrum fuit: Vbi cùm Diodorus, vnus ſane ex antiquis CAP. XXI Ann. 386

catholicis vir, & tentationum documentis probatus, Athanaſij teſtimonio eſſet à confeſſoribus epiſcopus factus, modeſtia eius contempta, alius à Melitij partibus ordinatur. Sed & in multis aliis vrbibus Orientis, huiuſmodi confuſiones contentio genuit ſacerdotum. Apud Conſtantinopolim vero Nectarius ex Prætore Vrbano catechumenus & nuper baptiſma conſecutus, ſacerdotium ſuſcepit.

CAP. XXII. INterea apud Alexandriam noui motus & contra temporum fidem aduerſum eccleſiam concitantur: ex occaſione huiuſcemodi oborti. Baſilica quædam publici operis, vetuſta & admodum neglecta fuit, quam Conſtantius Imperator donaſſe epiſcopis perfidiam ſuam prædicantibus ferebatur. Quæ longa incuria nihil validum præter parietes habebat. Viſum eſt epiſcopo qui per idem tempus gubernabat eccleſiam, hanc ab Imperatore depoſcere, vt creſcentibus fidelium populis, orationum quoque creſcerent loca. Quamque cùm acceptam vellet excolere, reperta ſunt in loco antra quædam latentia & terræ defoſſa, latrociniis & ſceleribus magis quã cæremoniis apta. Igitur Gentiles, qui retegi criminum ſuorum latebras & flagitiorũ cauernas viderũt, nõ ferentes operta tot ſeculis mala & tenebris obtecta reſerari, velut draconum calice potato inſanire omnes ac palam furere cœperunt. Nec vocibus iam & ſeditionibus vt ſolebant, ſed manu ferróque decertare nituntur. Crebros conflictus agere in plateis, belloque aperto vterque populus inter ſe coire. At noſtri numero & potentia multo plures, ſed modeſtia religionis minus feroces erant. Ex quo frequẽter noſtrorum plurimis vulneratis, aliquantis etiam interfectis, ad templum quaſi ad arcem quandam refugiebant. Quò nonnullos ex Chriſtianis captos ſecum abducentes, accenſis aris immolare cogebantur: renitentes nouis & exquiſitis ſuppliciis excruciatos necabant, alios patibulis affigentes, alios confractis cruribus in ſpeluncas præcipitantes, quas ob ſacrificiorum ſanguinem, cæteraſque impuritates delubri recipiendas, vetuſtas curioſa conſtruxerat. Verum hæc per dies ſingulos primò cum metu, deinde cum fiducia & deſperatione gerere, atque intra templum clauũ rapto & præda viuere. Ad poſtremum graſſantes in ſanguine ciuium, ducem ſceleris & audaciæ ſuæ deligunt Olympum quendam, nomine & habitu philoſophum, quo anteſignano arcem defenderent, & tyrannidem tenerent. At hi quibus Romanarum legum cuſtodia, iuriſque dicendi cura permiſſa eſt, cognitis quæ geſta fuerant, turbati atque perterriti ad templum conuolant, cauſas audaciæ percontantur, & quid ſibi vellet ille concurſus, in quo cũ tãto ſcelere ante aras ſanguis ciuiũ funderetur, inquirũt. Sed illi obfirmato aditu confuſis & diſſonis vocibus rationem facti nullam, ſed clamorem reddebant. Miſſis tamen ad eos nuntiis, de Romani Imperij poteſtate, de vindicta legum, & de his quæ talia ſolent ſubſequi, commonebant. Cúmque loci munitio nihil aduerſum væſana molientes agi, niſi vi maiore, fineret, res geſta ad Imperatorem refertur. Ille qui ingenita mentis clementia errantes mallet emendare quàm perdere, reſcribit illorum quidem vindictam, quos ante aras ſanguis effuſus martyres effecit, non eſſe poſcendam,

Chriſtianus ſemper modeſtior.

poſcendam, in quibus dolorem interitus ſuperauerit gloria meritorum. De cætero vero malorum cauſam radicéſque diſcordiæ, quæ pro ſimulachrorum defenſione veniebanr, penitus debere ſuccidi: quibus exterminatis, etiam bellorum cauſa pariter conquieſceret. Cúmque hæc ſcripta veniſſent, & velut poſt inducias parui temporis ad audiendum vterque populus conueniſſet ad templum, ſtatim vt ptima epiſtolæ pagina reſerata eſt, in cuius exordio vana Gentilium ſuperſtitio culpabatũr, clamor à noſtris immenſus attollitur, ſtupor ac pauor Gentilium populos inuadit. Latebras vnuſquiſque quærere, anguſtos fugæ calles rimari, aut noſtris ſe latenter immergere: vt ab omnibus qui adetant noſceretur, præſentia dei populo audaciam tribuente, furorem dæmonis, qui in illis prius debacchatus fuerat, effugatum.

Cap. xxiii.

Serapis tẽplum apud Alexandriam.

SErapis apud Alexandriam templum auditum quidem omnibus puto, pleriſque vero etiam notum. Locus eſt non natura, ſed manu & conſtructione pet centum, aut eo amplius gradus, in ſublime ſuſpenſus, quadratis & ingentibus ſpariis omni ex parre diſtentus: cuncta vero quoad ſummum pauimenrorum euadatur, opere forniceo conſtructa, quæ immenſis deſuper luminaribus, & occultis aditibus inuicem in ſemet diſtinctis, vſum diuerſis miniſteriis & clandeſtinis officiis exhibebant. Iam vero in ſuperioribus extrema totius ambitus ſpatia occupant exhedræ & paſtophoria, domuſque in excelſum porrectæ in quibus vel æditui, vel hi quos appellabant ἁγνεύοντας, id eſt, qui ſe caſtificant, commanere ſoliti erant. Porticus quoque poſt hæc omnem ambitum quadratis ordinibus diſtinctæ intrinſecus circumibãt. In medio totius ſpatij ædes erar, precioſis ædita columnis, & marmoris ſaxo extrinſecus ample magnificeque conſtructa. In hac ſimulachrum Serapis ita erat vaſtum, vt dextra vnum parietem, alrerum leua perſtringeret: quod monſtrum ex omnibus generibus metallorum lignorumque compoſitum ferebatur. Interioris delubri parietes laminis primò aureis veſtiri, ſuper has argenteis, ad poſtremum æreis habebantur, quæ munimento precioſioribus metallis forent. Erant etiam quædam ad ſtuporem admirationemque videntium, dolis & arte compoſita. Feneſtra perexigua ab ortu ſolis ira erat aptata, vt die qua fuerar inſtitutum ſimulachrum Solis ad Serapin ſalutandum introferri, diligenter temporibus obſeruatis, ingredienre ſimulachto radius ſolis per eandem feneſtram directus, os & labra Serapis illuſtraret, ita vt inſpectante populo, oſculo ſalutatus Serapis videretur à ſole. Erat & aliud fraudis genus huiuſmodi: Natura lapidis Magnetis huius virtutis eſſe perhibetur, vt ad ſe rapiat & attrahar ferrum. Signum ſolis ad hoc ipſum ex ferro ſubtiliſſimo manu artificis fuerar fabricatum, vt lapis cuius naturam ferrum ad ſe trahere diximus, deſuper in laquearibus fixus, cum temperate ſub ipſo radio ad libram fuiſſet poſitum ſimulachrum, & vi naturali ad ſe raperet ferrum, aſſurrexiſſe populo ſimulachrum, & in aere pendere videretur. Et ne hoc lapſu propero proderetur, miniſtri fallaciæ, Surrexit aiebant ſol, vt va-

Serapis ſe pulchrum.

Magnetis natura.

ledicens Serapi diſcedat ad propria. Sed & multa alia decipiendi cauſa à veteribus (in loco) fuerant conſtructa, quæ nunc longum eſt enumerare per ſingula. Verum vt dicere cœperamus, reſcripto recitato, parati quidem erant noſtrorum populi ad ſubuertendum erroris autorem: perſuaſio tamen quædam ab ipſis gentilibus fuerat diſperſa, quod ſi humana manus ſimulachrum illud contigiſſet, terra dehiſcens ilico ſolueretur in chaos, cęlumque repentè rueret in præceps. Quæ res paululum ſtuporem quendam populis dabat. Cum ecce vnus ex militibus fide quàm armis magis munitus, correptam bipennem, inſurgens omni niſu maxillæ veteratoris inlidit. clamor attollitur vtrorumque populorum: neque tamen aut cælum ruit, aut terra deſcendit. Inde iterum atque iterum repetens, putris ligni fumoſum genium cedit: quo deiecto, igni adhibito tam facile quàm lignum aridum conflagrauit. Poſt hoc reuulſum ceruicibus & depreſſo modio trahitur caput, tunc pedes, aliaque membra cæſa ſecuribus & rapta funibus detrahuntur, ac per ſingula loca membratim in conſpectu cultricis Alexandriæ ſenex veternoſus exuritur. Ad vltimum, truncus qui ſuperfuerat in amphitheatro concrematur. Vanæque ſuperſtitionis & erroris antiqui Serapis, hic finis fuit. De cuius origine diuerſa fertur opinio Paganorum. Alij Iouem putant: cuius capiti modius ſuperpoſitus: vel quia cum menſura modóque cuncta indicet moderari, vel vitam mortalibus frugum largitate pręberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Ægyptus opibus & fœcunditate paſcatur. Quidam in honorem noſtri Ioſeph formatum perhibent ſimulachrum, ob dimenſionem frumenti, qua famis tempore ſubuenit ægyptiis. Alij repertum in hiſtoriis Græcorum veteribus ferunt Apin quēdam patremfamilias ſeu regem in Ægypto Memphis poſitum, cum famis tempore frumenta apud Alexandriam defeciſſent, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuiſſe. Quo defuncto, in honorem eius inſtituerint apud Memphis templum, in quo bos quaſi indicium optimi agricolæ nutritur, habens quædam coloris inſignia, qui ex nomine eius Apis appelletur: σύρον vero, id eſt, ſepulchrum in quo corpus eius inerat Alexandriam deduxerint, & ſoron Apis primò ex compoſitione Sorapin, poſt vero per † corruptionem Serapin nominarint. Quod an verum ſit, aut nihil omnino, de his deus viderit. Sed ad inceptum redeamus.

Destruitur ſimulachrũ Serapis à chriſtianis

Alias correctionem

Cap. xxIIII.

POſt hæc capite ipſo idololatriæ deiecto, ſtudiis vigilantiſſimi ſacerdotis quæcunque fuerant per totam Alexandriam portenta potius quàm ſimulachra pari exitu & ſimili dedecore publicantur. Horret animus dicere, qui miſeris mortalibus laquei à dæmonibus præparati ſint, quæ funera, quæ ſcelera in illis, quę dicebant ἄδυτα, tegerentur: quot ibi infantum capita deſecta inauratis labris inuenta ſint: quot miſerorum cruciabiles mortes depictæ. Quæ cum proderentur in lucem, ac ſub auras prolata ferrentur, licet confuſione ipſa gentiles & pudore diffugerent, tamē ſi quis adeſſe potuit, mirabatur tot ſeculis ſe illis tam nephariis & tam pudendis fraudibus irretitum. Vnde & plurimi ex his condemnato errore & ſcelere deprehenſo

prehenſo, fidem Chriſti, & cultum verę religionis amplexi ſunt. Nam vt omitram cætera flagitia, quę in aliis locis vi necatis paruulis, deſpicatiſque ob fibrarum inſpectionem virginibus gerebantur, vnum ſolummodo quod in templo Saturni geri, ad omnium venit conſcientiam, memorabo: ex quo etiam cętera quę omiſimus, perpendantur.

SAcerdos erat apud eos saturni, Tyrannus nomine. Hic quaſi ex reſponſo numinis, adorantibus in templo nobilibus quibuſque & primariis viris, quotum ſibi matronę ad libidinem placuiſſent, dicebat saturnum præcepiſſe, vt vxor ſua pernoctaret in templo. Tum is qui audierat, gaudens quod vxor ſua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius inſuper & donatiis onuſtam, ne vacua ſcilicet repudiaretur, coniugem mittebat ad templum. In conſpectu omnium concluſa intrinſecus matrona, Tyrannus clauſis ianuis & traditis clauibus diſcedebat. Deinde facto ſilentio, per occultos & ſubterraneos aditus, intra ipſum saturni ſimulachrum patulis erepebat cauernis. Erat autem ſimulachrum illud à tergo † exeſum, & parieti diligenter annexum. Ardentibuſque intra ædem luminibus, intentæ ſupplicantique mulieri vocē ſubito per ſimulachrum æris cōcaui proferebat, ita vt pauore & gaudio infelix mulier trepidaret, quod dignam ſe tanti numinis putaret alloquio. Poſtea quam vero quæ libitum fuerat, vel ad conſternationem maiorem, vel ad libidinis incitamenrum deſeruiſſet numen impurum, arte quadam linteolis obductis, repente lumina extinguebantur vniuerſa. Tum deſcendens, obſtupefactæ & conſternatę mulierculæ adulterij fucum prophanis commentationibus inferebat. Hæc cum per omnes miſerorum matronas multo iam tempore gererentur, accidit quandam pudicæ mentis fœminam horruiſſe facinus, & attentius deſignantem, cognouiſſe vocem tyranni, ac domum regreſſam, viro de fraude ſceleris indicaſſe. Ille de iniuria coniugis, imò potius ſua, ardentius inflammatus, inſcriptum tyrannum ad tormenta deducit. Quo conuicto atque confeſſo, cęciſque fraudibus reuelatis, pudor omnis & dedecus Paganorum peruaſerat domos, adulteris matribus, inceſtis patribus, liberis ſpurijs deprehenſis. Quibus diuulgatis & proditis, raptim cum ſimulachris & ædibus excitabantur & crimina.

Cap. XXV. Tyrannus Saturni ſacerdos. † Alias exculum

IAm vero Canopi quis enumeret ſuperſtitioſa flagitia? vbi prętextu ſacerdotalium litterarum (ita etenim appellant antiquas ægyptiorum litteras) magicę artis erat penè publica ſchola. Quem locum velut fontem quendam atque originem dęmonum intantum venerabantur Pagani, vt multo ibi maior celebritas, quàm apud Alexandriam haberetur, sed de huius quoque monſtri errore, cuiuſmodi originem tradant, abſurdum non erit paucis exponere. Ferunt aliquando Chaldæos Ignem deum ſuum circunferentes, cum omnium prouinciarum diis habuiſſe conflictum, quo ſcilicet qui viciſſet, hic eſſe deus ab omnibus crederetur. Reliquarum prouinciarum dij, æris, aut auri, argentique, aut ligni, vel

Cap. XXVI. Sacerdotales litteræ. Ignis deus Chaldæorũ

lapidis, vel ex quacunque materia conſtabant, quæ per ignem proculdubio corrumperetur. Ex quo fiebat, vt Ignis locis omnibus obtineret. Hæc cum audiſſet canopi ſacerdos, callidum quiddam excogitauit. Hydriæ fieri ſolent in Ægypti partibus fictiles, vndique crebris & minutis admodum foraminibus parulæ, quibus turbida aqua deſudans, defecatior ac purior redditur. Harum ille vnam cera foraminibus obturatis, deſuper etiam variis coloribus pictam, aqua repleram ſtatuit vt deum. Et exciſum veteris ſimulachri, quod Menelai gubernatoris ferebatur, caput deſuper poſitum diligenter aptauit. Adſunt poſt hæc chaldæi: itur in conflictum circa hydriam ignis accenditur: cera qua foramina fuerant obturata, reſoluitur: ſudante hydria ignis extinguitur. Sacerdotis fraude canopus chaldæorum victor oſtenditur. Vnde ipſum canopi ſimulachrum, pedibus perexiguis, attracto collo, & quaſi ſuggillato ventre tumido in modum hydriæ cum dorſo æqualiter tereti formatur. Ex hac perſuaſione velut deus victor omnium colebatur. Sed profecerint hæc fortaſſe aliquando Chaldæis. Nunc vero aduentante ſacerdote dei Theophilo, nullus profuit ſudor, nec ceris fraus obtecta ſubuenit. Vaſtata ſunt omnia, atque ad ſolum deducta.

Cap. XXVII. *Forte, Et nihil nõ geſtum eſt*

SEd † nihil geſtum eſt quod in ſqualorem verteret locum. Flagitiorum cauernæ, ac veternoſa buſta deiecta ſunt, & veri dei templa eccleſiæ celſæ conſtructæ. Nam & in Serapis ſepulchro prophanis ædibus complanatis, ex vno latere martyrium, ex altero conſurgit eccleſia. Occaſio autem martyrij conſtruendi vnde data ſit, dignum arbitror memorare.

Cap. XXVIII.

IVliani temporibus velut relaxatis frenis efferbuit in omnem ſæuitiam feritas Paganorum. Ex quo accidit, vt apud Sebaſten Palęſtinæ vrbem ſepulchrum Ioannis Baptiſtę mente rabida & funeſtis manibus inuaderent, oſſa diſpergerent, atque ea rurſum collecta, igni cremarent, & ſanctos cineres puluere immixtos, per agros & rura diſpergerent. Sed dei prouidentia factum eſt, quoſdam de Hieroſolymis ex monaſterio Philippi hominis dei, orationis illuc cauſa per idem tempus veniſſe. Qui cum tantum nephas humanis quidem manibus, ſed ferina mente fieri viderent, mori gratius habentes, quàm huiuſcemodi piaculo funeſtare, inter eos qui oſſa ad exurendum legebant mixti, diligentius inquantum res patiebatur, ac religioſius congregantes, furtim ſe vel ſtupentibus, vel inſanientibus ſubtraxere, & ad religioſum patrem Philippum venerandas reliquias pertulere. Ille ſupra ſe ducens tantum theſaurum propriis ſeruare vigiliis, ad Pontificem maximum tunc Athanaſium, hoſtiæ immaculatæ reliquias per Iulianum diaconum ſuum, poſt etiam Palęſtinæ vrbis epiſcopum mittit. Quas ille ſuſceptas, paucis arbitris ſub cauato ſacrarij pariete incluſas prophetico ſpiritu profuturas generationi poſteræ conſeruauit: quibus nunc deiectis & proſtratis idololatrię veſtigiis, in ędibus quondam prophanis aurea tecta conſurgent.

Monaſteriũ Philippi apud Hyeroſol.

Sed poſt

Sed poſt occaſum Serapis, qui nunquam vixerat, quę iam alterius dęmonis ſtare delubra potuerunt? † Parum dixerim, ſi omnes quę erant Alexandrię per ſingulas penè calumnas cuiuſcunque dęmonis ędiculę inſultę ceciderunt. Sed per cunctas Ægypti vrbes, per caſtella, per vicos, per omne rus, per ripas fluminis, per eremum quoque ſi qua phana vel potius buſta reperiri potuerunt, inſtantia vniuſcuiuſque epiſcopi ſubruta, & ad ſolum deducta ſunt, ita vt denuo rus culturæ redderetur, quod iniuſte fuerat dæmonibus deputatum. *Forte parum ſi di xerim.*

SEd & illud apud Alexandriam geſtum eſt, quod etiam thoraces Serapis, qui per ſingulas quaſque domos in parietibus, in ingreſſibus, in poſtibus etiam ac feneſtris erant, ita abſciſſi ſunt omnes & abraſi, vt ne veſtigium quidem vſquā, vel numinis appellatio, aut ipſius, aut cuiuſlibet alterius dęmonis remaneret, ſed pro his crucis dominicę ſignum vnuſquiſque in poſtibus, in ingreſſibus, in feneſtris, in parietibus, columniſque depingeret. Quod cùm factum eſſe hi qui ſuperfuerant ex Paganis viderent, in recordationem rei magnæ ex traditione ſibimet antiquitus commendata veniſſe perhibentur: Signum hoc noſtrum dominicæ crucis inter illas quas dicunt ἱερατικὰ i. ſacerdotales literas, habere Ægyptij dicuntur, velut vnum ex cęteris litterarum, quę apud illos ſunt, elementis. Cuius litterę ſeu vocabuli hanc eſſe aſſerunt interpretationem: Vita vētura. Dicebant ergo hi qui tunc admiratione rerum geſtarum conuertebantur ad fidem, ita ſibi ab antiquis traditum, quod hæc quę nunc coluntur, tamdiu ſtarent, quamdiu viderent ſignum iſtud veniſſe in quo eſſet vita. Vnde accidit vt magis hi qui erant ex ſacerdotibus vel miniſtris templorum, ad fidem conuerterentur, quàm illi quos errorum pręſtigię & deceptionum machinę delectabant. *Cap. xxix* *Signum dominicæ crucis.*

SAnè quoniam moris erat in Ægypto, vt menſura aſcendentis Nili fluminis ad templum Serapis deferretur, velut ad incrementi aquarum & inundationis autorem, ſubuerſo eius ſimulachro, ignique conſumpto, omnes ſimul negabant Serapin iniurię memorem, aquas vltrà ac affluentia ſolita largiturum. Sed vt oſtenderet deus non Serapin, qui multo erat Nilo poſterior, ſed ſe eſſe qui aquas fluminis temporibus ſuis iuberet exreſcere, tanta ex eo & deinceps fuit inundatio, quantam fuiſſe prius ętas nulla meminerat. Et ideo vlna ipſa, id eſt, aquę menſura, quam πῆχυν vocant, ad aquarum dominum in eccleſiam cœpta deferri. Sed vbi hęc geſta religioſo principi nunciata ſunt, extenſis ad cęlum palmis, cum ingenti fertur exultatione dixiſſe: Gratias tibi Chriſte, quod abſque vrbis illius magnæ pernicie tam vetuſtus error extinctus eſt. *Cap. xxx.* *Theodoſij vox.*

INterea Valentinianus in Occiduis partibus, animis (quantū ætas patiebatur) ardentibus rempublicam gerens, cauſis etiam nunc latentibus laqueo vitam finiuit. Sed hoc quidam dolo ducis ſui Arbogaſti factum confirmabant: idque quàm maxime publica tenebat opinio. Alij quidem à commiſſi ſcelere ducem alienum dicebant, ſed cauſas præſtitiſſe, quibus in hoc adoleſcens animi indignatione cogeretur, quod † minus ei *Cap. xxxi* *An. Do. 364.* *alias minus etiã*

quam per ætatem va- tanquã per ætatẽ nondum valido, libera de omnibus indulgeret imperia. Fuere tamen nonnulli ſacerdotum, qui pacis ab eo qui poſt creatus eſt legatione ſuſcepta, immunem eſſe ducẽ à mortis ſcelere apud Theodoſium teſtarentur.

Cap. XXXII. SEd ille nihilo ſegnius inflammatus ad vltionem, arma contra Eugenium qui in locum defuncti ſubſtitutus eſt, corripit, primò dei voluntatem per Ioannem monachum (de quo ſuprà memorauimus) ſciſcitatus. Tum ille qui primam de Maximo ei victoriam prædixerat incruentam, etiam hanc licet non abſque plurima vtriuſque ſanguinis inundatione promittit.

Cap. XXXII. IGitur præparatur ad bellum non tam armorum telorumque, quàm ieiuniorum orationumque ſubſidiis: nec tam excubiarum vigiliis, quàm obſecrationum pernoctatione munitus circumibat cum ſacerdotibus & populo omnia orationum loca, ante martyrum & Apoſtolorum thecas iacebat cilicio proſtratus, & auxilia ſibi fida ſanctorum interceſſione poſcebat. At Pagani, qui errores ſuos nouis ſemper erroribus † animant, innouare ſacrificia, & Romam funeſtis victimis cruentare, inſpicere exta pecudum, & ex fibrarum præſcientia ſecuram Eugenio victoriam nuntiare. Superſtitioſius hæc agente, & cum omni animoſitate, Flauiano tunc Præfecto, cuius aſſertionibus (magna enim erat eius in ſapientia prærogatiua) Eugenium victorem fore pro certo præſumpſerat. Sed vbi veræ religionis fretus auxilio Theodoſius, alpium fauces cœpit vrgere, primi illi quibus nequicquam litatæ ſunt tot victimæ, de fallaciæ conſcientia trepidi dæmones, in fugam verſi. Poſt etiam magiſtri horum & doctores errorum præcipuè Flauianus, plus pudoris quàm ſceleris reus, cùm potuiſſet euadere eruditus admodum vir, mereri ſe mortem pro errore iuſtius, quàm pro crimine iudicauit. Cæteri vero inſtruunt aciem, & collocatis in ſuperiori iugo inſidiis, ipſi pugnam in deſcenſu montis expectant. Verum vbi ad primos ventum eſt, & ilicò ſe legitimo principi tradiderunt, cum cæteris imis vallibus deprehenſis conflictus acerrimus geritur. Stetit aliquandiu anceps victoria: fundebantur auxilia Barbarorum, & terga iam hoſtibus dabant. Sed fiebat hoc non vt Theodoſius vinceretur, ſed ne per Barbaros vincere videretur. Tum ille vt conuerſas ſuorum acies vidit, ſtans in edita rupe, vnde & conſpicere & conſpici ab vtroque poſſet exercitu, proiectis armis, ad ſolida ſe vertit auxilia, & proſtratus in conſpectu dei: Tu, inquit, omnipotens deus, noſti quia in nomine chriſti filij tui vltionis iuſtæ, vt puto, prælia iſta ſuſcepi: ſi ſecus, in me vindica. Si vero cum cauſa probabili & in te confiſus, huc veni porrige dexteram tuis, ne fortè dicant gentes, vbi eſt deus eorum? Quam ſupplicationem pij principis, certi à deo eſſe ſuſceptam, hi qui aderant duces, animantur ad cædem: & præcipuè Bacurius, vir fide, pietate, virtute & animi & corporis inſignis, & qui comes eſſe & ſocius Theodoſij mereretur, proximos quoſque cõto, telis, gladio paſſim ſternit, agmina hoſtium conferta & conſtipata perrumpit. Iter per milia ruentium ad ipſum tyrannum ruptis agminibus & acerua

alias accumulãt.

Theodoſius ad Deum.

Ann. 396

aceruatim fuſis ſtragibus agit. Vix fortaſſe ab impiis ce dantur quæ geſta ſunt. Etenim compertum eſt, quod poſt illam imperatoris precem quam deo fuderat, ventus ita vehemens exortus eſt, vt tela hoſtium in eos qui iecerant, retorqueret. Cumque magna vi perſiſtente vento, omne iaculum miſſum ab hoſtibus fruſtraretur, fracto aduerſariorum animo, ſeu potius diuinitus repulſo, Arbogaſto duce nequicquã fortiter faciente, Eugenius *Eugenius* ante Theodoſij pedes, vinctis poſt terga manibus, adducitur. Ibique vitæ *capitur.* eius & certaminis finis fuit. Tum vero religioſo principi glorioſior victoria de fruſtratis opinionibus Paganorum, quam de tyranni interitu fuit, quibus ſpes vana & falſa diuinatio minus in interitu contulit pœnæ, quàm pudoris ſeruauit in vita.

CVmque poſt hæc vt futurorum præſcius Imperator, diſponendæ reipublicæ ſollicitudine ſtringeretur, ad orientem protinus mittit, vbi venturus ad bellum tuta liberos cuſtodia commendarat. Ibique Arcadium Auguſtum regnum ſibi dudum traditum ſeruare præcipit. Honorium vero pari dignatione præditum, ad occidentis imperium venire ocyus iubet. Quo ſuſcepto, & paternis oſculis complexibuſque conſtricto, traditis occidentalis regni gubernaculis, ipſe Romano imperio per annos decem & ſeptem feliciter gubernato, ad meliora migrauit, cum piiſſimis principibus percepturus præmia meritorum. *Cap. XXXIIII.* *Theodoſij mors.*

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBRI SECVNDI, RVFFINO AQVILEIENSI *presbytero authore, finis.*

SCRIPTVRÆ SACRÆ AVTHORITATVM QVÆ IN HIS RVFFINI AQVILEIENSIS PRESbyteri commentariis ſparſim explicatæ & citatæ ſunt, ex vtriuſque Teſtamenti librorum ordine digeſtus index.

Ex Geneſi.

CAP. 49 Vocauit autem filios ſuos, & dixit: Congregamini vt annunciem vobis quæ occurſura ſunt vobis in nouiſſimis, pag. 10

Exodus.

4 Iſraël ptimogenitus meus. 10
13 Et etit vita ſuſpenſa ante oculos tuos, & timebis pet diem & noctem, &c. 182

Deuteronomium.

2 Cùm diuideret excelſus gentes, ſtatuit tetminos gentium ſecundum numetum. 178
32 Audite hæc omnes Gentes: auribus percipite omnes, qui habitatis orbem, quique terrigenæ & filij hominum, ſimul in vnum diues & paupet. 101
32 Ex vineis Sodomotum vitis eorum, & palmes eorum de Gomortis, Vua eorum, Vua fellis & botrus amariſſimus ipſis. 183

Eſaias.

3 Væ animę eorum, qui cogitauerunt cogitationem peſſimã aduerſus ſemetipſos dicẽtes. Alligemus iuſtum, quia inutilis eſt nobis. 181
3 Dominus in Iudicium veniet cum ſenioribus & ptincipibus populi. 181
5 Expectaui vt faceret vuam, fecit autem ſpinas. 182
7 Virgo concipiet & pariet Filium. 175
25 Et faciet Dominus deus Sabaoth omnibus gentibus, in monte iſto bibent lętitiam, bibent vinum, vngentur vnguento in monte iſto. 180
26 Reſurgent mortui & ſuſcitabuntut qui ſunt in ſepulchris. 191
36 Mulieres quę venitis à ſpectaculo, venite: non enim eſt populus habens intellectũ. 185
50 Pęccatis noſtris venundati ſumus. 178
50 Dorſum meum dedi ad flagella, & maxillas ad palmas, & faciem non auerti, & c. 181
52 Quibus non eſt annunciatum de eo videbunt, & qui non audierunt intelligent. 180
53 Domine quis credidit auditui noſtro. 181
53 Sicut agnus coram tondente ſe, non aperuit os ſuum, in humilitate iudicium eius. 182
57 Recubans dormiuit vt leo, & vt catulus leonis, quis ſuſcitabit eum? 183
57 Supra quem aperuiſtis os veſtrum, & aduerſus quem relaxaſtis linguas veſtras? 182
61 Spiritus domini ſuper me, propter quod vnxit me, Euangelizare pauperibus, &c. 173
63 Qui eduxit de terra paſtorem magnum ouium. 185
63 Quis eſt hic qui venit de Edom, tubor veſtimentorum eius ex Boſra? Quare rubicunda ſunt veſtimenta tua, & indumentum tuum, & c. 183

Hieremias.

2 Ego plantaui te vineam frugiferam. 10
2 Docebat enim eum propter quem omnia, per quem omnia, qui multos filios, &c. 184
3 Mortificauerunt in lacum vitam meam, & poſuerunt lapidem ſuper me. 183
4 Spiritus vultus noſtri Chriſtus dominus comptehenſus eſt in corruptionibus noſtris, in quo diximus: ſub vmbra eius viuemus in gentibus. 180
11 Credere enim primò omnium accedentem ad deum oportet, quia eſt, & c. 170
11 Maledicta terra in operibus ſuis, ſpinas & tribulos producet tibi. 182
11 Venite & iniiciamus lignum in panem eius, & conteramus eum de terra viuentiũ. 182
11 Moyſes ſpretis Ægyptiorum theſauris elegit potius ferre improperium Chriſti. 14

Ezechiel.

30 In illa die procedent angeli feſtinantes exterminare Aethiopiam, eritque inter eos perturbatio in die ægypti, & c. 178
32 Et extraham te in hamo meo, & extendam te ſuper terram. Campi de te implebuntur
& con

& conſtituam te ſuper omnes volucres cæli. 179
44 Porta autem quæ reſpicit ad orientem, clauſa erit, & non aperietur, & nemo tranſibit per eam, quoniam dominus deus Iſraël tranſibit per eam, & clauſa erit. 175

Hoſee.

1 Si fuerunt filij Iſraël ſicut arena maris, reliquiæ ſaluæ fient. 4
3 Et dicit dominus. Adhuc vade, dilige mulierem dilectam amicis & adulteram, ſicut diligit dominus filios Iſraël, &c. 45
4 Iudicate matrem veſtram, iudicate, quoniam ipſe non vxor mea, & ego vir eius. 37
4 Audite verbum domini filij Iſrael, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ, nō enim veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia &c. 47
4 In tribulatione ſua mane conſurgent ad me: Venite reuertamur ad dominum quia ipſe cæpit & ſaluabit nos, percutiet & curabit nos. 59
5 Audite hoc ſacerdotes, & attendite domus.
6 Sanabit nos poſt biduum, in die autē tertia, reſurgemus & viuemus in conſpectu eius. 185
7 Cùm ſanare vellem Iſrael reuelata eſt iniquitas Effraim & Samariæ, qua, &c. 61
8 In gutture tuo ſit tuba, quaſi Aquila ſuper domum Domini, pro eo quod, &c. 66
9 Noli lætari Iſrael, noli exultare quia à fœdere legis ſacrilega pollutione diſceſſeris. 71
10 Vaccas Bethauem coluerunt habitantes Samariæ, quia luxit ſuper eum populus eius, & æditui eius ſuper eum exultauerunt in gloria eius, quia migrauit ab eo. 79
10 Et alligantes eum xenium Regi Iarim. 181
10 Vitis frondoſa Iſrael fructus adæquatus eſt ei ſecundum multitudinem fructus, &c. 78
11 Sic fecit vobis Bethel. 83

Amos.

6 Væ qui opulenti eſtis in Syon, & confiditis in monte Samariæ. 148
8 Occidet tibi ſol meridie. 182
9 Qui ædificat in cælo aſcenſionem ſuam. 186

Zacharias.

11 Et dixi ad eos. Si bonum eſt in conſpectu veſtro date mercedem, & abnuite. Et accepi triginta argenteos, & miſi eos in domum domini in conflatorium. 181
14 In illa die non erit lux: frigus & pruina erit vno die, & dies illa nota domino, & neque dies, neque nox & ad Veſperam erit lux. 182

Malachias.

3 Ecce veniet dominus omnipotens, & quis ſuſtinebit diem aduentus eius, aut quis ſuſtinebit aſpectum eius? quia ipſe ingreditur ſicut ignis conflatorii, & ſicut herba, &c. 187

Pſalterium.

3 Ego dormiui & ſoporatus ſum, & exurrexi, quoniam dominus ſuſcepit me. 185
4 Qui manducauit panes meos, ampliauit aduerſum me ſupplantationem. 180
4 Filij hominum vſquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quæritis &c. 157
10 Vt ſagittent in obſcuro rectos corde. 23
11 Linguam noſtram magnificabimus: labia noſtra à nobis ſunt, quis noſter, &c. 142
11 Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit dominus. 185
15 Quia non dabis ſanctum tuum videre corruptionem. 184
15 Domine eduxiſti animam meam ab inferno, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacū. 184
17 Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. 40
17 Qui aſcendit ſuper cherubin, volauit ſuper pennas ventorum. 186
21 Tauri pingues obſederunt me. 15
21 Et in puluerem mortis deduxiſti me. 183
23 Tollite portas principes veſtras & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus fortis, &c. 186
23 Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in loco ſancto tuo? 81
25 Odi Eccleſiam malignantium cum impiis non ſedebo. 189
27 Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. 183
29 Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendero in corruptionem. 183
29 Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum videre, &c. 184

29 Domine eduxiſti de inferno animam meam, ſaluaſti me à deſcendentibus in lacũ. 185
30 In manus tuas commendo ſpiritum meum. 183
34 Fiat via illorum tenebræ & lubricum & Angelus domini perſequens eos. 162
37 Ego tanquam ſurdus non audiebam, & ſicut mutus non apetiens os ſuum. 182
37 Amici mei & proximi mei aduerſum me appropinquauerunt & ſteterunt. 180
37 Factus ſum ſicut homo non audiens & nnn habens in ore ſuo redargutiones 182
38 Obmutui & humiliatus ſum, & ſilui à bonis, & dolor meus renouatus eſt. 144
44 Specioſus forma præ filiis hominum. 44
45 Deus in medio eius non commouebitur: adiuuabit eam Deus mane diluculo. 86
46 Aſcendit deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. 186
48 Homo cùm in honore eſſet, comparatus eſt iumentis, & ſimilis factus eſt illis. 102
49 Peccatori autem dixit deus, Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis, &c. 159
50 Vt iuſtiſeris in ſermonibus tuis & vincas eum iudicaris. 47
54 Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & ipſi ſunt iacula. 180
55 Qui facis Angelos ſuos Spiritus & miniſtros ſuos ignem vrentem. 97
57 Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens. 163
61 Tabernaculum Idumæorum &, Iſmaelitæ Moab & Agarem, Gebal & Amon & Amalech, & alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Aſſur venit cum illis, &c. 118
63 Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. 185
64 Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur vbertate. Pingueſcent fines deſerti & exultatione colles accingentur. 167
64 Veruntamen mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate & c. 190
68 Deſcendi in limum profundi, & non eſt ſubſtantia. 184
68 Et dederũt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. 183
70 Quoniam conuerſus viuificaſti me, & de abyſſo terræ iterum reduxiſti me. 185
72 Mihi adhærere Deo bonum eſt. 7
72 Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in actum cordis. Cogitauerunt & locuti ſunt nequitiam. Iniquitatem in excelſo locuti ſunt. 134
73 Dedit eum in eſcam populis Æthiopum 179
75 Dormitauerunt omnes qui aſcenderunt equos. 16
75 Notus in Iudæa deus. 20
77 Excitatus tanquam dormiens Dominus. 105
86 Diligit dominus portas Syon ſuper omnia tabernacula Iacob. 86
87 Et factus eſt ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. 185
92 Parata eſt ſedes tua Deus ex tunc à ſeculo tu es. 186
103 Omnia à te expectant domine, vt des illis eſcam in tempore: Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate: Auertente, &c. 104. 106
104 Poſuit pluuias eorum grandinem ignem comburentem in terra ipſorum, & percuſſit vineas eorum & contriuit omne lignum finium eorum. 106
111 Quia diſponit ſermones ſuos in iudicio. 186
113 Cælum cæli domino terram autem dedit filiis hominum. 164
126 Ecce domini filij, merces fructus ventris. 13
138 Quò ibo à ſpiritu tuo, aut quo à facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum tu illic es, ſi deſcendero in infernum ades. Si ſumpſero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: illuc manus tua deducet me, &c. 162
141 Portio mea in terra viuentium. 123
109 Donec ponam inimicos tuos ſub pedibus tuis. 2
109 Ante luciferum genui te. 20
109 Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis. 186

Iob.

40 Aut adducis draconem, aut ponis capiſtrum circa nares eius. 179

Canticum Canticorum.

1 Adoleſcentulæ dilexerunt te: poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum. 13
2 Exite & videte filiæ Hieruſalem coronam qua coronauit eum mater ſua. 183

2. Prehen-

2 Prehendite mihi vulpes puſillas, & exterminantes vineas meas. 13
3 In cubili meo quæſiui eum, & non inueni. 185
3 Tenebo eum,& non dimittam eum, quem diligit anima mea. 185
5 Intraui in hortum meum ſoror mea, ſponſa mea,& Vindemiam vineam meam & c. 183
6 Vna eſt columba mea, vna eſt perfecta genitrici ſuæ. 189
12 Prehendite vulpes paruulos, exterminantes vineas meas. 13

Daniel

3 Videbam in viſu noctis,& ecce cum nubibus cæli quaſi filius hominis, & c. 187
12 Quia tunc reſurgent qui ſunt in terræ puluere : ſi quidem in vitam æternam,& c 191

Baruch.

3 Hic deus noſter, non reputabitur alter ad eum, qui inuenit omnem viam diſciplinæ & dedit eam Iacob, & Iſrael dilecto ſuo : poſthæc in terris viſus eſt, & c. 173

Mathæus.

1 Quia paries filium,& vocabis nomen eius Ieſum:hic enim ſaluum faciet,& c. 175
4 Venite poſt me. 16
4 Dominus Ieſus ductus eſt in eremum à Spiritu vt tentaretur à diabolo. 17
4 Et accedentes Angeli miniſtrabant ei. 17
10 Nolite timere eos qui poſſunt corpus occidere, animæ autem nihil poſſunt facere. 186
10 Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. 16
11 Tu es qui venturus eſt, an alium expectemus? 184
13 Simile eſt regnum cælorum fermento quod abſcōdit mulier in farinæ menſuris,&c. 174
13 Semen cecidit ſuper terram bonam,& adferet fructum,aliud tricefimum,& c. 13
15 Si cæcus cæco ducatum præbeat. 7
15 Sciebat enim pilatus quòd per inuidiam tradidiſſent eum Iudæi. 20
16 Propitius eſto domine, non tibi erit hoc. 16
17 Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi,& c. 17
19 Niſi conuerſi fueritis ſicut infans, non intrabitis in regnum cælorum. 7
19 QVOD eſt apud homines impoſſibile, poſſibile eſt apud deum. 235
22 In reſurrectione mortuorum, neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut,& c. 191
22 Dic nobis, licet cenſum dare Cæſari, an non? 20
22 Deus Abraham, Deus Iſaac, deus Iacob, deus autem non mortuorū, ſed viuentiū. 191
22 Si ergo Dauid in ſpiritu dominum vocat eum, quomodo filius eius eſt? 186
23 A ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem zachariæ. 11
24 Cùm dixerint vobis, Ecce Chriſtus hic, aut ecce illic, nolite credere,& c. 187
25 Ite in ignem æternum qui præparatus eſt diabolo & Angelis eius. 17
25 Et ſegregabit oues ab hœdis. 187
26 Sexta ſiquidem hora tenebræ factæ ſunt vſque ad horam nonam,& terra mota,& c. 160
26 Verumtamen dico vobis: Amodo videbitis filium hominis ſedentem ad,& c. 18
26 Conſilium fecerunt vt Ieſum dolo tenerent. 20
26 Aue rabi, & oſculatus eſt eum. 180
26 Quia conſilium fecerunt Scribæ & phariſei, vt ieſum dolo tenerent 11
27 Sanguis illius ſuper nos & ſuper filios noſtros 11
27 Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea,& ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. 183
27 Monumenta aperta ſunt, & nulla corpora dormientium ſanctorum & c. 184
27. Mortuus eſt ex infirmitate, & reſurrexit à mortuis ex virtute. 20
27 Mundus ſum à ſanguine iuſti huius. 11
28 Baptiſate omnes gentes in nomine patris & Filij & Spiritusſancti. 190

Marcus

1 Quia crucifigi oportet filium hominis & mori. 16
8 Vade retro Satana, ſcandalum mihi es, quoniam non ſapis quæ Dei ſunt, ſed,& c. 16

Lucas.

12 Quia cum venerit dominus ſerui illius diuidet eum,& partem cum infidelibus,& c 12
15 Lætitia eſt enim & gaudium Angelis in cælis ſuper vno peccatore pœnitentiam,& c 6
15 Ego ſemper tecum fui, nunquam præterij,& nunquam dediſti mihi hœdum, & c 12

10 Quod apud homines impoſſibile eſt, poſſibile eſt apud deum. 235

Ioannes.

2 Soluite templum hoc & in tribus diebus ſuſcitabo illud, hoc autem dicebat, & c. 3
3 Sicut exaltauit Moyſes ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. 15
5 Quia ergo veni in nomine patris mei, & non recepiſtis me, alius veniet in, & c. 187
5 Pater neminem iudicat, ſed omne iudicium dedit filio. 15
7 Quia flumina de ventre eius procedent aquæ viuæ. 182
8 Pater & ego vnum ſumus. 172
8 Samaritanus eſt, dęmonium habet. 20
9 Ego in iudicium veni in hunc mundum. 15
10 Erit vnus grex, & vnus paſtor. 15
12 Dominus concordat corda principum. 181
12 Cùm exaltatus fuero à terra, omnia ad me ipſum traham. 184
13 Filioli adhuc modicum vobiſcum ſum. 23
14 Quia vado ad deum meum & Deum veſtrum. 21
15 Ego ſum vitis vera. 4
20 Quia tulerunt dominum meum, & neſcio vbi poſuerunt eum. 185

Acta.

2 Verbũ enim cõſummãs & breuians in æquitate faciet dominus ſuper terram. 169
10 Quem vnxit pater Spiritu ſancto miſſo de cælis. 173
15 Multi ex circumeuntibus Iudæis ſimulabant ſe Apoſtolos chriſti. 170

Romanos.

3 Scimus quia omnia quæ lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur. 124
4 Mortuus eſt propter delicta noſtra & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. 121
6 Qui alios doces, teipſum non doces. 6
8 Quia illum ſuſcitauit à mortuis. 3
14 Quia omnes nos ſtare oportet ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit ſiue bona ſiue mala. 187

Corinthios.

1 Verbum enim crucis pereuntibus ſtultitia eſt, his verò qui ſalui fiunt. 180
1 Nos autem prædicamus chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam, ipſis vocatis Iudæis & Græcis Chriſtum Dei Virtutem & c. 180
2 Loquetur enim ipſe ſapientiam inter perfectos. 18
3 Lac vobis potum dedi, non eſcam. 23
3 Dei enim adminiſtratio eſt, Dei cultus eſt. 14
4 Si enim qui videtur noſter homo corrumpitur, ſed qui intus eſt. 11
8 Et vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia. 175
9 Quis plantauit vineam & de fructibus eius non edit? 14
9 Quia macero corpus meum & ſeruituti ſubiicio, ne forte eùm aliis. 16
6 Sic enim pugnat non quaſi aërem cædens. 6
11 Quia caput Chriſti deus eſt. 174
12 Ne extollar, datus eſt carni meæ ſtimulus, Angelus Satanæ, qui me collaphizet. 16
12 Nemo enim dicit dominum Ieſum Chriſtum, niſi in ſpiritu ſancto. 2
12 Vnuſquiſque ſecundum figuram fidei ſuæ recipit gratiam Spiritus. 21
15 Primus homo de terra terrenus. 11
15 Quod ſi reſurrectio mortuorum non eſt, ergo Chriſtus nõ reſurrexit. Si autem non reſurrexit, inanis eſt prędicatio noſtra, vacua eſt & fides noſtra. 192
15 Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. 192
15 Quia non primum quod ſpiritale eſt, ſed quod animale eſt. 11
15 Inſipiens tu, quod ſeminas non viuificatur niſi prius moriatur: & quod ſeminas non corpus quod futurum eſt, ſeminas, & c. 191

Galatas.

2 Chriſto concrucifixus ſum: Viuo verò iam non ego, Viuit vero Chriſtus in me. 6
4 Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera, hæc autem, ſunt duo teſtamenta. 10

Epheſios.

2 Secundum operationem potentiæ virtutis eius, quam operatus in Chriſto, ſuſcitans eũ à mortuis,&c. 186
2 Qui ſimul excitauit nos, ſimulque ſedere fecit in cæleſtibus. 184
5 Non enim argento vel auro redempti eſtis,ſed precioſo ſanguine vnigeniti à deo. 4

Philippenſes.

2 In cuius nomine, omne genu flectatur,cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. 186
2 Habitu inuentus vt homo. 179
2 Quia in nomine Ieſu, omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, &c. 177.178
2 Hoc ſentite in vobis, quod in Chriſto Ieſu, qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, &c. 178
4 Omnia poſſum in eo qui me confortat. 7
4 Scio & abundare & eſurire ad omnia & in omnibus imbutus ſum. 18

I. Petri

3 Chriſtus eſt in dextera dei ſedens in cælis. 186
3 Quia Chriſtus mortificatus carne, viuificatus autem ſpiritu qui in ipſo habitat, eis qui in carcere concluſi erant deſcendit ſpiritibus prædicare qui increduli fuere in diebus Noë. 184

Collocenſes.

2 Delens quod aduerſus nos erat, chirographum,& affigens illud cruci ſuę, traducit principatus, & poteſtates, triumphans in ſemetipſo 178
2 In quo inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter. 21

Theſſalonicenſes.

2 Ne quis vos ſeducat vllo modo, quoniam niſi diſceſſio venerit primum, & reuelatus fuerit homo peccati filius perditionis, &c. 187

Timotheum 2.

2 Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. 14
4 Hęc autem faciens, te ipſum ſaluum facies, & eos qui tecum ſunt. 23

RERVM AC VERBORVM IN COMMENTARIA RVFFINI AQVILEIENSIS PRESbyteri index locupletiſſimus.

A

Ablatus eſt ab eis deus, quomodo intelligendum. 56
Adæ & Iudæorum peccatum an fuerit æquale. 60
Achab & Ieſabelis familia deletur. 32
Achar filius charim in valle Achor ob furtum lapidibus obrutus. 43
Adoleſcentia populi Iſraelitici. 64
Adulterij nomine violatam religionem ſcriptura ſignificat. 30
Ægyptij ſicco itinere pelagus tranſeunt. 43
Ægyptus propter quid in deſertum vētura. 121
æqualitas à ſapientibus omnibus prędicata 45
ætatis huius infeliciſſimæ prædictio. 46.47
Affectus ſinceræ mentis vbi deeſt, à crapulatis fuſa ſupplicatio, ritè vlulatio nominatur. 66
Afflictio reorum dominum non placat. 105
Agricola terræ ſuæ quis eſſe putandus eſt. 14
Agrorum pulchritudo, quid. 106
Alexāder Hieroſolymis maximus cōfeſſor. 206
Alexander Epiſcopus Alexandriæ. 195
Alligare pullum ad palmitem quid. 7
altitudo & latitudo crucis deſcriptio. 177
amaſias Idolorum ſacerdos. 154
amaſiæ ſacerdotis Idolorū ad Amos verba. 155
amatores dicuntur vel Gentium proceres, vel nationum dij. 38.39
ambroſius ieiuniis pugnat aduerſus Iuſtinæ furorem. 240
amictus quid. 5
ammon & Moab de Loth ſtirpe nati. 127
amos vbi educatus. 123
amos propheta quis & qualis fuerit. 122.123
amos ad munus prophetandi electus. 55
amos, armentariū ſe nō prophetā dicit eſſe. 155
ampliatus eſt Ioſeph in multis & ſuper fratres dicitur. 20.21.22
angeli fratres noſtri ſunt. 6
angelus obuiauit Iacob in hominis ſpecie. 89
anima, quando in ſanguine vuæ lauatur. 5
anima nihil precioſius. 150
animalia ruminantia. 6
animæ virtus tripartita. 12
animæ appellatione vita intelligitur. 150
animus parricidalis eſt aliena calamitate diteſcere. 57
antichriſtus ex tribu dan naſciturus. 15
antonij eremitæ monachorum exemplar. 201
antonij eremitæ precibus ſe Conſtantinus magnus commendat. 201
apes neſciunt coniugia. 176
apis deus. 147
apollo cur daphnidi reſponſum nō dat. 213.214
apoſtaſia Regis Ieroboam. 65
apoſtoli in perpetuo labore fuere. 14
apoſtoli, agricolę. 13
apoſtoli, venatores, 12
apoſtolorum origo. 18
aqua & ſanguis ex Chriſti latere profluxit. 182
arca quæ à Noe conſtructa bicamerata & tricamerata. 6
arca dei ab azotiis capta. 115
arcus doloſus, qui effecti. 66
argenteis triginta Chriſtus appreciatus. 181
arij conditio, & mores. 195
arij hęreſis. 190
arioli Samaritanæ legis quædam inſtituta obſeruabant. 50
arius ab exilio reuocatur. 205
arius cacando perit. 206
arij fidem noſtræ verbis ſimilem, ſenſu verò diſſimilem. 205
Arſenius athanaſij lector. 206
aſcenſus Chriſti ad cælos. 185
aſer interpretatur. 18
aſſyrius Rex mors & infernus appellatur. 96
athanaſij dormitio. 232
athanaſius puer quoſdā per ludū baptizat. 205
athanaſius fugit ex occidentis partibus ad conſtantem cæſarem. 208
athanaſius alexandriæ epiſcopus. 205
athanaſius etiam in occultis terræ ad necem perquiritur. 208
athanaſius it in occurſum percuſſori ſuo. 213
athanaſius in lacu ciſternę aquam non habente ſex annis continuis occultatur. 208
athanaſius ad tribunal ſiſtitur. 237
athanaſius artis magicæ accuſatur. 206
athanaſius Alexandriæ diaconus. 198
athanaſ. inique cōdēnatus fugere cogitur. 207
auſes Naue filius Ieſus dictus eſt. 173
auxentius hæreticus epiſcopus moritur. 238
in azotios populos comminatio dei. 115

B

Baalim turpitudinis idolum. 41
baptiſmi gratia duplex figuratur. 182
bene complacui: ipſum audite. 172
beelfegor qualis deus. 75
benedictio Beniamin. 23
benedictio Nephtalim. 18
benedictio Ruben. 19

benedicto

benedictio Gad. 17
benedictio Symeon & Leui. 22
benedictio zabulon. 12
benedictio Iudę. 2
benedictio Iſachar. 13
benedictio Ioſeph patriarchæ. 19.20
benedictio cæli & terræ. 20.21
benedictio Aſer. 18
benedictio Dan. 15
benedictionem vltimam cur beniamin conſecutus ſit. 24
benedictiones varię ſuper Ioſeph patriarc. 20
beneficia præmiſſa deus commemorat ad exprobrandum ingratorum facinus. 129
beniamin interpretatur. 24
beniamin lupus rapax. 23
beſtias agri appellare, armenta & greges ſolet ſacra ſcriptura. 48
bethauen locus tribui Iudæ coniunctus. 53
bethel vrbs Idolorum 83
bethel idolis ſcatuiſſe demonſtratur. 135
bethel & galgala ciuitates Idolis mācipatę. 140
bonorum poſſeſſio inter apoſt. erat æqualis. 45
boſræ ædes deuorandæ. 126
bruchus & Rubigo. 109
bathuel dei fortitudo. 100

C

Cæli benedictio in chriſto. 22
Cæremoniarum legalium author. 147
Cæremonias repellere, Sacerdoti contradicere eſt. 48
cæſari reddenda quæ cæſaris ſunt. 21
calamitas quæ paleſtinos eſt oppreſſura. 126
calamitates quas paſſurus erat Iſrael enumerantur. 94
calamitates quas paſſuri erant Iudæi enumerantur. 102.103
calamitates criminibus debitæ denunciantur. 151.152.154.155
calamitates venturæ ſuper iſraelitas. 130
calamitatis magnitudo exponitur. 103.104
calamitatum iudæorum vaticinium. 150
calcaneum equi mordere quis dicatur. 16
caluicium ſuper caput ponere. 158
calumniam pati quid ſit. 57
canaam quid. 89
captiuitatis iudaicæ cauſa. 73
cardinum percuſſu quid intelligendum. 162
carmeli vertex exſiccatus. 123
carnis vitia quomodo domantur. 7
caſtigationis præmiſſæ quanta vtilitas ac morum emendatio. 43
caſtoris & pollucis ortus. 176
catuli leonis qui appellentur. 6.7
cauſa cur iudæi reatū ſuum non agnouerint. 55
cauſæ ob quas incommoda multa paſſa eſt gens iudaica. 102.103
cenſus cæſari dandus. 21
chriſti reſurrectionis prædictio. 184
chriſti fœmora. 3
chriſti in ligno crucifixi vaticinium. 182
chriſtum pro nobis paſſum eſſe probatur. 180
chriſtus ex Virgine natus. 2
chriſtus in quibus leoni aſſimilatur. 3
chriſtus nomen eſt pontificale, vel Regiū. 173
chriſtus à dæmone per ſuggeſtionē tentatus. 21
chriſtus à chriſmate dictus. 173
chriſtus ex virgine natus. 2
chriſtus vitis dicitur. 4
colles æterni miſticè qui ſunt. 22
commentaria in Amos prophetam. 112
comeſſationes ex preciis innocentiū factæ. 129
comminationes contra iſraelitas. 146.147
comprehenſio chriſti vaticinatur. 180
concubinæ nomine lex vetus intelligitur. 10
confuſio obſcœnos comprehendit. 76
coniugium Oſee cum fœmina viliſſima. 28
conqueſtio indignationis plena. 67
conſenſio Apoſtolorum vna erat in virtute. 45
conſilium pietatis diuinæ oſtenditur. 145
cōſortiū cū meretrice lex vetus prohibebat. 28
cōſuetudo prophetica, quotiens deus annūciatur ad propugnandū vel ad vleiſcendū. 115.116
conſuetudo & dignitas ſanctorum Virorū. 28
conterere arcus inimicorum, quid. 23
contemptus prophetarum quantum mali Iudæis attulerit. 74
conti pro verubus & ſubulis poſiti. 135
continentia hordei nomine notatur. 46
conuerſionis iudæorum typus. 24
Cooperatio S. Trinitatis. 175.176
correctio pœnitentium dominum placat. 105
corruptio nulla in partu Virginis Mariæ. 175
corruptionis ſpecies quatuor incommoda deferentes. 109
de coſta primi Adam, mors: de ſecundi vero coſta, Vita. 182
coſtæ nomine mulier indicatur. 182
crapula & ebrietate accuſantur Iſraelitæ. 149
creatura omnis ex nihilo eſt. 174
creatura nulla creatori ſuo inæqualis. 174
credo in ſymbolo cur primum creditur. 170
credo in deum Patrem omnipotentem. 170
criminum fœditas vitę proſperitate aliquando latet, 40
crucifixus ſub pontio pilato, & ſepultus deſcēdit ad inferna. 177
crucis deſcriptio. 177
Crucis ratio non omnibus eadem. 180
Culpæ & pœnæ diſcrimen. 13

D

dæmon Chriſti tentator ab eo tentatus. 17
dæmon quibus vicinus dicitur eſſe vel medius. 55
dæmones Verbo dei fugantur. 197
dagonis ſtatua comminuta ab Arce dei potentia. 125
damaſci populus ſæpe arua Iſraëlis populatus eſt. 124
damaſus epiſcopus. 238
de damnatione fraterna exultare graue peccatum eſt. 57
de dan variæ acceptiones. 15
dan. 15
daphnis Apollini litat. 213
decretum de Spiritu ſancto. 211
dentes ſuper lac candidi. 5.6.8
deo, to aduerſis, ſupplicandi ratio duplex. 58
deſcendit ad inferna in ſymbolo romanæ Eccleſiæ non habetur. 179
deus quantum ad parcendum promptior. 124
deus ad veniam promptus. 61
deus populo habitu leonis ſe promiſit occurrere. 58
deus luctatus cum iacob. 89
deus in miſerendo diues. 133
deus à quoquam non aufertur. 56
deus ſine initio & fine. 171
deſcenſus Chriſti ad inferos probatur. 183
diacoous præſente epiſcopo aut presbytero hoſtiam ne diuidat. 200
didymus Alexandrinus. 235
diei extremæ prædictio. 115
dies domini, quis. 114
dies iudicij probatur. 186.187
quadrageſimæ. 9
dies tenebris denſiſſimis obſcuratur. 104
dies extremi iudicij cur horribilis dicatur. 116
dionyſius in exilium cur mittitur. 209
diſcretio magna in profeſſione orandi. 58
diſcretio inter plebem & ſacerdotes nulla. 50
diſperſi qui. 12
diſtinctio inter incautos, & procaces. 53
diuinitas ſine exemplo eſt. 174
diuiſi qui dicuntur. 12
diuiſio veſtimentorum chriſti. 183
diuitibus væ imprecatur. 148
doctor verus iuſtitiæ quis. 113
domus ieroboam gladio deſolanda. 154
dux de fœmoribus iudæ quomodo quis euadat. 7

E

Ebionis hæreſis. 189
Eccleſiæ hodiernę deſcriptio. 46 47
eccleſia, Chriſti ſanguine lauanda. 4
eccleſia ſancta, quæ. 189
eccleſia apud iberos exſtruitur. 204
eccleſia oppugnatur. 213
eccleſiæ orientalis ſymbolum. 171
eccleſiæ reſtituuntur. 240
eccleſiæ hodiernus ſtatus. 110
edeſſa vrbs meſopotamiæ. 234
Edeſius à poculis. 202
Edom, Theman & Boſra vnus populus eſt. 127
Ægyptus doctiſſimis viris referta. 236
effectus ſolis. 141
effraim ſubcinericius factus. 64
effraim columba vocatur. 65
effraim nomine Hieroboam quidam vocari putant. 74
effraim cur meretrix vocatur. 76
effraim Samaria dicta eſt. 77
effraim pro ieroboam. 93
effraim oomine Samaritæ dicuntur. 56
ἴλξ quid. 4
emath antiochia. 152
eques quando caſurus retrorſum. 16
equites animæ in corporibus poſitæ, qui. 16
equitem & equum, dominum cum carne ſuſcepta quidam deſignari volunt. 15
epiſcopos duos in ciuitate vna eſſe prohibentur. 199
epiſcopis cõſortium mulierũ interdicitur. 198
epiſcopus ab omnibus totius prouinciæ epiſcopis ordinetur. 198
errantibus cur deus ad tempus indulget. 46
error ac ſuperſtitio iudæorum. 51
erucæ, locuſtæ, Brucho, & rubigini, quatuor animi paſſiooes aptantur. 109
eſurire aliud, & aliud ieiunare. 105
euſebius epiſcopus. 212
euſebius Nicomedienſis. 206
euſebius ſacerdos & medicus. 212
euſebius nicomediæ epiſcopus. 198
euſebius in exilium mittitur. 209
eunomij hæreſis. 190
Eunomius vir corpore & anima leproſus. 210
exercitus Aſſyrius vna nocte deletus. 97
exercitus Sennacherib fere omnis vna nocte cur periit. 33
exitium templi comminatur deus. 161

F

Facies malitiæ ex multiplici iniquitate compoſita. 83
Facinus ingratorum exprobratur, 129
Facinus religionis diſſimulatæ iudæ imputatur. 117.128
fames duplex, panis, aquæ, & verbi dei. 159
Factum principis admirabile. 195
Faſciculus pro poſſeſſione. 164

Fatuel

Fatuel Ioëlis pater. 100
Femina quædam à ianuis mortis crucis Chriſti contactu ad vitam reuocatur. 201
Fermento regnum cælorum comparatur. 174
Fidei Nicenæ exemplum. 198
Fidei ſimplicitas quantum virtutis habeat. 196
Figura noui Teſtamenti. 10
Filij patris, qui. 6
Filij Syon exultate & lætamini in domino deo veſtro, multipliciter explicatur. 113
Filius quomodo à patre genitus, nõ eſt diſcutiendum. 171
Flagella Chriſti. 181
Flagitiorum impunitate nihil acerbius. 52
Fluuius & fons vnum ſunt inſeparabile. 172
Fœditas criminum vitæ proſperitate aliquando latet. 40
Felicitas quæ ſuper Hieruſalem ventura eſt, prædicatur. 120.121
fœmora Chriſti quę ſunt miſticè. 3
foos peccati & mortis de muliere prima. 18
fons nec dicitur fluuius, nec fluuius fons. 172
fons Moyſi. 210
fornicarij qui. 50.51
fornicatio in ſcripturis captiuitatem ſignificat & cur. 31
frigus duplex, temporis & fidei. 183
fruges quo fine in terram ſparguntur. 17
frumentius à rationibus. 20
fugo pro Effugio ponitur. 162

G

Gabaonitę omnes pene deleti propter obſcenitatis ſcelus in vxorem cuiuſdam leuitæ illatum. 75
Gad interpretatur. 17
galaad ciuitas operantium Idolum. 60.61
galgala idolis plena fuiſſe dicitur. 135
galgala ciuitas idolis mancipata. 140
galgala locus tribui Iudæ coniunctus. 53
galgal Idolorum cultrix. 77
gazæ ſupplicium enumeratur. 125
Gens Iberia Chriſtianiſmũ ſuſcipit. 203. 204
Gentis merita deteguntur, quibus à Dei conſortio depulſa eſt. 37
Georgius vi rapit Alexandriæ epiſcopatũ. 209
Gothorum per Thracias irruptio. 239
Gratia baptiſmi duplex. 182
Gratianus imperator Theodoſium regni participem adſciſcit. 239
Gratifici oculi chriſti. 5
Grauitas iudicantis quanta. 67
Greges pecorum etiam ob populi peccatum diſperierunt. 106
Gregorius cappadociæ epiſcopus. 236

H

Habitus vlciſcentis exprimitur. 131
Hæreſis eunomiana. 210
Hæreſis Arij volentis abſcindere ſubſtantiam Patris Filium. 195
Hæretici etiam poſt pœnitentiam ad ſacerdotium recipiendi. 211
Hamus Chriſti. 179
Herodes cur dictus eſt Iarim ſiue ſylueſter. 181
In Hieruſalem tuta erit ſaluatio in die iudicii. 116 117
Hierico vrbs in terra promiſſionis opulentiſſima victoria mirabili occupata. 43
Hieu Baal Idolum deſtruxit. 93
Hilarius Illyricum, Italiam, galliáſque circuit. 212.213
homo ex limo terræ creatus. 177
hordeũ in ſcripturis contioentiã ſignificat. 46
hoſtes iuſti, duobus modis intelligi poteſt. 143
hoſtiis quibus placatur deus. 110.111
humiliabitur poſitũ, pro ſuperbia humiliata. 65

I

Iacob nomine decem tribus intelliguntur. 88
iacob cum deo luctatus. 89
iacob iſraël appellatus. 92
iacob pro Rachel ſeptem annis ſeruiuit Laban. 92
iacob & Iudæ nomine iſrael induitur. 150.151
iactatio nominum ſola, ad defendendum frigida eſt. 67
iarim quid. 181
ibera gens quo tempore Chriſti fidem amplexa ſit. 203
iberi poſcunt à Conſtantino ſacerdotes. 204
idola in galgal culta fuiſſe refertur. 77
idola & fana geotium concremanda. 154
idololatriæ ſpecies. 53
idolorum ciuitates. 61
idumæa quare deſolanda. 121
idumæi Eſau poſteri. 125
iehu Nainſi filius in regem ſuper iſrael ſuſcitatur. 32
iehu nomine quid intelligatur. 32
ieiunare aliud & aliud eſurire. 105
ieiunium omni ſexui & ætati indicitur. 104
ieroboam Regis idololatria. 63
ieroboam contemptum Religionis ab aulicis exhilaratus. 63
ieroboam initio ſalomoni inuiſus ob pietatem regnandi cupiditate apoſtatauit. 74
ieroboam princeps diuiſionis. 93
ieruſalem cur incendio hoſtili plectenda. 118
ieſũ chriſtũ ſedere à dextris dei probatur. 186
ieſum in latere percuſſum, iodéque aquam &

ſanguinem fluxiſſe probatur. 182
Ieſus Chriſtus vnicus dei filius. 173.174
Ieſus Hebręi vocabuli nomen eſt. 1
Ieſus quid. 173
Ignis nomine tranſcurſus flammæ intelligitur. 153
imber ſerotinus & matutinus. 112
impietas, vtilitatis faciem, flagitiis obtendit. 39
impietatis fructus ſuperbia. 148
impij cur de emendatione non cogitant. 55
in præpoſitio cur non additur in Sanctam eccleſiam & in quibuſdam aliis. 188
inaurium nomine obedientia oſtenditur. 41
india quo tempore ſemina fidei prima ſuſcepit. 202. 203
india duplex. 202
india multis variiſque linguis & gentibus habitatur. 202
indigentia panum datur poſt dentium ſtuporem. 136
indignatio dei, imagine leonis exprimitur. 532
inimici Iudæ qui. 2
inimici quouſque dicuntur inimici. 2
iniquitas populi iſraëlitici duplex 81
infernus Aſſyrius vocatur. 96
infidelium de Reſurrectione error. 191
inſidias in Ieſum iudæi moliuntur. 20
intelligentia diuinæ ſcripturæ vnde petenda. 236
interiora deus conſpicit. 55
inuidiæ contra Athanaſium. 206
iouinani ortus & de eius fine. 231
ioſaphat vallis locus concifionis vocatur. 520
irene Spiridionis cyprij Epiſcopi ad vitam reuocatur. 197
ioſeph cur inter omnes fratres filius tertio appelletur. 19
ioſeph Chriſti figura. 20
ioſeph patriarchæ interpretatio. 19
iſachar quid. 14
iſachar. 13
iſrael, & domus regis auſcultate, quia vobis iudicium eſt. 54
ieſrahel meretricis primogenitus. 32
iſrael matulæ comparatus. 99
iſrael idola abiicit. 98
iſraelis nomine quid intelligendum. 32
iſraelitæ à Syris ſæpè oppreſſi. 133
iſraelitę ad quid vocentur potentes & robuſti. 142
iſraelitici populi adoleſcentia, iuuentus & ſenectus. 64
iſraeliticus populus Ariolorum vocibus libenter aurem præbuit. 93
iuda catulus leonis quomodo dicatur. 2
iudaici populi duplex iniquitas, 81
iudam Chriſtum tradidiſſe authoritatibus docetur. 180
Iudas confeſſio interpretatur. 6
Iudæ benedictio filio. 2
Iudæ regnum quamdiu durauerit. 3
Iudæa à deo electa. 30
Iudæi contemptu ſpiritualium magiſtrorum prophetarum meruerunt abduci in captiuitatem. 73
Iudæi quibus diebus laſciuiebant. 41
Iudæis deus ſolum innotuit. 130
iudęorum populus præcepta legis ſolus, quibus obediret accepit. 41
iudæorum & Adæ an peccatum fuerit æquale. 60
iudæorum calamitas magna exponitur. 503 & 104
iudicantis quanta grauitas. 67
iudicij extremi prophetia. 186. 187
iudicij vltimi dies. 514
iudicium contra Chriſtum prædicitur. 181
iudicium prædicationis Apoſtolorum. 169
iudicium in abſynthium conuertere. 540
iudicium ad ignem vocare. 153
iudicium dei innoxiis dulce. 140
iuliani calliditas. 214
iulianus imperator eligitur. 210
iulianus in bello perſico perit. 214
iuſti hoſtes locutio eſt diſertis familiaris. 143
iuſtitia deus appellatur. 141
iuſtitiæ verus doctor, quis. 113
Iurauit pro decreuit poſitum. 131
iuuentus populi iſraelitici. 64

L

Lapillorum nomine firmitas indicatur. 565
Laqueus poſitus, quid. 532
Latere Chriſti cur potius quam ab alio membro & aqua & ſanguis productus. 182
Latitudo, profundum & altitudo crucis deſcriptio. 577
Leenæ munus. 233
Legis naturalis, quæ intra nos eſt, effectus. 11
Leges dei in deuteronomij volumine continentur. 70
Leonculorum ſomnus triduanus. 2
Leones pro Regibus. 133
Leonis acceptiones variæ. 55
Leonis catulus quis. 7
Leui. 15
Leuitarum origo. 11
liber pater ex eius fœmore natus eſſe creditur. 176

Libertas

Libertas infelicitati proxima. 44

Liberatio Iſraelitarum ab Ægyptiaca ſeruitute celebratur carminibus. 43

Liberius Vrbis Romæ epiſcopus. 210

Liberius Romæ ſacerdos. 209

in Libidinem qui per impatientiam exciderunt à clericatu arcentur. 198

Librorum veteris Teſtamẽti numerus 188. 189

Lignum crucis Chriſti ad contactum corporis pene mortui diiudicatur. 201

Locus procubili poſitus. 58

Locuſta ſaltibus potius mouetur, quàm greſſibus. 109

Locuſtarum nomine quid intelligendum. 113

Locuſtarum nomine gentium nomen deſignatur. 103

Locuſtarum imaginibus quid ſentiendum. 153

Longanimitas dei differt vltionem in longa tempora. 147

Lucifer cur exul. 209

Luciferianorum ſchiſma. 212

Luciferum tanquam deum Sarraceni colunt. 147

Lucus hæreticus perſequitur. 232

Locutio quam ſactorum librorum præcipuè authoritas notanda. 67

Lupus rapax Beniamin dictus. 24

Luxus quando inter Iudæos vigebat. 41

M

Macarij miracula. 233

Macedonij hæreſis triformis. 210

Madianitarum mulieres habitu & geſtu meretricio obuiam Iſraëlitico exercitui obuiam proceſſerunt. 75

Mala quæ imprecantur ſuper Effraim & Tyrum. 76

Mala vniuerſa vnde. 209

Mala plurima Iudæis ventura per varias captiuitatis ſpecies enumerantur. 118

Maledictiones, his qui cæremonias Dei repulerint, enumerantur. 71

Manichæi concilium & error. 189

Manichæorum error. 191

Manus Chriſti qui. 5

Marcionis hæretici iniquitas de Deo. 189

Maria Virgo in partu incorrupta. 175

Matres filiorum carnibus veſcuntur. 133

Matrimonia ad quid inſtituta. 171

Mathæus in æthiopiam ad Euangelizandum mittitur. 201

Mauuia Sarracenorum gentis regina. 234

Matulæ Iſraël comparatus. 68

Maximus Hieroſolymorum epiſcopus. 206

Medendi propoſitum ſemper in deo eſt. 138

in Medio eſſe quid. 14

Medorum captiuos Sennacherib poſuit in Haillan & in Aber iuxta fluuium Goſam in ciuitate Medorum. 96

Melchom ſimulachrum. 127

Meletius contra decreta Antiochiæ epiſcopus creatur. 209

Membra Chriſti, qui dicantur. 5

Mendacium pro falſa religione, ponitur in ſcriptura. 62

Mens noſtra quomodo generat Verbum. 171. 172

Mentis ſyncerae affectus vbi deeſt, à crapulatis fuſa ſupplicatio, ritè vlulatio nominatur. 66

Merces boni operis. 14

Merces filij dei. 13

Meritorum Iſraël expunctor deus. 138

Meropus indiam peruadit. 202

Meſſis nomine, calamitas vicina & proxima oſtenditur. 55

Metrodorus philoſophus indiam penetrat. 202

Milites Iſraelitici cur in ſolitudine mortui. 37

Minerua de iouis cerebro nata creditur. 176

Mirabilia ſanctorum qui fuerunt in Ægypto. 232. 233

Miraculum crucis Chriſti. 201

Miraculum ad preces mulieris. 204

ad Miſericordiam promptus deus. 153

Miſericordiæ exemplum. 250

Moab cur tribus plagis puniendus. 127

Moab de Loth ſtirpe natus. 127

Modeſtiæ virtus oſtenditur. 123

Mollicies ad quid creata. 164

Monimentum ingens benignitatis dei. 37

Montes paſcias Veſtiendi. 112

Montes permanentes, qui. 21

Montium benedictio. 21

Mors rex Aſſyrius appellatur. 96

Mors Chriſti dæmonum oppreſſio. 3

Mors pro mercede, chriſto illata. 181

Morum vulnera accuſantur. 128

Mos ſermonis prophetici. 66

Motus ſpecies tres. 12

Motus animæ tres. 12

Moyſes monachus ordinatur epiſcopus. 234

Mulieris chriſtianæ captiuæ miraculis liberagens chriſtianiſmum ſuſcepit. 203

Mulieris impudentia. 207

Mulier captiua. 203

ad mundum muliebrem, alluſio. 40

murus litus quid. 154

myrmidones ex quibus nati. 176

myrrhato vino chriſtus potatus eſt. 183

N

Natiuitas triplex. 22

Nephtalim interpretatur. 18. 19

X iiij

nicænæ fidei exemplum. 198
Nobilitatem non commendat viciorum impunitas. 131
Non enim addam vltra misereri domus Iſrael,ſed obliuione obliuiſcar eorum, ſenſu duplici exponitur. 33
Nouati hæreſis. 190
Nouatus lapſis pœnitentiam denegat. 190
Numerus finitus pro infinita quantitate ſumptus. 124
Numerus filiorum Iſrael,quaſi arena maris. 34

O

oblita es mei,obliuiſcar & ego filiorum tuorum ſenſu gemino intelligitur. 49
oblationes diuerſæ ex Moſis inſtituto. 50
ob ſcœnos comprehendit confuſio. 76
occidere hominẽ nõ ſemper criminoſum. 191
oculi chriſti,qui. 5
oculus ſolus capax lucis eſt. 177
ὁμοούσιον 209
ὁμοούσιον quid. 198
operum momenta apud bonum iudicem grauiora ſunt, quàm vocum. 67
optimates qui dicantur. 148.149
oracula minora. 115
origo Apoſtolorum. 18
oſeæ coniugium an corporale fuerit. 28

P

Paphnutius epiſcopus verbo dæmones fugabat. 197
Paphnutius confeſſor. 206
Panis Aſer quomodo pinguis dicitur. 18
Parricidalis animus eſt aliena calamitate diteſcere. 57
Paruulus de cuius ſalus deplorabatur, precibus chriſtianæ mulieris ſanatur. 203
Paſſionibus animorum quatuor poſſunt aptari, eruca,locuſta, bruchus & rubigo. 109
Paſtiones æſtiuæ in verticibus montium. 123
Paſtorem pecudũ Amos ſe eſſe profitetur. 155
Paſtorum nomine quid intelligendum. 123
Pater Filij pater. 172
Parer quomodo ſit Filij pater, non diſcutiendum. 172
partus omnis ex tribus conſtat. 176
Paulinus mittitur in exilium. 209
Pauli Samoſateni error. 190
Pauper & iuſtus gemino ſuffragio nitũtur. 128
Pauperes qui appellati. 142.143
Peccata etiam interiora nouit deus. 55
Peccatum iſraelitici populi Sodomæ, & Gomorræ maius. 137
Perfectorum pater, Chriſtus. 23
pedes chriſti,qui. 5
Perfectorum ſolidus cibus. 6.7
perſecutio quæ fuit apud Edeſſam. 234
Phariſæorum figura. 11
phænix ſine coniuge naſcitur. 176
Pietas omnium virtutum faſtigium. 19
Pietatis diuinæ propoſitum. 145
Piraterium,piratarum conſpiratio. 17
Pithagoreorum concilium. 190
plauſtrum onuſtum fœno quomodo intelligendum. 130
Pluuia ſuper ciuitatem vnam data eſt,& ſuper alteram minimè. 136
pœna quã ſubierunt Iudęi pro ſua demẽtia. 51
pœnitentia Theodoſij. 240
pœnitentium dominum placat. 105
ponam pro permittam. 41
populus iſraeliticus in ſolitudine extinctus. 137
populus iudæorum ſolus præcepta legis, quibus obediret acceperat. 41
populus vnus multis nominibus indicatur. 127
potentia dei contra Azotios. 125
potentes quare iſraelitæ nuncupantur. 142
præcepta diuina contemnentes, non vno modo errare contenti ſunt. 52
ſub præcepti ſpecie,vis expreſſa eſt iudicij. 48
preciis innocentium ebrietates & crapulæ factæ. 129
precioſiora quæ æſtimantur, diligentius ſunt inſpicienda. 131
pretium vnuſquiſq; animę ſuę cõſequitur. 178
præſens tempus pro præterito. 164
priapos qui ſunt venerati. 76
princeps ex Iuda deeſſe non poterit. 7
princeps cauſam concilij refert ad Epiſc. 195
procaces ab incautis diſtinguuntur. 53
proficientium proprium. 16
prophetalis contumeliæ, & religionis violatæ crimen par eſt. 75
prophetæ pauci & pauperes. 54
prophetæ veri munus. 82
prophetarum contemptus de magnitudine iniquitatis contemnentium venit. 74
prophetas non modo ſpreuerunt,ſed etiam impugnauerunt iſraelitæ. 70
prophetas inhonorare,quàm graue ſcelus. 75
puella à dæmone ſanctorum precibus liberata. 133
pulchritudine agrorum vocabulo ſyluas frondentes intelliguntur. 106
pulli nomine quid intelligatur. 7
pullus aſinæ Chriſti. 4

Q

Quadrageſimæ dies. 9
Quies pro imperij fine. 33
Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam. Qui loquitur & c. 81

Qui natus

Qui natus eſt de Spiritu ſancto ex Maria Virgine. 175

R

rabbe vrbs metropolis igne comburenda. 127
rabdomantia quid. 51
rapeaces dux Aſſyrius. 98
rapſaces Aſſyriorum dux exercitus ſub Sennacherib Rege. 116
ratio duplex, in aduerſis deo ſupplicandi. 58
ratio crucis non omnibus vna eadẽque eſt. 180
reges non minus religione, quam poteſtate reuerendi. 55
reges prophetarum & ſacerdotum benedictione non conſecrati. 67
reges cur in furore dei dentur. 94.95
regina iberorum chriſtianiſmum amplectitur. 203
regionibus Væ imprecatur. 145
regna opulenta per Bruchũ conſumuntur. 113
regnum non in ſermone, ſed in virtute conſiſtit. 196
regnum iudæ regis. 3
regnum cælorum fermento comparatur. 174
requies bona, Chriſtus. 14
regulas Virtutis Iacob poſteris ſuis cuſtodiendas reliquit. 89
religionis violatæ & contumeliæ prophetalis crimen par eſt. 75
reorum afflictio non placat dominum. 105
repoſita quę dicantur. 3
rerum definitio, communione nominum non confunditur. 31
reſurrectio chriſti probatur. 184
reſurrectio carnis authoritatibus probatur. 191 192. 193
reſurrectio à quibus negetur. 191
reſurrectionis chriſti figura. 3
reſurrectionis virtus. 191
rex Iberus fit Chriſtianus. 204
rhodanus in exilium mittitur. 209
riuus Ægypti pro Nilo. 163
robuſti cur Iſraëlitæ vocentur. 142
robur alicuius comedere. 64
ruben prioris populi figura ſeu perſona 10. paterni thori maculator ibidem, cur ei aliquid laudis tribuitur. 10
ruben temerarius. 10. miſtice quid ibidem
rubigo & Bruchus. 109
rubigine regna opulenta conſumuntur. 113

S

Sabellij hæreſis. 212
ſaccum ſuper dorſum ponere. 158
ſacerdotes in Iberiam mittuntur. 204
ſacerdotes Baal internecione delentur. 32
ſacerdotes non minus religione, quàm poteſtate reuerendi. 55
ſacerdotes vnde exorti. 11
ſacrilegorum fugienda ſocietas. 54
ſaluatio in die iudicij vbi tuta. 116.117
ſaluſtius Iuliani præfectus. 214
ſamaria pro diis vitulos habebat. 53
ſamaritæ quanta fame vexati. 133
ſamoſateni concilium. 190
ſanctam Eccleſiam catholicam credendum, non in ſanctam Eccleſiam. 189
ſanctificatio Dauid fidelis. 167
ſanctum ſuum deus non permiſit videre corruptionem. 167
ſanguis cũ aqua è latere Chriſti profluxit. 182
ſchiſma luciferianorum. 212
ſciſſiones parietum ruinam præcedere ſolent. 151
ſcribarum typus. 11
ſcindere veſtimenta quid. 110
ſcripturę diuinæ intelligẽtia vnde petenda. 236
ſectæ tres ex ſchiſmate Arij. 210
ſemitę nomine quid intelligatur. 16
ſenectus filiorum Iſrael. 64
ſennacherib Rex contra Iudæos exercitum mouet. 98
ſennacherib pene omnes copiæ cur vna nocte perierint. 33
ſenſus pulli nomine intelligitur. 7
ſermonis prophetici mos. 66
ſerotinus quid. 152
ſerpentis acceptiones variæ. 15
per ſidera quattuor, mundi partes quattuor intelliguntur. 141
ſidon venator dicitur. 12
ſigna ab Antonij diſcipulis facta. 236
ſigna diem extremi iudicij nunciantia. 116
ſimilitudo à vacca capta. 53
ſimplicitas fidei quantum virtutis habeat. 196
in ſymbolo cur quædam adiecta. 170
ſobrietatis in epulis exemplum Dauid. 142
ſocietas ſacrilegorum fugienda. 54
ſolis acceſſu fruges creantur. 141
ſolium iniquitatis. 149
ſomnia pro minoribus oraculis ſumpta. 115
ſomnus leonculorum triduanus. 2
ſors quid. 14
ſortium nomine, mandata dei intelligi poſſunt. 14
ſpecies corruptionis quatuor, incommoda deferentes, 109
ſpiridion cyprius epiſcopus in ordine prophetarum habitus. 197. ouium paſtor ibidem
ſpiridionis miracula. 197
de ſpiritu ſancto decretum. 211
ſpiritus prophanitatis, quis. 51

Stateta pro deliberatione ponitur. 90
Status Ecclesiæ hodiernus. 110
Sterilitatis malum ſuper Effraim & Tyrum imprecatur. 76
Stola Chriſti pro Eccleſia. 4
Stolæ acceptiones. 7
stolam ſuam in vino lauare, quid. 7
ſtridere quid. 130
ſtultitiæ nomine prophanitas notatur. 95
ſtupor dentium. 136
ſtuprum Gabaonitarum punitur. 75
ſubſtantia dei incorporea. 177
ſubſtantiæ & ſubſiſtentiæ differentia. 212
ſuperliminarium motu vocabulo, quid. 162
ſuperbia ſemper deo exoſa. 148
poſt ſupplicia denunciata cur cauſa ſeueritatis ſubdatur. 142
ſychem profanitatis vrbs. 60.61
ſydon cur à deo accuſetur. 116
ſydus pro lucifero. 147
Symbolum Apoſtolorum cur confectum & quando. 169.170
ſymbolum inter milites. 170
ſymbolum iuſtè ſic vocatum eſt. 170
ſymbolum etiam indicium vocatur. 170
ſymeon. 11
ſyō in die iudicij ſaluationis tutus erit locus. 17

T

Tabernaculum Dauid, Corpus Chriſti appellatur. 166
Taurus filius dei legitimus in ſcripturarum figuris appellatur. 11
Taurus varie accipitur. 15
Templi nomine quid intelligendum. 156
Templum Hieroſolymitanum reparatur. 214
templum mirificum vbi crux reperta eſt conſtruitur. 201
Temporis huius miſerrimi prænotio. 46.47
Tenebræ denſiſſimæ. 204
Tenebrarum filij Iudæi. 51
Tenebras fuiſſe in chriſti morte ab hora ſexta vſque ad horam nonam probatur. 182
Terga dare deo. 2
Terra omnia habens, quæ. 23
terra ſterilis redditur ob peccatum populi. 103
Terræ nomine caro Chriſti poteſt intelligi. 21
Terræ motus maximus Hieroſolymis. 215
Terram moueri quid. 158
Teſtamenti noui librorum numerus. 189
Teſtamentum vetus per concubinam intelligitur. 19
Teſtamentum Chriſti. 183
Thecue viculus eſt, ſeptimo à Bethlehem vrbe miliario ſeparatus. 123
theodorus Iuuenis quāta tormēta ſit paſſus. 14
Theodoſius necem Gratiani vlciſcitur. 240
Theoria quid ſit. 36
Theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ in quo abſconditi. 113
Titulus crucis Chriſti repertus. 200
d. Thomæ Apoſtol. Parthia ad dei verbum prędicandum ſorte obtigit. 201
Tonſor gregis quis. 152
Tribus Gad habitaculum vbi. 17
Tribus Beniamin ob quid penè deleta. 75
Trinitatis S. cooperatio. 175.176
Trulla cæmentarij quid. 154
Trutina mentis fallax. 90
Turris ſuperbię, & fidei quæ. 170
Typus veteris Teſtamenti. 10
in Tyrum quare comminatur deus. 7.126
Tyrus meretrix vocata. 76

V

Vaccarum vocabulo, prophani notantur. 135
Vaccarum pinguium nomen quibus aſcribitur. 134
Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. 79
Vadent pro ibant poſitum. 56
Valens igne petit. 239
Valentiniani imperium. 231
Valentiniani mors. 239
Valentinianus puer. 239
Valentinus hæreticus carnis reſurrectionem negat. 191
valentis & valentiniani ortus. 231.232
valentis interitus. 239
vallis vocabulo populus notatur. 45
vallis Ioſaphat locus conciſionis vocatur. 120
vaſtitas potentum ſubridetur. 142
vaſtitas vnde. 105
vaticinium calamitatum Iudæorum. 150
vaticinium de tormentis Chriſti. 181
vbera Apoſtolica. 23
væ diem domini deſiderantibus imprecatur. 145.
venatores Apoſtoli dicti. 12
venus de ſpuma maris nata creditur. 176
veritas vrens de deſerto, Angelus dicitur. 97
verbum domini cur Iudæis negatum. 160
veſtimentorum Chriſti diuiſio probatur. 183
veſtimentorum ſciſſio quid. 110
viam humilium deſpicere. 118
viciorum impunitas non commendat nobilitatem. 131
vincula Chriſti vaticinantur. 181
vinum myrrharum Chriſti potus. 183
in vindicando deus parcus. 133

Vindicta